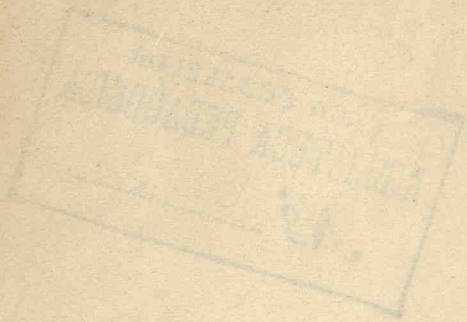

4825 duplicat
Filou Th. Mitrescu

ION GHICA

SCRISORI

CĂTRE

V. ALECSANDRI.

159315

EDIȚIUNE NOUĂ.

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA
№ 8982

BUCURESCI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCEC & Comp.
7, Calea Victorieĭ, 7.
1887.

1956
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
COTA 4825

STABILIMENTUL GRAFIC SOCEC & TECLU

96, Strada Berzii, 96.

[24,014].

B.C.U. Bucuresti
C159315

859-6

INTRODUCȚIUNE

Când am început a înțelege cele ce se petrec în lume, intrase de curênd în cursul timpuluĭ un secol nou, secolul al XIX-lea, secol mare și luminos între tóte, menit a schimba fața lucrurilor pe pămînt, de la apus la răsărit; secol, care a adus cu dînsul o civilisațiune cu totul și cu totul nouă, nebănuită și nevisată de timpiĭ anterioriĭ; civilisațiune eșită din descoperirile sciințifice datorite geniuluĭ omenesc, care a dat rîurilor, mărilor și oceanelor vapórele, a înzestrat continentele cu drumuriĭ de fer, a luminat pămîntul cu gaz și cu scânteea electrică, ne-a dăruit telegrafia, telefonia și fotografia; prin mecanică și prin chimie a transformat tóte artele și măestriile, a însutit și înmiit producțiunea, și a rădicat pe om din robie și din apăsare la egalitate și la libertate; a vĕdut renăscênd ca din cenușe state noue ca Grecia, ca Belgia, România, Serbia și Bulgaria. Secolul acesta a vĕdut la lucru atâția ómeniĭ de geniŭ, cariĭ s'aŭ ilustrat în sciințe, în arte și în litere, pe Humboldt, pe Cuvier și pe Arago; pe Goethe, pe Byron și pe Victor Hugo; pe Beethoven, pe Meyerbeer, pe Rossini și pe Wagner; pe Watt, pe Franklin și pe Pasteur.

Pe la anul 1821 tunul încetase d'a resuna în Europa; el îșĭ produsese efectul: deșteptase naționalitățile, una câte una, din amorțéla în care eraŭ căḑute de secolĭ, și România scăpa din ghiarele Fanarioților. Grigorie Ghica, nepot de frate luĭ Grigorie Vodă Ghica al Moldoveĭ asasinat pentru împotrivirea sa la cedarea Bucovineĭ, și Ioniță Sturdza, numițĭ de Pórtă Domnĭ aĭ Principatelor, eraŭ amândoĭ Românĭ cu nascerea și cu inima. Boeriĭ începuse a se ḑice Românĭ, a vorbi și a scrie românesce și a se desbăra de morfologia cuvintelor de felul luĭ *pliroforisi*, *metachirisi*, *plictisi*, care se întinsese chiar asupra cuvintelor ca *regularisi* și *pursuivarisi*.

Școlĭ românescĭ de învĕțămînt secundar se deschisese în Sfântu Sava și în Trisfetitele, și maĭ mulțĭ tinerĭ eraŭ trimișĭ să studieze în Francia, în Germania și în Italia, destinați ca, la întórcerea lor în țară, să predea sciințele înalte: Filosofia, Dreptul, Matematicile, Sciințele naturale și fisice în limba română.

De la zaveră rămaseră în țară trupe turcescĭ, un Beșli-aga cu câțĭ-va neferĭ în fie-care județ și doĭ Baș-beșli-aga, unul cu reședința în Bucurescĭ și altul în Iașĭ. Beilicul după malul stâng al Dâmboviței de la Jicnița și Beilicul de lângă Sfânta Vineri din Iași eraŭ casărmĭ turcescĭ.

Maĭ tot malul stâng al Dunăreĭ, pe o depărtare de maĭ multe kilometri de rîu, era Ray[1]) al fortăreților Brăila, Giurgiu, Turnu, Calafat și altor posițiunĭ întărite. Dup'atuncĭ a rămas unor sate riverane numirile de Vizir, Mola-Braim, Mola-Scorțaru, Muftiu,

[1]) Pămînt supus, saŭ sub ocrotire.

Nazîru și altele. Acele sate erau sub imediata protecțiune a unor Turcĭ puternicĭ din cetățĭ; nicĭ proprietariĭ, nicĭ autoritatea domnéscă nu îndrăsneau să calce în acele pămînturĭ, domeniĭ întinse, carĭ astădĭ se arendéză fie-care cu sute de miĭ de francĭ pe an, precum sunt domeniurile Brăileĭ și Giurgiu, Moșia-Mare a Ipsilantoaeĭ, Paraipanu luĭ Arsake, și multe altele pe carĭ proprietariĭ lor le părăsise, saŭ se vindeaŭ pe nimica ca și bălțile, stuhăriile și pădurile din insule, de la carĭ Româniĭ nu puteaŭ trage nicĭ un venit, și se foloseaŭ numaĭ Turciĭ.

Silistra-Valesi, Begler-beiul Rumeliĭ, avea maĭ mare putere în Principate decât Domniĭ. Pe un singur ordin al luĭ Gavanozoglu către Baș-beșli-aga din Iașĭ, a sburat capul boeruluĭ moldovan Hasanache, luat fără voea luĭ Vodă, ḑioa înameḑea mare din Curtea domnéscă, unde ocupa fonctiune militară. Grigorie Vodă Ghica a trebuit, după cererea luĭ Kehaia-beg, să aresteze pe boerul Alecache Vilara, care iĭ era nepot de soră prin căsătoria cu fata luĭ Rallet, să-l dea pe mâna Pașeĭ de la Giurgiu, să-l trimită surghiun la Eski-Zagra, unde a fost deținut maĭ mulțĭ anĭ la Zindan.

Pînă pe la 1826, Cârjaliiĭ făceaŭ incursiunĭ prin țară și veneaŭ pînă la barierile Bucurescilor tăind și pârjolind.

Principatele erau cu numele și cu faptul grânarul Sultanuluĭ. Nicĭ un product nu putea să iasă din țară pînă maĭ întâiŭ nu se aprovisiona tóte serhaturile cu trebuinciósele garnisónelor și locuitorilor cetăților dunărene, cu oĭ, grâŭ, orz, ovĕz, unt, miere,

cerviș, seŭ etc., carĭ se luaŭ de Capanlii[1]) de la sătenĭ Românĭ, cu voe fără voe, pe preȚurile ce se fixaŭ pe fie-care an de Marele Capan din Ţarigrad: pe șése leĭ kila de orz, ḑece parale ocaoa de unt, douĕ-spre-ḑece parale mierea etc.

Guvernoriĭ provinciilor din apropierea Dunăreĭ, și maĭ ales Paşiĭ Silistreĭ, Rusciuculuĭ și Vidinuluĭ, eraŭ aleşĭ tot-dea-una dintre Turciĭ ceĭ maĭ vitejĭ, ceĭ maĭ ispitiȚĭ în răzbóie și maĭ dîrjĭ, tot viță de Dere-Beghĭ, de ceĭ de carĭ tremura chiar Saraiul împĕrătesc, ca Pasvantoglu, Caraosmanoglu, Mustafa Bairactaru, Hussein Paşa, Said Mirza, Tahir Bosnali, Gavanozoglu. Eĭ tractaŭ pe Domniĭ noștri ca pe nisce zapciĭ, le trimeteaŭ ordine scrise și verbale, ș'apoĭ pas să nu le fi urmat. Pentru a sbura capul unuĭ Domn era destul să vie în Bucurescĭ saŭ în Iaşĭ un Capugiu[2]) cu un gialat[3]), să arate arzul[4]) Sultanuluĭ, și capul Domnuluĭ era luat în traistă și dus la Ţarigrad. Ast-fel a căḑut capul luĭ Grigorie Vodă al Moldoveĭ, al luĭ Hangerliu Domn al Valahieĭ.

Într'o călătorie ce am făcut în munȚĭ cu poetul Alexandrescu, am găsit la Cloşanĭ în MehedinȚĭ pe unul *Banul Niculae*, ȚĕȚran cu iţarĭ și cu cojoc, dar cu barba mare și ras la cap, ceea ce-ĭ da un aer de boer. El ne-a povestit cu multă vervă cum ajunsese de-o-dată *Ban mare*.

Badea Niculae, clăcaș din satul Băilescĭ din Dolj,

---

[1]) Furnisoriĭ armateĭ turcescĭ.
[2]) Trimis al PorȚiĭ.
[3]) Gâde.
[4]) Ordin împĕrătesc.

fusese scăunaș adică comisionarul unuĭ Turc din Vidin, anume Mustafa, pe séma căruia strîngea zaherea deprin satele vecine pe prețurile Capanuluĭ. Într'o ḑi Mustafa dispare din Vidin și bietul Niculae, după ce alergă vre-o treĭ anĭ căutându-l în tóte părțile cu răbójele comptabilității legate de brîŭ, află în sfârșit că acel Mustafa se găsea în Țarigrad. Turcu, în vestita resculare a Ienicerilor contra luĭ Sultan Selim III, ajunsese tare și mare, devenise acel fioros Vizir Mustafa Bairactaru, spaima Ienicerilor.

Badea Niculae, Oltean cutezător, cum îĭ află de scire, își iea răbójele ș'o plécă să-l găséscă ca să-și închee socotelile. Ajuns la Țarigrad nu se sperie nicĭ de Cavașĭ, nicĭ de Capugiĭ, carĭ îĭ opreaŭ intrarea conaculuĭ Vizirial, împinge, restórnă și dă năvală drept în odaia luĭ Mustafa Bairactaru.

Fostul sĕŭ amic și asociat cum îl vede i s'aruncă în brațe, ḑicêndu-ĭ:

— Bre, Niculae, bine aĭ venit! A sosit vremea să te procopsescĭ și tu după urma mea. Rămâĭ aicĭ să ḑic să-ți dea tainurĭ. Voiŭ să te fac om.

— Cum vreĭ tu, Mustafa, îĭ rĕspunde Niculae, să-mĭ las eŭ țara, cuprinsul meŭ unde m'am născut și unde voiŭ să mi se odihnéscă ósele când oĭ muri?

— Dacă e așa, îĭ ḑice Vizirul, spune-mĭ ce este maĭ mare acolo la voĭ? Aceea voiŭ să fiĭ.

— Apoĭ, deh! maĭ mare decât toțĭ la noĭ este Vodă, respunde Niculae.

Turcu, la aceste cuvinte, stă nițel pe gânduri, cu mâna pe barbă, ș'apoĭ îĭ ḑice:

— Veḑĭ, asta o să fie cam cu greŭ, pentru că la numirile astea de Bogdan-Beg și de Iflak-Beg se

amestecă tot-dea-una diavoliĭ ceia de Elciĭ, scot la maidan fie-care pe câte un cirac [1]), alérgă pe capete, eĭ și dragomaniĭ lor, în sus și'n jos pe la tóte regélele; fac fel de fel de intrigĭ, strigă de-ți ia auḍul, și aduc mare supĕrare și năduf Sultanuluĭ. Dar spune-mĭ după Domn ce vine?

— Cine să vie? Vine Mitropolit, respunde Niculae.

— Ei bine Mitropolit să fiĭ! și iea condeiul să scrie. Niculae, speriat că vrea Turcu să-l facă Mitropolit, sare strigând:

— Staĭ, Mustafa, nu scrie! că eŭ am nevastă și copiĭ, păcatele mele! Acolo nu e ca la voĭ, Mitropolitul trebue să fie Călugăr și Archiereu. Cum o să-mĭ las eŭ nevasta, să mĕ duc să mĕ călugăresc? Nu fac una ca asta odată cu capu.

— Dar după Mitropolit ce vine? întrebă iar Mustafa.

— După Mitropolit, boer maĭ mare este Banul cel Mare.

— Ban Mare fiĭ dar!

Poruncesce de-ĭ aduce îndată un caftan și-l îmbracă, iĭ dă și o scrisóre vizirială către Domnul Valachieĭ.

Niculae iea scrisórea, o bagă în sîn și o plécă cu dînsa la Bucurescĭ drept la Vodă, care citind'o remâne pe gânduri, că nu era de glumă cu Mustafa Bairactaru. Să nu facă pe Niculae Ban Mare, îșĭ găsea beléoa cu Miziru; să-l facă, îșĭ aprindea pae în cap cu boeriĭ țĕriĭ. Așa s'a hotărît să intre la tocmélă, crediud că dor l'o împăca cu un zapcilîc, o vătășie de plaiu, cu o isprăvnicie cel mult; dar Badea Niculae, la

[1]) Protejat.

tóte propunerile luĭ Vodă, respundea, ținênd'o una și bună cu vorba:

— Cum a dis Mustafa!

Vodă, dac'a vĕdut ș'a vĕdut că n'o scóte la căpĕtâiŭ, poruncesce de-ĭ aduce o cărucióră de poștie, chiamă pe un edecliŭ și-ĭ dă pe Niculae în sémă să-l ducă în munte la Cloșanĭ, cu ordin către Vătaful de Plaiŭ d'acolo, că nicĭ pasăre măiastră să nu-ĭ afle de scire.

Când l'am vĕdut, bietul om trăea de vre-o treĭdecĭ de anĭ în Cloșanĭ, uitat cu totul de aĭ luĭ, dar iubit și stimat de locuitoriĭ plaiuluĭ carĭ toțĭ i se închina cu respect și-ĭ dicea: *Banul Niculae.*

Vodă a avut noroc că Vizirul Mustafa Bairactaru, strimtorat de aprópe de Ieniceriĭ apĕrând pe Sultan Mahmud II, nepotul nenorocituluĭ Selim, a preferit maĭ bine să pue foc prafurilor, să sae în aer cu palat cu tot, decât să cadă pe mânile Ienicerilor. Așa n'a apucat să afle de renghiul jucat amiculuĭ sĕŭ Niculae, pe care pînă la mórte îl credea Ban Mare în Țara Românéscă.

De alt-fel înăuntru țĕreĭ Domniĭ eraŭ stăpânĭ și stăpânĭ absoluțĭ; tăiaŭ și spânduraŭ; rar însă, fórte rar, usaŭ de acéstă prerogativă; se mulțumeaŭ a trage supușilor lor, din vreme în vreme, câte-o falangă bună, avênd, bine înțeles, precauțiunea a așterne postav roșu când tălpile eraŭ viță de boer cu caftan.

Pe hoțiĭ de caĭ și pe omorîtoriĭ iĭ trimeteaŭ la Telega, la Slănic saŭ la Ocnele-Marĭ, saŭ iĭ aruncaŭ în câte-o ocnă părăsită.

Pe borfașĭ iĭ da prin târg bătêndu-ĭ la spete.

Pe măcelarĭ și pe brutarĭ, când iĭ prindea cu

ocaoa mică, îĭ ţintuea d'o ureche în mijlocul târguluĭ.

Femeile vinovate le espunea în piaţă legate de un stîlp, cu capul ras.

Pe feciorii de boer, când făceaŭ vre-o neorânduială saŭ vre-o necuviinţă, îĭ poftea la cafea, în odae la Cămăraş, la Tufeccibaşa saŭ la Başciohodar, şi acolo li se trăgea câte-va nuele la tălpĭ ca să le vie mintea la cap, ş'apoĭ surghiun la vre-o mănăstire.

Dacă vre-un boer prindea prea multă poftă de vorbă, se bănuea saŭ se dovedea că ţinea corespondenţă cu Ţarigradu, se pomenea pe la mieḑul nopţiĭ cu visita unuĭ edecliŭ domnesc, care-l scula din somn, îl lua în căruţa de poştie şi-l ducea surghiun la Mărginenĭ, la Snagov saŭ la Poiana Mĕruluĭ; saŭ cel puţin îl mărginea în casă saŭ la moşie cu pază ca să nu comunice cu nimenĭ. Când vina era maĭ grea, edecliu îl pecetluea ca se nu se pótă primeni cât ţinea osânda.

Grigorie Vodă Ghica, când s'a dus la Ţarigrad să priméscă domnia de la Sultan, luase cu dînsul pe un boer anume Filip, fiul unuĭ Marselies pribegit, venit cu Ipsilant. Acel Filip făcuse cunoscinţă cu un împiegat al Porţiĭ, şi la întórcerea sa în ţară scria Turculuĭ cele ce se petreceaŭ la domnie, ceea ce aflând Grigorie Vodă Ghica a pus de l'a pecetluit şi l'a surghiunit.

De şi Domniĭ aveaŭ fie-care un Postelnic pentru relaţiunile cu Consuliĭ, dar acţiunea acelor funcţionarĭ se mărginea maĭ mult în cele ce privea interesele suditilor streinĭ; iar cestiunile adevĕrat politice şi internaţionale eraŭ tractate maĭ tot-dea-una la Ţarigrad

de Reis-efendele Porții cu Elciiĭ puterilor interesate. Lucrurile se petreceaŭ tot-dea-una cam în modul următor:

Mihaiŭ-Vodă Sturdza, pe la anul 1842, ducêndu-se în voiaj în streinătate, încredințase trebile domnieĭ vĕruluĭ și Ministruluĭ sĕŭ favorit Logofĕtuluĭ Costache Sturdza. Tot p'atuncĭ Consulul Grecesc, lipsind și el în concediŭ, lăsase cancelaria consulatuluĭ în séma unuĭ dăscălaș anume Căminarache, om de casă și de masă boeruluĭ Sturdza. Grecu, îngâmfat să se vadă el representant de putere Europeane, îmbracă haine cusute cu fir, își trântesce în cap o șlépă cu pene, îșĭ pune spanga la brîŭ și o plécă să facă visită oficială Locotenentuluĭ de Domn. Glumețul Costache Sturdza, când îl vede gătit ast-fel, îl apucă rîsul și-l primesce cu „ce e asta, caraghiosule?“

Grecușorul, nemulțumit de o asemenea primire, se supĕră, părăsesce salonul ministruluĭ, se duce la Consulat, dă bandiera Elinéscă jos, și rupe relațiunile cu guvernul Moldoveĭ, declarând că s'a făcut ofensă Regeluĭ Oton, în persóna representantuluĭ sĕŭ.

Afacerea ajunge la Constantinopol, unde Ministrul Grecieĭ alérgă în tóte părțile, cerênd reparație de la Pórtă, și după treĭ lunĭ de negocierĭ și intervenire a maĭ multor Puterĭ amice, se hotărésce ca Postelnicul cel mare al Moldoveĭ să se ducă în plină uniformă la Consulatul elinesc din Iașĭ, să esprime părerea sa de rĕŭ pentru neînțelegerea urmată, și după aceea se asiste la rădicarea stéguluĭ grecesc care să se facă cu musică și cu onorurĭ militare.

După îndeplinirea acelor formalităț̆ĭ, Grecu, îmbrăcat iar cu uniforma sciută, se duce să facă visită

Locotenentuluĭ domnesc, și atuncĭ, Marele Logofĕt îl primesce cu mâna întinsă, resturnat într'un fotoliŭ, ḑicêndu-ĭ: „Na, mascara, vino de sărută mâna". Grecu i-a sărutat mâna, și ast-fel s'a închis incidentul. Caminarache a făcut chief mare în ḑioa aceea, că de treĭ luniĭ fusese înțercat de la masa bogată în mâncărĭ bune și vinurĭ alese a mărețuluĭ boer Costache Sturdza.

Acum vre-o cinci-ḑeci de anĭ populațiunea țĕreĭ se compunea numaĭ de Românĭ, afară de câte-va sute de familiĭ de Grecĭ, venite cele maĭ multe în urma Fanarioților, de câțĭ-va Armenĭ refugiațĭ din Turcia; Nemțĭ fórte puținiĭ, iar de Ovreĭ nicĭ vorbă. Rar, fórte rar, se auḑea prin oraș câte un bocceagiŭ strigând: „marfă, marfă" cu legătura rezemată pe cot. Invasiunea jidovéscă a început cam după la 1830, de când în Austria și în Rusia îĭ ieaŭ la óste; așa că pînă pe vremea Regulamentuluĭ locuitoriĭ țĕrĭĭ eraŭ împărțițĭ în maĭ multe categoriĭ saŭ clase:

1. Clasa țĕranilor de la sate, talpa caseĭ, cum s'ar ḑice, care plătea dărĭ și ducea tóte sarcinile Statuluĭ, se deosebea în:

Clăcașiĭ, așezațĭ pe moșiĭ boerescĭ, mănăstirescĭ saŭ domnescĭ. Eĭ clăcueaŭ, adică plăteaŭ proprietaruluĭ în muncă chiria pământuluĭ pe care locueaŭ și în care se hrăneaŭ; și în:

Moșneni saŭ *rezași* adică proprietarĭ micĭ, șeḑătorĭ la țară în pământurile lor.

2. Câte-va miĭ de țiganĭ, robĭ aĭ boerilor, aĭ mănăstirilor saŭ aĭ Statuluĭ.

Acești'a se deosibeaŭ în:

Netoți, ómenĭ fără casă și fără șatră, nomaḑĭ, umblaŭ în cârdurĭ, cu capul gol, netunșĭ, despletițĭ și

nepeptănați, înveliți în câte-o otrépă, o rogojină saŭ un țol vechiŭ rupt și soios ca într'o manta, ducênd copiiĭ în cârcă saŭ în glugă; furaŭ ce puteaŭ și mâncaŭ ce găseaŭ, hoiturĭ împuțite, cânĭ, pisicĭ și mortăciune; când apăreaŭ unde-va, era spaimă. Armașul Manolache Florescu a căutat să-ĭ stabiléscă, împărțindu-ĭ ca robĭ pe la proprietariĭ carĭ aŭ voit să-ĭ priméscă pe moșiile lor; a luat chiar el pe moșia sa din județul Dâmbovița Vizurescĭ, maĭ multe familiĭ de le-a așăzat acolo. Sciŭ că mulțĭ aŭ murit de inimă rea, vĕdêndu-se deveniți stătătorĭ; dar ceĭ carĭ aŭ rĕmas muncesc pământ.

Țigani de lae, nomadĭ și eĭ, dar aveaŭ șatre saŭ corturĭ; eĭ se deosebeaŭ, după meseriile ce esersau, în rudarĭ, ursarĭ, cărămidarĭ, ferarĭ, spoitorĭ și salahorĭ la zidirĭ. In vremĭ maĭ vechĭ uniĭ eraŭ aurarĭ, și iși plăteaŭ birul către vistierie din aurul ce găseaŭ în rîurile de la munte.

Armașul cel mare avea tótă autoritatea asupra robilor Statuluĭ, strîngea birul de la eĭ, și une-orĭ profita de salahoria lor ca să-și facă pe eftin o căscióră la țară saŭ la Bucurescĭ.

Țigani de vatră, maĭ toți robĭ boerescĭ saŭ mănăstirescĭ, eraŭ meseriași saŭ servitorĭ pe la casele stăpânilor și proprietarilor lor, unde slujeaŭ ḑi și nópte îmbrăcați saŭ despoiați, mâncați saŭ nemâncați, dar tot-dea-una desculți și bătuți.

Robiĭ boerilor și mănăstirilor nu plăteaŭ nimica la Stat, eraŭ proprietate absolută a stăpânilor, puteaŭ să-ĭ vîndă cum voeaŭ, în familiĭ saŭ isolați.

3. Boerănașiĭ, neamurile și mazîliĭ saŭ nobilimea cea de la țară în care se aflaŭ mulțĭ din urmașiĭ Dom-

nilor și boerilor vechĭ ceĭ maĭ ilustri, eraŭ scutițĭ de dărĭ către Stat, dar nu aveaŭ alte prerogative nicĭ privilegiurĭ.

4. Populațiunea orașelor se compunea de meseriașĭ și neguțătorĭ, împărțițĭ în isnafurĭ saŭ corporațiĭ: croitorĭ, cavafĭ, iș̦licarĭ, curelarĭ, ceaprazarĭ, tabacĭ, brașovenĭ, gabrovenĭ, bogasierĭ, lipscanĭ și zarafĭ; fiecare corporație cu starostele sĕŭ.

5. Câte-va sute de boerĭ micĭ, fără barbă, dișĭ starea a doa și a treia, între carĭ se prenumĕraŭ: edecliĭ domnescĭ, baș̦ciohodaru, tufeccibașa, divictaru, cafegibașa, stolnicĭ, șătrarĭ, slugerĭ, medelniceri, clucerĭ de arie etc., pînă la serdarĭ, căminarĭ și cluceri marĭ.

6. Boerĭ dișĭ din starea întâia, boerĭ cu barbă, ale căror ranguri începea de la Agă și Spătar, pînă la Logofĕt al credințeĭ, treĭ-deci saŭ patru-deci la numĕr; dintre aceștia se luaŭ slujbașiĭ ceĭ înalțĭ administrativĭ și judecătorescĭ.

De la Logofĕt al credințeĭ în sus, rangurile de Logofețĭ de țara de sus și de țara de jos, de Vornic de țara de sus și de țara de jos, pînă la Ban Mare inclusiv, dece saŭ doĭ-spre-dece cel mult, formaŭ cea ce se numea Proti-pendada.

Boeriĭ ceĭ marĭ, purtaŭ contoș și pe cap gugiuman de samur. Ceĭ *haleà* [1]) țineaŭ dinaintea luĭ Vodă, la ceremoniĭ, bastóne lungĭ de abanos cu mânerul de

[1]) În activitate de serviciŭ saŭ în funcțiunĭ; ceĭ carĭ aveaŭ numaĭ rang fără a avea funcțiune se ₫iceaŭ *paià*. În Moldova șirul rangurilor diferea puțin de acel al rangurilor boerilor muntenĭ.

fildeș. În ḑioa când cine-va îmbrăca caftan de boer mare era trimis a casă cu alaiŭ, călare pe cal domnesc. Acolo îl aștepta Berber-başa al Curței care-l rădea, însemnând cu briciu pe unde să lase să-ĭ crească barba. În tot timpul acesteĭ ceremoniĭ îĭ bătea în curte meterhaneaoa cu surle, cu tobe şi tumbelechiurĭ.

În vîrful piramideĭ de clase era Domnul cu cabaniță şi cucă, cu sabie, topuz şi tuiŭ.

Boeriĭ marĭ şi micĭ, nu numaĭ că nu plăteaŭ nicĭ o dare către Stat, dar aveaŭ şi privilegiul de a scuti un număr de dajnicĭ, de la treĭ pînă la opt-ḑecĭ, după importanța rangului la care era ajuns; aceştĭ scutiți eraŭ scutelnicĭ şi poslușnicĭ boerilor, şi în loc de a plăti dările lor către Stat, le plăteaŭ patronilor boerĭ, în banĭ saŭ în muncă. Regulamentul Organic a desființat acest privilegiŭ pentru viitor, conservând acelor ce-l aveaŭ la 1831 o rentă viageră în banĭ pe care-ĭ primeaŭ de la vistierie, rentă care astăḑĭ este, cred, cu totul stinsă.

Birul către Stat se făcea în lude. Marele Vistier întocmea tabele pe judeţe, pe plăşĭ şi pe sate, după trebuințele tĕranuluĭ. Acea tabelă, cum ajungea la sat, obştea se aduna Duminica în sobor la uşa bisericeĭ şi făcea cislă, puind asupra fie-căruĭ sătean o dare potrivită cu starea şi cu puterea sa.

Veniturile cele-alalte, otcupurile saŭ husmeturile, precum oeritul, vinariciul, vămile, ocnele şi altele se vindeaŭ la mezat de Marele Vistier şi se adjudecaŭ acelor carĭ ofereaŭ prețurile cele maĭ favorabile. Aceĭ antreprenorĭ saŭ otcupciĭ eraŭ ceĭ maĭ mulțĭ Armenĭ şi Grecĭ, ómenĭ veniți cu Domniĭ fanarioțĭ din părțile

Turcieĭ; un Becer saŭ Cuparu Manolache, un Polisache, un Manuc saŭ un Privilegiŭ; aceştia, întinḑênd bine sfóra, se îmbogățeaŭ în doĭ treĭ anĭ. Mulțĭ din pretinşiĭ noştri nobilĭ de astăḑĭ, cărora nu le ajungĭ cu stremurarea la nas, datoresc celebritatea şi averea lor otcupurilor.

Eraŭ unele funcțiunĭ publice fără léfă; remunerația titularuluĭ era lăsată în séma vredniciei sale, s'o facă cât putea maĭ lucrativă.

Logofĕtul Fănică, împiegat al hatmanieĭ, care era unul din amploiațiĭ de acéstă categorie, într'o diminéță, după ce se răsese bine pe obraz şi pe cap, şi se spălase, eşise în curte, legase un căpĕtâiŭ al taclituluĭ de clanța uşiĭ şi se încingea peste antiriŭ învîrtindu-se şi strîngêndu-se în brâŭ, când un ciauş îĭ aduce înainte doĭ împricinațĭ să-ĭ judece. Unul se jăluea că, tras în gazdă la un han de la capul poduluĭ Mogoşói, când s'a sculat a doua ḑi, nu şĭ-a maĭ găsit cismele, furt despre care acusa pe un alt călĕtor care dormise într'o odae cu dînsul.

— Aĭ auḑit tu mĕ? ḑice logofĕtul Fănică, adresându-se către părît, de ce aĭ furat cismele? Să le daĭ omuluĭ înapoĭ, că te iea dracu!

Părîtul se apĕra tăgăduind; atuncĭ Logofĕtul Fănică se întórce către părîş şi-ĭ ḑice:

— Auḑĭ, că de unde să ți-le dea dacă nu ți le-a furat el?

Şi, după ce unul repetézĕ de vre-o treĭ patru orĭ că acela îĭ furase cismele, şi cel-alalt tăgăduesce, Logofĕtul Fănică închide desbaterile, ḑicênd ceauşuluĭ:

— Aĭ! iea-ĭ ceauş! am înțeles pricina, închide-ĭ

pe amândoĭ la gros, să dea fie-care câte cinci leĭ, și dacă nu aŭ parale să le ieĭ epingelele.

Dreptatea s'a făcut într'un minut, dar nici pînă aḑĭ nu se scie cine a furat cismele călĕtoruluĭ.

Pe vremile acelea, și pînă maĭ încoace, nu esistaŭ în țară nicĭ șosele, nicĭ podurĭ peste gârle; la cea maĭ mică viitură de ape comunicațiunile încetaŭ, la malurile vadurilor staŭ carăle și căruțele adunate ca la bâlciŭ, câte-o săptămână, așteptând să scaḑă apa să pótă trece. Vara, când era uscat și earna pe pârtie, caiĭ de poștie, micĭ și slabĭ ca nisce pisicĭ, sburaŭ cu trăsura după eĭ, cu o iuțélă de douĕ-ḑecĭ și douĕ-ḑecĭ și cinci de kilometri pe oră, pe când tómna și primăvara, când era pământul desfundat de ploĭ, d'abia puteaŭ lua o poștă într'o ḑi, și acea cu vaĭ cu chiu, cu gură multă și cu bice bune. Cine-și maĭ aduce aminte astăḑĭ de noroiul adînc de un cot din zăvoiul Orbuluĭ, saŭ de vestitul Codru-Herți în care pocnea piciórele cailor și lăsaŭ tipar la fie-care pas!

Mulți Ieșenĭ póte că n'aŭ uitat timpiĭ dintâiŭ aĭ unireĭ Principatelor, când pentru a veni tómna la Cameră la Bucurescĭ, luaŭ maĭ bine drumul pe la Cernăuțĭ, Lemberg, Viena și Pesta, de unde se puneaŭ în vapor și veneaŭ pe la Giurgiu, decât a veni d'adreptul pe la Focșanĭ și Buzĕŭ.

A călători nóptea nicĭ vorbă, căcĭ trebuea să tragĭ la gazdă când era încă sórele de-o sulițĕ sus pe cer, dacă nu voeaĭ să facĭ cunoscință cu vre un Grozea, un Petraru, un Tunsu saŭ Belivacă.

De-o jumătate de secol, Moldova perduse, prin luarea Bucovineĭ, cele maĭ frumóse ținuturĭ ale sale, și nu trecuse mulțĭ anĭ de când o altă parte a eĭ, Basa-

rabia, fusese adjudecată Rusieĭ; și gurile Dunăreĭ cu Delta cu tot treceaŭ, una câte una, în domeniul muscălesc, așa că pe la 1840 chiar malul drept al cananuluĭ Sfântu Gheorghe, pe o distanță de maĭ multe kilometri, se găsea în puterea Țaruluĭ.

Am vĕḑut pe Baș-beșli-aga părăsind casarma Beiliculuĭ și eșind cu trupele sale pe la bariera Șerban-Vodă, pe când pe la bariera Moșilor, generalul Roth intra în Bucurescĭ cu avangarda ruséscă.

Am vĕḑut țara guvernată de Pahlen, de Zaltuchin și de Kisselef cu Bârzof și cu Pazarnicu.

Puneam nóptea urechea pe pămînt la Ghergani, și numĕram tunurile carĭ băteaŭ Silistria.

Am pomenit domnia luĭ Grigorie Vodă Ghica și pe a frate-so Alexandru Vodă, domnia luĭ Bibescu cu căpitan Costache Kehaja, ucenicu și imitatorul Pazarniculuĭ.

Pe atuncĭ scriitoriĭ cancelariilor se ḑiceaŭ *piserĭ*, șefiĭ de serviciŭ *nacialnicĭ*, masa saŭ biurou se numea *stol* și șeful de masă *stol-nacialnic;* scriptele cancelarieĭ se numeaŭ *ciorna*, *sprafca*, *otnoșenie*, *pricaz* și *sdelca;* oficeriĭ se numeaŭ *prapurcici*, *porucici*, *polcovnici* și *pot-polcovnicĭ*.

Slavismul îșĭ încerca conchista prin biurocrație și prin armată, precum odinióră o încercase prin biserică cu *blagoveștenie*, *preobrejenie*, *blagoslovenie*, *bogoslov*, *zlatauz*, *pristol* și *denie*.

Am asistat la înființarea Societățeĭ literare și a Societățeĭ Frăția și la rescularea de la 1848.

Am vĕḑut îndoita alegere a luĭ Cuza-Vodă, proclamarea Unireĭ Principatelor și lovitura de Stat.

Am asistat la nóptea de 11 Fevruarie, la plebis-

citul luĭ Vodă Carol de Hohenzollern, apoĭ la declararea Independinței României și a Regatuluĭ și la încoronarea Regeluĭ Carol I.

In epoca de transițiie prin care a trebuit să trecem ca să eșim din starea de umilință în care eram căduți și să ne rădicăm la o viață civilă și politică, am putut avea multe și marĭ decepțiunĭ, am putut întâlni în cale fel de fel de caractere: ómenĭ, uniĭ slabĭ de înger, carĭ la momentul chemăreĭ aŭ lipsit de la datoria lor, alțiĭ, regretând o stare de lucruri în care trăise, care le convenea și le profita póte, se uita cu dor la trecutul țăreĭ; pe alțiĭ îngrijați de repegiunea cu care se succedaŭ aspirațiunile și exigențele naționale, rămâneaŭ înapoĭ; pe mulți îngâmfați de succesele națiuneĭ, la carĭ nicĭ cu gândul nu gândise, își atribueaŭ lor tot meritul, fără a voi se recunóscă cea maĭ mică participare nicĭ mersuluĭ natural al lucrurilor, nicĭ împrejurărilor din afară. Am putut vedea ómenĭ orbiți de invidie saŭ de ambițiie carĭ nu aŭ cruțat nicĭ intriga nicĭ clevetirea pentru a ajunge saŭ pentru a se susține la putere saŭ la favóre, saŭ pentru a-și face o popularitate.

Dar numĕrul tuturor acestora se perde în negura mulțimeĭ, ș'apoĭ chiar lor nu li se póte imputa lipsa de patriotism, pentru că la timpĭ de cumpănă grea, i-am vĕdut pe toțĭ unindu-se cu trupul și cu sufletul la glasul țăreĭ.

„Fericiți sunteți voĭ tinerilor Românĭ, ne ḑicea Michelet; în țara vóstră totul e de făcut, fie-care din voĭ se póte distinge și chiar ilustra prin fapte patriotice și mărețe".

Pe când Michelet rostea aceste cuvinte, numele

de Român, nu trecea încă dincolo de Carpați și de Dunăre; mulți din tinerii noștri aflați la studii în Viena, în Münich saŭ în Paris, se credeaŭ umiliți d'a aparține uneĭ naționalități necunoscute în lumea Europeană. Le era rușine chiar de numele lor de familie și de botez; fiĭ luĭ Ion, luĭ Gheorghe saŭ luĭ Ilie, se porecleaŭ Ioanidi, Gheorghiadi saŭ Iliadi. Astădĭ își dic românesce Ionescu, Gheorghescu și Iliescu; ba chiar fiĭ luĭ Iacob, luĭ Moise și luĭ Teohari își daŭ numele de Iacovescu, Moisescu saŭ Teoharescu, crezând ca Țiganiĭ că luleleĭ, dacă i-o dice pipă, Românu n'o s'o cunóscă. Chiar Francesiĭ, în mijlocul cărora trăea sute de tinerĭ Români, ne numea pînă acu vre-o două-zecĭ de anĭ Valac și Moldav saŭ Valav și Moldac, saŭ cu un singur cuvînt Moldovalac, iar țĕreĭ iĭ dicea Moldavie, Valachie, Moldaquie, Valavie, și cu un singur cuvînt Moldovalachie.

Astădĭ numele de Român și de România, ca națiune și ca Stat, sunt cunoscute în tóte colțurile lumeĭ civilisate, și orĭ-ce fiŭ al patrieĭ îl pórtă cu mândrie.

Din natura luĭ, Românul este modest, chiar sficios, aș putea dice; și de i se póte imputa ceva, ar fi că nu are destulă încredere într'însul. El prețuesce maĭ mult decât pare; nu este nicĭ lăudăros nicĭ pretențios. Orĭ de câte orĭ am vĕdut la noĭ în țară un fanfaron, un om care se crede maĭ mult decât este, un om care să pretindă că le scie și le póte tóte, am avut ocasie să mĕ conving că era viță de strein.

Când era vorba d'a se înființa Curtea de Casație, mulți din ómeniĭ noștri politicĭ se întrebaŭ, unde o să găsim două-zecĭ de legiștĭ învățați și ispitiți cu carĭ să se pótă pune în mișcare o asemene înaltă in-

stituțiune; și mai toți deputații sta la gânduri dinaintea aceluĭ argument. Nevoea ne-a silit să îndrăsnim, și Curtea nóstră de Casație, nu este mai jos în lumini și capacitate decât instituțiunile de acelașĭ ordin din țările cele mai înaintate în sciința dreptuluĭ.

A fost un timp, și nu prea de mult, când corespondența în streinătate se făcea prin cancelaria ruséscă și austriacă, care lua scrisorile și pachetele nóstre de le espeduea cu o espedițiune organisată în tótă forma la noĭ în țară, cu biouroŭ în tóte orașele nóstre. Representanții puterilor streine se împotriveaŭ la idea de a se trece acest serviciu la Poșta română. „Unde vĕ sunt, îmĭ dicea unul din Consulĭ, ómeniĭ spe„cialĭ, capabilĭ și esperimentațĭ cărora să le putem „încredința corespondența nóstră diplomatică și intere„sele supușilor noștri?“ Am respuns aceluĭ diplomat că, precum am putut învĕța calculul diferențial și integral, așa că manipulăm funcțiunile $\frac{dx}{dy}$ și $\int \frac{dx}{dy}$, tot așa de bine ca și Delaunay și Puiseux, nu mai puțin eram siguri a învĕța, dacă nu în câte-va săptămâni, dar în câte-va luni, a manipula primirea, espeduirea și distribuirea scrisorilor și pachetelor ca și împegații poșteĭ rusescĭ și austriace. Nevoea ne-a silit să luăm asupră-ne acest serviciu, și chiar de la început el s'a făcut într'un mod satisfăcător; și astădĭ nimenĭ nu-ĭ póte nega dreptul de a se compara și a rivalisà cu serviciile telegrafo-postale cele mai bine organisate.

„Voițĭ să rescumpĕrațĭ drumurile de fer, dicea un senator, dar unde vĕ sunt ómeniĭ carĭ să scie a le administra, unde o să găsițĭ împiegațĭ capabilĭ să le pue în mișcare, unde vĕ sunt inginerii carĭ să le

pótă repara la trebuință?“ Dinaintea unor asemenea argumente mulți staŭ pe gânduri să voteze alb saŭ negru. Dar nevoia ne-a silit să luăm pe séma Statului resoul cel maĭ lung; și putem dice că chiar din dioa d'întâiŭ serviciul s'a făcut în tótă regula și în tótă securitatea, cu împiegați români; și nimeni nu póte tăgădui că liniile aŭ fost totdeauna în bună stare, fără a regreta administrațiunile anterióre ale luĭ Strussberg, Bleichröder saŭ Staat's Bahn.

Nu voiŭ pretinde că tot ce s'a făcut în țara nóstră de un sfert de secol încoace este perfect, dar îmĭ permit a observa pesimiștilor și impacienților că nicĭ o țară din lume n'a progresat așa de mult ca țara nóstră într'un așa de scurt timp, și că orĭ-ce progres începe printr'o stare negurósă și plină de nedomiriri; stare de care uniĭ dibacĭ sciŭ a se folosi, acésta maĭ ales când progresul se operéză de jos în sus; de aceea este tot-dea-una bine ca impulsiunea și conducerea reformelor prin carĭ trece o națiune să vie de la clasele de sus, de la clasele luminate; de la acelea să procédă spiritul de innovațiune, să nu aștepte ca inițiativa reformelor necesare să pornéscă de jos, căcĭ atuncĭ clasa numerósă perde spiritul de conservațiune care trebue să domine tot-dea-una la bază, și societatea intră într'o periodă de agitațiune care anevoe să póte astîmpăra.

Ómeniĭ pe carĭ instituțiunile, împrejurările saŭ educațiunea i-a pus în fruntea uneĭ națiunĭ sunt datorĭ să fie înainte-mergătoriĭ eĭ, să nu caute nici-odată să împedice mersul progresuluĭ, ci să lase tótă latitudinea și tótă libertatea inițiativeĭ individuale, maĭ ales în ceea ce privesce industria și comerciul, căcĭ

ele nu se pot conduce decât numaĭ de luminele sciinței carĭ singure pot arăta drumul care conduce pe om a deveni folositor și necesar societățeĭ în care trăesce.

Nimenĭ nu are dreptul d'a opri omenirea din mersul eĭ progresiv care este tras de natura fisică și morală a omuluĭ; nimenĭ nu are dreptul d'a-ĭ impune sisteme orĭ cât de geniale ar fi acele combinațiunĭ. Să te ferésca Dumnedeŭ de omul care n'a citit decât o carte; acela ajunge maĭ curând saŭ maĭ târdiŭ la o sistemă absolută, merge pînă a voi să prefacă societatea după capul sĕŭ, după ideile ce și-a format; uită adevĕrurile sociale cele maĭ fundamentale, uită că progresul moral este libertatea, și că progresul material este de a produce cât se póte maĭ eftin, d'a pune pe om în stare bună și a-ĭ crea timp de a-și rădica gândirea maĭ sus de mulțumirĭ materiale.

Omul la tinerețe trăesce cu speranțe și la bătrânețe trăesce cu suveniriĭ.

Plăcută este tinerețea cu cortegiul eĭ luminos și înflorit de cugetărĭ înalte și de ilusiunĭ plăcute, și frumósă a fost tinerețea ómenilor generațiuneĭ din care am făcut parte, generație care a trăit cu mintea ațintită la fapte marĭ și patriotice, plină de speranțe, de credință în Dumnedeŭ și în viitorul Românieĭ; hrănită cu aspirațiunĭ înalte, din carĭ multe, grație împrejurărilor și stăruinței ómenilor de bine, am putut a le vedea realisate una după alta; isbânde, carĭ aŭ lăsat bătrînețelor nóstre suveniriĭ plăcute, și aŭ deschis generațiilor celor tinere un câmp întins și luminos de speranțe și maĭ mărețe și maĭ glorióse; generație care a urmat de aprópe după deșteptarea

Românismuluĭ din letargia în care îl afundase grecismul fanariot, ce începuse a prinde cójă, și nebușa naționalitatea nóstră, precum apasă astădĭ asupra Românilor din Tesalia, din Epir, din Macedonia și asupra Albanesilor.

Cât îmĭ place în orele mele de isolare să-mĭ aduc aminte de uniĭ din ómeniĭ cu carĭ am trăit alăturĭ, pe carĭ i-am vĕdut luptând cu abnegațiune și curaj pentru redobândirea drepturilor țĕreĭ și pentru libertate! Gâsesc o mulțumire nespusă a-mĭ rememora faptele și cuvintele lor și a le binecuvînta numele și memoria.

Intr'o séră lungă de iarnă, pe când ninsórea bătea în geamurĭ, așezațĭ pe jățurĭ la gura sobeĭ dinaintea uneĭ flacărĭ dulcĭ și luminóse am petrecut ore întregĭ și plăcute cu amicul meŭ Vasilie Alecsandri, povestindu-ne unul altuia suvenirile nóstre din tinerețe. Se apropia de ḑioă când ne-am adus aminte de camerile nóstre de culcat, și ne-am despărțit găsindu-ne amândoĭ la un gând, ḑicêndu-ne :

„De ce nu ne-am scrie unul altuia sub formă de epistole intime, cele ce ne-am povestit într'astă séră ; póte că unele din istoriórele nóstre ar interesa pe uniĭ dintr'aceĭ carĭ n'aŭ trăit p'acele vremĭ?“

Și ast-fel am început o corespondență, de și adesea întreruptă, dar pe care am reînnoit'o de câte orĭ ocupațiunile ne-aŭ permis ; corespondență în care ne-am ferit de orĭ-ce invective, fără însă a ne abate nicĭ-odată a spune adevĕrul.

ION GHICA.

I.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

CLUCERUL ALECU GHEORGHESCU

Bucurescĭ, Maiŭ 1879.

Iubite amice,

Alaltăséră, pornind de la gara ta, adormisem adânc, legănat de valurile ascuţite ale liniilor de fer Strussberg; treĭ locurĭ de oparte a vagonuluĭ eraŭ la dispoziţia capuluĭ şi piciórelor mele; când pe la mieḑul nopţiĭ, mĕ simţiĭ scuturat de o mână vigurósă: era conductorul care intervenia în favorul dreptuluĭ bine plătit al unuĭ călĕtor imbarcat la Mărăşeştĭ; recunoscuĭ drep-

tatea invocată şi mĕ ghemuiam în limitele tiketuluĭ meŭ, căutând să apuc de picior somnul ce fugia, când aud un glas care se îngâna în scuze pentru supĕrarea ce-mĭ adusese, şi mĕ silea să rĕspund, ca om bine crescut, la asemenea politeţă prin cuvintele banale : — nu face nimica, domnule, — eram deştept, — sunt fórte bine, — nu dormiam, — eraĭ în dreptul dumitale, — etc.

Dar noul venit începù o conversaţie :

— Sciĭ, cucóne Iancule, că nu te maĭ cunosceam ? aĭ albit de tot de când nu te-am maĭ vĕḑut.

La aceste cuvinte, simţindu-mĕ cam atins la amorul meŭ propriŭ, ĭĭ rĕspunseĭ cu óre-care amărăcĭune :

— Dar îmĭ pare, domnule, că barba dumitale nu are nicĭdecum dreptul d'a invidia pe a mea, că este, mi se pare, şi maĭ lungă şi maĭ albă.

— Ce are a face ! îmĭ ripostă el, dar dumniata eştĭ un copil pe lângă mine.

Noul venit în vagon era un bĕtrân bine conservat, grăscian şi rumen la obraz, căruia nu i-aş fi dat nicĭ şése-ḑecĭ de anĭ.

— Eŭ te-am maĭ sculat odată din somn ; eram tênĕr atuncĭ şi d-ta eraĭ copil ca de vr'o

opt, nouĕ anişorĭ. Cuconul Tache, rĕposatul tatăl dumitale, era ispravnic la Focşanĭ ; eŭ am fost trimis de am ridicat în fére pe clucerul Alecu Gheorghescu, tovarăşul dumnealuĭ la isprăvnicie. P'atuncĭ eraŭ câte doĭ ispravnicĭ de fie-care judeţ, unul peste partea administrativă şi celalalt pentru partea judecătoréscă, şi amândoĭ ispravnicĭĭ în pricinĭ grele judecaŭ împreună, formând un fel de tribunal. Ce vremurĭ eraŭ pe atuncĭ! Clucerul Alecu făcuse mâncătorĭĭ, abusurĭ saŭ prevaricaţiunĭ, cum se ḑice astăḑĭ. . .

Inţelegĭ, amice, că la aceste cuvinte somnul meŭ, dulcele meŭ somn, a sburat în fuga mare şi nicĭ nu m'am maĭ gândit a-l prinde. Şi, în loc de a închide pleópele, am dat drumul limbeĭ, incepênd la întrebărĭ :

— Ia spune-mĭ, mĕ rog, cum aĭ ridicat în fére pe acel ispravnic ?

— Eram Edecliŭ şi aveam odae în curtea domnéscă alăturĭ cu odaea luĭ Tufeccibaşa, lângă ogeacul neferilor ; la stânga, sub scară, şedea rĕposatul Măciucă, Dumneḑeŭ să-l ierte, Başciohodar şi mâna dréptă a luĭ Vodă, cum s'ar ḑice astăḑĭ întâiul aghiotant domnesc, om drept şi plin de bun simţ.

Intr'o nópte, dupĕ slujba curţiĭ, mĕ aşezasem pe somn, când numaĭ ce aud ciocănind la

uşă şi un glas care-mĭ striga: „Te chiamă Vodă“. Nu sciŭ nicĭ cum am sărit din pat, nicĭ când m'am îmbrăcat; într'o clipă îmĭ trântisem cismele cele galbene, binişul, legătura la cap şi hangerul la brâŭ, şi eram la uşa iataculuĭ domnesc. Başcĭohodarul tocmaĭ eşia din odae de la Vodă şi-mĭ ḑise repede: „Aĭ maĭ iute, că te chiamă Vodă, şi să te vĕd Niculae!“

Răposatul Măciucă era oltean ca şi mine şi puţintel cam rudă după mamă.

Când am intrat în ĭatac la Vodă era şépte césurĭ, saŭ, cum s'ar ḑice astăḑĭ, o oră după meḑul nopţiĭ. Vodă era cu ghicelic de nópte pe cap şi cu o scurteică lungă de pambriŭ verde îmblănită cu pacià de samur; o făclie galbenă ardea într'un sfeşnic mare de argint dinaintea icónelor. Cum intru în odae, Vodă se întórce cătră mine şi-mĭ ḑice cu un glas gros şi răstit:

— Tu eştĭ Niculae Păunel?

— Eŭ, Măria Ta.

— De mult eştĭ la Curte?

— Numaĭ de un an, Măria Ta.

— Măciucă mĭ-a spus că eştĭ harnic şi cinstit. Ce slujbă aĭ îndeplinit pân'acum?

— Nicĭ una, Măria Ta, decât că acum treĭ luni am întovărăşit pe nenea Negreanu tufecci-başa, când a prins pe Ghiţă Cuţuĭ.

— Iea plicul de pe mescióră, pecetluesce-l cu pecetea de pe tăviţa cu călimările, şi să pleci îndată la Focşanĭ, să-l daĭ în mâna nepotu-meŭ Tache, ispravnicul, fără te simţă nicĭ pasĕrea măiastră. Bagă de sémă că aĭ să-mĭ aducĭ pe clucerul Alecu Gheorghescu în fére ; poimâne pe vremea asta să fiĭ cu el la scara domnéscă. De cumva ţĭ-o scăpa, maĭ bine să te ducĭ să te inneci decât să daĭ ochĭ cu mine.

Grigorie Vodă Ghica era un om mărunţel, barba potrivită în apĕrătóre şi cănită, maĭ mult roşie decât galbenă, mustăţile roşiĭ trase în jos şi despărţite sub nas prin douĕ treĭ muchĭ de briciŭ, ras pe obraz pe lângă barbă ; ochiĭ viĭ, glas răstit şi gros ; el era un om cu fórte puţină învĕţătură şi trecea între boerĭ ca unul din ceĭ maĭ neînsemnaţĭ, deşi fusese de maĭ multe orĭ agă, spătar şi chiar vistier şi ban mare.

El s'a suit pe scaunul domnieĭ la 6 Octobre anul 1822, treĭ anĭ după vestitul Caragea şi îndată după zaveră, după uciderea slugeruluĭ Tudor, eroul care, indignat de jafurile ómenilor luĭ Ipsilant, — carĭ din insurgenţĭ în contra Turcilor se prefăcuseră în cete de hoţĭ, prădând drumurile şi moşiile, — intrase în corespondinţă cu Silistra Valesi prin cancelarul consulatuluĭ nemţesc, bĕtrânul Udriski, arĕtând Turcilor că res-

vrătirea din Țara românéscă nu era în contra Turcilor, ci în contra Fanarioților carĭ săracisera pe bieții locuitorĭ. Atuncĭ Chehaia-Beg, care și intrase în Bucurescĭ cu oștire turcéscă, a invitat pe boeriĭ carĭ maĭ rĕmăsese în țéră să trimită pe câțĭ-va dintr'înșiĭ la Pórtă ca să arete Sultanuluĭ păsurile țĕriĭ. Adunându-se între dînșiĭ, eĭ aŭ ales pentru acéstă misiune pe Banul Barbu Văcărescu, pe Logofĕtul Mihăiță Filipescu și pe Banul Grigorie Ghica, carĭ, ajungènd la Țarigrad și espunènd starea țĕriĭ și trebuințele eĭ, Sultanul a numit pe Banul Grigorie Ghica Domn de-odată cu Ioniță Sturza în Moldova. Pórta nu maĭ avea încredere în Fanarioțĭ. Ghica Grigorie, viind la domnie, a găsit țéra secată cu totul în belșugul eĭ, înnecată în datoriĭ; boeriĭ și negustoriĭ pribegițĭ în tóte părțile și rescóle pretutidenĭ, în sate, în orașe și pe drumurĭ.

Ghica Grigore, care-șĭ iubia țara, a luat sarcina de-a stărpi jafurile boerilor și ale ciocoilor carĭ de la Caragea ajunsese fără frâŭ; capul nu-l tăia prea mult, dar când avea câte o pricină grea chema de se sfătuia cu treĭ ómenĭ, cu Vornicul Costache Câmpinénu, Cluceru Chiriac și cu Bașciohodaru Măciucă. După ce-ĭ audia pe fie-care în parte, se culca, dormia un somn

bun şi pe la mieḑul nopţiĭ se scula, aprindea la candelă făclia din Vinerea Pascilor de la epitaf, cădea în genuchĭ dinaintea iconostasuluĭ şi se ruga luĭ Dumneḑeŭ ca să-l lumineze. Ast-fel a domnit el şépte anĭ şi ajunsese să tremure boerĭi ceĭ răĭ şi ciocoiĭ. Cât a domnit el a fost bine pentru toţĭ, liniştea domnia în ţéră; pânea şi carnea bună, ieftină; tótă lumea, negustor, meseriaş şi ţeran mănca, bea şi chiuia; veselie pretutindenĭ. El a deschis scólele românescĭ şi a gonit pe egumeniĭ grecĭ.

In nóptea când m'a chemat Vodă, mi se făcea ḑiuă la poştă la Şindrilita, în cărucióra care se schimba din poştă în poştă şi care ajungea tot-deauna numaĭ în treĭ róte. Pe la aprinsul luminărilor, în ḑiua de patruḑecĭ de Mucenicĭ, îmbrăcat tiptil, eram întrodus ca călugăr în odaia rĕposatuluĭ coconu Tache, tatăl dumitale; par'că-l vĕḑ pe marginea patuluĭ, lângă scaunul cu douĕ lumînărĭ de seŭ în douĕ sfeşnice de alamă cu mucărĭ. Condicaru în picióre îĭ citea jălbile, întingênd din vreme în vreme condeiul de péná de gâscă în călimările de la brâŭ, ca să scrie hotărîrea ispravniculuĭ; îndată ce condicarul Nicolae Sprâncenatu, cum îĭ ḑicea luĭ Ipătescu, maĭ în urmă bărbatul eroineĭ de la

1848, scrise hotărîrea ispravniculuĭ, cuconu Tache se uită la mine întrebându-mĕ :

— De la schit eştĭ părinţele ?

— Sunt de la Poiana-Mĕruluĭ, am o jalbă.

Şi mĕ apropiaĭ de mescióra cu lumînările şi-ĭ puseiŭ plicul Domnesc în pólă, cu pecetea în sus, potrivind să nu o zăréscă condicarul. Ispravnicul, îndată ce vĕḑù pecetea, o şi recunoscù, dar îmĭ ḑise :

— Ha, este de la părintele Egumen !

Şi dete ordin condicaruluĭ şi stegaruluĭ, care mĕ băgase în casă, să ne lase singurĭ.

Despecetluì plicul cu grabă, îl citì şi vĕḑuĭ că i se înveselì obrazul şi-mĭ ḑise :

— Veḑĭ, numaĭ aşa dacă nu s'or stîrpi mâncătoriile şi angaralele, să se înveţe minte ciocoiĭ ; până n'o băga câţĭ-va în ocna părăsită, eĭ tot cred că Vodă glumesce. Clucerul Alecu nu este acum în oraş, s'a dus după lude în plasa Tohanĭ, dar trebue să vie astă séră ; du-te de te odihnesce că te chiem eŭ la vreme.

Bătù în palme şi poruncì feciorului să-mĭ aştérnă în odaea copiilor ; m'am dus de m'am culcat in odaia d-vóstre. Sunt d'atuncĭ 55 anĭ, cucóne Iancule ! D'abia mĕ furase somnul, când auḑiiŭ trăsnete şi pleosnete şi doĭ surugiĭ bă-

tăioşi carĭ urlaŭ de ţi se părea că cânta ; peste un minut auḑiiŭ şi glasul luĭ cuconu Tache :

— Aĭ, scólă c'a venit Cluceru.

Pornirăm amândoĭ pe jos spre casa Cluceruluĭ la care în urma nóstră ciauşul de slujitorĭ înşiruia ómenĭ de jur imprejur ; când ajunserăm în pridvor, cuconu Tache intră în casă ḑicêndu-mĭ :

— Aştéptă aci până te-oiŭ chema eŭ, şi atuncĭ să intri în odae cu doĭ stegarĭ.

Din pridvor se vedea pe feréstră fórte bine în odaea Cluceruluĭ luminată cu treĭ părechĭ de lumînărĭ ; o grămadă de mosafirĭ se şi aşezaseră la ghiordum cu Cluceru în mijloc rĕsturnat pe sofa. Când intrâ cuconu Tache se sculară toţĭ în sus, dar dumnialuĭ luă pe Cluceru de mână şi-l trase în odaea d'alăturĭ ; după vr'o cinci minute auḑiĭ că mĕ chiamă, mĕ luaĭ îndată după glas şi intraiŭ în iatacul boeruluĭ. Cluceru ţinea porunca domnéscă în mână, şi dinţiĭ îĭ clănţăniaŭ în gură. Cum intraiŭ, cuconul Tache îmĭ ḑise :

— Indeplinesce porunca luĭ Vodă.

Atuncĭ luaiŭ férele din mâna stegaruluĭ, mĕ plecaiŭ şi le puseiŭ Cluceruluĭ de picióre ; în cinci minute eram pe drum cu douĕ cărucióre de poştă, într'una eŭ cu ispravnicul în fére, şi

în cea-l'altă doĭ arnăuțĭ cu pistólele încărcate, cărora li se dedese porunca să dea să-l omoare, dacă o căuta cum-va să scape.

Când eșiam din Focșanĭ resăria luna ; nicĭ gură de surugiŭ, nicĭ plesnitură de biciŭ, dar căruciórele mele fugiaŭ ca năluca cu umbra după ele și séra, când bătea meterhanéoa, mĕ dam jos din cărucióră și intram cu ispravnicul meŭ în odaia luĭ Măciucă, unde am așteptat până s'a sculat Vodă de la masă, până s'a culcat beizadelele, s'a osteiat lumea din curte și aŭ eșit una după alta calescile cu masalale a spătaruluĭ, a aghiĭ și a ispravniculuĭ de curte; atuncĭ intră rĕposatul Măciucă și-mĭ ḑise „aĭ sus.“

Când am intrat în odaia luĭ Vodă, Măciucă înainte, după el Cluceru cu férele de picióre și eŭ după dînsul, Vodă, care sta rĕsturnat pe sofa cu mânile încrucișate sub cap și cu picióre unul peste altul grămădit, se sculă drept în picióre și, adresându-se restit și necăjit către Cluceru :

— Nu ți-e rușine, slugă necredinciósă și boer zăcaș !

Și întorcêndu-se către mine, îmĭ ḑise :

— Te fac divictar.

Măciucă îmĭ făcù semn să es și când trecuiŭ pe lângă dînsul îmĭ ḑise încet :

— Trimite-mĭ sus patru ciohodarĭ.

Ce s'o maĭ fi petrecut după aceea nu sciŭ, dar după ce m'am culcat, pare că auḑiam prin somn un glas care se văita strigând : „Iartă-mĕ, Măria ta ! cine o maĭ face ca mine, ca mine să paţă.“

A doua ḑi până în ḑiuă Clucerul era pornit surghiun la Snagov cu cămaşa pecetluită pe el, şi a rĕmas acolo până la venirea Muscalilor.

Când eram pe la 1829 la Craiova, l'am vĕḑut de gât cu generalul Roth, juca cărţĭ cu miile de galbeni, căcĭ era peste proviant.

ION GHICA.

II.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

POLCOVNICUL IONIŢA CEGANU

Ghergani, Iulie 1879.

Amice,

Aicĭ, la moşie la Ghergani, aveam până maĭ de-ună-di, un vecin bun cu care am petrecut multe şi lungĭ serĭ de iérnă.

Polcovnicul Ioniţă Ceganu din Cloşani, bĕtrân verde, rumen la faţă, fără sbărcĭturĭ pe obraz, ras regulat în tóte sâmbetele cu perdaf, mustaţa şi sprâncenele albe colilie, era născut cam pe la anul 1789 şi a trăit până maĭ acu şése lunĭ în satul Gămănescĭ, unde petrecea în

intimitatea a doĭ copoĭ vestiți cu carĭ gonia iepurele ḑiua tótă din rĕsărit până la apus ; iar tómna când se coceaŭ córnele și smeura la munte, se ducea tocmaĭ pe Vulcan de impușca câte un puiŭ de urs și o capră négră.

Acum un an era nun mare la nunta luĭ Vișanu dorobanț, curcan cu treĭ crucĭ pe pept.

Polcovnicul Ioniță bĕuse în sănătatea însurățeilor un pahar de vin roșu de délul Răsvaduluĭ și prinsese la limbă. După ce se uită una după alta la semnele de vitejie ale miliținuluĭ, îĭ ḑice :

— Măĭ Vișane, cine ți le-a dat ție astea ?

— Căpitanu, îĭ respunse Vișan ; mi le-a dat din partea Domnitoruluĭ, an când ne-am întors din țéra turcéscă.

— Dar fost-aĭ tu la bătălie ? dat-aĭ pept cu Turcu ? luat'aĭ vr'un tun, vre-o cetate ?

— Ce să daĭ pept cu Turcul, domnule, că nu te lăsa nicĭ să-ĭ veḑĭ, ședeaŭ ascunșĭ ca viezurĭĭ sub pămînt ; și apoĭ batalionul nostru s'a brodit să nu fie nicĭ când s'a luat Grivița, nicĭ la căderea Plevneĭ ; eram trimișĭ tocmaĭ la Radișteni, pândiam să nu lăsăm să intre nicĭ convoiurĭ și ajutóre, nicĭ să iésă vre-un Turc din cetate ; planul Muscalilor era să-ĭ prindă pe toțĭ robĭ. Apoĭ după predarea luĭ Osman Pașa, ne-

am dus de am încunjurat Vidinu; acolo, pe când aşteptam din cés în cés să iésă Turcii la luptă dréptă, ne-am pomenit într'o bună diminéță că ardică stég alb şi trămit la gheneraru nostru să-i închine cetatea. Am intrat în Vidin par'că era sĕrbătóre, cu musica în capul regimentuluĭ.

Bĕtrânul după ce ascultă povestea soldatuluĭ, oftă ḑicênd:

— Eĭ! şi eŭ m'am bătut cu Turcu în tinereţea mea; am intrat în Plevna cu Camenski şi cu Suvaroff şi nu mi-a maĭ dat nimenea nicĭ o cruce!

Când am auḑit de numele luĭ Camenski şi de bătălia din alţĭ timpĭ, m'am apropiat şi m'am luat cu Polcovnicu la vorbă.

— Cum nene Ioniță, ḑicĭ că aĭ fost cu Suvaroff la Plevna? dar sciĭ dumniata că d'atuncĭ trebue să fie aprópe şépte-ḑecĭ de anĭ?

— Or fi nento, îmĭ respunse el, că eram abia băeţandru, ca de vre-o opt-spre-ḑece anĭ, când m'am scris la cazacĭ cu bietul Tudor al nostru. Ne aducea ispravniciĭ pălcurĭ, pălcurĭ şi ne da pe mâna ofiţerilor muscalĭ de ne mustruluia; după şése lunĭ, când învĕţam să dăm cu sabia şi cu suliţa, ne-a trecut dincolo în ţéra turcéscă. Îmĭ aduc aminte ca acum, era în ḑiua de Ignat, când am trecut Dunărea pe ghiaţă şi

ne-am așezat în meterezuri. — Cum ne-aŭ simțit spurcații de Turcĭ, aŭ început să dea năvală asupra nóstră; trămitea tot Zeibegĭ d'ăia cu cĭalmalele cât o clae pe cap, și Arapĭ d'ăia negri și buzațĭ încălecațĭ pe nisce caĭ de scoteaŭ foc pe nări; venia tot iuruș cu iataganul în dinți și cu pistólele întinse în amêndouĕ mânile, de ți le punea sub nas. — P'atuncĭ nu eraŭ puscĭ d'astea lungile până la bătălie, ci venia mórtea de-ți sta dinainte cĭasurĭ întregĭ, de-o vedeaĭ bine în față. După câte o bătălie, când ne număram, remâneam une orĭ numaĭ patru cincĭ sute din douĕ miĭ câțĭ eram; dar peste ₫ece ₫ile eram iar în păr la loc, că se umpleaŭ golurile cu alțĭ panduri trămișĭ din țéră; așa era învoiala cu Ipsilant. Războiul d'atuncĭ între Turc și Muscal se iscase maĭ mult din pricina luĭ și a luĭ Muruz; că după ce Sultanul se învoise cu Impĕratul Alexandru să-ĭ ție șépte anĭ pe unul domn în Țéra românéscă și pe cel-l'alt în Moldova, s'a măniat pe dînșiĭ și i-a scos după doĭ anĭ; luĭ Ipsilant trămisese chiar să-ĭ iea capul, cum făcuse luĭ Hangerliu la 1799. Îl simțise că ținea cu Muscaliĭ și că era înțeles cu Pasvantoglu de la Vidin și cu Cerni-George Sârbu, carĭ amândoĭ se rĕsculaseră în contra Porțiĭ. — P'atuncĭ Sultanul asculta de povețele

Generaruluĭ Sebastiani care umbla să-l tragă în partea luĭ Napoleon. Ipsilant, maĭ norocit decât bietul Hangerliu, a scăpat de gĭalat ca prin urechile aculuĭ. Prevestit de tată-so de la Ţarigrad şi de ambasadorul Italinski, a fugit la Braşov, d'acolo s'a dus la Petersburg şi în ḑiua de sfântu Nicolae intră în Iaşĭ cu Generalul Michelson în capul oştiriĭ rusescĭ. Generalul muscal îl orânduise domn peste amândouĕ ţĕrile. Domnia aceea a ţinut şi maĭ puţin decât cea d'întâiŭ, căcĭ peste câte-va lunĭ Impĕratul a trămis pe Generalul Cusnicov preşedinte cu deplină putere asupra Moldoveĭ şi pe Engelhart vice-preşedinte cu reşedinţa în Bucurescĭ, ca să guverneze ţĕrile cu Mitropoliţiĭ şi cu câţĭ-va boerĭ marĭ.

S'aŭ bătut bine, fórte bine, băeţiĭ noştri de astăḑĭ; dar să sciţĭ, domnule, că şi noĭ n'am fost maĭ pe jos în vremea nóstră. Ne băteam sabie cu sabie, spangă cu spangă, pept cu pept, dar cine ne-a maĭ sciut? că p'atuncĭ nu eraŭ d'al-de Aleccandri să ne cânte vitejiile şi să ne înalţe în ochiĭ lumiĭ.

Sciĭ d-ta, domnule, ce om era căpitanul nostru Tudor? El, care nu rîdea nicĭ o dată, când auḑia că vin Turciĭ asupra nóstră, că se năpustia păgâniĭ ca vijelia, când cu gândul nu gândea, el de bucurie începea să cânte şi să

jóce ca un copil. Intra în foc, domnule, parc'ar fi mers la nuntă.

Românii s'aŭ bătut tot-deauna; n'a fost războiŭ fără ca ei să nu fi sărit asupra păgânilor. Răpausatul moşu-meŭ Cĭauş Vergea (familia nóstră a fost ném de pandur din tată în fiŭ), îşĭ aducea aminte după la 1716, când a venit întâiaşĭ dată Mavrocordat; p'atuncĭ avea ţéra Dorobanţĭ, Roşiorĭ, Călăraşĭ, Odivoĭ, Seimenĭ, Talpaşĭ, Lefegiĭ şi slujitorĭ; patru-ₒecĭ de miĭ de ómenĭ armaţĭ pe care Grecu, când a venit domn, i-a desfiinţat ca să nu ne maĭ putem bate cu Turcu şi să rămâe ei Fanarioţiĭ stăpânĭ pe ţéră. La 1807, după ce am trecut Dunărea, ne-a luat Generalul Isaiov, ne-a imbrăcat căzăcesce, ne-a dat masdrace, ne-a pus pistol şi sabie la brâŭ şi, după ce ne-a făcut smotru, ne-a orânduit la Tatargic, o bătae de tun de Vidin, ca să ţinem pe Kărjaliiĭ luĭ Mola-Aga să nu iésă din cetate; muncă grea! pentru că pe tótă ₒiua eram atacaţĭ de Arapĭ, şi nóptea cădeaŭ peste noĭ Manafi ca să ne scótă din meterezurĭ; dar noĭ aveam poruncă de la Miloradovicĭ, morţĭ tăeţĭ să nu părăsim locul.

Asta era pe când Bosniacu-Aga bătuse pe Camenski la Rusciuc de-l prăpădise, şi pe când Mola-Aga gonise pe Muscalĭ din tóte posiţiunile

de prin prejurul Calafatuluĭ; arsese Caracalu şi Cerneţu, pustiiseră tóte satele până în Craiova şi imprăştiase tótă armata ruséscă; numaĭ noĭ Româniĭ, un pumn de ómenĭ, am ţinut până a venit Generalul Pangration cu oştire nouă din Rusia. Pe tómnă murise Michelson şi în locul luĭ se orânduise Prosoroski, general maĭ mare peste tótă oştirea; atuncĭ ne-a luat Isaiov şi ne-a dus în Balcanĭ, tocmaĭ la Kisil-hisar, ţece ţile cale; d'abia ajunsesem, când a inceput să se vorbéscă de pace şi ne-a întors la Lovcea, unde, după ce am şeţut un an fără să ne batem, ne-a venit poruncă să luăm Plevna, că iar se deschisese războiŭ. Când am ajuns acolo şi s'aŭ aşezat tunurile la bătaia zidurilor, ne-am apropiat de cetate până în şanţurĭ, le-am umplut cu mărăcinĭ şi cu sacĭ de pămînt, am pus scărĭ şi am sărit în cetate. Eram numaĭ noĭ panduriĭ luĭ Tudor la asalt, că Muscaliĭ cam greoĭ aŭ ajuns tocmaĭ târţiŭ, când noĭ ne băteam de un cias cu Turciĭ pe uliţe; cadânele trăgeaŭ puscĭ şi pistóle după ferestre, de ploua glónţele din tóte părţile ca grindina; sburaŭ capetele ca mingele, unele cu cialmale turcescĭ, altele cu chivere rusescĭ şi curgea sângele gârlă; un glonţ m'a nemerit drept în pept, de-am zăcut şése luni;

m'aduseră la spitalul din Craiova în casele luĭ Priscovénu de mi-a scos plumbul de sub cóstă.

Luĭ Tudor i-a venit de la impărăție un inel cu pétră scumpă și cu numele luĭ Alexandru pe dînsul, iar noĭ ăști-lalțĭ, când s'a făcut pace și s'aŭ împrietenit impĕrațiĭ, ne-am pomenit cu o bucată bună din țĕrișóra nóstră sterpelită: ne-aŭ luat Basarabia din Nistru până în Prut și a remas bună luată până în ḑiua de aḑĭ.

Am trăit rĕŭ cu Muscaliĭ, că ne trata ca pe nisce cânĭ; ofițeriĭ lor ne înjura, tot *Durak Moldovanski* ne făcea și ne da ghionturĭ prin fălcĭ. Mâncam numaĭ soharicĭ, un fel de pesmet negru ca noroiul și tare ca pétra; trebuia să-l moĭ o ḑi întrégă în apă, să-l facĭ terciŭ ca să-l poțĭ băga în gură; vara maĭ bine mâncam burienĭ ferte. Când îĭ scăpam prin vitejia nóstră de câte o nevoe mare ne ḑicea *Dobri Kazaki*, iar numele de Român nu se pomenía nicĭ o dată. — Fără noĭ nu maĭ lua eĭ Plevna nicĭ atuncĭ ca și acum.

— Veḑĭ, Polcovnice, p'atuncĭ nu eraŭ jurnale, nicĭ reporterĭ, ca să pótă lumea afla cine se bate și cum se bate, dar o să vie ea o vreme, când să se găséscă cine-va să scrie și despre vitejiile Românilor din timpiĭ când eraŭ considerațĭ ca căḑuțĭ în ochiĭ ómenilor și treceaŭ de

molaticĭ şi de fricoşĭ. O să se găséscă el cine-va să spue Românilor cine a fost slugerul Tudor, ce voia el, ce a făcut şi ce a dobândit pentru ţară cu panduriĭ luĭ, căcĭ luĭ ĭĭ datorim scăparea nóstră din ghiarele Fanarioţilor. — Dar ia spune-mĭ, mĕ rog, ce s'aŭ făcut aceĭ douĕ miĭ de panduriĭ, după ce s'a încheiat pacea la 1812 şi a venit Caragea domn?

— Vre-o douĕ sute aŭ format potera sub comanda luĭ Slugeru Tutor, iar ceĭ-lalţĭ ne-am rĕspândit toţĭ în tóte părţile; uniĭ aŭ maĭ murit de ciumă.

Eŭ după ce m'am tămăduit de rana din pept, m'am tras acasă la părinţĭ, unde am rĕmas până la zaveră, când m'a chemat Slugeru şi m'a luat cu panduriĭ la Bucurescĭ. Am şedut întâiŭ la Mitropolie, pe urmă ne-a băgat în Cotrocenĭ şi d'acolo ne-a pornit spre Pitescĭ, ca să ne ducem să eşim înaintea Turcilor carĭ intrase pe valea Oltuluĭ. Tăbărîsem la Golescĭ, unde am aflat că Ipsilant prinsese cu vicleşug pe Slugeru şi ĭĭ tăiase capulŭ; atuncĭ ne-am hotărît să cădem asupra Grecilor luĭ Ipsilant, ca să-ĭ scótem din ţară, şi am pornit spre Târgovişte, unde sciam că era tabăra lor, dar era târdiŭ, că-ĭ bătuse Turciĭ la Drăgăşanĭ; Chehaia-Beg nu lăsase picior de mavrofor. Ipsilant cu Cnézu Can-

tacuzino şi cu Manu pârlitu fugiseră peste hotar şi fusese prinşi de Nemţi şi închişi în cetatea Muncaciuluĭ.

După mórtea Slugeruluĭ aŭ remas numaĭ vre-o sută de panduri, aceĭ carĭ s'aŭ aflat cu căpitanul Solomon la bătaia de la Drăgăşanĭ şi carĭ s'aŭ închis pe urmă în mănăstirea Cozia, unde aŭ ţinut voinicesce în contra luĭ Başbeşli-Aga, până la venirea luĭ Grigore Ghica domn la 1822.

Maĭ în urmă, peste vre-o doĭ anĭ, când s'a făcut unchiul dumitale Cnstache Câmpinénu caimacam la Craiova, pe mine m'a făcut polcovnic de vênătorĭ, şi am fost polcovnic de vênătorĭ până când s'a deschis iar războiŭ cu Muscaliĭ la 1828 şi m'am dus cu căpitanul Solomon şi cu Magheru.

Ne-am bătut cu Turcii patru-spre-ḑece lunĭ mereŭ, ḑiua şi nóptea, sub comanda luĭ Geismar şi a luĭ Roth ; vedeam în tóte ḑilele mórtea cu ochiĭ, că ne puneaŭ Muscaliĭ tot înainte la avantposturĭ.

Geismar îndată, cum a trecut Oltu, a trămis pe Generalul Roth înainte să coprindă Calafatu şi el s'a dus de s'a aşezat la Cioroĭ. Când s'a pomenit d'o dată că îl iea Paşa de la Diĭ cu vestitul Ciapanoglu pe la spate cu 15,000

de Suvarii cu 30 de tunuri, care, după ce bătuse pe Roth lângă Maglavit de-l topise, se aruncase asupra lui Geismar, îi tăiase drumul și spre Cioroi și spre Calafat, îi luase tóte vitele și tot proviantul din magasiile de la Galicea și le trecuse la Vidin. — Muscalii speriați, când îi răsbise Turcii la Băilesci, fugiau în tóte părțile strigând cât puteau: *nazat! nazat! Tureschi duh!* când farmazonul nostru, bietul căpitan Ciupagea, care nu scia că pe muscălesce *nazat* va să țică *îndărăt, înapoi*, alérgă printre șirégurile nóstre strigând: „auziți băeți, ghinărarul poruncesce să mergem la sat.“ Alt sat nu mai era decât Băilescii, de unde Turcii băteau cu tunurile în Muscali de-i prăpădiau; noi am dat năvală la sat, ne-am repețit la dél și am pus mâna pe tunurile turcesci; atunci Ciapanoglu, crețând că suntem putere mare și că fuga Muscalilor era numai o stratagemă, s'a speriat și a luat'o la fugă spre Calafat, lăsând tóte provisiunile și munițiile. Le-am luat în țiua aia douețeci și patru de cară cu iarbă și patru sute de cară de zaherea. [1]) Roth, vețând că fug Turcii

[1]) Un țiarist, criticând epistolele mele, m'a tractat de nătîng, țicând că am spus o enormitate, căci Turcii nu puteau să aibă 400 de cară încărcate numai cu *zahăr*. Criticul nu scia că *zaherea* va să țică *provisiuni* de hrană pentru oștiri iar nu *zahăr*. Cuvîntul *zaherea* era fórte usitat în limba română.

dinaintea nóstră, a luat curagiŭ, s'a întors, s'aŭ pus şi eĭ pe góna Turcilor. — Astfel s'a căştigat cea maĭ vestită bătălie din tótă campania. Lupta a ţinut treĭ ḑile şi treĭ nopţĭ; am alergat după Turcĭ până i-am băgat în Dunăre; başibuzucii omoraŭ pe agalele carĭ voiaŭ să-ĭ reţie să nu trécă Dunărea şi să-ĭ întórcă la bătălie spre Calafat.

Să sciĭ, domnule, că fără Ciupagea al nostru mâncaŭ Muscalii o păpară, de n'o maĭ uitaŭ nicĭ o dată; se prăpădia şi ţara: păgâniĭ de Turcĭ pe unde treceaŭ era foc şi pârjol. Când te uitaĭ nóptea după o movilă, te lua jalea: vedeaĭ numaĭ focurĭ în tóte părţile cât luaĭ cu ochiul; ardeaŭ căpiţele de fân, clăile şi şirele de grâŭ, că era tocmaĭ în strînsul bucatelor.

După ce am isprăvit cu Turcii la Islas, la Calafat, la Cioroĭ şi la Băilescĭ, ne-a trămis Ghinăraru Gavrilenko de am măturat câţĭ Turcĭ maĭ remăsese la Cireş şi la Cerneţĭ, de n'am lăsat picior de Turc în Mehedinţĭ şi în Dolj.

Mult bine s'aŭ maĭ bătut Românii şi în rândul ala.

La Cireş, a doua ḑi după bătălie, am căḑut de ciumă; în ordia muscăléscă se încinsese bóla de muriaŭ câte douĕ treĭ sute de soldaţĭ pe ḑi. Am zăcut patru-ḑecĭ de ḑile pe mânile

cĭoclilor carĭ m'aŭ jăfuit, mi-aŭ luat tot ce aveam în chimir : patru ciasornice de aur şi cinci sute de mahmudele d'ale moĭ luate de pe la Turcĭ.

Când am eşit din Lăzăret se făcuse pacea; Muscaliĭ ne maĭ ciortise o bucată de pămînt la gurile Dunăriĭ ; luĭ Solomon şi luĭ Magheru le venise de la impĕratul Nicolae sfânta Ana de gât şi celuĭalalt sabie cu cruce, iar nouĕ ne-a dat drumul p'a-casă.

Murise mama şi îmĭ lăsase peticul ăsta de pămînt Cega şi am venit de m'am aşezat la Gămănescĭ. Pe la 1830, când s'a făcut miliţia, n'am maĭ vrut să mĕ maĭ scriŭ ; a stat mult de mine căpitanul Ciupagea ; vreaŭ să mĕ primĕscă parucic, dar mĕ săturasem de traiŭ rĕŭ, mĕ logodisem cu Bălăşica cu care am trăit bine şi liniştit patru-ḑecĭ şi doĭ de anĭ ; acum când oiŭ muri voiŭ să mĕ îngrópe la biserică alăturĭ cu dînsa.

L'am plâns pe polcovnicul Ioniţă ca pe un frate, că era un bun şi pacinic vecin şi un bun tovarăş de vênătóre.

ION GHICA.

III.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

DIN VREMEA LUI CARAGEA

Bucurescĭ, Noembre 1879.

Amice,

Mazilia luĭ Ipsilant şi a luĭ Moruz, unul din domnia Valachieĭ şi celalalt din scaunul Moldoviĭ, înainte de împlinirea celor şépte anĭ stipulaţĭ în tractatul de la Kuciuc-Kainargi, adăogându-se la alte pricinĭ de gălcévă ce impĕratul Alexandru căuta Sultanuluĭ, a adus războiul de la 1806; şi după şése anĭ de luptă crâncenă în care victoriile se precumpăniaŭ, puterile Europeĭ, căşunând asupra Porţiĭ, aŭ silit'o să închee pace

numaĭ şi numaĭ ca să lase Muscaluluĭ mânile slobode în lupta cu Napoleon.

După ţicĕtórea românéscă *„Turcul să plătéscă“*, Sultanul a dat luĭ Alexandru Basarabia şi un bun hârtăŭ în Asia pe malul Mărĭĭ-Negre, şi astfel a făcut Englezuluĭ pe plac; iar după încheerea păcĭĭ de Bucurescĭ, Contele Meternich, profitând de încurcătura în care se găsia Rusia pe malurile Moscoveĭ, a împins la domnia Ţĕrĭĭ românescĭ pe Iancu Caragea, amicul şi protegiatul cavaleruluĭ de Gentz. Dar, cu tótă stăruinţa Internunciuluĭ la Constantinopole, Sultanul nu a voit să-ĭ dea domnia până ce maĭ întâiŭ nu l'a asigurat Caragea că-şĭ va da demisia după treĭ anĭ. Pe de oparte Suzeranul căta să eludeze stipulaţiunea de domnie pe şépte anĭ, şi pe de alta voia să aibă pe grec la mână.

După maĭ multe străgăneliĭ cu *inşaala*, cu *pekei* şi cu *bacalum*, pe la sfirşitul luĭ Octombre, Caragea a putut eşi din Constantinopol şi în ţiua de Sf. Spiridon al anuluĭ 1812 el şi-a făcut intrarea în Bucurescĭ cu alaiŭ domnesc, călare pe *Tabla-başa*, în sunetul clopotelor, al surlelor şi tobelor. După ce a descălecat la sfântul Spiridon cel noŭ din podul Beiliculuĭ (astă-ţĭ calea Şerban-Vodă), s'a dus de s'a miruit în biserica Curtea-Veche, după obiceiŭ.

Sosirea acestuĭ Domn în Bucurescĭ a fost semnalul a marĭ calamităţĭ pentru ţară! Chiar în nóptea instalăriĭ sale palatul domnesc de la Mihaiŭ-Vodă din délul Spîriĭ a ars până în temelie şi *Curtea domnéscă* a devenit *Curtea arsă* până în ḑiua de astăḑĭ; iar a doua ḑi, la 13 Decembre, s'a ivit ciuma intre ómeniĭ curţiĭ veniţĭ cu Vodă de la Ţarigrad.

A fost în multe rânduri ciumă în ţară, dar analele Românieĭ nu pomenesc de o bólă maĭ grozavă decât *Ciuma luĭ Caragea!* Nicĭ o-dată acest flagel n'a făcut atâtea victime! A murit până la 300 de ómenĭ pe ḑi, şi se crede că numĕrul morţilor în tótă ţara a fost maĭ mare de 90,000. Contagiunea era aşa de primejdiósă, în cât cel maĭ mic contact cu o casă molipsită ducea mórtea într'o familie întrégă, şi violenţa era aşa de mare, în cât un om lovit de ciumă era un om mort.

Spaima intrase în tóte inimile şi făcuse să dispară orĭ ce simţemînt de iubire şi de devotament. Muma îşĭ părăsia copiiĭ şi bărbatul soţia pe mânile cioclilor, nişte ómenĭ fără cuget şi fără frică de Dumneḑeŭ. Toţĭ beţiviĭ, toţĭ destrămaţiĭ îşĭ atârnaŭ un şervet roşu de gât, se urcaŭ într'un car cu boĭ, şi porniaŭ pe hoţie din casă în casă, din curte în curte. Eĭ se in-

troduceaŭ ḑiua şi nóptea prin locuinţele ómenilor şi puneaŭ mâna pe ce găsiaŭ, luaŭ bani, argintării, ciasornice, scule, şaluri etc., fără ca nimeni să indrăznéscă a li se împotrivi. Fugea lumea de dînşii ca de mórte, căci ei luaŭ pe bolnavi saŭ pe morţi în spinare, îi trântiaŭ în car, clae peste grămadă, şi porniaŭ cu carul plin spre Dudesci saŭ spre Cioplea, unde eraŭ ordiile ciumaţilor. Se increţia carnea pe trup, audindu-se grozăviile şi cruzimile făcute de aceşti tâlhari asupra bieţilor creştini căḑuţi în ghiarele lor.

Rare ori bolnavul ajungea cu viaţă la câmpul ciumaţilor. De multe ori o măciucă peste cap făcea într'o clipă ceea ce era să facă bóla în douĕ, trei ḑile!... Şi póte că acei ucişi astfel eraŭ mai puţin de plâns, căci mai mult eraŭ de jale aceĭ aruncaţi vii în câmp fără aşternut şi fără acoperemînt pe pămînt ud şi îngheţat. Cale de jumătate de cias se auḑeaŭ ţipetele şi vaetele nenorociţilor din câmpul Dudescilor!...

In urma mai multor scene oribile, neomenóse şi bestiale petrecute la ordie, unde unul din aceşti miserabili fusese rupt cu dinţii de un tĕnĕr care apăra cinstea soţiei sale lovită de ciumă chiar în ḑiua nunţii, şi în urma revólteĭ ciumaţilor, cari aŭ sărit cu parul şi aŭ omorît ḑece cioclĭ, autoritatea în sfârşit a luat măsură

de a organiza un fel de serviciŭ sanitar. Ea înființase câți-va vătășeĭ însărcinați de a întovărăși pe ciocli, din casă în casă și aceștia strigaŭ de la pórtă: „*Sănătoși copiĭ!*“ Unul din eĭ într'un raport către șeful sĕŭ, ḑicea:

„Aḑĭ am adunat 15 morți, dar n'am putut „îngropa decât 14, fiind-că unul a fugit și nu „l'am putut prinde.“

D'asupra orașuluĭ se ridica un fum galben și acru, fumul băligaruluĭ care ardea în curțile boerescĭ, și orașul resuna de urletul jalnic al cânilor rĕmașĭ fără stăpân.

La fie-care pórtă era câte o șandrama, un fel de gheretă, în care se adăpostia câte un servitor pus acolo *pazarghidan* (comisionar pentru târguelile de pâne, de carne și de zarzavaturĭ). Nimic nu intra în curte decât după ce se purifica la fum și trecea prin hărdăul cu apă saŭ prin strachina cu oțet.

Ciocliĭ, când treceaŭ pe lângă o casă bogată, nu lipsiaŭ de-a arunca sdrențe rupte de la ciumați, ca să respândéscă contagiunea. Eĭ nu se temeaŭ de molipsirea bóleĭ, căcĭ maĭ toți eraŭ dintre aceĭ carĭ zăcuseră de câte douĕ, treĭ orĭ de acea grozavă epidemie. Ciuma, ca tóte bólele mortale și lipicióse, ca vĕrsatul, ca tifosul, ca lungórea négră, fórte periculósă întâĭa

óră, devine puţin violentă la aceĭ carĭ aŭ maĭ fost loviţĭ de ea.

Jafurile şi tălhăriile ómenilor, direct saŭ indirect prepuşĭ la serviciul ciumaţilor, aŭ fost nepomenite. Multe averĭ şi case marĭ s'aŭ ridicat în Bucurescĭ după ciuma luĭ Caragea din sculele şi baniĭ bieţilor bolnavĭ.

După un an, cam pe la Decembre, bóla a început a se domolì şi lumea s'a readunat încetul cu încetul în oraş. Aceĭ carĭ se regăsiaŭ se imbrăţişaŭ, dădeaŭ o lacrimă celor perduţĭ pe câmpia de la Dudescĭ şi porniaŭ cu viaţa înainte, uitând suferinţele şi însetaţĭ de plăcerĭ.

Tot-deauna după o epidemie, ca şi după un războiŭ, omenirea caută a-şĭ recăpăta nivelul; în aparenţă viaţa devine maĭ lesne, averile flăcăilor şı zestrele fetelor sporesc prin moşteniri şi prin mórtea fraţilor şi a surorilor cu carĭ ar fi avut să impartă averea părintéscă, dacă ar fi trăit eĭ. Când este o mortalitate mare, poporul ţice că se *eftinesce pânea*, şi acéstă credinţă avea pe atuncĭ óre-care temeiŭ, căcĭ ţara fiind pe atuncĭ lipsită de esport, grâul nu avea altă căutare decât pentru consumaţia interióră. Şi în asemenea împrejurărĭ căsătoriile trebuiaŭ să devie numeróse, cu atât maĭ mult numeróse cu

cât rĕul a săcerat maĭ multe fiinţe. Decĭ, îndată după încetarea bóleĭ, lumea s'a pornit pe nunţĭ.

Pe atuncĭ nunta nu vrea să ḑică un petec de hârtie velină, tipărită frumos la Socec saŭ la Weiss din partea d-luĭ X saŭ a d-neĭ Z, anunţând celebrarea cununiilor fiuluĭ saŭ fiiceĭ lor în ḑiua cutare, la biserica Sărindar saŭ la Domniţa Balaşa, ş'apoĭ . . . pe uşă afară! — Pe atuncĭ nunta era dandanà mare!

Maĭ întâĭ peţitoriĭ şi colăceriĭ cu aldamaş; după eĭ logodnă cu archiereŭ, cu diaconĭ, cu preoţĭ, cu cântăreţĭ, cu lăutarĭ şi cu ziafet tótă nóptea până la lucéfĕrul de ḑi. Cu câteva ḑile înainte de nuntă, dacă mirele şi mirésa eraŭ de ném de boer, se făcea *cherofilima* (sărutare de mână) la curte, unde tinerii cu tóte rudele lor eraŭ duşĭ cu alaiŭ spre a săruta mâna luĭ Vodă şi a Dómneĭ, cerêndu-le binecuvîntare.

Când se apropia ḑiua nunţiĭ mahalaua se împodobia cu braḑĭ de la casa ginerului până la casa mireseĭ. In ajunul nunţiĭ, cam după amiaḑĭ, porniaŭ *călţunuresele*, tot cucóne alese dintre rudele cele maĭ frumóse ale ginereluĭ, în trăsurĭ înhămate cu armăsarĭ de preţ. Intâia călţunărésă intra la mirésă purtând o căţie de argint cu florĭ suflate în aur, din care eşia fum de udagaciŭ şi de curse; ea maĭ purta şi o stro-

pitóre din care arunca apă de trandafir, semnul curăţenieĭ, şi urà mireseĭ să fie tot-d'auna spălată şi parfumată. O a doua călţunărésă ducea pe tava de argint florile cu carĭ se împopobiaŭ cununiile. A treia călţunărésă aducea o tavă cu petélă, semnul bogăţieĭ. Veniaŭ în urmă celelalte călţunărese cu ḑece, douĕspreḑece tave încărcate cu tot felul de daruri: şaluri, giuvaere, stofe scumpe, banĭ, cofeturĭ, etc. Mulţime de fete încunjuraŭ pe mirésă şi lăutariĭ ḑiceaŭ din vióre şi din gură cântecul vechiŭ:

Astăḑĭ cu fetele
Mâne cu nevestele...

După ce fetele deschideaŭ boccelele şi admiraŭ darurile, ele tăbăraŭ pe tavele cu petélă şi pe florĭ; unele împleteaŭ cununiile: cruce întrégă pentru ginere şi cruce jumătate pentru mirésă. Cele-l-alte desfăşuraŭ jurubiţele de petélă, le dăpănaŭ şi făceaŭ o urzélă lungă de treĭ coţĭ, popóba mireseĭ, un rîŭ de aur în care se putea ascunde copila logodită din cap până 'n picióre. Din vreme în vreme fetele trăgeaŭ cu códa ochiuluĭ şi aruncaŭ florĭ saŭ noduri de petélă în partea flăcăilor; aceştia le ridicaŭ şi le aninaŭ de fermenele; pe când fetele, ca unele ce îm-

părțiaŭ, îșĭ făceaŭ și ele parte, agățându-șĭ la piept, în dreptul inimeĭ, snopurĭ de petélă.

După clacă se puneaŭ cu toțiĭ la jocurĭ: de-a ineluș învârteguș, de-a baba mija, de-a gaia, de-a cârpa, și acestea se încheiaŭ printr'o horă mare. Ast-fel mirésa îșĭ *lua ḑiua bună* de la fete și surate; iar bătrâniĭ și babele, bărbațiĭ și nevestele petreceaŭ tótă nóptea pe ziafet, pe bere și pe mâncare, în sunetul necurmat al lăutarilor.

Dar a doua ḑi maĭ cu sémă era ce era! Nunta începea chiar din zorĭ; nuntașiĭ nu maĭ osteneaŭ într'una de la casa ginereluĭ la casa mireseĭ. Cununia se celebra la amiaḑĭ la biserica enorieĭ, de unde apoĭ mirésa nu se maĭ întorcea la căminul părintesc. Ea, împreună cu mirele, se punea în trăsură cu ceĭ care purtaŭ gevréle, și luaŭ la trăsură lumînările aprinse, înfipte într'o pâne. Iar dacă cununia era a se face acasă la ginere, una din rudele cele maĭ deaprópe ale acestuia, mama, sora, saŭ mătușa, pleca de lua pe mirésă și o aducea acasă la mirele eĭ cu așternut, cu zestre cu tot. Trăsura era încunjurată de toțĭ flăcăiĭ, rude și amicĭ aĭ ginereluĭ, carĭ încuraŭ caiĭ lor, aducênd scire că sosesce mirésa.

Momentul despărțenieĭ de părințĭ era so-

lemn pentru mirésă, însă ea, când păşea pragul caseĭ părintescĭ, trebuia să tragă din picior pentru ca să se mărite şi cele-l-alte fete. Obiceiul cerea ca să o podidéscă plânsul în acel moment, şi lăutariĭ cântaŭ :

Tacĭ, mirésă, nu maĭ plânge,
Căcĭ la mă-ta mi te-ĭ duce
Când a face plopul pere
Şi răchita vişinele... etc.

După cununie, masă mare cu zaharicale de la becerul Manolachi şi cu cofeturĭ de la vestitul Pascu ; cu vin de Drăgăşanĭ, cu pelin de Délu-Mare şi cu vutcă de vanilie şi de cursă. Lăutarĭ şi horă tótă nóptea, iar în ḑiuă se trămiteaŭ nuniĭ, socriĭ şi nuntaşiĭ pe la casele lor cu lăutarĭ.

Acest chef, la ceĭ de jos, ţinea treĭ ḑile, iar la boerĭ ţinea şépte ḑile şi şépte nopţĭ, *după legea Domnilor şi a Impĕraţilor*. O nuntă se isprăvia şi ḑece începeaŭ, încât Bucurescĭĭ într'o serbătóre o duceaŭ. Doliul se schimbase în veselie !

Viéţa acésta îĭ priia luĭ Caragea, căcĭ popor şi boerĭ, cufundaţĭ în ziafeturĭ, nu băgaŭ în sémă jafurile domnescĭ ; ş'apoĭ caftanele după carĭ alergaŭ însurăţeiĭ îl ajutaŭ mult la sporirea pungiĭ.

Imbulzéla la ranguri era atât de mare, că se umpluse din scórță în scórță condica pitaculuĭ domnesc, și se spune că în ḑiua fugiĭ luĭ Caragea, Postelnicul de abia a pridedit să citéscă numele celor din protipendadă și câte-va din starea a doua. Chemat de Vodă ca să plece, el a trântit pitacul jos, strigând cu glas tare: *iar voĭ ceĭ-l-alțĭ pitarĭ și serdarĭ!*

Caragea se urcase în trăsură, ḑicênd că merge să se primble la Băneasa, dar acolo îl așteptaŭ trăsurile înhămate carĭ l'aŭ dus la Brașov, chiar în ḑiua când sosia in Bucurescĭ Capugiul ce venia să-ĭ taie capul, fiind-că șeḑuse pe scaunul Domnieĭ șése anĭ în loc de treĭ, precum se legase către Sultanul.

Venit Domn pe puținĭ anĭ, Caragea căuta să adune cât maĭ curênd o avere cu care să pótă trăi măreț în străinătate. Prin urmare el a lăsat un mare nume în felul jafurilor. Se ḑicea în țară până maĭ deunăḑĭ că *se fură ca în vremea luĭ Caragea.*

In domnia luĭ tóte slujbele și caftanele se daŭ pe parale. El a suit birurile într'un mod nepomenit de la 1,500,000 leĭ (115,385 galbenĭ) la suma de 3,700,000 leĭ (284,848 galbenĭ), afară de ocne și de vămĭ pe carĭ le vindea cu un preț de ḑece orĭ maĭ mare decât înainte,

lăsând pe *taxidarĭ* să rupă cât puteaŭ; apoĭ pecetluiturĭ, mazilliĭ, némurĭ şi câte şi maĭ câte!...

Când i se părea că punga nu se umplea destul de repede, avea şi alte córde la arc. Scotea pe Aga în târg cu cântarul şi cu falanga; acesta *prindea cu ocaua mică* pe vre-un brutar, pe vre-un cârcimar, pe vre-un măcelar, îĭ trântia câte o sută de nuele la tălpĭ, saŭ îl ţintuia de ureche în mijlocul pieţeĭ. Vodă era sigur că *isnaful* avea să alerge de la unul la altul ca să facă *curamà*, iar pedépsa înceta îndată ce starostele venia la curte cu un *porcoiŭ de mahmudele*. Un alt şurup ce găsise fântănĭ de aur era porunca straşnică din vreme în vreme ca toţĭ negustoriĭ să se răfuéscă între dînşiĭ ca să nu fie datorĭ uniĭ altora. Pe atuncĭ se lua ţeciuială de la împlinirile de banĭ. Bieţiĭ ómenĭ, speriaţĭ de ruina ce ar fi urmat uneĭ asemenea răfuelĭ pripite, se adunaŭ, făceaŭ cislă şi ast-fel maĭ dobândiaŭ o amânare, căcĭ suma cisleĭ curgea în punga domnéscă.

Caragea avea multă imaginaţie în asemenea materie, dar şi găsise câţĭ-va ómenĭ sdravenĭ carĭ îl ajutaŭ la desăvârşirea tertipurilor luĭ. Vorba mergea în ţară că:

Belu belesce,
Golescu golesce,
Manu jupuesce!

După şése anĭ de domnie, el a dus cu dînsul la Pisa o avere de milióne, cu care a trăit în belşug şi a ajutat Eteria şi revoluţia grecéscă. Era violent şi infiorător! Un poet linguşitor ĭi adresă o odă în care îl făcea să ţică în limba grecéscă:

Εχω σπάθι καὶ τοπούζι
σε σκοτόνω μπρε δομούζι.[1])

Un boer, pe care-l dojenea pentru nisce hoţiĭ, din care nu-ĭ dăduse o parte îndestulătóre, ĭi rĕspunse:

Κλέπτω, κλέπτεις, κλέπτει[2]),

iar Caragea, în loc de a-l pedepsì pentru atâta îndrăsnélă, l'a îmbrăcat în caftan de *boer cu barbă*.

Acest Domn însă era neîmpăcat cu boerĭi

[1]) Am sabie şi buzdugan,
Te omor ca pe un porc.

[2]) Fur, furĭ, fură.

carĭ, nevoind a fi instrumentele hrăpirilŏr luĭ, îĭ făceaŭ vre-o împotrivire saŭ chiar vre-o simplă observaţie. Ast-fel, pe Banul Constantin Filipescu l'a ţinut doĭ anĭ la moşie, la Bucov, cu pază de arnăuţĭ; pe Banul Grigorie Ghica l'a ţinut doĭ anĭ închis în casă, oprit de a vedé faţă de om; pe Vornicul Constantin Bălăceanu, de care se temea fiind-că acesta avea relaţiunĭ de familie la Viena, l'a trimis surghiun la Castoria.

Luĭ Caragea îĭ plăceaŭ femeile. Intr'acéstă privinţă purtarea luĭ şi a fiuluĭ sĕŭ Beizadea Costachi era un scandal de tóte ḑilele. Când punea ochiul pe câte o nevastă, trimetea pe bărbatul eĭ intr'o slujbă depărtată, la trebuinţă îl şi surghiunia, şi atuncĭ lua cu dînsul câţĭ-va Arnăuţĭ şi se întroducea la femeia pacientuluĭ cu voe fără voe.

Beizadea Costachi, tênĕr frumos, nu avea altă ocupaţie decât a căta să scótă din fire pe cucónele cele tinere şi plăcute. El se înhăitase cu câţĭ-va feciorĭ de boerĭ şi băteaŭ mahalalele ḑiua şi nóptea. O dată, fiind urmărit de bărbatul uneia din conchistele sale cu care se primbla în trăsură, şi vĕḑêndu-se strimtorat de aprópe, scóte pistolul şi trage să împusce pe soţul trădat; glonţul însă nimeresce în unul din caiĭ luĭ, calul cade din ham şi beizadeaua scapă cu chica

topor. A doua ḑi femeia adulteră era isgonită de sub stréşina conjugală şi lăutariĭ improvisară cântecul:

„C... aĭ fost, c... să fiĭ,
„La mine să nu maĭ viĭ!

Pe vremea aceea nu era lucru lesne de a fi galant şi nu fie cine îndrăznia a face curte. Când un tênĕr punea gând rĕŭ pe o fată, el putea să dea cu ochiĭ de tatăl saŭ de fratele eĭ, şi atunci, nicĭ una nicĭ douĕ, popa îĭ şi cânta *Isaiia dănţuesce* şi căsătoria, deşi silită, era valabilă. Dacă bietul tênĕr avea a face cu o muere măritată, tréba devenia maĭ seriósă, pentru că resplata depindea mult de brasla la care aparţinea bărbatul ultragiat. Măcelariĭ luaseră obiceiul să umfle pe galanţi cu ţéva ca pe berbecĭ şi-ĭ trimitea acasă în căruţă. Croitoriĭ se serviaŭ de fórfecile cele marĭ de teşghea. Un băcan, ce găsise pe un cuconaş sub scară, la nevasta luĭ, după ce l'a despuiat în pelea gólă, l'a uns cu cătran din crescet până în tălpĭ, i-a pus o pereche de córne pe cap, l'a legat răstignit de mânĭ pe un drug, i-a legat un căluş in gură şi l'a luat în şfichiul biciuluĭ pe pod, de fugea lumea de dînsul ca de ucigă-l tóca, în cât nicĭ

chiar slugile luĭ nu aŭ voit să-l priméscă în casă. A doua ḑi l'a găsit vizitiul ascuns în eslele din grajd. Pe un alt cuconaș bărbatul l'a uns cu miere pe piele și l'a lăsat o ḑi întrégă prada muscelor și a vespelor.

Unde se pomenia trotuar saŭ bulevard pe acel timp !... Femeile eraŭ încunjurate de tóte precauțiunile profilactice ; ferestrele aveaŭ zăbrele ca puşcăriile ; porțile se deschideaŭ greŭ, căcĭ eraŭ înarmate cu brósce tarĭ ; iar când o nevastă se ducea la o rudă, la o prietenă saŭ la bae, ea era întovărășită de douĕ, treĭ jupânese bătrâne și credincióse. Fetele eraŭ ținute și maĭ aspru ; deabia aveaŭ voie să ésă în grădină și grădina era încunjurată cu zid nalt saŭ cu ulucĭ de scânduri de stejar. Nicĭ măcar pețitoriĭ nu le vedeaŭ până nu se isprăvia vorba de căsătorie, încât ginerele nu era tot-deauna sigur că a vĕḑut bine fața logodniceĭ sale.

O fată de boer mare, întórsă dintr'un claustер de la Viena, unde fusese crescută și unde dobândise un talent musical extraordinar pe clavir, a adus cu dînsa în casa bărbatu-sĕŭ prețiosul instrument. — Intr'o séră boerul, zărind câți-va inși carĭ se pitulaseră lângă ulucĭ ca să asculte frumósele melodiĭ ale juneĭ diletante, s'a sbărlit de gelozie, și când a doua ḑi tênĕre fe-

mee s'a trezit, nenorocita !... a găsit clavirul spart cu toporul în mii de bucăţi. Mâhnirea ei a fost atât de mare încât peste câte-va săptămâni o duse la grópă. Ea lăsase cu limbă de mórte să-i facă coştiugul din scândurile clavirului, dar popa s'a împotrivit, ţicênd că fusese *vasul necuratului*.

Arta era lucru necunoscut. In tot Bucurescіu nu se aflaŭ decât un singur piano şi o harpă. Musica aparţinea lăutarilor şi cântăreţilor de la biserică. Persónă cu inspiraţii artistice era numaĭ Domniţa Ralu, fata cea maĭ mică a luĭ Caragea, natură alésă, posedând gustul frumosuluĭ în cel maĭ mare grad, admirătóre a musiceĭ luĭ Mozart şi a luĭ Beethoven, hrănită cu scrierile luĭ Schiller şi Goethe. Ea găsise în câţiva tineri greci, rude şi amici din şcóla grecéscă de la Măgureanu, studenţi admiratorĭ aĭ tragediilor luĭ Euripide şi Sofocle, un element pentru a pune în scenă câte-va piese de teatru. Cu niţică pânză croită şi cu hârtie poleită, Domniţa organisase în apartamentele sale o mică scenă pe care se jucaŭ în limba elenă Oreste, mórtea fiilor luĭ Brutus şi câte-va idile ca Daphnis şi Chloe.

Maĭ târdiŭ a zidit un teatru la Cişmeaua roşie în colţul stradeĭ Victorieĭ şi a Fântineĭ,

pe locul unde se vede astădĭ un felinar ascuns după o perdea de fer; un teatru în tótă forma cu parter, cu stale, cu scenă şi cu maĭ multe rânduri de loje. Ruinele aceluĭ edificiŭ, ars la 1825, se maĭ vedeaŭ până pe la 1840, când s'aŭ mistuit în zidurile luĭ Ioan Carătaşul.

Domniţa Ralu visa ridicarea teatruluĭ grecesc. Pentru acest scop ea a trămis pe Aristia la Paris ca să studieze pe vestitul Talma. Ea a şi adus de la Viena o trupă de artiştĭ Nemţĭ carĭ representaŭ opere şi drame. Din acea trupă făcea parte vestita Dilly, cântăréţă şi tragediană de un mare merit, ce venise la Bucurescĭ numaĭ pentru o iarnă. Iar îndrăgindu-se de unul dintre tineriĭ noştri boerĭ, a remas în capitala nóstră până când a murit, dând nascere unuia din bĕtrâniĭ noştri generalĭ.

Avêntul dat de Domniţa Ralu arteĭ dramatice a încetat cu fuga luĭ Caragea, dar maĭ în urmă a găsit o slabă imitătóre în Smaranda Ghica din Gorgan, în casa căreia, după zaveră, Aristia intrase ca institutor de copiĭ. Acolo Iancu Văcărescu a căutat să pue limba românéscă pe scenă; a încercat să jóce pe Britanicus şi pe sgârcitul luĭ Molière, dar surghiunele, războiul, Muscaliĭ, şi câte şi maĭ câte calamităţĭ aŭ amâ-

nat lucrul până la 1833, când Câmpineanu a înființat *Societatea filarmonică*.

Tulburările de pe'mprejurul țării, precum resculareа lui Caragheorghe și a lui Pasvantoglu, încursiunile Cărjaliilor, Eteria grecéscă și revoluția de la 1821, făcuseră să sbârnăie în tinerii români córda vitejiei. Lor începù să le placă armele, vênătórea și călăriea; feciorii de boeri luară un fel de aer de *cabadaii*, termen adoptat de dînșii și care avea semnificarea de voinici.

In timpul lui Grigorie Vodă Ghica, pe la 1823-1824 cuconașii nu lăsaŭ să le scape nici un prilej de a se îmbrăca cu poturi, cu mintén și cu cepchen; a se lega la cap cu *tarabolus* și a-și încărca *sileahul* de la brâŭ cu pistóle și cu iatagan, precum și a-și atârna pala de gât. Pentru cel mai mic lucru ei se serviaŭ cu armele, încât din pacinici ce eraŭ mai înainte, deveniseră arțăgași și tulburători. Intre toți se deosebiaŭ mai cu sémă Iancu, feciorul lui Beizadea Costachi Caragea și al Raliței Moruzóei, frații Bărcănescĭ, Bărbucică, nepot de fată al Banului Barbu Văcărescu, și câți-va alții cari se țineaŭ de ștrengării și ajunseseră a fi spaima mahalalelor. — Ei petreceaŭ ḑiua în Cișmegiŭ cu lăutari pe iarbă verde, și cum rĕsăria luna, plecaŭ cu ghitare și cu flaute la serenade pe sub fe-

restrele fetelor şi a nevestelor frumóse. Până'n ţiuă vuiaŭ mahalalele de cântece, de gâlcevĭ, de bătăĭ şi de lătrărĭ de cânĭ.

Intr'o nópte tênĕrul Palama, voind să gonéscă pe Don Juanul Bărbucică Catargiu de la ferestrele logodniceĭ luĭ, s'a pomenit cu un cuţit în pântece. Nenorocitul scăldat în sânge a putut deabia profera numele aceluĭ care-l lovise; şi muma luĭ, în desperare, a alergat la palat şi a sculat pe Vodă cu ţipetele sale. Grigorie Ghica pornesce pe başciohodar Măciucă, care şi aduce la curte pe Bărbucică, îl trântesce la pământ şi din porunca domnéscă îĭ trage o falangă, apoĭ îl trimite surghiun la mănăstire. De acolo bietul Don Juan păţit a pornit la Paris cu gând să studieze pictura, artă pentru care credea că are o mare vocaţiune.

Anarchia domnia în tóte, şi lesnirea de a da cu pistolul în ómenĭ devenise la modă, astfel că ucisul fiind tot-deauna presupus că s'ar fi împuşcat la vênătóre, ucigaşul remânea nepedepsit.

In una din petrecerile la care luaŭ parte maĭ mulţĭ tinerĭ, pe când se întorceaŭ în Bucurescĭ într'o căruţă cu patru caĭ, se găsiaŭ treĭ tinerĭ: Iancu Caragea, Dimitrachi Bărcănescu şi Iancu Creţulescu, poreclit Ursu maĭ târţiŭ, pen-

tru că o ursóică îi desmerdase obrazul cu labele ei. Ceĭ doĭ dintâĭ luându-se la cértă, trag cu pistólele unul într'altul şi căruţa intră în curtea Moruzóeĭ ducênd pe fiul şi pe nepotul eĭ înecaţi în sânge. Peste treĭ ḑile douĕ dricurĭ se urmaŭ unul după altul, ducênd la locaşul cel vecinic pe doĭ din tineriĭ ceĭ maĭ eleganţi şi maĭ frumoşi aĭ Bucurescilor.

Stranie epocă !... Numaĭ venirea Muscalilor la 1828 a pus capĕt acesteĭ vieţi svăpăiate a tinerilor cucunoşĭ, luându-ĭ ca comisarĭ (mehmendarĭ) pe lângă generaliĭ ruşi, pentru înlesnirea aprovisionăriĭ oştirilor cu proviant şi cu cară. La 1831 ceĭ maĭ mulţi aŭ încins sabia, scriindu-se în miliţia naţională.

ION GHICA.

IV.

ION GHICA CĂTRE ALECSANDRI

ŞCOALA ACUM 50 DE ANI

Bucureşcĭ, Fevruarie 1880.

Iubite amice,

Pe când în şcóla de la Măgureanu vestiţiĭ eliniştĭ Lambru, Comita, Vardalah şi Neofit, emuliĭ luĭ Corai, predaŭ tinerilor grecĭ şi feciorilor noştri de boer, Memorabiile luĭ Socrate, [1]) Phedon [2]) şi Metafisica luĭ Aristot; pe când Banul Brăncoveanu discuta cu puristul Duca în limba

[1]) *Ξενοφόντος Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους.*

[2]) *Φέδον Πλατόνος.*

luĭ Tuchidid Apophtegmele luĭ Hypocrat şi Ariometria luĭ Archimed, şi se munciaŭ să isgonéscă din limba grécă tóte cuvintele câte nu eraŭ curat atice, precum uniĭ din învĕţaţiĭ noştri caută să cureţe limba română de tot ce nu se termină în *-ciune*, — la biserică la Udricanĭ, la sfântul Gheorghe şi la Colţea se auḑia glasul ascuţit a câtor-va copiĭ carĭ strigaŭ în gălăgie pe

on, mislete, ucu: omu
pocoiŭ, on, mislete, ucu: pomu.

Băeţiĭ maĭ înaintaţĭ la învĕţătură, când voiaŭ să-şĭ ḑică ceva care să nu fie înţeles de profanĭ, comunicaŭ între dînşiĭ ast-fel:

az, iotă, lude, az, pocoiŭ, riţă, ucu, naş, est[1])

şi cel-l'alt îĭ respundea:

naş, est, buche, az, tferdo, est, pocoiŭ, on pocoiŭ, az.[2])

Ceĭ de la bucóvnă rîvniaŭ la dînşiĭ cum vorbiaŭ păsăresce.

Dascălul Chiosea, bĕtrân cu antereŭ de ca-

[1]) aĭ la prune.
[2]) ne bate popa.

lemcheriŭ, la cap cu cauc de taclit vĕrgat cu cérşaf alb, se primbla pe dinaintea băeţilor înarmat c'o vargă lungă, arḑènd când pe unul când pe altul, după cum i se părea; se oprea dinaintea fie căruia, la unii le asculta lecţia, la alţii le mai adăoga câte un *ucu scurt* pe ici pe colea, saŭ câte o aruncătură dóuĕ pe deasupra, ca să fie slova mai ciocoiéscă. Apoi să fi dus sfântul pe vre unul să nu-şi scie lecţia, că dacă nu-l ajungea cu nuiaua, apoi scotea imineu din picior şi-l asvârlia după dînsul cu un

„Fir'ai al draculuĭ cu tat'to şi cu mă-ta, că n'ai învĕţat *matima*".

Dascălul Chiosea nu era om rĕŭ, dar se necăjea, pentru că-l durea inima când vedea că nu se silesc copiii la învĕţătură. El nu era civilisat ca să nu-ĭ pese dacă eleviĭ învaţă saŭ nu. Pentru el şcóla nu era o chivernisélă, nu se gândia la: trecĭ ḑi, trecĭ nópte, apropie-te léfă. Nu sta cu ciasornicul deschis pe catedră ca nu cumva minutarul să trécă peste semn.

La Chiosea, ca la Chiriţă, ca la Stan, lucrurile mergeaŭ alt-fel; viéţa lor era cu copiii din şcólă, nu scia nicĭ şosea, nicĭ cafe-şantan, nicĭ deputăţie. Diminéţa buchile, oftoicu şi psaltirea, după prânḑŭ psaltichia. Chiosea avea un

pa, vu, ga, di

care-ĭ eşea pe nas cale de o poştă.

De pe la de-al de Chiosea eşiaŭ dieci de visterie şi calemgiĭ; la de-al de el aŭ învĕţat să scrie românesce Logofătul Grecénu, Văcărescii, Anton Pan, Nanescu, Paris Momulénu etc.

Aceĭ bieţĭ dăscălaşĭ, carĭ aŭ fost depositarĭ limbeĭ şi naţionalităţiĭ nóstre, duceaŭ o viéţă sdruncinată, plină de privaţiunĭ şi de cóte sparte, fără *bene merenti* şi fără recompense naţionale, fără pensiĭ şi para-pensiĭ; plătiţĭ ca vaĭ de eĭ cu un un codru de pâne, trăiaŭ şi muriaŭ necunoscuţĭ; fără să bănuiască măcar că eraŭ patrioţĭ, împinşĭ numaĭ de un instinct bun şi generos, îşĭ făceaŭ cu sfinţenie datoria, fără să aibă conştiinţă de binele ce făceaŭ ţĕriĭ lor.

Eĭ se delectaŭ maĭ mult cu citirea întâmplărilor luĭ Alexandru Machedon, care s'a bătut cu furnicile şi cu păserile cu cĭocu de fer, de cât cu citirea mânieĭ fiuluĭ luĭ Peleŭ. Oile, cânii şi fluerul păstoruluĭ întristat al luĭ Văcărescu, le eraŭ maĭ dragĭ decât Afrodita şi Bacus a luĭ Anacreon. Se pomenise de la tată şi de la mamă Românĭ néoşĭ din moşĭ-strămoşĭ. Limba şi urechea le spunea că nu era nicĭ Tătarĭ, nicĭ Grecĭ, nicĭ Slavĭ; purtaŭ nobleţa némuluĭ în inima şi

în spiritul lor, fără să se preocupe de arborele genealogic, nici de fărtalele de nobleţă. Scrieaŭ românesce fără filologie şi fără *morfologie*, fără să scie dacă sunt etimologişti, fonetişti saŭ eclectici; dar scrieaŭ cum vorbeaŭ şi scrisul îl numiaŭ icónă, credênd că el trebue să fie reproducţiunea esactă a vorbeĭ; puneaŭ cât maĭ puţine buchĭ, ba pe unele le maĭ aruncaŭ şi pe deasupra ca să facă economie de timp şi de hârtie. Unde să le dea lor prin gând că avem dóuĕ limbĭ, una în gură şi alta pe hârtie, şi că trebue să vorbim într'un fel şi să scrim într'alt-fel; vorbeaŭ toţĭ aceaşĭ limbă. Acum lumea s'a subţiat, fie-care vorbesce şi scrie limba sa proprie şi scie că suntem strănepoţĭ aĭ luĭ Traian. Dar mulţĭ cred că de la venirea acestuĭ împĕrat în ţară până la sosirea lor în viéţă, nu s'a maĭ petrecut nimica pe pământul românesc; nu încep însă a socoti toţĭ tot de la aceaşĭ epocă. Unii numĕră existenţa ţeriĭ de la Regulamentul organic la care cred că aŭ colaborat, fiind-că aŭ fost chemaţĭ de l'aŭ iscălit; alţiĭ, morţĭ tăeţĭ, nu vor să convie ca să fi maĭ fost ceva pe lumea asta înainte de patruzecĭ şi opt; spun şi scriŭ într'una că s'aŭ plimbat pe uliţile Bucurescilor cu stéguri şi cu masalale strigând pe: *„trăească guvernul provisoriŭ“*, şi că eraŭ ceĭ

maĭ de diminéţă pe câmpul Filaretuluĭ. Pentru alţiĭ iar călendarul Românilor începe de la îndoita alegere a Colonelului Cuza, saŭ din nóptea luĭ 11 Februarie; îşĭ închipuesc că eĭ aŭ suit pe Alexandru Ión I, că eĭ l'aŭ dat jos şi că tot eĭ aŭ adus pe Carol I. Ceĭ maĭ înfocaţĭ astăḑĭ nu recunosc de adevĕraţĭ patrioţĭ decât pe aceĭ carĭ aŭ strigat: *mórte Turculuĭ!* şi cred că, deşi n'aŭ fost la bătălie, dar că fără vitejia lor cea civică ţara românéscă era perdută, umilită, batjocorită, tăiată de Turcĭ, şi că Muscaliĭ îĭ şterseaŭ o bucată de pământ şi maĭ mare.

Pentru mulţĭ politica este intrigă şi minciună, nu cred în sinceritate şi în adevĕr, despreţuesc cunoscinţa lucrurilor petrecute şi cercetarea evenimentelor ce se pregătesc. Nu lasă nimica trecutuluĭ, cred că eĭ aŭ făcut cerul şi pământul românesc, că eĭ sunt începutul şi sfîrşitul, alfa şi omega. Dar apoĭ creatoriĭ străinĭ! unul se compara cu Lafayette, de şi nu făcuse pentru România nimica care să semene cu ceea ce făcuse generalul frances pentru America; altul, care vînduse participurĭ pe patru galbenĭ ora şi înregistrase ḑece anĭ de-a rândul colorile şi garnĭturile cocónelor la baluri, aşezându-le în ḑiarul sĕŭ după ordinul coloreĭ de la putere şi după importanţa subvenţiuniĭ, crede că el a scos

pe Românĭ la lumină; altul crede că ne-a inventat limba şi istoria Românilor dându-se de un fel de Columb, fiind-că critică şi batjocoresce gloriile nóstre naţionale. Aceştĭ *fructe secĭ* din ţĕrile străine, se cred genii, luceferĭ luminătorĭ, îndată ce găsesc un adăpost sub cerul Românieĭ, şi eĭ, sărmaniĭ, nu vĕd zîmbirea ce inspiră Românilor carĭ în vorbirea lor sarcastică i-aŭ poreclit: *Locuste ológe.*

Dar să ne întórcem la şcóla nóstră de la Udricanĭ, şcólă sub albastrul ceruluĭ, pe prispa bisericeĭ, unde când ploua copiiĭ se ghemuiaŭ în odaea ţîrcovniculuĭ jos pe cărămidĭ, saŭ în clopotniţă; citeaŭ şi scrieaŭ pe genuchĭ şi pe brâncĭ.

Prin prejurul bisericiĭ, în mahala, pintre livedile de merĭ, de perĭ şi de duzĭ, se zăriaŭ vre-o dece cinci-spredece învelişurĭ cu ştréşină eşită ca o umbrelă, sub carĭ locuiaŭ câţĭ-va cavafĭ, croitorĭ, işlicarĭ şi cojocarĭ; aceştia, când plecaŭ la prăvălie, îşĭ trămiteaŭ copiiĭ la dascălul Chiosea, ca să nu ştrengăréscă pe uliţă şi ca să înveţe să cananarchiséscă, să ţie ison cântăreţilor din strană, să citéscă apostolul, să dică tatăl nostru şi credul şi să mérgă de-a'ndărătele cu sfeşnicul într'o mână şi cu cădelniţa în cealaltă dinaintea preotuluĭ când eşia cu sfintele darurĭ. Le

plătiaŭ ce pe apă nu curge; dascălul Stan de exemplu, cel maĭ bine plătit din toţĭ, avea câte dóuĕ-decĭ de parale [1]) de copil pe lună, şi maĭ avea şi de la biserică tain de mălaiŭ, de fasole şi de lemne.

Din acele şcolĭ îşĭ recrutaŭ biserecile preoţĭ şi cântăreţĭ, acolo boeriĭ căutaŭ băeţĭ pe carĭ îĭ luaŭ în casă pe procopsélă, de acolo a eşit Chiru de la biserica Eniĭ, Dumitrache Bondoliu tata reposatuluĭ Vlădică Calistrat, Unghiurliu de la Sărindar, Costache Ştirbu de la Sf. Ión de lângă puşcărie şi Petre Efesiu, care maĭ în urmă a ajuns cântăreţ în strana din drépta la Patriarchie. Acolo aŭ fost daţĭ la învĕţătură Anton Pan, Petrache Nănescu, Nicolae Alexandrescu, Paris Momuleanu, Marin Serghiescu etc.

Pe Nicolae Alexandrescu, cum l'a audit Grigorie Ghica, l'a luat în casă, îl plimba cu dînsul nóptea în butcă dinainte, de-ĭ cânta cântece de lume. Când Grigorie Ghica s'a făcut Domn, Nicolae Alexandrescu a ajuns cafegi-başa.

Pe Marin Serghiescu l'a luat Alecache Vilara cântăreţ la biserica Negustorilor, l'a primblat cu dînsul pe la Petersburg cu Regulamentul; dar maĭ pe urmă, molipsindu-se de bóla patrio-

[1]) 40 banĭ, saŭ 4 leĭ 80 banĭ pe an.

tismuluĭ, a fost arestat cu Mitică Filipescu, cu Nicolae Bălcescu şi cu Telegescu, trimis la Ocnă, unde şi-a spăşit păcatele şépte anĭ, până când a venit de l'a scos revoluţia din patru-ḑecĭ şi opt, ca să-ĭ procure dulcile fericirĭ ale uneĭ proscripţiunĭ de ḑece anĭ. El a fost cunoscut maĭ mult sub numele de *Marin Naţionalu*. Vodă-Cuza îl iubea, îl avea adesea la masă şi-l mângâia cu numele de Moş Marin.

Când a venit în Bucurescĭ dascălul Lazăr, băeţiĭ de la Udricanĭ, de la Sfântu Gheorghe, de la Colţea şi de la tóte bisericile aŭ golit acele şcolĭ şi aŭ alergat la Sfântu Sava cu Petrache Poenaru, cu Eufrosin Poteca, cu Simion Marcovicĭ, cu Pandele, cu Costache Moroiu şi cu mulţĭ alţĭ tinerĭ din şcóla grecéscă; maĭ în urmă uniĭ aŭ fost trimişĭ în străinătate la Pisa, la Viena, la Paris şi s'aŭ ilustrat ca profesorĭ şi ca înalţĭ funcţionarĭ, alţiĭ s'aŭ făcut cântăreţĭ: Anton Pan a devenit Anton Pan, şi ceĭ maĭ mulţĭ s'aŭ adăpostit prin curţile boerescĭ ca grămăticĭ, vătafĭ de curte, stolnicĭ, trăind pe bere şi pe mâncare fără grijă de ḑiua de mâne; când puneaŭ mâna pe câte o para o băteaŭ la tălpĭ pe must, pe cârnaţĭ, cu lăutarĭ la Filaret. Ḑiua aveaŭ n'aveaŭ de lucru, dar séra când era lună resuna mahalalele de

serenade; învĕţaŭ fetele să cânte din chitară marşul luĭ Napoleon şi din gură pe Şeine-Minca.

Anton Pan, Nănescu şi Chiosea fiul, eraŭ veselia grădinilor luĭ Deşliu, luĭ Pană Breslea şi luĭ Giafer; Iancu al Raliţiĭ Muruzóeĭ, Bărbucică al Tiţiĭ Văcăreaschiĭ, fraţiĭ Bărcănescĭ, Costache Faca şi alţĭ tinerĭ din lumea mare nu puteaŭ fără dînşiĭ.

Nănescu crescut de Ghiculescĭ a fost vătaf de curte, vătaf de spătărie, judecător de tribunal şi a murit îngrijitor la Spitalul Brancovenesc. Cânta bine din vióră; elev al luĭ Dimitrache, el compunea cântecele lăutarilor din Scaune.

Luĭ îĭ datorim pe:

Ah! iubito, cale bună,
Dar te rog nu mĕ uita.
. . . . . .

Raţa icĭ, raţa colea,
Raţa pasce papura.
. . . . . .

Inima mea multe are
Culese după 'ntîmplare.
. . . . . .

Pom eram eŭ pom.
. . . . . .

Ardă-ţĭ rochiţa pe tine
Cum arde inima 'n mine.
. . . . . .

Jupâne povarnagiŭ.
. . . . . .

Ah! amor amoraş,
Vede-te-aş călugăraş.
. . . . . .

Fă-te om de lumea nouă
Să furĭ cloşca de pe ouă.
. . . . . .

Pétră de aĭ fi te-aĭ desface
Şi la mine te-aĭ întórce.
. . . . . .

Frunză verde ş'o lalea,
N'am cuţit că m'aş junghea.
. . . . . .

Cine la amor nu crede
N'ar maĭ călca iarbă verde.
. . . . . .

Când coconiţele începuse să îndruge franţosesce cu:

Bonju [1])
Chesche vu parle franse munsiu [2])
Bonsua [3]) şi
A livoa [4])

Năneşcu în colaboraţiune cu Costache Faca şi cu Costache Bălăcescu aŭ făcut satira:

Ah ma şer să-mĭ veḑĭ mantela
Maĭ sublim maĭ lucru fen
C'o dublură 'nfricoşată
Şi faţa amur san fen,

Unghiurliu şi Chiosea fiul aŭ fost ceĭ maĭ marĭ cântăreţĭ aĭ bisericelor din Bucurescĭ. Venirea uneĭ trupe de operă i-a făcut să vaḑă în

[1]) Bon jour.
[2]) Est-ce que vous parlez français monsieur?
[3]) Bon soir.
[4]) A revoir.

arta musicală orizonurĭ despre carĭ nu aveaŭ nicĭ o idee pân' aci; impresiunea produsă asupra lor de operele luĭ Mozart şi ale luĭ Rossini a fost atât de mare încât n'au maĭ putut să cânte nicĭ cheruvic nicĭ chinonic fără să o dea pe:

La ci darem la mano din Don Juan şi
Una voce poco fa din Barbierul.

Într'o Duminecă la liturghie scandal mare la Sărindar. Epitropul, om evlavios, recunoscuse în:

Domnul Domn Savaoth
aria *Voyez sur cette roche!* din Fradiavolo.

Pe lângă grupul Anton Pan, Nănescu, Chiosea şi Unghiurliu, unul şi nedespărţit, se lipise un copilandru, nalt, rumen, sprintenel, cu pletele de ţîrcovnic; se întrodusese în societatea acelor diletanţĭ făcêndu-le tot felul de misiunĭ; scia unde se găsia pelinul cel maĭ bun şi unde se frigea *trandafirĭĭ*[1]) ceĭ maĭ gustoşĭ; îl făceaŭ haz fiindcă era plin de originalitate, de duh şi de veselie. Acela era tînĕrul Filimon care, deşi aspirant la preoţie, dar scia pe Arghir pe de

[1]) Cârnaţĭ cu usturoiŭ.

rost din scórță până 'n scórță. Indată ce Iancu Văcărescu, Eliad, Alexandrescu saŭ Anton Pan făceaŭ o poesie, a dóua ḑi el o scia pe din afară; cânta din memorie, și fórte bine, tóte ariile operelor italiane jucate în Sala Slătinénu. Intr'o vreme a isbutit chiar să fie admis corist în trupa Madameĭ Carl; maĭ în urmă l'am găsit flautist în orchestră și când Papa Nicola, după nobilul obiceiŭ al impresarilor, încetase plățile artiștilor și-ĭ lăsase muritorĭ de fóme pe strade, Filimon a trebuit să-și caute esistența într'un alt isvor; și-a pus altă córdă la arc, a părăsit flautul, și a apucat condeiul, s'a făcut foiletonist la ḑiarul *Națională*. In colecțiunea aceluĭ jurnal în numerile 2, 3, 4 și 5 din anul 1858, în numerele 8, 14, 16, 30, 74 și 91 din 1859, și în numerele 11, 14, 79, 82, 85, 89, 90, 94, 96, 97, 98, din 1860, găsescĭ o serie de articole teatrale carĭ dovedesc un spirit cultivat, analitic și serios și o cunoscință adâncă de sciință musicală.

Critica luĭ era plină de dréptă judecată și de bunăvoință; el critica fără patimă, fără interes și fără venin; critica ca să îndrepteze, iar nu pentru ca să descurajeze; articoliĭ luĭ eraŭ plinĭ de învățătură și de poveḑe bune și folosi-

tóre; scopul luĭ era să îndemne pe artiştĭ şi să formeze gustul publiculuĭ.

In acelaşĭ ţiar poţĭ citi în anul 1859 în numerele 77, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, şi din 1860 numerele 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22 şi 23 seria interesantelor foiletóne întitulate: *Treĭ lunĭ în străinătate*, o descriere de călĕtorie plină de spirit şi de impresiunĭ juste. In numerele 43, 46, 52, 80, 81 şi 84 din acelaşĭ an, se găsesc de dînsul maĭ multe nuvele fórte bine alese; dar el a îmbogăţit literatura română cu dóuĕ scrierĭ de un adevĕrat merit: *Slujnicariĭ* şi *Ciocoiĭ*.

Aceste dóuĕ opere ale luĭ Filimon nu sunt nisce romanţurĭ în carĭ să se desfăşure peripeţiile uneĭ intrigĭ; ele sunt maĭ mult o colecţiune de tablourĭ adevĕrate şi viĭ ale obiceiurilor şi moravurilor nóstre din epoca de transiţiune.

Prologul cu care începe cartea întitulată *Ciocoiĭ* este un studiŭ psichologic, şi scrierea în totalitatea eĭ o psichologie de care s'ar mândri un Labruyère şi un Teofil Gauthier.

Filimon ne spune că s'a primblat mult timp cu acéstă din urmă a luĭ scriere în busunar, căutând un Mecena să i-o dedice; s'a uitat la boer

şi nu l'a găsit demn, a trecut pe lângă negustorul cămătar şi nu l'a băgat în sémă; dar când s'a lovit pept în pept cu ciocoiul, a strigat fără voia luĭ: *Iată omul!* şi-l salută ast-fel:

„Acestor luceferĭ aĭ viţiuluĭ carĭ aŭ mâncat „starea stăpânuluĭ şi s'aŭ ridicat pe ruinele ace„lora carĭ nu i-aŭ lăsat să móră de miserie, ace„lora carĭ sunt putregaiul şi mucegaiul ce sapă „temelia caseĭ, carĭ aŭ furat cu sfanţul din func„ţiunile cele micĭ şi cu miile de galbenĭ din cele „marĭ, carĭ acum şi-aŭ cumpărat moşiĭ şi palaturĭ, „şi stropesc cu noroiŭ pe făcătoriĭ lor de bine, „dedic scrierea mea".

Filimon care a cunoscut tóte celebrităţile curţilor boerescĭ: pe Tudor Ciolănescu vătaful de curte al banuluĭ Grigorie Băleanu, pe Gheorghiţă Maţe-góle de la Filipescu Buzatu, pe Neagu Chioftea al banuluĭ Constantin Bălăceanu, pe Stănică Găvan din curte de la Modroganu, pe Zamfir Ploscă de la Isac Ralet, pe Gheorghiţă de la Armaşu Manu, pe Ilie Sgabercea de la Vulpe; el care a studiat şi a urmat desvoltarea ciocoiuluĭ şi a cercetat sub tóte fasele acéstă clasă cu scalpelul spirituluĭ sĕŭ investigator, ne ḑice că: „Nimic nu este maĭ periculos pentru un stat de „cât de a da frânele guvernuluĭ în mănile ace„stor parveniţĭ, carĭ din etatea de dóuĕ-ḑecĭ de

„aní sciŭ cum să fure cloşca de pe óuĕ fără ca „ea să cârâe.“

Şi maĭ la vale: „Ciocoiul îşĭ cresce copiiĭ cu „slugile până îĭ aduce în gradul cel maĭ înalt „de corupţiune şi atuncĭ îĭ trimite în Francia. „Ciocoiul şi puiul de ciocoiŭ nu se pronunţă „definitiv pentru nicĭ o doctrină politică, ca să „pótă esploata tóte doctrinele. Patriotismul, li- „bertatea, egalitatea, devotamentul şi tóte vir- „tuţile cetăţenescĭ sunt vorbele care-ĭ servă de „trepte ale scăriĭ pe care se sue.“

Dar scopul acesteĭ epistole nu este de a face analisa însemnatelor scrieriĭ ce ne-a lăsat Filimon, nicĭ de-a esplica pe eroiĭ sĕĭ. Cine voesce să-ĭ cunóscă n'are decât să citéscă vol. II şi vol. III al *Revisteĭ române* şi să se uite la călăreţiĭ ceĭ mândri şi la cuconaşiĭ resturnaţi în droscĭ şi în calescĭ la şosea, şi va recunósce şi pe Vătafu Dinu Păturică, şi pe Postelnicu Tuzluc, şi pe Costea Chioru cu tóte progeniturile lor. Cât pentru cucóna Duduca, de-o fi şi maĭ trăind, dar n'o maĭ cunoscĭ. Alifia vênĕtă cu care se ungea séra, albuşul de oŭ, abusul de cărămidă arsă stropită cu apă de salcâm şi apă de pelin cu care-şĭ întindea peliţa, buretele muiat în apă de castraveţĭ cu care-şĭ scotea petele, dresul, sulimanul şi rumenéla cu care se văpsia, gogo-

şile de ristic şi plasturĭ negri cu care-şĭ îmbina sprîncenile şi-şĭ punea murse şi sbenghiurĭ, aŭ tras largĭ şi adâncĭ brazde pe obrajiĭ eĭ; sbârciturile cad una peste alta ca valurile uneĭ mărĭ turburate, şi pleópele vinete care-ĭ încadréză ochiĭ ceĭ roşiĭ n'ar maĭ face pe bietul Iordache Calemgiu, fiul căpitanuluĭ Gheorghe Basma de la Dorobănţie, să cânte pe:

ξίφον... φώς μου βλέμα ἱλαρὸν

ba cred că de ar maĭ trăi i-ar striga:

Retro Satana!

Luĭ Filimon ĭĭ plăcea traiul bun; amicii sĕĭ îl poreclise *mălaiŭ mare*, fiind că mânca bine. Când vorbia de bucate, i se umplea gura şi defectul ce avea la vorbă dispărea când pronunţa:

Icre próspete cu lămâe de Mesina,
Măsline dulcĭ de Tesalia,
Icre de Chefal,
Marinată de Stacojĭ.

Iĭ plăcea cu deosebire ciorba de ştiucă fértă în zémă de varză acră cu hrean, iacniile şi pla-

chiile, crap umplut cu stafide, curcan cu varză umplut cu castane şi purcel fript dacă era întreg.

Când era la câte un ziafet îşĭ sufleca mânecile şi iată cum frigea mielul: îl înjunghia, îl spinteca, îĭ scotea pântecele, îl cosia la loc şi-l acoperia cu pielea, după aceea îl băga într'o grópă plină de jeratec cu curpenĭ de viţă sĕlbatecă, unde-l lăsa până când pocnia ca un tun; atuncĭ îl scotea, îl învĕlia într'o pânză şi-l ungea c'un fel de salţă inventată de dînsul, făcută cu vin amestecat cu usturoiŭ pisat şi cu băcănii, cu lămâie şi cu sare, şi te poftea la masă fără cuţit şi fără furculiţă, ş'apoĭ să nu-şĭ fi lins degetele. Nicĭ repausatul Homer, bucătarul bucătarilor, nu scia să dea o friptură maĭ bună.

Filimon avea un caracter blând, vesel, plăcut şi nepăsător; întristarea nu s'a lipit de dînsul decât o singură dată, atuncĭ când şi-a închipuit că bunul şi scumpul seŭ amic Milo a voit să-l parodieze în rolul Paracliseruluĭ din Florica luĭ Alecsandri.

Într'o ḑi îl întâlnesc pe stradă; din vorbă în vorbă îmĭ spune că sufere de pept; eŭ, avênd dinaintea mea un om cât un munte, nalt, gros şi rumen la faţă, mi-a venit să rîḑ şi l'am tratat de ipocondru; dar peste treĭ sĕptĕmânĭ ne maĭ vĕḑêndu-l pe la mine, trimit să-l întrebe de

sănătate şi mi se respunde că era greŭ bolnav în aşternut; m'am dus să-l vĕd, dar când am intrat în camera unde zăcea nu l'am maĭ cunoscut, atăt era de schimbat. Peste treĭ ḑile aveam durerea a-ĭ întovărăşì remăşiţele la ultimul locaş.

Aceĭ carĭ l'aŭ cunoscut perdeaŭ un amic sincer, leal, îndatoritor, tot-deauna vesel şi voios, tot-deauna mulţămit cu puţinul ce căştiga prin munca şi talentul seŭ; caracter independent, nu s'a căciulit nicĭ o-dată la nimenĭ; ura şi despreţuia lipsa de demnitate şi linguşirea; modest până a roşì, când auḑea laude pentru scrierile luĭ, n'a bănuit nicĭ o-dată că era un scriitor de mare merit.

Literatura a perdut în el pe unul din luceferiĭ seĭ.

ION GHICA.

V.

ALECSANDRI CĂTRE ION GHICA

VASILE POROJANU

Mircescĭ, 1880.

Amice,

Am pierdut în ḑilele trecute un tovarăş de copilărie care purta un nume maĭ mult de şatră decât de salon, căcĭ se numia Porojan ! El a fost unul din robiĭ noştri, ţigan lingurar de soiul luĭ, însă pitar de meserie.

Mărturisesc că m'am simţit cuprins de o adâncă mâhnire când am aflat că el s'a mutat cu şatra pe ceea lume, ca mulţĭ din contimporaniĭ meĭ, boierĭ, ţĕranĭ şi ţiganĭ, cu carĭ m'am

încălțit la sórele Moldoviĭ timp de jumătate de secol și maĭ bine! — Am pierdut în Vasile Porojan pe cel de pe urmă martur al începutuluĭ vieții mele, rivalul meŭ în jocul de arșice și în asvêrlitura de petre pe deasupra bisericeĭ Sfîntuluĭ Ilie din Iași, vecină cu casa părintéscă.

Valurile lumiĭ și treptele sociale ne-aŭ despărțit de mult unul de altul, eŭ înălțându-mĕ pe scară maĭ până în vîrful eĭ și el remânênd jos fără a puté pune piciorul nicĭ măcar pe întâia tréptă; însă acum 50 de anĭ eram amândoĭ egalĭ dinaintea sóreluĭ fiind de o potrivă pârlițĭ de dînsul, și formam o păreche nedespărțită de cum rĕsăria lumina ḑileĭ până ce apunea. — Pómele din grădină nu apucaŭ nicĭ odată a se cóce din causa nóstră, căcĭ amândoĭ sciam a ne acăța ca veveriţele pe vîrfurile cele maĭ înalte ale copacilor roditorĭ. Evreiĭ nu maĭ îndrăsniaŭ a trece pe strada caseĭ nóstre din causa sburătăirilor de petre cu carĭ îĭ împroșcam.

Meșterĭ în arta de-a fura merele și perele de pe crângĭ; îndrăsneţĭ la asaltul stogurilor de fîn, din vîrful cărora ne plăcea a ne da de-a rostogolu, neobosiţĭ la „Puia Gaia“, la „Pórca“, la „Țirca“ și chiar iscoditorĭ de nouĭ jocurĭ, eram mândri unul de altul!... Singura deosebire ce exista între noĭ doĭ consista într'aceea că

pentru făr'de-legile nóstre copilărescĭ numaĭ Porojan era pedepsit de cătră jupănésa din casă, mama Gahiţa ! Câte bătăĭ a mâncat el sĕrmanul pe socotéla mea !... De-abia scăpat din mânile jupăneseĭ cu chica topor şi cu obrajiĭ bujoraţĭ de palme, el alerga la mine şi uitând usturimea, mĕ îndemna să ne jucăm în puf. Eŭ îl mângâiam dându-ĭ câteva parale turcescĭ ca să cumpere halviţă şi simit, douĕ *friandize*, cum ḑic Francezii, douĕ *delicatessen* cum ḑic Nemţiĭ, pentru carĭ Porojan era în stare să-şĭ vîndă căciula dacă ar fi avut-o, şi eŭ în stare să-mĭ daŭ papuciĭ din picióre.

Ce talent avea el pentru confecţionarea arcelor de nuele cu săgeţĭ de şindrilă ! Cum scia de bine să înalţe smeiĭ de hârtie poleită până sub norĭ şi să le trimétă răvaşe pe şfară !... Aceĭ smeĭ cu coḑĭ lungĭ eraŭ fabricaţĭ de dascălul bisericeĭ şi purtaŭ pe faţa lor următórele cuvinte scrise cu slove cirilice :

„Afurisit să fie cu tot némul luĭ, şi să ardă „în jeratecul iaduluĭ acel care ar găsì acest smeŭ „căḑut şi nu l'ar aduce în ograda Sfîntuluĭ Ilie".

Smeul sforăind purta acest blestem pe deasupra oraşuluĭ, fiind pândit de toţĭ băeţiĭ mahalalelor, şi când i se întâmpla să cadă din văzduh devenia prada lor ; blăstemul nu producea

nicĭ un efect, din causă că hoţiĭ nu sciaŭ carte, însă Vasile Porojan pleca îndată ca să-şĭ găséscă paguba, săria peste zaplaze, peste garduri, până ce da de hoţĭ, începea cértă cu eĭ şi câte odată isbutia a se întórce cu o bucăţică din códa smeuluĭ în mână, iar maĭ adese-orĭ el venia cu pĕrul vâlvoiŭ şi cu căméşa ruptă.

Atuncĭ faţa luĭ se posomorea şi ochiĭ luĭ se aprindeaŭ de dorul rĕsbunării. Cu o iscusinţă de selbatic el îşĭ pregătia armele, adică o piatră rotundă legată de capătul unuĭ pac de şfară, şi când vedea pe deasupra capuluĭ înălţându-se vre-un smeŭ străin de-odată asvîrlea piatra în vĕzduh şi o asvîrlea cu atâta măestrie încât piatra sbura tot-deauna pe deasupra sforiĭ smeuluĭ şi cădé iar lângă el.

„Al nostru-ĭ, cuconaşule !... striga Porojan cu glas triumfător ; şi în adevĕr, trăgênd şfara luĭ încălcită de aceea a smeuluĭ, acesta în curênd cădea în mânile nóstre.

Ce bucurie !... Nicĭ o comóră nu puté plăti acea isbândă.

Tovarăşul meŭ, pe lângă aceste dispositiĭ de sciinţă strategică, maĭ posedă şi aplecărĭ artistice ; el suna din drâmbă cu un talent la care nu am putut ajunge nicĭ-odată şi pe care-l admiram maĭ mult decât .am admirat maĭ târdiŭ

talentul luĭ Liszt . . . scia să imiteze şuerul şerpilor şi să-ĭ cheme ast-fel la el, când ne rătăceam împreună prin fînaţele înflorite din lunca de la Mirceştĭ . . . şi însă tóte aceste aptitudinĭ ale luĭ fiind nesocotite, el a fost destinat a devenì pitar.

Intr'o bună diminéţă Porojan a fost dat pe mâna unuĭ brutar pentru ca să înveţe a plămădì pânĭ, ciurecurĭ, colacĭ, cozonacĭ, etc., şi eŭ am fost trimis la pansionul d-luĭ Victor Cuenim, ca să învĕţ tot ce se învĕţa pe atuncĭ: un pic de franţuzéscă, un pic de nemţéscă, un pic de grecéscă şi ceva istorie şi ceva geografiă pe deasupra.

Adio nepăsare a copilărieĭ! adio libertate! adio fericire!

Ce-a fi păţit tovarăşul meŭ sub lopata brutaruluĭ nu sciŭ, dar cât pentru mine îmĭ aduc aminte că, lipsit de Porojan, îmĭ părea că eram o fiinţă fără umbră.

Acea viaţă nouă de şcolar închis in sala de studiŭ, ghemuit pe un pupitru şi condamnat a învĕţa pe de rost verburĭ franceze, germane şi grecescĭ [1]); obligaţia de a ne trezì diminéţa

[1]) Obiceiul era la pansion a învăţa lecţiile pe de rost. Elevii ceĭ marĭ, studiind istoria, ajunseră la secolul al XVII şi recitaŭ în gura mare pasajurĭ din istoria Germanieĭ. Sala

în sunetul unuĭ lighian de alamă lovit ca un tamtam chinezesc de dómna Cuenim; sila la care eleviĭ eraŭ supuşĭ de a mânca bucate cu carĭ nu eraŭ deprinşĭ; o mie de micĭ miseriĭ ce sunt legate de bietul copil eşit din casa părintéscă, fómea, frigul, neodihna şi esamenele ḑilnice a profesorilor, mĕ adusese la o disperare amară... Deşi luam parte la jocurile camaraḑilor meĭ când suna ora de recreaţie, însă, cea maĭ scumpă petrecere a mea consista întru a mĕ suì pe capra uneĭ trăsurĭ vechĭ şi părăsită sub o şură deschisă din tóte părţile. De acolo priviam cu melancolie délurile Socoleĭ, mişcarea nourilor pe întinderea ceruluĭ, trecerea cârdurilor de cucóre

---

resuna de cuvintele: *paix la Westphalie... paix la Westphalie*, care mi se tipărise in creerĭ, fără ca să sciŭ ce însemnéză, dar ele maĭ târḑiŭ mi-aŭ fost de mare ajutor într'un moment fórte critic. La 1836, trecênd esamenul de bacalaureat în Paris, profesorul de istorie mĕ întrébă cum se numesce pacea care a pus capĕt războiuluĭ cunoscut sub numele de războiul de 30 de anĭ? N'aveam nicĭ o cunoscinţă de istoria evuluĭ mediŭ şi rĕmăseiŭ mut dinaintea profesoruluĭ. Moment grozav, căci de la rĕspunsul meŭ atârna sórta esamenuluĭ... De-odată începù să-mĭ resune capul de cuvintele *paix de Westphalie* auḑite cu patru anĭ maĭ înainte, şi în nedomirirea ce mĕ coprinsese, am rostit cu glas uimit: *paix de Westphalie!*

— Très bien! mon ami... a replicat profesorul şi mi-a dat o bilă albă.

Mult am binecuvêntat pansionul d-luĭ V. Cuenim, când am aflat că am fost primit *bachelier ès lettres!*

prin aer, drumul vestit a Bordiĭ ce ducea în ţara de jos şi maĭ ales orisonul albastru, orisonul necunoscut şi plîn de-o atragere misteriósă... Dorul de călătoriĭ se deşteptase în mine de când într'o nópte doĭ şcolarĭ, fraţiĭ Cuciuc, ne povestiseră nenorocirile luĭ Robinson Cruzoe, şi de atuncĭ mintea mea devenise un museŭ de tablouri ce representaŭ corăbiĭ sfărmate de stâncĭ, valurĭ de mare umflate cât munţiĭ, cete de sălbaticĭ carĭ frigiaŭ ómenĭ pentru ospĕţul lor, etc.

Mare înrîurire aŭ exercitat asupra imaginaţieĭ mele de copil întâmplările luĭ Robinson povestite de fraţiĭ Cuciuc ! Aceştĭ elevĭ aveaŭ o memorie extraordinară şi aptitudine la învĕţătură, două calităţĭ carĭ eraŭ de natură a-ĭ duce departe . . . dacă nu i-ar fi dus în spânzurătórea de pe câmpul Frumóseĭ, ca pariciḑĭ, îndemnaţĭ la crimă de însăşĭ mama lor.

Un rege alungat din ţara luĭ şi-a fi aducênd adeseorĭ aminte de tronul sĕŭ aurit. Astfel îmĭ aduc aminte eŭ de capra trăsureĭ de sub şopron. In momentele ce stam aruncat pe ea, imagina luĭ Porojan trecea pe dinaintea ochilor meĭ ţintiţĭ, însă nu négră şi veselă, ci pudruită cu făină şi umilită de acéstă albéţă nefiréscă. După dînsa veniaŭ figurile celorlalţĭ robĭ servitorĭ din casa părintéscă şi anume : Stoica, vizitiul tătăni-meŭ,

care avea mania de a fura tingirile cu bucate din curţile beerescĭ pe unde părintele meŭ se ducea în visită, şi le ascundea în lădiţa trăsureĭ, fără a se gândì că va fi trădat de mirosul bucatelor şi de zinghenitul tingirilor urducate pe pavea; Ana, femeea luĭ, pe care el cerea să o lese sub cuvînt că *i s'a învechit ţiganca*; Costachi bucătarul, care nimeria fórte bine sarmalele, ihnelele, ostropĕţurile, etc., dar se încurca în blanmangele, căcĭ le da un miros de sopon... *inde* era obligat să le mănânce întregĭ; Casandra, Maria şi Zamfira, treĭ fete frumóse pe carĭ mama Gahiţa le luase cu deasila din ţigănimea de la Mircescĭ pentru ca să le créscă în casă, să le deprindă a cóse la gherghef, etc.; Casandra, albă ca o fată de boer, se înamorase de Postolachi cobzarul de la ţară şi doria să se mărite cu el, însă jupânésa o căsătorì făr' de voe cu Costachi bucătarul, obligând pe Postolachi să-ĭ cânte la nuntă! Zamfira maĭ norocită, isbutì a fugì cu Didică scripcarul, de la care am adunat maĭ multe cântece poporale, şi a duce o viaţă nomadă cu iubitul eĭ până a murit, nu se scie cum şi unde.

Cât pentru Porojan, el devenì un pitar de frunte sub ciomagul profesoruluĭ sĕŭ şi fu ridicat la rangul de ciurecar a caseĭ. Cariera luĭ fu

astfel desemnată pe gura cuptoriuluĭ cu litere neşterse de cărbune!... Domniĭ ţĕriĭ puteaŭ să se maziléscă, datinile puteaŭ să se schimbe în Moldova, faţa lumiĭ putea să se prefacă în orĭ ce mod; eŭ, tovarăşul luĭ de odinióră, puteam să devin din simplu Comis ce eram, Postelnic mare, Ministru, Domn chĭar!... Porojan avea să rămâie pitar şi numaĭ pitar până la sfârşitul vieţeĭ sale!... Stranie nedreptate a sórteĭ!

Din ḑiua tristă a despărţiriĭ nóstre, numaĭ Duminicile ne maĭ întâlniam în curte, când ne întorceam de la *pansiónele* nóstre, şi atunci recâştigam tot timpul perdut cu studiul... Ambiţia nóstră era de a chitì şi a sburutăì cu petricele late şi rotunde pe palamarul bisericeĭ Sfântuluĭ Ilie, când el, suit în clopotniţă bătea tóca, esecutând variaţiĭ fantastice cu ciocanul de lemn pe scândura spânzurată alăturĭ cu clopotele. Intr'o ḑi avuĭ satisfacerea de a-l lovì peste mână tocmaĭ când obţinea un admirabil efect de tócă. Auḑirăm un răcnet în naltul ceruluĭ şi pe urmă o grindină de amenințărĭ care căḑeaŭ de sus pe capul nostru. Fiind însă că distanţa ce ne despărţia de palamarul virtuos era mare, i-am rĕspuns prin o nouă bombardare şi, ca Parţiĭ, am rupt'o de fugă voinicesce.

Victima nóstră se plânse la dascăl, dascălul la diacon, diaconul la preot, preotul la jupânésa Gahița. Resultatul acestor plângerĭ succesive a fost că îndată furăm prinşĭ pe 'mprejurul bisericeĭ şi duşĭ dinaintea maiceĭ mele care mĕ dojenì puţin cu blândeţe şi apoĭ mĕ şterse de sudóre pe obraz... Iar Porojan plătì glóba pentru amândoĭ... Sĕrmanul! Mult l'a costat onorul de a fi tovarăşul de nebunĭĭ al cuconaşuluĭ.

Asemenea o păţì şi înainte de a fi daţĭ la învĕţătură.

Pe la 1827 aveam de profesor pe călugărul Gherman, acel care a vândut luĭ Gr. Ghica-Vodă manuscriptul luĭ Şincai. El şedea la noĭ, şi afară de mine, avea şi alţĭ elevĭ externĭ, dintre carĭ pe M. Cogălnicénu. Acesta venea în tóte ḑilele, îmbrăcat în antereŭ de cutnie şi purtând un işlic rotund de pele de miel sură... Vaĭ de nenorocitul işlic! el devenise o minge în mânile nóstre şi ne atrăgea ocărĭ aspre din partea părinteluĭ Gherman, ba uneorĭ chiar şi palme. Cum să ne rĕsbunăm? Vasile Porojan găsì modul de resbănare!... Dascălul nostru avea obiceiŭ să dórmă după amiaḑĭ şi se horăéscă de se resuna ograda. El atuncĭ se afla într'un soiŭ de letargie din care nu l'ar fi trezit nicĭ tunul. Profitând decĭ de acéstă împrefurare, ne-am apucat de am

zugrăvit cu cernélă vişinie sprâncenele, barba şi mustăţile călugăruluĭ. Efectul produs a fost de minune!.. Părintele Gherman nu maĭ îndrăznì să iasă în lume vr'o douĕ lunĭ de ḑile pentru ca să scape de glumele ómenilor, iar bietul Porojan făcu pentru prima óră cunoscinţă cu sfântul Neculaĭ din cuiŭ.

Sunt dator însă a mărturisì că amicul meŭ scia să rabde suferinţele cu un stoicism antic. Nicĭ ţipa, nicĭ vărsa lacrimĭ, dar plăngeam eŭ pentru dînsul.

În sfirşit sună óra uneĭ despărţirĭ complete!... În vara anuluĭ 1834, d-nul Cuenim dusese eleviĭ sĕĭ pe malul Prutuluĭ pentru petrecerea vacanţiilor. Eram în gazdă pe la casele ţĕrănescĭ din satul X, şi ne găsiam la largul nostru, veselĭ, nebunĭ, sburnalnicĭ ca rândunelele. Intre sat şi rîŭ se ridica un buchet de copacĭ rarĭ şi pletoşĭ, care devenise arena jucăriilor nóstre. Adăpostiţi la umbra lor, priviam Cazacii de pe cela mal, înarmaţi cu suliţi lungĭ şi când ne scăldam strigam la eĭ: *zdraste cĭolovec*, ca şi când am fi salutat pe Cesar.

Şedeam într'o amiaḑĭ culcat la tulpina uneĭ răchiţĭ, creḑêndu-mĕ că-s Robinson Cruzoe, şi aşteptând să apară de după copacĭ o cétă de sélbatecĭ, când zăriĭ de-odată figura luĭ Porojan!

— Vasile!... am strigat cu bucurie... Vasile!...

— Eŭ, cuconaşule, respunse Porojan. Am adus o scrisóre a boeruluĭ luĭ domnul Cuenim.

— Şi te-a trimis pe tine?

— Ba nu; dar m'am luat pe urma slujitoruluĭ de la Visterie care a fost însărcinat cu scrisórea. Îmĭ era dor să te maĭ vĕd odată, cuconaşule, păn' a nu te duce la Paris.

— La Paris? eŭ?...

— Aşa... am auḑit vorbind fetele de sus, că boerul a hotărît să te trimétă la carte, tocmaĭ în fundul lumiĭ... şi am venit să te rog ca să mĕ ieĭ cu d-ta.

— Lasă pe mine, Vasile;... făr' de tine nu mĕ duc, — am respuns cu siguranţă.

Însă peste vr'o ḑece ḑile mi-am luat adio de la maica mea care plângea, de la tatăl meŭ care se stăpănia ca să nu plângă, de la frate, de la soră, de la mama Gahiţa, de la servitorĭ, şi am plecat, lăsând în urma mea pe bietul Vasile Porojan... Ochiĭ luĭ se umpluseră de lacrimĭ pentru întâia óră de când îl cunosceam. Am plecat odată cu Alexandru Cuza căruia norocul îĭ reserva tronul Românieĭ, cu vĕrul sĕŭ N. Docan şi cu pictorul Negulicĭ care a murit la Constantinopole în urma evenimentelor de la 1848.

Conducĕtorul şi guvernatorul nostru era însuşĭ secretarul vestituluĭ Corai, d-nul Filip Furnasaki.

Cincĭ anĭ întregĭ am stat în Paris, cercând, după dorinţa părinteluĭ meŭ, se mĕ pregătesc pentru studiul medicineĭ, apoĭ pentru studiul dreptuluĭ... Cercare zadarnică! fiind contrară imaginaţieĭ mele vagabonde şi aplecăreĭ mele pentru literatură.

La întórcerea mea în ţară, pe la sfîrşitul anuluĭ 1839, după o plăcută călĕtorie prin Italia, am găsit casa părintéscă completă.... Porojan singur lipsia, căcĭ fugise a doua ḑi după plecarea mea la Paris şi nu se maĭ întorsese la stăpânĭ, de frica sgardeĭ cu córne de fer, şi maĭ cu sémă de gróza poliţaiuluĭ Urzică prin mănile căruia era de obiceiŭ ca să trécă toţĭ ţiganiĭ leneşĭ, tâlharĭ saŭ prea iubitorĭ de libertate... Nu trecu însă mult timp şi el apăru în curte, căcĭ auḑise de întórcerea mea. Dorul de mine îl făcu să înfrunte asprimea pedepseĭ ce meritase... dar am avut nespusă mulţămire de a-l scăpa şi de a-l reintegra iarăşĭ în postul sĕŭ de pitar al caseĭ.

După mórtea părinţilor meĭ, am eliberat toţĭ robiĭ noştri, voind ast-fel să recunosc amicia luĭ Porojan pentru mine. Frumósă ḑi a fost aceia când, din balconul caseĭ de la Mircescĭ, am declarat Ţiganilor adunaţĭ că sunt liberĭ! Că nu

li se vor maĭ lua copiiĭ pentru a fi crescuţĭ şi deprinşĭ ca servitorĭ în casa boeréscă, şi că pot să mérgă unde le place fără împedecare din partea nimĕruĭ.

Surprinderea lor s'a manifestat prin o esclamare sĕlbatică, şi bucuria lor prin o mie de săriturĭ deşanţate ca ómenĭ muşcaţĭ de tarantelă. Vr'o treĭ bĕtrănĭ însă aŭ început a plânge şi a-mĭ ḑice:

„Stăpăne, stăpăne, ce ţi-am greşit ca să ne „urgisescĭ ast-fel, pĕcătoşiĭ de noĭ!... Ne facĭ slo„boḑĭ?... Cine o să ne pórte de grijă de aḑĭ îna„inte?... Cine o să ne hrănéscă, cine să ne în„brace, cine să ne cunune, cine să ne îngrópe?... „Stăpăne, nu te îndura de noĭ şi nu ne depărta „de mila Mărieĭ tale!“

Vorbe deşarte pentru mulţimea ce intrase în paroxismul beţieĭ!... Toţĭ, părăsindu-şĭ bordeele, plecară adouaḑi cu tot avutul lor ca să mérgă.... Unde?... Nu o sciaŭ nicĭ eĭ, dar se porniră ca să calce peste orinzon şi să afirme dreptul lor de ómenĭ liberĭ... Laia se oprì la cea întâĭ crăşmă, pentru ca să celebreze noua lor posiţie socială, apoĭ se oprì la a doua crăşmă pentru ca să cinstéscă în sănătatea cuconaşuluĭ, apoĭ se oprì la a treia pentru ca să boteze cu vin *libertuşca*, apoĭ la a patra pentru ca să guste

dacă rachiul *liber* e mai bun decât cel-l'alt etc., etc.; şi ast-fel aŭ dus-o într'una până ce, bêndu-şĭ până şi căciulele, şi apucându-se de furturĭ, aŭ ajuns în închisorile de la Roman, de la Pétra şi de la Bacăŭ.

Peste şése lunĭ, s'aŭ întors cu toţiĭ la Mircescĭ, goĭ, bolnavĭ, morţĭ de fóme, îngheţaţĭ de ger şi aŭ căḑut în genuchĭ, cu rugăminte ca să-ĭ primesc iar robĭ *ca în vremile cele bune*, după cum spuneaŭ eĭ... Acéstă reîntórcere de bună voie la sclăvie, m'a făcut a cugeta mult asupra moduluĭ de a libera popórele ce sunt sclave din născare, şi m'am convins că pre cât e de neomenos faptul de a lipsì pe un om de libertate, pe atât e de necumpătat faptul de a libera de o dată pe un sclav fără a-l pregătì la fericirea ce-l aşteptă şi a-l ferì de neajunsurile uneĭ libertăţĭ pripite.

Porojan însă nu împărtăşì sórta celorlalţĭ ţigani. Devenit liber, el se duse să exerciteze în ţinuturĭ meseria luĭ de pitar şi în sfârşit se stabilì la Pétra. Astfel ne perdurăm din vedere anĭ îndelungaţĭ... Mi se spusese chiar că ar fi murit !...

Într'o ḑi, pe când şedeam la masă în umbra copacilor din grădina de la Mircescĭ, zăresc un străin cu surtuc de Nankin şi cu picĭórele

góle... Figura luĭ nu-mĭ părea necunoscută... o privesc cu luare aminte... Ce să vĕd?... Porojan!.. Cine póte spune bucuria mea!... Tovarăşul meŭ de copilărie trăesce!... iată-l!... iată-l plângênd şi sărutându-mĭ mânile!... Nu sciam ce să-ĭ daŭ ca să-ĭ fac mulţămire... îmĭ venia să-l poftesc la masă; să-ĭ propun o partidă de arşicĭ.

După cele întâĭ momente de uimire, el îmĭ povestì Odisea luĭ, un lung şir de miseriĭ omenescĭ, apoĭ se rugă să-l primesc a fi pitar la Mircescĭ, ţicênd că voiesce să móră unde s'a născut. Am primit cu recunoscinţă, l'am îmbrăcat din cap până 'n picĭóre, i-am hotărît o léfă bună şi i-am gătit o odae deosebită în ogradă. El s'a instalat şi după douĕ ţile s'a făcut nevĕdut împreună cu un cal al vătafuluĭ.

De atunci l'am maĭ întâlnit odată la Pétra slăbănogit, plin de reumatisme, plecat spre pămênt de aspra mână a bĕtrâneţeĭ şi desgustat de lume. Sĕrmanul! a părăsit'o în sfârşit, luând cu el partea aceea din tabloul social care ne arată familiile boerescĭ înconjurate de servitorĭ ţiganĭ, precum eraŭ casele Patricianilor Romanĭ pline de sclavĭ aduşĭ din lumea întrégă.

V. ALECSANDRI.

VI.

ION GHICA CĂTRE ALECSANDRI

DIN TIMPUL ZAVERII

Ghergani, Septembre 1880.

Iubite amice,

„De ce-mi scrii aşa de rar ?“ îmi ḑiceai mai deunăḑi, vorbă fórte măgulitóre când îmi vine de la tine ; dar sciĭ tu de câte-orĭ lépăd condeiul din mână până ce nimeresc ceea ce trebue să ḑic asupra unuĭ eveniment despre care am auḑit saŭ la care am asistat ; despre un om pe care l'am cunoscut, de care s'a vorbit saŭ pe care l'am găsit în drumul vieţiĭ mele, fie într'o direcţiune fie într'alta ; de câte orĭ rup foĭ în-

tregĭ, fiind-că nu găsesc în memoria mea, saŭ în însemnările mele, sciinţele ce-mĭ trebuesc pentru elucidarea faptelor ce voesc sĕ-ţĭ povestesc? Mie nu-mĭ este iertat să scriŭ decât numaĭ atuncĭ când pot spune un adevĕr; şi a cunósce adevĕrul şi a-l spune nu e lucru lesne, maĭ ales când în chestie se amestecă şi puţină politică. Lordul Possomby ḑicea pe patul morţiĭ: „Ce anevoe este a spune adevĕrul! Chiar în„tr'acest moment, când am să mĕ înfăţişez „înaintea înaltuluĭ judecător, mi-e greŭ să spun „tot adevĕrul!“

La noĭ cum să te luminezĭ asupra celor petrecute pe la începutul secoluluĭ? Bătrâniĭ carĭ sciaŭ aŭ dispărut şi dispar unul câte unul; ceĭ tinerĭ nu sciŭ, saŭ dacă sciŭ, sciŭ rĕŭ; scrierĭ contimporane avem fórte puţine saŭ nicĭ-de-cum. Inainte vreme tot se maĭ găsia din timp în timp câte un boer, câte un logofĕt, un Ureche, un Costin, un Neculcea, un Grecénu, uricarĭ, letopiseţĭ şi cronicarĭ istoriografi, care înregistraŭ ḑi cu ḑi, oră cu oră cele ce se petreceaŭ în timpurile luĭ Grigorie Ghica, luĭ Cantemir, luĭ Brâncoveanu etc.; veḑĭ că pe-atuncĭ nu eraŭ cluburĭ, presă, bulevard şi grădinĭ cu cântărĭ şi încântărĭ, maĭ scriaŭ ómeniĭ şi de urît; de atuncĭ pas de maĭ găsesce ceva până maĭ acum douĕ-

ţecĭ de anĭ, de când avem *Monitorul* pentru fapte şi ţiarele pentru aprecierĭ; dar şi *Monitorul* nu le înregistréză tóte, nicĭ nu le scrie cum sunt; iar ţiarele, unele sunt albe şi altele roşiĭ, unele injură ce celelalte laudă, şi vice-versa. Tot ce este bun, frumos, patriotic şi sublim pentru unele, este rĕŭ, ruşinos şi infernal pentru cele-lalte. Spune-mĭ dacă atuncĭ, când le-aĭ citit pe tóte maĭ sciĭ ce să credĭ despre ómeniĭ carĭ i-aĭ vĕţut saŭ despre evenimentele la carĭ aĭ asistat? După unele, omul saŭ faptul despre care vorbesce este un om de geniŭ, un patriot model, un cetăţén mare, o virtute, faptele luĭ sublime; după altele nu e decât un prost, un trădător, un miserabil.

N'aĭ admirat adesea înlesnirea cu care vorbesc şi scriŭ uniĭ ómenĭ, şi nu te-aĭ întrebat: de unde lor acésta, când îĭ sciĭ cine sunt şi ce sunt? Eĭ, sciĭ care e secretul talentuluĭ lor? Este că pot spune şi scrie tot ce le vine la gură şi sub condeiŭ, şi verdĭ şi uscate; vorbesc şi scriŭ fără să se gândéscă, nu cred ceea ce spun, nicĭ ceea ce scriŭ; singura lor preocupare este de a face efect asupra galerieĭ, saŭ de a-şĭ îndeplini îndatorirea ce aŭ luat cătră patroniĭ lor; înţelegĭ că póte scrie cineva mult şi bine, când cugetul îĭ permite să îmbrace ómeniĭ cum

îĭ place şi cum îĭ vine maĭ bine la socotélă, că póte lesne să-ĭ arate pe uniĭ frumoşĭ, chipoşĭ şi plăcuţĭ şi pe alţiĭ ticăloşĭ şi miserabilĭ. — Eŭ, dac'aş face aşa, tot mi s'ar părea că-mĭ sună la urechĭ, ca un *Mane Tekel Fares* cuvintele:

„Iată cum scriĭ tu istoria".

Ce vreĭ, sunt sfiicios şi mi-ar crăpa obrazul de ruşine când, lăudând saŭ criticând pe un om saŭ un fapt, s'ar puté scula cineva să-mĭ ḑică: „Nu este adevĕrat".

Maĭ ḑilele trecute vĕd numele meŭ tipărit într'o fóie; am curiositatea să o citesc ca să aflu şi eŭ ce-ĭ greşisem, de mĕ batjocorea; era vorba de o epistolă ce-ţĭ adresasem, şi mărturisesc că eram emoţionat; credeam cine scie ce, că eram căḑut în vre-o eróre, că-ţĭ relatasem vre-un neadevĕr; dar m'am liniştit când am vĕḑut că, fiind vorba de ceea ce-ţĭ spuneam despre bătălia de la Calafat din anul 1828, unde Românĭĭ aŭ luat Turcilor 400 de cară încărcate cu *zaherea*, redactorul mĕ trata de mincinos, nimic maĭ puţin, pentru că era, ḑicea el, cu neputinţă ca Turcĭĭ să fi avut acolo atâta *zahar*. In nesciinţa sa de limbă, măreţul şi războinicul redactor confunda *zaherea*, cuvînt turcesc, dar adoptat în limba nóstră de când cu Turcĭĭ, precum de la Petru şi de la Caterina, de când

cu Muscalii, s'a adoptat şi echivalentul său *proviant*, cuvinte carĭ amêndouĕ însemnéză *proviziune de hrană*. Precum veḑĭ, confunda *zaharéua*, adică făină, pesmeţĭ, pastramă, unt, sare, orz etc., cu *zahărul*, dulcea substanţă ce punem în cafea saŭ în ciaiŭ, cuvînt luat de la Grecĭ, care şi eĭ póte îl luase din alte limbĭ de unde şi Arabiĭ aŭ luat pe *zakair* al lor.

Ţin mult dar fórte mult a nu-ţĭ spune decât ceea ce a fost şi aşa cum a fost. Maĭ bine trec cu tăcerea saŭ îmĭ frâng pana decât să laud vitejiile şi virtuţile unuĭ om care n'a fost decât o secătură, saŭ să înnegresc pe cineva, pentru că nu mi-a plăcut ochiĭ sĕĭ saŭ pentru că aĭ meĭ nu aŭ avut norocirea să-ĭ placă luĭ.

Este şi păcat a pune pe lume să citéscă cea ce n'a fost. Un turist care a petrecut câteva săptămânĭ în Bucurescĭ, se deştéptă peste câteva ḑecimĭ de anĭ şi vrea să-şĭ plătéscă datoria de recunoscinţă pentru ospitalitatea ce primise; apucă condeiul de códă şi spune, colóne întregĭ, că d-nul X... era un om de spirit, învĕţat, plin de talent, model de devotament şi de patriotism; că moştenise tóte virtuţile cereştĭ şi pământescĭ de la moşiĭ şi strămoşiĭ luĭ; pe când sărmanul om nu era decât un prost, născut şi crescut în păcate, ciocoiŭ ca toţĭ ciocoiĭ, slugă

plecată generalilor, paşilor şi Domnilor; îngâmfat cu numele uneĭ familiĭ respectabile, cu care unul dintr'aĭ sĕĭ fusese odinióră aliat prin căsătorie. Tată-seŭ, moşu-seŭ, bunĭ şi străbunĭ, toţĭ ciocoĭ zăcaşĭ şi rĕĭ, slugĭ plecate a tuturor puternicilor şi a tuturor fanarioţilor.

Ce vreĭ, trăim într'o epocă de camaraderie. „Nul n'aura de l'esprit que nous et nos amis. "Ce ar zice Molière dac'ar trăĭ să vadă cum ómeniĭ de gaşcă se tămâe şi se canonizéză între dinşiĭ pentru cea maĭ mare glorie a istorieĭ? Ce vreĭ? Progres!

Dar să lăsăm şi să venim la corespondenţa nóstră.

Fiĭ sigur, amice, c'or puté găsì epistolele mele próste, nesărate, lipsite de apreţieri adâncĭ, lipsite de simţ politic, fără ideĭ înalte şi patriotice, prosă şi stil anevoe de înghiţit, dar niciodată nu le vor puté găsi alăturĭ cu adevĕrul.

Să-ţĭ povestesc astădĭ ceva din vremea zaveriĭ şi de când cu Grigorie Vodă Ghica şi cu Ioniţă Sturdza Vodă, istoriĭ pe carĭ cele maĭ multe le-am audit de la Episcopul Ilarion, un amic al reposatuluĭ tată-meŭ şi un confident al cugetărilor luĭ Tudor Vladimirescu. Să nu te aştepţĭ însă la o istorie saŭ la o biografie a a-

cestor ómenĭ; de voiŭ pomeni une orĭ de dînşiĭ, ca uniĭ carĭ aŭ jucat un rol mare în destinele Romănieĭ, o voiŭ face-o numaĭ într'un mod incidental. Dar cum să fac ca să fiŭ clar şi scurt?... Arméză-te dar cu răbdare! căcĭ tu eştĭ de vină că mi-aĭ ḑis să-ţĭ scriŭ.

Pe la anul 1818 Caragea fugise în Austria, precedat de multe milióne luate din ţéră; şi Calimah era mazîlit pentru multele esacţiunĭ şi prevaricaţiunĭ, carĭ într'atât adusese poporul la desperare încât răbdătoriĭ Tătărăşenĭ strigaŭ cu neîncetare:

„Jos Calimah!“

Pe-atuncĭ în mahalalele Iaşuluĭ nu se pomenia picior de ovreiŭ.

Aşa amândouĕ tronurile Romănieĭ eraŭ vacante şi Pórta avea să numéscă doĭ Domnĭ de-odată.

Numirea de Bogdan Beg şi de Iflah Beg era dandanà mare la Ţarigrad, căcĭ toţĭ soliĭ cu toţĭ dragomaniĭ şi cu toţĭ secretariĭ lor se puneaŭ în mişcare ḑi şi nópte, pe apă şi pe uscat, alergând şi intrigând, care maĭ de care, să susţie pe favoritul sĕŭ. Lupta era tot-deauna crâncenă. De astă-dată ambasada ruséscă era stăpână pe situaţiune; de astă-dată Rusia nu avea pe nimenĭ să i se împotrivéscă, căcĭ împĕ-

ratul Alexandru era eroul timpului, era iubit şi măgulit de toţi suveraniĭ şi de tóte guvernele, pentru concursul sĕu în contra luĭ Napoleon; era temut pentru numerósele sale oştirĭ din Europa şi din Asia. Monarchiĭ îl consideraŭ toţi ca pe stâlpul cel maĭ puternic al edificiuluĭ politic şi al ordiniĭ sociale, şi popórele îl aveaŭ ca pe cel maĭ liberal dintre potentaţi, pe când Turciĭ eraŭ puşĭ la indice ca barbarĭ şi ca apăsătorĭ cruzĭ aĭ creştinătăţiĭ.

Deşi boeriĭ din Valachia ceruseră printr'un Arzmahzar [1]) să li se dea Domn pămêntén şi chiar recomandase pe bĕtrânul Priscovénu din Craiova, dar Pórta, cedând cerinţelor Baronuluĭ Strogonof, a trimis pe Alexandru Suţu Domn în Ţara Românéscă şi pe Mihaiŭ Suţu, fiul luĭ Beizadea Grigorie şi al Catincăĭ Dudescu, Domn în Moldova.

Familia Suţescilor fusese maĭ înainte vreme considerată ca devotată Francieĭ, dar de la decapitarea luĭ Beizadea Alecu [2]) pentru relaţiunile sale cu generalul Sebastiani trecuse cu totul în partidul rusesc, singurul puternic atuncĭ în Constantinopol.

[1]) Petiţiune către Pórtă.

[2]) Tata Dómneĭ Mavru şi a luĭ Costache Suţu (Suţicu).

Grecii erau poporul cel mai luminat din tot Orientul, aveau ómeni învețați, erau singura naționalitate din Imperiul Otoman cunoscută în Europa, aveau școli în tóte orașele și în tóte insulele; acele de la Chio, de la Kidonia și din Bucuresci dobândiseră o adevĕrată celebritate; clerul ortodox din tótă Turcia era compus numai de preoți și de călugări greci; averile mănăstiresci din Principate erau tóte pe mânile lor; aveau comercianți și bancheri mari și bogați în tóte porturile; marina lor de comerciu rivalisa cu marina italiană și cu marina francesă. Corai, Comita, Vardalah și mulți alți elenisti se puseseră în relațiune cu toți învețații Europei. Prin lucrările lor literare asupra vechilor autori clasici câștigase causei grecesci tóte spiritele universităților și academiilor, îi căștigase inimile tuturor învețaților și ale întregei tinerimi școlare. Grecilor li se putea vorbi de naționalitate, lor li se putea dice să se scóle pentru nație și libertate, pe când celor-lalte populațiuni ale Turciei, cufundate în cea mai adâncă ignoranță, cari nu aveau nici o noțiune despre originea și naționalitatea lor, Bulgarilor, Bosniacilor, Arnăuților etc., cari se credeau și se diceau toți Greci, fiindcă erau de ritul ortodox dis grec, nu li se putea vorbi decât de biserică și de

persecuţiunile Turcilor, lor li se ḑicea să se scóle pentru religie, pentru credinţă *(zavera)*.

Poetul Riga, fost secretar al luĭ Alexandru Vodă Ipsilante, în unire cu Scufa, un neguţător Epirot din Odessa [1]), cu profesorul Santo farmasonul şi cu archimandritul Diceŭ, înfiinţase o societate secretă cu numele de *Eterie* (tovărăşie), nume modest, care nu bătea la auḑ şi nu putea să dea bănuelĭ Turcilor, căcĭ eraŭ ebicĭnuiţĭ cu cuvîntul *eterie* în porturĭ şi în insule, unde Greciĭ aveaŭ mulţime de asociaţiunĭ de comerciŭ.

Imprejurările eraŭ favorabile pentru desrobirea Grecieĭ, căcĭ puteaŭ să se serve la luptă de tóte naţionalităţile Imperiuluĭ Otoman.

Eteria era formată după tipul vechilor frăţiĭ, ἀδελφοποιεῖς şi ἀδελφοποιτοι (fraţĭ făcuţĭ), turcesce *cardaşlic*, usitate în tot orientul şi maĭ ales în Albania. La noĭ bărbaţiĭ se ḑiceaŭ *fraţĭ de cruce* şi femeile *surate*.

Aceĭ carĭ se prindeaŭ fraţĭ de cruce mergeaŭ în biserică îmbrăcaţĭ în haine de sĕrbătóre, şi acolo la uşa altaruluĭ se înţepaŭ fie-care cu ac la braţ, până scotea o picătură de sânge, pe care celalalt o lua cu limba; schimbaŭ armele unul cu altul şi pronunţaŭ cuvintele:

[1]) Rudă de-aprópe cu Dómna Petrovicĭ Armis născută Scufa.

„Viéţa ta a mea şi sufletul tăŭ al meŭ.“

Jurămîntul Eteriştilor era a sacrifica familie, avere şi viéţă pentru libertatea patrieĭ şi supunere órbă ordinelor comitetuluĭ.

Lozinca saŭ parola de recunóscere între soţĭ era cuvîntul τσαρούχι (opincă) la care celalalt respundea παλούκι (par) şi comitetul central se numea ἀρχὴ (cap). Dar cine era acea ἀρχὴ, acel cap? Niminea nu o scia, şi póte că nicĭ nu exista. Se lăsa însă să se crédă că era Capo d'Istria, favoritul Impĕratuluĭ Alexandru I al Rusieĭ, ba mulţĭ credeaŭ că era chiar însuş împĕratul.

După mórtea luĭ Riga, esecutat de Turcĭ la Belgrad la 1815, propaganda Eterieĭ a mers înainte, dar nu şi-a luat adevĕrata eĭ desvoltare decât pe la 1818 în urma numiriĭ luĭ Alexandru şi Mihail Suţu la tronurile Principatelor.

Iată împrejurarea care a dat un mare credit acesteĭ societăţĭ în Principate: unul din apostoliĭ eĭ, anume Galatis, trimis să facă proseliţĭ printre Grecĭĭ din Rusia, de-abia ajuns la Odessa a fost arestat de poliţie, dar peste câteva ţile s'a eliberat, dându-i-se 20 de galbenĭ cu îndemnul de a trece peste hotar. Ajuns la Iaşĭ fu chemat la consulatul rusesc; se credea perdut, când în marea sa mirare Consulul îĭ pune

în mână 5000 de leĭ, ḑicêndu-ĭ că aceĭ banĭ eraŭ din partea împĕratuluĭ. Acéstă împrejurare adevĕrată saŭ inventată de Galatiș alăturea cu atitudinea luĭ Domnando și a nepotuluĭ luĭ Capo d'Istria, Gheorghe Leventi, amândoĭ împiegaţĭ aĭ Consulatuluĭ rusesc, a dat o mare credare șóptelor că împĕratul era capul Eterieĭ (ἡ ἀρχή) și dintr'acest moment n'a maĭ remas în spirite îndoială că Rusia proteja Eteria și că voia rescularea în contra Turcilor. De atuncĭ propaganda a început a face proseliţĭ fără sfiélă în Principate. Apostoliĭ ceĭ maĭ activĭ eraŭ în Iași Teodor Negris, secretarul fostuluĭ Domn Calimah, Anagnostopolu și Lasanis, iar în Bucurescĭ Căminarul Sava, Căpitanul Ghiordache Olimpie și Gheorghe Leventi.

Nicolae Ipsilante, fiul luĭ Constantin Vodă și nepotul luĭ Alexandru Vodă, unul din afiliaţĭ, căutase să tragă și pe frate-sĕŭ Alexandru, general în armata ruséscă și adiutant împĕrătesc, dar acesta nu primise, arătând pericolele uneĭ asemenea întreprinderĭ fără un ajutor puternic din afară. Maĭ în urmă însă, găsind prilej să vorbéscă cu Alexandru I despre starea miserabilă a Grecilor și de ajutorul ce eĭ aștéptaŭ de la Rusia, împăratul i-ar fi ḑis :

„Facă-se o resculare în Grecia şi Cazacii mei se vor duce s'o ajute.“

Se crede că numaĭ în urma acestor cuvinte Alexandru Ipsilante s'a hotărît, la 1819, să intre în Eterie şi să devie şeful eĭ militar.

Alături cu Eteria maĭ lucra şi o altă societate care acoperia óre-cum în ochiĭ Turcilor pe cea secretă, acésta era societatea culturei (ἡ ἐκπαιδευτικὴ αἱτερία), al căreĭ scop era înfiinţarea de şcolĭ alilodidactice saŭ Lancasteriane în ţările grecescĭ. Invĕţătoriĭ pentru aceste şcolĭ se luaŭ numaĭ dintre eteriştĭ şi misiunea lor principală era de a propaga rescularea în contra Turcilor. Astfel formată, acéstă societate ajunsese la 1820 să numere 200,000 de tovarăşĭ.

O fi fost saŭ n'o fi fost cu scirea guvernuluĭ rusesc saŭ a împĕratuluĭ Alexandru, adevĕrul însă este că era fórte încurajată la Iaşĭ şi la Bucurescĭ de consulatul rusesc prin secretarul sĕŭ Domnando şi prin dragomanul Leventi, amêndoĭ tinerĭ grecĭ din insulele Ionice, eleganţĭ, amabilĭ, cu spirit şi capabilĭ de a învêrti deodată intrigile politice şi intrigile amoróse.

Alexandru Suţu, Domnul Valachieĭ, maĭ prudent decât confratele sĕŭ din Moldova, vĕdênd că valul revoluţionar se suia necontenit şi maĭ repede decât ar fi voit, căuta să-l împe-

dice saŭ cel puţin să-ĭ amâe isbucnirea prin óre-carĭ mĕsurĭ de poliţie în contra vêndărĭĭ armelor şi a prafuluĭ de puşcă ; dar înconjurat cum era din tóte părţile de eteriştĭ, ordinele luĭ rămâneaŭ fără efect şi comitetele lucraŭ fără sfială, în Moldova maĭ ales, unde Mihail Vodă Suţu era chiar el eterist. In Bucurescĭ înscrierea arnăuţilor zavergiĭ se făcea ziua în amiaza mare în casa luĭ Constantin Samurcaş de sub Mitropolie unde este astădĭ casarma sergenţilor de oraş şi cuvintele *ţaruchi*, *paluchi* era în gura tuturor.

Sub denumirea de *arnăut* se înţelegea orĭ ce Sêrb, Arvat, Arnăut, Bosniac, Muntenegrén, Bulgar saŭ Grec, dacă se lega cu un brâŭ roşu saŭ cu un tarabolus, cealma la cap, fustanelă saŭ poturĭ, mintén şi imineĭ roşiĭ. Îşĭ trîntea la brâŭ un sileaf cu un iatagan şi douĕ pistóle, şi intra în serviciul curţiĭ domnescĭ, al hatmănieĭ, spătărieĭ saŭ agieĭ, saŭ se suia cu ciubucul în mână dindărătul calesciĭ vre-unuĭ boer.

La anul 1820 Eteria se simţia în putere şi începuse a se gândi la acţiune. Deşi se fixase de la început ţiua de 25 Martie a anuluĭ 1825 pentru resculare, epocă la care, după ţisa luĭ Ipsilante, Rusia era să declare războiŭ Turcilor ; dar, după maĭ multe conferinţe ţinute la

Kişinov şi la Sculenĭ de comitetul eterist cu generalul Ipsilanti, cu Mihaiŭ Suţu Domnul Moldoveĭ şi cu cnézul Gheorghie Cantacuzino, colonel în armata ruséscă, cumnat cu principele Gorciacof, actualul cancelar al imperiuluĭ, s'a hotărît să se devanseze epoca isbucnirii şi să începă cu primăvara anuluĭ 1821. Comitetul a fost silit la acéstă precipitare de indiscreţiunile şi de imprudenţele unora din eteriştiĭ carĭ deşteptase bănuelile Turcilor şi-ĭ făcuse să iea mĕsurĭ crude în contra propagandiştilor, atât în provinciĭ cât şi Constantinopol.

In Bucurescĭ şi în Iaşĭ mulţĭ din boerĭ şi din ceĭ maĭ considerabilĭ făceaŭ parte din Eterie, dar din toţĭ cel maĭ important era Slugerul Tudor de la Vladimirescĭ din Gorj, om de arme, îndrăzneţ şi patriot, care dăduse dovedĭ de o mare vitejie; comandând panduriĭ în tóte bătăliile în contra Turcilor de la anul 1806 până la 1812, dobândise grad de ofiţer în armata ruséscă şi fusese decorat cu crucea sfântuluĭ Vladimir. La 1814, refugit la Viena de urgia luĭ Caragea, care căuta să-l prindă şi să-l predea Turcilor, fusese presentat de Capo d'Istria şi de Strogonof împĕratuluĭ Alexandru. In urmă, întorcêndu-se în ţĕră cu recomandaţiĭ de la ambasadorul rusesc, Caragea l'a

numit vătaf de plaiŭ la Cloşanĭ şi l'a avut fórte de aprópe.

Slugerul Tudor, vrăjmaş aprig al abusurilor şi al prevaricaţiunilor, al ciocoilor şi al Domnilor fanarioţĭ, credea în ajutorul Rusieĭ; intrase în Eterie creḑênd-o patronată de împĕratul Alexandru; fusese iniţiat de Sava şi de Olimpie, dându-şĭ jurămîntul în biserica sfântuluĭ Sava, care era în locul din Bulevard, unde este astăḑĭ statua luĭ Mihaiŭ Vitézul; primise pe Ipsilanti de şef pe cuvîntul că Greciĭ, după ce se vor organisa în Principate, vor trece Dunărea ca să se bată cu Turciĭ în ţĕrile grecescĭ, iar el, Tudor, să remâe cu panduriĭ luĭ în ţéră ca să se lupte pentru redobândirea drepturilor strămoşescĭ şi pentru stêrpirea abusurilor. El aducea în Eterie pe toţĭ tovarăşiĭ luĭ de arme cu carĭ făcuse războiul de şése anĭ contra Turcilor, aducea ceva şi maĭ mult, aducea numele sĕŭ şi influenţa de care se bucura printre panduriĭ Oltenieĭ.

La 3 Decembre 1820 Álexandru Vodă Suţu cade bolnav şi la 19 Ghenarie 1821 móre, Domnul scie cum.

Slugerul Tudor, chemat din vreme în Bucurescĭ din ordinul amiculuĭ şi protectoruluĭ sĕŭ Samurcaş, pornesce în ḑiua de 22 Ghenarie cu 40 de arnăuţĭ eteriştĭ, trece Oltul, ajunge în munţiĭ

Gorjuluĭ şi Mehedinţuluĭ şi începe a scula pandurimea. In zadar caimăcămia îl tratéză de hoţ de codru şi trimite în contra luĭ pe Prodan, pe Hagi Stoian şi pe Solomon cu plăeşĭ ca să-l prindă mort saŭ viŭ, poterile în loc de a se bate în contra luĭ Tudor, trec tóte în taběra luĭ şi în câte-va sĕptĕmânĭ îl găsim în capul a 8000 de panduri şi 500 de arnăuţĭ, Bulgarĭ ceĭ maĭ mulţĭ, aceştĭ din urmă comandaţĭ de Macedonski şi de Hagi Prodan, cu carĭ pornesce spre Bucurescĭ, şi în ḑiua de 16 Martie tăbăresce la Cotrocenĭ. Se ḑicea că vine să taie pe ciocoĭ. La Bucurescĭ convócă pe mitropolitul şi pe boerĭ şi-ĭ pune să iscăléscă o adresă către consulul general Pini, prin care se cerea intervenţiunea oştirilor rusescĭ ca să opréscă pe Turcĭ de a intra în ţéră. Aşa făcuse şi boeriĭ moldovenĭ la Iaşĭ după cererea luĭ Ipsilante.

Tot într'o vreme inainta şi Ipsilante spre Bucurescĭ şi numele luĭ era în gurile tuturor; se ḑicea că vine cu Muscaliĭ cum venise şi tatăl sĕŭ la 1806, deşi Pórta se grăbise să numéscă, încă de la 7 Fevruarie, Domn pe Scarlat Calimah.

Nicĭ Ipsilante nu venia cu Muscaliĭ, nicĭ Tudor nu avea gând să taie pe boerĭ; adevĕrul adevĕrat este că unul cugeta să-şĭ desrobéscă

ţéra de sub jugul Musulmanilor şi celalalt voia să o scape de Fanarioţi şi de ciocoi; şi unul şi altul credeaŭ în ajutorul şi în protecţiunea Rusieĭ. Imprejurările politice din afară pe de-o-parte, necapacitatea şi îngâmfarea luĭ Ipsilante pe de alta, aŭ făcut ca lucrurile să iea un alt drum şi aceştĭ doĭ căpitanĭ să devie vrăjmaşĭ de mórte.

Prădăciunile şi jafurile ómenilor cu carĭ veniaŭ şi Tudor şi Ipsilante spre Bucurescĭ, speriase într'atât pe bieţiĭ locuitorĭ, încât fugeaŭ toţĭ în tóte părţile dinaintea zavergiilor şi a pandurilor ca dinaintea unor inimicĭ crudĭ şi barbarĭ; familiile avute treceaŭ în Transilvania, în Bucovina şi în Basarabia, iar săracii se ascundeaŭ cum puteaŭ la apropierea lor, şi aşteptaŭ pe Turcĭ ca pe nisce salvatorĭ. Starea ţĕriĭ era de jale, măsurile aspre şi chiar crude luate de Tudor în contra jăfuitorilor nu puteaŭ să aducă nicĭ un remediŭ, căcĭ pandurii luĭ aveaŭ dinaintea lor exemplele desfrânate ale zavergiilor. Tudor aştepta să vadă pe Ipsilante trecênd Dunărea, iar Sava şi Olimpie, şefiĭ arnăuţimiĭ eteriste şi zavergiĭ, îl chemaŭ în Bucurescĭ, făgăduindu-ĭ unul Giurgiu şi celalalt Ada-Cale, şi Mitropolitul de la Filipopol îl asigura că-ĭ dă 15,000 de Bulgarĭ. Ipsilante, după tóte aceste făgăduelĭ, credea să găséscă de-a gata o armată organisată şi dis-

ciplinată, pe care nu avea decât s'o comande pe câmpul de bătae. Astfel legănat pe visurĭ frumóse iese pe furiş din Kişinov întovărăşit de câţĭ-va amicĭ, trece Prutul în nóptea de 22 Fevruarie 1821, trage în Iaşĭ la casa cnézuluĭ Gheorghie Cantacuzino, alérgă la Iacovache Rizu, unde întâlnesce pe Mihaiŭ Vodă Suţu, pune pe boierĭ să iscăléscă o petiţiune către împĕratul Alexandru, cerendu-ĭ protecţiunea Rusieĭ pentru ţéra Moldoveĭ, şi espeduesce pe cnézul Gheorghie Cantacuzino s'o ducă la Leibach.

In ţiua de 26 Fevruarie Eteriştiĭ şi zavergiiĭ, adunaţĭ în mănăstirea Galata din dél de lângă Iaşĭ, pornesc în procesiune cu stégul alb pe care eraŭ inscripţiunile

Ἐν τούτῳ νίκα [1]) şi
Ἐκ τῆς κόνεως μου ἀναγένωμαι [2]),

cu crucea şi cu fenixul eşind din flacărĭ; fac rugăciune în biserica Trisfetitele şi pornesc spre Bucurescĭ. Pe strade se citesce proclamaţiunea luĭ Ipsilante, prin care face cunoscut că s'a sculat pentru liberarea Grecieĭ şi că trece în Turcia

[1]) Cu acest semn veĭ biruĭ.
[2]) Renasc din cenuşa mea.

ca să combată pe inimic. Lasă pentru paza Iaşuluĭ şi a Domnuluĭ pe Duca şi pe Pendedeca şi el pornesce cu 7,500 de ómenĭ în contra Turcilor.

Din nenorocire rescularea Grecilor începe cu jăfuirea a 600,000 leĭ de la bancherul Pavel Andreiŭ şi cu măcelul a 80 de Turcĭ, carĭ urmăriţĭ de Arnăuţĭ, se refugiase în biserica de la Golia.

Moldova era pusă la discreţiunea Eterieĭ, căcĭ Mihaiŭ Şuţu numise din vreme pe tînĕrul Niculache Rosnovanu visternic mare. Slujba care pe-atuncĭ se da boerilor celor maĭ maturĭ şi maĭ esperimentaţĭ, se dăduse acestuĭ tînĕr, fiindcă el fusese iniţiat în Eterie, încă la Paris fiind, de grecul Minas Minaid, bibliotecar la Institutul Francieĭ.

Mersul luĭ Ipsilante spre Bucurescĭ a fost un adevĕrat marş triumfal, pretutindenĭ îĭ ies înainte corpurĭ armate care i se închină şi se pun sub comanda luĭ; la Focşanĭ este întîmpinat de 340 de tinerĭ grecĭ ceĭ maĭ mulţĭ studenţĭ din şcóla de la Bucurescĭ, flórea tinerimiĭ, cu care formézĕ legiunea sacră (ἱερὸς λόχος).

La Ploescĭ însă îl ajung scirile rele: împĕratul nu voise să priméscă în audienţă pe Cnézul Cantacuzino la Leibach, ordonase ca atât gene-

ralul Ipsilante precum şi colonelul Cantacuzino să fie şterşi din contrólele armateĭ rusescĭ şi trimisese luĭ Strogonof la Constantinopol instrucţiunĭ straşnice în contra eteriştilor şi asigurărĭ de amicie Sultanuluĭ, declarând că nu susţine nicĭ pe eteriştĭ, nicĭ rescularea Grecilor pe care o desaproba. Tot acolo află că Mitropolitul de la Nicopol, care îĭ promitea 15,000 de Bulgarĭ, fusese spânzurat de Turcĭ şi că Vladimirescu se pusese în relaţie cu guvernoriĭ fortăreţelor Dunăriĭ.

Posiţiunea luĭ Ipsilante devenia critică şi el începe a se gândì să trécă Dunărea ca să ajungă în Grecia urmând linia munţilor Bulgarieĭ, dar Sava, Olimpie, Farmache se împotrivesc la acest proiect, aşa că el se hotăresce să rémâe în Principate şi să primésca lupta cu Turciĭ, luând drept basă de operaţiune Ploescіĭ, Târgovişteа şi Pitescіĭ; dar descurajarea a pătruns în inimile zavergiilor prin scirile de la Leibach, şi rescularea Grecilor îşĭ perduse tóte simpatiile şi tot prestigiul prin purtarea lor vătămătóre şi spăimântătóre. Arnăuţiĭ deşertaŭ lagărul şi se formaŭ în bande de tâlharĭ. Ipsilante credù că va ridica moralul soldaţilor sĕĭ aducêndu-ĭ spre Bucurescĭ, şi venì de-şĭ puse ordia la Colintina. La 25 Martie intră triumfal în Bucurescĭ, trage la casa

Beluluĭ, fosta locuinţă a Văcărescilor, face o rugăciune în capela din fundul curţiĭ şi, după un discurs înfocat al tînĕruluĭ Dumitrache Suţu Chiabap, fratele poetuluĭ Alexandru Suţu, oştirea face o primblare pe stradele principale cântând Marsieleza luĭ Riga :

Φίλοι μου συμπατριῶται
Δούλοι ν'άμεθα ὡς πότε
Τῶν ἀχρίων Μουσουλμάνων
Τῆς Ἑλλάδος τῶν τυράννων ?

se întorc la casa Belu şi înfig steagul în pórtă strigând :

Aşa şi la porţile Bizanţuluĭ !

A doua ḑi Mitropolitul Dionisie Lupu se presintă cu boeriĭ la acest generalissim, arătându-ĭ suferinţele ţĕriĭ din causa jafurilor şi esceselor zavergiilor, şi-l rógă să pue capĕt uneĭ asemenea stărĭ de lucruruĭ. Ipsilante ĭĭ asigură că va lua tóte mĕsurile şi le anunţă că pornesce spre Târgovişte, ḑicêndu-le şi lor să se retragă la Câmpulung.

Scirea desaprobărĭĭ împĕratuluĭ Alexandru, comunicată Domnuluĭ Tudor şi boerilor de can-

celarul consulatului austriac Udrischi, îi face să trimită la Silistra-Valesi, Beglerbegu Rumelieĭ, să-l asigure că Românii eraŭ supuşi credincioşi ai Sultanului şi că ţéra se resculase nu în contra Porţii ci în contra Fanarioţilor şi în contra asupritorilor, ciocoilor şi Grecilor.

Pe la începutul luĭ Aprilie amândoue corpurile, şi al Grecilor şi al Românilor, se aflaŭ în Bucurescĭ cu şefiĭ lor ; anarchia era la culme ; şefiĭ se uraŭ şi se pismuiaŭ între dînşiĭ; amândoĭ, şi Tudor şi Ipsilante, porunciaŭ, orânduiaŭ în slujbe şi ridicaŭ dărĭ; jaf în visterie, jaf în casele particularilor. Zavergiiĭ şi panduriĭ vindeaŭ ḑiua în amiaza mare pe strade şaluri, scule şi argintăriĭ furate şi jăfuite de pe la boerĭ şi neguţătorĭ. Mĕsurile aspre luate de Tudor nu aveaŭ alt efect decât să irite şi să nemulţuméscă pe uniĭ din comandanţĭ în contra luĭ, făcêndu-ĭ să rîvnéscă la libertatea de pléşcă de care se bucuraŭ în present căpitaniĭ din oştirea luĭ Ipsilante.

Decepţiunea luĭ Tudor era mare : în loc de a-şĭ vedea ţéra liberă de Fanarioţĭ şi de ciocoĭ, o vedea prada tâlharilor şi jafurilor zavergiilor. In esplicările ce are cu Ipsilante îĭ cere îndeplinirea angajamentelor sale, sfătuindu-l să trécă Dunărea. Ipsilante, temêndu-se de Turcĭ, carĭ se gătiaŭ să intre în ţéră, precum şi de Tudor pe

care îl bănuia de a fi înţeles cu Paşa de la Silistra, îşĭ împarte oştirea în patru corpurĭ şi pornesce să ocupe Ploescii, Târgovişteа şi Pitescii, lăsând pe Sava la paza şi apărarea Bucurescilor, dar maĭ cu deosebire ca să survegheze mişcările şi faptele luĭ Tudor.

După pornirea luĭ Ipsilante sosesc în Bucurescĭ treĭ comisarĭ Turcĭ trimişĭ să se asigure de veracitatea arătărilor luĭ Tudor. Eĭ se întorc la Silistra, încântaţĭ de cele ce vĕḑuse şi de primirea ce li se făcuse de popor, dar cer de la comandantul trupelor românescĭ să curăţe ţéra de zavergiĭ şi de eteriştĭ.

In părţile grecescĭ rescularea lua un caracter din ce în ce maĭ grav: Epirul, Tesalia, Peloponesul şi insulele Archipelaguluĭ se ridicaŭ la arme unele după altele şi luptaŭ vitejesce pe mare şi pe uscat. Insă ceea ce preocupa maĭ mult pe guvernul otoman era cele ce se petreceaŭ la noĭ în ţéră. Căcĭ, deşi împĕratul Alexandru dăduse suveranilor adunaţĭ la Leibach cele maĭ solemne asigurărĭ despre dorinţa sa de a mănţiné pacea, deşi se pronunţase într'un mod categoric în contra Grecilor revoluţionarĭ de pretutindenĭ, deşi ambasadorul rusesc esprima pe tótă ḑiua sentimente de amicie şi de simpatie din partea împĕratuluĭ pentru Sultanul, cu tóte

acestea cabinetul din St.-Petersburg se împotrivia la orĭ-ce mĕsurĭ armate ce voia Pórta să iea pentru a înăbuşì rescularea luĭ Ipsilante, saŭ cerea cel puţin, că ocupaţiunea Principatelor să se facă într'un mod simultan, cum s'a făcut bunăóră la 1848, când România a fost ocupată totodată de corpul luĭ Omer-paşa şi al generaluluĭ Lüders. Ast-fel ordinile date oştirilor turcescĭ să intre în Principate eraŭ revocate a doua ḑi, după cererea şi stăruinţa baronuluĭ Strogonof. Şi Ipsilante putea înainta în ticnă, precum am vĕḑut, nesupărat de nimenĭ, aşa cum a înaintat şi generalul Cernaief la 1876 în Serbia.

Pe la Maiŭ însă ambasadorul rusesc, rupênd relaţiunile sale cu Pórta şi părăsind Constantinopolul din causa decapitărĭĭ patriarchuluĭ ecumenic şi a cruḑimilor făcute în contra Grecilor, n'a maĭ avut cine să se opue la ocupaţiunea Principatelor; atuncĭ s'a dat ordine luĭ Silistra-Valesi, Beglerbegul Rumelieĭ, Selim-paşa să trimită oştire ca să potoléscă cât maĭ în grabă răscóla din Valachia şi Moldova. Acest guvernor general pornesce pe Cara-Mustafa kehaiaua sa cu un corp de 10,000 de Turcĭ, Cazacĭ, Zaporojenĭ, Tătarĭ şi Manafi să ocupe Bucurescĭĭ, pe Iusuf-paşa l'a trimis la Galaţĭ cu 6,000 de ómenĭ să se suie în sus pe Prut spre Iaşĭ, şi pe Hagi Ahmet Aga l'a

pornit cu 5,000 de Turcĭ de la Vidin să apuce pe valea Oltuluĭ.

Indată ce sosesce Kehaja Beg cu oştirea sa la Afumaţĭ, Sava părăsesce Bucurescĭi şi pornesce spre Târgovişte, unde se afla Ipsilant.

Numaĭ atuncĭ a înţeles Tudor perfidia Grecilor, atuncĭ a vĕdut că scopul lor era să-l lase singur în contra Turcilor, atuncĭ a părăsit şi el capitala pornind pe la Bolintin spre Pitescĭ.

Până într'atât s'a demascat Ipsilant, în cât căpitanul Iordache i-a trimis rĕspuns, că de va merge maĭ departe îl va găsì în cale gata al combate. Dar Tudor nesocotesce amenințările şi-şĭ urmézĕ drumul.

Din nenorocire armata pandurilor nu maĭ era ceea ce fusese la început, ea se demoralisase în contactul de douĕ lunĭ cu zavergiiĭ. Nesupunerea pusese pe comandantul lor în trista posiţiune de a ordona maĭ multe esecuţiunĭ capitale chiar asupra unora din căpitanĭ, între carĭ şi căpitanul Urdărénu, străşnicie care fórte mult a indispus în contra luĭ maĭ cu deosebire pe Macedonschi şi pe Prodan.

Ajungênd la Golescĭ lângă Pitescĭ, Tudor găsesce pe Iordache şi pe Farmache instalaţĭ acolo cu arnăuţimea lor, dar în loc de a i se împotrivì, cum se lăudaserĕ, îl primesc cu amicie şi cu

onorurile cuvenite, îşĭ închină stégurile unĭi altora, se ospetézĕ împreună şi eteriştiĭ cedézĕ Românilor, retrăgêndu-se la Pitescĭ.

Dar ḑilele luĭ Tudor eraŭ numĕrate, numaĭ planul se schimbase: fusese franc şi voinicesc, acum devenise mişelesc.

Iusuf-paşa din Brăila trecuse la Galaţĭ, gonise pe arnăuţĭ din oraş şi înainta cu 4500 de Turcĭ spre Iaşĭ, urmând malul drept al Prutuluĭ, împingênd tot în sus pe cnézul Gheorghe Cantacuzino până la Sculenĭ, unde-l silesce să primésckă lupta; după o micĕ şi slabĕ împotrivire, ómeniĭ comandaţĭ de cnézul sunt siliţĭ să tréckă Prutul şi să fugă în Basarabia. Pendedeca urméză esemplul cnézuluĭ fără a face cea maĭ micĕ împotrivire, numaĭ Atanasie Maurotalasitul cu 500 de arnăuţĭ se luptă voinicesce cu tótă armata turcéscă până la cel din urmă om.

Iusuf-paşa victorios ocupă Iaşul, de unde Mihaiŭ-Vodă Suţu fugise cu douĕ ḑile maĭ nainte şi trecuse Prutul.

Cele ce se petreceaŭ în Valachia eraŭ mult maĭ grave. Acolo Kehaja Beg, după ce ocupase Bucurescĭĭ, pornì cu oştirea luĭ spre Târgovişte. Ipsilant credea pe Tudor înţeles cu Turciĭ şi căuta să-ĭ răpue viéţa. In perfidul sĕŭ proiect a-

vea chiar pe unii din căpitanii pandurilor. Iată planul adoptat pentru îndeplinirea crimei.

In ziua de Sf. Constantin, Olimpie sosesce la Golescĭ cu o mică escortă de arnăuți, zicênd că era chemat la Târgoviște, ca să se înțelégă cu Ipsilante despre planul de campanie ce trebuia să adópte. Se așază cu amicii în chioșc, vorbesc mult și pretenesce, până ce Olimpie isbutesce a convinge pe Tudor să mérgă să asiste și el la acel consiliŭ de războiŭ, făgăduind intervențiunea sa și a tuturor amicilor ca să facă să dispară bănuelile și animositățile dintre dînsul și Ipsilante. Unii din căpitanii luĭ Tudor susțin cu căldură propunerea luĭ Olimpie, și lealul român, cu tóte cuvintele ce avea de a fi în cea maĭ mare reservă cu eteriștii, se lasă să se înduplece, și pornesce cu Olimpie spre Târgoviște, fără a lua cea maĭ mică pază cu dînsul.

Abia eșiți din ochii pandurilor, când ajung în dreptul văilor de la Leurdenĭ, le ese înainte Orfano cu treĭ sute de arnăuți carĭ staŭ ascunși, le taie drumul, îĭ înconjóră, se năpustesc asupra luĭ Tudor, îĭ pun în fiare mânile și picióre le și-l duc în tabăra luĭ Ipsilante, unde-l aștepta Caravia, Cavaleropolo și Granowski, ca să-l judece. In câte-va minute i se hotărésce osânda și e luat de doĭ tâlharĭ, cari-l duc la iazul morii

de lângă grădina luĭ Giardoglu din Târgovişte. Acolo a fost asasinat mişelesce eroul revoluţieĭ române de la 1821. Acésta a fost în ḑiua de 27 Maiŭ 1821.

Dacă scirea morţiĭ luĭ Tudor a putut mulţumì pe Grecĭ şi pe doĭ saŭ treĭ căpitanĭ de panduriĭ, Româniĭ s'aŭ simţit loviţĭ în afecţiunile, în speranţele şi în demnitatea lor. Panduriĭ adoraŭ pe şeful lor, şi Româniĭ toţĭ îl numiaŭ *Domnul Tudor* şi-l consideraŭ ca pe adeverătul Domn al Ţĕreĭ Românescĭ.

Dispariţiunea şefuluĭ a fost semnalul desfaceriĭ oştiriĭ românescĭ; soldaţiĭ n'aŭ maĭ voit să urmeze nicĭ pe Prodan, nicĭ pe Macedonschi; şi afară de panduriĭ din ceata luĭ Solomon, carĭ se luptaŭ voinicesce cu Turciĭ în Mehedinţĭ, şi afară de dóuĕ saŭ treĭ sute, carĭ, atraşĭ de jafurĭ şi de hoţiĭ, s'aŭ dus la zavergiĭ, toţĭ ceĭ carĭ compuneaŭ lagărul de la Golescĭ s'aŭ retras pe la casele lor.

Kehaja Beg pornise din Bucurescĭ cu 8000 de Turcĭ, în dóuĕ colóne, pe valea Dâmboviţeĭ şi pe valea Colintiniĭ. Ajunşĭ aprópe de Nucet, se găsesc faţă 'n faţă cu trupa luĭ Colocotroni aşezată în ordin de bătae. Ipsilante trimisese acolo pe Duca şi pe Orfano, ca să susţie pe Colocotroni, cu ordin ca unul să atace pe Turcĭ

în cóstă şi celalalt pe la spate. Iar Ipsilante, sosind în timpul lupteĭ, să cadă asupra centruluĭ şi să distrugă armata turcéscă. Planul însă nu isbutesce din causă că Duca, neputênd resista ataculuĭ cavalerieĭ luĭ Tahir-aga, se pune pe fugă, sperie pe celelalte trupe grecescĭ ale luĭ Orfano şi Colocotroni, carĭ se retrag şi ajung în desordine la Văcărescĭ, unde era Ipsilante cu trupele luĭ.

Astfel înfrântă, armata grecéscă pornesce spre Slatina ca să ţie valea Oltuluĭ în contra luĭ Hagi Ahmet-aga, venit cu oştire din Vidin. Caravia, care comanda avant-garda compusă de arnăuţĭ, întâlnind din jos de Drăgăşanĭ o colónă de Turcĭ, care înainta spre oraş, are nesocotinţa s'o atace; dar îndată ce se încordéză lupta, Turciĭ, carĭ se aflaŭ în Drăgăşanĭ în număr de 2000, daŭ foc oraşuluĭ, alérgă în contra luĭ Caravia şi-l înconjóră. Ipsilante, însciinţat în Slatina de posiţiunea critică în care se afla avant-garda sa, pornesce pe fratele sĕŭ Nicolae şi pe Olimpie cu 5000 de infanterie, 2500 cavalerie şi 5 tunurĭ. Caravia, cum vede că-ĭ vine ajutor, iea curaj, atacă pe carafefizĭ cu 800 de zavergiĭ călărĭ. Turciĭ resistă ataculuĭ şi se năpustesc asupra uneĭ colóne după deal, o rostogolesc şi

o distrug cu desăvîrşire: eraŭ eroicii şi nenorociţii *Ierelochiţi* în număr de 350.

Intr'acea luptă crâncenă aŭ căḑut glorios tinerii greci ceĭ maĭ distinşi, Dimitrie Suţu, fratele poetuluĭ Alexandru Kiabap, Draculi, Andronic şi Luca, ceĭ patru căpitanĭ aĭ legiuniĭ sacre; acolo a căḑut M. Suţu fratele luĭ Costache Suţu (Suţicu) şi al dómneĭ Mavru, acolo aŭ căḑut intr'un cuvînt toţĭ ofiţeriĭ şi toţĭ soldaţiĭ aceleĭ nemuritóre legiunĭ.

In timpul lupteĭ Ipsilante a stat neclintit în Slatina cu 2000 de ómenĭ călărĭ, oprit — se ḑice — de plóe şi de drum rĕŭ.

In urma catastrofeĭ de la Drăgăşanĭ n'a maĭ rĕmas din armata grecéscă decât cete isolate, fără nicĭ o coesiune între dînsele, rătăcind prin văĭ şi prin munţĭ, care încotro putea, urmărite cu suliţa în cóstă de călărimea turcéscă.

Ipsilante, aflând că Sava şi Ghencea împreună cu Mihail, cu Kiuciuc Ciolac şi cu tótă trupa lor se închinase luĭ Tahir-aga şi că fusese trămişĭ cu Sericoglu în góna zavergiilor, perde orĭ-ce speranţă, se îndreptéză spre Turnu-roşu şi trece în Transilvania.

Din vama Sibiiuluĭ datéză el faimosul ordin de ḑi pe armată, o adevĕrată imprecaţiune in contra zavergiilor şi o laudă meritată pentru

vitejia şi patriotismul nenorociţilor Ierolochiţi. Ipsilante spera să mérgă la Hamburg, ca să se îmbarce să se ducă în Grecia, să iea parte la luptă; dar arestat la Mohacĭ de Austriacĭ, după treĭ anĭ de detenţiune şi de bólă, l'a ajuns mórtea la Theresienstadt.

Farmache, scăpat din încunjurarea luĭ Bimbaşa Sava, isbutise a-şĭ forma un corp de 800 de arnăuţĭ şi apucase în munţĭ, dar urmărit de aprópe 1500 de Turcĭ, s'a refugiat în mănăstirea Secu, unde a ţinut în contra uneĭ trupe de 2000 de vrăjmaşĭ până la mijlocul luĭ Septembre, când, înşelat de făgăduelile Turcilor, s'a predat. Acolo a fost prins Olimpie şi amândoĭ aŭ fost esecutaţĭ fără milă.

Cu căderea acestor doĭ bravĭ căpitanĭ a dispărut orĭ-ce urmă de luptă în Principate.

Deşi Sava şi Ghencea, carĭ acum făceaŭ parte din armata turcéscă, eraŭ ceĭ maĭ zeloşĭ în góna eteriştilor, tăind şi spânzurând fără cruţare, totuşĭ Kehaia-Beg nu avea încredere într'înşiĭ.

Intr'o ḑi de paradă la curtea generalissimuluĭ turc, Bimbaşa Sava, voind să intre în odae la Kehaia-Beg, Turciĭ trag cu pistóle asupra luĭ ş'a luĭ Ghencea, le sbóră capetele şi le primblă pe strade înfipte în suliţe. Turciĭ alergaŭ în tóte

părţile în góna zavergiilor, la tot pasul eraŭ capete înfipte şi trupurĭ puse în ţépă. Multă lume nevinovată a perit, până ce un oltén turcit amic al luĭ Tahir Aga, a gasit o formulă prin care să distingă pe Românĭ. Omuluĭ bănuit i se propunea să ḑică :

„Reteveiŭ de teiŭ pe mirişte de meiŭ".

Se ḑice că zavergiiĭ, ceĭ maĭ mulţĭ slavĭ, pronunţaŭ :

„Retevela tela pe miriştela mela".

iar Greciĭ :

„Reϑevea ϑa ϑea pa mirişti ϑa mea".

Când olteanul ḑicea *Kes*, capul şi sbura[1]). Pe strade Turciĭ dădeaŭ desghinurĭ cu caiĭ,

[1]) In Iaşĭ asemenea o anecdotă respândită spune, că toţĭ ceĭ suspecţĭ de a fi Grecĭ eraŭ chemaţĭ pe câmpia de la Frumósa şi că trebuiaŭ să rostéscă frasa : *Ciriteiŭ de teiŭ pe miriste de meiŭ.* Cel care ḑicea *ţiritela tela pe miristela mela* era executat la moment. De la o vreme, vĕḑêndu-se că Grecii, după multe încercărĭ isbutesc a rosti binişor frasa de maĭ sus, semnul de recunóscere se schimbă. Greciĭ trebuiaŭ să ḑică : *Capră négră în pétră calcă, pétra crapă în patru, crape capul capreĭ negre, precum pétra crapă în patru.* Ceĭ întâĭ Grecĭ, carĭ fusese chemaţĭ să rostéscă acéstă frasă nóuă, ḑiceaŭ înspăimântaţĭ : *„Ma ţe piatra, capra, e ţiriteiu de teiu....*"

aruncând giritul în capete înfipte pe la porţile curţilor.

Pentru mănţinerea ordinii Kehaja Beg în Valachia şi Iusuf-Paşa în Moldova orînduise în fie-care plasă câte un beşliŭ cu 10 neferĭ, în oraşele principale câte un Beşli-Aga cu 50 de neferĭ, şi la Iaşĭ şi Bucurescĭ câte un Baş Beşli-Aga cu câte 200 de neferĭ; poliţia tótă era în mâna acestor Turcĭ. Cât pentru administraţiune, Turciĭ aŭ trimis la Braşov şi la Sibiiŭ, să invite pe boeriĭ refugiţĭ ca să vie în ţară.

Acéstă stare de lucrurĭ a durat până în primăvara anuluĭ 1822, când aŭ fost înscinţaţĭ boeriĭ că Pórta, dorind să cunóscă păsurile ţĕrii, cerea să se trimită la Constantinopol o deputaţiune cu care guvernul Otoman să se pótă înţelege. In deputaţiunile trimise de la Iaşĭ şi de la Bucurescĭ era şi Ioniţă Sandulache Sturza, un coborîtor al luĭ Vlad Ţepeş, şi Grigorie Dimitrie Ghica, nepot de frate decăpitatuluĭ Domn Grigorie Alexandru Ghica al Moldoveĭ.

După maĭ multe conferinţe cu Vizirul şi cu Reis Efendi, conferinţe carĭ aŭ durat maĭ bine de dóuĕ lunĭ, pe la Iulie sus menţionaţiĭ doĭ boerĭ aŭ fost anunţaţĭ că sunt numiţĭ Domnĭ, Grigorie Ghica al Valachieĭ şi Ioniţă Sturza al Moldoveĭ, şi pe la Septembre eĭ luaŭ în mână

cârma ţĕrilor respective, prin singura voinţă a Porţiĭ de astă-dată, fără ca Rusia să fi participat la alegerea făcută de Sultanul.

La suirea lor pe tron, Ghica şi Sturza, aŭ găsit ţĕrile sguduite până în temelie, jăfuite şi sărăcite de bandele de zavergiĭ, de başbuzucĭ, de zaporojenĭ şi de sute de bande de tâlharĭ respândiţĭ peste tótă ţara. Pe de altă parte, boerĭi rĕmaşĭ în Sibiiŭ şi în Braşov, fie de invidie, fie mişcaţĭ de îndemnărĭ străine, urziaŭ necontenit intrigĭ şi conspiraţiunĭ în contra Domnilor; ceĭ maĭ îndrăzneţĭ eraŭ ceĭ din Sibiiŭ, unde se afla şi consulul rusesc din Bucurescĭ, Pini.

Deşi Gavanosoglu, care urmase luĭ Kehaja Beg, nu permitea oştirilor de sub comanda sa cea maĭ mică abatere, dar presenţa şefilor militarĭ turcĭ alăturĭ cu Domniĭ ţĕriĭ aducea cea maĭ mare vătămare autorităţiĭ domnescĭ; aşa de esemplu, pe o simplă denunţare făcută luĭ Silistra-Valesi în contra boeruluĭ Alecache Vilara, a căruĭ femee era chiar rudă de aprópe, nepótă de soră, luĭ Grigorie Vodă Ghica, acest boer fusese arestat de Baş-Beşli-Aga, pus în fiare şi trimis la Eskizara, unde a fost deţinut maĭ mult de doĭ anĭ. La Iaşĭ boerul Hasanache, care făcea parte din casa militară a luĭ Ioniţă Sturza, a fost arestat de Kiuciuk-Ahmet-Aga şi pus în

spânzurătóre fără măcar a prevenì pe Domn, sub cuvînt că acel Hasanache, după ce creştin fiind se turcise, s'ar fi întors iar la religia creştinéscă, ca să scape de pedépsa de care era amenințat pentru un omor ce săvârşise asupra unuĭ turc.

Pini conta pe intrigile boerilor oposanțĭ refugiațĭ în Transilvania, sperând o turburare în contra luĭ Grigorie Ghica maĭ ales, care să dea un pretext de intervenţiune Rusieĭ. Oştirile staŭ pe malulŭ Prutuluĭ gata a trece în Moldova.

Acéstă purtare a luĭ Pini, care lucra pe faţă la o rescólă în ţéră, neliniştea fórte mult, maĭ cu deosebire pe Englitera şĭ pe Austria, carĭ căutaŭ cu orĭ-ce preţ să împace pe Rusia, şi să facă să dispară neînţelegerile şi nemulţumirile eĭ contra Porţiĭ.

Expediţiunea luĭ Buluc-başa Simion, om al Brâncovénuluĭ, fusese nimicită de Magheru, care-l silise să se întórcă ruşinat în Sibiiŭ de unde fusese trimis. Se crede că ar fi fost arestat şi închis la Alba-Iulia, după cererea luĭ Vodă Ghica prin Fleişac Akenan, consulul austriac din Bucurescĭ; alţiĭ cred că ar fi trecut în Serbia amestecându-se cu Cârjaliiĭ.

Dar din tóte încercările boerilor cea maĭ seriósă a fost a luĭ Ghiţă Cuţuiŭ cu Toma Bră-

tianu şi cu Serdarul Cristu, care adunase 600 de străinĭ voluntarĭ la pasul Vulcan, cu carĭ credeaŭ să ridice panduriĭ, cum făcuse Vladimirescu; dar eĭ n'aŭ ţinut nicĭ dóuĕ ḑile în contra luĭ Magheru. La cele d'intâĭ detunăturĭ de puşcă aŭ fost părăsiţĭ de ómeniĭ cu care ajunsese aprópe de Cozia. Toma Brătianu şi cu Cristea aŭ fugit la Petroşanĭ, iar nenorocitul Cuţuiŭ a căḑutŭ cu 20 de tovarăşĭ în puterea luĭ Magheru care i-a dus dinaintea Domnuluĭ la Bucurescĭ. Daţĭ în judecata divanuluĭ, aŭ fost condemnaţĭ ca culpabilĭ de înaltă trădare, şi Ghiţă Cuţuiŭ cu doĭ tovarăşĭ aŭ fost spânzuraţĭ în Târgul de afară, singura esecutare capitală în tot timpul domnieĭ luĭ Grigorie Vodă.

După acéstă încercare, care se ḑice că ar fi costat pe boerĭ 500,000 de leĭ, împrumutaţĭ de consulul Pini, acesta, .ne maĭ putênd pune temeiŭ pe vorbele boerilor, vĕḑênd influenţa lor scăḑênd pe tótă ḑiua şi încrederea ţĕrilor în Domnĭ crescênd din ce în ce maĭ mult, lucrurile luând o cale regulată, a părăsit Sibiiul oropsit chiar de guvernul sĕŭ.

Contele Neselrode a luat altă cale, ca să ajungă la realisarea scopurilor sale; s'a hotărît să priméscă bunele oficiĭ ale Engliterieĭ şi ale Austrieĭ, sperând să pună încetul cu încetul să

cadă tótă vina asupra Porţiĭ şi să dobândéscă, dacă nu aprobarea Europeĭ, dar să-şĭ asigure cel puţin neutralitatea eĭ în războiul ce proiecta. La Maiŭ 1823 consimte în sfîrşit să transmită ambasadoruluĭ engles la Constantinopol, lorduluĭ Strangford, o notă în care enumera nemulţumirile eĭ contra Porţiĭ.

De şi, după instalarea Domnilor, partea cea mare a armateĭ turcescĭ, adusă în ţară în contra zavergiilor, se retrăsese în cetăţile Dunăriĭ şi se lăsase numaĭ ca la 4000 de neferĭ cu beşliii lor sub comanda a doĭ Baş-Beşli-aga, unul în Bucurescĭ şi altul în Iaşĭ, acéstă ocupaţiune, de şi puţin numerósă, tot nu putea fi suferită de ţară, şi Rusia se servia de acéstă nemulţumire. In nota dar transmisă lorduluĭ Strangford figura în întâiul rând al nemulţumirilor Rusieĭ în contra Porţiĭ ocupaţiunea armată; în al doilea rând figura numirea Domnilor fără participarea Rusieĭ la alegerea făcută în persónele numite.

Lordul Strangford credea în buna credinţă a guvernuluĭ rusesc şi era convins că tóte manoperile luĭ Pini eraŭ fără scirea cabinetuluĭ din St. Petersburg şi contrare intenţiunilor împĕratuluĭ.

La intrevederea ambasadoruluĭ engles cu Reis Efendi, acesta-ĭ rĕspunde, că numirea Dom-

nilor dintre boerii pământeni nu aducea nici o schimbare în sistemul de administrațiune a țerilor, căci nu se călca nici un tratat, nici o stipulațiune, căci nicăeri nu era ḑis ca Domnii să se iea dintre familiile grecescĭ; cât pentru notificare, ḑicea că acéstă neîmplinire de formalitate provenise numaĭ din lipsa ambasadoruluĭ rusesc de la Constantinopol.

In privința beșliilor Reis-Efendi rĕspundea, că numĕrul lor nu era cu mult maĭ mare de cât fusese înainte de 1821.

Din partea sa internunțiul, Baronul Ottenfeld, care avea instrucțiunĭ să ajute din tóte puterile acțiunea lorduluĭ Strangford, stăruia pe lângă Pórtă să facă concesiunile necesare; și isbutise a îndupleca pe ministrul turc să făgăduéscă, că va reduce numĕrul beșliilor la 850 și că chiar aceștia să fie pușĭ sub autoritatea directă a Domnilor, cum fusese maĭ nainte de 1821, și că va notifica într'un mod oficial numirea luĭ Grigorie Ghica și a luĭ Ioniță Sturza, îndată ce va venì ambasadorul rusesc la Constantinopol și se vor restabilì relațiunile diplomatice.

In privința Grecilor nota conteluĭ Neselrod nu făcea nici cea maĭ mică mențiune, dar ceva și maĭ mult, la întrevederea celor doĭ împĕrațĭ la Cernăuțĭ în Septembre 1823, Alexandru es-

primă un adevĕrat desgust pentru Grecĭ din causa intrigilor şi neînţelegerilor dintre dînşiĭ, declară că nu va cere nimic pentru eĭ şi protestă sus şi tare în contra intenţiunilor ce i se atribuia, că ar voi să aducă turburărĭ şi perturbaţiunĭ.

Ca şi la Laibach, el ţicea că voesce pacea, se arăta furios în contra agentuluĭ sĕŭ Pini pentru încurajările ce da boerilor emigraţĭ, făgăduind că-l va destituĭ. Faptul urméză cuvintelor şi îndată întors la Petersburg împĕratul ordonă rechemarea luĭ Pini şi înlocuirea luĭ cu ghibaciul Minciaki.

Faţă cu Lordul Strangford, adresându-se către contele Neselrod, îl întrebă dacă noul numit era rus şi respunţêndu-i-se că era italian din statele papale :

„Atât maĭ bine, îĭ ţice împĕratul, îmĭ pare „că acest om este bun pentru postul ce-ĭ în„credinţez. De mĕ voiŭ fi înşelat îl voiŭ destituĭ „şi pe dînsul, cum am destituit pe Pini. Nu „voiŭ ca agenţiĭ meĭ să se amestece în afacerile Principatelor".

După asemenea cuvinte şi fapte, marĭ eraŭ speranţele pentru mănţinerea păcĭĭ, încă şi maĭ mare încredere în sinceritatea împĕratuluĭ Ale-

xandru, deşi ţinea oştirĭ grămădite pe malul Prutuluĭ.

Noul consul general Minciaki era însărcinat să mérgă maĭ întâĭ la Constantinopol să reguleze nisce afacerĭ comerciale cu Pórta ş'apoĭ să trécă la postul sĕŭ la Bucurescĭ.

Ajungênd la Ţarigrad, Minciaki începe tratările cu Pórta prin nota din 24 Februarie 1824, în care, pe lângă cererea de deşertare a Principatelor de trupe turcescĭ, pe lângă notificarea formală a numirĭĭ Domnilor şi a restabilirĭĭ stărĭĭ de lucrurĭ, aşa cum eraŭ înainte de resculare a Grecilor, maĭ cerea ca Pórta, saŭ să lase liberă navigaţiunea Mărĭĭ-Negre pentru corăbiile Siciliane, Napolitane, Sarde şi Spaniole, saŭ să le permită a lua, ca maĭ nainte, bandiera rusésca; şi termină cerênd, în trécĕt, ca Pórta să împace pe Grecĭ, acordându-le respectul religiunĭĭ şi stabilirea uneĭ stărĭ de lucrurĭ juste şi durabile.

Pentru întâia dată Rusia punea cestiunea grecéscă pe tapet, deşi nicĭ vorbă nu fusese despre acésta în tratativele anterióre cu Lordul Strangford; dar Rusia înţelegea că, deşi guvernele, atât al Francieĭ cât şi al Engliterĭĭ, nu aveaŭ nicĭ o simpatie pentru resculare a Grecilor, dar că dinaintea deşteptărĭĭ opiniunĭĭ publice,

care din ḑi în ḑi se manifesta maĭ mult în favórea descendenţilor luĭ Pericles şi aĭ luĭ Leonida, guvernele Europeĭ nu vor puté să nu susţie o cerere în favórea Grecilor. Şi în adevĕr nu se înşală, căcĭ, departe de a se opune acesteĭ cererĭ neaşteptate a luĭ Minciaki, aŭ trebuitŭ să o susţie şi pe dînsa ca şi pe celealalte, sfătuind pe Pórtă să formeze treĭ principate sub numirile de *Grecia orientală* cu Tesalia, Beoţia şi Atica; *Grecia occidentală* cu Epirul şi Acarnania; *Grecia meridională* cu Morea şi Candia.

Acéstă soluţiune, deşi era un inceput de desmembrare a Imperiuluĭ Otoman, dar cel puţin avea avantajul de a fi în aparenţă o disoluţiune în favórea naţionalităţilor, carĭ compuneaŭ acest imperiŭ. Dar cum în urmă aŭ ajuns cele treĭ puterĭ, Francia, Englitera şi Rusia, a consilia darea Moreiĭ luĭ Mehmet-Ali, paşa de Egipt? Aicĭ se amestecă vederĭ personale şi interesate. Aşa de exemplu Francia luĭ Carol X-lea voia încetarea revoluţiuniĭ grecescĭ cu orĭ-ce preţ, pentru că o considera ca o reproducţiune a revoluţiuniĭ celeĭ marĭ francere; era speriată de numele de Carmanioli ce-şĭ daŭ în insule ómeniĭ partiduluĭ cel maĭ neîmpăcat Turcilor; aşa restauraţiunea ajută pe Rusia în ideile de desmembrare a imperiuluĭ Otoman şi sfătuesce da-

rea Moreiĭ luĭ Mehmet-Ali, cu speranţă să pótă pune mâna pe Egipt, când Mehmet-Ali ar fi avut tóte puterile sale în Morea.

Englitera, şi ea, prin consideraţiunĭ de o altă natură, ajungea tot la soluţiunea de a se da Morea luĭ Mehmet-Ali, înţelegênd gândirile Francieĭ şi temêndu-se ca nu cum-va, printr'o înţelegere cu Rusia, afară de cooperaţiunea eĭ, să nu-şĭ pérdă preponderanţa ce dobândise în Turcia. Ast-fel susţine idea Francieĭ şi a Rusieĭ, pe când pe de altă parte ajută pe Grecĭ cu banĭ ca să pótă resista luĭ Mehmet-Ali şi ast-fel să slăbéscă şi să ruineze pe acest puternic paşă, în cât să nu se maĭ pótă gândì la independenţa Egiptuluĭ.

„Aveţĭ doĭ inimicĭ, ḑicea lordul Strangford „luĭ Pertef-paşa, pe Mehmet-Ali şi pe Greciĭ re„voltaţĭ, unul ascuns încă, dar care în curênd „va ridica şi el masca, celalalt care luptă cu „succes; puneţĭ pe unul în contra altuia şi „se vor slăbì şi se vor distruge unul prin „altul".

Cât pentru Rusia, orĭ-ce soluţiune îĭ era bună, destul să se rupă cât maĭ mult din imperiul Sultanuluĭ.

Ast-fel, pe căĭ deosebite, câteşĭ trele puterile daŭ Porţiĭ un sfat identic şi care nu putea

să nu placă unuĭ guvern de rĕsbunare în contra Grecilor. Pórta, urmând acestor sfaturĭ, trimite luĭ Mehmet-Ali un firman, prin care-ĭ conferă paşalîcul Moreiĭ, însărcinându-l să trimită oştire ca să potoléscă cu orĭ-ce preţ revolta acelei provinciĭ şi punêndu-ĭ flota la dispoziţiune pentru transport de trupe.

In ceea ce privesce cestiunea Principatelor, Pórta nicĭ nu iea vre-o măsură, nicĭ nu rĕspunde, în cât din ḑi în ḑi relaţiunile cu Minciaki devin maĭ acute. Ministriĭ Porţiĭ, întrebaţi de representanţiĭ puterilor despre starea în care se află acele tratative, respund cu indiferenţă, că Pórta era hotărîtă să depărteze pe beşliĭ.

Ibrahim, teribilul Ibrahim fiul luĭ Mehmet-Ali, luase comanda trupelor egiptene, debarcase trupe în Morea şi ıncepuse operaţiunile sale, cu o cruḑime care revolta pretutindenĭ în Europa simţul public. Greciĭ se luptaŭ vitejesce. Condurioti, preşedintele guvernuluĭ Moreiĭ, isbutise, prin trimişiĭ sĕĭ, Orlando şi Lusioti, să ridice 280,000 lire din împrumutul de 800,000 făcut la Londra; subscripţiunĭ ĭĭ veniaŭ din tóte părţile şi Byron pregătia expediţiunea în contra Lepantuluĭ.

Nu maĭ rĕmăsese nicĭ o speranţă pentru manţinerea păcĭĭ; trupele rusescĭ staŭ gata să

intre în Principate, de nu pentru a declara războiŭ Turcilor, dar cel puțin pentru a ocupa țările dunărene ca o garanție.

Acésta era starea lucrurilor când, la 3 Decembre 1825, sosesce la Constantinopole scirea morții împĕratuluĭ Alexandru, patru ḑile înainte de a înceta din viață, căcĭ acest monarch a murit la 7 Decembre.

Fratele sĕŭ Nicolae îĭ succedéză, dar turburările carĭ aŭ întovărășit mórtea împĕratuluĭ Alexandru și spiritul de revoltă și de conspirațiune care s'a ivit în armata rusésca, înlătura pentru moment temerile unuĭ războiŭ.

Austria și Englitera, profitând de acest răgaz, atât Labzaltern, ambasadorul Austrieĭ la Petersburg, precum și internunțiul Ottenfeld cu lordul Strangford la Constantinopole, lucréză cu stăruință, și în Iunie 1826 dobândesc de la Pórtă retragerea beșliilor și reducerea lor la numĕrul de 850, pușĭ sub ordinele directe ale Domnilor, liberarea luĭ Vilara din închisórea de la Eskizara și trimiterea de plenipotențĭ (murahași) la Akerman ca să trateze și să determine restabilirea de *statu-quo* dinainte de 1821 în Principate. Impĕratul Nicolae însă voesce ca maĭ înainte de întrunirea plenipotenților, să esiste o înțelegere prealabilă asupra teritorielor în litigiŭ din

Asia, conformându-se tratatului de Bucuresci din 1812. Turcii cereau să li se remită Anapa, pe care o deţineau Ruşii sub cuvînt că ei posedau acest punct încă cu 20 de ani înainte de a face parte din teritoriul Mingreliei şi mareï Abazii, pe când aparţine Georgiei al căreï principe o cedase Rusieï, până nu recunoscuse încă suveranitatea Porţii; pe de altă parte Turcii nu voiau să remită Rusieï Kemhelu, Redut-kale şi Sukum-kale, stipulate în tratatul de la 1812, până ce nu li se va reda Anapa. Înţelegerea s'a făcut la Constantinopele prin stăruinţa ambasadorilor, şi generalul Worontzof cu Ribaupierre aŭ fost trimişi la Akerman să trateze cu Murahaşi Turci.

In convenţiunea încheiată s'a dat deplină satisfacţiune cererilor Rusieï; între altele s'a stipulat să se dea Principatelor o organisaţiune regulată, articul care a fost isvorul din care aŭ eşit regulamentele organice ce ne-aŭ guvernat până la 1848 şi la 1857. Nu s'a ḑis însă nici un cuvînt în privinţa Grecilor, şi Ribaupierre a fost trimis, îndată după încheerea convenţieï de la Akerman, ca ambasador la Constantinopole şi Minciaki dus la postul sĕŭ la Bucuresci. Acum pacea părea asigurată mai mult de cât orï când, şi orï ce bănuială de ostilitate dispăruse, când

lordul Strangford este rechemat şi înlocuit cu un *felow* (tovarăş) al universităţiĭ de Cambridge, cu Stratford Canning, vĕrul vestituluĭ liberal George Canning. Noul ambasador al Angliеĭ debutase în cariera diplomatică în anul 1807 ca secretar de ambasadă la Constantinopole, pe când deabia era de 21 de anĭ, de unde apoĭ fusese trimis la Washington. Era un entusiast al causeĭ Grecilor, plin de suvenirile nemuritóre ale clasicităţiĭ şi antichităţilor elene. Tînĕrul ambasador aducea cu dînsul convenţia încheiată la Londra între Francia, Rusia şi Englitera privitóre la Grecia.

Deşi puterile se înţelesese la Laibach şi declarase că afacerea grécă era o cestiune cu totul de administraţiune interióră în care nimenĭ nu avea dreptul să se amestece, acum însă voiaŭ să intervie, şi să intervie cu forţa, căcĭ se stipulase în convenţia de la Londra, că flotele combinate vor merge în apele Grecieĭ să opréscă cruḑimile ce se comiteaŭ de trupele epiptene. Pórta, refusând de a da satisfacţiune cererilor ambasadorilor celor treĭ puterĭ contractante, Stratford Canning părăsesce Constantinopolul, se retrage la Poros, unde-l urméză maĭ în urmă ambasadorul Latour-Maubourg şi Ribaupierre. Guvernul revoluţionar grecesc se transportase la Nauplea, flotele sunt chemate, şi consecinţa a-

cesteĭ acțiunĭ a fost oprirea debarcării de nóuĕ trupe egiptene și distrugerea floteĭ turcescĭ la Navarin. Cine se póte opri de-a nu găsì și aicĭ o asemĕnare cu cele ce se petrec și cu cele ce se pregătesc astă-dĭ în Orient?

Deși intenționea Engliterei n'a fost de a face din refusul Porții o stare de războiŭ și de ostilități, dar nu era tot ast-fel și pentru Rusia, căreia îĭ plăcea să considere Navarinul ca un început de ostilități. Intr'o explicațiune cu Pertef-Pașa, care arĕta luĭ Uszar, însărcinatul rus, obstaculele ce există în Coran de a da cestiunii grecescĭ soluțiunea cerută de puterĭ, acesta îĭ ₫icea, cu un ton puțin curtén, că este o *incongruitate* de a tot pune înainte legea sfîntă a Coranuluĭ, cuvinte la carĭ Pertef-pașa rĕspunde:

„O cred și eŭ, căcĭ dacă Creștiniĭ ar sci să „aprecieze valórea acestor argumente și a legiĭ „nóstre sfinte, s'ar fi făcut de mult musulmanĭ."

De la Petersburg lordul Dudley scria că, de și lupta de la Navarin și încetarea relațiunilor diplomatice cu Pórta da drept Rusieĭ să se considere în stare de războiŭ cu Turcia, dar că împĕratul Nicolae îl asigurase pe cuvîntul sĕŭ de onóre, că nu avea de gând să bage trupele sale în Principate; vine însă în urmă circulara Porții din Fevruarie 1828, trimisă tuturor gu-

vernorilor de provincii, în care Rusia este tratată de inamică a Islamului și de instigătórea insurecțiunii grecesci, în urma căreia împĕratul Nicolae trimite pe Lieven la Londra cu o notă, în care face cunoscut guvernului englez, că împĕratul se vede provocat prin nóuĕ injurii din partea guvernului Porții și chiar prin acte de ostilitate, precum eraŭ încurajările date Persiei de a nu respecta armistițiul încheiat cu Rusia și obstacolele aduse necontenit navigațiunii în Marea-Négră; și declară că Rusia se consideră de aci înainte în stare de războiŭ cu Turcia, și că va împinge operațiunile militare până ce va dobândi satisfacțiune pentru ofensele ce i s'aŭ făcut, desăvârșita aplicare a articolelor tratatelor de la Akerman, garanții îndestulătóre în contra obstacolelor navigațiunii rusesci în Bosfor și indemnisări de războiŭ. Mai adauge nota adusă de Lieven, că Rusia se credea obligată prin tratatul de la Londra să dea o soluțiune satisfăcĕtóre cestiunii grecesci.

Guvernul Porții, prin sistemul sĕŭ nenorocit de temporizare și prin îngâmfarea sa, prin esitațiunile și imprudențele sale, dăduse Rusiei o aparență de dreptate de a-i declara războiŭ și acésta într'un moment, când tótă opiniunea în Europa era în contra ei, când se afla cu to-

tul isolată şi abandonată la discreţiunea inamiculuĭ sĕŭ.

Acestea eraŭ posiţiunile respective, când în ḑiua de 7 Maiŭ 1828 oştirile rusescĭ, sub comanda principeluĭ Witgenstein, trec Prutul la Sculenĭ şi la Renĭ, ocupă Iaşul, înaintézĕ spre Bucurescĭ, înconjórĕ fortăreţele de pe malul Dunăriĭ, şi Witgenstein pune mâna pe guvernul Principatelor, numind pe Contele Pahlen president-plenipotent al divanurilor ţĕrii.

ION GHICA.

VII.

ION GHICA CĂTRE ALECSANDRI

LIBERALII DE ALTA DATA

Gherganĭ, Noembre 1880.

Iubite amice,

Tu sciĭ, ca şi mine, că a fost un timp când trebuia mare îndrăznélă şi abnegaţiune unuĭ român, ca să cugete naţionalitate şi libertate; pentru acésta îĭ trebuia maĭ întâiŭ să renunţe la orĭ-ce favóre, la orĭ-ce solicitudine, la orĭ-ce dreptate chiar, din partea guvernuluĭ, să închee pact cu persecuţiunile, cu exilul şi cu proscripţiunea;

să lase orĭ-ce speranţă. — Fericit acela care-şĭ putea conserva afecţiunile familieĭ, căcĭ până acolo mergea góna în contra acelor carĭ îndrăzniaŭ să iasă din rândurĭ. Aceĭ carĭ se hotăraŭ să vorbéscă saŭ să scrie despre drepturile Românilor, despre viitorul şi despre speranţele lor; să pomenéscă măcar de desfiinţarea robieĭ, de împroprietărirea clăcaşilor, de încetarea protectoratuluĭ, de recuperarea autonomieĭ, de unirea Moldoveĭ cu Valachia; să critice nedreptăţile şi prevaricaţiunile în justiţie şi în administraţie, trebuiaŭ să se ducă peste ţĕrĭ şi peste mărĭ, să se ascundă şi să-şĭ schimbe numele, căcĭ alt-fel se espuneaŭ a fi trimişĭ să-şĭ spăséscă sentimentele şi îndrăznéla în vre-o temniţă saŭ cel puţin în vre-o mănăstire. Noĭ am apucat timpurĭ grele, pe când Câmpineanu, Mitică Filipescu, Niculae Bălcescu, se pocăiaŭ la Plumbuita, la Snagov, la Mărginenĭ şi în ocnele de la Telega, topindu-şĭ sănătatea şi averea.

Acum lucrurile s'aŭ schimbat. A striga pe tóte tonurile, cu vreme şi fără vreme, din gură şi din condeiŭ : *patrie, libertate, egalitate, independenţă;* a încrimina şi a batjocorì pe aceĭ carĭ nu trec peste marginile moderaţiuniĭ, a buneĭ cuviinţe şi a modestieĭ, a acusa de trădătorĭ pe ómeniĭ ceĭ maĭ devotaţĭ binelui ţĕreĭ, a-ĭ trata

în mod irreverenţios, a-ĭ lovì şi a-ĭ insulta, nu numaĭ că nu este periculos, dar este glorios şi chiar bănos. Apoĭ când învăpăiarea patriotică trece peste fruntariĭ, peste Carpaţi saŭ peste Hem, ea dă drepturĭ netăgăduite la sinecurĭ bine plătite, la misiunĭ cunoscute saŭ necunoscute în budget.

Ceea ce era pagubă odinióră a devenit speculă şi profit, şi numĕrul înfocaţilor cresce în proporţiune cu încurajarea ce găsesc şi de la public şi de la guvern. Lac să fie, brósce multe, ḑice proverbul. Persecutările şi invectivele aŭ rĕmas partea acelora carĭ nu se suie pe stréşină, ca să strige la patriotism, saŭ carĭ nu se asociéză cu aceĭ carĭ practică calomnia şi injuria în favórea vre-unuĭ partid colorat, şi asupra acelor carĭ s'ar mulţămì cu maĭ puţină ostentaţiune, cu maĭ puţină fanfaronadă şi cu ceva maĭ multă încurajare dată literelor, sciinţeĭ şi artelor, ceea ce ne-ar face să aducem şi noĭ contingentul nostru la opera cea mare a civilisaţiuniĭ şi ne-ar da dreptul la recunoscinţa naţiunilor celor marĭ, maĭ mult póte decât vitejia soldaţilor noştri şi sporirĭ de teritoriŭ.

Peste dóuĕ-ḑecĭ, cincĭ-ḑecĭ, o sută de anĭ póte că s'or găsì publicistĭ şi istoricĭ, carĭ să arate generaţiilor viitóre în ce parte a fost maĭ

multă şi maĭ adevĕrată iubire de ţĕră şi să le indice drumul cel adevĕrat ce trebue să urmeze; până atuncĭ însă meritul şi gloria vor fi partea sbierătorilor şi dibacilor, şi primejdia este mare.

Patrioţiĭ înfocaţĭ nu aştéptă judecata istorieĭ, tarĭ de sprijinul ce găsesc în opinia publică cea ameţită şi rătăcită şi în partisaniĭ ce-şĭ fac prin fel de fel de mijióce, îşĭ apropriéză tóte faptele cele marĭ şi frumóse ale naţiuniĭ, se proclamă ómenĭ marĭ, îşĭ pun laurĭ pe frunte şi cer să fie adoraţĭ.

„Revoluţia bărbată-mio!“ ţicea o cocónă, când vorbia de revoluţia din 1848. Eroul cu mantaua albă nu voia să recunóscă, că acea resculare, acel strigăt de durere şi de indignare al naţiuniĭ era opera uneĭ lucrărĭ stăruitóre de maĭ multe generaţiunĭ. In îngâmfarea luĭ, credea că înainte de dînsul nimic nu fusese, şi data România şi românismul numaĭ de la venirea sa pe pămînt. Inainte de dînsul nicĭ limbă, nicĭ naţiune nu esista într'aces colţ al lumiĭ; el lumina şi patriotismul, afară de el numaĭ întuneric şi trădare! Işĭ atribuia şi-şĭ apropria tóte evenimentele politice în general, şi revoluţia de 1848 în special; dar, în elasticitatea

sa de convicţiuni, trata acel mare şi generos act al Românilor de uneltire diavolescă ori de câte ori trebile nu-i mergeau bine, şi pe unii din articolii programei naţiunii îi atribuia unei negre trădări şi unei ţesături infernale, în care încurca şi incrimina pe Românii cei mai ageri, pe aceia a cărora viaţă fusese un şir neîntrerupt de sacrificii şi de devotament.

Astă-di partidele strigă în gura mare şi fără ruşine.

„Noi şi numai noi ne iubim ţara!“

„Noi şi numai noi i-am dat libertate, ega-„litate, unire, principe străin şi poziţiune poli-„tică şi independentă!“

„Noi şi numai noi am salvat-o de cei răi „şi de cei vicleni!“

„Aceia cari nu cred ca noi şi nu sunt cu „noi, sunt inimici ai Românilor şi ai românis-„muluĭ, trădători, vînduţi Turculuĭ, Ungurului „şi Englezuluĭ!“

„Când guvernul nu este în mâna nóstră „tóte merg rĕŭ, îndată însă ce norocul ne dă pe „mână frânele statuluĭ, atunci într'o clipă, ca „printr'un farmec, lucrurile se schimbă!“

„Increderea în viitor renasce, spiritele se „liniştesc!“

„Securitatea şi justiţia domnesc pretutin-„deni!“

„Tot Românul trăesce bine, la ţară şi în „oraş, nesupĕrat şi nebăntuit, petrece cu porţile „şi cu uşile deschise ţiua şi nóptea, fără zăvóre la uşĭ şi la ferestre, fără puşcă, fără pis-„tol, fără temere de foc la clăĭ, la magaziĭ şi „la case!“

„Caiĭ şi boiĭ nu se maĭ îmbolnăvesc, nu se „maĭ fură din coşare nicĭ de pe câmp; epizootia „intră în gaură de şérpe, lăcustele fug peste „Dunăre saŭ sbóră pe deasupra Carpaţilor; spi-„cul grâuluĭ cresce lung de-o palmă şi des ca „păsderea, proştilor si beţivilor le cresce mintea, „de poţĭ să-ĭ facĭ şi miniştri dacă vreĭ, copiilor „le cresc condeele, ca să ne cânte nóuĕ osanale „şi celor carĭ nu vin în numele nostru să as-„vârle imprecaţiunĭ şi injuriĭ.“

„Româniĭ se înarméză, datoria flotantă se „stinge, finanţele prosperă şi, maĭ presus de „tóte, demnitatea ţĕriĭ şi drapelul naţional se „ridică din umilinţa în care aŭ fost târite de „toţĭ aceĭ carĭ nu eraŭ noĭ. Lumea se liniştesce „îndată ce Agenţia Havas şi reporteriĭ anunţă „Europeĭ că ne-am suit iar noĭ la putere.“

„Iscăliturĭ de ómenĭ de tótă vârsta cu su-
„tele şi cu miile mărturisesc prin poşte şi prin
„telegraf aceste fericirĭ, dând graţie ceruluĭ că
„iar i-a învrednicit Dumneḑeŭ să vaḑă la pu-
„tere pe ómeniĭ de geniŭ şi pe patrioţiĭ ceĭ
„marĭ carĭ realiséză aspiraţiunile naţiunĭĭ."

„Tot ce s'a făcut mare şi patriotic s'a fă-
„cut de mine şi prin mine, ḑicea maĭ deunaḑĭ
„o individualitate dibace; tot ce s'a făcut fără
„de mine, s'a făcut rĕŭ şi trebue desfăcut!"

Fatuitatea facţioşilor şi a demagogilor, a albilor şi a roşilor, este atât de mare şi-ĭ or-besce şi pe unĭĭ şi pe alţiĭ până într'atâta, încât îşĭ atribue lor şi numaĭ lor evenimentele carĭ aŭ resultat din cause marĭ şi complexe, la carĭ eĭ aŭ fost cu totul străinĭ.

Publicul creḑĕtor şi uimit se închină când unora, când altora; rĕiĭ şi trădătoriĭ de erĭ de-vin geniurĭ bune şi patrioţi devotaţi de a dóua ḑi, până ce iar se întórce sfera de es ceĭalalţi d'a-supra, încât Românul, ne maĭ sciind la ce Sfânt să se închine, îşĭ dă numele tuturor admiraţiu-nilor şi recunoscinţelor telegrafice.

Dorinţa ce are fie-care de a face să se créḑă despre sine, că el şi numaĭ el a făcut tot ce este bine, tot ce este mare, trage după dînsa

necesitatea de a defăima pe ceĭalalţĭ, de a înnegrì în ochiĭ naţiuniĭ tot ce nu este el, şi a se pune ca singurul capabil, curat şi bun. De-aicĭ s'a născut scóla calomnieĭ şi a injurieĭ, care a adus zizania, ura şi desbinarea, o şcólă a căreĭ adepţĭ, pentru a popularisa neadevĕrul şi erórea, nu-şĭ cruţa nicĭ un sacrificiŭ, espresiunile cele maĭ batjocoritóre curg ca din isvor.

Dacă cineva are nenorocirea de a consilia moderaţiunea şi modestia, de a pomenì de economiĭ în finance, de a ḑice că progresul şi civilisaţiunea nu stă în instituţiunĭ carĭ nu aŭ alt scop şi alt resultat decât de a satisface vanitatea, dacă denunţă vre-o abatere, saŭ nu aprobă persecuţiunĭ nedrepte, conspiraţiĭ inventate, presupunerĭ şi acusaţiunĭ infamante, îndată o sută de condee şi miĭ de limbĭ tăbăresc pe dînsul, îl denunţă opiniuniĭ publice, ca vîndut străinuluĭ, ca om cu inimă négră, inimic al măririĭ şi al gloriеĭ naţionale; dacă ḑice cui-va că s'a abătut de la principiile cele adevĕrate, de la principiile acele pe carĭ le susţinea erĭ cu tărie şi cu talent şi că apĕra reteveiul luĭ P. T., luĭ K. şi I. G., de unde-l combătea când era în mâna archiereuluĭ N. S. şi a luĭ T. D.; că astăḑĭ aprobă influenţa morală în alegerĭ, influenţă în contra căreia a tunat şi a fulgerat, când era practicată

de alţii, îndată i se răspunde că e paraponisit, nebun, că vênéză minister, că voesce resturnarea stării de lucruri esistentă; i se atribue gratuit infamii şi fapte nedemne, şi graţie bogăţiei de ómeni de tóte specialităţile, se găsesc îndestui cari să ateste prin graiŭ şi prin scris, că aŭ auḑit şi aŭ vĕḑut ceea ce n'a esistat.

Eŭ din parte-mi, convins că în tot ce s'a făcut bun şi bine în ţară, fie-care la rândul sĕŭ nu a fost decât un instrument zelos şi devotat voinţei naţionale, şi că propriul libertăţii este de a nu se închina la presumpţiunile nedrepte, nici a urma orbesce rătăcirilor opiniunii, nu am putut fi admiratorul dibacilor şi şarlatanilor, nu m'am putut alipi de aceï ḑeificaţi şi de aceï cari se pun dinaintea poporului ca eroi, pentru că nu am putut da stima şi afecţiunea mea decât acelor cari o merită; condeele cele agere, consacrate partidelor şi facţiunilor aŭ fost şi sunt tot-deauna dispuse a mĕ lovì; scriitorii de asemene fel abusă de libertatea de care se bucură presa; ceea ce ei afecţionéză mai mult în polemica lor este de a ḑice acelor pe care-i atacă că aŭ trădat şi că aŭ furat; educaţiunea şi retorica lor se învoesce fórte bine cu asemenea acusaţiuni, căci ele convin politicei şi aspiraţiunilor de cari sunt conduşi; însă, glorie

luminelor secoluluĭ, nu maĭ suntem în timpul luĭ Basilio, pe când calomnia putea omorî, ea nu maĭ are acea putere; astăḑĭ un om învĕluit în onorabilitatea sa póte fórte bine nesocotì acele loviriĭ; de multe orĭ ele cad pe capul acelora carĭ se servesc de dînsele.

Starea nóstră morală e de îngrijit, dar eŭ încă tot cred că maĭ sunt ómenĭ carĭ cugetă şi carĭ nu sunt molipsiţĭ de suflarea cĭumósă a corupţiuniĭ şi a invidieĭ; că eĭ vor ajunge cu timpul la o comunitate de ideĭ politice basate pe principiĭ adevĕrat salutare; am credinţa că Românіĭ nu pot întârḑia de a se grupa unul câte unul în jurul principiilor libertăţiĭ şi ale constituţionalismuluĭ sincer aplicate; cred în triumful luminiĭ şi adevĕruluĭ. Vine o ḑi când simţul moral se revoltă vĕḑênd capacitatea, sciinţa şi probitatea insultate, principiile moraleĭ şi justiţieĭ nesocotite şi călcate în picióre; vine o ḑi când se indignéză vĕḑênd pe guvern, că face din administraţie şi din justiţie un instrument al patimilor şi al luptelor politice, pe favoriţiĭ miniştrilor împunênd încrederea în guvern cu reteveiuĭ, aci în numele libertăţiĭ şi al democraţieĭ, aci în numele autorităţiĭ şi al buneĭ ordine.

Credinţa mea este că va venì curênd tim-

pul când Românii vor înțelege, că nici libertatea nu este anarchie, nici legalitatea nu este despotism; și că autoritatea, cu cât este indispensabilă societăților, cu atât ea trebuie să fie mai întărită, făcênd'o să derive de la lege, a căreĭ suveranitate este singurul principiŭ care póte conduce societățile moderne; și că libertatea, cu cât este mai necesară, cu atât trebue să fie subordinată rațiunii și sciinții. Simțul moral nu póte răbda mult timp a vedé pe aceĭ carĭ trebuie să fie ausiliariĭ ceĭ mai puternicĭ aĭ civilisațiuniĭ, pe preot, pe învĕțător și pe învĕțătóre, pe judecător și pe soldat, întrebuințațĭ ca instrumente politice, ca agenți electorali și de corupțiune; nu póte răbda mult timp să vadă urmându-se în afară o politică reprobată de națiune prin mai multe acte solemne, și să vadă că, sub cuvîntul de a ține sus drapelul național, se alégă jocul periculos al întîmplărilor, să ne ducem să compromitem demnitatea nóstră, espunêndu-ne la umilințe și să dăm pe tótă ḑiua ocasiune străinilor de a se amesteca în afacerile nóstre din lăuntru și ast-fel să se inaugureze o eră de ingerență a streinului.

Intr'o societate bine echilibrată deosebitele ramurĭ ale trebuințelor naționale trebue să mérgă mână în mână, trebue ca nici politica să nu fie

sacrificată comerciuluĭ şi industrieĭ, nicĭ literatura şi artele să nu fie sacrificate ambiţiuniĭ politice şi vitejieĭ. A sacrifica tóte interesele politiceĭ şi vitejieĭ nu póte fi, nicĭ măcar în condiţiunile cele maĭ norocite, de cât un succes trecĕtor de care peste câţĭ-va anĭ deabia maĭ aduce aminte o inscripţiune săpată în pétră.

Iată o profesiune de credinţă; aud strigându-se : Dar de ce să nu-mĭ fie şi mie permis a avé ambiţiunea să contribuesc cu slabele mele mijlóce la ceea ce se póte face bun şi frumos în ţéră; nu vĕd pentru ce m'aş apăra de o pretenţiune care nu ar avé nimic de reprehensibil, dar cu tóte aceste liniştéscă-se temerile de îndată. Dacă o asemenea ambiţiune nu se lipesce astă-dĭ de mine, causa este că eŭ sciŭ, că pentru a guverna aşa cum cred eŭ că ar trebuì guvernată România, pentru a urma cu succes politica pe care o cred eŭ salutară pentru ţară, ar trebuì să pot găsì o putere pe care să mĕ pot răzema. Nu sunt nicĭ destul de naiv, nicĭ atât de presumţios, ca, la vîrsta la care am ajuns şi cu esperienţa ce am putut dobândì, să-mĭ permit a-mĭ face ilusiunĭ. Nu mĭ-ar fi iertat a crede că un om, care nu se bucură de bunăvoinţa celor carĭ dispun de încrederea publică şi în contra căruia s'aŭ coalisat totdeauna albiĭ

cu roşii, póte fi chemat la trebile statuluĭ, saŭ că, chemat fiind, ar puté să se ţie îndestul ca să vadă fructul cugetărilor şi ostenelelor sale realizate.

A fi ministru, fără a puté face ceea ce trebue făcut, ar fi numaĭ satisfacţiunea uneĭ vanităţĭ copilărescĭ care nu póte sătura ambiţiunea mea.

Partidele carĭ conduc opinia sciŭ bine, că eŭ nu pot nicĭ linguşì patimile şi hrănì urile, nicĭ încuraja eresurile şi prejudiţiele mulţimiĭ, fiind-că sciŭ că, orĭ de câte orĭ am avut puterea, nu m'am servit de dînsa ca de un instrument de favóre saŭ de persecuţiune şi că nu am căutat a mărì acţiunea vre-unuĭ partid, ci am lăsat opiniunile să se formeze şi să se manifesteze într'un mod liber sub acţiunea raţiuniĭ. Sciŭ că eŭ nu mi-am făcut din guvernare un ideal strîmt şi tiranic pe care să-l impun în profitul vre-uneĭ secte saŭ vre-uneĭ coteriĭ, nu am promis nicĭ acordat favoruri vre-uneĭ coteriĭ, nicĭ n'am persecutat pe vre-un partid. Tendinţele şi aspiraţiunile mele aŭ fost totdeauna de a vedé pe ómeniĭ capabilĭ uniţĭ sub drapelul constituţiuniĭ, bine hotărîţĭ a practica şi a apĕra principiile de politică, de ordine, de libertate şi de justiţie. Doresc din tóte puterile inimiĭ şi spiri-

tuluĭ meŭ ca ómeniĭ oneştĭ şi învĕţaţĭ să se grupeze în jurul ideilor celor bune şi raţionale, să le susţie cu tărie şi să le propage prin cuvînt, prin scrierĭ şi prin fapte, căcĭ numaĭ astfel s'ar puté forma consciinţa poporuluĭ, singurul friŭ ce póte oprì pe guvernanţĭ de a se abate de la prescripţiunile adevĕratelor principiĭ şi a nu lăsa loc la credinţe greşite şi stricate prin ură şi prin patimĭ. Dorinţa mea a fost totdeauna de a vedé pe aceĭ care-şĭ iubesc ţara legaţĭ între dînşiĭ printr'o comunitate de ideĭ şi de principiĭ, iar nu prin interese de partid, prin cabale carĭ nu pot avé alt resultat de cât a face pe Românĭ să păşéscă din decepţiune în decepţiune şi a-ĭ arunca într'un scepticism politic care pote avé cele maĭ fatale consecinţe.

Condus de aceste dorinţe, cred că fac bine adresându-ţĭ acéstă epistolă urmată de câte-va altele, în carĭ îmĭ propun a trata câte va din principiile carĭ ar trebuì să conducă societatea nóstră. Le voiŭ trata ast-fel precum ele sunt înţelese de publiciştiĭ ceĭ maĭ eminenţĭ aĭ Europeĭ şi asupra cărora astă-dĭ nu maĭ esistă între ómeniĭ de sciinţă politică maĭ multe feluri de a vedé.

ION GHICA.

VIII.

ION GHICA CĂTRE ALECSANDRI

GENERALUL COLETTI LA 1835

Ghergani, Ghenarie, 1881.

Iubite amice,

Îți aducĭ aminte de întâia nóstră întâlnire, sunt acum vre-o 45 de anĭ, la Paris, cam pe la anul 1835? Cincĭ saŭ șése Românĭ Muntenĭ din Valachia, cum se ḑicea pe-atuncĭ, locuiam în *rue St. Hyacinthe* cu Niculae Cantacuzino Pașcanu și cu Iancu Filipescu Vulpache. — Voĭ alțĭ atâția Românĭ Moldovenĭ, între carĭ și fostul Domn Alecu Cuza, locuiațĭ cu un profe-

sor anume Furnarache în *rue Notre-Dame des Champs*.

Într'o Duminecă micele nóstre cârduri se întâlniră pe Quai Voltaire, şi noi şi voi mergeam tot spre Champs Élysées; Mentorii noştri se opriră un minut la vorbă. — Nu sciu cum, nici în ce fel, dar ne-am pomenit deodată amestecaţi şi braţ la braţ un muntén c'un moldovén; vorbiam fie-care limbagiul provinciei nóstre şi ne înţelegeam, par'c'am fi vorbit aceiaşi limbă. — Ce revelaţiune! Dintr'acel moment nu am mai fost nici Munteni nici Moldoveni. Eram toţi Români!

Mie mi-a căđut parte la braţ un tînĕr mărunţel, cam de talia mea, muchelef la haine: venghercă de postav negru cu brandebururi şi cu chiostecuri, pantaloni nohutii largi de se vedea numai vîrful botinei de lac; jiletca de catifea vişinie cu găitan de fir de jur împrejur şi mai multe lanţuri de aur la ciasornic. Mi-a spus îndată că era bogat, fórte bogat, şi că era conte; observându-i eŭ că la noi nu esistaŭ asemenea titluri de nobilime, el mi-a esplicat că se afla într'un cas cu totul şi cu totul escepţional, că M. S. Vodă îl îmbrăcase cu caftan, dându-i rangul de Comis, când era încă în légăn, şi că de când învĕţa carte se convinsese că rangul de

Comis este latinescul *Comes*, *comitis* . . . . Şi, ca să-mĭ dovedéscă şi maĭ bine dreptul sĕŭ la acest titlu, mi-a dat carta sa de visită pe care era scris în litere majuscule :

MONSIEUR LE COMTE DE. . . . .

Lipsia însă armoriile; acéstă lacună provenia numaĭ dintr'un *qui-pro-quo*, fiind-că, scriind a casă să-i se trimiţă armoriile familieĭ, se creduse că cerea puşca de vînătóre a bĕtrânuluĭ sĕŭ tată. Esplicându-se însă maĭ bine în urmă, glumeţul sĕŭ frate i-a trimis un desemn representând doĭ morcovĭ degeraţĭ şi întrulocaţĭ sub o coronă de patlagele.

Tot mergênd spre arcul de triumf şi discutând cu camaradul meŭ de braţ, căcĭ nu ne prea înţelegeam în istorie, maĭ ales asupra dimensiunilor zidurilor Babilonuluĭ, camaradul pretindea că eraŭ destul de largĭ ca să pótă trece în rând cincĭ cară în fuga mare, eŭ ţineam la treĭ; ajunsesem dinaintea palatuluĭ după Quai d'Orsay, fósta casă a Consiliuluĭ de stat din timpul luĭ Napoleon III, devenită, prin ajutorul petroluluĭ, un trist suvenir al domnieĭ Comuneĭ din 1871. Acea zidire, înfăşurată încă în feşele schelelor pe carĭ lucraŭ meşterĭ petrarĭ,

părea şi mai mare, dominând tótă mahalaua ca o namilă. Camaradul, vĕdêndu-mĕ în uimire, cu ochiĭ în sus şi cu gura căscată dinaintea acesteĭ zidirĭ atât de măreţe, îmĭ ḑise rîḑênd :

— Ce? n'aĭ maĭ vĕḑut ast-fel de case? Cum? voĭ n'aveţĭ în Bucurescĭ zidirĭ aşa de marĭ?

— Dar cred că nicĭ voĭ nu aveţĭ ast-fel de palate la Iaşĭ, replicaĭ eŭ.

— Aşa! să veḑĭ tu casa tată-meŭ; e mult maĭ mare!

Acéstă ilusiune a camaraduluĭ m'a costat maĭ târḑiŭ doĭ sorocoveţĭ şi o óră de rătăcire pe stradele capitaleĭ Moldoveĭ, căcĭ voind să-ĭ fac visită, m'am suit într'o birjă, ḑicênd birjaruluĭ să mĕ ducă la Comitele de....

— Dar unde şade? mĕ întrebă birjarul.

— Casa cea maĭ mare din Iaşĭ, îĭ respund.

— Las' că sciŭ; la visternicu Rosnovanu, îmĭ ḑise birjarul.

— Nu! O casă mare, mare, mult maĭ mare.

La aceste cuvinte birjarul îşĭ întórce capul, uitându-se la mine cu un fel de milă.

— Dar unde aĭ maĭ pomenit mata casă maĭ mare decât a conuluĭ Niculachi Rosnovanu?

Sciŭ că tată-tĕŭ voia să te facă medic şi tu te puseseşĭ pe chimie; ne întâlniam adeseorĭ sub castaniĭ Luxemburguluĭ şi vorbiam oxigen şi hydrogen, dar observasem că de câte orĭ îţĭ vorbiam de plantele marine din care se scóte iodul saŭ de ósele cele maĭ bogate în fosfor, căscaĭ din tótă puterea fălcilor; maĭ observasem că, vorbindu-ţĭ într'o ḑi de poesiile luĭ Văcărescu şi recitindu-ţĭ una din poesiile iubituluĭ nostru amic Gr. Alexandrescu :

„Culcat p'aste ruine sub care adâncită
„E slava strămoşéscă. . . . .

aĭ deschis ochĭ marĭ şi m'aĭ întrebat dacă maĭ sciŭ şi altele. Din ḑiua aceea mi-am ḑis că n'o să te facĭ medic.

Câte lucrurĭ s'aŭ petrecut de-atuncĭ pe lume şi maĭ ales într'acest colţişor de pământ, care pórtă astă-ḑĭ numele de România, pe care pe-atuncĭ nimenĭ nu-l cunoscea în străinătate nicĭ de nume măcar! Puteam să strigăm cât ne-ar fi luat gura, că suntem Românĭ, strănepoţĭ de-aĭ luĭ Traian, că nimenĭ nu ne credea, nu ne asculta, nu ne înţelegea; surda le ḑiceam că noĭ eram Valachĭ şi că voĭ eraţĭ Moldovenĭ; ni se respundea :

„Va să ḑică sunteţĭ Muscalĭ? sunteţĭ Turcĭ?

şi prin urmare hotăriaŭ că eram Grecĭ, de vreme că eram schismaticĭ şi ne închinam la răsărit; şi maĭ cu ajutorul luĭ Lichiardopulo, luĭ Picolo, luĭ Furnarache, luĭ Ventura, şi voĭ şi noĭ nu ne puteam cortorosì de numele de Grecĭ. A trecut mult până când unĭĭ din Francezĭ aŭ consimţit să ne ḑică *Moldovalacs* şi prin abreviaţie *Moldac*, şi să numéscă principatele *Moldachie* saŭ *Valavie*. Nu de mult, încă prin timpul domnieĭ luĭ Alexandru Cuza Vodă, o damă italiană la Turin ḑicea de un tînĕr român, care-ĭ era presentat de filorománul Vegezzi Ruscalla ca Moldovalac: „come? così giovane e gia Moldovalaco!“ credea că acest nume era un rang, un cin, Paşa saŭ Mamamuşì!

Intr'o séră doctorul Mihailidi, fostul meŭ dascăl de elinesce în Bucurescĭ, un elev al învĕţatuluĭ Neofit Duca, devenit doctor în medicină pe când eŭ dobândiam gradul de bacalauriat, mĕ duce într'o serată la vestita filelenă d-na de Champy, sora colonelului Favier, unul din ceĭ maĭ marĭ luptătorĭ pentru independenţa Grecieĭ. Acolo am întâlnit pe academicul Patin, profesor la Sorbona, care cu câte-va ḑile maĭ înainte mĕ esaminase de limba elenă şi-mĭ dedese o bilă albă numaĭ şi numaĭ pentrucă, ce-

tind pasagiul ce-mĭ indicase din Xenofon, pronunţasem :

Ἐπεὶ δὲ ἤρητο ἡμέρα δὲ σχεδοί ιπεφαινε καὶ εις...

în loc de a ceti :

Epeï dè erentò emerà te schedoù ipefaïnè caï eïs...

Cu tótă ardórea ce am pus, esplicându-ĭ că nu sunt grec şi că eram de ném latin, spunându-ĭ de Traian, de colonii aduşĭ de dînsul în Dacia etc., nu am putut face să înţelégă că nu eram nicĭ Turc, nicĭ Muscal, nicĭ să pricépă cum de nu mĕ simţiam prea onorat de a mĕ numì Grec... Şi cred că a rămas, cât a maĭ trăit, tot încurcat despre naţionalitatea nóstră.

In salonul dómneĭ de Champy se aduna odată pe sĕptĕmână tot ce Parisul conţinea elin, elenist şi filelin; toţĭ Francezii carĭ luaseră parte la luptele de la Misolunghi, Arta şi Navarin, toţĭ câţĭ scriseseră o carte, o broşurică saŭ un articul de ţiar, saŭ carĭ ţiseră dóuĕ cuvinte în Camera deputaţilor în favórea Grecilor; câţĭ-va studenţĭ : fraţii George şi Nicachi Mavrocordat, Coromila, Scalistira, etc. eraŭ primiţĭ în acel

salon ca pogoritorĭ direcţĭ din eroiĭ cântaţĭ de Omer.

Intr'una din serĭ d-na de Champy era într'o stare de mare agitaţiune; sta cu ochiĭ ţintiţĭ spre uşă, şi de câte orĭ lacheul anunţa un musafir, dumneaieĭ sălta din loc, par'că aştepta pe cine-va; când de odată se deschid amândóuĕ uşile salonuluĭ şi un glas mândru şi resunător anunţă: „Son Excellence le Général Coletti, en„voyé extraordinaire de Sa Majesté le roi des „Grecs", şi îndată apare un om înalt, trupeş, frumos îmbrăcat cu fustanelă, cu mintén şi cepchen alb cusut cu găitanurĭ albastre. Tóte căutăturile s'aŭ întors spre noul venit; asistenţiĭ îşĭ şoptiaŭ unul altuia: „c'est l'ambassedeur du roi Othon!" Toţĭ şi tóte îl înconjóră, i se închină.

Mentorul meŭ, doctorul Mihailidi, profită de un moment, se apropie de ilustrul óspe şi-ĭ ḑice „Ἀρχιγέ (generale), permite-mĭ să-ţĭ presint pe tî„nĕrul Ghica din Bucurescĭ."

Generalul Coletti, după ce m'a întrebat despre familia Ghiculescilor, mi-a ḑis:

„Şi dumneavóstră sunteţĭ tot Grecĭ"; dar când în marea displăcere a mentoruluĭ meŭ, am început a protesta în contra numeluĭ de grec, esplicându-ĭ cu căldură originea Românilor, Co-

letti mĕ asculta din ce în ce cu maĭ multă atenţiune şi, spre marea mirare a doctoruluĭ Mihailidi, imĭ ḑice :

— Şi eŭ sboresc a rămănesce, dar sunt grecos...

Deşi n'am înţeles bine de odată cuvintele *sboresc* şi *a rămănesce*, dar frasa fiind românéscă, am luat îndrăznéla şi i-am ḑis în limba mea :

— Escelenţă, poţĭ fi Grec prin sentimente şi prin religie, dar după vorbă şi după chip eştĭ Român.

Coletti avea figura cea maĭ românéscă ce se póte vedé; aĭ fi ḑis un mocan de la Braşov.

Se uita cu drag la mine, când vorbiam românesce şi cu un suspin în glas mĭ-a ḑis :

— Parintili a meĭ sboresc maşi a rămăneşte, şi mi pare ghine că tini la miletea a nóstră; him simpatrioti.

Stăruinţa de a nu voi să fiŭ de alt ném de cât Român, l'a făcut să uite tóte prevenințele de carĭ era încunjurat, s'a pus la vorbă cu mine şi mi-a povestit viaţa luĭ la curtea luĭ Ali Paşa Tebedelen de la Ianina, unde petrecuse aniĭ copilărieĭ împreună cu alţĭ tineri creştinĭ, între carĭ un fiŭ al dibaciuluĭ Voia, un nepot

al cruduluĭ Naţu şi un Tricaliot, fiul unuĭ ciorbagiŭ, cu care Coletti locuia într'o odae.

O dată paşa era fórte supĕrat, tuna şi fulgera; nimenĭ nu-ĭ maĭ putea intra în voe. Furia luĭ provenia din causă că fugise tînĕrul Marco Bozzari, pe care-l avea otagiŭ de la tatăsĕŭ Kiciu Bozzari, Beiul de Sulli; îl ţinea la Ianina ca o garanţie de pace din partea vitejilor Sulioţi. Ali Paşa bănuia că tînĕrul Tricaliot, tovarăşul de cameră a luĭ Coletti, înlesnise fuga luĭ Bozzari, şi într'o diminéţă, când bietul băiat îĭ aducea cafeaua, îl tratase răstit de: ghiaur hain; băiatuluĭ îĭ tremură mâna şi vărsă caféua pe feregeaua paşiĭ. In cincĭ minute iataganul gealatuluĭ îĭ sbură capul.

Acéstă împrejurare a făcut pe Coletti să caute să fugă şi el ca Bozzari, dar n'a isbutit! Prins şi adus la conac el se credea pierdut. Noroc însă că Păşiĭ îĭ trecuse necazul şi ca totdeauna, se căia saŭ se făcea că se căesce de mórtea tricaliotuluĭ, ţicênd cu oftare:

Κριμα τὸ παλικάρι!

Păcat de voinic!

După obiceiŭ însă îşĭ mângâia durerea cu cuvintele aceste: „maĭ bine că l'a luat Dumneţeŭ,

„că cine scie câte rele ar fi făcut dac'ar fi „trăit".

Coletti s'a îmbolnăvit de tifos şi Ali Paşa, aflând că era pe mórte, s'a dus de l'a vĕdut în odaia unde zăcea, şi ca să-l consoleze, i-a ḑis că îndată ce se va însănătoşi, îl va trimite împreună cu fiul luĭ Voia să studieze medicina.

S'a ţinut de vorbă, l'a trimis la Pisa, unde Coletti a dobândit diploma de doctor în medicină.

Pe la finele serateĭ, când era să plece Coletti, zărindu-mĕ într'un colţ pe după uşă, a venit la mine şi m'a luat de mână ḑicêndu-mĭ:

— Voĭ aveţi singrafiziĭ?... vream să diavasesc şi eŭ una carte a rămânéscă, un piitis. Care este singrafizul vostru?

I-am vorbit de Văcărescu şi de Alexandrescu, şi dumineca următóre i-am dus o broşură care conţinea cele d'întâiŭ poesiĭ ale luĭ Alexandrescu; i-am dus şi cea mică ediţiune în 12⁰ a poesielor luĭ Iancu Văcărescu în care tipărise *Primăvara amoruluĭ*, *Păstorul întristat* şi *Ciasornicul îndreptat*. Maĭ târḑiŭ mi-a cerut să-ĭ găsesc istoria luĭ Fotino; mi-am procurat tomul II de la un buchinist de lângă institutul Franţeĭ şi i-am trimis-o.

Coletti era din oraşul Saraco, cale de 12 óre

de la Ianina, familia luĭ există acolo şi astă-dĭ. La noĭ se află maĭ multe familiĭ precum sunt Filiti de la Bucov, Cantili etc., carĭ se înrudesc cu familia luĭ Coletti. Cuţovlahiĭ, ajunşĭ într'o condiţiune maĭ înaltă, ca Sina, ca Tositza etc., se ḑic ceĭ maĭ mulţĭ Grecĭ, dar inima lor saltă orĭ de câte orĭ eĭ aud vorbindu-se de Românĭ, de România şi de limba românéscă, pe care o numesc a *rămănéscă*.

Coletti, ca toţĭ Cuţovlachiĭ Românĭ din Macedonia, s'a bătut ca un vitéz pentru independenţa Grecieĭ; a fost guvernator al Cicladelor orientale cu titlul de :

Ἔκτακτὸς διηκιτὴς τῶν ἀνατωλικῶν Κυκλάδων
(Guvernator extraordinar ale Cicladelor orientale).

El a lăsat un nume nemuritor în insule, şi dobândise o fórte mare influenţă în tot Archipelul, ceea ce nu prea plăcea comiteluĭ Armansberg nicĭ regeluĭ Oton ; trimiterea luĭ ca ambasador la Paris a fost ca un fel de esil deghizat.

Ce eram noĭ Româniĭ pe atuncĭ? cine ne băga în sémă? care ḑiar, care revistă saŭ care scriitor se ocupa de noĭ? De la Del Chiaro şi de la Wilkinson nu se scrisese nicĭ măcar o

linie despre Români. La 1836 a fost un adevărat eveniment, când răposatul Chochelet, consulul francez, se duse să anunțe luĭ Alexandru Ghica Vodă că era să trécă prin Bucurescĭ un învețat francez, un profesor de la Sorbona, anume St. Marc de Girardin. Spuind Domnitoruluĭ că acest turist avea să scrie impresiunile luĭ de călătorie, că venea să visiteze malurile Dunăriĭ pentru cercetărĭ archeologice, consulul Francieĭ cerea pentru călĕtor înlesnirĭ de transport prin țară.

Indată ordine strașnice în tóte părțile pentru caleașcă, caĭ de poștă și conace, puind pe toțĭ prefecțiĭ și ofițerĭ de pe granița Dunăriĭ la dispositiunea ilustruluĭ turist.

Pe atuncĭ fórte puținĭ ofițerĭ, fórte puținĭ ispravnicĭ saŭ ocârmuitorĭ vorbiaŭ franțuzesce.

Ajungênd la Islas, St. Marc de Girardin găsesce un locotenent ócheș și mărunțel care-ĭ ție în bună franțuzéscă :

— Escelență, am ordin de la șeful meŭ să fiŭ la dispositiunea d-vóstre.

Călĕtorul, încântat că a găsit un om cu care să se pótă înțelege, ĭi ție cu glasul cel subțire și pătrunțĕtor pe care toțĭ l'am audit în tinerețea nóstră la Sorbona, de pe catedră saŭ la esamenele de bacalaureat :

— Vous parlez très bien le français; vous l'avez appris au collège, n'est-ce pas?

— Non, monsieur, îi respunde ofițerul, je l'ai appris tout seul.

— Ah! je vous en fait mon compliment.

Eŭ călătoresc, îi ḑice voiajorul, pentru cercetarea de antichităţi romane. Nu cum-va cunoscĭ pe-aicĭ pe aprópe ceva înscripţiunĭ vechĭ? Aş vrea să sciŭ cum se numea acest loc în vechime.

Ofiţerul îi rĕspunse că se află în drept cu anticul Anasamum astă-ḑi Nicopoli, aprópe de Utus, şi că pe malul celalalt al Oltuluĭ putea să visiteze valul luĭ Traian.

Călĕtorul încântat îi ḑice :

— Te-aĭ ocupat cu istoria şi cu geografia antică, domnule, negreşit că le-aĭ studiat la colegiŭ?

— Nu, domnule, le-am studiat singur, respunde ofiţerul.

— Ah! je vous en fait mon compliment.

— La o mică depărtare, adaugă ofiţerul, la Grosdipod, unde era antica Sigibida, s'aŭ găsit tablele de aramă pe care este inscripţiunea :

IMP. CAESAR. DIVI. TRAIANI. PARTICI, etc.

şi pe care se află maĭ multe nume de soldaţĭ, cărora li se acorda dreptul de cetăţenie.

Aceste table se citesc ast-fel:

Imperator Caesar Divi Traiani Parthici filius Divi Nervae nepos etc.

Şi dincolo, peste Olt, la Turnu, vechia *Turris*, s'a găsit o pétră cu inscripţiunea:

IVL. *CAPITONI. C. P.* P. ILLYRICI
TR. T. OMNIB. AB. ORD.
FL. SIRMIATIVMHONORATO ET. etc.

care se citesce:

Iulio Capitoni Consulari Praefecto Provinciae Illyrici

Tribuni titulo, omnibus honoribus ab ordine, etc.

— Cum? sciĭ latinesce, domnule? aĭ studiat negreşit acéstă limbă la colegiŭ?

— Nu, domnule, îĭ rĕspunse ofiţerul, je l'ai appris tout seul.

— Ah! je vous en fait compliment.

Ofiţerul îĭ maĭ recomandă tot ast-fel o pétră cu inscripţiune grecéscă.

— Vous savez le grec ancien, monsieur? vous l'avez sans doute appris au collège?

Şi ofiţerul îĭ rĕspunde:

— Non, monsieur, je l'ai étudié tout seul.

— Ah! je vous en fait compliment.

Ilustrul archeolog s'a folosit fórte mult de indicaţiunile date de tînĕrul ofiţer, căruia atunci i s'a maĭ îngroşat epoleta.

St. Marc Girardin avea bună memorie.

Intr'o ḑi, fiind de rând la esamenele de bacalaureat, vede numele familieĭ ofiţeruluĭ de la Islas pe lista candidaţilor, şi când se înfăţişézĕ recipiendarul, îl întrébă dacă cunósce un ofiţer cu acelaşĭ nume pe care îl cunoscuse la Islas. Respunḑêndu-i-se că-ĭ era frate, profesorul esaminator crede ocasiunea bună de a-şĭ arĕta recunoscinţa, ajutând pe frate să strălucéscă înaintea auditoruluĭ şi a celor-lalţĭ esaminatorĭ, şi începe :

— Binevoesce tinere a spune ce sciĭ despre un rege barbar, care domnia peste un popor vitéz, care locuia în părţile Dunărĭĭ de jos?

— Regele se numia Tisafern, ĭi rĕspunde tînĕrul, şi poporul era Paflagonĭ, iar ţara aceea se numia pa atuncĭ Capadocia.

— *Ce n'est pas tout-à-fait cela*, ĭi ḑice profesorul, dar voiŭ să-ţĭ arĕt maĭ lămurit cestiunea; ascultă-mĕ bine : Cum se numia împĕratul roman care n'a maĭ voit să sufere umilirea de a plătì un tribut ruşinos luĭ Decebal, regeluĭ

Dacilor, care ocupa locul unde se află astăḑi Principatele Valachieĭ şi Moldoveĭ? El îmĭ pare că a făcut o espediţiune în contra aceluĭ popor barbar şi l'a supus puteriĭ Romeĭ, colonisând ţara cu legiunĭ aduse din deosebite părţi ale mareluĭ Imperiŭ. Ce lucrare însemnată a esecutat acest împĕrat peste Dunăre?

— Impĕratul roman se numea Tigran, respunde esaminatul, şi lucrarea pe Dunăre a fost un far.

— C'est assez, monsieur, îĭ ḑice profesorul, şi-ĭ dă o bilă albă, ḑicêndu-ĭ :

Ce n'est pas tout-à-fait cela, mais vous pourrez le ḑemander à Mr. votre frère, il vous le dira, il l'a appris tout seul, lui.

ION GHICA.

IX.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

DAVID URQUHARD

Bucurescĭ, Martie, 1881.

Iubite amice,

Incepusem maĭ deunădĭ urmarea uneĭ epistole din *Convorbirĭ*, când îmĭ căḑură în mânĭ dóuĕ ḑiare, din cele maĭ marĭ, în carĭ redactoriĭ de tot soiul şi de tot némul, scriŭ de maĭ multe orĭ pe sĕptămână politică, literatură, artă şi de tóte, cu o cutezare şi cu o siguranţă care face pe mulţĭ gură-cască să créză că lucrurile sunt aşa cum le spun eĭ.

Vĕḑênd numele meŭ şi al tĕŭ tipărite cu

litere distinse, am avut curiositatea să citesc. Când ce să vĕd!.... mie-mĭ spunea verde în ochĭ că sunt un prost, par'că eŭ aş fi pretins să fiŭ om de spirit; ĭmĭ maĭ spunea că nu sciŭ să scriŭ, ca şi cum aş fi avut vre-o dată pretenţiunea a trece de scriitor, saŭ să cer de la cine-va vre-un *bene-merenti;* astea trécă mérgă, de şi nu prea e politicos a spune omuluĭ în faţă asemenea adevĕruri, dar nu se opria aci; ĭmĭ găsia fel de fel de alte defecte pe carĭ le cita anume, negreşit ca să dovedéscă respectul şi consideraţiunea ce aŭ eĭ pentru aceĭ carĭ ĭĭ citesc. Şi ca să nu crédă nimenĭ că sunt aceia pe carĭ toţĭ ĭĭ sciŭ, iscălesc cu nume carĭ nu sunt nicĭ în călindar nicĭ în condicile stărĭĭ civile.

Bine, pe mine ca pe mine, că sunt un biet muritor ca toţĭ muritorĭĭ, dar pe tine!

Acestea tóte pentru că nu le-a plăcut *Pepelea!* D'apoĭ a cuĭ e vina?

— Era să mĕ duc şi eŭ să vĕd piesa cea nóuă a domnuluĭ Alecsandri, ĭmĭ ḑicea un fel de Kir Mistocli, dar aud că e o nimica tótă.

— Cine ţi-a spus asta, domnule?

— Am citit în ḑiare că e o secătură góla, o copilărie.

— Ia spune-mĭ, rogu-te, cum te chiamă?

— Ce, nu sciĭ cum mĕ chiamă? şi-mĭ trântì scumpul sĕŭ nume, tot de acele carĭ nu se află în călindarul românesc.

— Apoĭ cum vreĭ, domnule c'un ast-fel de nume, să-ţĭ placă băiatul cu fluerul de dor, şi fórte bine aĭ făcut de nu te-aĭ dus să-l veḑĭ, că n'aĭ fi ales nimica de dînsul; aĭ fi pătit şi dumniata ca domnul Ovreiescu şi ca domnul Elinescu, redactoriĭ articulilor după carĭ îţĭ regulezĭ ideile şi petrecerile; te-ar fi apucat căscatul de care pătimia Murgilă şi Papură. Ca să-ţĭ placă Pârlea şi Lăcustă, trebue să fi fost crescut şi trăit cu Românìĭ, să vorbescĭ şi să cugeţĭ românesce.

Cum să cerem dela nisce bieţĭ veneticĭ, veniţĭ în ţara asta bună şi mănósă după un codru de pâne, să fie eĭ mişcaţĭ de legendele românescĭ, de suvenirile copilărieĭ nóstre; să le placă doinele ḑise cu fluerul ciobanuluĭ, să se înfioreze de muma pădurìĭ, să se témă de smeŭ, să guste basmele cu carĭ ne împăca mama Ilinca, când începea cu : *a fost odată ca nicĭ o dată, că de n'ar fi nu s'ar povestì, pe când se potcovia puricele cu nouĕḑecĭ şi nouĕ de oca de fer la un picior şi călcâiul e tot gol;* şi termina cu : *după ce am jucat la nuntă şi am mâncat cu împĕratul*

la masă, am încălicat p'o șea și vĕ spuseĭ dumniavóstră așa.

Cum vreĭ ca nisce nenorociți, crescuți în rĕutate și hrăniți cu invidie, să pótă aprecia legendele din viața plină de iubire a unuĭ popor poetic, cu care eĭ nu aŭ avut nicĭ în clin nicĭ în mânecă? Nu poți aștepta de la nisce nenorociți, goniți de vicisitudinile din țara lor, să pótă înțelege și gusta idiomele limbeĭ nóstre; nu escĭ în drept să cerĭ de la orb să judece colorile, nicĭ de la surd să apreciese musica.

Imĭ aduc aminte că, aflându-mĕ acum câțiva anĭ la o masă la Constantinopol, Beizadea Grigorie Sturza avea ziafet de ḑiua luĭ, și ne poftise pe toțĭ Românii proscriși; adusese pe cel maĭ vestit tacâm de lăutarĭ, tot meșterĭ aleși dintre ceĭ maĭ bunĭ, scripcarĭ, cobzarĭ și neisanĭ din scaune din Bucureștĭ. Trăgea Dinică cu arcușul de te ardea la inimă, și cobzarul ḑicea din gură pe Alimoș; noĭ ascultam cu aŭdul și cu sufletul; la masă era și un străin, un Perot care vĕḑendu-ne înduioșațĭ, ne ḑice cu un ton de dispreț.

— Nu înțeleg ce găsițĭ în cântările astea de vĕ fac atâta impresie!

Iar Marin Serghiescu (Naționalu) se uita cu milă la dênsul, ḑicênd :

— *Perotule, Perotule! Săracule! tu nu aĭ patrie, tu nu sciĭ ce e cântecul naţional.*

Aceste puţine cuvinte, ţise cum aŭ putut fi ţise, ne-aŭ făcut pe toţĭ să ne podidéscă lacrimile.

Aceştĭ ómenĭ nu simt românesce, nu le place nimica românesce. Noĭ ăştia get beget códa vaciĭ, născuţĭ, crescuţĭ şi imbĕtrâniţĭ în ţara asta, care am vĕdut'o fărimicată şi umilită, pe când Paşa pe la Diu şi Silistra Valesi făcea să tremure domniĭ noştri; pe când un Zaltukin asvîrlea pe boerĭ cu brâncĭ pe scară şi surghiunea mitropoliţiĭ; pe când un Bezak ş'un Rukman insulta pe domnĭ pe tronul lor şi dictaŭ legĭ ţĕrii; pe când, ca să ne ducem cu lână, cu peĭ, cu miere saŭ cu unt peste graniţă saŭ peste Dunăre, ne trebuia paşuş nemţesc saŭ teşcherea turcéscă, — noĭ dăm slavă ceruluĭ că ne bucurăm astă-ţĭ de cea maĭ absolută libertate de cugetare şi de scriere, că am ajuns a avé un stat mare, puternic şi independent, respectat şi considerat. Noĭ, carĭ am trăit cale de doĭ seculĭ, ne mulţumim cu ceea ce ne pot da pe teatru de-al de Alecsandri şi de-al de Millo; putem fi toleranţĭ chiar pentru aceĭ carĭ, după ce critică cu necuviinţă, apoĭ când s'apucă să facă şi eĭ câte ceva, nu produc decât inepţiĭ, pe

carĭ apoĭ voesc cu sila ca lumea să le primĕscă drept cap d'opere; noĭ putem fi iertătorĭ chiar către aceĭ carĭ merg cu nerușinarea până a-șĭ rîde de gloriile nóstre naționale și a asvêrlì cu noroiŭ în străbuniĭ noștrĭ, în aceĭ carĭ aŭ luptat seculĭ întregĭ pentru apĕrarea drepturilor acesteĭ patriĭ în care eĭ găsesc o primire frățéscă și milostivă.

Să-ĭ recunóscem maistri în lingușirĭ, în înjuriĭ și în calomniĭ, și să trecem.

Când am vĕdut că acești ómenĭ te critică și te sfâșie chiar pe tine, mi-am ridicat condeiul, ḑicêndu-mĭ că nu sciŭ ce ḑic și că deși nu le-o plăcea lor cele ce am a-ți spune, dar póte ca să intereseze pe uniĭ din Românĭ, și iată că-mĭ urmez epistola de unde am lăsat-o.

Pe când ne apropiam de teribilul an 1840, despre care se prorocia fel de fel de grozăviĭ, ba c'o să ne frigă, ḑiceaŭ uniĭ, ba c'o să ne férbă, ḑiceaŭ alțiĭ, c'o să ne arunce în fundul văzduhuluĭ, credeaŭ uniĭ astrologĭ, c'o să ne ridice în slava ceruluĭ, cum credeaŭ mulțĭ prorocĭ. Lumea era îngrijată și posomorîtă, nimenĭ nu maĭ rîdea, numaĭ noĭ Româniĭ studențiĭ din Paris, eram veselĭ și voioșĭ; pe tótă ḑiua diligența de la Strasburg sporia numĕrul tinerilor

veniţi la învĕţătură. În tómna anuluĭ 1837 Moldova a dat un contingent însemnat, ajunserăm a numĕra, cu micĭ cu marĭ, la dóuĕ-decĭ, şi legăturile de amicie dintre Muntenĭ şi Moldovenĭ deveniaŭ din ce în ce maĭ strinse şi maĭ patriotice. Ne întâlniam la Café Corneille, unde domnia glasul învĕţatuluĭ student Bermudez, saŭ la Café Procope, unde cuvîntul era al unuĭ alt student devenit ilustru, a luĭ Jules Simon; ne comunicam uniĭ altora scrisorile ce primiam din Iaşĭ şi din Bucurescĭ, le comentam, le discutam şi începusem a judeca pe Domnĭ şi pe Împĕraţĭ. Epistolele luĭ Niculae Bălcescu, luĭ Iancu Voinescu şi luĭ Grigorie Alexandrescu eraŭ fórte apreciate, maĭ ales pentru noutăţile ce ne daŭ despre cele ce se petreceaŭ cu ocasiunea revisuiriĭ Regulamentuluĭ organic, în care Baronul Rukman cerea suprimarea autonomieĭ ţĕrĭĭ prin supunerea legilor nóstre la sancţionarea curţilor suzerane şi protectrice. Colonelul Câmpinénu luase în mână apărarea drepturilor Românieĭ. Cuvintele acestuĭ deputat aŭ fost toxinul care a deşteptat pe Românĭ din letargia în care se aflaŭ. Mulţĭ tinerĭ, carĭ petreceaŭ o viaţă de trândăvie şi de disoluţiune, şi aş puté cita nume ilustre astă-dĭ, aŭ părăsit petrecerile şi cărţile, aŭ alergat sub baniera Câmpinénuluĭ, s'aŭ pus

serios pe studiĭ şi aŭ adus maĭ în urmă ţĕrĭĭ servicĭĭ însemnate.

Cu cătĭva anĭ maĭ înainte, cam pe la 1835, poftit fiind la o vênătóre de amicul şi conşcolarul meŭ Faugeroux, mĕ întâlnisem cu Armand Carrel, redactorul, capul ţiaruluĭ *Le National*, şi cu un polonez Mihail Czaika Czaikowski, cazac din Ukraina refugit din 1831, unul din secretarĭĭ Principeluĭ Czartoriski. Séra după vênătóre am prânţit la *Hôtel des trois Ecus* la Avalon şi am petrecut séra împreună până la mieţul nopţiĭ, aşteptând trecerea diligenţiĭ Messagerieĭ Lafite-Gaillard la care reţinusem locurĭ pentru Paris.

Treĭ ţile după aceea, în marea mea mirare, am citit în a dóua colónă a ţiaruluĭ „Naţionalul“ un articol fórte călduros despre suferinţele Principatelor în timpul războiuluĭ turcesc de la 1828, despre ocupaţiunea ruséscă de şapte anĭ şi despre scopurile ambiţióse ale Rusieĭ. In acel articul am recunoscut multe din cele ce povestisem eŭ la otelul de la Avalon. Intr'un alt articul, un foileton în Constituţionalul doctoruluĭ Véron, M. Czaikowski povestia lupta bandeĭ luĭ Tunsu cu potera spătărieĭ, şi mórtea voinicéscă a haiduculuĭ întocmaĭ cum le descrisesem. Tot cam pe la anul 1835 publicasem o broşură în-

titulată *Coup d'oeil sur l'Etat actuel de la Valachie*, scrisă cu ajutorul profesoruluĭ meŭ Satur, după nisce note trimise de unchiul meŭ Câmpinénu.

Armand Carrel îmĭ admitea în ḑiarul sĕŭ orĭ ce articul îĭ duceam sub titlul *correspondance de Bucarest*. Mĕ recomandase amicilor şi colaboratorilor sĕĭ, Bastide şi Maillefer, însărcinaţĭ cu politica din afară; şeful îşĭ reservase cestiunile interióre şi afacerile Spanieĭ, care pe atuncĭ interesa maĭ cu deosebire politica francesă. După mórtea atât de regretată a luĭ Carrel am urmat relaţiunile mele cu redacţiunea „Naţionaluluĭ", şi în tot timpul cât am stat în Paris colónele ḑiaruluĭ din *rue Lepelletier* mi-aŭ fost deschise.

Corespondenţa din Bucurescĭ, publicată regulat maĭ în tótă sĕptĕmâna în unul din cele maĭ importante ḑiare din Paris, intriga fórte pe uniĭ din compatrioţiĭ noştri, precum era fraţiĭ Gheorghe Bibescu şi Barbu Ştirbeĭ, Barbu Catargiu, Anagnosti, fraţiĭ Nicolae şi Stavrache Niculescu etc., aflătorĭ pe-atuncĭ în Paris; eĭ alergaŭ în tóte părţile căutând să descopere pe autorul acelor articule şi acelor broşurĭ, căcĭ ideile esprimate într'însele diferaŭ cu totul de modul de a vedé şi de a vorbì al acestor domnĭ.

Eraŭ mulţĭ Românĭ pe-atuncĭ carĭ vedeaŭ salvarea ţĕrĭĭ în întărirea protectoratuluĭ rusesc.

Czaica (maĭ tărdiŭ Sadyk Paşa) mĕ presentase Principeluĭ Czartoriski, care avea o mare influenţă asupra ómenilor politicĕĭ aĭ Europeĭ şi maĭ cu deosebire asupra guvernelor Francieĭ şi Engliterei; acestŭ bărbat era maĭ tot-deauna consultat la Paris şi la Londra în tóte afacerile privitóre la Orient, ca unul care jucase un rol mare în timpul împĕratuluĭ Alexandru I, şi cunoscea maĭ bine decât orĭ-cine scopurile ascunse ale Rusieĭ.

In faţa celor ce se petrecea în ţara nóstră cu ocasiunea revisuirĭĭ Regulamentuluĭ, Principele Czartoriski trimisese la Bucurescĭ pe un secretar al sĕŭ, pe contele Voronicĭ sub numele de Verner, ca să se pue în relaţiune cu Câmpinénu şi cu partidul opus Rusieĭ. Bĕtrânul Centra, din ministerul trebilor din afară, încuraja şi proteja acéstă acţiune pe sub mână, deşi în aparenţă politica Francieĭ în Principate era o politică cu totul de espectativă. Tênĕrul Filip Colçon, secretarul Consulatuluĭ frances din Bucurescĭ, neţinênd nicĭ o sémă de instrucţiunile şefuluĭ sĕŭ, lucra pe faţă cu Câmpinénu şi cu tinerĭĭ patrioţĭ românĭ; zelul tênĕruluĭ secretar mergea până a-şĭ compromite cariera, publicând

în anul 1839 una din cele mai bune cărți care s'au scris despre Principate, o diagramă bine făcută și o esplicațiune asupra tratatelor Domnilor Români cu Pórta, basată pe principiele cele mai raționale ale dreptului ginților. In 1839 am dat un estract din acéstă carte sub titlu de *Précis des droits des Moldaves et des Valaques fondé sur le droit des gens et sur les traités.*

Cu venirea Câmpinénului la Paris la 1839, noi studenții Munteni și Moldoveni ne-am apropiat și mai mult între noi; am organisat întrunirile nóstre într'un mod mai sistematic; ne adunam regulat duminecile la Mavrocordat Ursu, la Dumitru Brătianu, la Sandulache Miclescu sau la Ion Docan; discutam interesele țării și viitorul ei, luam angagiamentul de-a fi totdeauna uniți în apărarea drepturilor nóstre de autonomie; ne învoisem ca la întórcerea nóstră în țară să înființăm un diar pentru propagarea ideilor liberale și patriotice; hotărîsem ca unii din Moldoveni să vie să se stabilésca în Bucuresci și unii din Munteni să mérgă la Iași ca să propagăm unirea.

Intr'o séră, aflându-mě la principele Czartoriski, apare în salon un tênĕr mic de talie de o complecțiune delicată, alb și sarbĕd la față, pĕr galben auriŭ lung, dat pe spate, ochii al-

bastri vii şi pătrunzĕtorĭ; toţi câţi eraŭ ómenĭ politicĭ în salon îl înconjurară; Thiers, pe atunci ministru se apropie de dînsul, îĭ strânge mânile cu efusiune şi se aşézĕ un cés la vorbă cu dînsul. Acesta era David Urquhard. La Eton şi la universitatea din Edinburg făcuse admiraţiunea tuturor profesorilor; copil încă, se luptase alăturĭ cu amicul sĕŭ Byron pentru independenţa Grecilor; la întórcere câştigase afecţiunea regeluĭ William şi a fost numit de-odată primsecretar la ambasada din Constantinopole. Acolo în puţin timp el dobândise o mare influenţă asupra Turcilor, devenise amicul şi consilierul Sultanuluĭ Mahmud, şi purta costum turcesc; s'a bănuit chiar că îmbrăţişase Islamismul.

In cestiunea Vixenuluĭ, capturat de Ruşĭ pe cósta Circasieĭ, pentru că ducea arme şi muniţiunĭ de resbel luĭ Abi Melek şi luĭ Şamil, el luase partea fraţilor John şi Georges Bell, proprietarĭĭ corăbieĭ, şi duse lucrurile până la o ruptură între Rusia şi Englitera, trecênd peste voinţa şi instrucţiunile şefuluĭ sĕŭ.

Conflictul dintre secretar şi ambasador s'a terminat cu rechemarea celuĭ maĭ tênĕr, care, părăsind atunci cariera diplomatică în care debutase într'un mod aşa de strălucit, intră în camera comunelor unde denunţa de vênduţĭ Ru-

sieĭ şi pe ambasadorul Ponsomby şi pe ministrul Palmerston.

Deşi Urquhard a fost desaprobat de guvernul sĕŭ, însă el a făcut să se inaugureze o politică de rivalitate şi de ostilitate între Englitera şi Rusia. El era omul care studiase maĭ bine Orientul şi politica ruséscă, scrisese o carte importantă *La Turquie et ses ressources* şi publica vestitul *Portofolio*, în care tipăria documente secrete de o fórte mare importanţă politică; era amic intim al luĭ Prokesch Osten şi al Francesuluĭ Eugène Poujade, pe atunci secretar al luĭ Drouyn de Lhuys, şi maĭ târdiŭ, de la 1849 până la 1856, consul general la Bucurescĭ; era în relaţie cu Urquhard şi mĕ face cunoscut cu dînsul. Intrând în vorbă cu dînsul, după ce el m'a ascultat cu cea maĭ mare atenţiune şi interes în tot timpul cât i-am vorbit de purtarea Rusieĭ în Principate, de drepturile ce căuta să-şĭ atribue şi de scopurile eĭ ambiţióse, când am trecut a-ĭ spune şi despre abaterile Turcieĭ de la tractatele ce avea cu Domniĭ noştri ceĭ vechĭ şi de purtarea paşilor de pe marginea dréptă a Dunărieĭ, mĕ pomenesc că se înfuriéză, chipul sĕŭ dulce şi plăcut iea o espresiune sĕlbatecă şi înspăimântătóre, figura sa se descompusese în cât nu-l maĭ cunosceaĭ, mânile i

se crispase, pumniĭ se închisese şi braţele luase poziţiunea unuĭ atlet de box. Dac'am vĕḑut aşa, l'am lăsat în voia luĭ Dumneḑeŭ, şi orĭ de câte orĭ îl întâlniam, îl evitam.

Urquhard câştigase o atât de mare influenţă în Franţa, încât conducea politica luĭ Thiers până a hotărî pe acest ministru a rupe cu tóte puterile carĭ se uniseră în contra luĭ Mehmet-Ali. Prin influenţa sa asupra preseĭ şi asupra opiniunĭĭ publice în Englitera, combătea politica luĭ Palmerston denunţând'o ca favorabilă Rusieĭ, susţinea politica luĭ Thiers, care era de a lăsa pe Mehmet-Ali să mérgă la Constantinopole, creḑênd că acest organisator ar puté să regenereze imperiul otoman. Urquhard căuta să deslipéscă pe Anglia de Rusia, de Austria şi de Prusia şi s'o facă să coopereze cu Franţa la susţinerea luĭ Mehmet-Ali. Războiul devenise atât de iminent încât regele Ludovic Filip nu l'a putut înlătura de cât depărtând pe Thiers de la guvern.

Trecuse vr'o treĭ lunĭ de la furtunósa mea convorbire cu Urquhard, când, invitat de Bastide la un prânz, l'am găsit între óspeţĭ. Conversaţiunea venind asupra feluluĭ de a se hrăni populaţiunile din Orient şi făcênd eŭ descrierea lapteluĭ nostru de oĭ, sus la munte vara între Sânte

Mării, și spunêndu-le că este gros ca mierea, încât cuțitul lasă dungă când îl trecĭ pe taler, spunênd cum este iarba de désă și de suptire în pășunile Carpaților și povestind despre viéța originală a păstorilor noștri, m'am pomenit deodată cu englezul că sare de pe scaun și că mĕ iea în brațe, plângênd și ḑicêndu-mĭ:

— Eŭ te înțeleg! aĭ o patrie, iubesce-o și nu lăsa pe nimenĭ să facă dintr'însa ceea ce Anglia a făcut cu Scoția! — Urquhard era Scoțian.

Dintr'acea séră el a devenit cel maĭ bun și maĭ călduros amic al Românieĭ, pe cât timp nu ar fi voit să se despartă de imperiul otoman. L'am întâlnit adesea în drumul meŭ în Franța, în Anglia, în Svițera, în Turcia; devenise un apostol al autonomieĭ și al uniriĭ Principatelor. El avea cea maĭ mare stimă și admirațiune pentru caracterul franc și leal al Turculuĭ adevĕrat, era un vrăjmaș aprig și neîmpăcat al Rusieĭ, și credea că Turcia era singura stavilă ce putea esista în contra ambițiunii Țarilor. Acest om ar fi jucat un mare rol politic, dacă nu ar fi fost absolut în ideile sale. El a murit sunt acum 4 anĭ; amicii sĕĭ în Englitere se intituléză Urquhardisti și veneréză memoria luĭ ca a unuĭ sfânt.

La anul 1841 terminasem studiile mele, dobândisem titlul de inginer de la scóla de mine din Paris şi mĕ întorceam în ţară cu speranţa de a fi întrebuinţat la esploatarea salinelor nóstre, saŭ să dobândesc o catedră în Sfântu-Sava. După povaţa unuĭ vĕr al meŭ, Iancu Manu, atuncĭ director la vornicie, am prelucrat un proiect de esploatarea sărieĭ după o metodă care s'a adoptat maĭ târdiŭ de inginerul Caracioni la Slănic; acel proiect dat luĭ Iancu Otetelesanu, care-mĭ era unchiŭ, unul din concesionariĭ salinelor, a fost respins de coasociaţiĭ sĕĭ ca costisitor; după aceea, adresând o cerere de catedră, m'am pomenit chiemat de Nenea mare (aşa-ĭ ziceam în familie luĭ Mihalache Ghica, fratelui celuĭ mare al luĭ Vodă) care-'mĭ propune să-mĭ aleg o prefectură orĭ şi care, afară de cea de Craiova şi de Focşanĭ; în marea neplăcere a tatăluĭ meŭ, am declinat onorul ce mi se făcea, ziceând că nu mĕ simţiam în stare să îndeplinesc o funcţiune atât de importantă, neavênd nicĭ esperienţa, nicĭ cunoscinţele necesare pentru îndeplinirea unor asemenea îndatoririĭ.

Bănuelile că aş fi fost autorul scrieriĭ puţin favorabile guvernuluĭ de atuncĭ şi domina-

țiunii străinului, precum și stăruința de a visita pe unchiul meŭ Câmpinénu în închisórea de la Mărginenĭ și de la Plumbuita, făcea că eram rĕŭ notat și la Palat și la Consulat. Marele vornic Mihalache Ghica și Consulul Dașkof în maĭ multe rânduri făcuse observațiunĭ tatămeŭ, prevenindu-l că, de nu voiŭ schimba modul meŭ de a cugeta și de a mĕ esprima, aŭ să fie siliți să iea mĕsurĭ în contra mea. Cu puțin înainte se isgonise Vaillant din țĕră, se arestase și se surghiunise la Snagov și la Ocnă Mitică Filipescu, Niculae Bălcescu, Marin Serghiescu și Telegescu.

In poziținea în care mĕ găsiam, sfătundu-mĕ cu unchiul meŭ Câmpinénu, m'am hotărît să mĕ duc la Iași.

Unii din boerĭ, aflând despre decisiunea ce luasem și cunoscênd ideile carĭ domniaŭ între tinerii Românĭ de la Paris, din care unii se întórseră în Moldova și ocupaŭ poziținĭ însemnate, m'aŭ însărcinat să duc luĭ Mihaiŭ Vodă Sturza o epistolă, în care espunea Domnuluĭ Moldoveĭ starea Țĕriĭ-Românescĭ, arătându-ĭ că Domnia luĭ Alexandru Ghica era pe sfârșite și propuindu-ĭ să-l alégă Domn al Valachieĭ ca astfel să realiseze scopul dorit de toți Românii, *Unirea Principatelor*.

Epistola acésta era iscălită de Câmpinénu, de Villara şi de Filipescu Vulpe.

Primesce frăţescile mele salutări şi urmarea pe curênd.

ION GHICA.

X.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

LIBERTATEA

Ghergani, Iunie, 1881.

Iubite amice,

După promisiunea ce ți-am dat, urmez astădi epistola mea precedentă cu câte-va considerațiuni asupra libertății, asupra acestui cuvînt magic, a acestei deități în numele căreia de trei mii de ani tóte se fac și se desfac. Nu este publicist, economist saŭ moralist, care să nu dică că vorbesce, scrie și luptă pentru libertate; nu este cap încoronat, nu este un singur om de stat, ministru, cancelar saŭ vizir, care să

nu-şĭ dea, cu drept saŭ fără drept, titlul de liberal.

„O patrie, câte crime nu se comit în numele tĕŭ"! striga un filosof al antichităţiĭ.

Acest cuvînt s'ar aplica încă şi maĭ bine libertăţiĭ.

Istoria este plină de cruḑimile comise în revendicarea libertăţilor publice şi private. Atenianiĭ se făliaŭ cu libertăţile lor, pe când înhăma pe iloţĭ la pietre de móră şi-ĭ învârtiaŭ cu biciul la téscurile de unt-de-lemn; pe când daŭ luĭ Socrate să bea otravă, ca să nu se maĭ vorbéscă de unitatea dumneḑeiriĭ. Romaniĭ vorbiaŭ în forum libertate, pe când mânaŭ sute de miĭ de robĭ cu biciul, ca pe turme de vite, la lucrarea edificiilor colosale cu carĭ împodobiaŭ cetatea eternă, şi pe când aruncaŭ pradă fiarelor sĕlbatice pe aceĭ carĭ îndrăsniaŭ să mărturiséscă în Christ. Impĕraţiĭ, baroniĭ, tóte revoluţiunile şi tóte conjuraţiunile, pronunciamentele, lovirile de stat, toţĭ şi tóte aŭ jurat şi jură în numele sacru al libertăţiĭ, pretinḑênd că tot ce fac şi aŭ făcut ar fi pentru glorificarea libertăţiĭ.

Ne putem întreba: cum se face că existenţa şi dobândirea acestuĭ drept al omuluĭ să fie încă disputată şi contestată, de vreme ce toţĭ

o voesc şi toţĭ o cer ceruluĭ şi pămîntuluĭ, de óre-ce fie-care se ţine gata a face pentru dobândirea eĭ tóte sacrificiile de viéţă şi de avere?

Causa este că, fie-care o voesce maĭ mult pentru sine şi aşa cum crede el că i-ar venì maĭ bine la socotélă, fără a se preocupa dacă acţiunile sale nu ating şi nu jignesc libertăţile altora. Lumea nu este încă pătrunsă de adevĕratul sens al acesteĭ prerogative. De aicĭ colisiunĭ, luptă, pentru deosebitele moduri de a înţelege, de a voì şi de a practica libertatea : o încălcélă care nu se póte descurca de seculĭ, un adevĕrat antagonism, de unde autoritatea trage mijlóce de a oprima împingênd pe uniĭ în contra altora, şi unde demagogiĭ găsesc un mijloc de a se face populariĭ, preconisând libertăţĭ stravagante, cariĭ nu se pot realisa, dar cariĭ adesea uimesc spiritele slabe şi inculte.

Mulţimea nu este încă pĕtrunsă de idea că libertatea unora nu trebue să împedice libertatea celoralalţĭ.

O cucónă, care plătise ştraf la Viena pentru-că îşĭ bătea servitórea, o biată ţigancă pe care o luase cu dînsa în călătorie, când se întorcea în ţéră, după câte-va lunĭ, îndată ce a pus piciorul pe pămîntul românesc la Turnu-

Severin, a salutat patria cu o pereche de palme pe obrazul bieteĭ Oprichi, esclamând:

„Te salut o patrie de libertate, unde pot bate când voiŭ!“

Sunt încă puţinĭ aceĭ carĭ înţeleg că fericirea unuĭ popor stă în libertatea tuturor, iar nu în prefecţiunea unora şi în apăsarea altora; şi sunt numeroşĭ aceĭ carĭ cer libertatea astfel cum le-ar plăcé lor, fără a le păsa de ceĭalalţĭ, de aceea vedem că ceea ce numesc unĭĭ libertate iea fel de fel de forme, şi că, în loc de a fi toţĭ mulţămiţĭ, strigă unĭĭ în contra altora, simţindu-se loviţĭ şi împedicaţĭ în interesele şi în desvoltarea lor.

Pentru unĭĭ, supremul libertăţiĭ ar fi de a se obliga toţĭ Românĭĭ marĭ şi micĭ să nu cumpere marfă de cât de la dînşiĭ; alţiĭ maĭ puţin esigenţĭ s'ar mulţămì ca să nu se aducă mărfurĭ străine în ţéră, ca să nu concure cu cele confecţionate de dînşiĭ; pentru alţiĭ ar fi destul să se restrîngă cât s'ar putea maĭ mult numĕrul acelora carĭ produc aceleaşĭ obiecte ce produc şi eĭ, şi fórte puţinĭ înţeleg că a protege în contra concurenţeĭ, fie din lăuntru fie din afară, este a persecuta pe ceĭ mulţĭ în folosul unora, că este a supune pe fie care la nisce dărĭ nedrepte şi fără folos pentru ţéră; căcĭ orĭ-ce

mĕsură s'ar lua în favórea unuĭ individ, uneĭ meseriĭ, şi orĭ-ce formă ar lua acea mĕsură, ea se traduce într'o contribuţiune bănéscă, care apasă asupra tuturora şi devine un adevĕrat impósit, care, de cele maĭ multe orĭ, nu profită nicĭ măcar aceluĭ pe care a căutat să-l favorizeze.

Un patrıotism rĕŭ înţeles face pe mulţĭ să créḑă că a oprì concurenţa, a acorda scutirĭ saŭ privilegiurĭ şi a împedeca libertatea schimbuluĭ de la un oraş la altul, de la o ţéră la alta, ar fi a îmbogăţì naţiunea. Eróre! căcĭ nu se póte admite că legile cele marĭ şi providenţiale să pótă aduce vre-odată sărăcie şi peire; nu se póte admite că transacţiunile libere, carĭ sunt schimbul de serviciĭ între ómenĭ, să pótă fi vre-odată vătămătóre şi păgubitóre; din contra ele vor îmbogăţì cu atât maĭ mult cu cât vor fi maĭ active, ele se micşoréză cu cât li se aduc maĭ multe restricţiunĭ şi piedicĭ.

Atât raţiunea cât şi datele statistice dovedesc în mod netăgăduit că prin libertatea producţiuniĭ şi a schimbuluĭ valórea obiectelor merge scăḑênd şi utilitatea lor merge crescênd. Cu cât valórea obiectelor scade, cu atât rămâne un capital maĭ mare disponibil, capital care póte fi pus în serviciul producţiuneĭ ca să o sporéscă; şi

vice-versa, cu cât valórea obiectelor va fi mai mare, cu atât capitalul rămas disponibil va fi mai mic şi cu atât producţiunea va scădé.

Ţările despotice, unde s'a practicat cu mai multă asprime sistemul vamal, sistemul protecţionist şi sistemul prohibitiv, este dovedit astădi că au fost şi sunt cele mai sĕrace şi cele mai puţin locuite, şi totodată cele mai turburate şi mai bântuite de conspiraţiuni, de răsvrătiri, de fómete şi de fel de fel de epidemii; şi aŭ mare dreptate economiştii când răspund toţi într'o glăsuire fisiocraţilor şi Malthusianilor, că libertatea transacţiunilor şi crescerea densităţii populaţiunii înlesnesce sporirea producţiunii şi a bogăţieĭ.

Nu este esact a crede că interesele se împung unele cu altele; tot ce se póte ḑice într'acéstă privinţă este că omul, ca fiinţă activă, caută să depărteze saŭ cel puţin să micşoreze cât póte, să împuţineze sensaţiunile ostenitóre şi neplăcute şi să măréscă şi să îmmulţéscă pe cele plăcute şi mulţumitóre: ceea ce vine a ḑice, a încunjura şi a împuţina munca şi ostenéla şi a sporì mulţămirile, saŭ a produce puţin şi a consuma mult. Pentru ca să dobândéscă însă pe cele plăcute, nu o póte face de cât prin schimb

cu ceea ce a produs el; munca e dar condițiune fatală existenței societăților omenești.

Schimbul între producte constitue tótă sciința politică și socială, care reguléză relațiunile ce trebue să existe între ómeni și face că eĭ nu pot fi absolut liberĭ, ci trebue să-și reguleze acele relațiunĭ ast-fel, ca libertatea să nu fie jignită decât întru cât acea a unora ar puté vătăma pe a altora.

Că omul se nasce liber, nu avem decât să observăm acéstă ființă atuncĭ când încă societatea, obiceiurile și legile nu aŭ putut să fi avut nicĭ o acțiune asupra luĭ, să-l observăm în stare de pruncie. Copiiĭ plâng când sunt lăsațĭ singurĭ, nu le place nicĭ singurătatea nicĭ întunericul, le place să fie în societatea semenilor lor, preferind pe ceĭ de aceiași etate cu dînșiĭ; tot de odată sunt egoiștĭ și voluntarĭ, și cu atât maĭ voluntarĭ cu cât sunt maĭ pruncĭ, cu cât nu s'aŭ frecat cu resistența celoralalțĭ; se mânie și se revoltă cand li se împotrivesce cine-va la voința lor. Aceste dóuĕ instincte naturale, carĭ amêndouĕ cer a fi satisfăcute și carĭ lăsate fără frĕŭ ar face din fie-care om un despot saŭ un sclav, ele cer a fi temperate și regulate prin concesiunĭ mutuale de la unĭĭ la alțiĭ, făcênd pe fie-care să înțelégă respectul ce datoresce drepturilor celoralalțĭ cu

condițiunea, se înțelege, ca unii să nu aibă mai multe drepturi decât alții, ci să sacrifice fie-care o părticică din libertatea sa pentru posibilitatea de a trăi în societate cu alții.

Omul nu póte trăi în isolare, fiind-că organismul său fisic și intelectual îl pune în necesitate de a avé trebuință de ajutorul semenilor săi, nu numai a celora cari îl înconjóră dar a celor de departe; lucrăm unii pentru alții, fiind-că în starea socială ne procurăm mulțumiri pe cari nu le am puté dobândi prin noi înșine. Ca să ne convingem de acest adevĕr, nu avem de cât să considerăm ceea ce mâncăm, ce bem și ce îmbrăcăm într'un an, pentru a ne încredința că munca nóstră proprie și individuală nu ne-ar puté procura acele obiecte nici cu o lucrăre stăruitóre de mai multe secule.

In starea de isolare trebuințele covârșesc putințele nóstre, mijlócele nóstre de producțiune, pe când în starea socială din contră mijlócele nóstre egaléză și covârșesc trebuințele.

Mulțămirile omului depind de repartițiunea productelor, și acea repartițiune dă loc uneori la o mulțime de regulări nedrepte, egoiste și rĕu chibsuite, cari nemulțămesc și turbură societățile, neliniștesc guvernele.

In fie-care societate individul luptă pentru

libertate şi pentru apropriare, pe când statul saŭ guvernul luptă pentru autoritate, şi ast-fel se formézá dóuĕ curente opuse.

Omul slab vorbesce totdeauna în numele libertăţiĭ, dar, îndată ce devine tare, începe a vorbì în numele autorităţiĭ, a forţeĭ.

„Părinţiĭ bisericeĭ, ţice Cantù, proclamaŭ „libertatea credinţelor în tot timpul persecuţiu„niĭ religieĭ creştine, îndată însă ce a încetat „acea persecuţiune şi biserica a devenit autori„tate, aŭ început la rândul lor a vorbì în numele „puteriĭ.“ Aceste dóuĕ curente ale libertăţiĭ şi al autorităţiĭ le găsim în luptă în tóte societăţile; şi chiar în cele maĭ înaintate în civilisaţiune găsim o luptă neîncetată între justiţie şi putere, fie-care posedând o acţiune puternică asupra societăţiĭ lor şi biruind când una când alta.

Lumea occidentală se svârcolesce de secule între autoritate şi libertate, luptă necontenit cu principiul autoritar, inimicul jurat al societăţilor libere.

Să nu se înţelégă iar că a fi liber va să ţică a nu face nimic, de témă să nu aducem supĕrare semenuluĭ nostru, ci din contră a fi liber însemnézá a muncì, a fi singurul sĕŭ arbitru de ceea ce face şi de ceea ce nu face;

căcĭ libertatea este activitate, este dreptul de întrebuințare liberă a timpuluĭ, alegerea liberă a lucrăriĭ și a munceĭ nóstre; nu este cum cred uniĭ trândăvia, saŭ dreptul de a înjura și a calomnia, saŭ dreptul de a chiema ura și disprețul asupra celoralalțĭ saŭ asupra guvernuluĭ, și a provoca ură și resvrătirĭ. Nimic nu garantéză maĭ bine propriele drepturĭ ale fiecăruia ca respectul ce trebue să avem noĭ înșine pentru drepturile carĭ le țin în cumpănă.

Numaĭ cu acéstă condițiune libertatea se póte stabilì la un popor; ea este exigentă și capricióză, voesce să fie înțelésă, apreciată și iubită până la mórte. Și când dintr'un concurs óre-care de circumstanțe, libertatea se cobóră asupra uneĭ societățĭ, care nu scie să o prețuéscă și să o practice, ea se opresce puțin și dacă vede că nu este respectată și adorată, sbóră, fuge, lăsând un regret lung și amar, căcĭ nimenĭ nu simte maĭ bine lipsa eĭ decât aceĭ carĭ aŭ avut-o și aŭ perdut-o, nesciind să o păstreze. Voltaire ḑicea, că pentru a scrie despre libertate, ar voì să fie închis la Bastilie.

Libertatea rĕŭ înțelésă face afacerile despotismuluĭ, precum și despotismul nasce maĭ curênd saŭ maĭ târḑiŭ libertatea. S'a ḑis că Bas-

tilia a făcut mai mult pentru libertate decât Voltaire şi Rousseau.

Cu cât într'o societate există mai multă ignoranţă şi mai puţină educaţiune, cu cât simţul justiţiei şi drépta apreciare a intereselor sunt mai puţin desvoltate; şi cu cât puterea morală, care înfrânéză patimele şi desvoltă raţiunea, va fi mai slabă, cu atât libertatea va fi mai puţin înţelésă şi practicarea ei va fi mai anevoe, şi prin urmare pericolul de a se pierde va fi mai iminent.

Una din condiţiunile cele mai importante pentru libertatea unui popor este, ca în clasele de jos să existe spiritul de conservaţiune şi în cele de sus să existe spiritul de innovaţiune şi de progres. Acéstă condiţiune a făcut, că în Englitera libertatea a putut înflori mai bine decât în ori ce altă ţară.

Abolţiunea robiei, desfiinţarea glebei şi a clăcei, abolţiunea drepturilor de nascere, proclamarea egalităţii, libertatea exerciţiului meseriilor, desfiinţarea monopolurilor, libertatea presei şi a întrunirilor, libertatea individuală *habeas corpus*, sunt victorii ale libertăţii; ele însă nu dau acelora cari aŭ scăpat de nedreptate şi de apăsare dreptul să crédă şi să pretindă că la rândul lor pot oprima pe aceï cari i-aŭ năpăs-

tuit, căcĭ acésta nu ar fi decât o intervertire de roluri, iar nu o biruinţă a principiuluĭ libertăţiĭ; rĕul ar rĕmânea acelaşĭ, ar fi póte chiar şi maĭ mare, pentru că nimic nu este maĭ grozav de cât apăsarea mulţimiĭ.

Pe cât timp nu vom căuta decât ceea ce ne convine personal, fără a ţine sémă de trebuinţele şi de interesele celoralalţĭ, să tot dorim libertatea, să o tot chiemăm toţĭ cu toţiĭ, buni şi reĭ, bĕtrănĭ şi tineri, ea va remăné surdă la glasul nostru, va remâné suspendată în aer ca o simplă aspiraţiune şi va dispăré ca o nălucă, tocmaĭ atuncĭ când am crede că o ţinem maĭ bine. Pe cât timp nu vom înţelege că ea este dreptul de a face ceea ce voim sub propria respundere a consciinţeĭ, recunoscênd celoralalţĭ un drept egal, nu putem fi liberĭ.

Câtă vreme însă pentru brutar idealul libertăţiĭ ar fi dreptul de a impune consumatorilor pâne lipsă la dram, necóptă şi din făină stricată, şi pe cât timp măcelarul va striga în contra autorităţiĭ care-l opresce de a vinde carne de mortăciune, şi cărciumarul va dorì ca salonul seŭ să fie local de întâlnire a făcĕtorilor de rele, carĭ se mulţumesc a bea rachiul fabricat cu vitriol şi cu ardeiŭ şi a-l plătì cât de scump din beneficiile meserieĭ lor, pe strade după mie-

ḑul noptiĭ; pe câtă vreme tabaciĭ, cavafiĭ şi croitoriĭ vor crede că libertatea constă în a nu se permite concetăţenilor lor să cumpere peĭ, cisme şi haine de la alţiĭ din ţéră saŭ din afară, şi a obliga, în numele patrieĭ şi al patriotismuluĭ, pe toţĭ locuitoriĭ să se îmbrace şi să se încalţe cu haine şi cu încălţăminte făcute de domnia lor, ḑicerea *libertate* va fi o ilusiune, şi pe tótă ḑiua ar fi un pas către apăsare şi despotism.

Autoritatea şi politica nu sunt numaĭ decât metoda de a realisa libertatea şi de a o garanta. Intr'o societate civilisată numaĭ legea scrisă trebue să ţie locul voinţeĭ arbitrare şi a bunuluĭ plac, ea trebue să consacre şi să facă să se respecte drepturile naturale şi imprescriptibile ale fie-căruia. Guvernele nu aŭ dreptul să se considere pe dînsele ca avênd prerogative şi interese proprii, ci trebue să înţelégă şi să scie că nu sunt nimic alta decât puterea care se întrepune între acel care încércă să nedreptăţéscă şi acel asupra căruia caută să se năpustéscă nedreptatea.

Omul, ca să fie liber, trebue să înţelégă şi să scie, că ceea ce dă libertate, consideraţiune şi avere este munca, că ele sunt singurul drum care duce la civilisaţiune şi la progres; până

când nu vom învĕţa, lovindu-ne cu capul de pragul şi de sus şi de jos, a nu mai crede pe aceĭ carĭ, ca să ne esploateze, ne făgăduesc câte în lume şi în sóre, caĭ pe pĕreţĭ: libertate absolută, împuţinare de dărĭ, instrucţiune cu chila, guvern eftin, — până atunci n'o să vedem altă decât dóuĕ saŭ treĭ partide politice vrăjmăşindu-se între dînsele şi strigând fie-care, la rândul lor: „sculaţi voĭ ca să ne punem noĭ“; partide egoiste şi ambiţióse, care pismuind pe ceĭ ajunşĭ la putere, carĭ, de bine de rĕŭ, se silesc cât pot şi pe cât se pricep, să facă cum cred că e maĭ bine, se muncesc să-ĭ dea jos şi să se pue în locul lor ca să facă tot ca eĭ. Strigă, deşi sciŭ că îndată ce se vor pune pe lucru la rândul lor, are să se scóle opositiunea celoralalţĭ în contra lor; că aceĭ carĭ la rândul lor ar vroi să-ĭ înlocuiască, aŭ să-ĭ atace pentru tóte câte vor face, precum şi pentru cele ce nu vor face, aŭ să-ĭ denigreze, să-ĭ calomnieze, să-ĭ gratifice cu titlurile obicĭnuite de instrumente ale neamiculuĭ şi ale străinuluĭ, de călcătorĭ de legĭ, de violatorĭ de constituţiune; că aŭ să-ĭ acuse de rea voinţă, de nesciinţă, să-ĭ împiedece la orĭ-ce ar voi să facă, să-ĭ insulte nu numaĭ în viéţa lor publică dar chiar şi în cea privată, să se lege de némurile şi de amicĭĭ lor; alérgă

pe la consulĭ, pe la gazetele străine; într'un cuvînt, întrebuinţéză tóte mijlócele pentru a-ĭ discredita în ochiĭ poporuluĭ şi aĭ străinilor. Guvernul amărit îşĭ pierde cumpătul şi, ca omul necăjit, când nu este înzestrat cu o mare dosă de filosofie, alunecă pe povârnişiul mănieĭ, iea mĕsurĭ aspre, lovesce, şi cade printr'un esces de vigóre, saŭ prin descurajare şi desgust; se lasă în voia întîmplărilor, şi atuncĭ cade prin apatie. Opositiunea profită şi de una şi de alta ca să se sue pe ruinele celor căduţĭ, cugetând puţin la ceea ce are să fie. Dar a făgăduit caĭ pe păreţĭ, sănătate în vite, plóie la soróce, siguritate în case şi pe drumurĭ, la oraşe şi la ţéră, sterpirea abusurilor, a dărilor de foc şi a hoţiilor de vite, micşorarea dărilor, satisfacerea aspiraţiunilor naţionale, lăţirea teritoriuluĭ în drépta şi în stinga, participarea statuluĭ român la deslegarea tuturor cestiunilor celor marĭ ale diplomaţieĭ, şi miĭ şi miĭ de alte frumuseţĭ, — le uită pe tóte, puţin le pasă de cele ce aŭ făgăduit. Atuncĭ o altă opositiune se formézĕ cu alte făgăduelĭ, şi dantul se învîrtesce de atâţia anĭ, reîncepênd tot-deauna d'a capo, joc vătămător şĭ periculos.

Cu tóte acestea sub ministerul de erĭ, ca şi sub cel de adĭ, ca şi sub cel de mâne, lu-

mea merge înainte pe calea progresuluĭ, dovadă învederată că el nu emană de la partide ci de la naţiune şi de la condiţiunile în carĭ se află ţéra.

Nu voiŭ să ḑic că în orĭ-ce minister, ca şi în orĭ-ce opoziţiune, nu se găsesc ómenĭ desinteresaţĭ; sunt departe de a crede că uniĭ nu atacă decât ca să pue mâna pe putere, şi că ceĭalalţĭ nu se apĕră decât ca să tragă folóse, dar este învederat că înfocarea lupteĭ nu-ĭ lasă nicĭ pe uniĭ nicĭ pe alţiĭ să se ocupe cu ceea ce trebue ţĕriĭ.

Orbirea partidelor merge până a refusa şi a combate binele, când ar venì de la partidul opus, deşì raţiunea ne ḑice să-l primim orĭ de unde ne-ar venì, şi să fim recunoscĕtorĭ acelor carĭ în timpurĭ grele aŭ apĕrat drepturile ţĕriĭ. Trecutul de orĭ-ce dată, ca şi presentul, îşĭ are pĕcatele sale; dar tot-odată şi unul şi altul aŭ drepturĭ netăgăduite la recunoscinţa urmaşilor, când aŭ sciut să le păstreze o patrie; cu tóte acestea se găsesc mulţĭ care-l defaimă, îl despreţuesc şi-l insultă. Acéstă ingratitudine şi lipsă de respect către ómenĭ vine din patimă, din nesciinţă şi din orbire. Maĭ târḑiŭ, când timpul va potolì patimile, atuncĭ vom puté judeca ómeniĭ cu imparţialitate, şi póte că drep-

tatea va apăré la mulţĭ ca o mustrare, că n'aŭ sciut să preţuéscă şi să judece în deplină libertate. Până atuncĭ, ceea ce ne póte servì de normă în aprecierile nóstre asupra ómenilor este să scim, că acel care nu face alta decât se samene ura şi vrajba, zavistuind şi calomniind, nu este bun român, şi că acel care muncesce, produce, scrie, traduce, ridică o fabrică, o casă de comerciŭ, zidesce o scólă, o biserică, fie el creştin, mahometan saŭ israelit, ortodox saŭ papist, liberal, democrat saŭ aristocrat, este bun român, fiind-că prin faptele sale contribue la înaintarea şi la desvoltarea Românieĭ şi pentru acésta merită stima şi consideraţiunea ţĕrĭĭ.

Legea ne-a dat tot ce ne putea da, nu maĭ avem nimica să-ĭ cerem : suntem toţĭ egalĭ, înaintea drepturilor şi a datoriilor nu depindem nicĭ de voinţa nicĭ de capriciul nimăruĭ. Acésta este un mare bine negreşit, dar ne impune şi o respundere mare, fórte mare, căcĭ ne-a creat o ordine nóuă de datoriĭ, ne-a dat o independenţă care nu se póte păstra de cât supuindu-ne la legile carĭ ne garantéză pe unĭĭ în contra altora.

Am arĕtat, că un mod de a înţelege libertatea este de a o considera ca o tendinţă absolută a individuluĭ, fără altă regulă decât voinţa

proprie a fie-căruia, fără nicĭ o consideraţiune pentru ceialalţĭ membri aĭ societăţiĭ : libertatea egoistuluĭ, cum s'ar ḑice. Un alt mod de a o înţelege este de a o privì ca absolută numaĭ până acolo, unde ar lovì raţiunea şi justiţia. Una este libertatea tirănieĭ, cealaltă este libertatea cea adevĕrată.

Libertatea este un drept natural al omuluĭ, căcĭ fiecare are consciinţa libereĭ sale acţiunĭ, a aceleĭ libertăţĭ care nasce din noţiunea bineluĭ şi a rĕuluĭ, pe care o numim libertate morală; pe dînsa se razĕmă tot edificiul social al responsabilităţiĭ omuluĭ, cu tótă teoria pedepselor şi recompenselor; fără dînsa nu esistă nicĭ virtute, nicĭ viţiŭ, nicĭ fapte bune, nicĭ fapte rele.

Dar dacă omul se simte pe dînsul liber, nu este el óre printr'acésta chiar constrîns a nu nega celoralalţĭ ómenĭ aceeaşĭ prerogativă? Şi prin urmare nu a luat el, prin faptul acesta chiar, obligaţiunea de a-şĭ mărginì libertatea sa acolo unde ea începe a lovì libertatea celoralalţĭ, cerênd şi el acelaşĭ sacrificiŭ din partea celoralalţĭ, ca ast-fel societatea să devie garanţia drepturilor mutuale? De acì necesitatea de a recunósce o autoritate care să pótă judeca după raţiune întinderea cercului libertăţiĭ fie-căruia, cerc a căruĭ întindere trebue să fie aceeaşĭ

pentru toţi, ca să pótă fi respectat, ca să fie necontestat. Aşa dar libertatea, egalitatea şi autoritatea sunt elementele primordiale ale vieţii sociale.

Incât privesce libertatea individuală fie-care om este stăpân absolut, suveran, are dreptul netăgăduit de a dispune de persóna şi de averea sa; avem fie-care liberul joc al activităţii nóstre fisice şi intelectuale; iar încât privesce libertatea socială pe care Engleziĭ o numesc *principiul voluntar*, pe care Dupont White o numesce *individualism*, se cuvine a ţiné sémă de respectul libertăţii celoralalţi; cu alte cuvinte că trebue să se respecte prescripţiunile autorităţii, adică ale legii.

Libertatea şi autoritatea trebue să se combine în folosul fiecăruĭ membru al societăţii, iar nu să se combată, căcĭ, de va fi luptă între aceste dóuĕ elemente, societatea se periclitéză, şi o libertate, care nu recunósce autoritate, cade de sine prin anarchie, precum autoritatea cade prin abusul puteriĭ cu care a călcat libertatea.

Societăţile, aĭ căror membri nu-şĭ înţeleg datoriile ce aŭ uniĭ către alţiĭ, îşĭ daŭ maĭ totdeauna libertăţi esagerate şi rĕŭ înţelese, carĭ, maĭ curênd saŭ maĭ târdiŭ, produc ciocnirĭ între interesele comune şi particulare; degeneréză

într'o anarchie, al căreĭ singur remediŭ este despotismul.

Acel cerc viţios în care se învêrtesc unele societăţĭ de secule, provine din imperfecţiunea morală a membrilor carĭ le compun şi din puţina desvoltare intelectuală în care sunt lăsaţĭ, căcĭ libertatea trebuie să găséscă în fie-care voinţa şi puterea de a se supune adevĕruluĭ şi dreptăţiĭ, altfel societatea este în tot minutul în pericul de a fi spulberată.

„Legea veghiéză la uşa cetăţénuluĭ englez, „numaĭ justiţia póte păşì pragul, ţice Laboulaye; „liber în casă, numaĭ afară din casă este supus „autorităţiĭ; este inocent până în momentul pro„nunţărиĭ condemnărиĭ, este judecat de magi„straţĭ inamovibilĭ saŭ de juriŭ, în virtutea le„gilor carĭ aŭ definit crima maĭ dinainte şi aŭ „regulat procedura şi pedépsa.“

Libertatea omuluĭ nu trebue să fie şi nu póte fi absolută; sunt însă autorităţĭ marĭ, carĭ în seculul trecut, pe când se punea piedicĭ cugetărиĭ şi desvoltărиĭ, năbuşind şi oprimând, aŭ propagat idea de o libertate absolută şi aŭ voit să ridice acéstă idee la înălţimea unuĭ principiŭ, să facă dintr'însa o dogmă socială. Dacă acéstă idee póte fi un adevĕr netăgăduit pentru un individ isolat, nu se póte însă admite în

ceea ce se atinge de relaţiunile cu ceialalţi ómeni, şi consecinţa eï ar fi, ca nimeni să nu se abţie decât de la faptele carï nu-ï convin saŭ pe carï nu voesce a le face, a nu recunósce nicï o lege alta decât voinţa sa proprie, saŭ cel mult a nu se supune decât numaï la legile acelea, pe carï el a binevoit să le admită; se înţelege că acésta ar pune pe fie-care la voia întîmplărilor, adică la discreţiunea celuï maï tare.

In fapt nu există un principiŭ recunoscut şi netăgăduit, prin care să se preciseze şi să se stabiléscă marginile interveniriï autorităţiï în viéţa omuluï. Fie-care opinéză şi hotăresce cum iï vine maï bine; uniï merg până a crede că guvernul ar avé dreptul şi datoria de a intervenì şi a întreprinde lucrărï şi acţiunï, orï unde i s'ar păré că ar fi ceva de făcut, un rĕŭ de îndreptat; merg până a voì să fie în stat o unitate de putere care să facă binele cu sila, să-l impue. Aceia ar voì o societate omogenă, o singură putere la centru, ducênd acţiunea sa binefăcĕtóre, prin agenţï subordinaţï şi disciplinaţï, până la punctele cele maï depărtate. Aceste ideï autoritare se apropie fórte mult în procedere de organisaţiunile dorite de socialiştï, căcï şi ele, pornind de la un principiŭ fals, caută să înlocuéscă libertatea prin silă, impunênd nisce

moduri de traiŭ artificiale în locul celor naturale. Sunt alţi cugetători, ca Bukle de esemplu, cari trecênd în cealaltă estremă, sunt până într'atâta de geloşi de respectul libertăţii, mai ales când e vorba de cea intelectuală, în cât nu admit să se atingă nimeni de dînsa nici în bine nici în rĕŭ, nu admit nici măcar amestecul autorităţii pentru a încuraja literatura, artele saŭ sciinţele, négă ori-ce acţiune alta decât aceea a justiţiei.

Tendinţa autorităţii este de a se întinde cât póte peste ceea ce trebue şi de a călca libertatea individuluĭ atât prin acţiunea opiniunii cât şi prin acea a legislaţiunii. La tóte guvernele găsim tendinţa de a se întinde peste limitele dreptuluĭ natural.

In luptele partidelor politice, totdeauna minorităţile luptă în contra tendinţeĭ autorităţii, în numele respectuluĭ libertăţii, dar lipsite de mijlóce suficiente prin ele înseşi, sunt fatalmente conduse a-şi căuta de multe ori puterea de acţiune în întrebuinţarea de mijlóce culpabile. S'a vĕḑut timpi când un partid, ameninţat în credinţele sale politice, a mers până a uita sentimentul de patrie şi de naţionalitate pentru favorul realisăriĭ ideeĭ căreia s'a devotat; atât devin de păsionate în cât uită ori ce raţiune, în

cât ceea ce partidele politice numesc toleranță, nu este decât dreptul de a face tot ce vor și ceea ce împodobesc cu numele de libertate, nu este decât triumful ideeĭ lor.

Este peste putință a se adopta un sistem esclusiv, maĭ ales când este vorba de o societate puțin desvoltată, aĭ căreĭ membri nu sunt încă în stare să judece și să prețuéscă ceea ce se póte face în folosul tuturor; de aci vine, că cu cât o societate este maĭ puțin dosvoltată, cu atât guvernul are o maĭ mare acțiune asupra membrilor eĭ, și respunderea luĭ devine cu atât maĭ mare cu cât póte intra maĭ adânc pe terâmurile libertățiĭ fie-căruia, și cu atât este maĭ obligat a forma rațiunea, a implanta credințe adevĕrate, a calma pasiunile, a combate ideile greșite și a desrădăcina prejudițiile.

Tendința maĭ tuturor autorităților de a intervenì în viéța cetățenilor maĭ mult de cât se cuvine, a determinat pe maĭ mulțĭ publiciștĭ moderni a se ocupa să afle natura acțiuniĭ ce se cuvine autorității; și să determine într'un mod precis cercul aceleĭ acțiunĭ; aŭ căutat să însemneze până unde trebue să se întindă suveranitatea individuluĭ și până unde trebue să se înfigă puterea autorității, câtă parte din viéță se cuvine individuluĭ și câtă societățiĭ.

John Stuart Mill proclamă, că principiul care trebue să dirigă raporturile societăţii cu individul, fie ca forţă materială sub formă de penalitate legală, fie ca coacţiune morală a opiniunii publice, este *„de a opri pe individ de a vătăma pe alţii“*, şi că acésta este singura raţiune legitimă ce póte avea o societate de a se servì de putere în contra membrilor sĕi. Acest mare publicist, după ce arată că asociaţiunea este un drept individual, inviolabil şi sacru, că ea residă în raporturile carĭ unesc pe ómenĭ între dînşiĭ şi în legăturile carĭ constitue aceste raporturĭ, susţine într'un mod general, că *„tot ce este de dorit a se face în interesul umanităţii, al generaţiunilor viitóre saŭ în interesul membrilor carĭ aŭ trebuinţă de ajutor, intră în atribuţiunile autorităţilor, afară de a remunera pe particularĭ saŭ pe societăţĭ la întreprinderile lor“*.

El consideră pe orĭ-ce individ ca respundĕtor cătră ceialalţĭ membri aĭ societăţii pentru orĭ-ce rĕŭ pricinuesce, nu numaĭ prin faptele sale, dar chiar şi prin inacţiunea sa, şi conchide ţicênd că *„fiecare trebue să iea parte la lucrările şi la sacrificiile trebuincióse pentru apărarea societăţii şi a membrilor eĭ în contra ameninţărilor şi a vătămărilor.“*

Laboulaye are şi el aceleaşĭ ideĭ asupra li-

bertății. Amândoĭ acești publiciști marĭ apĕră principiul libertății economice al luĭ Adam Smith: *lasă să se facă, lasă să trécă* (laissez faire, laissez passer).

Baronul Wilhelm de Humbold considerĕ libertatea individuală ca o condițiune neapĕrat trebuinciósă desvoltărĭĭ și progresuluĭ societății. „*Scopul omuluĭ*, ḑice el, *nu scopul acela pe care ni-l arată nisce pofte trecătóre, dar acela care ne este prescris de decretele eterne și nestrămutate ale rațiuniĭ, este desvoltarea întinsă și armoniósă a tuturor facultăților într'un tot complet și constant; așa dar scopul cătră care trebue să tindă necontenit orĭ-ce ființă omenéscă, și maĭ cu sémă aceea care voesce să influințeze asupra semenilor sĕĭ, este individualitatea puterĭĭ și a desvoltărĭĭ; pentru aceste dóuĕ lucrurĭ sunt necesare libertatea și varietatea de situațiuně, unirea lor produce vigórea individuală și diversitatea multiplă care se contopesc în originalitate.*“

Basa societăților celor maĭ libere, a societății engleze și americane, este guvernul prin sine însuși, ceea ce eĭ numesc *Self-government*. Să nu credem însă că înțelesul acestuĭ cuvînt ar fi *a se guverna fie-care pe sine*, căcĭ acésta ar fi negarea orĭ căreĭ autorități. Adevĕratul înțe-

les este ca *fie-care să fie guvernat de toţi ceĭ-alţi cetăţenĭ.*

Engleziĭ, prin proclamarea principiuluĭ libertăţiĭ individuale, aŭ luat tóte precauţiunile în contra opresiuniĭ, pe care mulţimea saŭ numĕrul ar voĭ să exerciteze în contra uneĭ părţĭ a societăţiĭ saŭ în contra vre-unuia dintr'înşiĭ. *„Este de neapĕrată trebuinţă,* ḑice Mill, *a pune o îngrădire acţiuniĭ legitime a opiniuniĭ colective asupra independenţeĭ individuale“;* acéstă precauţiune este tót atât de necesară ca şi aceea care s'ar lua în contra orĭ-căruĭ abus de putere. Tirania majorităţiĭ trebue pusă în numĕrul relelor de carĭ societatea să se feréscă; ea pĕtrunde în amănuntele vieţiĭ maĭ adânc decât tóte tiraniile. Ideea că legitimitatea puteriĭ constă în numĕr, este o idee eronată, destructivă a libertăţilor şi a adevĕruluĭ.

Se vorbesce mult de opiniunea publică, dar maĭ nicĭodată ea nu este resultanta credinţelor tuturor membrilor uneĭ societăţĭ asupra uneĭ cestiunĭ; de cele maĭ multe orĭ este numaĭ credinţa guvernuluĭ saŭ a unuĭ partid care impune glótelor credinţele şi voinţele sale, şi încă maĭ adese şi guvernul şi partidele devin instrumente şi organe ale tendinţelor greşite ale mulţimiĭ, ca să o pótă domina.

Partidul care impune credinţele şi voinţele sale este de cele mai multe ori o clasă, o corporaţiune, un oraş, o mahala, o facţiune, un Ciceronache, un Luminărică, un ţiarist, un ambiţios, un Catilina, care pune mâna pe glóte saŭ pe aceĭ carĭ le conduc, se proclamă opiniunea publică, voinţa naţională, şi conduce societatea după ambiţiunea sa, fără a ţiné sémă de adevĕratele sale interese; face şi desface, şi glótele primesc orĭ ce ţic eĭ cu aplause, cu mulţămire şi cu recunoscinţă.

Mulţimea judecă mai mult cu inima de cât cu raţiunea; poporul iubesce saŭ urasce şi nu are încredere decât într'aceĭ pe cari-ĭ iubesce. Binele ce resultă este mare, când acel preferit, acel idol, este la înălţimea aşteptăriĭ sale, precum este şi nenorocirea de mare, când acea afecţiune se abate pe capul unuĭ ambiţios de rând, saŭ al unuĭ incapabil care nu o merită. Guvernele saŭ partidele, carĭ pun ghiara ast-fel pe voinţa glótelor, pot avé o aparenţă de tărie; dar acésta nu face pe un popor nicĭ ferice nicĭ liber, pentrucă nicĭ puterea absolută nu face tăria şi stabilitatea guvernuluĭ, nicĭ voinţa mulţimiĭ nu constitue libertatea. Şi una şi alta, ca să se pótă susţiné, aŭ trebuinţă să fie sprijinite de raţiune şi de dreptate.

In cât privesce libertatea intelectuală, adică libertatea cugetării, a consciinței și a scrierii, publiciștii ceĭ moderni nu recunosc autorității nicĭ un drept de ingerință altul decât de a oprì calomnia și apelul la violență; libertatea intelectuală este cerută de toți în general ca un drept inalienabil al omuluĭ, drept care trebue să fie absolut. „*Libertatea opiniunilor și a discuțiuniĭ*, ḑice Mill, *este o necesitate pentru desvoltarea intelectuală, desvoltare de la care depinde bună starea morală și materială a némuluĭ omenesc.*“ Sieyes ḑicea că *presa este un al șéselea simț dat popórelor moderne*, și Georges Canning o punea așa de sus, că o considera ca o a patra putere în stat, putere cu care guverna pe timpul cât parlamentele nu eraŭ deschise.

„*Rolul preseĭ*, ḑice Mill, *este de a ajuta progresul regulat și pacĭnic în care mișcarea se face prin inteligență, șocialitatea se perfecționézĕ la flacĕra artelor, a sciințelor și la lumina tuturor talentelor.*“ Un stat nu póte exista liber fără presă și presă liberă.

Intr'un cadru restrins, ca al uneĭ epistole, ar fi fastidios a mĕ întinde maĭ mult asupra acestuĭ subiect; tot ce am voit este ca, într'un mod fórte sumar, să daŭ o idee despre libertate în esența libertățiĭ. Voiŭ urma cu cele cincĭ li-

bertăţi primordiale, enumerate de Thiers, pe carĭ el le numesce : *securitatea*, *libertatea electorală*, *libertatea representaţiuniĭ naţionale*, *libertatea preseĭ* şi *preponderanţa representaţiuniĭ naţionale în direcţiunea afacerilor statuluĭ*.

ION GHICA.

XI.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

EGALITATEA

Ghergani, Iulie, 1881.

Iubite amice,

O lună ca ḑiua, dame şi cavaleri mulţime îşi îndreptaŭ paşii spre grădinile din strada Academieĭ. Dóuĕ tinere elegante mergeaŭ înaintea mea, târând de mână un băeţel ca de vre-o patru anişorĭ, în costum de mic dorobanţ, cu căciulă ţurcănéscă de óie pe cap şi cu puşcă de lemn de teiŭ, sistem Davila.

Ele îşi comunicaŭ astfel una alteia ideile lor sociale şi faşionabile :

— Pune-ţi în gând, soro, Mişu meŭ, una şi bună, vrea să mĕ ducă să vĕd pe Mateescu jucând pe *Millo Director! Quelle idée, ma chère!* Cu mitocancele! Apoĭ nu e smintit? Atuncĭ să maĭ vaḑă el! Auḑĭ, să nu vrea să mérgă la Stavri? unde merge nobleţa mare, unde găsescĭ societatea cea bună, pe toţĭ tineriĭ *à la mode!* Lume *chic, ma chere!* nu-ĭ. Póte intra prostuluĭ în cap că astăḑĭ nu maĭ sunt boerĭ şi negustorĭ, suntem toţĭ egalĭ, tot o apă! Ce s'auḑĭ la Millo, *ma chère?* românesce şi iar românesce. *C'est à vous faire dégobiller*, cum ḑice Zizica mea. Unde maĭ e libertatea, soro? Te întreb.

— Stăĭ să ne uităm la afiş, întrerupse tovarăşa, să vedem dacă se cântă *La chose.* Ce romanţă delicióasă! e de nebunie, *cella vous transporte.*

— Mĭ-a spus vara ministruluĭ, Tincuţa camarada mea de pension, că Stavri a adus una, n'are aface Gandon; ḑice că are nisce costume numaĭ fluturĭ, şi că în opera : *on demande des ingénues* o să jóce cancan franţozesce numaĭ în trico. Să-ĭ spuĭ bărbatu-tĕŭ că dacă vrea să fiĭ în societatea mea, eŭ nu merg la teatru românesc; am fost într'o séră şi am adormit, *j'ai piqué le chien toute la soirée, ma chère.*

Discutând astfel între dînsele, tinerele dame

aŭ trecut pe sub literele de foc ale grădineĭ, unde se jócă şi se cântă franţozesce.

Eŭ am urmat înainte şi am întrat în grădina unde jócă Millo cu trupa românéscă, înaintea unuĭ public puţin numeros în adevĕr, dar care făcea un haz nespus, rîdea de se prăpădia.

Mĕ aşezasem la o masă, când iată că vin de se pun în vecinătate doĭ tineriĭ parfumaţi, cu pĕrul pe frunte despărţit pe sprincénă, *à la cocodès*. Veniaŭ discutând.

Cum vreĭ să progreseze o ţară unde nu este egalitate? *Imagines-toi, mon ami*, că sunt de doĭ aniĭ supleant de tribunal! *Cela tue le mérite*. Să trăesc eŭ cu dóuĕ sute cinciĭ deci leĭ pe lună! Ce să mănâncĭ şi ce să îmbracĭ? Apoĭ nu-ţĭ maĭ trebue mănuşĭ, birjă, maĭ o îngheţată séra, un ferber? Om escĭ! Dacă am cerut ministruluĭ să mĕ numéscă în locul vacant de director la Cassa de depuneriĭ şi consemnaţiuniĭ, sciĭ ce mĭ-a răspuns? „Acolo, domnule, trebuie un om care să cunóscă serviciul, un om cu sciinţă şi cu experienţă.“ *C'est triste, mon ami, il n'y a pas de carrière chez nous.*

— Când ḑic că nu le place egalitatea, sciŭ ce ḑic, replică celalalt; nu vor să înţelége, nene, că fără egalitate tóte sunt numaĭ mofturĭ, *des fantasmagories*. Ce maĭ aşteptĭ de la o ţéră

unde se permite luĭ Licorescu să aibă dóuĕ-ḑecĭ de miĭ de galbenĭ venit. Ce face cu eĭ? *Je vous le demande.* Adună la hărtiĭ, dreptate e ásta?... Sciĭ că eram ca un frate cu Tilică; să veḑĭ cum şi-a ridicat nasul, nicĭ nu mĕ maĭ bagă în sémă; are patru miĭ de galbenĭ pe an, *mon ami*, dóuĕ de la tată-sĕŭ şi dóuĕ de la nevastă. Cărnăţescu i-a dat fata ḑicênd că e de ném. Şi eŭ s'aştept până o murĭ tată-meŭ, care, Dómne feresce! póte să maĭ trăéscă încă ḑece dóuĕ-ḑecĭ de anĭ d'aci în colo, *et même alors*, tot, tot cincĭ miĭ de francĭ venit. Ce maĭ trébă! Apoĭ dreptate e asta, egalitate e, libertate e? Te întreb!

— Sujetul pe care l'am tratat eŭ alaltă-séră, la puţul cu apă rece! Le-am ḑis: „egalitate, libertate şi dreptate, iată ce ne trebuie.“ Sciĭ ce de lume era? Gemea, nu maĭ încăpea. Am pus cestiunea pe tărâmul subiectivităţiĭ, n'am voit să o tratez din punctul de vedere obiectiv. *Que voulez-vouz, mon ami, il faut combattre les préjugés.* Toţĭ funcţionarĭĭ administrativĭ, judecătorescĭ şi financiarĭ, generalĭ, colonelĭ şi locotenenţĭ, tot o léfă.

— Trebuie numaĭ decât să începem revista nóstră *Tefelugul, c'est indispensable mon ami*, să iasă măcar de dóuĕ orĭ pe lună, *écraser les aspérités sociales et égaliser le sol de la patrie;*

să arătăm bietului popor că nu e decât o victimă, să-i spunem că fără egalitate absolută nu póte fi fericit; să-l inițiăm la ideile cele mari și generóse. *Toți ómenii deopotrivă* să fie devisa nóstră, nici *mare*, nici *mic*, nici *bogat*, nici *sărac*. Să dispară aceste cuvinte din dicționar. *Figurez-vous*, că sĕptămâna trecută mĕ chiamă președintele meŭ și-mi ḑice cu un ton, par'c'ar fi fost monsieur Ducoroy când ne preda Pandectele : „Vĕ previŭ, domnule, că de veți mai lipsi de la datoriile d-vóstre, precum faceți, o să fiŭ pus în penibila necesitate de a raporta Ministruluĭ și a-i cere înlocuirea d-vóstră.“ *C'est révoltant, qu'en dites-vous? que devient la liberté, mon ami; dites-le moi, je vous prie!* Deși léfa mea nu e vre-o trébă mare, dar de nu curge tot pică; era cât p'aci să-i cârpesc o palmă să-i scapere ochiĭ.

— Lasă, bine aĭ făcut de nu te-aĭ potrivit luĭ, e om bătrân, ș'apoĭ i s'a cam slăbit balamalele capuluĭ.

— Și dacă e bătrân, ce! nu suntem toți egalĭ?

— Așa e, aĭ dreptate! uitasem.

După ce aŭ golit dóuĕ halbe de bere, s'aŭ luat repede după dóuĕ fetițe, ș'aŭ dispărut

printre becurile de gaz şi printre salcâmiĭ grădineĭ.

Ideile pronunţate asupra egalităţiĭ şi a libertăţiĭ de grupurile ce întâlnisem m'aŭ pus pe gânduri; îmĭ ţiceam că sunt aprópe dóuĕ ţeci şi cinci de aniĭ de când s'aŭ înscris în legile nóstre fundamentale, că toţiĭ Românii sunt liberĭ şi egalĭ şi până acum n'am vĕţut măcar dóuĕ liniĭ în vre-o carte, în vre-un jurnal, care să ne esplice ce este egalitatea, ce este libertatea, cum trebue să le înţelegem şi cum trebue să le practicăm. Am lăsat pe fie-care să-şĭ facă despre aceste drepturĭ ale omuluĭ ideea care-ĭ place şi care crede că-ĭ vine maĭ bine la socotélă. Aceste reflexiunĭ m'aŭ făcut să-ţĭ adresez acéstă epistolă. Maĭ îndreptéză şi tu pe icĭ pe colea erorile ce am putut comite în cugetările şi aprecierile mele şi împlinesce lipsurile carĭ aŭ remas.

EGALITATEA

Egalitatea este o aspiraţiune nobilă şi generósă a omuluĭ de bine, a omuluĭ înzestrat cu simţul dreptăţiĭ şi al echităţiĭ, este îndemnul şi speranţa celuĭ inteligent, celuĭ învĕţat şi mun-

citor, a aceluĭ care doresce suirea nivelului social, desvoltarea progresului şi a civilisaţiuniĭ.

Filon ḑicea că egalitatea aduce cu sine pacea şi armonia, dă societăţilor o democraţie regulată şi bine-făcĕtóre şi le apĕră în contra ochlocraţieĭ aceleia în care mulţimea ignorantă şi pasionată voesce să comande. Ḑicea că ea este înainte-mergĕtóre a libertăţiĭ, care nu póte trăĭ nicĭ esista fără dinsa.

Egalitatea, deşì e dorită de toţĭ, dar fórte puţinĭ o înţeleg, şi mulţĭ o înţeleg ca tineriĭ noştri de la Raşca, cum le vine maĭ bine la socotélă; maĭ toţĭ o voesc, cum ḑice poetul nostru Alexandrescu, *Cu leĭ iar nu cu căţeĭ*, cu ceĭ de sus iar nu cu ceĭ de jos.

Prostul şi nătângul cere egalitatea cu omul de geniŭ, leneşul voesce să stee tótă ḑiua cu faţa la sóre, şi în loc de lipsă cere să bea şi să mănânce maĭ mult şi maĭ bine decât acel care muncesce ḑi şi nópte; desfrânatul şi coruptul voesce să fie considerat deopotrivă cu omul virtuos. Negrul american de Sud şi al insulelor oceanice ḑice că este alb *„moi être blanc, blanc comme vo Massa“* (sunt alb, alb ca dumniata, domnule). Parvenitul şi ciocoiul voesc numaĭ de cât să fie de viţă; îşĭ caută origina némuluĭ în vre-un cronicar, printre Domniĭ ceĭ marĭ, saŭ

printre boerii ceĭ ilustri; se îmbracă cu câte un nume care nu este al sĕŭ şi se umflă într'însul ca un curcan, şi dacă scie să scrie adoptă un stil archaic ca să samene cu strămoşul sĕŭ.

Sunt carĭ nu se mulţumesc cu o nobleţe de treĭ patru secule şi merg cu originea familieĭ printre negurile timpilor, vor să se tragă de la un Septim Sever saŭ cel puţin de la vre-un Salust, şi numele lor bulgărescĭ, armenescĭ saŭ grecescĭ iaŭ de o dată o terminaţiune în *us;* apoĭ să te maĭ ţiĭ patriot înfocat, etimologist la scris, ca să se scie că e viţă de Roman adevĕrat. Alţiĭ, de un temperament maĭ atrabilar, şi-aŭ imaginat o nobleţă maĭ nóuă, maĭ tare, aceea a opinceĭ.

— Nu escĭ român ca mine, vere, ḑicea un ţĕran ciocoit unuĭ fecior de boer, nu escĭ fiŭ al poporuluĭ, eşit din opincă, nepot, strănepot de plugar, get beget códa vaceĭ; escĭ ciocoiŭ, puiŭ de năpârcă.

In societăţile omenescĭ dóuĕ feluri de inegalităţĭ aŭ ocupat şi ocupă pe moralişti şi pe legiuitorĭ, acea de clase şi de nascere şi cea individuală. Cea d'întâiŭ este nedréptă şi tinde a dispare, pe unele locurĭ a şi dispărut; cealaltă este inevitabilă, fatală, căcĭ işĭ are originea în natura omenéscă şi este consecinţa a o mulţime

de împrejurări independente de prescripţiunile organisării sociale şi a legilor.

Creştinismul, şi în urmă revoluţiunea franceză de la 1789, aŭ proclamat şi aŭ realisat egalitatea drepturilor şi a datoriilor, lăsând individuluĭ îngrijirea şi putinţa de a-şĭ lua în societate locul ce i se cuvine după munca, talentul şi meritele sale.

Acea revoluţiune franceză a căreĭ acţiune s'a întins asupra Europeĭ întregĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin, a garantat pe om în contra opresiuniĭ făcêndu-l egalul tuturor, a proclamat dreptul pentru toţĭ de a nu se supune de cât legiĭ, i-a recunoscut dreptul de a participa la facerea legilor, de a vota impositele şi de a controla întrebuinţarea banilor publicĭ, lăsând pe fie-care liber a-şĭ esprima ideile şi opiniunile prin scriere şi prin cuvînt; a recunoscut pe toţĭ egalĭ înaintea legilor şi a sarcinelor, a proclamat pe toţĭ admisibilĭ la slujbele statuluĭ.

Dacă cineva s'ar încerca să înlocuéscă inegalităţile naturale printr'o egalitate artificială, ar cădea într'o greşală şi maĭ mare decât acea a regimurilor trecute, ar păcătuĭ în sens invers, căcĭ acea egalitate nu s'ar puté menţine de cât oprimând puterile individuale şi ar suprima

cu totul mişcătorul cel maĭ puternic al progresuluĭ social.

Egalitatea condiţiunilor este o imposibilitate, o chimeră. Acésta însă nu va să ḑică că desvoltarea ómenilor, prin educaţiune şi prin învĕţătură, prin îmbunătăţirea traiuluĭ material, a stăriĭ igienice şi a salubrităţiĭ, nu micşoréză deosebirile cele marĭ dintre ómenĭ şi că nu face ca distanţele morale şi materiale să devină din ce în ce maĭ puţin simţitóre.

O societate bine organisată trebue să caute să înlesnéscă, cât se póte maĭ mult, mişcarea de jos în sus, intervenind în ajutorul celor slabĭ, nu pentru a-ĭ pune deasupra altora, nicĭ pentru a le supune lor pe ceĭ tarĭ, dar pentru a-ĭ ajuta să-şĭ desvolte inteligenţa şi energia; a face acésta nu căutând a coborì pe ceĭ de sus la nivelul celor de jos, ci căutând a pune pe fie-care în posiţiune de a se ridica singur.

Consecinţa acestor îngrijirĭ ar fi ridicarea stăriĭ morale a omuluĭ, suirea nivelului social. Să nu uităm însă că esistă tot-d'auna pentru fie-care o limită peste care mijlócele sale nu-ĭ permit să trécă, şi ar fi o eróre a crede că desvoltarea ar puté merge până a pune vre-odată pe toţĭ membriĭ uneĭ societăţĭ într'una şi aceiaşĭ condiţiune.

Legile aŭ făcut tot ce puteaŭ face pentru realisarea egalităţiĭ, şi astăḑĭ în societăţile civilisate omul nu maĭ depinde decât de lucrarea sa liberă şi stăruitóre.

Orĭ unde ne-am arunca vederile, în Romînia, în Elveţia saŭ în Statele-Unite, pretutindenĭ o să găsim ómenĭ de deosebite condiţiunĭ; pe unĭĭ îĭ vedem trăind în palate cu îndestulare şi lux, pe alţiĭ în case modeste căştigând cu multă muncă şi ostenélă hrana de tóte ḑilele; unĭĭ milionarĭ şi alţiĭ fórte săracĭ; unĭĭ sănătoşĭ de minte şi de corp, alţiĭ slabĭ şi neputincioşĭ; unĭĭ esercitând meseriĭ maĭ comode şi maĭ bănóse alăturĭ cu alţiĭ supuşĭ la lucrările cele maĭ ostenitóre şi maĭ puţin retribuite. Acésta însă nu ne póte face a ḑice că esistă clase, căcĭ numirea de clasă este consacrată grupelor celor carĭ se formaseră prin privilegiĭ şi prin nascere, prin drepturĭ recunoscute de legĭ. Iar acolo unde s'a proclamat libertatea cu tóte consecinţele eĭ, acolo unde legea recunósce pe toţĭ egalĭ, distincţiunile ce vedem provin numaĭ din deosebirea condiţiunilor înnăscute natureĭ omenescĭ.

Invidioşiĭ şi demagogiĭ, folosindu-se de deosebirile ce esistă în condiţiunile omenescĭ, esploatéză ignoranţa mulţimiĭ presentându-le ca distincţiunĭ de clase şi de nascere; desgrópă nu-

miri mórte cari nu mai aŭ importanță decât în istorie și le aruncă asupra acelora în contra cărora își esercitéză invidia și rĕutatea, fac pe ómenii credulĭ și simpli să créḑă că privilegiile nu sunt desființate, că toți Românii nu sunt egalĭ dinaintea legilor și isbutesc prin frase sunătóre a face pe mulțime să créḑă, că tot ar fi mai esistând drepturĭ și privilegiĭ.

La noĭ, ca și în celealalte țĕrĭ libere, legea nu a putut desființa decât inegalitățile capitale, pe acele de convențiune și de nascere; dar n'a putut și nu va puté nicĭ odată să desființeze nicĭ inegalitățile de inteligență și de activitate, nicĭ pe acele de averĭ, căcĭ ele sunt o consecință fatală a naturei omenescĭ.

N'a putut desființa decât inegalitățile artificiale, lăsând curs liber distincțiunilor naturale, lăsând individului tótă libertatea și respunderea. Și nu putea face mai mult, căcĭ de ar fi mers mai departe, precum ar voĭ să facă unii socialiștĭ, și de ar fi încercat să înlocuéscă inegalitatea naturală printr'o egalitate artifiicială, ar fi căḑut într'o eróre de o mie de orĭ mai mare decât aceea a regimului trecut, o eróre în sens invers a celei d'întâĭ. O asemenea egalitate nu s'ar puté mănține decât numaĭ comprimând pu-

terile individuale şi suprimând cu totul mişcătorul progresuluĭ social.

Ómenii nu aŭ dreptul de a-şĭ impune unii altora decât un singur lucru, *Justiţia*, căcĭ ea este casul de legitimă apĕrare. Nu se póte impune unuĭ om nicĭ de a fi religios, nicĭ de a fi milostiv, învĕţat saŭ laborios; şi orĭ ce acţiune guvernamentală este o umiliaţiune a inteligenţeĭ, a consciinţeĭ, a munceĭ, a libertăţiĭ omuluĭ.

Proclamarea principiilor carĭ trebue să conducă societăţile omenescĭ, a făcut să dispară inegalităţile legale, după cum am constatat-o maĭ sus. La noĭ, ca şi la tóte societăţile carĭ aŭ apucat pe calea civilisaţiuniĭ, remân şi vor remăné eterne acele dóuĕ inegalităţĭ, carĭ provin din diferinţa ce esistă în facultăţile fisice şi morale ale indivizilor şi din împrejurările din afară carĭ nu sunt în puterea legiuitoruluĭ de a le regula.

Acele facultăţĭ diferă de la un om la altul; patimile, voinţa, şi într'un cuvînt tot ce constitue caracterul, sunt atâtea cause de inegalităţĭ. Doĭ fraţĭ luaţĭ dintr'o condiţiune înaltă încep viéţa cu acelaşĭ capital de învĕţătură, de educaţiune şi de avere; unul se ridică pe scara socială în avere şi în consideraţiune maĭ sus decât aŭ fost părinţiĭ sĕĭ, pe când celalalt prăpă-

desce şi ceea ce a avut, şi în loc de a se suì ca frate-sĕŭ, s'a coborît. Iată doĭ ómenĭ născuţĭ egalĭ şi carĭ, după câţĭ-va anĭ, se află despărţiţĭ unul de altul prin maĭ multe trepte ale scărĭĭ condiţiunilor sociale. Din doĭ fraţĭ născuţĭ într'una din condiţiunile cele maĭ modeste, unul se sue prin ajutorul facultăţilor sale superióre, prin vitejie, prin virtute saŭ prin activitatea sa, până la treptele cele maĭ înalte ale societăţiĭ, pe când celalalt cade şi maĭ jos de condiţiunea în care s'a născut. Nimenĭ şi nimic nu póte oprì acest curs natural al lucrurilor şi exemplele vor fi cu atât maĭ multe cu cât instituţiunile vor fi maĭ democratice şi activitatea ómenilor maĭ mare.

Tot ce se póte dorì este că aceĭ carĭ se sue să fie maĭ numeroşĭ decât aceĭ carĭ se scobóră. Lucrarea socială trebue să tindă a suì pe ceĭ de jos la un nivel maĭ înalt de capacitate, de avere şi de moralitate, iar nu să caute a scoborì pe ceĭ de sus la condiţiunile celor de jos, căcĭ acésta ar fi a scădé nivelul social.

Mişcarea de jos în sus şi de sus în jos este o condiţiune inevitabilă, fatală a vieţiĭ omenescĭ. Ceea ce distinge naţiunile civilisate de cele remase înapoĭ, este că mişcarea d'întâiŭ,

fiind mai mare, nivelul social se ridică necontenit, condițiunea indivizilor se îmbunătățesce și societatea se înavuțesce.

Am dis că împrejurările din afară sunt și ele o causă de inegalități. Nu depinde de voința nimăruĭ, nicĭ de prescripțiunile legilor de a se nasce și de a cresce la stână, la pădure, la sat saŭ la oraș, în colibă saŭ în palat; a cresce într'un colț de pămînt, unde nu există nicĭ mișcare, nicĭ viéță intelectuală, unde nu există nicĭ industrie, nicĭ comerciŭ, — saŭ a cresce într'un oraș centru de luminĭ și de activitate : iată o întîmplare care póte avé o influență fórte însemnată asupra viitoruluĭ unuĭ om. Unul va eși în lume cu puține cunoscințe și cu maĭ puțină esperiență decât celalalt, și acésta va face pe unul să întrécă pe celalalt prin luminile și prin esperiența ce a dobândit din frecarea cu ómeniĭ și cu lucrurile; dar totodată unul și-a creat și trebuințe maĭ multe, pofte și aspirațiunĭ maĭ marĭ, și necunoscute celuialalt, dar i s'aŭ arĕtat și mijlócele de activitate ce póte pune în mișcare pentru dobândirea lor. Unul maĭ capabil, dar maĭ neastîmpărat, maĭ îngrijat, are de multe orĭ un traiŭ maĭ greŭ decât celalalt: nenorocirĭ și grijĭ cari-l sue saŭ îl cobóră.

In lume sunt atâtea condițiuni câți și oameni, un lanț de inegalități. Ori și care din noi în ori care condițiune ne-am afla, avem pe alții deasupra și dedesuptul nostru, și dacă rîvnim la mulți, sunt alții atâția, póte și mai mulți, cari rîvnesc la noi, o infinitate de stări și de situațiuni cari se încrucișéză și se superpun. Chiar dacă am lua dóue condițiuni cari ni se par fórte depărtate una de alta, găsim că, deși în unele privințe una este deasupra celei-alalte, în multe altele însе ea este mai pe jos.

In societăți, și în cele mai democratice, se află o mulțime de elemente de clasare pentru ómeni: averea, meseria, valórea personală, cunoscințele, moralitatea etc.; mulțumirile însă cari constitue fericirea adevărată, nu sunt tot-d'auna în raport cu împrejurările; ele sunt mai mult în raport cu caracterul și mai ales cu voința omului.

Inegalitățile esistă, și vor esista tot-d'auna, dar clase nu mai esistă astădi la noi; fie-care tréptă este atât de aprópe de trépta care precede și de cea care urméză, încât ar fi peste putință a trage linii de demarcare între unele și altele. De vom lua, de esemplu, averea ca termen de comparațiune, găsim că o mulțime de artiști de talent, medici, ilustrațiuni literare și

sciințifice, ómenĭ veneraţĭ şi admiraţĭ chiar în în viaţă, destinaţĭ póte a li se ridica într'o ḑi statue, dar carĭ işĭ ţin viéţa cu greutate, în vreme ce ómenĭ obscurĭ aŭ adunat averĭ marĭ, trăesc în bogăţie şi în lux. De vom lua un alt termin de comparaţiune, funcţiunile statuluĭ de esemplu, carĭ maĭ pretutindene sunt o condiţiune rîvnită de ómeniĭ vanitoşĭ, ele sunt accesibile tuturor Românilor şi scim că ele nu sunt o condiţiune *sine qua non* de bun traiŭ şi de consideraţiune, ca să fie aşa de rîvnită.

In arte, meseriĭ, în industrie, în comerciŭ, şi în agricutură este maĭ multă avere de câştigat şi cel puţin tot atâta consideraţiune, dacă nu şi maĭ multă.

Dorinţa de a se suĭ pe treptele sociale este o aspiraţiune naturală a omuluĭ, ea este mişcătorul cel maĭ puternic al progresuluĭ şi al civisaţiuniĭ; dar nerăbdarea face de multe orĭ pe ceĭ de jos să pérdă curajul şi persistenţa până a căuta aiuria, decât în muncă, mijlocul de a ajunge acolo unde ar puté ajunge prin drumul cel drept şi natural; îĭ face de multe orĭ nedrepţĭ în aprecierĭ şi puţin scrupuloşĭ în întrebuinţarea mijlocelor.

Aceştia, când devin numeroşĭ, devin un instrument puternic al ambiţioşilor; intriga se a-

bate asupra lor, şi ambiţioşii îşĭ fac din credulitatea lor un mijloc de popularitate amăgindu-i prin promisiunĭ care nu se pot realisa. Astfel în loc de a activa şi a grăbi îmbunătăţirea condiţiunilor, tămăduind suferinţele, întârdie mersul, abătênd atenţiunea mulţimiĭ de la calea care duce la îmbunătăţirea societăţiĭ şi la desvoltarea eĭ.

Tactica linguşitorilor care esploatézĕ ignoranţa şi patimile populare, constă maĭ tot-deauna în a trage o linie despărţitóre în mulţimea condiţiunilor sociale, avênd îngrijirea de a lăsa numĕrul cel maĭ mare într'o parte sub numirea de popor, şi calificând minoritatea de clasă privilegiată, de aristocraţie, de boerism, de proprietarĭ şi de capitalişti, pe carĭ iĭ denunţă poporuluĭ ca inamicĭ, ca esploatatorĭ aĭ munceĭ, etc.

Grupul numeros, în mijlocul căruia îşĭ aşézĕ ambiţioşii bateriile lor, este clasa muncitóre. La vatra lucrătoruluĭ ostenit şi supĕrat ambiţiosul caută a depreţia şi a înnegrì pe aceĭ carĭ s'aŭ ridicat prin muncă şi prin talent.

Astădĭ munca şi activitatea este necesară tuturor ómenilor de orĭ ce condiţiune; proprietarul, arendaşul, medicul, artistul, inginerul, avocatul, judecătorul, ministrul, toţĭ muncesc ca şi comerciantul, ca şi artisanul; atât numaĭ că

felul muncii diferă de la unul la altul, condițiunile nu mai esistă decât în deosebirea meseriilor, cari tóte concură la lucrarea socială și ridică națiunile în avere, în considerațiune și în putere.

Lucrarea mânilor pe cari ei voesc s'o deconsidere, clasând pe ceĭ ce o esercitéză într'o stare de inferioritate, este de o potrivă nobilă ca tóte celealalte. Sunt lucrări de mâni cari sunt geniale, cari aŭ imortalisat pe pe aceĭ cari le-aŭ săvârșit, lucruri cari aŭ făcut gloria patriei care a născut pe ceĭ ce le-aŭ făcut. Museele și esposițiunile productelor industriei sunt pline de gloria celor ce s'aŭ numit : Fidias, Scopas, Rafael, Buonarotti, Benvenuto, Palissy. Dacă unele din lucrările mânilor aŭ mai multă însemnătate decât altele, acésta nu provine nici de la legi, nici din impunere, ci numai de la împrejurări, ceea ce nu constitue nici nu póte constitui clase.

Ori-ce lucrare este susceptibilă de perfectibilitate. La cea din urmă esposițiune universală din Paris, aceĭ cari aŭ visitat-o aŭ putut vedé lucrări de dulgherie, de curelărie, de cismărie, de tăbăcărie etc., cari făceaŭ admirațiunea visitatorilor, cari echivalaŭ cu arta, și puneaŭ pe lucrătorii cari le-aŭ produs în cel mai înalt

grad al merituluĭ industrial, deşĭ aceste meseriĭ trec de fórte modeste în ordinul social.

Graţie desfiinţăriĭ maestriselor şi jurandelor, astăḑĭ maĭ pretutindene în ţările civilisate, orĭ ce om tînĕr saŭ bĕtrân póte trece liber dintr'o condiţiune într'alta. Arendaşul póte cumpĕra moşie şi devine proprietar de pămînt, calfa devine stăpân saŭ se face comerciant, şi nimic nu opresce pe fiul argatuluĭ şi al artisanuluĭ de a ajunge, prin muncă şi prin studiĭ, profesor, judecător, general şi ministru.

Dacă printre bogaţĭ se găsesc ómenĭ carĭ nu muncesc şi carĭ duc o viéţă de trândăvie, aceia nu întârḑie de a trece curând în condiţiunile celor săracĭ, precum săraciĭ, carĭ muncesc bine, trec în condiţiunea de bogaţĭ. Lenea şi desfrânarea sunt viţiurĭ carĭ se găsesc în tóte clasele; nicĭ activitatea, nicĭ virtutea nu sunt un monopol. Şi unele şi altele sunt condiţiunĭ sociale.

Dacă ne-am esprimat bine, am esplicat până la evidenţă că în societăţile libere nu esistă altă diferinţă între ómenĭ decât aceea a îndeletnicirilor, iar nu de clase; inferioritatea şi superioritatea în condiţiunĭ nu esistă decât în imaginaţiunile amăgite şi în prejudeţe, iar nu în realitate; diferinţele carĭ esistă nu sunt decât ceea ce esistă într'o serie maĭ restrinsă, precum

ar fi între cherestegiŭ, dulgher, tâmplar, strungar şi ebenist.

Intr'o ţéră unde a esistat maĭ mult timp inegalităţĭ de privilegiurĭ şi de nascere, unde prejudiţiile nu aŭ avut timp să se ştérgă, este lesne de înţeles că póte esista invidie şi ură; clasele carĭ aŭ fost oprimate sunt totdeauna dispuse a se crede apăsate; şi când acea superioritate saŭ acea supremaţie a încetat, sentimentul demnităţiĭ, deşteptat prin abolţiunea privilegiuluĭ şi prin proclamarea egalităţiĭ, dar lăsat fără mijlóce de îmbunătăţire imediată a stării materiale, a luat un caracter de iritaţiune şi de sfială, astfel că unii cred că vechiul regim apare sub alte forme, pe când alţiĭ sunt îngrijaţĭ temêndu-se ca nu cumva să li se céră şi cea ce nimenĭ nu este în drept a le lua; şi unii şi alţiĭ se cred ameninţaţĭ, ceĭ d'întâiŭ de reacţiune, ceialalţĭ de o revoluţiune socială destrugĕtóre.

Acest rĕŭ imaginar nutrit de intrigă şi de zavistie este anevoe de vindecat şi-ĭ trebue timp până să dispară. Legea a putut distruge inegalităţile cele adevĕrate, privilegiurile de clase, robia, claca, monopolurile, boerismul, dar nu a putut ordona înfrăţirea inimilor.

Respândirea luminilor, instrucţiunea pusă

cât mai îngrabă la dispoziţiunea tuturor, învĕţătura adevĕruluĭ, lupta în contra intrigiĭ şi a minciuniĭ, rĕspândirea ideilor sănătóse şi folositóre, potolirea patimilor, a ureĭ şi a invidieĭ, sunt singurele mijlóce de a înlătura o mare primejdie în care ne aruncă vrajba aţiţată de ómenĭ fără inimă şi fără cuget.

Termin acéstă epistolă ḑicĕnd Românilor de orĭ-ce condiţiune : „Aveţĭ încredere unii în„tr'alţii, nu credeţĭ pe ceĭ carĭ vĕ ḑic că ar e„sista între noĭ ómenĭ carĭ caută să oprime saŭ „carĭ voesc să se întórcă la trecut, — căcĭ lu„crul este peste putinţă şi fără esemplu. Chiar „dacă în spiritul cuiva ar clocì asemenea nebu„nie, acela ar fi numaĭ vrednic de plâns iar nu „de temut. Folosiţi-vĕ de bine-facerile ce socie„tatea nóstră pune la dispoziţiunea vóstră, le„pădaţĭ ura, lepădaţĭ invidia şi temerea, recu„nósceţĭ superioritatea merituluĭ şi a virtuţiĭ, „apropiaţi-vĕ uniĭ de alţiĭ şi uniţĭ lucrările vó„stre într'o acţiune comună.“

Şi ḑic guvernuluĭ : „Datoria ta de guvern „patriot şi liberal este de a nu-ţĭ face din pre„judiţiĭ un mijloc de guvernare, a nu linguşì „ignoranţa, a nu aţiţa patimile; datoria ta este „să cauţĭ a potolì urele, ca concordia să devie „drapelul întăririĭ naţionale. Inlăturarea şi per-

„secuțiunea talentuluĭ și a sciinței, chemarea la „onorurĭ și la considerațiune a ignoranței și a „prejudițiilor, pot une-orĭ să ducă pe un guvern „a se bucura cât-va timp de o popularitate a- „parentă și trecĕtóre, dar vine maĭ curênd saŭ „maĭ târdiŭ o ḑi când va fi tras la mare res- „pundere și judecat cu asprime de istorie, pen- „tru tóte nenorocirile în carĭ ar arunca țéra „prin asemenea procedărĭ.“

ION GHICA.

XII.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

O CALETORIE DELA BUCURESCI LA IAȘI INAINTE DE 1848

Ghergani, 20 Iunie, 1881.

Iubite amice,

Adĭ te puĭ în tren la 9 séra, după ce aĭ prânzit bine la Hugues saŭ la Brofft, arăţĭ tichetul conductoruluĭ care vine şi ţi-l timbréză cu cleştele, fumezĭ o ţigară dóuĕ până la Ploiescĭ; acolo îţĭ beĭ ceaiul în ticnă, te întorcĭ în vagon, apoĭ te înfăşurĭ bine în tartan, îţĭ puĭ paltonul căpătâiŭ, te lungescĭ pe canapeaua de catifea roşie saŭ în vagonul pat, dormĭ ca acasă vre-o nóuĕ ciasurĭ, şi la opt diminéţa te deş-

tepți la Roman. Aicĭ cafea cu lapte, cu un *kipfel* dóuĕ, și 17 ceasurĭ, minut cu minut, după ce aĭ plecat din Bucurescĭ, te găsescĭ transportat pe malul îmbalsamat al Bahluiuluĭ în fósta capitală a fostuluĭ principat al Moldoveĭ, unde ajungĭ dormit, mâncat și odihnit. Călĕtoria, mâncare cu bacșiș cu tot, te-a costat 80 de francĭ. Eĭ veḑĭ acum 40 de anĭ nu era așa.

Îmĭ aduc aminte că odată plecam din Bucurescĭ spre Moldova :

După maĭ multe visite pe la Vornicie, la Postelnicie, la Agie, la casa poșteĭ, alergăturĭ carĭ aŭ dăinuit vre-o ḑece ḑile, într'o Vineri în sfirșit, pe la orele 3 d. a., trosc, pleosc, intră în curte opt caĭ cu doĭ surugiĭ, precedați de un ciauș călare. Cât te ștergĭ la ochĭ înșirase caiĭ, câte doĭ doĭ la trăsură, un fel de brișcă ușóră, s'o ducĭ cu un cal; într'o clipă eram la capul poduluĭ târguluĭ de-afară, *bariera moșilor* de astă-ḑĭ; chiuiaŭ și plesniaŭ surugiiĭ pe ulițele Bucuresciuluĭ de ridicaŭ lumea în picióre, bărbațĭ și femeĭ alergaŭ la ușĭ și la ferestre ca să vadă cine trece.

La stréjă un fel de logofăt în scurteică lungă de pambriŭ verde se arată înaintea cailorŭ.

— Ho, ho! și opresce trenul, cine sunteți

dumnia-vóstră? mĕ întrébă, apropiindu-se cu șapca în mână de ușa trăsureĭ.

— Sunt cutare, ĭĭ respund eŭ, declinându-ĭ numele și pronumele.

Căpitanul de barieră scosese un petic de hârtie din buzunar și însemna cu creionul ḑisele mele, muind vîrful creionuluĭ de plumb pe limbă la fie-care literă.

— Și unde mergeți dumnia-vóstră?

— La Iași.

— Să nu fie peste graniță?

— In Moldova.

— Dar pasaport aveți?

Scot pasaportul și i-l arăt; căpitanul mi-l iea din mână, se uită la dînsul, îl maĭ întórce, șoptesce ceva cu secretarul sĕŭ, apoĭ intră amêndoĭ în cancelarie, de unde es după o jumătate de cias cu pana după ureche, și îndoind pasaportul pe cute mi-l înapoiéză cu cuvintele:

— Să umbli sănătos, coconașule.

La barieră se isprăvise caldarâmul și o luam pe șleaŭ cu rótele în noroiŭ până la bucea, caiĭ la pas, și surugiiĭ croindu-le cu bicele la dungĭ beșicate pe spinare.

După patru ore de răcnete și înjurăturĭ crucĭ și rĕscrucĭ, sfinți și evangheliĭ, pe la opt séra intram în curtea poștieĭ de la Șindrilita;

picióre le cailor pocniaŭ de câte orĭ eșiaŭ din noroiul gros, cleios și adânc. Făcusem 16 chilometri.

Acolo după ce m'am rugat și m'am certat vre o dóuĕ ciasurĭ cu căpitanul de poște, cu căpitănésa și cu ciaușul, mi s'a dat de hatîr un surugiŭ cu șase caĭ în loc de opt scrișĭ în *podorojnă;* și pe când se ridica lucéfărul de ḑiuă eram la Movilița, altă poștă. Aicĭ refuz complet de a mĕ pornì înainte, argumentul căpitanuluĭ era convingĕtor.

— Cum să-ți daŭ caĭ, domnule, păcatele mele, că aștept din cias în cias să pice curierul rusesc de la Țarigrad; și cu omul împĕrătesc nu e de glumă, că-ĭ sciŭ păpara.

Iată-mĕ dar oprit în drum, Domnul scie cât.

Căpitanul, om politicos, m'a poftit în odaea de mosafirĭ să mĕ încălḑesc și să mĕ odihnesc pân'or sosì caĭ din sus saŭ din jos.

Pe un pat sofa, de la sobă până la feréstră, dormia de-a lungul căpitănésa cu un copil la sîn, alăturĭ cu culcușul căpitanuluĭ, care la strigătul de tenor al surugiuluĭ meŭ, sărise din plapomă numaĭ în papucĭ și în cămașă de borangic; picióre la picióre cu căpitănésa dormiaŭ sforăind doĭ bieți călĕtorĭ, carĭ, ca și mine, așteptaŭ so-

sirea de caĭ. O căldură amestecată cu duhórea de ómenĭ adormiţĭ de nu-ţĭ puteaĭ trage sufletul!

Sâmbătă séra ajungeam în Urzicenĭ, capitala judeţuluĭ Ialomiţa, oraş înnecat în mocirlă dintr'un capĕt la altul.

Peste ḑi începuse un vînt rece şi noroiul se învêrtoşa strîngêndu-se de frig, în cât încet încet se făcuse tare ca ferul, formând o cale sdruncinată; rótele săriaŭ din hop în hop, aruncându-mĕ la fie-care pas al cailor dintr'un colţ într'altul al trăsurii. Până la jumătatea posteĭ Mărginenĭ am mers cum am mers, dar acolo, dând într'un văgaş adânc îngheţat, m'am pomenit cu trăsura într'un peş, se rupsese osia şi rĕmăsese în treĭ róte. Surugiiĭ descălecară, se uitară, deteră fie-care treĭ fluere de mirare, ceea ce însemna că era casul grav; unul dehamă şĕuaşul şi pornì pe fugă spre poştă să caute ajutor.

Din ce în ce maĭ mult crivăţul se înteţia şi frigul mĕ pătrundea; m'am strîns cât m'am strîns, dar dacă am vĕḑut ş'am vĕḑut, m'am dat jos, imitând pe surugiul care rĕmăsese cu mine, m'am adăpostit la spatele trăsuriĭ, dând din mânĭ şi din picióre; dar şi aşa n'a trecut mult şi n'am măĭ putut juca, simţiam că amor-

țiam, mĕ apucase un fel de pirotélă; atunci m'am hotărît să deham și eŭ pe celalalt șĕuaș, și am luat-o la fugă spre poștă în voia lupilor carĭ începuse a urla. Pe la jumătatea drumuluĭ venia rotarul poștieĭ călare, aducênd un drug de lemn la spinare, și despre ḑiuă intra și trăsura mea în poștă. Am petrecut ḑiua de Duminecă în fabricarea osieĭ și séra porniam spre Focșanĭ, oraș a dóuĕ Principate, capitala a dóuĕ județe, a Slam-Râmniculuĭ pentru Muntenia și a Putneĭ pentru Moldova.

Lunĭ pe la amiaḑĭ, pe când eram în ulița mare în mijlocul târguluĭ, îmĭ ese înainte un impiegat cu guler roșu și cu spangă, face semn surugiilor să opréscă, se apropie de mine cu un aer maiestos și începe cu :

— De unde viĭ? unde te ducĭ? cum te chiamă? ce escĭ?

Îĭ respund :

— Viŭ de la Bucurescĭ și mĕ duc la Iașĭ.

— Unde ți-ĭ pasaportul?

Îl caut și i-l daŭ.

Impiegatul autoritățiĭ moldovene îl întórce, îl observă, uitându-se când la mine când la caracteristicele însemnate într'însul comparându-le din ochĭ. Se sfătuesce cât-va cu colegul sĕŭ de pe țĕrmul muntenesc și mĕ întrébă unde trag,

ca să-mĭ aducă pasaportul la gazdă. In zadar protestez, cerênd să mi-l dea indată ca să-mĭ pot urma drumul, mi se rĕspunde că nu se póte până ce nu l'o visa ispravnicul, şi fără maĭ multă vorbă, adresându-se către surugiul dinainte ĭi ḑice :

— Du-l, mĕ, la han la Petrea-Bacalu.

Petrea-Bacalu era pe atuncĭ numele de modă al otelurilor din Moldova, cum am ḑice astăḑĭ Grand hôtel, fie cât de mic. Acest nume fusese ilustrat de bogatul Petre-Bacalu din Iaşĭ, un vĕr al vestituluĭ Hagi-Petcu Pristanda.

De abia scăpasem de întrebările păzitoruluĭ graniţeĭ, când treĭ paşĭ maĭ înainte cad în investigaţiunile unuĭ alt funcţionar; acesta era omul otcupciuluĭ, care după ce mĕ întrebă dacă am ceva marfă saŭ ceva haine nóuĕ, începe a-mĭ scotocì prin trăsură şi prin giamantan. Era considerat ca mare pagubă pentru fericirea Moldoveĭ saŭ pentru a Muntenieĭ dacă o bucată de caşcaval, de postav saŭ vre-o sticlă de rachiŭ ar fi trecut nevămuită dintr'o parte într'alta peste şanţul care despărţia Principatele. Aş întreba pe protecţioniştiĭ saŭ pe partisaniĭ sistemuluĭ vamal dacă, prin faptul că a perit bariera de pe acel canal, stabilindu-se liberul schimb dintr'o

parte într'alta, România a păgubit ceva și dacă nu stă mai bine astădĭ decât atuncĭ.

Peste șése ciasurĭ isprăvisem, se îndeplinise tóte formalitățile prescrise de legĭ și regulamente, un slujitor îmĭ adusese pasaportul cu iscălitura ispravniculuĭ. Iordache Pruncu, chehajaua îmĭ adusese *podorojna* și iată-mĕ iar pe drum trăsnind și plesnind.

Caiĭ vestituluĭ privilegiŭ avea privilegiul de a se hrăni cu răbdărĭ prăjite, cum ḑicea surugiul, mâncare care-ĭ făcea secĭ la pântece și ușorĭ la carne, te duceaŭ într'o gónă de la o poștă la alta, alergaŭ cât puteaŭ bietele dobitóce, negreșit cu speranța tot-deauna înșelată, că dincolo vor căpĕta câte-va dramurĭ de ovĕs. M'aŭ dus de la Focșanĭ la Iașĭ ca vîntul. Zăpada acoperise grunziĭ, pusesem trăsura pe tălpĭ de sanie și alunecam ca năluca pe șesul alb.

A cincea ḑi după plecarea mea din Bucurescĭ priviam de la Răpedea încântătorul tabloŭ ce se desvălue dinaintea ochilor la apărerea Iașuluĭ. Și mĕ coboram la otelul de Petersburg, în casele luĭ Beizadea Petrache Mavrogheni din uliță.

Suflam în niște lemne ude să aprind nițel

foc în sobă, când aud un glas ḑicênd frumósa romanță irlandeză :

Latt sose of somer

acompaniată de o harpă măeastră. Era frumósa și grațiósa cântărétă engleză d-ra Bishop și marele harpist Boza; repetaŭ concertul ce se gătiaŭ să dea a dóua ḑi în salonul generaluluĭ Tudoraș Balș.

Călătoria de la București la Iași mĕ costase 800 de leĭ vechĭ, aprópe 300 de francĭ, afară de cele 5 ḑile de ostenélă, de suferințe și de necazurĭ.

Căutam să mĕ mut de la otel, când bunul și ospĕtosul meŭ amic căpitanul Alcaz a venit și m'a luat la dînsul.

In casa unde ședea, în stradă, sala despărția dóue apartamente : la drépta locuia Nicolae Docan cu vĕrul sĕŭ Alecu Cuza, fostul Domn de la 1859 până la 1866, și cu Philadelph Conici; la stânga în dóuĕ camere și un salon locuiam eŭ cu stăpânul apartamentuluĭ. Masa era în comun într'o cameră pe galerie.

Am petrecut acolo maĭ o iarnă întrégă până m'am mutat la tine. Avuseseși nenorocirea

să pierdĭ pe iubita ta mamă și tatăl tĕŭ era dus la Viena cu slujba domnéscă.

Grație vóuĕ, amicilor meĭ din Paris, în puține dile eram cunoscut și bine primit în tóte casele cu o ospitalitate și o bunătate pe care n'oiŭ uita-o nicĭ odată.

Puțin după sosirea mea în Iașĭ am fost admis în audiență la Mihaĭ-Vodă Sturdza, presentat de secretarul sĕŭ, maiorul Cogălnicénu și de adjutantul de serviciŭ căpitanul Alcaz. După ce am rĕspuns respectuos la întrebările ce Principele a bine voit a-mĭ adresa, i-am înmânat scrisórea boerilor din Bucurescĭ, scrisóre despre care ți-am vorbit într'una din scrisorile mele precedente. Pe când Domnul citia, chipul i se lumina, figura luĭ, maĭ tot-deauna posomorîtă, dobândise un zimbet de satisfacțiune, luase o espresiune de blândeță. După ce a isprăvit citirea a rămas câte-va momente gânditor cu ochiĭ în jos, într'o stare de reflecțiune melancolică, apoĭ pune scrisórea pe masă și, ridicând ochiĭ asupra mea, îmĭ dise că era fórte măgulit de sentimentele de stimă și de încredere ce-ĭ esprimaŭ boeriĭ muntenĭ, dar că realisarea acelor dorințĭ era intempestivă. Lucrul nu era posibil în momentul de față, pentru că împĕratul nu permitea. Ĭĭ rĕspund că principiul era în-

scris în regulamentul organic și ieaŭ îndrăsnéla a-ĭ ḑice pe *Audaces fortuna juvat*, cuvinte la carĭ întîmpină, că acel care rĕspunde înaintea luĭ Dumneḑeŭ și a ómenilor de sórta unuĭ norod, datorește să fie prudent.

După aceste puține cuvinte schimbă conversațiunea, întrebându-mĕ despre studiile ce făcusem la Paris, mi-a vorbit filosofie, literatură, estetică, m'a ținut maĭ mult de un cias. Mihaĭ Sturdza era, precum sciĭ, un om plin de învĕțătură și se complăcea fórte mult în asemenea convorbirĭ.

Intr'o vară ședeam la via luĭ Stratulat de la Socola, aprópe de frumósa vilă a luĭ vodă. Intr'o ḑi, ducêndu-mĕ la Măria Sa cu hârtiĭ de serviciŭ, îmĭ ḑise :

— Am auḑit că-mĭ escĭ vecin, cine-ți pórtă de grije acolo, cine-ți face prânḑul?

Eŭ ĭĭ rĕspund :

— Nimenĭ, Măria Ta.

— Și ce? Trăescĭ fără a mânca?

— Nu, Măria Ta, mănânc, dar nu prânḑescŭ.

— Va să ḑică facĭ deosebire între a mânca și a prândì. Eĭ bine eŭ prânḑesc, vino să mănâncĭ la mine în tóte ḑilele.

Dómna și Beizadelele eraŭ duși în străină-

tate și Vodă era singur la Socola numaĭ cu vĕrul sĕŭ generalul Alexandru Sturdza, mult învĕțatul teolog, care venise să petrécă căte-va sĕptĕmânĭ la Socola. La masă eraŭ numaĭ eĭ doĭ, eŭ și iubitul nostru amic, plăcutul colonel Guluță Leon.

In tóte ḑilele după masă treceam în salonul cel mare, unde Vodă, fumând din ciubuc, conversam și discutam ciasurĭ întregĭ literatură, artă, și sciinţe, ba uneorĭ și politică, până ce venia logofĕtul cel mare Niculae Canta saŭ Ștefănică Catargiu cu anaforale de întărit.

Mihaĭ Sturdza avea dreptate a crede că timpul Uniriĭ Principatelor nu sosise, dacă judecăm după stăruința și după mijlócele de tot felul puse în joc la 1842 de consulul general Daşcoff, ca să scótă pe Câmpinénu din lista candidaţilor și să facă să scuseze alegerea luĭ Gheorghe Bibescu, căruia-ĭ lipsea și etatea de 40 de anĭ și însușirea de nepot saŭ fiŭ de fiŭ de boer, condițiunĭ cerute de regulament pentru a puté fi ales Domn.

Așteptam deschiderea navigaţiuniĭ Dunărĭi în sus saŭ în jos. Gândurile-mĭ eraŭ împărțite: să mĕ duc în Sicilia, unde un camarad al meŭ Villeroz se afla în capul uneĭ esploatărĭ de Sulfur, care-mĭ scriea că putea să-mĭ procure o po-

siţiune bine plătită, saŭ să mĕ întorc în Franţa, unde eram sigur de protecţiunea luĭ Elie de Beaumont, luĭ Berthier şi luĭ Dafiemoz, profesoriĭ meĭ de la şcóla de mine din Paris. Când într'o ḑi, aflându-mĕ la Iorgu Ghica cel bĕtrân de la deal, am fost presentat luĭ Beizadea Niculache Suţu, unul din boeriĭ ceĭ maĭ învĕţaţĭ, atuncĭ Postelnic şi Efor al şcólelor. El petrecuse maĭ mulţĭ anĭ în Bucurescĭ pe la 1818 şi 1821, pe când tatăl sĕŭ Alecu Vodă Suţu domnise în ţara Românéscă. Cunoscuse pe tótă lumea Bucurescénă de pe atuncĭ; a stat maĭ mult la vorbă cu mine întrebându-mĕ de unul şi de altul, m'a întrebat despre scopurile ce aveam şi m'a sfătuit să primesc a rămâné în Moldova, oferindu-mĭ o catedra în Academia Mihailénă, şi iată-mĕ aşezat înaintea uneĭ table cu creionul de cretă în mână, arĕtând tinerilor diminéţa proprietăţile cercului, ale elipseĭ, ale paraboleĭ şi ale iperboleĭ şi după amiaḑĭ vorbindu-le despre formaţiunile munţilor ş'a straturilor pământuluĭ.

Greĭ dar plăcuţĭ anĭ am petrecut noĭ împreună; mult am luptat noĭ tineriĭ de pe atuncĭ cu prejudeţele şi cu obiceiurile cele rele, mult am apropiat noĭ clasele între dînsele; multe ideĭ greşite de ale bĕtrânilor şi de ale boerilor

am spulberat și multe ideĭ moderne am implântat în spirite; multă rugină am curățit de pe mulți. Am făcut'o, respectând credințele fiecăruia, cinstind periĭ ceĭ albĭ, lăudând și admirând fapta bună, orĭ de unde venia, și venerând pe aceĭ carĭ iubiaŭ țara și dreptatea.

Lucram și luptam nu împins de setea de posturĭ bine plătite, saŭ de dorința de ranguri pe scara archontologieĭ, dar numaĭ de dorința de a desvolta în spirite și în inimĭ sentimentul bineluĭ, al frumosuluĭ și iubirna de țară. In banĭ eram plătiți cum da Dumnedeŭ, eŭ pentru dóuĕ lecțiĭ pe di adică 24 de ciasurĭ de catedră pe sĕptămână primiam 300 de leĭ vechĭ, 8 galbenĭ, ceva ca un franc pe lecțiune; dar eram bine resplătit prin satisfacțiunea ce simțiam vĕdênd pe tótă diua cum se lărgia cercul ideilor celor bune. Lucram fie-care cu cuvîntul și cu condeiul după puterile mijlócelor nóstre, la desvoltarea naționalității române. Și sciĭ că lucru nu era lesne într'un timp pe când chiar cea maĭ mică alusiune, era pedepsită cu închisóre și cu esil.

Ca să aibă urmașiĭ noștri o idee despre libertatea cugetăriĭ de atuncĭ, le voiŭ spune, că marele nostru poet Alexandrescu fusese închis la Agie la Bucurescĭ, fiindcă consulul general

Ritof descoperise că în fabula *Lebăda și puiĭ corbuluĭ*, prin Vulpe poetul voise să înțelégă pe Rusia, prin puiĭ corbuluĭ pe noĭ Românii, pe carĭ Vulpea voia să-ĭ amăgéscă, și prin Lebădă pe Franția care voia să ne scape din labele Rusieĭ.

Un profesor din Academia Mihailénă, Lăzărescu, era destituit pe spusa unuĭ călugăr muscal din Mănăstirea Némțuluĭ, care raportase Consulatuluĭ rusesc că, ascultând la o feréstă, audise pe acest profesor enunciând ideĭ liberale. Consulul Kotzebue ceruse destituirea luĭ și nicĭ ministrul instrucțiuneĭ publice Alecu Balș, nicĭ Vodă nu îndrăsnîaŭ să-l scape.

Cuvîntul progres era proscris. Vestitul censor Florescu s'a spăriat și s'a scandalisat când i-am dus No. 1 al revisteĭ ce începusem cu tine, cu Cogălnicénu și cu C. Negruzzi, intitulată *„Propășirea, fóe scientifică și literară“*; a șters cu condeiul sĕŭ cel aspru cuvîntul din frunte îndurându-se a lăsa numaĭ *fóe scientifică și literară*. Mult resunet a avut acea publicațiune, deși fără titlu, până când fórfecele censoruluĭ aŭ venit și i-aŭ tăiat firul vieții.

Ți-aducĭ aminte de impresiunea ce a produs cetirea intăelor tale poesiĭ acasă la Alecu Balș Lungu, unde începusem a ne aduna în

tótă luna, ca să petrecem séra în convorbire și cetiri literare, serate la cari asistaŭ mulți din boerii ceĭ mari, între cari unul din ceĭ mai regulați era Grigorie Ghica fostul Domn de la 1849 până la 1857.

Ți-aducĭ aminte cu câtă căldură și devotament am susținut candidatura la scaunul archiepiscopal a episcopuluĭ de Roman în contra starituluĭ de Némț Neoniil, care era patronat de consulul rusesc, și cum am convins pe toți boerii să voteze pentru Meletie, care era un bun român.

Ți-aducĭ aminte cu câtă energie am smuls din mânile politieĭ o damă care avusese imprudența de a profesa într'o séră sub mască cuvinte cu alusiune politică, cum ne-am grupat toți tinerii într'o gândire, puind în capul nostru pe cavalerescul cnéz Gheorghe Cantacuzino, și cum am resistat soldaților cari avea ordin să întrebuințeze baioneta în contra nóstră. Par'că vĕd și acum pe regretatul nostru amic Alecu Moruz tăvălindu-se într'un terciŭ de noroiŭ cu treĭ soldați în brațe.

In Academia Mihailénă organisasem câte-va cursuri libere. La interesantele lecții de Istoria țĕriĭ ținute de Cogălnicénu, amfiteatrul era totdeauna plin, la cursul meŭ de economie politică

începuse a venì mulțĭ boerĭ și ascultaŭ cu atențiune.

Noĭ tinerĭĭ devenisem simburele împrejurul căruia se grupaŭ ideile viitorului.

Eram susținuțĭ în societate, în propaganda ce făceam în favorul ideilor liberale de Elena Negri sora luĭ Costache Negri, de amica sa, frumósa și grațiósa Emelia Reymon, de fiicele dómneĭ Maria Rosnovanu, Catinca și Zoe Sturdza. Ideile egalitare și democratice începuse a se introduce chiar în salónele elegante și aristocratice ale plăcuteĭ și spirituóseĭ contese Elena Sturdza.

Cu câtă părere de rĕŭ am părăsit Iașul și m'am despărțit de voĭ, buniĭ meĭ amicĭ; o datorie de familie sacră și durerósă mĕ chema la Bucurescĭ, tatăl meŭ căduse greŭ bolnav.

ION GHICA.

XIII.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

DASCALI GRECI ŞI DASCALI ROMANI

22 Octombrie, 1882.

Iubite amice,

Iţĭ maĭ aducĭ aminte, amice, de

...vremea çea frumosa
Chind un dascalos grecos
Inarmat c'o varga grosa
Paradosa faneros
Aritmetichi
Ke gramatichi
Ke istorichi
Ap'edo 'p echi?

Cu domniile fanarioţilor se întrodusese în ţară o mulţime de dascalecĭ (loghiotati), ca institutorĭ prin casele boerescĭ. Eĭ învĕţaŭ pe coconaşĭ să vorbéscă limba fanaruluĭ cu Vodă şi cu marele postelnic, când s'or face marĭ.

N'am apucat pe dascăliĭ ceĭ ilustri : pe Lambru Fotiadi, pe Vardalach, pe Comita, carĭ purtaŭ işlic şi ciacşiri, dar am cunoscut pe vestitul Kirkireŭ de soiósă memorie, care crescuse pe Banul Manolache Bălénu şi l'a dădăcit până la mórte; am vĕḑut pe elegantul Mitilineu cu un ochiŭ la făină şi cu altul la slănină, cu pălăria în forma tingiriĭ, largă în fund de dóuĕ orĭ cât diametrul capuluĭ şi pusă pe o ureche; el, după ce isprăvise pe Niculache şi pe Ştefan Golescu, feciorĭĭ luĭ Dinicu Golescu, trecuse la Creţulescĭ şi la urma urmeĭ se făcuse negutitor de ciorbă, hrănind cu o deopotrivă îngrijire şi stomacul şi spiritul tinerimiĭ care îĭ încăpea în mână. Am cunoscut pe crudul Coriţa, care bătea pe verĭĭ meĭ de-ĭ svânta. Am *parastisit* pe fiĭĭ luĭ Brutus cu epicul Aristia şi am trăit un an întreg la Paris cu blajinul Likeardopolu care cânta din *Norma* pe psaltichie.

De la zaveră eĭ lepădase lebadeaua şi tombatera şi se îmbrăcase nemţesce; purtaŭ maĭ toţĭ frac cafeniŭ deschis cu códele lungĭ până la

glezne și bumbĭ de alamă, pantaloni verdĭ, strimțĭ pe picior, jiletcă vărgată, cravată liliachie și guler scrobit băț, nalt peste urechĭ.

Metoda și programul lor de învățătură era acelașĭ pentru toțĭ. Începeaŭ cu Eclogarion de la *file Grigorie* (amice Grigore), un fel de crestomatie *ad usum delphini* (delfinul era amicul nostru Grigore Caracaș, în onórea căruia un dascăl Crisorora scrisese acel op). Când ajungeaĭ la scórța din urmă a cărțiĭ, te trecea la *Terpsitea*, așa se numia gramatica compusă de prea învățatul dascăl Neofit Duca; îți da de citiaĭ din dialogurile morților luĭ Lucian și te punea la tecnologie. Dacă declinaĭ bine numele și conjugaĭ verbul, eraĭ scăpat, daca nu, *tipto!* Loghiotatul nu se turbura de înțelegiaĭ saŭ nu; de sciaĭ cine era Caron, ce era Stixul și ce putere avea Joe. După treĭ saŭ patru anĭ ajungeaĭ la Xenofon saŭ la Plutarh, cu care te deprindea la sintaxă; potriveaĭ alțĭ treĭ saŭ patru anĭ numele cu adiectivul, cu adverbul și cu pronumele; de le nimereaĭ, bine, eraĭ scăpat; de nu *tipto!*.. Nicĭ nu vrea să scie dacă înțelegeaĭ copilăria luĭ Ciru, de cunosceaĭ saŭ nu locurile pe unde aŭ trecut ceĭ ḑece miĭ, saŭ să caute să te interesezĭ la viéța luĭ Timoleon saŭ a luĭ Epaminonda; totul era, tecnologia și sintaxa să-ĭ fie

cu bine, şi te trecea la poeţĭ începênd cu *Minin aide*, şi în ₫ece anĭ te da gata *telios*. Fără noţiunĭ serióse de istorie, fără filosofie şi fără elemente de matamatică te lua de mână şi te ducea, într'o Duminecă, la părinţĭ, ₫icêndu-le cu îngâmfare :

— „Băiatul a isprăvit cartea!“

Vestea se ducea din dascăl în dascăl, până la palat; şi dacă eraĭ de părinţĭ bogaţĭ, Vodă te îmbrăca cu caftan şi te însura cu fie-sa, cu nepótă-sa, orĭ cu vre-o fată din casă, uitată de Dumne₫eŭ. Când Dumitrache Buzoianu, fecior de boer bogat din Buzeŭ, a isprăvit cartea, Caragea l'a însurat cu vară-sa Sultănica, pe care ĕĭ fi vĕ₫ut-o şi tu. Când Niculache Ghica a eşit *telios*, Vodă i-a dat pe nepótă-sa Smărăn₫iţa, fata Domniţeĭ Nastasiicăĭ şi l'a făcut Agă. Când tînĕrul Manolache Bălénu a fost dus la Curte de Kirkireu, Vodă Şuţu i-a lăsat barbă şi i-a dat de nevastă pe fiică-sa Domniţa Catinca, înzestrând-o cu moşia oraşuluĭ Târgovişte a. Veₗĭ, atuncĭ s'aŭ sculat Târgovişteniĭ cu mic cu mare, şʼaŭ venit la divan la Bucurescĭ cu rogojinĭ aprinse în cap şi cu jalba în proţap, s'aŭ dus la biserică la sfântul Niculae cel sărac din strada Victorieĭ, şi după liturghie, eşind în curtea bisericeĭ toţĭ cu făcliĭ de céră galbenă aprinse, le

stingea într'un butoiŭ cu smólă aprinsă, strigând :

— Afurisit să fie Vornicul... şi aşa să se topéscă casa luĭ!

Se ḑice că ţi se făcea părul măciucă. Vornicul pe care îl afurisia era boerul român care iscălise darea moşieĭ.

N'a trecut un an şi Domniţa, nevasta Bălénuluĭ, muria din facere. Vodă tatăl eĭ muria otrăvit de aĭ luĭ, şi maĭ târḑiŭ casa boeruluĭ care a iscălit în adevĕr că s'a stins.

De atuncĭ a eşit vorba „Gură de Târgovişte.“

De acea moşie nimenĭ nu s'a putut apropia, şi a rĕmas şi până în ḑioa de astăḑĭ tot a oraşuluĭ. Se ḑice însă că s'ar fi cam ştirbit pe icĭ pe colea în timpurile din urmă.

Pe când cu dascăliĭ Grecĭ, ḑiua copiilor începea cu rĕsăritul sóreluĭ şi se isprăvia pe la dóue ore după apus. Diminéţa dulcéţă şi cafea, la ameaḑă prânz ţapăn cu ceorbă şi cu rasol; după aceea somn un cias, dóuĕ; după somn iar dulcéţă şi iar cafea, séra mâncare ş'apoĭ culcare. Óra cea maĭ aşteptată de copiĭ era somnul după améḑĭ, dacă Grecul nu-ţĭ încuia uşa ca să nu te poţĭ duce să te jocĭ în curte saŭ în grădină. Când te închidea nu-ţĭ remânea altă scă-

pare decât de a prinde câte-va muşte, a le agăţa bumbac netors şi a le da drumul să se ducă să mângâe nasul adormituluĭ; Grecul se deştepta furios şi, ca să pótă dormi în pace, îţĭ deschidea uşa şi te da afară din odae; atâta pagubă! Pe séră te ducea la plimbare pe délul Mitropolieĭ, la grădina Bresleĭ saŭ a luĭ Deşliu, unde se găsia cu alţĭ Grecĭ. Apoĭ acolo se fi auḑit novitale şi mandate, strategiĭ şi filonichiĭ; aĭ fi ḑis voinicĭĭ voinicilor; mâncaŭ jăratic şi beaŭ fiacărĭ.

— Să fi fost eŭ în locul luĭ Bozzari, ḑicea vitézul Coriţă, nu atacam pe la aripa dréptă, ci trăgeam drept, în mijlocul ordieĭ şi nu lăsam să scape nicĭ picior de Turc.

Mintosul Mitilineu, ca insular ce era, cu cunoscinţă despre ale măriĭ, striga cât putea:

— De eram acolo nu lăsam pe Miauli să dea drumul brulotuluĭ pe crivĕţ, aşteptam austrul şi ardeam tóte corăbiile turcescĭ. Auḑĭ, să-ĭ scape Căpitan Paşa!

De câte orĭ îmĭ venia să le ḑic: Bre ómenĭ bunĭ, dacă sunteţĭ aşa de vitejĭ, de ce nu vĕ duceţĭ să vĕ bateţĭ acolo şi să mĕ lăsaţĭ pe mine în pace!

La ochiĭ lor toţĭ eroiĭ aceleĭ lupte gigantice: Bozzari, Colocotroni, Coletti, Miauli, Canari,

Sahturi eraŭ numaĭ Grecĭ, nu voiaŭ să scie că Sulioti, Manioti, Specioti şi Epiroti sunt maĭ toţĭ Arnăuţĭ şi Românĭ. De câtă-va vreme venise un fel de sĕlbatec, care când auḑia că trata pe Bozzari de grec se înfuria, se răstia la eĭ strigând :

— Nu Grec, Arvanit bre!

Acela venia de la bătălie.

Gheorghe Şerifu, aşa era numele luĭ, fusese crescut de mic copil de Kiciu, tata luĭ Marcu Bozzari, la Suli în munte. De şi Ali-Paşa Tebedeleu întrebuinţase tóte espedientele crediocioşilor sĕĭ, Nuţu şi doctorul Voia, cu ajutorul cărora curăţise mulţĭ Beĭ feodalĭ din Albania musulmanĭ şi creştinĭ, nu putuse însă nicĭ să prinḑă nicĭ să birue pe Beiul de la Suli, pe Şoimul munteluĭ, şi în fine, ca să trăiască frăţesce, fusese siliţĭ să-şĭ dea copiiĭ amanet unul altuia. Kiciu Bozzari dedese Paşeĭ pe fiul sĕŭ Marcu, copil de doĭ-spre-ḑece anĭ. Şeriful camaradul sĕŭ l'a întovărăşit. După doĭ anĭ de răbdare, Marcu se scólă într'o nópte, deşteptă pe Şeriful şi-ĭ ḑice :

— Gheorghe, haĭ să fugim!

Cum aŭ ḑis aŭ şi făcut. Copiiĭ pornesc amêndoĭ peste zidurile şi peste şanţurile Ianineĭ; dar, când să pue piciorul pe pământ liber, iată

că-ĭ ajung ómeniĭ luĭ Tebedeleu, şi-ĭ duc peşcheş îndărăt la Ianina. Pe Marcu l'a cruţat Paşa, că-ĭ era frică de Kiciu, dar pe bietul Şeriful, după câte-va bastóne, l'a ţinut doĭ anĭ în fiare. Marcu, cum a vĕḑut pe camaradul sĕŭ cu piciórele uşurate, iar a luat'o la picior, şi cu tóte descărcăturile de puscĭ ale arnăuţilor luĭ Ali, a putut răsbì la Preveza. Şeriful a trăit de atuncĭ tot pe lângă Marcu. La revoluţia grecéscă l'a întovărăşit în dóuĕ-spre-ḑece bătăliĭ, până l'a scos mort în braţe din ordia turcéscă. Apoĭ cu treĭ glónţe în pept s'a târît din vizunie în vizunie şi, urmând după cer calea robilor, nimerise la Bălteni lângă Ghergani. Acolo cu câte-va bucăţĭ de pastramă, covrigĭ şi treĭ patru păpuşĭ de smochine ţinea băcănie, care băcănie maĭ în urmă s'a făcut han şi hanul s'a prefăcut în moşie cu casă mare boerésca, în care a trăit ca un derebeiŭ până la anul 1874.

Casa era o adevĕrată fortăreţă şi odaea luĭ un arsenal, treĭ patru şişanele tot-deauna încărcate până la gură, săbiĭ, iatagane, pistóle, suliţĭ şi topóre acoperiaŭ păreţiĭ de jur împrejurul icónelor. Din pridvor la drépta şi la stânga porniaŭ ponciş dóuĕ meterezurĭ, prin zid, care duceaŭ bătaia pusceĭ drept deasupra uşeĭ, din capul scăreĭ. Nicĭ cu tunul nu puteaĭ răsbì la din-

sul. Cea d'întâiŭ grijă a luĭ Boer Gheorghe dimineţa, când se scula din aşternut, era să-şĭ iea pistólele de supt căpătâiŭ şi să le bage în buzunar. Avea banĭ ascunşĭ şi se temea de hoţĭ.

Într'o ḑi răsădia nisce florĭ în grădină, când iată că intră doĭ inşĭ care-l întrébă dacă avea să le dea de lucru, ḑicênd că sunt dulgherĭ. Pe când se tocmia cu dînşiĭ pentru nisce ulucĭ, unul îĭ aruncă o legătură de gât şi-l strînge. Până să scótă pistólele din buzunar era şi trântit la pământ şi luat pe sus. Curtea era înconjurată pe din afară de dóuĕ-ḑecĭ de ómenĭ înarmaţĭ cu puscĭ; era Mihale Bonea, ḑece anĭ spaima a dóuĕ judeţe. Sătenĭĭ din Bălteni sar cu toţiĭ, dar n'aŭ arme, şi hoţiĭ îĭ ţin în respect, împuşcând mereŭ din pórtă şi din pridvor. Nevasta primaruluĭ, o frumuseţe de femee, cade împuşcată. Bietul bĕtrân, Şeriful, e dus sus în odae şi chinuit hoţesce, să mărturiséscă baniĭ. Inecat în sânge, cade leşinat; hoţiĭ dărâmă sobele, găuresc păreţiĭ, găsesc cinci-spreḑece miĭ de leĭ şi se retrag în bună ordine.

Gheorghe Şeriful a zăcut după aceea vre-o dóuĕ lunĭ şi a murit, tot în ḑiua când a fost împuşcat Bonea la Obor.

Pe când cu dascăliĭ grecĭ, feciorii de boer

învĕţaŭ românesce numaĭ din întîmplare şi pe apucate, şi uniĭ nu învĕţaŭ nicĭ de cum. Imĭ plăcea să ascult pe logofĕtul Matache, séra, când citea vieţele Sfinţilor saŭ faptele luĭ Alexandru Machedon, călare pe Ducipal, care s'a bătut cu Por împĕrat şi cu pasările cu ciocul de fer; de şi nu înţelegeam prea bine povestirile luĭ Arghir cel frumos, dar l'am cetit de maĭ multe orĭ. Petrache Năneseu, un secretar al tată-meŭ, fost elev al luĭ Lazăr, numaĭ în câte-va serĭ mĕ învĕţase să scriŭ românesce: citiam slova cea maĭ ciocoiască şi scriam cu treĭ aruncăturĭ pe d'asupra.

Mama Elenca Dudésca, sora bunică-mea, văduva poetuluĭ Alecu Văcărescu şi muma poetuluĭ Iancu Văcărescu, avea sipeturĭ pline cu sineturĭ; mĕ lua acasă de-ĭ citeam, ciasurĭ întregĭ, anaforale de-ale divanurilor de cincĭ, divanurilor de şapte şi de-ale velitilor boerĭ; noroc că se mulţumia a le cunósce numaĭ de la *decĭ* în jos. După ce isprăviam, mĕ cinstea cu o dulcéţă şi-mĭ da şi o bucată de pastă de gutuĭ învĕlită în hârtie; iar eŭ ĭĭ sărutam mâna. Nu lipsia nicĭodată de a-mĭ ḑice:

— Vino să te sărut evghenisul mameĭ, că eŭ, când mĕ gândesc la evghenia familieĭ nóstre, uite, îmĭ vine ameţélă. Noĭ cu toţĭ boeriĭ

ceĭ marĭ suntem rudă, şi cu Cândesciĭ, şi cu Bărcănesciĭ şi cu Câmpineniĭ, şi cu Filipesciĭ, şi cu Cantimiresciĭ, şi chiar cu Maria Tereza.

Apoĭ începea să-mĭ povestéscă cum ne-am incuscrit şi ne-am rudit cu fie-care din casele boerescĭ; ĭmĭ spunea cum Cândescu şi Dudescu eraŭ Nemeşĭ, *Graf Boer* şi *Graf Kendefy;* cum Văcăresciĭ se trăgeaŭ din Făgăresciĭ din Făgăraş, neam cu Radu-Negru, după frate-sĕŭ Banul Craiovescu; cum o Dudéscă se măritase cu un Cantemir, etc.; uita să-mĭ spue de unde şi până unde era rudă cu Maria Tereza; şi dacă o întrebam ĭmĭ rĕspundea :

— Veḑĭ, aci nu prea sciŭ bine cum vine spiţa neamuluĭ, dar sciŭ de bună sémă că ne rudim.

Imĭ plăcea cu deosebire să aud pe Iancu Văcărescu când venia la noĭ şi recita *Păstorul întristat*, *Ciasornicul îndreptat*, *Oda la marca ţĕriĭ*..... Maĭ în urmă Eliad ĭmĭ da lecţiĭ de gramatica română şi învĕţam pe din afară traducerile din meditaţiunile luĭ Lamartine. Pe la 1830 Vaillant deschisése şcólă lângă Stavropoleos şi toţĭ feciorĭĭ de boierĭ : Filipescĭ, Grădişteni, Bălăceni, Ghicĭ, Roseti, Budişteni, Golescĭ părăsiaŭ dascălĭĭ grecĭ şi alergaŭ la şcóla franţuzéscă.

Transiţiunea de la şcóla grecéscă la cea franţuzéscă şi la cea românéscă începuse de mult încă, din timpul revoluţieĭ franceze, cu Laurençon Ricordon, Colçon, Mondoville, etc., tot conţĭ şi marchizĭ emigraţĭ, transformaţĭ în dascălĭ. Pe la anul 1806, când aŭ venit Muscaliĭ, maĭ mulţĭ tineriĭ şi maĭ multe fete de boer vorbiaŭ franţuzesce.

Cu Lazăr, cu domnia luĭ Grigore Ghica, cu Efrosin Poteca, cu Costache Moroiŭ, Simion Marcovicĭ, Petrache Poenaru, şcóla românéscă şi-a luat avêntul. Şcolile străine ale luĭ Lambru, Vardalach şi Vaillant s'aŭ prefăcut în şcolĭ naţionale sistematice, cu sute de profesorĭ de istorie, de filosofie, de matematicĭ, de limbĭ străine viĭ şi mórte. Gimnasiĭ, licee, colegiĭ, facultăţĭ de litere, de sciinţe, de drept, de medicină, nimica nu ne lipsesce, şi cu tóte acestea nu se vĕd răsărind luceferĭ pe orizonul literelor, însă posderie de advocaţĭ şi jurnalişti; o cétă care de maĭ mult de dóuĕ-ₒecĭ de anĭ se tămâe uniĭ pe alţiĭ cu cuvintele:

— Hoţilor! Tălharilor şi trădătorilor! nu voĭ, ci noĭ am făcut îndoita Domnie, Unirea Principatelor, Domnul străin, Constituţiunea, Armata, Independenţa, Financele, Regatul, etc.

Şi ceĭalalţĭ respund cu aceleaşĭ vorbe frumóse:

— Ba nu voĭ, ci noĭ!

Ş'o duc hojma, fără a li se urî. Uniĭ s'aŭ exaltat într'atâta, în cât cred sincer ceea ce ḑic şi ceea ce scriŭ. Sunt convinşĭ că fără eĭ n'ar fi existat România şi că, dacă ar lipsì eĭ, ţara s'ar cufunda.

Odată mĕ duc să vĕd pe unul dintr'acestĭ exaltaţĭ. Era bolnav, îl prindea niscę friguri rele, îmĭ ḑice:

— Uite, mi-e rĕŭ de tot, o să mor; nu dór că mi-e frică de mórte, sciĭ câte glónţe am în trup; mórtea am văḑut'o de multe orĭ în faţă şi sunt obicĭnuit cu dînsa, dar mĕ gândesc că de-oiŭ murì se prăpădesce ţara!

Într'o ḑi mĕ întorceam de la Cameră şi întâlnesc pe un venerabil bĕtrân străin, căruia tocmaĭ în ḑiua aceea i se votase o pensie viageră de o mie de leĭ vechĭ pe lună, pentru sentimentele luĭ filo-române; credeam că-ĭ fac plăcere, dându-ĭ o veste plăcută. Când ce să mĕ pomenesc! că se întórce furios la mine, ḑicêndu-mĭ:

— Ce? Atâta aŭ făcut Americaniĭ pentru Lafayette? Şi cum se póte compara ceea ce a

făcut Lafayette pentru America cu ceea ce am făcut eŭ pentru România?

Un turist ne spune în cartea sa că mare noroc a căḑut pe România cu venirea d-nuluĭ X...., francez venit acum câţĭ-va anĭ în urma împrăştierĭĭ Comuneĭ din Paris, care, ḑice el, a înzestrat limba română cu gramatică şi cu dicţionar, şi cu fel de fel de cărţĭ sciinţifice şi literare.

Un bacalaureat scrie într'o gazetă dóuĕ treĭ rânduriĭ într'o limbă ca vaĭ de ea, şi îndată-l veḑĭ că se esaltéză până a se crede reformator, creator şi salvator.

Nu se póte tăgăduì că şcolile nóstre, afară de facultatea de drept şi de medicină, aŭ dat slabe resultate până acum. Tinerĭĭ care dobândesc bacalaureatul la noĭ, nu se pot compara nicĭ în limbile vechĭ, nicĭ în istorie, nicĭ în filosofie, nicĭ în sciinţe, cu ceĭ carĭ es din colegiile Franţieĭ, Germanieĭ, Italieĭ, Belgieĭ saŭ Elveţieĭ: învĕţătura nóstră gimnasială nu este destul de seriósă, profesoriĭ nu sunt destul de exigenţĭ, nicĭ destul de riguroşĭ la esamene; gradul universitar se acordă prea lesne şi a devenit accesibil inteligenţelor celor maĭ mediocre. Lipsa de seriositate în învĕţătura umanitară face ca părinţiĭ, care aŭ mijlóce, să-şĭ trimită copiiĭ lor în

școlile străine; astădĭ avem numaĭ în Paris peste o mie de tinerĭ la școlĭ. In loc de-a încuraja inteligențele slabe, ar fi mult maĭ bine a deturna curentul și a împinge tinerimea și spre meșteșugurĭ și meseriĭ, și a pune ast-fel inteligențele mediocre în stare de a devenì producĕtóre în loc de a fi sterile și de multe orĭ pernicióse prin pretențiunile și exigențele lor. A face ómenĭ învĕțațĭ este un bine, a face numaĭ advocațĭ și jurnaliștĭ este un rĕŭ.

Aud dicêndu-mi-se că un asemenea sistem ar fi o tendință a împedica pe fiiĭ poporuluĭ de a puté să aspire la positiunile cele înalte ale societățiĭ, făcêndu-le accesibile numaĭ acelor carĭ aŭ mijlóce de-a sacrifica decimĭ de anĭ la studiĭ. Nu! Inteligențele alese nu se opresc dinaintea nicĭ unuĭ obstacol; ar fi fatal să nu avem dulgherĭ, tîmplarĭ, zidarĭ, croitorĭ, cismarĭ și să avem numaĭ ómenĭ stropițĭ cu literatură și cu filosofie; am ajunge la agoraua Ateneĭ și în curênd Filip ar fi în cetate. Dacă ómeniĭ învĕțațĭ sunt folositorĭ, ceĭ meșterĭ sunt indispensabilĭ.

Ceea ce cred eŭ că ar convenì Românieĭ și fiilor eĭ, ar fi ca învĕțătura clasică și științifică să devie seriósă, nu numaĭ o spoială; iar acelor carĭ nu sunt destul de bine înzestrați, ca

să pótă devenì adepţiĭ literaturiĭ şi aĭ sciinţeĭ, să li să deschidă şcolĭ în carĭ învĕţătura să mérgă mână în mână cu atelierul. Să se înfiinţeze în fie-care oraş treĭ, patru, ḑece, dóuĕḑecĭ de ateliere, în carĭ copiiĭ să înveţe meseria la care se destină şi tot-odată să aibă treĭ saŭ patru lecţiĭ scurte pe fie-care ḑi, în carĭ să pótă dobândì cunoscinţe de religie, de limba naţională, de istoria ţĕriĭ, de calcul, de geometrie şi desemn aplicabil la meseria luĭ. Acolo unde s'a înfiinţat asemenea şcolĭ cu numele de *half time* aŭ dat resultatele cele maĭ norocite, resultate neaşteptate. Meseria n'a oprit geniul luĭ Franclin, luĭ Eddison şi luĭ Watt de a se arĕta, pentru că geniul pĕtrunde orĭ-ce îmbulzélă socială, cum pĕtrunde un vulcan cója pămîntuluĭ şi ese la ivélă. Tînĕrul din atelier, când ar simţì că are dispositiunĭ literare saŭ sciinţifice serióse, lesne ar găsì drumul colegiuluĭ şi al facultăţiĭ.

Strigăm cu toţiĭ industrie; dar pare că am crede că s'ar puté înfiinţa industrie fără meşterĭ, şi că s'ar puté produce fără producătorĭ. Un singur ram de producţiune, pictura, dă Parisuluĭ patru-ḑecĭ de milióne pe an; micile oraşe ale Belgieĭ : Valenciena, Malina, Bruxela, trag câte ḑece milióne pe an de pe dantele. Dar nicĭ

tablourile nu se fac fără pictorĭ, nicĭ dantelele fără mânĭ dibace. Geneva trăesce în mare parte din ciasornicărie şi cu tóte aceste nicĭ de Saussure, nicĭ de Candole, nicĭ de Jussieu, nicĭ Lavater n'aŭ fost opriţĭ de a devenì nisce luminĭ ale sciinţeĭ.

ION GHICA.

XIV.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

TUNSU ŞI JIANU

26 Decembre, 1882.

Iubite amice,

Uitatu-te-aĭ vr'odată printr'un ochian de inginer? Să veḑĭ cum într'însul tóte se arată întórse cu susul în jos. Odată îmĭ aduc aminte, că ridicam planul unuĭ petic de moşie; o fetiţă lăsase secerea şi venise lângă planşetă; se uita la mine, par'că mi-ar fi ḑis: „lasă-mĕ să mĕ uit şi eŭ odată, domnişorule.“ I-am înţeles pofta, i-am îndreptat ochianul spre un cioban, în depărtare, care şedea în mijlocul oilor cu pi-

ciorul încrucişat, rezemat în măciucă; îl potrivii bine, şi poftii pe fată să se uite. Ea işi astupă un ochiŭ cu mâna, şi pune pe celalalt la sticlă, se uită, ş'odată strigă :

— Aoleo! A întors pe Niţă cu gaibele în sus!

De atunci orî decâte orî îndreptam ochianul spre tênăra fată, ea işi strîngea rochia cu amêndóuĕ mânile.

Iată efectul ce-mi fac mie unii ómenî, când îi privesc prin consideraţia de care se bucură în societate, pe când îi sciam şi-i sciŭ că nu sunt şi n'aŭ fost decât nişte pigmeî; ne-am pomenit cu dînşii ómenî marî, ilustraţiunî fără scirea lor şi a luî Dumneḑeŭ, pe când alţii, de carî nicî nu se pomenesce, ar avé póte statuî şi epitafe, dac'ar fi o dreptate în lumea acésta.

Istorióra ce voiŭ să-ţi povestesc, este un esemplu de felul cum se scrie istoria. De o fi pentru cine-va o decepţiune, îmi pare rĕŭ, dar cum ḑice povestea vorbeî latine :

Amicus Plato, sed magis amica veritas,

saŭ pe elinesce :

φίλος μὲν Πλάτων, φιλτάτη δὲ ἀλήθια.

Muscalii adusese ciuma în ţară de peste Dunăre. Maidanele Bucurescilor gemeaŭ de soldaţi, carĭ zăceaŭ cu sutele în plóie şi în frig, ghemuiţĭ în noroiŭ, înveliţĭ în mantale transparente de vechitură şi de glónţe turcescĭ. Era oprit de a se vorbi de năprasnica bólă, nicĭ măcar de a-ĭ pomenì numele, sub pedépsa pazarniculuĭ.

Pazarnicul era un fel de ovreiŭ muscălit, cinovnic de ceĭ *citirnatit-clas*; bĕtrân, scurt, şi slab, obrazul numaĭ mustăţĭ şi favorite dese, albe şi sbârlite, printre care se zăria numaĭ vêrful nasuluĭ, ca o ciréşă vînătă, şi un gol în bărbie, răsătură ca de o carbóvă. Din desişul sprincenelor luciaŭ doĭ ochĭ galbenĭ căpriĭ, ca de pisică sĕlbatecă.

Intâiaşĭ dată, când am vĕḑut o hienă la Schönbrun am strigat :

— Mamă! Uite pazarnicul!

El purta surtuc verde cu guler roşu, nasturĭ cu pajură, pantaloni largĭ cu piele, şépcă de muşama, spangă şi un gârbaciŭ cu care necontenit bătea. Călare pe un cal mic, vînăt şi urmat de treĭ cazacĭ cu suliţele întinse, cutriera târgul ḑi şi nópte. Era spaima orăşenilor; când se ivea într'un colţ de uliţă, bărbaţĭ, femeĭ şi copiĭ fugiaŭ făcêndu-şĭ cruce ca de ucigă-l tóca.

Una din operaţiunile pentru care părea că avea o deosebită plecare şi pe care am vĕḑut practicând-o în maĭ multe rândurĭ, cu un deplin succes, era de a poruncì cazacilor să scóţă nădragiĭ bieţilor negustorĭ şi de a-ĭ pune goĭ pe vine în piramidele de noroiŭ, grămădite morman pe lângă uşile prăvăliilor. Acea bae de şezut dura când maĭ mult, când maĭ puţin, după împregiurărĭ; totdeauna însă până ce-ĭ abătea să cadă pe o altă victimă. Tratamentul se termina cu treĭ patru gârbace peste pielea gólă şi cu câte un *Sukensen*, adică puiŭ de câne.

In tótă diminéţa câte-va sute de cară, aduse cu biciul de prin sate, pline cu cosciuge de la fabrica luĭ Buhuricul, ocolia tóte maidanele şi aduna pe morţĭ, printre carĭ se strecura adesea şi câte unul saŭ doĭ viĭ.

Doftoriĭ de pe atuncĭ, nisce doftoraşĭ Nemţĭ, Ovreĭ saŭ Grecĭ: Mesici, Bubuki, Grunau, Sporer, Esarcu, Gusi etc., eraŭ porunciţĭ să nu cumva să spue cui-va saŭ unde-va, că bóla de care muriaŭ cu sutele era ciumă, ci să ḑică că era aşa ceva, ca un fel de dalac amestecat cu bubă, cu ferbinţélă şi cu mórte. Poliţaiul Ieremia Pavlovicĭ Bărzof îĭ îmbrăcase în muşama şi le prescrisese să se frece la nas şi pe mânĭ cu usturoiŭ şi cu ladin. Era oprit d'a ţiné porţile

închise, de-a arde gunoiul în curte, saŭ de-a lua vre-o altă măsură profilactică, ca să nu se sperie oraşul.

Aceĭ din locuitorĭ carĭ aveaŭ moşiĭ, saŭ rude la ţară părăsise capitala, iar ceialalţĭ se lăsaŭ să móră cu miile, nespovediţĭ şi negrijiţĭ, şi se îngropaŭ fără preot.

Noĭ fugisem cu tótă familia la ţară.

Ţĭ-aducĭ tu aminte de un stejar stufos din grădină? Lângă tulpina aceluĭ arbore aşezasem sofrageria.

Intr'o séră, pe când eram la cină cu douĕ lumînărĭ de sĕŭ în sfeşnice de tinichea, cu băşicĭ de sticlă, Marin Isprăvnicelul s'apropie încetişor de tata şi cu un glas jumătate sfios, jumătate hotărît ĭĭ ḑice:

— Cocóne, cocóne! te chiamă un om la portiţă lîngă gard, ḑice că are să-ţĭ spue o vorbă.

Tata, fără să pară câtuşĭ de puţin atins de o invitaţiune aşa de poruncitóre, lasă furculiţa în friptură, pune şervetul pe masă şi se îndreptéză cătră locul arătat, unde se auḑiaŭ şópte de maĭ multe gurĭ.

Scurt şi coprinḑĕtor.

— Cocóne Tache, i-a ḑisŭ omul cu vorba, nu maĭ mânca séra acolo, că ni-e drumul une-

orĭ pe aicĭ şi vĕḑêndu-te la masă le facĭ poftă băeţilor. Că dè!... ómenĭ sunt şi eĭ, rîvnesc. Să nu mĕ pomenesc odată că face unul vre-o borobóţă.

Trecĕtorul era fiorosul Tunsu, fost paracliser şi ţîrcovnic şi candidat de diacon. Nu era sĕptămână lăsată de la Dumneḑeŭ să nu se audă câte o vitejie douĕ de ale luĭ, à la Fra Diavolo. Cu vre-o ḑece ḑile înainte, călcase la moşie la Cocoşul pe vornicul Tache Ralet, vecinul şi vĕrul nostru; îĭ luase şaluri, scule, argintărie, tot. Îl lăsase pe dînsul şi pe cocónă numaĭ în cămaşe.

Pas de nu asculta, dacă poţĭ, de poveţile amicale ale unuĭ astfel de bine-voitor.

Tata, cum se întórse, poruncì să stingă lumînările şi să ridice masa de acolo. A doua ḑi până'n ḑioă un dulgher cu câte-va scânduri de brad improvisa un fel de pavilion rotund după modelul templuluĭ vesteĭ de pe malul Tibruluĭ, cu singura deosebire că avea numaĭ o feréstră despre apus, ca să nu se vaḑă lumina de la drum şi să nu inducă pe băeţĭ în ispită, numaĭ aşa am putut urma a ne folosì de umbra şi de rĕcórea bĕtrânuluĭ stejar.

Eram încă sub impresiunea poveţelor bandituluĭ, când într'o ḑi intră în curte o căruţă

cu patru caĭ şi trage la grajd. Tată-meŭ trimite să întrebe cine a venit; feciorul se întórce fuga, spăriat.

— Cocóne, Jianu!

Mama şi noĭ copiiĭ îngălbenisem, iar tata, uitându-se zîmbind către fecior, ĭi ḑice :

— Du-te de-ĭ spune să poftéscă, că chiar acum ne-am pus la masă.

Prin grădină se vedea venind un om scurt, îndesat, rumen la faţă, ras şi cu mustaţa désă şi scurtă; îmbrăcămintea luĭ : dulamă, pantaloní şi scurteică, pe cap şépcă peste fes, la brâŭ pistóle şi un cuţit cu plăsele de os, şi puşca în cumpănă în mâna dréptă.

Tata îl primesce vesel şi prietenesce, dându-ĭ mâna să i-o sărute.

— Ce maĭ facĭ, Iancule! Bine-aĭ venit! Şeḑĭ de mănâncă. — Bre! să-ĭ aducă ciorbă; veḑĭ să fiă caldă.

Când am auḑit ḑicêndu-ĭ şi Iancule, mi-am ḑis : nu maĭ încape îndoială, el e! Mi-a venit în minte cântecul :

Iancule, Jianule!
Îţĭ e murgul cam nebun,
Trece Oltul ca pe drum.

Cum să şedem la masă cu un hoţ de co-

dru şi să ciocnim cu el paharĕ de pelin? Tot îmĭ părea că-l auḑiam ḑicênd :

Ţine gazdă nu mĕ da,
Că ţi-oiŭ face-o malotea
Cu samurul cât palma.

Polcovnicul Ioniţă cum l'a vĕḑut de departe, a dat fuga la cornu de vênătóre : câniĭ alergaŭ din tóte părţile chelălăind, cu botul plin de mămăligă. Intr'o clipă Braica, Dudaş, Ţica şi Neamţul, săriaŭ şi jucaŭ cu bucurie împrejurul cornuluĭ de vênătóre.

— Auḑĭ, Iancule, nicĭ să îmbucăm nu ne lasă Polcovnicul, cum te-a zărit numaĭ de cât haĭ la vênătóre!

— Bine face, că e târḑiŭ, deabia o să avem vreme până diséră să întórcem doĭ, treĭ vătuĭ.

Se sculară de la masă, sorbiră din cafea, traseră de dóuĕ treĭ orĭ din ciubuc. Pletea, Manta, Şută, Dobre, puneaŭ lănţugurile de gâtul copoilor, câte doĭ doĭ şi pornia fie care cu părechea luĭ.

Tata da ordine şi instrucţiunĭ pe adóua ḑi, căcĭ asta era numaĭ un preludiŭ de vînătóre.

— Maneo, mâne în ḑioriŭ să fiĭ aicĭ cu Cojeşteniĭ, şi veḑĭ dacă cum-va vĕrul Costache o fi la Cornescĭ, spune-ĭ să ne găséscă mâne pe Crevedia, doar om încolţì lupóicele cele fătate.

Când rĕsăria luna, de era dóuĕ ciasurĭ pân' a se crăpa de ḑiuă, curtea era plină de vênătorĭ de prin cătunele vecine.

Polcovnicul Ioniţă în mijlocul lor cu o ladă plină de cutiĭ dinainte le împărţia iarbă şi alice, câte patru umpluturĭ de puşcă, desemnând fiecăruia locul unde să se ţie, când să dea gură şi încotro s'apuce.

— Voĭ Săbiescenilor să vĕ ţineţĭ la mĕrul roşu. Tu Dobre, să-mĭ puĭ pe colăceniĭ pe Baranga şi pe Gămănesceniĭ să mi-ĭ aşezĭ cu Cojăsceniĭ la lacurile din Mariuţa; Pletea să se ducă să caute la Bolobóce; să nu cum-va să vĕ aud gura că vĕ iea dracul! Ţineţĭ câniĭ legaţĭ lângă voĭ. Manto, când îĭ simţì că a sărit lupóica, dă drumul luĭ Samson, că ala, când o da de urma eĭ odată, n'o maĭ slăbesce; lăsaţĭ pe Ovreica acasă că minte şi ne înşală. Na şi ţie băeţică, ḑicea unuĭ bĕtrân bondoc vĕrsându-ĭ iarbă în corn şi alice în basma. Veḑĭ să mĕ daĭ iar de ruşine ca maĭ dĕunăḑi, de-aĭ lăsat

bunătate de lup să trécă pe lângă tine şi să se ducă sănătos.

— Da lasă, ţeŭ, cucóne Ioniţă, nu maĭ ţice, că ţi-am adus alaltăerĭ doĭ lupĭ în loc de unul. De necaz m'am dus de am stat treĭ nopţi la pândă lângă scorbura faguluĭ celuĭ mare; i-am adus pe amêndoĭ în spinare tocmaĭ de la ogrăţile ciobanuluĭ. Uite atunci parc'a fost un făcut. Când era să trécă spurcăciunea îmĭ răzemasem puşca de un copac şi scăpăram să-mĭ aprind luléua, şi până să-ĭ ieaŭ de veste, s'a făcut nevĕţut prin hăţiş, par'că avea tichiuţa draculuĭ în cap.

Séra în aprinsul lumînărilor, un car plin cu lupĭ tinerĭ şi bĕtrânĭ, cu vulpĭ şi cu epurĭ, venia cu vênătoriĭ după dînsul. In mijlocul curţiĭ jupânésa Ilinca aşezase de cu ţiuă o bute cu vin, împrejurul căreia aprinsese patru butóe cu câlţĭ mueţĭ în păcură; ţece fete, fie-care la vatra eĭ, unde se frigeaŭ berbecĭ şi se ferbiaŭ mămăligĭ, un ţigan ţicea din gură şi din cobză istoria luĭ Alimoş.

Pletea şi cu Manta descărcaŭ căruţa cu vênat.

Pusese pe bute un pat de mărăcinĭ, pe care aşezase epuriĭ cu botul şi cu urechile a-

fară, şi cu piciórele la centru; la patru colţurĭ ale baseĭ eşiaŭ de un cot códele bine împlănite a patru vulpĭ legate împreună de gât, de un par înfipt în mijlocul grămeḑiĭ de epurĭ şi ţinute în picióre pe par deasupra capetelor vulpilor. Pe o mescióră rotundă şedeaŭ în patru picióre cincĭ puĭ de lup cu gurile căscate către vênătorĭ, şi deasupra lor dóuĕ lupóice năprasnice, legate spate la spate de parul înfipt în masă; forma astfel un fel de monument cinegetic, cam în forma fântânilor moderne, adoptate în capitalele ţĕrilor civilisate.

Chelărésa umplea óle cu vin din bute şi fetele ajutóre cinstiaŭ pe vênătorĭ, dându-le împreună cu óla de vin şi câte un hartan de friptură, o bucată de pastramă, un codru de mămăligă, tăiată cu sfóră, ş'o vorbă bună.

— Căutat-o-aĭ în pântece, nea Gheorghe, să veḑĭ dacă nu cum-va avea pe văcşóra nóstră? aḑĭ e o sĕptĕmână de când ne-a mâncat'o din coşar.

— Bea, Gămănescule, că o să-mĭ dea mie coconul vulpea cea împuşcată de tine, să-mĭ fac de iarnă o scurteică cu care o să-ţĭ joc la nuntă, că vĕd eŭ, că de câşlegĭ îţĭ puĭ pirostriile în cap.

— Ţie, Comane, mi-a ḑis jupânésa să-ţĭ

maĭ daŭ o ólă, că tu aĭ dat întâĭ în iupóica cea mare, care i-a mâncat scrófa cu purceĭ cu tot, i-a luat-o chiar din bătătură.

— De ce n'aĭ împuşcat bine puiul de lup, mĕĭ Sgaberciu, şi l'aĭ trântit viŭ în căruţă, de era să rupă mâna, cu colţiĭ, luĭ nea Dumitru Ciuruian? Ia uite, colţĭ ca nisce brice.

Patru ţile, cât a şezut Jianul, a fost numaĭ veselie şi petrecere; tótă nóptea cântaŭ lăutariĭ şi fetele întindeaŭ hora şi bătuta cu flăcăiĭ.

Mĕ obicĭnuisem să mĕ uit la dînsul fără să-mĭ fie frică, ba încă aveam şi un fel de respect, de când îl vĕţusem nimerind cu glontele, de treĭ orĭ de-a rândul, în piatra din marginea păduriĭ, care de abia se vedea din foişor; şi de când sărise peste şanţul din códa elestuluĭ maĭ bine decât caiĭ de la ipodrom. Orĭ cum însă, când mĕ uitam în ochiĭ luĭ, tot îmĭ părea că avea în mânĭ tigaia cu céră fértă, cu care făcea pe ciocoĭ şi pe negustorĭ să-ĭ spue unde aveaŭ banĭ ascunşĭ.

Dar apoĭ iar îmĭ ţiceam : „Cum se póte, tata să fie prieten cu unul

Din ceĭ cu puşca lungă,
Care daŭ chioriş la pungă.

Feciorĭ de lele nebună,
Care nóptea 'n frunḑă sună?

Iancu Jianul era de peste Olt, din judeţul Romanaţĭ, de pe valea Tasluiuluĭ. El a lăsat un nume de haiduc, dar nicĭ n'a fost, nicĭ gând n'a avut să se facă vreodată hoţ de codru. Insă o poveste, dacă ajunge a devenì legendă, adevĕrul n'o maĭ póte scóte din capul poporuluĭ.

Tată-sĕŭ, boer de ţară, îşĭ crescuse băiatul la moşie, fără carte grecéscă şi fără ambiţiunea de-al face un concurent feciorilor de boerĭ marĭ la isprăvnicĭĭ şi la divanurĭ. Îl obicinuise lângă pluguri, cu caĭ şi cu puşca; vara la munca câmpuluĭ, iarna la urşĭ şi la capre negre; ajunsese de o dibăcie vestită în călărie şi în vênătóre; încăleca fără a pune piciorul în scară, nicĭ mâna pe cóma caluluĭ şi băga glonţul prin verigă de inel.

Se îndrăgise cu o fată de ţĕran, şi vrea s'o iea de nevastă. Jianul bĕtrânul, deşì habar n'avea că era strănepot al luĭ Cesianus, secretarul luĭ Traian, vĕr cu Salust şi maĭ în urmă proconsul în Dacia; deşì nu se potrivea cu Baniĭ Filipescĭ, cu Vornicĭĭ Creţulescĭ şi cu Logofeţiĭ Bărcănescĭ, dar purta ciacşirĭ roşiĭ cu meşĭ

galbenĭ şi işlic cu perna verde, în patru colţurĭ. Boerul tot boer! Cum să lase pe fiul sĕŭ să iea o mojică, să se încuscréscă el cu un clăcaş. Vĕdênd că se îngróşă gluma şi că dragostea se înteţea, a hotărît să-şĭ ducă băiatul la Caracal. Tĕnĕrul, a dóua ḑi după ce a ajuns în oraş, a încălecat pe murgul şi fuga înapoĭ; tată-seŭ iar l'a luat, el iar a fugit; l'a închis în casă, el a sărit pe feréstră; l'a închis în pivniţă, el a spart uşa. Tată-sĕŭ dac' a vĕḑut şi-a vĕḑut că nu-ĭ vine de hac, s'a adresat la stăpânire, cerênd să-l surghiunéscă. Caimacanul a şi poruncit ispravniculuĭ să-l închidă la Strehaia; băiatul ţépăn, a trântit slujitoriĭ şi egumenul, şi a scăpat; slujitoriĭ s'a luat după dînsul; el dacă s'a vĕḑut strîmtorat, s'a înhăitat cu vre-o câţiva flăcăĭ, cu carĭ copilărise,

Tot ca dînsul de bărbaţĭ
Şi pe caĭ încălecaţĭ

şi aŭ apucat câmpiĭ.

Şépte anĭ a pribegit prin păduri şi prin munţĭ, hrănindu-se cu carne necântărită de pe la ciobanĭ şi desfidând potira. Nicĭ nu omora, nicĭ nu schingiuia, nicĭ nu jăfuia, ci numaĭ se

găzduia; fugia de potiră şi de panduri, cât putea; dar când îl încolţea, apoi se apăra,

Căci nu vrea
Viŭ să se dea.

Glonţele luĭ mergeaŭ maĭ drept decât ale arnăuţilor domnescĭ. Caragea perduse doĭ cârcserdarĭ ş'un tufecciŭ, loviţĭ de glonţele Jianuluĭ drept în piept.

Nu vĕduse pe Stăncuţa de doĭ anĭ, şi-ĭ era dor de se topia. Intr'o nópte de plóie şi de vijelie lasă pe tovarăşĭ la gazda din Valea-Rea, îşĭ încalecă murgul şi sbóră după dor. In sat întuneric beznă, numaĭ o zare de lumină la o casă. Se apropie, dă cu degetul în hârtia luminată, pune ochiul şi ce vede? Stăncuţa, gătită ca mirésă, lungită pe pat, cu o luminărică de céră galbenă în mână. Dă cu piciorul în uşă şi intră, cade în genuchĭ pune iataganul şi pistólele lângă mórtă, îĭ dă cea de pe urmă sărutare, încalecă calul, şi drept la zapciŭ.

— Sunt Jianul! Capul meŭ este pus la preţ; du-mĕ la Vodă, şi-ţĭ iea mia de leĭ.

Bălbăia zapciul somnoros şi speriat, nu scia unde să se ascundă de frică.

Peste treĭ ḑile ciocoiul intra în curtea dom-

néscă glorios, cu vitézul legat cot la cot; tînăr, frumos, cu pletele lungĭ, cu poturĭ şi cu cepchen, la cap legat cu un tarabulus.

Caragea se dăduse în capul scăreĭ, ca să-l vadă; ferestrele eraŭ împănate cu femeile curţiĭ domnescĭ.

Jianul împuşcase ómenĭ domnescĭ, şi era osîndit la spânzurătóre.

Caragea ridică ochiĭ în sus la feréstră, unde sta Dómna, ḑicênd :

— *Κριμα τὸ παλικάρι!* (pĕcat de voinic!)

Auḑind aceste cuvinte, una din fetele caseĭ cade la picióreleŭ Dómneĭ. Caragea o vede, se îmblânḑesce şi ḑice feteĭ :

— *Αν τὸν θέλης σε τὸν χαρίζω* (dacă-l vreĭ, ţi-l dăruesc).

Jianul n'a vrut să se însóre, şi a petrecut restul ḑilelor flăcăŭ, lângă plugul ce iubia şi pe care în viaţa sa aventurósă îl cânta mereŭ cu dor :

Dare-ar bunul Dumneḑeŭ
Să umble şi plugul meŭ,
Din baltag să-mĭ fac un plug
Pistólele să le 'njug
Ca să brăzduesc piezeş,
Ş'unde a fi crângul maĭ des

Să trag brazda draculuĭ
In calea bogatuluĭ.

Tata fusese isprăvnicel de Curte, când zapciul a adus pe Jianul la Vodă. Acolo s'a cunoscut amêndoĭ şi făceaŭ adeseorĭ vênătorĭ împreună.

ION GHICA.

XV.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

TEODOROS

Londra, 27 Iulie, 1883.

Iubite amice,

In maĭ multe rânduriĭ am apucat condeiul, cu gândul să-ţĭ spuiŭ o istorie; dar m'am tot oprit dinaintea temeriĭ, că aĭ obiceiul de arăţĭ scrisorile mele luĭ Negruzzi; şi el, ca unul ce se află în capul uneĭ publicaţiunĭ, când pune mâna pe ceva scris şi trămis de tine, îl şi tipăresce. M'am tot oprit, cum veḑĭ, dinaintea temeriĭ de a nu intra în gura lumiĭ, care găsesce pete chiar în sóre.

Am mai esitat şi pentru că-mĭ ḑiceam că póte n'oiŭ fi creḑut, chiar nicĭ de tine, in spusele mele, şi să nu mĕ pomenesc tractat de om cu stafiĭ şi cu strigoĭ. Am însă convicţiunea că ceea ce voiŭ să-ţĭ spun, este curatul adevĕr şi că o să vie o ḑi, când ḑisele mele să se pótă întemeia pe documente şi pe dovedĭ.

Câte din povestirile luĭ Herodot n'aŭ fost, sute şi miĭ de anĭ, tratate de fabule, până ce aŭ venit împrejurărĭ carĭ aŭ dovedit, limpede ca lumina ḑileĭ, veracitatea spuselor şi observaţiunilor sale; şi aŭ făcut ca marele istoric să nu mai fie tratat de băsnar!

In timpurile domnilor fanarioţĭ, boeriĭ ţĕreĭ ajunsese a nu mai avé glas în stat; ĭĭ năpădise Greciĭ cu totul. Rar se mai pomenia, pe icĭ pe colea, de câte un Cantemir, un Dabija, saŭ de un Berendeiŭ; numaĭ câte-va boeriĭ : Logofeţiile şi Vorniciile cele marĭ, de Ţara-de-sus şi de Ţara-de-jos, cu vistieriile, se maĭ daŭ pămîntenilor, şi acésta pentru că nu se putea altfel; dar şi acele puţine slujbe devenise apanajul a treĭ patru familiĭ, carĭ fiind fórte avute în diamanturĭ, argintărĭĭ, şalurĭ şi moşiĭ, domniĭ grecĭ îşĭ recrutaŭ în casele lor gineriĭ şi nurorile pentru domniţe şi beizadele.

Totuşĭ însă la mir trebuia să lase să le

trécă înainte plăcintariĭ, lăptariĭ, şi bucătariĭ fanaruluĭ. Un postelnic Vlăhuţi, un logofăt Arghiropulo, saŭ un armaş Mano eraŭ puşĭ în archontologie maĭ sus decât un Bărcănescu, un Cândescu, un Câmpinénu, saŭ un Dudescu. Tăutescĭ, Calonfirescĭ, Movilescĭ şi Buzescĭ trăiaŭ uitaţi pe la moşiile lor, fără a îndrăsnì să aspire la slujbe maĭ înalte decât un zapcilîc, o vătăşie de plaiŭ, saŭ o sămeşie; caftanele la carĭ le era iertat să se urce cu gândul, era mult, mult, acele de şătrar saŭ de sluger, şi acestea dacă se învredniciaŭ să câştige protecţiunea vre-unuĭ medelnicer Costacopulo, a unuĭ căminar Rasti, saŭ a unuĭ becer Manolache.

Cu tótă decadenţa lor, boeriĭ indigenĭ ţot îşĭ păstrase multe din obiceiurile şi tradiţiunile cele vechĭ ale ţĕriĭ, maĭ ales acea de patronĭ şi clienţĭ. În fie-care casă boerésc se cresceaŭ copiiĭ de mazilĭ, de boerĭ de ném şi de poslușnicĭ. Băeţiĭ învĕţaŭ carte românésc unul de la altul, sub direcţiunea vătafuluĭ saŭ a vre-unuĭ logofăt din curte; şi fetele se dădeaŭ pe mâna uneĭ mame Sande, saŭ a uneĭ jupânese Cristina, de le mustruluia şi le învĕţa cusăturĭ de vapeluri, de gevrele şi de sangulĭĭ, împletiturĭ de bibiluri, fierturĭ de fel de fel de dulcețuri : rodozahar, şerbeturĭ de trandafir şi de vişine,

peltele de gutuĭ şi de mere, tetrea de chitră şi deosebite vutcĭ.

Când un boer îşĭ căsătoria copiiĭ, să da cuconaşuluĭ un băiat crescut în casă, ca să-l slujéscă pe procopsélă; şi feteĭ i se dădea copila cea maĭ cu minte şi maĭ învĕţată, ca s'o îmbrace şi să-ĭ cósă; cu condiţiunea de-a o mărita dupe vre-un logofăt, când şi-o venì în vêrstă.

La însurătórea căminaruluĭ Tachi Ghica, i s'a dat din casa banuluĭ Scarlat Ghica un flăcăŭ anume Grigorie, fiul işlicaruluĭ poslușnic, care dregea gugiumanele şi işlicele caseĭ banuluĭ; iar Mariţeĭ, feteĭ vorniculuĭ Scarlat Câmpinénu, i s'a dat Sofiana, fata Aspasieĭ, grécă adusă din Ţarigrad de cucóna Luxandra Câmpinénca, când s'a întors din surghiun din ţara turcéscă.

Grigorie işlicarul, tînĕr, nalt, rumen şi plăcut; Sofiana, fată numaĭ de şése-spre-ḑece anĭ, ócheşă, sprîncenată şi frumósă; tot îmbrăcând şi desbrăcând diminéţa şi séra, Grigorie pe cuconu şi Sofiana pe cuconiţa, de şi nu sciaŭ nicĭ unul limba celuĭalalt; dar tot şoptindu-şĭ din ochĭ şi din sprîncene, s'aŭ înţeles la vorbă aşa de bine, în cât a resultat un copil, care, de şi conceput din florĭ, dar graţie binecuvîntăriĭ părinteluĭ Lesviodax, maĭ târḑiŭ : *Kir Neofit*,

Inalt Pra Sfinţit Mitropolit al Ungro-Vlachieï, s'a născut fiŭ legitim şi s'a botezat în Christos, după legea ortodoxă a răsărituluï, cu numele de Teodor, fiind că venise în lume în întâia Sâmbătă a postuluï celuï mare.

Grigorie îï ḑicea Tudor şi Tudorache, pe românesce; iar Sofiana, ca o grécă ce era, îï ḑicea Theodoros (*Θεόδωρος*), nume cu care ne obicinuisem maï toţï în casă, atât pentru că ni se părea maï original, cât şi pentru că eram, ca copiï, în contact maï des cu kera Sofiţa, decât cu logofătul Grigorie.

In vremea molevmiï feciorul care ne slujia în odae la dascăl, murind de ciumă la Mărcuţa, tata ni l'a înlocuit cu Teodoros care vorbia grecesce, citea şi scria românesce, slovă de tipar, slovă popéscă şi slovă ciocoiască, după isvodul dat de logofătul Matache; era deştept şi-ï prindea mâna la tóte. Am auzit maï târḑiŭ că avea unghiile cam lungï.

Sofiana, care era din insula Tinos şi călătorise prin Tesalia cu mama eï Aspasia, ce fusese ḑece anï chelărésă la mitropolitul de la Larisa, ne povestia séra despre minunile şi frumuseţele mănăstirilor de la Muntele Athos, ne spunea de sfinţenia călugărilor de la Stavros, de la Simopetra şi de la Vatopedi, unde nu călca

picior de parte femeească, unde nicĭ în sbor nu putea să intre decât cocoşiĭ. Cu câtă evlavie ne istorisea scandalul ce fusese la Nimfios, când o barză obrasnică a îndrăsnit să-şĭ aşeze cuibul lângă coşul bucătărieĭ, cum sfinţiĭ părinţĭ aŭ stat treĭ ḑile şi treĭ nopţĭ în rugăciunĭ şi privigherĭ, cum aŭ dărâmat cuhnea cu ogeac cu tot şi aŭ zidit alta nóuă din temelie pe care aŭ stropit'o cu aiasmă de sus până jos; rĕmânênd treĭ sĕptĕmânĭ întregĭ, bieţiĭ călugărĭ fără fiertură de fasole, în cât slăbise de gândiaĭ că eraŭ sfinte móşte.

Teodoros asculta în estas acele povestirĭ ale Sofianeĭ, şi acum visul luĭ era să pótă să mérgă, când s'o face mare, să visiteze acele locurĭ sfinte, să se repédă până la mănăstirea Sfântuluĭ Sava şi la Sfânta Ecaterina, şi chiar până la Ierusalim.

Nu sciŭ, din sfinţenie saŭ din ce, dar Teodoros nu putea să sufere pe Ovreĭ. Când auḑia strigând pe uliţă : *Marfă! Marfă!* lăsa tot şi alerga după jupânul cu boccéoa la spinare, răzemată de cot, miorlăindu-ĭ ca pisicele, şi-ĭ arunca racĭ viĭ în boccea, strigându-ĭ :

Şépte raţe ş'un boboc
Haĭ jidan la loc,

Ş̧épte raţe ş̧'una mórtă
Hăis târtan la rótă.

Când duceaŭ Ovreiĭ pe câte un mort la grópă, el, cu tótă paza de arnăuţĭ aĭ agăĭ carĭ întovărăş̧iaŭ totdeauna cortegiul, făcea ce făcea şi trecea fuga pe sub cosciug strigând „Cruce!“ Ovreiĭ spărieţĭ şi disperaţĭ arunca mortul jos şi căděaŭ cu rugăciunĭ, cerêndu-ĭ să trécă înapoĭ ca să nu se facă mortul strigoiŭ. Acéstă complesenţă le-o vindea uneorĭ fórte scump : pe un pepene, saŭ cel puţin pe o oca de mere.

Într'o vreme tata, de jeluirile Ovreilor, îl oprise de a maĭ eşì în pórtă, atuncĭ găsise alt marafet de a-ĭ necăjì : Casa unde şedeam era lângă podul gârleĭ din Beilic, astă-ḑĭ strada Şerban-Vodă, avea un sacnasiŭ scos la uliţă, pe sub care treceaŭ Ovreiĭ, când se plimbaŭ gătiţĭ Sâmbăta. Plăcerea luĭ Teodoros era să stea plecat pe feréstră, cu undiţa de prins pesce în mână, o potrivia aşa de bine în cât apuca gugiumanul ovreiuluĭ de fund şi-l ţinea spânzurat de nu putea să-l ajungă judanul cu mânile ridicate în sus.

Una iar din petrecerile luĭ favorite era să lege séra o sfóră de parul de la casa de peste drum şi el, ascuns sub gang, o trăgea de căpă-

tâiul celalalt tocmaĭ când da târtanul să păşéscă peste sfóră, şi-l trântia în bot.

Îmĭ aduc aminte că într'o séră, pe când era odaia cea mare plină de boerĭ şi de cucóne, intră un biet jidan cu falca umflată şi cu barba încălcită de nu putea să vorbéscă. Teodoros ĭi aruncase sfârléza în barbă, după ce-l spoise pe obraz mască, cu un pumn de mazăre făcăluită. Tata, drept satisfacere, a chemat pe vătaf şi i-a poruncit să lege pe Teodoros de piciorul patuluĭ, totdeauna de cu séră, ca să nu maĭ pótă eşĭ la pórtă.

Teodoros era meşter de frunte în tóte jocurile de copiĭ. Reputaţia luĭ de giolar era mare de la Antim până în Lucacĭ, averea nóstră în arşice se suia într'o vreme până la dóuĕ miĭ, tot capre curăţite în var şi îngropate în pământ în doniţe. El ţicea totdeauna pe

Opus pocus imperator,
Ţangăr mangăr nacaftù,
Tacaftù melengher Buf!

Şi le potrivia aşa de bine, că *Buful* cădea totdeauna pe ceĭalalţĭ jucătorĭ, şi rĕmânea tot el Baciul. Apoĭ dacă intra o-dată cu ichiul în ar-

mén se punea pe lenghiŭ, de nu maĭ lăsa oscior pentru ceialalțĭ băețĭ.

Nimenĭ nu scia să dea puiŭ de giol ca dînsul, nicĭ să potrivéscă spetezele la smeŭ; făcea nisce părăitorĭ, de gândiaĭ că bate toba în cer, așa urla de tare smeul nostru. Când trecea sfóra vre-unuĭ smeŭ strein peste grădină, saŭ peste casele nóstre, îl prindea de gușă cu glonțul cu sfóră, saŭ îl încurca cu al nostru, îl da peste cap și-l trăgeam în curte.

Teodoros crescea sub pat și în podul caseĭ porumbeĭ de tot némul și de tótă pana : și de ceĭ moțațĭ și de ceĭ încălțațĭ, dar maĭ cu deosebire de ceĭ jucătorĭ și de ceĭ șoptitorĭ și hoțĭ. Când zăria unul strein pe sus, îndată înălța un jucător, care prin învêrtiturile luĭ îl atrăgea, și când îl aducea bine în orizonul nostru, îĭ trimetea doĭ treĭ șoptitorĭ care-l lua între dînșiĭ și-l aducea, vrênd nevrênd, drept în porumbărie la noĭ; atuncĭ alergam de-l închideam până se obicinuia cu ceialalțĭ porumbeĭ și-l făceam rob.

Teodoros era ceea ce Francezĭĭ numesc *un gamin*, iar pe românesce *un ștrengar*.

Când m'a trămis tata în străinătate, l'am lăsat la Ghergani pe lângă kir Ianuș Ciobanoglu, arendașul moșieĭ; îĭ servia de isprăvnicel;

păstra viŭ dorul de a se face hagiŭ. Când m'am întors, l'am găsit ajutor logofătuluĭ Marinică, epistatul uneĭ moşiĭ ce aveam în Teleorman. Cunoscea hotarele tuturor proprietăţilor de pe-'mprejur şi scia pe dinafară claca şi dijma datorită de fie-care sătén din plasa Vedeĭ. Îşĭ făcuse un nume aşa de bun, în specialitatea de căutare de moşie, în cât trecea epistat de la o moşie la alta, orĭ de câte orĭ tată-meŭ saŭ Costache Cantacuzin, Barbu Catargiu saŭ Iancu Slătinénu nu găsiaŭ să-şĭ de în arendă moşiile lor Secara, Pétra, Voevoda saŭ Lisa. Uneorĭ căuta câte dóuĕ şi treĭ deodată.

In contact de afaceri cu Şiştovul, vorbia bulgăresce ca apa, şi legase cunoscinţe cu neguţătorĭ de peste Dunăre. Intr'o ḑi, saŭ că nu putuse să închee socotelĭ bune cu Iancu Slătinénu pentru gestiunea moşieĭ Lisa, saŭ că iar i se făcuse poftă de hagialîc, s'a pus într'o şaică să trécă la Nicopoli, ḑicênd că să duce să cumpere vite; nu s'a maĭ întors nicĭ până în ḑiua de astăḑĭ. S'a făcut nevĕḑut, *afantos*, cum ḑicea biată mă-sa.

Mult l'a maĭ jălit sĕrmana Sofiana, mult a maĭ alergat cu acatiste şi paraḑlise pe la biserică şi pe la icóne făcĕtóre de minunĭ; mult a maĭ umblat pe la vrăjitorĭ şi cărturărese să-ĭ

ghicéscă, să-ĭ dea cu bobiĭ şĭ să-ĭ cate la stele. Nimic şi iar nimic; par'că l'ar fi înghiţit pămîntul!

Fel de fel de ómenĭ veniaŭ de-ĭ spuneaŭ bieteĭ mume tot felul de poveştĭ : unĭĭ că ar fi aflat de bună sémă de la un corăbier că caicciul care-l luase să-l trécă Dunărea, simţindu-l cu parale în chimir, l'ar fi omorît ca să-l jefuiască. Alţiĭ ĭĭ spuneaŭ că l'ar fi vĕḑut în Tatar-Bazargic, unde se turcise de dragostea feteĭ unuĭ Muftiŭ, ca s'o pótă lua de nevastă. Alţiĭ iar ĭĭ spuneaŭ, că prinḑêndu-l un Imam la cadâna luĭ, l'ar fi legat într'un sac c'o pétră de gât şi l'ar fi aruncat în Dunăre.

Sofiana şépte anĭ de-arândul ĭĭ făcuse tóte sorócele cu colivă şi cu colacĭ, ca la morţĭ. Când într'o ḑi vine veselă la mama, cu o scrisóre în mână. Era de la Teodoros care trăia şi-ĭ scriea :

„Să nu spuĭ la nimenĭ că sunt în viaţă. „Voiŭ să sciĭ numaĭ tu că trăesc, sunt sănătos, „tare şi mare, şi de-o vrea Dumneḑeŭ am să „mĕ fac şi maĭ mare. O să trimet să te aducă „şi pe tine aicĭ, pentru că-mĭ eştĭ mamă şi bĕ„trână.“

Nicĭ dată, nicĭ nume de loc! Scrisórea i-o dăduse jupân Stoian, băcan din hanul Gabrove-

nilor, căruia i-o trămisese frate-sĕŭ din Uzungiova, căruia şi luĭ i-o dăduse Tătar-Mizilul, care trecea cu iasacciul unuĭ elciŭ.

Un an după aceea, altă scrisóre în care iar îĭ ḑicea că în curând o să trimită s'o iea. Iscălit *Teodoros* şi dedesubt *Magdala.*

Imaginaţiunea bieteĭ bĕtrâne se rătăcia în tot felul de gânduri. Aci i se părea că Magdala era fata Muftiuluĭ de dragostea căreia se turcise, căcĭ acum nu maĭ avea îndoială că-şĭ schimbase legea, de vreme ce în scrisórea luĭ nu pomenia nicĭ de Maica Domnuluĭ, nicĭ de vr'o mănăstire; aci iar credea, după esplicaţiunile unuĭ Manaf bĕtrân din curte, că nu era scris Magdala ci Abdula, numele luĭ cel noŭ în Mahomed. Intr'o ḑi vine veselă la mama, că-ĭ spusese Archimandritul grec de la Stavropoleos că Magdala era nume de Creştină, de la Maria Magdalina din Evanghelie, şi că trebue să fie numele nevesteĭ ce luase.

Pe la 1848, când am plecat din ţară, Sofiana se lipise pe lângă fósta mea doică, maica Eudoxia, călugăriţă la Ţigănescĭ, hotărîtă să se călugărésca şi ea. Când m'am întors în ţară la 1859, biata maica Eudoxia, bĕtrână şi căḑută la aşternut, n'a sciut să-mĭ spue alta despre Sofiana, decât că plecase de la schit de vre-o

opt anĭ, cu gând să-şĭ iea metania, saŭ la mănăstirea dintr'un lemn, saŭ la vre-un schit din ţara grecéscă. Clucerul Scarlat Iarca mi-a spus că o vĕduse cu vre-o cincĭ anĭ în urmă prin Bucurescĭ, şi că întrebând-o de scie ceva despre fiu-sĕŭ, i s'a părut că nu prea ţinea şir la vorbă.

Pe la 1864 eram maĭ mulţĭ adunaţĭ la ciaiŭ la rĕposatul Tillos, consulul general al Franţieĭ: gazdele eraŭ pline de peripeţiile espediţiuneĭ Englezilor în Abisinia şi de marşul lor spre Magdala; nu maĭ era pe-atuncĭ altă vorbă decât de vitejia Negoşuluĭ. Numele de Magdala din scrisórea Sofianeĭ mi-a adus aminte pe Teodorosul nostru, şi adresându-mĕ către Slătinénu ĭĭ ţic:

„Ţi-aducĭ aminte, cucóne Iancule, de epistatul tată-meŭ de la Secara, pe carĭ l'aĭ avut şi dumniata la moşia Lisa?“

Nu isprăvisem vorba, şi rĕposatul Slătinénu, bătêndu-se pe frunte, îmĭ rĕspunde:

— Aĭ dreptate, el trebue să fie, să sciĭ că el e, numaĭ el avea tot-deauna vorba de împĕrăt în gură: „Sciŭ că n'o să mĕ facă împĕ„rat, dór nu mi-o lua împĕrăţia. Nu-ţĭ fie frică „de mine, că dór nu sunt împĕrat“. Una dóuĕ şi împĕrat.

Negoşul, după tóte descripţiunile luĭ Beil şi

aĭ altor călătorĭ englezĭ, cu carĭ aŭ fost în mare intimitate pe la 1861, când era cu oştirea luĭ la lagărul de la Dobra Tabor, unde adunase 150 miĭ de ómenĭ, sémănă cu totul cu Teodorosul nostru. Îl descriŭ ócheş, dar nu de o colóre etiopică, nasul pronunţat şi încovăiat, buzele subţirĭ, fără nicĭ o asemănare cu a soiurilor africane; pĕrul creţ şi despărţit în treĭ codiţe împletite, obrazul maĭ mult rotund decât oval, multe fire de pĕr albe în barbă şi în mustăţe, talia de mijloc, dar legat şi ţépăn.

La 1864, când aŭ intrat Engleziĭ cu asalt în Magdala, Teodoros, după ce s'a luptat vitejesce ca un leŭ, nelipsit din mijlocul soldaţilor luĭ, orĭ unde era primejdia maĭ mare, apoĭ s'a închis într'un turn cu vre-o câţĭ-va ofiţerĭ, ḑece la numĕr cu dînsul împreună, şi de-acolo trăgea în Englezĭ. Când Sir Charles Staveley a spart turnul şi a intrat înăuntru, Teodoros, întorcêndu-se către servitorul sĕŭ Valde Gabir, singurul luptător care maĭ remăsese în viaţă, iĭ ḑise: „S'a sfârşit! fugĭ, te desleg de jurămînt, cât „pentru mine, eŭ nu pot cădé viŭ în mânile „inamicilor“, şi punênd ţéva pistoluluĭ în gură şi-a sburat creerii.

Nimenĭ nu scia că unul dintr'acele ḑece cadavre era al Negoşuluĭ, când un prisonier abi-

sinian zărind inelul din deget, a strigat : Teodoros!

Patru ḑile maĭ înainte de lupta de la Magdala postise şi se împărtăşise. Markham spune că era fórte pios şi cumpătat, dar că de vr'o câţĭ-va anĭ căḑuse la patima femeilor şi la băutura de rachiŭ, se însurase cu o a dóua femee, căreia iĭ dăduse numele de Dedjatsh Vobyé (aur curat), ceia ce nu-l oprea de-a avé maĭ multe ţiitorĭ, dintre care cea maĭ favorită era o Gallas, anume Yatamanya.

Un om, care din soldat aventurier ajunsese împĕrat, nu póte să fi fost un om ordinar, şi cu drept cuvînt Plowder îl considera ca pe un om cum de multe vécurĭ nu s'a maĭ vĕḑut în Africa. Venit în Abisinia pe la Anul 1854, pe când acéstă ţară era într'o adevĕrată anarchie militară, a luat partea episcopuluĭ catolic (Abuna Salamah) Andreiŭ în contra luĭ Kăşa, un pribég, cap al uneĭ bande de tâlharĭ, care ajunsese stăpân pe tóte posesiunile luĭ Ras-Ali, pe care-l detronase. Kăşa nu voise să se supuie bisericeĭ romane iacobite şi favorisa biserica coptă. Andreiŭ, când a vĕḑut pe Kăşa învins la Dobra, l'a afurisit şi a proclamat, în mijlocul oştirĭĭ, pe Teodoros rege al regilor Etiopieĭ, şi i-a pus coróna pe cap.

Bell ḑice că avea concepţiunĭ marĭ, că cugeta la isgonirea tutulor Musulmanilor din Abisinia, şi întinderea creştinismuluĭ în tótă Etiopia, şi căuta sprijinul Engliterei la realisarea scopurilor luĭ; în archivele engleze se păstréză o scrisóre a luĭ cătră regină, cu data de 12 Februarie 1862, prin care cere să-ĭ trimită un ambasador.

„In numele Sfinteĭ Troiţe, Eŭ Alesul luĭ „Dumneḑeŭ, Regele Regilor, Teodoros al Etio„pieĭ, cătră M. S. Victoria, Regina Engliterei."

Şi începe ast-fel :

„Sper că M. V. este sănătósă, că şi eŭ cu „mila Domnuluĭ sunt sănătos ....."

Apoĭ să nu ḑicem că e după modelul românesc al logofĕtuluĭ Matache, de la care Teodorosul nostru a învĕţat carte; şi începea cu:

„Maĭ întâiŭ cercetez de fericita sănătatea „dumniavóstră, ca aflându-se pe deplin, fórte să „mĕ bucur, că şi noĭ cu mila pronieĭ cerescĭ „suntem cu toţiĭ sănătoşi...."

Causa de căpetenie, pentru care s'a certat întâia dată cu consulul Cameron, a fost speculaţiunea ce făceaŭ bunii Abisinianĭ cu bieţiĭ copiĭ din Cordofan, pe care-ĭ prindeaŭ, vĕnându-ĭ ca pe nisce dobitóce sĕlbatice, îĭ scopiaŭ şi pe ceĭ carĭ supravieţuiaŭ, după acéstă barbară şi peri-

culósă operaţiune îĭ vindeaŭ la Turcĭ, pentru paza haremurilor. Se făcuse bănuitor, rĕŭ şi crud, şi când era prins de băutură, orĭ ce nemulţămire a poporuluĭ, orĭ ce rĕscólă, o atribuia intrigilor luĭ Cameron; într'o ḑi a mers până a-l aresta şi a-l închide; de aci espediţiunea Englezilor din 1864.

Nu sciŭ dacă, în intervalul de la fugirea luĭ din ţară până la 1854, Teodorosul nostru s'o fi frecat cu fruntea de piatra cea négră de la Kaaba, saŭ de s'o fi scăldat în Iordan, dar nu mĕ îndoiesc că îmbrăţişase catolicismul şi că s'a luptat şi a murit ca un vitéz. Işlicariĭ pot fi mândri de un fiŭ al isnafuluĭ lor.

Oportet Imperatorem stantem mori.

ION GHICA.

XVI.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

TEODOR DIAMANT

Brighton, Octombre, 1883.

Scumpul meŭ amic,

Indeobsce Engleziĭ, precum sciĭ, sunt cu noscuțĭ de ómeniĭ ceĭ maĭ activĭ și maĭ ocupațĭ din lume. Nu perd un minut din viața lor. Ḍic că :

— Time is money.

Dacă întâlnescĭ pe drum vre-un cunoscut și vreĭ să staĭ la vorbă cu dînsul :

— How do you do?

Și-l întrebĭ :

— Da ce mai faci, Domnule? Decând nu te-am vĕḑut! Ce-ţi face cucóna, copilaşii sănătoşi?...

Saŭ îi spuĭ că e vreme frumósă.

— Fine wether.

El trece fără să-ţi respundă, fără să te vaḑă măcar.

Dacă aĭ să-i vorbescĭ ceva, e trébă lungă; trebue să-i scriĭ, să-ţi respundă, ş'apoĭ să vĕ înţelegeţi bine prin corespondenţă, despre locul întâlnirii, acasă la tine saŭ la dînsul, la club saŭ la *ofice,* e afacere :

— Business.

Nu este tot ast-fel cu Englezii de aicĭ. Ăştia staŭ tótă ḑiua pe malul mării la sóre saŭ la lună, pe *Deck* saŭ pe *Pier* ca farnienti napolitanĭ, cu deosebirea ca Napolitanul se trântesce orizontal pe nisip, cu pântecele în sus, şi nu se maĭ mişcă tótă ḑiua ; pe când Englezul din Brighton se ţine ţapăn vertical, alergând de colo până colo, când pe jos, când călare, când în trăsură, când cu velocipedul, când în perambulenter; saŭ se aruncă în mare, face *Match,* înotând ca un pesce, aspirând să egaleze într'o ḑi pe nemuritorul Boyxton. Apoĭ fie sóre, plóie, vênt, cald saŭ frig, puţin îi pasă.

Dacă sunt eŭ aicĭ, înţelegĭ bine că lenea

şi marea m'aŭ adus, dar eŭ sunt din ceĭ plăpândĭ şi aḑĭ bate un vênt de nu te poţĭ ţiné pe picióre, ba nicĭ de feréstră să m'apropiŭ nu mĕ lasă; mĕ ţine închis în casă. De necaz am luat condeiul să staŭ cu tine la vorbă. De dóuĕ orĭ l'am aruncat din mână, ḑicêndu-mĭ :

— Dar de m'oiŭ pomenì cu scrisórea mea în *Convorbirĭ!* ce-o să ḑică publicul? nu este aşa că are să dojănéscă pe bietul Negruzzi, care le dă să citéscă ce-ĭ trece prin minte unuĭ om fără titlu universitar, fie măcar de la Salamanca saŭ cel puţin de la Sadagura.

Ast-fel cugetam şi mĕ smeriam. Când mi-aduseĭ aminte că nu sunt fără titlu. Şi să veḑĭ că n'o sciam nicĭ eŭ până maĭ deunaḑĭ. Ba ce încă? mĕ credeam un prost, trăiam cufundat în viaţa câmpenéscă cu oile şi cu vacile; stam cu ochiĭ sticliţĭ pe cer, dór oiŭ vedea vre-un semn de plóie; ascuţiam secerile şi cósele, cărpiam sacĭ, dregeam şuruburile maşinelor şi oftam mereŭ după o recoltă bună, care de la o vreme încóce, nicĭ din şépte în şépte anĭ, după scriptură nu se maĭ vede.

Sciĭ ce s'a întîmplat acum un an amiculuĭ nostru Hiacynthe de la Vaudeville! Bietul om, burghezul cel maĭ liniştit şi maĭ pacînic din tot Parisul, bun fiŭ, bun soţ şi bun părinte;

face şi el odată un chef la birt cu câţi-va amicĭ; dar tot golind la pahare, când în sănătatea unuia, când a altuia, se scólă de la masă cam ameţit, încât întorcêndu-se nóptea târdiŭ a casă mergea pe dóuĕ cărărĭ şi în colţul uliţeĭ Jeffroy Marie, *„Mi-e frig Marghiolă“* cum dicea Kiriţa, se împiedecă de o femee bătrână, căduţă în noroiŭ pe petre. Milosul de Hiacynthe nu-şĭ caută de drum, ci temêndu-se să n'o calce vre-o trăsură, dă s'o ajute să se scóle. Femeea se deştéptă din somn şi începe să strige :

— Săriţĭ, săriţĭ! hoţĭ, asasinĭ!...

El speriat o iea la fugă, ajunge într'un suflet acasă, ostenit; se trântesce pe pat, încălţat, îmbrăcat cum era, şi adórme ca un prea fericit. Adóua di de 2 Maiŭ se trezesce cu capul cam greŭ. Nu-şĭ prea da séma bine despre cele petrecute. Când pune mâna pe jurnalul care era pe toaleta nevesteĭ, citesce chiar pe pagina întâia, jalnica povestire a unuĭ grozav omor comis în nóptea de 1 spre 2 Maiŭ, asupra uneĭ sĕrmane bĕtrâne în colţul uliţeĭ Jeffroy Marie; tocmaĭ în locul unde încercase să dea ajutor. Peripeţiile înfiorătóreĭ drame eraŭ povestite pe patru colóne. La citirea acesteĭ povestirĭ, omul începe a se îngrijĭ, caută să-şĭ aducă aminte, se pipăe, se uită la mânĭ, îşĭ vede mânile pline

de sânge : se sgâriase opintind să ridice pe femeea adormită; se uită la haĭne, haĭnele pline de noroiŭ. Cu cât citea şi se gândia, cu atât se convingea că ucigaşul nenorociteĭ bĕtrâne din jurnal, era el. O sfeclesce, îngălbenesce, îl apucă fiorĭ de mórte, tremură ca varga. Îşĭ închipuesce că-l caută poliţia, că-l urmăresce, că i-a dat de urmă; se vede arestat, acusat, judecat, condamnat şi cu capul tăiat. Zăpăcit şi desperat se hotăresce să fugă; părăsesce casă, masă, nevastă, copiĭ, tot, şi se duce de s'ascunde sub pământ în catacombe.

Inchipuesce-ţĭ starea spiritului unuĭ neguţător cinstit, blând ca o óie, milos ca un copil, bun ca pânea caldă, care ajunge a se convinge, el pe sine însuşĭ, că este un hoţ, un scelerat, un ucigaş..... Norocire că în pripa de-a părăsì casa îĭ rămăsese jurnalul agăţat de căptuşala surtucului, şi când aruncă ochiĭ în capul foiĭ citesce :

— „Anul 1830, Maiŭ 2.“

Era descripţiunea uneĭ crime întîmplate acum cincĭ-ḑecĭ şi treĭ de anĭ, pe când amicul nostru nicĭ nu era născut.

Jurnalul făcea parte din bogata colecţiune, consacrată zulufilor madameĭ Hiacynthe.

Cam aşa am păţit'o şi eŭ maĭ deunăḑĭ :

Căutând într'o ladă uĭtată, daŭ peste o gazetă de cele marĭ, şi ce să vĕd : numele meŭ strălucia de-o sută de orĭ pe patru colóne, împodobit cu fel de fel de epitete, care maĭ de care. Citiam şi tot îmĭ puneam mâna când pe inimă, când pe cuget, chiar şi prin buzunare, întrebându-mĕ nu cum-va din sciinţă saŭ din nesciinţă, în vis saŭ de diavol ispitit, oiŭ fi comis crimele ce mi se imputa; violaţiunĭ de legĭ, prevaricaţiunĭ, trădărĭ etc. Şi dacă îmĭ maĭ remânea alta de făcut, decât să-mĭ puiŭ sacul cu cenuşă pe cap şi a o pleca pe uliţe, strigând :

— Iertare, ómenĭ bunĭ, pentru un păcătos! tinerilor, bĕtrânilor, viilor şi morţilor, iertare!

Acele patru colóne eraŭ răzemate pe umerii puternicĭ a unuĭ U. cu maĭ multe puncte (U...) Urus, Ursus, Urechiatus saŭ Urbanus. Ba nu! Urbanus nu putea fi, căcĭ nu conţinea nicĭ măcar un dram de urbanitate.

După ce mĕ făcea cu oŭ şi cu oţet, îmĭ maĭ trăgea vre-o câte-va sfichiiturĭ cu Muscal, Turc, Englez, Aristocrat.... Aristocrat! e cuvîntul cel mare al democraţilor de ocasiune. Sciĭ că nimica nu le place maĭ mult decât să se tragă dintr'un nume mare, şi să fie decoraţi.

Aveam la noĭ în sat un notar, secretarul

primăriei, cum se ḑice; de câte orĭ mĕ întâlnia îmĭ repeta :

— Eŭ, domnule, nu sunt numaĭ democrat, sunt chiar demagog. Îmĭ place egalitatea. Nu admit eŭ deosebirĭ şi distincţiunĭ d'alea între făpturile luĭ Dumneḑeŭ. Cer să fim toţĭ o apă....

Îl chema Gheorghe Bulamac, dar de la o vreme iscălia scurt *Burlamache;* ḑicea că aşa îl povăţuise un amic din Bucurescĭ, om învĕţat, democrat şi demagog, ca şi dînsul; Burlamache fiind un nume maĭ cunoscut şi maĭ potrivit cu poziţiunea sa de depositar al legilor.

Odată, vĕḑêndu-l cu un inel de alamă în deget, pe care era săpată o ederă încolăcită pe un arbore, cu devisa „*Je tiens ferme*“, i-am ḑis în glumă că acea verigă părea a fi ceva preţios, un fel de monument istoric, şi că acel *je tiens ferme*, trebue să fie o alteraţiune a cuvintelor :

„*Je Etienne ferme.*“

(Eu Ştefan cel tare).

De atuncĭ îl dedese de-l suflase cu aur; şi când m'a rugat să-ĭ botez un copil şi l'am întrebat ce nume să-ĭ puiŭ, mi-a respuns :

— Apoĭ Ştefan, tot îĭ am eŭ inelul.

Orĭ când mĕ vedea, mĕ întreba ce s'a maĭ făcut cu Statua luĭ Ştefan cel tare? Umbla

când cu barbă, când fără barbă, după cum era curentul sĕptămâneĭ la ședința din urmă a Academieĭ.

A făcut ce-a făcut, și maĭ an l'am vĕḑut cu serviciul credincios, cu independența și cu trecerea Dunăriĭ pe pept, ca unul ce întovărășise până la Zimnicea carăle cu făină din sate; maĭ avea și la gât o medalie mare, dobândită nu sciŭ la ce esposiţiune, pentru lemne din pădurea statuluĭ.

Mi se jeluia că era persecutat de guvern, care nu scie să-și cinstéscă adevĕrații amicĭ.

— De! judecă și dumniata, îmĭ ḑicea, nu mi se cuvenia și mie măcar Coróna Românieĭ.

Dar să venim la diploma mea :

Domnul U...., după ce mĕ spinteca de sus până jos, citea în inima mea ca într'o bucóvnă și-o denunța négră ca un bulgăre de smólă, îmĭ cerceta maţele unul câte unul și le declara pestriţe ca pelea de năpârcă; apoĭ se suia la cap, ș'acolo îmĭ resfira creeriĭ cutiuță cu cutiuță și-ĭ proclama buniĭ, fórte buniĭ, și în sfârșit încheia diagnosul sĕŭ psichofisiologic prin sentința :

„Om rĕŭ, dar inteligent.“

Cum veḑĭ dar, am titlu, și încă de la un mare ḑiarist.... și sciĭ că ḑiarele fac și desfac

reputaţiunile; ele légă şi deslégă cum vor şi cum le vine. Te pot face patriot, onorabil, capabil, învĕţat, ba şi frumos, numaĭ să vrea. Aşa!

Am trecut buretele peste *om rĕŭ* şi m'am oprit la *inteligent*, salutând acest titlu cu recunoscinţă, îmĭ venia să strig:

„Anch' io son' pittore!"

Imĭ venia să parodiez pe marele Corneille şi să ḑic:

„La haine d'un grand homme, est une recommandation des cieux."

Sunt om înteligent *de par Mr. U....*

Acéstă aducere aminte m'a făcut să ridic condeiul de jos şi să ḑic:

„All right!" şi să m'apuc să-ţĭ vorbesc de un biet original, de un nebun, cum îĭ ḑicea unĭĭ, de un entusiast, Român cu inimă, despre care nu am vĕḑut să se fi scris un rând măcar. Un om uitat, deşi póte a contribuit maĭ mult decât s'ar crede, la starea de astăḑĭ, cu tóte că nu trăia la 48.

Mulţĭ din ómenĭĭ ceĭ marĭ aĭ secoluluĭ, Fourrier, Michel Chevalier şi alţĭĭ, mi-aŭ vorbit de dînsul cu cel maĭ mare respect şi consideraţiune, întrebându-mĕ „ce face, cu ce se ocupă?" „A murit", le respundeam cu lacrimile în ochĭ,

căcĭ îl iubiam ca pe un frate; mi-a fost amic, mi-a fost dascăl, mie şi la maĭ mulţĭ alţiĭ din generaţiunea nóstră.

Intrasem în anul 1828, pe când se lupta primăvara cu iarna.

De vre-o doĭ anĭ se arătase pe cer, despre miaţă-nópte o. stea cu códă ş'o sabie de foc; împĕratul Alexandru murise şi frate-seŭ, Nicolae, se suise pe tron; lăcustele se îngropaseră în Bărăgan; s'auţia de ciumă şi se vorbia de Cârjaliĭ, de Zaporojenĭ şi de Zaveră.

Deşi Ribeaupierre iscălise de curând pace şi prieteşug cu Turcul la Cetatea Albă, Akerman; deşi Meternich era mândru că asigurase prin dibăcia sa pacea în Europa, dar după eresul de la noĭ că fie-care Ţar este dator, ca cel puţin odată în cursul domnieĭ luĭ, să încerce să iea Ţarigradul cu sabia, tótă lumea ţicea că vin Muscaliĭ.

Intr'o diminéţă un fustaş de aĭ curţiĭ domnescĭ intră într'un suflet ţicênd :

— Cucóne Tache, te poftesce Măria Sa.

Tată-meŭ, care pe atuncĭ era hatman, se légă în grabă cu şalul la cap, îşĭ pune capotul cel roşu şi încalecă calul. Îĭ plăcea să umble maĭ mult călare. Avea un armăsar arăpesc, cum n'am vĕţut maĭ frumos, şi un Manaf Kurd,

muchelef, numaĭ fir de sus până jos, Hagi Abdullah; îl avea numaĭ şi numaĭ pentru a îngriji de mândrul dobitoc. El trăia ḑiua şi nóptea alăturĭ cu Nejdiu.

Hagiuluĭ, fie ḑis în trécăt, îĭ cam plăcea vinul, şi Ilie Arnăutul, Bosniac fanatic, profitând de acea slăbiciune, îl făcuse să créḑă că pentru Mahometanĭ apa e apă, şi pânea pâne, băutură şi mâncare próstă şi fără gust; în vreme ce pentru Creştinĭ apa are gustul vinuluĭ de Drăgăşanĭ şi pânea este întocmaĭ ca curcanul umplut cu castane şi fript la cuptor. Apucându-l ast-fel de stomach şi de cerul gureĭ, din Abdullah făcuse un Grigorie, drept credincios, deşĭ găsia că linguriţa popeĭ era prea de tot mică.

Tata călare cu hagi Grigorie Manafu pe lângă cal, cu mâna pe harşa, după şart, pornesce la Curte. Dar nu trece mult şi-l vedem venind în fuga caluluĭ, semn de grabă mare. Descalecă, vorbesce ce vorbesce cu mama şi îndată ne pomenim aruncaţĭ toţĭ copiiĭ într'o trăsură, clae peste grămadă, cu mama d'impreună, cu o mulţime de boccele; şi în trépădul cel mare al cailor ne duce la Câmpinénca, în casele unde este astăḑĭ Eforia spitalelor.

Ş'acolo spaimă şi pregătirĭ de drum. Unchiĭ meĭ Câmpinenĭ, Costache, Dumitrache şi Iancu,

se întorseseră şi eĭ de la Curte fórte îngrijiţĭ. Vodă adunase pe boerĭ *halea* şi *paea*, ca să le spue că Cazacĭ trecuseră Prutul, c'aŭ arestat pe Ioniţă Sturdza şi că el pléca la Braşov.

Şeful garnisóneĭ turcescĭ din Bucurescĭ avea poruncă de la Seraskierul, ca îndată ce-a afla că Muscalĭ aŭ păşit peste hotar, să părăséscă Bucurescĭ cu tótă ordia şi să se tragă în cetate la Giurgiŭ.

Casa nóstră era în drumul pe unde era să trécă Turcĭ, în căpătâiul despre apus al podului de peste Dâmboviţă, în uliţa Beiliculuĭ, astădĭ Şerban-Vodă. Dincolo de apă era Caslava (Casarma Beiliculuĭ). Deşì Miralaiul Iusuf Beg, comandantul, ne era prietin, şi ca vecin venia des în casă la noĭ; dar tata voia să fim la adăpost, temêndu-se nu cum-va neferiĭ plecând să facă neorânduielĭ, şi de aceea ne trimisese într'o casă depărtată.

Nu am vĕdut oştirea turcéscă când a trecut pe sub ferestrele nóstre, dar ni s'a spus că aŭ pornit pe la amiadĭ, soitariĭ înainte îmbrăcaţĭ în haine pestriţe, cu códe de vulpĭ la căciulĭ, jucând chiocecurile, strâmbându-se la lume pe uliţă, şi făcênd fel de fel de caraghioslîcurĭ; după dînşiĭ veniaŭ meterhanéoa şi tumbechiurile în sunetul surlelor şi tobelor, şi în urmă óstea.

Fie-care turc avênd pe umerĭ saŭ pe cialma câte o pisică, o maimuţă saŭ un coroiŭ. Rĕutăţĭ n'aŭ făcut, dar speria lumea, dând desghinurĭ cailor şi trăgênd la pistóle, în semn de bucurie.

Am petrecut nóptea la bunica şi a dóua ḑi, în ḑorĭ de ḑiuă, eram pe drumul Câmpineĭ.

Când treceam pe podul Mogoşóeĭ, de prin tóte curţile eşeaŭ cară, căruţe şi calescĭ încărcate cu lume şi cu calabalîcurĭ. Când am ajuns la pod la Bănésa, Kervanul se ţinea lanţ; sute de trăsurĭ mergeaŭ lin pe şleaŭ, una după alta. Deabia se mişcaŭ în pasul cel greŭ al cailor. Se îngropaŭ rótele în noroiŭ până la bucşă. De încet ce mergeam, primiam pe tot ciasul scirĭ din Bucurescĭ, cu călăraşĭ de-aĭ Hătmănieĭ.

— Bine, pace.

— Filipescu a plecat, apucând spre Focşanĭ.

— Vilara cu Nenciulescu se cértă de-acu pe visterie.

— Cumnatul Scarlat Grădişténu remâne în Bucurescĭ.

— Brâncovénu a ajuns la Pesta...

Când era sórele de-o suliţă, ajunsesem la Pociovalişte; făcusem aprópe o poştă. Poposisem dinaintea hanuluĭ. Cât vedeaĭ cu ochiĭ, câm-

pul era acoperit cu trăsurĭ; în mijlocul fie-căruia pâlc se ridica câte un foc mare, cu flacăra până la cer, ocolit de feciorĭ, de vizitiĭ, de rândaşĭ şi de chirigiĭ stând pe vine, pe lângă căldările de mămăligă. Boerĭĭ şi cocónele dormiaŭ prin calescĭ şi prin căruţe. Diminéţa ne urmam drumul, care maĭ de care s'apuce înainte. Am aflat că peste nópte trecuse şi Vodă cu tóte beizadelele, mergênd spre Braşov.

Maĭ mulţĭ tinerĭ cuconaşĭ şi negustorĭ îmbrăcaţĭ care turcesce, care nemţesce, urmaŭ caravana, călărĭ, încurând şi jucând caiĭ pe lângă calescĭ. Intre ceĭ maĭ dichisiţĭ şi maĭ sprintenĭ, doĭ maĭ cu sémă trăgeaŭ atenţiunea sexuluĭ: fraţiĭ Mehtupciu. Unchiu-meŭ Creţulescu, care dibuia fórte bine poreclele, unuia îĭ ḑicea gămălie, căcĭ în adevĕr, modul cum îşĭ umfla pĕrul şi favoriţiĭ îĭ da aparenţa uneĭ gămăliĭ de ac, pe celalalt îl poreclise Zlatauz, pentru că vorbia tot în sentinţe:

— Bogatul să nu asupréscă pe cel sărac.

— Legea e de la ómenĭ, iar dreptatea de la Dumneḑeŭ.

— Iubesce pe vrăjmaşul tĕŭ, ca pe un frate rătăcit.

— Saĭ în ajutorul celuĭ ce se găsesce în nevoe.

— Jertfesce interesul tĕŭ pentru fericirea aprópeluĭ.

— Folosul dobândit prin viclenie ți se strecóră printre degete...

Și o mie de altele din scriptură și din filosofie, și sfârșia omeliile sale cu :

— Ce ție nu-ți place, altuia nu face.

Pe cel d'întâiŭ îl chema Barbu și-ĭ ḑicea Bărbucică, pe celalalt Teodor, Tudorachi. Tatăl lor era unul Diamandi Mehtupciu, nepot saŭ strănepot de-aĭ sfântuluĭ Dimitrie de la Mitropolia din Bucurescĭ. Era saŭ nu era rudă cu cuviosul, Dumneḑeŭ scie; adevĕrul însă este că tatăl, moșul saŭ strămoșul luĭ Iamandi venise în țară de peste Dunare cu móștele făcĕtoruluĭ de minunĭ; ĭĭ ḑicea Mehtupciu, pentru că fusese scriitor de limba turcéscă la Postelnicie. Fiul sĕŭ Tudorache adoptase numele de Teodor Diamant, saŭ maĭ scurt *Diamant.*

Pe Bărbucică l'am cunoscut. Sciĭ că nicĭ natura, nicĭ apucăturile nu-l împingeaŭ la carte; n'a învĕțat nicĭ să scrie, nicĭ să citéscă, era cam idiot. Îĭ ḑicea Bălbuitu, din causa anevoinței ce avea la vorbire; nu era cu desăvîrșire surd, dar era tare de ureche, fórte tare, într'atât de tare, încât glumețiĭ mișcând din buze, fără a scóte glas, îl făceaŭ să créde că-ĭ spunea

ceva, şi el asculta şi-ĭ rĕspundea ce-ĭ venia, ca să nu lase să crédă că n'a audit. Devenise jucăria celor fără de ocupaţiune. Se credea omul cel maĭ frumos din lume şi era convins că tóte damele cele marĭ eraŭ înamorate de dînsul. Trăia din munificenţa celor ce petreceaŭ cu prostia luĭ. In urmă, închiriase un apartament în strada Victorieĭ; îl mobilase; aşezase în mijlocul salonuluĭ o masă mare aşternută cu postav verde, împrejurul căreia veniaŭ de se adunaŭ jucătoriĭ de cărţĭ, ḑiua şi nóptea, liberĭ de orĭ-ce priveghere şi fără témă de poliţie saŭ de procuror. El plătia luminatul, încălḑitul şi serviciul şi-şĭ scotea chiria şi tóte cheltuelile, cu prisos, din monopolul cărţilor, şi trăia bine.

După mórtea luĭ, stabilimentul s'a continuat de domniĭ :

Ciocârlan,
Puică, şi
Cucu

în tovărăşie. Sub firma :

„La treĭ păsĕrĭ“ (aux trois oiseaux).

Cealalt frate, Teodor, era un om de frunte, inteligent, muncitor, stăruitor, şi plin de devotament. Cel d'întâiŭ elev în şcóla grecéscă, cel d'întâiŭ la dascălul Lazăr, cel d'întâiŭ la Sântul Sava, sub Efrosin Poteca, inimă curată şi sen-

timente nobile. Vorbia şi scria mai multe limbi străine, franţuzesce, nemţesce, grecesce şi italienesce; sciea bine limba latinéscă şi elinéscă. Băiat sĕrac, el se destină la cariera didactică.

Când l'am întâlnit călare, pe drumul Câmpineĭ, el se ducea la Münich prin Braşov şi Viena; dobândise o bursă din fondul Mitropolituluĭ Nectarie.

Cât timp a ţinut acel ajutor, el a urmat regulat şi cu cel mai mare succes în şcóla cadeţilor; dar a venit o ḑi când acea bursă a încetat, atunci orfanul a trăit cât-va din generositatea luĭ Dinicu Golescu; îngrijia de băeţiĭ luĭ ceĭ maĭ tinerĭ, de Radu şi de Alecu (Albu); dar în urmă fraţiĭ Golescĭ mutându-se lă Geneva şi la Paris, şi ceialalţĭ tinerĭ părăsind unul câte unul capitala Bavarieĭ, unde începuseră a trăĭ rĕŭ cu studenţiĭ Germanĭ şi făceaŭ pe tótă ḑiua gâlcevurĭ şi dueluri, Diamant s'a hotărît să se ducă şi el la Paris, unde cunoscea pe toţĭ Româniĭ de acolo, cu speranţă că-ĭ vor venì în ajutor, pentru a-şĭ putea complecta studiele începute.

In urma revoluţiuneĭ franceze de la 1830, ideile de inovaţiunĭ sociale, luaseră un avânt aşa de mare, încât cuprinseră tóte spiritele, şi tinerimea de pe atuncĭ se aruncsse maĭ tótă în

vârtejul reformelor celor mai estravagante şi mai chimerice. Prietinii şi camarazii pe cari i-a găsit în Paris : Iancu Vlădoianu, Costică Brăiloiu, Iancu Bălăcénu, Niculache Niculescu, Barbu Catargiu, Stavrache Niculescu şi alţii, eraŭ pe atuncĭ, care mai mult, care mai puţin, adepţi ai Sainsimonismuluĭ, şi încetul cu încetul s'a pomenit şi el distras de la învĕţătură şi învăluit în cercul ideilor comuniste, cu deosebirea, că fiind dotat cu un temperament entusiast, când îmbrăţişa o idee, o strângea cu tótă căldura tinereţeĭ şi se consacra eĭ cu trupul şi cu sufletul. Şi iată-l devenit unul din ceĭ mai înfocaţi şi mai aprigĭ adepţi ai şcóleĭ de la Menilmontant, apostol şi portar. Père Enfantin îmĭ ḑicea, vorbindu-mĭ de dînsul :

— Diamant était un homme precieux ; personne n'a fait autant de prosélytes qui lui ; precher et convertir, c'était sa vie.

Dar vine catastrofa!... Guvernul luĭ Ludovic Filip, îngrijat de lăţirea propagandeĭ comuniste, decretézá isgonirea sfinţilor părinţi de la Menilmontant şi atuncĭ Sainsimonieniĭ ceĭ mai însemnaţi : Michel Chevalier, Felicien David şi alţiĭ se risipesc, care cum apucă, în Orient, în America, în Africa.... şi Diamant al nostru, dat afară din cuib, remâne pe drumurĭ fără adăpost

şi peritor de fóme. Atuncĭ a trăit maĭ multe săptămânĭ alergând din spital în spital, dându-se de bolnav, dar era dat afară îndată ce medicul constata că starea sănătăţiĭ sale nu avea trebuinţă de îngrijire medicală, ceea ce i se întîmpla din treĭ în treĭ ţile; atuncĭ pleca şi se ducea de bătea la uşa altuĭ spital, până ce le-a colindat pe tóte.

El se afla în cea maĭ mare nedumerire, când într'o ţi întâlnesce pe un frate iubit de la Menilmontant, pe Considérant, un entusiast şi un visionar ca şi dînsul. — Considérant găsise pe Fourrier şi adoptase sistemul Falansterian, despre care îĭ face o descriere încântătóre. Diamant îl urméză la conferinţele luĭ Fourrier şi se pomenesce falansterian, de o mie de orĭ maĭ fanatic decât fusese pentru sistemul luĭ Saint Simon. El nu cunoscea termin de mijloc în apucăturile luĭ; ţicea că apoftegma «μηδεν ἄγαν» a luĭ Socrat, era o eresie filosofică antisocială şi antiumanitară.

Intr'o Duminecă, ducêndu-mĕ la un curs ce urmam la Grădina plantelor, zăresc într'o respântie din stada Mosstar o figură care mi se părea cunoscută. Era el, încunjurat de câţĭva lucrătorĭ, bărbăţĭ şi femeĭ, destul de rĕŭ îmbrăcaţĭ, nespălaţĭ şi nepeptenaţĭ, cărora le esplica

frumusețele și mulțumirile *atracțiunii pasionate* în *societatea armonică* și le descria miseriile ómenilor din *societățile civilisațiunii*, dându-le de esemplu, despre acésta, starea nenorocită a celor ce avea dinaintea luĭ. Cât l'am cunoscut i-am sărit în brațe, srigându-ĭ : Nene Tudorache!

Din momentul acela n'a lipsit o ḑi de a venì să mĕ vaḑă, de-a mĕ cerceta despre studiile mele, despre viața mea; mĕ punea de repetam cu dînsul lecțiile, îmĭ esplica nedumeririle ce aveam în geometria descriptivă, în analitică, în teoria seriilor și mĕ pregătia pentru esamene. Era fórte tare în sciințele matematice și fisice; avea o aptitudine deosebită pentru integrarea seriilor algebrice și pot ḑice că putea să ție pept luĭ Delaunay și luĭ Puiseux în calculul diferențial și integral.

Dumineca venia regulat de mĕ lua și mĕ ducea la conferințele luĭ Fourrier. Era ceva încântător, elocința și poesia ce bĕtrânul reformator punea în esplicarea cercurilor simpatice; avea atâta putere și dulcéță în vorbirea luĭ, în cât era peste putință de-a nu captiva auditorul. Eșiam de la acele conferințe uimit și esaltat, convins pot ḑice. Îmĭ părea că mĕ vĕd primblându-mĕ în Câmpiĭ Eliseĭ, într'o trăsură trasă de doĭ mândri leĭ, deveniți anti-leĭ, maĭ blânḑi

de cât mieluşeiĭ, numaĭ prin puterea armonică; delfiniĭ şi balenele transformaţĭ în anti-delfiniĭ şi anti-balene, mĕ purtaŭ lin pe tóte mările: vulturiĭ, deveniţĭ anti-vulturĭ, mĕ suiaŭ în slava ceruluĭ pe aripele lor. Era un farmec descrierea frumuseţelor, a plăcerilor şi ale desfătărilor spirituluĭ şi ale inimiĭ, în cetatea falansteriană.

Fourrier a murit fără a-şĭ vedé visul cu ochiĭ, nu s'a învrednicit să ridice cel maĭ mic falanster. Economiştiĭ aŭ învins pe socialiştĭ şi pe comuniştĭ; şi şcóla luĭ Fourrier, curênd după mórtea maestruluĭ, a fost părăsită şi uitată.

Diamant însă s'a întors în ţară, bine hotărît a persista în acele ideĭ şi a organisa societatea nóstră în quadrate pe falanstere ca tabla de joc de şah.

Om de spirit, învĕţat, plăcut la vorbă, Diamant a fost primit frăţesce în tóte casele şi a devenit amicul intim şi căutat al tuturor ómenilor liberalĭ şi de progres, al luĭ Câmpinénu, al luĭ Grigorie Cantacuzino, al luĭ Manolache Bălénu, al luĭ Iancu Ruset, al tuturor ómenilor cu sentimente şi cu iubire de ţară. In casă la Câmpinénu, era ca acasă la dînsul. Casa şi masa iĭ era deschise orĭ când şi la orĭ ce óră. Nu sunt la îndoială că era iniţiat în societăţile francmasonice, judecând după intimitatea sa cu doc-

torul Tavernier, venerabilul logeĭ din Bucurescĭ, din care făceaŭ parte ceĭ maĭ luminaţĭ din tineriĭ noştri de pe-atuncĭ, Grigorie Alexandrescu, Iancu Voinescu şi alţiĭ.

In societatea tinerilor noştri boerĭ, Diamant a găsit auditorĭ, dacă nu şi proseliţĭ.

Când era să încépă să vorbéscă îl apuca o tremurătură din buze, care dura dóuĕ saŭ treĭ secunde, şi cele cincĭ şése vorbe d'întâĭ eşiaŭ din gura luĭ cu anevoinţă, tremurate şi pripite, iar după ce-ĭ trecea emoţiunea, el devenia de o elocinţă rară; vorbirea luĭ era pătrundĕtóre şi convingĕtóre; era peste putinţă a nu-l asculta cu plăcere şi cu atenţiune. In timp de doĭ saŭ treĭ anĭ făcuse o propagandă atât de puternică prin tóte clasele, în cât numĕrul proseliţilor şi adepţilor ajunsese a fi îndestul de mare, ca să se pótă gândi la organisarea seriilor şi la edificarea unuĭ falanster.

„Je ne compte pas sur les Français, dicea „Fourrier, pour la réalisation de mon système; „ils sont comme les Italiens, les Espagnols et „les Allemands, trop enfoncés dans la civilisa„tion, mais je compte sur l'Orient et surtout „sur les Russes qui sont très enclins au com„munisme, comme tous les peuples Slaves.“

Tĕnĕrul Manolache Bălăcénu, fiul luĭ Nae

Bălăcénu din Ploescĭ, ḑis prin abreviaţie Naiba, care devenise unul din adepţiĭ ceĭ maĭ înfocaţĭ aĭ Furierismuluĭ, moştenise o avere însemnată şi a consacrat moşia sa din Prahova, numită Scăenĭ, pentru înfiinţarea unuĭ falanster. Diamant era acolo Marele Mapa şi domnia ca un Suveran.

Acel rudimentar falanstern ar merita o menţiune cu totul specială, pe care ţi-o reserv, dacă te póte interesa.

De-abia începuse stupul a se popula de albine şi róta a se învârti, că guvernul temêndu-se ca să nu se înrădăcineze credinţele comuniste în ţară, a şi luat mĕsurĭ, a ordonat împrăştierea seriilor şi grupelor, şi trimiterea în exil a şefilor Manolache Bălăcénu şi Diamant.

La liberarea luĭ din Snagov, Diamant n'a maĭ găsit ospitalitatea la care era obicĭnuit; Câmpinénu era închis la Caransebeş, Manolache Bălénu confinat la moşia sa Bolintinu, alţiĭ intimidaţĭ se temeaŭ a-ĭ face primirea ospĕtósă şi cordială de maĭ înainte, şi căreia datoria în mare parte succesele luĭ din aniĭ trecuţĭ.

Fără a renunţa la ideile luĭ şi la speranţa de a-şĭ realisa planul, a îmbrăţişat, ca mijloc de traiŭ, meseria de inginer topograf şi hotar-

nic; ridica planuri de moşii pe un sfanţ stânjenul masă, cum se ţice; bani n'a câştigat, dar ceea ce a câştigat în munţii telegei, a fost un junghiu bun, care în puţine săptămâni l'a dat într'o oftică galopantă. Catinca Câmpinénca, care se afla la moşie, a trimis de l'a transportat de la Telega la Câmpina; i-a fost însă peste putinţă a-l face să admită un medic şi a renunţa la tratamentul Leroy, pe care l'a urmat până s'a stins. El a murit cum a trăit, ca un stoic, nevoind să se abată de un fir de pĕr de la credinţele sale; şi-a dat sfirşitul în braţele servitorului sĕu, recomandându-i sentinţa :

— Ceea-ce ţie nu-ţi place, altuia nu face.

O cutie din patru scânduri de brad, într'o căruţă cu un cal a dus rămăşiţele lui la biserică. Ca toţi oficoşii, în ultimele momente vorbia de mijlócele ce cugeta şi proiecta pentru înfiinţarea unui falanster.

Mulţi, fórte mulţi din ómenii cari aŭ jucat un rol în ţară, îi datoresc lui Diamant ideile generóse şi patriotice. El a format inima şi spiritul multora din Români; între alţii, Alexandru Constantin Golescu (Albu), ţis Aimé Martin, era unul din ucenicii sĕi; a trăit mult cu dînsul la Münich şi la Paris.

Nu am cunoscut un om mai blând, mai modest şi mai devotat decât dînsul. Filantrop şi umanitar, era din némul acelora din carî aŭ eşit Apostolii, Martirii şi Sfinţii.

O fi avênd el óre o piatră pe mormînt?

ION GHICA.

XVII.

V. ALECSANDRI CĂTRE ION GHICA

Mircești, Decembre, 1883.

Iubite amice,

Iată-ne cu earna în ţéră!.. Ea a sosit nóptea pe furiş, şi s'a grăbit să şĭ scuture cojócele pe faţa pămîntuluĭ pentru ca să afirmeze stăpânirea eĭ.... Adóua ḑi Românii s'aŭ trezit vasalĭ acesteĭ regine aspre a căreĭ ministri sunt crivéţul şi gerul, a căreĭ curtezanĭ sunt lupiĭ şi corbiĭ, a căreĭ armată sunt fulgiĭ de zăpadă şi ţurţuriĭ de ghiaţă, a căreĭ palaturĭ sunt clădite cu troian. Baba cochetă şi sulemenită se miréză în

oglinda rîurilor înghețate și pórtă pe frunte-ĭ o corónă de brilianturĭ ce te pătrunde de fiorĭ când o privescĭ și te preface în sloiŭ când te atingĭ de dînsa.

E timp de a se culege pe acasă și de a se adăpostì la gura sobiĭ în așteptarea alteĭ regine mult maĭ atrăgătóre, Primă-Vara, care va detrona în curând pe bătrâna usurpătóre. Sperare drăgălașă!... Ea ne face a răbda despotismul îngrozitor al Ierneĭ, fără nicĭ o încercare de rescólă în contra eĭ, căcĭ orĭ-ce manifestare răsvrătitóre ar luneca pe ghiață și ar cădé slăită sub un numĕr înfiorător de graduri de frig.

Pădurile apar ca niște pete negre pe fundul alb al tablouluĭ iernatic. Copaciĭ desfrunziți aŭ aerul de schelete pârlite în foc, și printre crengile lor sbóră ciripind mulțime de păsărele, stigleți, piți̧goĭ, vrăbiĭ, ciocârlanĭ, etc., căutându-și hrana, pe când sub cerul nouros cârdurĭ lungĭ de corbĭ fac manevre prevestitóre de vijeliĭ. In tóte zările, pe tóte câmpiile se întinde o pătură albă ca o pânză pe un mort, iar pe drumurile dispărute sub zăpadă se vĕd mișcându-se încet săniĭ încărcate cu lemne de la pădure. Vitele par chircite, pasĕrile sgrebulite, și ómeniĭ vineți la față. Iarna găsesce o petrecere de artist lipind pe giamurĭ florĭ fantastice de

ghiaţă şi văpsind cu colóre patlaginie urechile şi nasurile omenescĭ. Ea simte mulţămire de a pune natura în suferinţă şi de a face ca însuşĭ aerul se pară tremurând de ger, când privescĭ fulgiĭ spulberaţĭ de suflarea vîntuluĭ.

Eŭ, amice, de şi mare admirator a frumuseţilor Iernii, splendide la lumina sóreluĭ şi fermecătóre sub razele luneĭ, mĕ feresc de contactul eĭ prin întrebuinţarea unuĭ numĕr, *ajuns a fi legendar*, de paltóne şi de blănĭ. Când o vĕd sosind, o întâmpin cu bĕtrânescul cântec popular :

„Soră 'mĭ eştĭ, soră să'mĭ fiĭ,
„Iar la noĭ maĭ rar să viĭ.

Şi ea, drept mulţumire, întórce cheia în brósca uşiĭ mele, trântindu-mĕ ast-fel la închisóre până la epoca sosireĭ naghiţilor. Treĭ, patru, şi une-orĭ cincĭ lunĭ de ḑile, retras în căsuţa mea, îmĭ închipuesc că sunt într'o corabie prinsă de sloiurile mariĭ baltice. Părere negreşit, dar părere aşa de înteţită în mintea mea, că zăresc chiar urşĭ albĭ trecênd pe câmp !... Cât despre lupĭ, îĭ aud nóptea urlând în marginea satuluĭ şi ḑiua îĭ recunos în impiegaţiĭ fisculuĭ.

Cât ţine timpul aspru, cât termometrul face gimnastică sub linia de la zero ca sub un trapez ideal, îmĭ umplu ḑilele cu îndeletniciriĭ intelectuale şi cu întreţinerea foculuĭ din sobe. Am ajuns în arta acésta la înălţimea Vestalelor, şi acum sciŭ a da clădiriĭ despicăturilor de lemne forme architectonice cariĭ ar merita medalie de aur, dacă asemenea talente s'ar recompensa în ţara nóstră.

Diminéţa îmĭ place să mĕ scol de cu nópte şi să găsesc cabinetul meŭ de lucru bine încălḑit şi vesel luminat de un candelabru aprins. Ciaiul e gata pe masă; căţeiĭ meĭ sar prin cameră cu miĭ de jocuriĭ şi de desmerdăriĭ, aşteptând porţiile lor de zahar; biuroul mĕ chiamă lângă el arĕtându-mĭ calamara plină, condeiul sburdalnic, hârtia albă. La lucru! îmĭ şoptesce un glas ce ese din tuspatru colţuriĭ a cabinetuluĭ şi cu plăcere ascult adese-oriĭ îndemnul sĕŭ; încep prin corespondenţa cu Londra, cu Parisul, cu Bucurescii, cu Iaşul, cu Montpellier, chiar şi cu America; apoĭ mĕ apuc de vre-o lucrare maĭ seriósă, şi ḑiua trece făr'a băga de sémă dacă ninge şi dacă suflă crivĕţul.

Sunt ḑile în cariĭ.... însă te vĕd zîmbind şi clătinând din cap... sunt ḑile în cariĭ es pe afară, învelit cu blana Nr. 3, şi fac o primblare

scurtă, de tot scurtă, pe cărările trase în omătul din grădină. Admir în trécăt ceriul oţelit, zăpada cristalisată ce scîrţie sub picióre, păsërelele ce sbóră împrejuru-mĭ ţipând de mirare(?)... clătinarea copacilor în semn de căinare pentru imprudenţa mea, şi mĕ simt cuprins de un avînt eroic înfruntând duşmana lumeĭ, Iarna!... dar să ne grăbim a ne întórce în casă, căcĭ îngheţ cu tot eroismul meŭ!

Séra, când perdelele sunt trase, cad pe gânduri, privind la salamandrele din sobă. O melancolie adâncă pătrunde în sufletul meŭ, pe când viscolul vîjiesce prin horn; iar pentru ca s'o alung, adun cu mintea împrejuru-mĭ pe uniĭ din contimpuraniĭ meĭ ce se bucură încă de viaţă şi resfoim împreună albumul suvenirilor nóstre.

Tu eştĭ unul din ceĭ chiemaţĭ şi maĭ aleşĭ. Eată dar un raport esact de cele ce am grăit cu tine, ierĭ séră, în ajunul sfinţilor Tirs, Lefkie şi Filimon. Amice, când vine vîrsta nemilósă şi ne spune că e timp de astimpărat pornirile inimeĭ şi de strîns aripele închipuirĭĭ; când sburdalnicele sboruri prin lumea nălucirilor atrăgătóre devin pericolóse şi călătoriile depărtate prin lumea reală o întreprindere obositóre, ne rămâne o ultimă şi nepreţuită petrecere pentru

mângâerea ḑilelor din apusul vieţiĭ. Ea consistă întru aducerea aminte a trecutuluĭ şi reînvierea prin povestire a diverselor epoce prin carĭ am trecut, întâlnind în calea nóstră tipurĭ originale şi luând parte la fapte, carĭ se ating de istoria ţĕrĭĭ. Acest voiaj în jilţ are avantagiul de a fi şi comod şi încântător.

Tu mi-aĭ povestit adese-orĭ întîmplărĭ mult interesante pe carĭ le auḑiseşĭ din bĕtrânĭ, şi mĭ-aĭ zugrăvit cu un adevĕrat talent de pictor unele figurĭ din generaţia ce ne-a precedat, întrevĕḑută de tine în copilărie. Eŭ însu-mĭ am cercat să fac a sbura pe sub ochiĭ tĕĭ un stol de suveniri variate, şi ast-fel órele nóstre de întâlnire aŭ fost toţ-deauna pline de veselie saŭ de uĭmire, pline de încântărĭ culese în grădina trecutuluĭ, saŭ de visurĭ patriotice vînate pe câmpul viitoruluĭ necunoscut. Am îmbătrânit însă fără a perde patima acestuĭ vînat, căcĭ dintru tóte pasiunile omenescĭ amorul de patrie este singurul care nu se stinge nicĭ odată.

Dacă am fi avut o maşină stenografică de buzunar, maşină ce se va inventa negreşit în seculul nostru de advocaţĭ şi de deputaţĭ elocuenţĭ, ea ar fi produs o mică bibliotecă de anecdote, de schiţe uşóre, de memoriĭ istorice şi de portrete bine colorate, care formaŭ un soiŭ de

museŭ demn de a fi visitat; iar generaţia actuală, a căreĭ cunoscinţă de trecut nu se întinde peste limitele celor din urmă treĭ-ḑecĭ de anĭ, ar găsĭ în el multe subiecte de studiŭ atrăgĕtor şi folositor... Câte romanurĭ, câte piese de teatru, câte scrieriĭ fisiologice s'ar puté clădi cu materialul adunat în el! şi câte spirite sănătóse s'ar retrage cu mulţămire în sanctuarul sĕŭ spre a se odihnì de luptele ḑilnice şi de preocupările, ḑise politice, ale epoceĭ de faţă!..

Tipurĭ pentru tipurĭ, sunt de preferat acele dispărute din societatea română, în locul acelor de veneticĭ alungaţĭ din ţĕrile lor şi adăpostiţĭ astăḑĭ între noĭ cu pretenţiile lor ridicole de criticĭ şi de reformatorĭ, în locul acelor de Don Juani de *trotoires*, acelor de salvatorĭ patentaţĭ de patrie, acelor de invidioşĭ carĭ stupesc veninul lor spre tot ce-ĭ maĭ sus decât dînşiĭ, chiar de şi sunt convinşĭ că stupitul cade tot pe obrazele lor, etc. etc. Fapte pentru fapte... istoria va judeca valórea acelor carĭ s'aŭ desăvîrşit cu sacrificiurĭ de avere şi de viéţă chiar, şi a celor săvîrşite sub îndemnul ambiţieĭ personale saŭ a dobîndiriĭ de averĭ colosale.

Acéstă idee m'a îndreptat către tine, amice, cu propunerea ca să începem între noĭ o corespondenţă menită de a continua convorbirile nó-

stre şi să le publicăm într'o fóie literară pentru plăcerea nóstră intimă. M'am măgulit tot odată cu slaba sperare, că acea corespondenţă va fi bine primită de unii din compatrioţi, carî bine-voesc a recunósce puţine merite predecesorilor şi ceva măriri evenimentelor petrecute înainte de venirea lor pe lume.

Tu aï admis propunerea mea şi aï realisat'o în parte cu o activitate de care s'aŭ folosit cetitoriï foieï *Convorbirilor literare*. Mi-aï trimis din Bucuresci şi din Londra un şir de epistole carî în curând vor fi adunate într'un volum demn de a figura în bibliotecele bine compuse. Óspe iubit, el va venì să iea loc în familiile române spre a le povestì cu graiul sĕŭ limpede, vesel, plăcut, câte-va scene de la începutul secoluluï nostru, saŭ din ḑilele nóstre, şi a desfăşura o galerie originală de figurï ce pórtă sigiliul caracteristic al epociï lor.

Sunt încredinţat, amice, că aï găsit o mare plăcere de a rechiema la viéţă acele umbre carî din ḑi în ḑi se afundă maï mult în pustiul uitării şi al nepăsării. Nu maï puţin sunt convins că volumul tĕŭ va procura o deplină satisfacere persónelor inteligente ce-l vor cetì din scórţă în scórţă şi vor fi călăuziţi de el prin regiunile uneï lumï necunoscută lor. În epoca de astăḑi e

mare meritul uneĭ opere literare care póte să distragă spiritul omenireĭ din vîrtejul ce o conduce cu repegiune spre ţinta intereselor materiale.

Cât pentru mine, locuitor de la ţéră, retras în pacînică singurătate de la Mirceşti, apreţiator şi iubitor de roduri intelectuale, îţĭ mulţumesc cu sinceritate pentru corespondenţa ta îmbelşugată. Tot odată însĕ mĕ îngân cu adimenitórea speranţă că veĭ da un frate gemine volumuluĭ tĕŭ, dacă nu maĭ mulţĭ. Tu aĭ încă un tesaur de suveniriĭ cariĭ foesc în capul tĕŭ cu dor de a eşĭ afară, precum se bat păsĕrelele de gratiile colivieĭ. Fă-ţĭ milă cu ele şi le deschide colivia, pentru ca să se bucure de încântarea libertăţiĭ, şi ele, spre mulţămire, să ne încânte cu glasul lor armonios. Din parte-mĭ îţĭ promit să urmez exemplul tĕŭ precât îmĭ vor permite puterile şi împrejurările vieţiĭ.

Spune-mĭ dar aniĭ tĕĭ petrecuţĭ în insula Samos în cualitate de Beiŭ, guvernator acesteĭ insule, şi călătoriile tale prin Asia mică. Din acea epocă a vieţiĭ tale eŭ nu-mĭ aduc aminte decât unele trăsăturĭ povestite mie de veselul nostru amic, reposatul locotenent de marină Laurent, care a primit ospeţ în casa ta de pe malul măriĭ Egee.... Pe atuncĭ, în timpul răz-

boiuluĭ de la Crîm, pirateria luase o mare desvoltare în Archipel. Greciĭ, ostilĭ armiilor aliate, franceză şi engleză, carĭ făceaŭ asediul Sevastopoluluĭ, atacaŭ adese orĭ corăbiile încărcate cu proviziĭ pentru Camieş şi Balaclava, le prădaŭ şi le cufundaŭ în adâncul mării. În zadar vapórele de războiŭ ale Franţieĭ le dedeaŭ gónă aprigă printre insule! Îndrăsneţiĭ imitatorĭ a luĭ Canari, sciaŭ a se adăpostì pe sub maluri şi în peşterile stâncilor, fiind ajutaţĭ de toţĭ compatrioţiĭ lor... Nicĭ o pedépsă, nicĭ ameninţarea de mórte nu înduplecaŭ pe acestia de a trăda locul ascunderiĭ, şi bieţiĭ căpitanĭ de vapóre se întorceaŭ tot-deauna fără isbândă din espediţiile lor, retrăgêndu-se furioşĭ în portul de la Samos. Laurent rîdea de eĭ poreclindu-ĭ amiralĭ Bredouille.

Una din acele bande de piraţĭ devenise maĭ cu sémă o calamitate pentru corăbiile de transport. Ea, fiind urmărită de aprópe de către vaporul pe care se găsia Laurent în calitate de ofiţer de marină, şi tu în calitate de amator de vînat, desbarcase în insula Leros şi se făcuse nevĕdută într'o peşteră adâncă din sînul eĭ... Vaporul ajuns în port după piraţĭ, comandantul chiemă autorităţile locale şi le ordonă să-ĭ predea în mâna luĭ. Toţĭ Greciĭ se jurară pe toţĭ

sfinţii din calendarul orthodox că nu sunt gazde de hoţi, de şi ei se găsiaŭ în buza puscelor întinse spre dînşii de marinarii francezi. — Un semn numaĭ a Căpitanuluĭ, şi căderaŭ morţi fără a-şĭ încărca sufletul cu mărşavul păcat al trădăriĭ!

Atuncĭ, după spusa luĭ Laurent, tu te-aĭ apropiat de comandant, şi domolindu-ĭ mânia, l'aĭ sfătuit să desbarce ómeniĭ luĭ în insulă pentru ca să cerceteze cu deamănuntul tóte malurile şi tóte stâncile. Sfatul tĕŭ fu ascultat, dar cercetările rămaseră zadarnice!... În fine, întâlnind o turmă de capre, aţĭ întrebat pe păstorul lor, un băetan de vr'o 16 anĭ, unde staŭ ascunşi piraţiĭ? El rĕspunse mândru că nu scie!... Căpitanul iar se înfuriè şi porunci să-l împusce. Grecul se puse dârz în faţa armelor încărcate, fără a deschide gura, făr'a-şĭ pierde liniştea, de şi da ochiĭ cu mórtea. El era sublim de abnegare şi de eroism!

— Căpitane, aĭ ḑis tu în acel crâncen moment, nu ucide păstorul, ucide caprele luĭ, de vreĭ să afli adevĕrul.

Aşa s'a şi întîmplat... Abia marinariĭ francezĭ împuşcaseră vre-o ḑece capre şi păstorul uimit mărturisì că piraţiĭ se găsiaŭ într'o peş-

teră apropiată care comunica cu un turn părăsit din timpul cavalerilor de Rod.

Asediul stâncii se făcù după tóte formele strategice, lupta se începù cu înverşunare; trăgeaŭ piraţii cu desperare, omorise treĭ marinarĭ şi rănise patru şi după câte-va óre banda fu nimicită! Unul singur din eĭ toţi scăpă cu viéţă şi fu găsit peste câte-va ḑile, plutind pe mare într'o cutie de scândurĭ fabricată de el şi condusă prin valurĭ de o lopată ruptă.... sărmanul fu prins însă graţiat, şi merita să fie!

Spune-mĭ cum la aceaşĭ epocă aĭ oprit flotila luĭ Saltafero care venia de la Calcis să abordeze la Samos cu scop de a rescula pe Samioţi în contra Sultanuluĭ, pe când Franţia şi Englitera apăraŭ drepturile şi esistenţa imperiuluĭ Otoman. Măréţă a trebuit să fie scena întâlnirii tale cu şeful energic al flotileĭ, în capĕtul insuleĭ Samos, la Calabactas, avênd de cadru cerul albastru al Asieĭ şi întinderea albăstrie a mării; avênd tu, în urma ta, poporul adunat din Samos şi Saltafero avênd în urma luĭ flotila cu stéguri jumătate albe şi jumătate albastre! In asemenea împrejurărĭ şi 'ntr'un asemenea tabloŭ poetic conversaţia vóstră a avut negreşit un caracter epic, căcĭ Saltafero se depărtă de Sa-

mos fără a-şĭ împlinì scopul, şi tu rămaşĭ stăpân pe insula ta.

Spune-mĭ cum aĭ arestat pe vestitul Hiotoglu, născut în satul Sefdikios de lângă Smirna, acel hoţ îndrăsneţ care după ce făcuse multe morţĭ de om şi atacase în treĭ rânduri caravanele de la Meca, se retrăsese în insula Samos, îmbogăţit, liniştit şi fórte considerat de compatrioţiĭ luĭ şi trecut între oficeriĭ de jandarmerie aĭ insuleĭ? Ordinul de arestare al luĭ sosise de la Constantinopol, dar autorităţile locale se sfiaŭ de a-l îndeplinì, căcĭ Hiotoglu nu era comod de prins. Pentru el viaţa chiar a Beiuluĭ nu plătia nicĭ o leţcae.

Laurent mi-a povestit că tu, suindu-te călare şi întovărăşit numaĭ de un singur jandarm fost şi el palicar, adică hoţ de soiul luĭ, te-aĭ dus în casa luĭ Hiotoglu, prin care jandarmiĭ chiar se cam feriaŭ de a trece. Toţĭ locuitoriĭ se aflaŭ în piaţă, căcĭ era o ḑi de sĕrbătóre, iar Hiotoglu, purtând la pept un sileaf bogat de arme, sta mândru sub un maslin. El îşĭ făcea cheful cu ciubuc şi cafea, după obiceiul oriental, pe când fruntaşiĭ satuluĭ staŭ în picĭóre dinaintea luĭ smeriţĭ şi respectuoşĭ.

Tu, descălecând, te-aĭ apropiat de el şi i-aĭ ḑis :

— Bre Hiotoglu! Am venit să-ţi spun că am ordin de la Pórtă să te arestez şi să te trimit la Stambul... Deci te gătesce să vii cu mine... nu te arestez; de te-i purta bine, nu va fi rĕŭ de tine, dar d'ei căuta să fugi, te-oi găsi în fundul pămîntuluĭ şi atunci va fi rĕŭ de tine.

— Eŭ? întrebă hoţul încruntându-şi ochiĭ.

— Peste dóuĕ sĕptămânĭ eŭ mĕ duc la Constantinopol; să te coborĭ la malul măriĭ, ca să ne înbarcăm împreună. Aĭ auḑit?

Cuvintele tale aŭ căḑut ca un fulger în glóta ce te înconjura. Hiotoglu te avea la keremul luĭ, după cum ḑic Turciĭ, căci avea la îndămână un arsenal întreg. Cu tóte acestea el se stăpânì, şi cătând drept la tine cu ochirea luĭ de vultur, respunse : Bine!... apoi cerù calul sĕŭ şi te întovărăşì până la jumătatea drumuluĭ. Acolo v'aţi oprit lângă un isvor ca să adăpaţi caiĭ, şi Hiotoglu îţi adresă aceste cuvinte :

— *Bei mu*, aĭ auḑit de mine? Am mâncat ḑilele multor Turcĭ. Sunt neîmblânḑit când mĕ aprind de mânie, ucid tot ce-mĭ stă în cale... Şi tu însă aĭ îndrăsnit să-mĭ spuĭ mie verde în ochĭ că aĭ de gând să mĕ daĭ pe mâna Turcilor!... Privesce! suntem acum singurĭ, aş puté

să te sting de la lumina Sóreluĭ şi apoĭ sĕ trec în Asia ca să mĕ fac nevĕ̦dut. O sciĭ?

— O sciŭ! aĭ rĕspuns tu; însă dacă aĭ comite acéstă crimă, dacă m'aşĭ lăsa ca un mişel ca să-mĭ răpescĭ tu viéţa, nu aĭ scăpa de urgia guvernuluĭ nicĭ în sînul maiceĭ tale, căcĭ eŭ sunt guvernatorul de Samos, stăpânul tĕŭ... şi privesce, am cu ce să te culc la pământ până a nu pune tu mâna pe seleaf.

Ḑicênd aceste, aĭ scos din buzunar un revolver cu şése încărcăturĭ.

Hiotoglu privì revolverul zimbind şi replică: Nu arma ta mĕ dămolesce ci dârzia ta faţă cu mine!.. Eştĭ palicar şi creştin ca mine, să trăescĭ! când veĭ fi să pleci m'oiŭ afla la malul măriĭ la Vathy.

Hoţul atuncĭ dispărù, şi la ḑiua hotărîtă se afla la malul măriĭ!

Câţĭ ómenĭ de meseria luĭ Hiotoglu şi chiar de alte meseriĭ maĭ puţin periculóse s'ar găsì între popórele civilisate, capabilĭ de a urma pilda luĭ? Orientaliĭ nu aŭ obiceiŭ să anine un *parole d'honneur* la promiterile lor; eĭ ḑic un simplu: *pola cala* pe grecesce, saŭ un *peki* pe turcesce, adică un simplu *bine* pe românesce, şi chiar dacă aceste cuvinte le-ar scurta viaţa, eĭ se feresc de a le călca. Şi pe la noĭ, în vremile de

demult se ţineaŭ legăturile cu sfinţenie, însă de când obiceiurile nóstre s'aŭ altoit cu *parole d'honneur*, altoiul a corupt în parte vechia şi curata lor simplitate.

Pe vestitul tĕŭ vînător de caravane am avut eŭ însu-mĭ prilejul de a-l cunósce. Ţĭ aducĭ aminte, de întâlnirea nóstră neaşteptată pe vaporul mesageriilor Le Joudain ce pleca de la Smirna la Constantinopol, în tómna anuluĭ 1854 saŭ 1855? Tu, veniaĭ de la Samos cu Hiotoglu şi cu jandarmiĭ Cara-Vasili şi Themistocli; eŭ veniam de la Paris cu scop de a mĕ duce să asist la asediul Sevastopoluluĭ şi să visitez ruinele acestuĭ oraş. Hiotoglu tĕŭ era de talie naltă, însă părea conformat cu muschĭ şi cu nervĭ de oţel; faţa luĭ uscăţivă şi arsă de sóre avea un nas coroiat ca un plisc de uliŭ şi nisce ochĭ negri, înfocaţĭ, pătrunzĕtorĭ, carĭ ĭĭ da un aspect de vultur hrăpitor. Invălit într'o burcă mohorîtă, el sta pe podul vaporuluĭ ghemuit lângă catarg şi părea nepăsător de sórta ce-l aşteptа. Privirea luĭ era pironită pe întinderea mărĭĭ şi părea că vînéză fantastice caravane în fundul orizontuluĭ... I-am adresat cuvîntul în maĭ multe rînduri, dar el nu mi-a rĕspuns decât prin monosilabele grecescĭ *né*, *ohi*, şi acest mod

de convorbire m'a descurajiat de a lega o mai strânsă cunoscinţă cu el.

După dóuĕ ḑile de călĕtorie, sosind la Constantinopol, ne-am suit tuspatru într'un caic, am abordat la Tophanè şi de-acolo aĭ trimis pe vitézul mâncător de Turcĭ la cancelaria de Samos din Galata liber şi fără pază alta decât cuvîntul sĕŭ. Sciind că a dóua ḑi era să fie dat ministeruluĭ de marină, mărturisesc că am simţit în mine o neînvinsă părere de rĕŭ, căcĭ ómeniĭ energicĭ de soiul luĭ Hiotoglu mi-aŭ inspirat tot-d'una multă simpatie. Am aflat însă maĭ târḑiŭ, că după stăruinţele tale pe lângă fiorosul Mehemet Ali-Paşa, s'a arătat îndurător către dînsul, priimind din parte-ĭ cuvîntul că va lăsa în pace caravanele de la Meca, şi l'aŭ trimis îndărăt la Samos, unde mi-aĭ spus că se făcuse tutungiŭ.

Grăesce-mĭ de epoca aceea din tinereţe, când şedeaĭ cu mine în casa părintéscă din Iaşĭ, pe uliţa sfântuluĭ Ilie, astă-ḑĭ numită *Strada Alecsandri.* Îţĭ amintescĭ pe nedespărţitul nostru tovarăş de locuinţă, frumosul pudel Caro şi festele ce jucam numeroşilor noştri creditorĭ? Cum alungam pe ceĭ maĭ întetiţi dintre Evreĭ cu sburdările nebune a câneluĭ care la un semn săria pe d'asupra lor smulgêndu-le chitia négră de pe

cap?... Admirabil Caro!... de şi el avea óre-cari apucăturĭ de comunist şi fura din bacaliĭ proviziĭ ce le ascundea sub patul tĕŭ, el pricepea misiunea luĭ de a ne scăpa de fiarele nesăţióse ce ne importunaŭ, pe când eram ocupaţĭ cu redactarea foiĭ *Progresu* fundată de Negruzzi, Cogălnicénu, tu şi eŭ. El era considerat de noĭ ca cel maĭ activ şi maĭ preţios colaborator al nostru, şi se bucura de o stimă fără marginí din partea tuturor. Mărturisesce, amice, că dacă ar maĭ trăĭ Caro, nu l'aĭ da pe mulţĭ literatoraşĭ de astă-dĭ, lătrătorĭ ca dînsul, dar nu ca dînsul inteligenţĭ...

Prin îndemnul tĕŭ atuncĭ am scris şi publicat critica mea glumeţă asupra *Stanţelor Epice* a reposatuluĭ Aristia, în care vodă Bibescu era comparat cu un *singur şi ţépăn catarg*... Nenorocitul poet s'a dus pe cea lume fără să mĕ ierte.

Fie respunderea a ta in secula seculorum!

Descrie-mĭ tabloul societăţeĭ iaşane sub domniile luĭ Sturdza şi Ghica vodă cu tinerimea eĭ vióie, elegantă, entusiastă, patriotă; cu boerii sĕĭ bătrânĭ îmbrăcaţĭ în haíne bizantine, şi înspăimântaţĭ de avântul ideilor moderne; cu buchetul eĭ de dame frumóse, simţitóre, nobile, spirituale, părtaşe a visurilor nóstre de indepen-

dență și de mărire pentru patrie. Ce înrîurire puternică aŭ avut ele asupra mișcăriĭ naționale și cât aŭ contribuit a introduce la noĭ tot ce distinge pe o societate civilisată! Multe figurĭ grațióse, de acum 30—40 de anĭ ar merita să formeze o galerie încântătóre și numele lor să fie înscrise în litere de aur pe table de marmoră.

Improspetézĕ în minte-mĭ un alt tabloŭ de un caracter maĭ prosaic, acela a falansteruluĭ nostru la Pera, în timpul războiuluĭ de la Crîm; șefiĭ aceluĭ falanster eraț tu, Negri si Rallet, iar adepțiĭ luĭ eraŭ toțĭ ofițerii francesĭ din lagărul de la Maslac așezat aprópe de Constantinopol. Negri și Rallet se luptaŭ cu călugăriĭ grecĭ în chestia averilor mănăstirescĭ și răbdaŭ multe neajunsurĭ din partea politiceĭ mișelescĭ a Divanuluĭ Turcesc față cu Româniĭ; noroc pentru eĭ că locotenentul Laurent, căpitanul avizuluĭ ambasadeĭ franceze, venia în tóte ḑilele ca să-ĭ facă a-șĭ uĭta necazurile. El representa veselia și spiritul glumeț a compatrioților luĭ Rabelais, și poseda un repertoriŭ bogat de anecdote umoristice afară de talentul estraordinar de a imita, saŭ cântând saŭ șuerând, tóte instrumentele unuĭ orhestru întreg. Uvertura luĭ Guillaume Tell o esecuta în deplină perfecție,

împestriţând'o cu nisce note falşe de clarinetă care produceaŭ efectul cel maĭ comic.

In asediul oraşuluĭ Sevastopol el comandase o baterie şi câştigase un reumatism ca şi dînsul de posnaş. Bóla luĭ se desvoltase maĭ târdiŭ intr'un mod straniŭ, aducêndu-l în starea jalnică de a nu putea păşì înainte, însă lăsându-ĭ facultatea de a merge îndărăt şi a coborî ast-fel scările cu o repejune miraculósă. Cu tóte acestea spiritul luĭ nu perduse nicĭ o părticică din vechia-ĭ veselie. Îţĭ aducĭ aminte balul dat de stăpâna casiĭ ce locuiam la Pera? Laurent, în uniforma luĭ de căpitan de marină militară, făcu o intrare splendidă în salon şi, apucând de la uşă, se adresă pe rînd la tóte damele, asigurându-le că semănaŭ cu împărătésa Franţeĭ, Eugenia. Amicul nostru a fost sublim de elocuenţă în séra aceea şi a devenit eroul preferat al sexuluĭ frumos din Pera. Mi se pare că el a şi abuzat de o favóre atât de bine meritată.

Istorisesce-mĭ întrevederile şi convorbirile tale cu ómeniĭ politicĭ din Turcia şi din Englitera în chestia intereselor nóstre, şi modul cu care fostul guvernator al Caucazuluĭ, generalul Graben, trimisul împĕratuluĭ Neculae, a surprins aderarea înalteĭ Porţĭ la tratatul de la Balta-Liman. Generalul pe care îl cunoscusem la Iaşĭ,

căcĭ era căsătorit cu una din surorile cumnatuluĭ meŭ Rolla, ajungênd la Constantinopol, adresă divanuluĭ maĭ multe cereriĭ gogonate, cum se ḑice la ţară: precum dreptul de trecere liberă prin Bosfor floteĭ rusescĭ de războiŭ, dreptul de protecţie ortodoxă pentru împĕratul asupra tuturor creştinilor din Peninsula Balcanică, dreptul de a cumpĕra flota vice-regeluĭ de Egipt, şi alte asemenea enormităţĭ. Divanul, susţinut în taĭnă de către ambasadoriĭ puterilor occidentale, rĕspunse prin un refuz categoric, pe care generalul Graben se făcu că-l înţelege ca un act de ostilitate în contra Rusieĭ şi pomenì cuvîntul de declărare de războiŭ.

In zadar noĭ, Romînĭĭ aflătoriĭ în Constantinopol, noĭ ceĭ cu durerea, ne încercarăm să asigurăm pe Turcĭ şi pe ambasadoriĭ că era o simplă comedie ce avea de ţintă numaĭ tratatul de Balta-Liman. Mariĭ politicĭ orientalĭ şi apusanĭ ne tratară de ţĕranĭ de la Dunăre. Generalul Graben simulă pregătirile sale de plecare, însă pân'a nu se îmbarca avu o ultimă întâlnire cu Vizirul şi'ĭ ḑise: „Ce rĕspuns să duc eŭ „Impĕratuluĭ? Inteţirea nejustificată a Divanuluĭ „are să fie privită de Maiestatea-Sa ca o ofensă „personală şi martor mi-e Dumneḑeŭ, că eŭ „doresc a ferì pe Turcia precum şi pe Rusia

„de calamităţile unuĭ războiŭ. Tot ce v'am pro-
„pus in numele Impĕratuluĭ, l'aţĭ respins după
„îndemnul ambasadorilor străinĭ. Eĭ bine, pu-
„neţi-mĕ măcar în posibilitate de a domolì
„mânia Maiestăţiĭ-Sale, ducênd la Petersburg
„tratatul de Balta-Liman sub-semnat de Sulta-
„nul.“ — Turciĭ se consultară cu Ambasadoriĭ,
şi a dóua-dì tratatul era învestit cu tóte formele
usitate. Graben plecă din Constantinopole rîdênd
în barbă iar faimoşiĭ diplomaţĭ, convinşĭ că aŭ
dat probe de o măiastră dibăcie diplomatică,
trimiseră pe la guvernele lor respective o notă
identică care proclama în cuvinte pompóse pre-
tinsa lor victorie, contra politiceĭ rusescĭ în
Orient!

Descrie-mĭ în tot adevĕrul lor evenemintele
de la $^{11}/_{23}$ Fevruarie 1866, carĭ, orĭ cum ar fi
caracterul lor, formézĕ o pagină importantă în
istoria Ţĕriĭ.

Spune-mĭ, în fine, tot ce sciĭ din trecut
prin alţiĭ şi prin tine însuţĭ. Te gândesce, amice,
că dintre contimporaniĭ noştri tu aĭ fost şi încă
eştĭ unul din ceĭ maĭ activĭ pe terâmul politic
şi posedĭ prin urmare un tesaur de suveniriĭ
carĭ cer imperios sĕ iasă la lumină în ochiĭ
generaţieĭ actuale şi a celor viitóre. Urmézĕ
dar şirul epistolelor tale cu acea vervă fericită

ce distinge cuprinsul volumului tĕŭ, şi să-ţĭ ajute Dumneḑeŭ a lăsa în urma ta un complet de schiţe pitorescĭ, de memorĭĭ istorice, de tablourĭ sociale carĭ să îmbogăţéscă analele Academieĭ nóstre şi comóra literatureĭ române. Ele vor adăogì un titlu maĭ mult la acele dobândite de tine în ochiĭ ţĕrĭĭ ca unul din introducĕtorĭĭ Românieĭ în era sa de lumină, de mărire şi de glorie.

V. ALECSANDRI.

XVIII.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

CĂPITANU LAURENT

Londra, Februarie, 1884.

Scumpe amice,

In epistola ta din ..... 1883 îmĭ vorbescĭ de regretatul nostru amic, căpitanul Laurent.

N'aĭ putut pomenì acel nume, sunt sigur, fără să simţĭ o lacrimă în géna ta. Ţĭ-aducĭ aminte cât era de vesel şi cât ne iubea? Se lipise de noĭ doĭ cu inima şi cu sufletul.

Multe ḑile grele am împărţit cu dînsul! Şi pot ḑice că fără glumele luĭ cele plăcute pline de duh şi de originalitate, nu sciŭ ḑĕŭ cum aş

fi dus-o; nu sciŭ dacă moralul meŭ nu s'ar fi muiat înaintea dificultăţilor prin care am trecut.

Când l'am întâlnit întâiaşĭ dată, eram căḑut într'o descurajare aşa de mare, încât numaĭ societatea unuĭ voios şi nepăsător ca dînsul putea să mĕ ridice şi să mĕ susţie.

Dar ca să-ţĭ poţĭ da seama de starea în care mĕ aflam, sunt silit să fac o digresiune cam lungă; să suiŭ cu memoria cursul evenimentelor carĭ se deşfăşuraŭ împrejurul meŭ cu o grăbire anevoe de urmat.

Pe la anul 1852, vestitul vizir Reşid-Paşa căḑuse de la putere; cumnaţiĭ Sultanuluĭ Fetti-Ahmet şi Mehemet-Ali triumfaŭ; şi după obiceiŭ, zarafiĭ Armenĭ şi Ovreĭ năpădise pe cel căḑut. Aceĭ care până erĭ ĭĭ lingeaŭ cisma, acum ĭĭ muşca mâna. Ca omul cufundat tótă viaţa luĭ în trebile statuluĭ, el uitase pe ale sale; nu scia nicĭ ce are nicĭ ce nu are, şi era strimtorat, fórte strimtorat.

In împletitura în care se afla, un singur bancher ĭĭ maĭ remăsese devotat; bĕtrânul Anton Alleon, căre avea şi dorinţă şi buna voinţă de a-ĭ venĭ în ajutor; dar ĭĭ trebuea să cunóscă ce avea şi cât datora Reşid. Pentru acest sfirşit, fostul Vizir rugase pe Ahmet Weffyk, fostul comisar în Principate, la 1849 şi 1850, ca îm-

preună cu Alleon şi cu mine să-ĭ facem un bilanţ de starea sa financiară. Ajunsesem la patru-ḑecĭ milióne de leĭ (aprópe zece milióne de francĭ), pasiv, care se balanţa cu valórea proprietăţilor sale, case şi pămînturĭ în Balta-Liman, moşiile din Tesalia, fóste proprietăţĭ ale luĭ Ali-Tebedelen de la Ianina şi un mic ciflik lângă Silivria.

Creditoriĭ grăbeaŭ, şi realisarea uneĭ averĭ atât de însemnate nu era lucru lesne. Tot ce putea face Alleon, era să convingă pe cămătarĭ să păsuească, dându-le câte un mic acont şi asigurându-le plata integrală, capete şi dobânḑĭ, când se vor vinde proprietăţile. Până atuncĭ era urgent să se reducă cheltuelile şi să se sporéscă veniturile printr'o administraţiune maĭ îngrijită. S'a redus maĭ întâĭ personalul caseĭ de la cincĭ sute de gurĭ la patru-ḑecĭ şi s'a orânduit la moşiile din Tesalia administrator confratele şi amicul nostru Ion Ionescu de la Brad, care de la o sută de miĭ a suit venitul, chiar din anul d'intâĭ, la nouĕ sute de miĭ de leĭ.

Pe când Reşid era urgisit, şi Seraskierul Mehemet-Ali devenise Vizir cu Fuad Hargie-Naziri (Ministrul afacerilor străine), sosesce generalul Mencicof cu o falcă în cer şi alta în pământ, cu sacul plin de fel de fel de cereri

din partea Ţaruluĭ. Nu voea nimic maĭ puţin decât a ḑice Sultanuluĭ, cu alte cuvinte:

— „Scólă tu, să mĕ pun eŭ!“

Pe de o parte isbânda misiuniĭ generaluluĭ Austriac Leiningen, care storsese de la Pórtă concesiunĭ şi despăgubirĭ însemnate în Bosnia, în Herţegovina, pe Narenta şi la Bocca de Cataro, între care şi plata diamantelor conteluĭ Zichy; pe de alta desvoltarea influenţeĭ Engleze, care mergea tot crescênd, tulburase liniştea impĕratuluĭ Niculae. Damele Ambasadeĭ rusescĭ, maĭ înfocate patriote şi decât bărbaţiĭ lor, criticaŭ sus şi tare politica prudentă şi reservată a conteluĭ Neselrode, tratând'o de molatică şi de umilitóre, credeaŭ că nu avea decât să se arate ca să dobândéscă ceea ce doreaŭ, şi multe dorea inima lor. In sfirşit, trimisul estraordinar sosesce la Constantinopol.

De şi Manolache Arghiropol, fost dragoman şi însărcinat de afaceri al Legaţiuneĭ Elene, trecut de curênd în serviciul rusesc, succedând rĕposatuluĭ dragoman Hangerliu de fiorósă memorie, bun apreciator al stărĭĭ spiritelor de pe atuncĭ, declarase trimisuluĭ impĕrătesc, chiar de la început, că era peste putinţă ca Pórta să-ĭ acorde acele cererĭ, generalul însă ĭĭ ordonă să meargă înainte.

In tóte serile dragomanul Arghiropol se întorcea de la Pórtă aducênd numaĭ făgăduelĭ, bacalîmurĭ şi iavaşurĭ. Intr'o séră, când ambasadorul estraordinar îl aştepta să-ĭ vie cu ceva positiv, cu cheia Betleemuluĭ cel puţin în buzunar, îl vede venind cu mâna gólă; se iuţeşte, strigă, bate din picior, acusă pe bietul bătrân de necapacitate şi chiar de rea credinţă; îl alungă furios din ambasadă, şi chiamă pe logofĕtul Niculae Aristarche, pe Capukehaia luĭ Vodă Stirbey, ca să-ĭ serve de dragoman.

Aicĭ deschid o mică parantesă privitóre la fostul representant al Principatuluĭ Ţĕrĭĭ Românescĭ, devenit tot-deodată omul de încredere şi dragomanul ambasadoruluĭ rusesc.

La biserica grecéscă de la Bebek, pe Bosfor, se afla o icónă făcĕtóre de minunĭ, pe care eraŭ atârnate o mulţime de *ex-voto*, mânĭ, picióre, ochĭ, inimĭ de aur şi de argint, inele şi cerceĭ de petre scumpe etc. Intr'o ḑi, piere de la gâtul Maĭceĭ Domnuluĭ un inel de diamant; Popa-Costa caută, cercetéză şi nu găsesce; se mânie, îşĭ pune patrahirul de gât, aprinde făclia de la epitaf, chiamă pe băeţiĭ care măturaŭ în biserică şi aprindeaŭ candelele, îĭ pune în genunchĭ, şi după ce le citesce o molitvă, le spune că aceluĭ care a furat inelul are să i se

usuce un deget, dacă nu se dă îndată singur pe față.

O minune! Nu apusese încă bine sórele, când băiatul vinovat, ducêndu-se cu alți copii să se uite la o mașină cu vapor, adusă de Reverentul Părinte Hamelin, directorul școleĭ americane Robert, i se prinde degetul într'o rotilă și remâne numaĭ cu patru degete la mâna dréptă. Atuncĭ nenorocitul mărturisesce păcatul. Vestea se duce în tóte satele Bosforuluĭ, închinătoriĭ curg cu miile din tóte părțile, vapórele se țin lanț pe cheiŭ, biserica nu se maĭ deșartă nicĭ ḑioa nicĭ nóptea; sărindarele, acatistele, sfeștaniile, maslurile și paraclisele îmbogățesc epitropia bisericeĭ și pe popĭ.

Logofĕtul Aristarche, care de vr'o doĭ anĭ nu maĭ era primit de Reșid-Pașa, profită de ocasiune, aleargă la Balta-Liman și spune Pașeĭ că venise scire la Patriarchie, că și icóna dintr'o pesceră de pe moșia Alteței Sale, de lângă Silivria dăduse semne de făcĕtóre de minunĭ, propuind să se orânduească un vapor regulat ca să ducă pe închinătorĭ, ceea ce ar fi și o afacere bună pentru cafeneaoa, pentru bucătăria și pentru cârciuma proprietățiĭ.

In maĭ tóte pescerile de pe malul Bosforuluĭ se află câte-o fântână, lângă care se obicĭ-

nuesce de se pune câte-o icónă, precum este la isvorul de la Balucli, unde trăesc vestiții sfinții pescĭ, jumătate fripți, jumătate ferți; orĭ-cine, fie creștin, fie musulman, când trece pe dinaintea acelor fântâni, vara maĭ ales, intră de se recoresce, bea un ceaun douĕ de apă rece, se spală pe mânĭ și pe obraz, și binecuvintéză numele făcĕtoruluĭ de bine, care a deschis vîna apeĭ.

Reșid o fi crezut n'o fi crezut în minunile sfinteĭ icóne de la Silivria, dar minune tot s'a făcut; căcĭ ușa s'a deschis earăși mareluĭ logofĕt Aristarche, care între Mencicof și fostul vizir avea perspectiva să jóce un rol politic însemnat.

Pe de altă parte Turcul dibaciŭ putea sci prin Capukehaiaoa luĭ Stirbey Vodă, ḑi cu ḑi, starea în care se aflaŭ negocierile dintre trimisul Rus și ministrul Porțiĭ. Turcul aduce așa de bine pe Grec, în cât îl face să crédă că dacă ar fi, el, Reșid, ministru în locul luĭ Fuad-Pașa, tréba s'ar împăca lesne; acéstă credință ajunge a fi împărtășită chiar și de Mencicof, până într'atâta, în cât încalță cismele cele cu pintenĭ și alérgă la Palat, unde se jăluesce Sultanuluĭ de tergiversațiunile luĭ Fuad, tratându-l de om de rea credință și de mincinos, declarând că

nu mai voesce să aibă a face cu dînsul şi că va părăsi Constantinopolul, dacă nu se va numi un alt ministru al afacerilor străine.

In vorbirea sa cu Sultanul, Mencicof face o mare laudă despre capacitatea şi spiritul politic al luĭ Reşid, ţicênd că ar fi fericit să aibă a trata cu un asemenea om. Sultanul chiar în séra aceea chiamă pe fostul sĕŭ vizir şi-l numesce ministru trebilor din afară, în locul luĭ Fuad.

Aristarche între ceĭ doĭ marĭ actorĭ politicĭ aĭ ţileĭ, iea tonul măreţ şi amenințător al repausatuluĭ Hangerliu, o iea pe o coardă sus de tot cu Mehemet-Ali devenit iar Serasker, care era un om de o violenţă proverbială. Turcul înfuriat, îl întrébă răstit să-ĭ spună ce e? Logofĕt al Patriarchieĭ, servitor al Devletuluĭ, Capukehaia al unuĭ principe vasal credincios Sultanuluĭ, saŭ Muscal, ghiaur hain, duşman imperiuluĭ otoman? întovărăşind cuvintele cu câteva Dinini..... Aristarche spăriet, trăgêndu-se spre uşă, vede în oglindă că, după dînsul, seraskierul trăsese sabia jumătate din técă. La acéstă vedenie se răpede pe scară şi s'aruncă în cel d'întîĭ caic ce găsesce pe cheiul de la Candili, şi trage drept la vaporul Loyduluĭ austriac, care pornea spre Galaţi, fără a mai da pe acasă.

S'a refugiat la Bucurescĭ şi de acolo la Viena, unde a rĕmas până s'a făcut pacea, şi atunci, numaĭ după intervenirea lorduluĭ Redclif, i s'a permis a se întórce la Constantinopol. Dar nu s'a maĭ întâlnit cu postul de Capukehaia pe care-l usurpase frate-sĕŭ Miltiad secretarul sĕŭ, şi l'a ţinut până ce s'a înlocuit cu Negri la înscăunarea lui Cuza-Vodă.

Scurte şi puţine aŭ fost tratările generaluluĭ Mencicof cu recomandatul sĕŭ Reşid. Intr'o diminéţă *Aviso* Ambasadeĭ rusescĭ suia Bosforul spre Marea-Négră, purtând stégul de onóre la catartul cel mare; ambasadorul estraordinar părăsea Constantinopolul, relaţiunile cu Pórta încetaŭ şi probabilităţile de răsboiŭ deveneaŭ certitudine. Puţin după aceea trupele rusescĭ, sub comanda generaluluĭ Gorciacoff, treceaŭ Prutul fără declaraţie de răsboiŭ. Principatele eraŭ sequestrate ca un otagiŭ, până ce Pórta se va hotărì a acorda cerinţele Ţaruluĭ.

Colonelul Rose, maĭ în urmă generalul Sir Hugues Rose, şi astădĭ mareşalul lord Strathnairn, atunci secretar însărcinat cu afacerile Ambasadeĭ engleze în lipsa şefuluĭ sĕŭ dus în congediŭ, îndată ce a vĕdut că se îngróşă tréba, a cerut de la guvern trimiterea floteĭ engleze în apropiere de Constantinopol, temêndu-se de

vre-o încercare îndrăsnéță din partea floteĭ de la Sebastopol. Tot-deodată sosea și lordul Redclif, care se scia că nu putea fi dispus a perde, în favórea Rusieĭ, influența ce câștigase asupra Porțiĭ și asupra persóneĭ Sultanuluĭ, și maĭ avea și o veche pică personală pe împĕratul Niculae, care la 1832 îĭ făcuse afrontul de a nu voì să-l priméscă ca Ambasador la Petersburg. Departe de a fi împăciuitor, ambasadorul Regineĭ Englitereĭ încuraja, chiar fățiș, împotrivirea Porțiĭ, cu atât maĭ mult că alianța Franțieĭ îĭ era asigurată, căcĭ generalul Aupic, ambasadorul Republiceĭ, și contele Lavalette, ambasadorul noului împĕrat al Francezilor, fusese causa inițială a neințelegerilor dintre Pórtă și Rusia, punênd înainte vestita chestiune a locurilor sfinte cu cheia Bethleemuluĭ, cu Stéoa de deasupra esleĭ în care s'a născut Mântuitorul, cu zugrăvéla cupoleĭ Sfântuluĭ Mormînt și cu biserica de la Ghetsemanie. Aliat cu Englitera, Napoleon III putea să inaugureze suirea sa pe tronul imperial al Franțieĭ într'un mod glorios.

Pe când Reșid nu era încă ministru, îl vedeam des; îĭ eram vecin și petreceam ḑile întregĭ la Balta-Liman, politicând cu dînsul și cu Wefyk Efendi. Puneam lumea la cale împreună, și făceam parte bună și Românieĭ. Mult regretatul și

preţiosul nostru amic Niculae Bălcescu, răpit aşa de timpuriŭ patrieĭ sale, venise la Constantinopol, cu sufletul în buze, avênd de gând să plece maĭ departe, spre a murì în patria sa, mângăiere pe care guvernul de atuncĭ din Ţéra Românéscă n'a voit să i-o acorde, şi l'a silit să se ducă să móră isolat, departe de aĭ sĕĭ, sub cer străin, fără a avé pe mormînt măcar un semn de trecerea luĭ dintr'acéstă lume. Mi-aduc aminte cât îşĭ ĭubea sĕrmanul ţéra, şi cum i se lumina faţa sa lividă şi i se uşura suflarea, când trăgeam împreună pe harta Europeĭ liniile care ar fi cu drept să fie fruntariile Românieĭ. Visurile tinereţeĭ nóstre! Ce ar fi ḑis autorul *Puterei armate*, dacă ar fi trăit să vaḑă Curcaniĭ noştri intrând vitejesce în Griviţa cu stégul românesc în mână şi ar fi vĕḑut în ţéra luĭ o sută cinci-ḑeci de miĭ de feciorĭ bine armaţĭ, bine esersaţĭ şi bine disciplinaţĭ, comandaţĭ de ofiţerĭ romănĭ învĕţaţĭ şi esperimentaţĭ. Orĭ de câte orĭ se face ceva fericit şi bun pentru România, nu mĕ pot oprì de a'mĭ ḑice:

— Ce mulţămire ar avea bietul Niculae Bălcescu, dac'ar trăì!

Reşid-Paşa considera Principatele ca un element important în Chestiunea Orientuluĭ şi ca bariera cea maĭ seriósă ce s'ar putea ridica

despre Rusia. El dorea la Dunăre un stat mare, puternic şi bine armat, a căruĭ neutralitate să fie asigurată de puterile cele marĭ ale Europeĭ, precum sunt Belgia şi Svițera.

La 1853, după intrarea Ruşilor în Principate, publicasem sub pseudonimul de G. Chaioni o broşură intitulată *Dernière occupation des Principautés* şi înmânasem nouluĭ ministru al Porțiĭ un memoriŭ, în care chemam atențiunea asupra importanțeĭ politice ce ar avea participarea Românieĭ la războiul ce se pregătea. Pe lângă acel memorand alăturasem şi un proiect de manifest ce propuneam să fie dat la intrarea trupelor otomane pe teritoriul Principatelor, un manifest, prin care Sultanul declara că trimite oştirea sa numaĭ ca să respingă pe năvălitorĭ, şi că îndată după săvârşirea războiuluĭ va restabilĭ relațiunile dintre România şi Pórtă pe basele vechilor tratate încheiate de Domniĭ Românĭ cu Baiazid Ilderim, cu Mahomet II şi cu Soleiman IV, adaugênd că Sultanul nu va aduce nicĭ o împotrivire la Unirea țĕrilor, dacă locuitoriĭ Principatelor o vor dori-o.

Doream şi credeam că Românii puteaŭ şi trebueaŭ să jóce într'acel războiŭ un rol şi să dea semne de deşteptare vitejéscă, dar tot-deodată eram de părere să nu cooperăm fără serióse

garanţiĭ din partea Turcieĭ. Mulţĭ însă din proscrişĭ şi din emigraţiĭ noştri se adunase din tóte părţile la Constantinopol şi porneaŭ spre lagărul luĭ Omer-Paşa, punênd serviciile lor la dispoşiţiunea generalissimuluĭ, fără condiţiune.

Trecuse maĭ multe săptămânĭ de la darea aceluĭ memoriŭ, când fuĭ chemat la Reşid-Paşa acasă. L'am găsit în conferinţă cu ambasadorul englez; acesta avea în mână scrierea mea. Ministrul Turc îmĭ ḑice că voesce să vaḑă pe generalul Magheru, despre care era vorba în memoriul meŭ, îĭ rĕspund că generalul Magheru se află la Viena. Atuncĭ îmĭ ḑice să-ĭ scriŭ să vie îndată, şi-mĭ dă un bilet către Alleon, ca să-ĭ înlesnéscă cheltuelile de drum. Peste douĕ săptămânĭ generalul Magheru era la Constantinopol.

După maĭ multe întrevederĭ ale generaluluĭ Magheru cu Reşid-Paşa şi cu lordul Redclif, la care întrevedere am servit de interpret, se hotăresce să se tipăréscă manifestul ce pregătisem. L'am autografiat cu Niculae Golescu şi cu vĕrul sĕŭ Alecu, şi l'am dus luĭ Agop-Efendi, secretarul intim al luĭ Reşid, ca să-l trimită luĭ Omer-Paşa. Tot-deodată Reşid a ordonat să se facă firmanul prin care generalul Magheru se numea Caĭmacam, Guvernor general, civil şi

militar, al amândoror Principatelor, cu ordine către toți șefii oștirii să-i înlesnéscă intrarea în țéră pe la Calafat, ca să ridice oștire de Români și să-i procure armele și muniținile de care va avea trebuință. Eŭ eram destinat să-l întovărășesc ca secretar.

Eram pe la sfîrșitul luĭ Fevruarie al anuluĭ 1854. Corpul luĭ Kiel Hassan-Pașa trecuse Dunărea la Turtucaia, și în insula Ramadan cu caice, atacase pe Ruși la Oltenița și prinsese picior pe țĕrmul stîng al Dunării; un corp de başibuzucĭ, sub comanda luĭ Skinder-Pașa (contele Ilinski) trecuse la Calafat și surprinsese un regiment de husarĭ la Cetate; o divisiune navală turcéscă, trimisă în Marea-Négră ca să observe mișcările floteĭ rusescĭ de la Sebastopol, fusese surprinsă și arsă pe ancoră la Sinop de amiralul rus Nacimof; flotele unite a treĭ puterĭ aliate părăsise Besica Bey și ancorase la Beicos, gata a intra în Marea-Négră la cel d'întâĭ semnal; și ordinele eraŭ date pentru concentrarea trupelor franceze și engleze la Tulon, la Marsilia și la Malta.

Magheru și eŭ ne pregăteam de plecare, când, ducêndu-mĕ la Pórtă ca să activez lucrarea hârtiilor, Mustafa-Pașa Ghiritliu Arnăut, atuncĭ mare vizir, tatăl faĭmosuluĭ ambasador

Veli-Paşa, îmĭ spune că actele eraŭ gata, dar că avea o scrisóre de la Reşid, prin care-ĭ ḑicea să nu le dea încă afară.

Neputênd în ḑioa aceea întâlnì pe ministrul afacerilor străine, m'am dus séra la ambasadorul englez să-ĭ vorbesc despre întârḑierea ce se făcea cu darea firmanuluĭ luĭ Magheru. Lordul Redclif, înainte de a începe eŭ vorba, iea un aer doctoral şi începe o lungă disertaţiune politico-umanitară, tratând despre nenorocirile şi calamităţile ce aduc răsbóiele şi despre respunderea ce incumbă ómenilor politicĭ şi maĭ ales diplomaţilor a căror misiune şi datorie sfântă este de a mănţinea pacea între state şi de a oprì cât se póte întrebuinţarea tunuluĭ, iar în caz de a nu putea să conjure rĕul, să caute cel puţin a-l atenua, a-l circonscrie şi a-ĭ scurta durata; şi după ce trece în revistă situaţiunea diferitelor state faţă cu răsboiul ce isbucnea, ajungênd la Austria îmĭ ḑice că acéstă putere era elementul de cea maĭ mare importanţă, un element de care trebuea să se ţie sémă, căcĭ ea putea să siléscă pe Rusia la o împăciuire, isolând'o. Şi-mĭ spune în fine confidenţial că Internunciul citise ministruluĭ Porţiĭ o notă verbală, prin care Austria esprima dorinţa de a păstra în tot timpul răsboiuluĭ cea

mai strictă neutralitate, acésta însă dacă ar vedea că Turcia s'ar abţinea de a se servì de elementele revoluţionare de care putea dispune, şi anume de elementul Român şi Polon, mai adăugênd că în asemenea cas, făgăduea să ocupe Principatele cu trupele sale îndată ce Ruşii s'ar respinge peste Prut, şi s'ar împotrivì cu armele dacă trupele rusescĭ ar încerca să se reîntórcă în Principate, ca ast-fel puterile aliate să pótă opera liber într'alte punturĭ. Dar dacă din contra s'ar da frâŭ şi sprijin revoluţionarilor, s'ar vedea silită a venì în ajutorul Rusieĭ. Ambasadorul englez a adăugat că, de şi Turcia nu respunsese în mod categoric la acea notă, dar i se părea că nu se putea să nu ţie séma de o declaraţiune atât de importantă şi credea că Pórta va fi silită să depărteze din lagărul luĭ Omer-Paşa pe Românii şi pe Leşiĭ adunaţi acolo.

După aceste ţise, a prins a-mĭ vorbì cu mult foc de situaţiunea Grecieĭ, de orbirea neesplicabilă a regeluĭ Othon, care nu lua nicĭ o măsură în contra propagandeĭ ce se făcea de supuşiĭ sĕĭ, chiar şi de ómeniĭ oficialĭ, în Epir, în Tesalia şi în insule, unde insurectiunea în contra Turcieĭ lua din ţi în ţi proporţiunĭ mai serióse. Mi-a vorbit lung de corăbiile încărcate cu muniţiunĭ şi provisiunĭ pentru trupele aliate,

atacate şi jăfuite de piraţii greci din Archipel, al căror cuib şi refugiu era insula Samos, spunêndu-mi că guvernorul (Caimacamul principeluĭ Calimak) ceruse o corabie de răsboiu ca să pótă părăsi insula, ne maĭ putênd să conţie pe administraţiĭ sĕĭ. Aci, după ce se oprise puţin în vorbire, îmĭ ḑice deodată.

— „Iată o posiţie unde ne poţĭ fi de mare folos. Viitorul ţĕriĭ dumi-tale depinde de sórta acestuĭ răsboiu. Dacă Rusia va fi biruitóre, îţĭ poţĭ închipuì sórta ce vĕ aşteptă. Lupta cu Rusia astăḑi nu este numaĭ în Principate, ea este în Tesalia, în Epir, în Archipel ca şi în Valachia şi în Moldova.“

Eram atât de afectat de cele ce-mĭ spusese despre declaraţiunile Austrieĭ, care-mĭ închidea pentru mult timp încă porţile ţĕriĭ, în cât n'am putut rĕspunde decât printr'un rîs trist, ḑicêndu-ĭ că acésta mi-ar procura plăcerea de a găsì pe vechiĭ meĭ amicĭ din copilărie, pe Pytagora, pe Esop, pe Polycrat şi maĭ ales pé compatriotul meŭ Zamolx. Cu aceste cuvinte s'a terminat conversaţiunea dintr'acea sĕră. Eşeam de la ambasadă cu sufletul amărît.

După câte-va ḑile am aflat că Omer-Paşa alungase pe toţĭ Romăniĭ din lagărul sĕŭ, afară

de unul, care l'a întovărăşit în tot timpul cât a ocupat România în parte cu generalul Coronini.

Sergentul austriac Mihaĭ Lataci, grănicerul Croat de la Otokar, pe care un fimfunsfanţihi îl prefăcuse, prin blagoslovenia luĭ Mahomet, maĭ întâĭ în Omer Mutfi îndată ce a ajuns ca desertor la Tuzli în Bosnia, pe care apoĭ Husrev-Paşa l'a făcut Ciamaşir-Aga, espediţiunea în Liban l'a făcut colonel, campania din Kurdistan Liva (general de brigadă); 1848 l'a făcut Feric (general de divisie) la Bucurescĭ; campania din Bosnia Muşir (mareşal) şi răsboiul Crimeeĭ Sardar Ekrem (conetabil); era un om pe atât de vanitos, pe cât era şi de ambiţios. Compatriotul nostru, pe care-l păstrase lângă dînsul, îl făcuse să créḑă că nu era de origine Croată-Slavă, ci că se trăgea dintr'un *Quirinus Latus*, legionar roman, venit în Dacia cu Traian şi că putea să aibă maĭ multe drepturĭ decât orĭ-care Român la Domnia Principatelor.

Omer-Paşa, când m'am dus să-l văd la Constantinopol, la 1857, când se întorsese din espediţiunea sa de la Ungur din Asia, văḑênd că-mĭ vorbesce cu mare interes despre viitorul Principatelor, am creḑut momentul favorabil a-ĭ ḑice că putea să ne facă mult bine, dacă ar stărui pe lângă Pórtă să consimtă la cele patru

punturĭ cerute de Divanurile Ad-hoc. Incuviinţa tot ce ḑiceam, dar venind la punctul de Principe străin dintr'o familie Domnitóre în Europa, nu s'a putut oprì de a-mĭ ḑice cu faţa animată:

— „De ce să vĕ duceţĭ să căutaţĭ Principe German saŭ Francez şi să nu luaţĭ din sângele vostru (del vostro sangue)? De ce să nu căutaţĭ printre descendenţiĭ din legionariĭ Romanĭ veniţĭ cu Traian? Tot se maĭ află încă, căutaţiĭ şi găsiţi-ĭ.

Douĕ ḑile după conversaţia mea cu lordul Redcliffe am fost chemat la Balta-Liman. Reşid-Paşa, îndată ce m'a vĕḑut, a venit către mine cu cuvintele:

— „Aĭ vĕḑut pe lordul Redcliffe, ţi-a spus că avem trebuinţă de dumniata la Samos?

La rĕspunsul meŭ că-mĭ vorbise şi că am refusat, îmĭ ḑice:

— „Trebue să te ducĭ, cel puţin pentru treĭ lunĭ, până ce vom fi liberĭ să facem în Principate ceea ce dorim.

După aceste cuvinte am eşit ḑicêndu-ĭ că nu mĕ puteam însărcina cu lucrurĭ pe care nu le înţeleg, şi că voiŭ aştepta în Constantinopol până ce voiŭ putea intra în ţéra mea.

Câte-va ḑile după aceea, fiind poftit la masă la Galig Beg, Reşid-Paşa a venit de a mâncat

cu noĭ; părea fórte grăbit, aştepta pe ambasadoriĭ Franţieĭ şi Engliteréĭ; trecênd în apartamentul sĕŭ îmĭ ḑice să nu mĕ duc, fiind-că avea să-mĭ vorbéscă. Ferberea era mare în palatul sĕŭ, miniştriĭ ceĭ-lalţĭ aĭ Porţiĭ veneaŭ, se duceaŭ şi iar se întorceaŭ, nimenĭ nu intra în camera unde eraŭ ceĭ treĭ representanţĭ aĭ Puterilor aliate decât numaĭ Mutul ministruluĭ care din când în când venea de chema pe d. Brody, unul din ataşaţiĭ Ambasadeĭ engleze, pe care şeful sĕŭ îl adusese cu dînsul, nu ca să asiste la conferinţă, ci numaĭ ca să înregistreze hotărîrile ce se luaŭ. Era pe tapet încheerea unuĭ tratat, prin care Pórta consimţea la ocuparea Imperiuluĭ Otoman de trupele Franţieĭ şi Engliteréĭ cu condiţiunea de a părăsì teritoriul turcesc îndată după sfîrşitul răsboiuluĭ. Graba de a se încheia un asemenea act era mare, fiind-că corăbiile stăteaŭ la Galipoli încărcate cu oştire, fără a putea să le desbarce. Reşid-Paşa şi lordul Redcliffe eraŭ în regulă, avênd fie-care actele de plenipotenţă de la suveraniĭ lor respectivĭ; dar ambasadorul Franţieĭ, generalul Baraguayi d'Hillier, de şi era însciinţat că plenipotenţa îĭ fusese espediată prin Marsilia, dar vaporul avusese întârḑiere din causa vremiĭ. Ceĭ-lalţĭ doĭ plenipotenţĭ primeaŭ iscălitura am-

basadoruluĭ Franţieĭ pe temeiul depeşeĭ, dar generalul nu se îndupleca, şi a trebuit multă vorbă până l'aŭ decis să sub-scrie.

Se lumina de ḑiuă când Brody intră în salonul luĭ Galib Beg, cu portofoliul ambasadoruluĭ sĕŭ la subţióră, spunêndu-ne că se terminase conferinţa şi tot-deodată intra şi Mutul făcêndu-mĭ semn să-l urmez. Mĕ credeam chemat ca să fiŭ trimis în Dobrogia, unde era hotărîtă trimiterea uneĭ divisiunĭ franceze şi unde se afla de maĭ multe săptămânĭ amicul meŭ Dupreuil, maĭ târḑiŭ nenorocitul conducĕtor al Cuirasirilor de eroică memorie de la Reishoffen. Atât Reşid, cât şi amândoĭ ambasadoriĭ aŭ insistat atât de mult, făcêndu-mĭ atâtea şi atâtea făgăduielĭ pentru viitorul Românieĭ, în cât nu sciŭ cum s'a făcut, dar am eşit de acolo angajat a mĕ duce pentru treĭ lunĭ în Archipel.

Peste puţine ḑile mĕ îmbarcam pe Tahiri-Bahri-vaşel, comandat de Riala-Beg comandorul. Vîntul fiind favorabil, în zorĭ ancoram la Galipoli cu mare lină; a trebuit să remânem douĕḑecĭ şi patru de césurĭ în mijlocul Dardanelelor, am petrecut ḑiua în cortul colonelului Danglar, unul din ofiţeriĭ francezĭ instructorĭ, cu care petrecusem anĭ mulţĭ la Constantinopol, şi care acum comanda acolo desbarcarea trupelor. Pri-

veam în uĭmire colosalele vapóre americane, care aduceaŭ caĭ şi ómenĭ cu miile deodată, şi primeaŭ chirie câte o mie de lire pe ḑi; baniĭ se vĕrsaŭ nemilostiv cu chila, şi buzunarele speculanţilor se umpleaŭ cu milióne. Am cunoscut ovreĭ desculţĭ, care astă-ḑĭ sunt bancherĭ marĭ în Londra şi în Paris, şi care ne-aŭ împrumutat şi pe noĭ cu milióne cu dobândă mare şi cu comision bun, se înţelege. Un cunoscut al meŭ, un Englez de la Smirna, Chartor Witell a câştigat într'un an un milion de lire, pe care cu încheerea păcĭĭ le-a perdut în câte-va ḑile.

Patru ḑile după eşirea mea din Bosfor, un vînt violent cu viscol şi ninsóre, lua corabia cât era de mare şi o învîrtea ca pe o pană. In zadar am căutat un adăpost la Aĭvali, la Vurla, la Metilena şi la Smyrna; ne-a fost peste putinţă să intrăm în vre'un port, am trebuit să ţinem marea treĭ ḑile şi treĭ nopţĭ, învîrtindu-ne de la Apus la Miaḑă-ḑi şi de la Rĕsărit spre Miaḑă-ḑi (de la Nord la Suroa şi de la Suroa la Sud) cum ḑic marinarĭĭ. Atunci am putut vedea ce viaţă grea duc marinarĭĭ pe corăbiile cu pânze când e vremea rea şi aŭ vîntul contrar, când pe tot minutul trebue *să virese bord*, mânuind pânzele cu frânghiile ude,

reci, incărcate de apă înghețată ca sticla, suind și coborînd pe scări de ghiață până la catartele și la vergelele cele mai de sus, ca să strîngă și să desvălească vîntrelele pe tot minutul. Trosnetele și jocurile corăbiei cu vremea cea rea, le atribueam presenței unui biet Mitropolit, care fără scirea mea dobândise de la Căpitan-Pașa trecerea pe acea corabie ca să-l ducă la Eparhie, care era chiar în Insula Samos. Și ca să conjur piaza rea, gettatura, cum ḑice Italianul, aruncam în mare, din timp în timp, câte trei gologani, doi pentru Mitropolit și unul pentru diaconul său. Nimic mai supĕrător pe o corabie mare de răsboiŭ, pe vreme rea, ca urletul Gulelelor din fundul de cală, când se rostogolesc de la babord la tribord, și se întorc ear la babord, după cum corabia se plécă pe o cóstă saŭ pe alta.

Când am intrat în portul Vatty de Samos, insula era acoperită cu zăpadă, ceea ce nu se vĕḑuse de nu se ținea minte. Locuitorii orașuluĭ eraŭ toți adunați pe cheiŭ. După ce s'a aruncat ancora și s'aŭ îndeplinit formalitățile de admitere în liberă practică, am espeduit pe singurul meŭ tovarăș de călătorie, un servitor francez, un fost spahiŭ, care-mĭ servea de camerier, de seis și de bucătar, îmĭ era dat de colonelul

Magnan, nepotul mareşaluluĭ Magnan, îl avusese ₫ece anĭ în serviciul sĕŭ în Africa, şi în adevĕr că ar fi fost un om preţios, dacă nu era atât de devotat rumuluĭ de Jamaica. L'am trimis cu o epistolă către guvernorul pe care veneam să-l înlocuesc. Şi îndată a apărut o barcă mare venind către noĭ, era Caimacamul întovărăşit de patru senatorĭ (*Βουλευται*) şi de vre-o ₫ece consulĭ şi vice-consulĭ setoşĭ de noutăţĭ politice. După ce am comunicat guvernoruluĭ misiunea cu care veneam, el mi-a declarat că respunderea sa încetând, voesce să remâe pe bordul vasuluĭ pe care ne aflam, dar observându-ĭ că respunderea sa nu putea înceta decât după ce-ĭ voiŭ remite scrisorile, pe care nu i le voiŭ da decât în localul guvernoruluĭ, l'am obligat să desbarce împreună cu mine. Indată ce am pus piciorul pe uscat, am fost înconjuraţĭ de mulţime; atunci zărind un preot bătrân m'am dus drept către dînsul, salutându-l respectuos, şi i-am cerut să-mĭ arate unde era Mitropolia. Intr'o clipă biserica a fost plină şi preotul punându-şĭ odăjdiile a citit rugăciunile de bună-venire, ceea ce a fost de un bun efect, dovedind locuitorilor că eram un coreligionar.

Am remas de prânz la predecesorul meŭ, împreună cu ceĭ patru senatorĭ, şi am petrecut

séra ascultând povestirĭ de ţi se făcea pĕrul măciucă. Mesenĭi se întreceaŭ, care maĭ de care, să-mĭ dea o idee maĭ plăcută despre caracterul dulce şi blînd al poporuluĭ ce veneam să administrez, cinstindu-l pe tot minutul cu epitetul de „popor lesne de condus“ (*Ενάγωγος λαὸς*).

Unul din senatorĭ, care şi el în tinereţe dusese o viaţă sdruncinată pe mare şi pe uscat, un fost căpitan de corabie (*πλίαρχος*) îmbrăcat cu şalvarĭ de pânză albastră, creţĭ şi largĭ de ţece coţĭ, ciorapĭ lungĭ cafeniĭ, pantofĭ şi mintén strimt pe trup, şi pe cap cu fes roş mare grecesc, pleoştit într'o parte, cam în formă de bonet phrygian, om nalt chipeş, maĭ mult bĕtrân decât tînĕr şi îndestrat cu un talent de naraţiune fórte însemnat, mi-a povestit amarul sfirşit al unuĭ biet fost guvernor, căutând în tot timpul naraţiunii să citéscă în ochiĭ meĭ impresiunea ce-mĭ producea.

Iată acea istorióră, minus talentul aceluĭ ce mi-a povestit-o mie:

— Stefanache Beg Vogoridi care fusese Principe de Samos înaintea luĭ Calimah, de la 1835 până la 1849, trimisese Caimacam al sĕŭ pe un biet Grec, pe care locuitoriĭ, pe drept saŭ pe nedrept, ajunsese a nu'l vedea cu ochĭ bunĭ,

pentrucă era din partidul Muzur, şi iată cum s'aŭ cortorosit de dînsul.

Intr'o diminéţă, nenorocitul Caimacam se deştéptă în sunet de clopote de mórte. Intrébă cine a murit şi i se respunde că nu se ştie, dar aruncând ochiĭ pe feréstră vede alaiŭ mare, lume peste lume, popiĭ oraşuluĭ toţĭ în odăjdiĭ, cu cădelniţe şi cu făcliĭ aprinse în mână, ducênd cu cântărĭ şi cu jale un sicriŭ frumos împodobit. Cortejul se opresce la pórta luĭ, şi câţĭ-va zaplanĭ de împuşcă 'n lună intră în odaia luĭ, îl trântesc la pământ, îl légă fedeleş de mânĭ şi de picióre, îl iaŭ în spinare, îl aşéză binişor în sicriŭ cu făţa în sus şi pornesc cu popĭ şi cu tot alaiul prin târg, îl duc la biserică, unde i se citeşte tótă slujba morţilor până la vecînica pomenire, întovărăşită de lacrimile şi jaletele babelor, numaĭ că în loc de a-l arunca în grópă, îl duc la malul măriĭ unde aştepta un caic mare, gata a-l primi şi porneşte cu dînsul în alt oraş: acolo alţĭ preoţĭ îmbrăcaţĭ, alt alaiŭ, altă pogribanie, altă vecînică pomenire şi iar pornire pe mare cu altă asemenea cinste în alt oraş. După patru repeţite primblărĭ, prin cele patru capitale ale judeţelor, i s'a deslegat mânile şi picórele şi i s'a dat drumul pe uliţă, cinstindu-l toţĭ

ca pe un şef al Guvernoruluĭ. Dar după treĭ lunĭ nenorocitul murì nebun.

Un alt senator mi-a narat vitejiile (*τὰ ἀνδραγαθήματα*) pe mare şi pe uscat ale căpitanilor jandarmerieĭ şi ale şefilor meĭ de poliţie maĭ toţĭ foştĭ haiducĭ de mare şi de uscat (*λιστοπιρατ αι*) căpitan Danu, căpitan Marupa, Moru, Hiotoglu, Gheki şi alte celebrităţĭ de înspăimîntătóre memorie, care făceaŭ să se cutremure Asia de la Smyrna până la Meka. Una din strategiile favorite ale acestor bravĭ, era să pândéscă la podul Caravanelor lângă Smyrna, şi indată ce se arăta la acea primblare o fată frumósă saŭ un neguţetor bogat să-ĭ prindă şi să fugă cu dînşiĭ la munte, trimiţênd familieĭ rĕspuns să plătéscă o mie saŭ douĕ de lire. Preţul unuĭ Englez saŭ al uneĭ fete de negustor bogat se suia şi până la cincĭ miĭ de lire. Banii se plăteaŭ maĭ tot-d'a-una, cacĭ de nu, mórte. Regula era, ca pentru poliţie, vadeà de treĭ lunĭ. Dar dacă avea nenorocirea ca în loc de banĭ să se trimită jandarmĭ în góna lor, termenul esecutăriĭ era anticipat, prisonierul era legat de un copac şi împuşcat în presenţa jandarmerieĭ, care saŭ nu-ĭ dibuia, saŭ îĭ perdea din ochĭ. O altă afacere bună, dar fórte periculósă, dar şi maĭ bănósă, era de-a ataca Caravana de la Meka şi a jăfui

Cămilă, care ducea darurile Sultanuluĭ la mormîntul Profetuluĭ.

Am avut prilejul a cunósce pe tóte celebrităţile Listopiraterieĭ Archipeluluĭ şi ale Asieĭ, între carĭ şi pe vestitul Catargiu Iani, care, când i-a lipsit basa de operaţiunĭ ce avea în insula Samos, a fost silit să se predea singur Paşeĭ de la Smyrna. Ismail-Paşa îl avea de mare fală şi-l ţinea liber în conacul sĕŭ, ca un trofeŭ, cu un lanţ supţire de picior. El mi-a făcut cinstea a-mĭ aduce nargheleaoa, când am trecut odată prin Smyrna, şi m'am dus de am făcut visită valiuluĭ aceluĭ vilaiet. Dar cea maĭ mare admiraţiune a tovarăşilor meĭ de masă era pentru Hiotoglu, pentru care aveaŭ cel maĭ mare respect şi admiraţiune.

Secretarul guvernuluĭ era un Epirot afiliat la tóte eteriile greceştĭ, subsecretarul frate cu un consul general rusesc din vecinătate. In cine sa mĕ încred ?

Pe la miezul nopţiĭ am mers de-am petrecut maĭ întâĭ pe predecesorul meŭ până la barca care l'a dus pe corabia cu care venisem, şi de acolo poliţaiul m'a întovărăşit până la casa ce-mĭ pregătise. Am stat tótă nóptea de mĕ gândeam la povestirile ce auḑisem, şi-mĭ ḑiceam vorba Românuluĭ :

— „La rea móră am dejugat“.

Casa în care m'am așezat cu servitorul meŭ Louis și cu un șef de jandarmĭ, cu bătrânul Carajani, da pe piață. Diminéța věd lume multă adunată în grupurĭ, dinaintea cafenelelor, discutând și gesticulând; o adevĕrată ferbere; întreb pe polițaiŭ causa aceleĭ agitațiunĭ și-mĭ spune că poporul (ὁ λαός) a vĕdut cu mare neplăcere reîntórcerea Mitropolituluĭ și a diaconuluĭ sĕŭ, care eraŭ din partidul Calcatzar Muzur, cea ce nemulțămea partidul Carmaniol. Am convocat îndată pe senatorĭ, carĭ explicându-mĭ mecanismul acestor partide (Κόμματα) și convingêndu-mĕ că unele din griefurile incontra aceluĭ prelat aveaŭ cuvîntul lor de a fi, am ordonat să-ĭ pregătéscă o corabie, ca să-l ducă împreună cu diaconul sĕŭ la Chios saŭ la Smyrna, unde le-o plăcea maĭ bine. Mĕsura acésta a fost bună pentrucă pe de-o parte a potolit lumea și pe de alta a evitat Sfințieĭ Sale neajunsurile ce puteaŭ să i se întîmple. Pe sară, corabia care-ĭ ducea îșĭ întindea pânzele și ridica ancora. Vîntul le era favorabil. Am avut în urmă o lungă corespondență cu Patriarchul Ecumenic, până l'am înduplecat a înlocui pe acel Mitropolit. Dar, de și am avut deplină satisfacțiune, însă n'a trecut mult și m'am convins că nu câștigasem

nimic cu schimbul; căcĭ succesorul Sfinţituluĭ, venind şi maĭ flămând, vindea şi maĭ scump decât predecesorul sĕŭ liturghiile şi parastasele; găzduirile sale prin sate şi prin oraşe devenise un imposit fórte împovărător pentru o populaţiune săracă, încât am trebuit să iaŭ şi contra nouluĭ trimis aceleaşĭ mĕsurĭ de îmbarcare, şi acésta cu deplina mulţămire a tot cleruluĭ de mir, a fraţilor şi egumenilor de prin mănăstirĭ şi a poporuluĭ, care în tot timpul petrecerĭĭ mele la Samos a avut consolaţiunile religiunĭĭ şi îndeplinirea datoriilor creştinescĭ maĭ uşóre şi cel puţin tot atât de bine primite la cer, de unde li s'a trimis insănătoşirea viilor şi a maslinilor, împreună cu încetarea cholereĭ.

Prin luna luĭ Aprilie 1854 mĕ aşezasem în oraşul Chora, pe o înălţime, aprópe de portul Tigani (Antica Samos). Din privor puteam vedea marea şi insulele de la Palatia (vechea Milet) până la Scala-nova (antica Ephes); aveam în faţa mea pe de o parte zidurile Cyclopeene Pelasgice şi dincolo pe partea Asieĭ-Minore maiestosul şi gloriosul munte Mical (Samsun Dagh), şi pe şesul mărĭĭ preserate o mulţime de insule micĭ. Am putut asista cu ochianul la maĭ multe vitejiĭ piraticeştĭ, fără a putea fi de nicĭ un ajutor nenorociţilor carĭ cădeaŭ în mrejele acelor

sĕlbaticĭ. Indată ce o corabie apuca pe strimtórea care despărţea insula Samos de cósta Asieĭ, năpădeaŭ asupră-ĭ douĕ bărcĭ, una din sus şi alta din jos carĭ staŭ ascunse în încreţiturile malurilor stîncóse, saŭ cufundate în mare, o apucaŭ la mijloc. Bărcile piraţilor eraŭ maĭ tóte bărcĭ marĭ cu douĕ pânze Latine, numite Perama, care cu vînt bun alunecă pe mare maĭ iute decât orĭ ce altă corabie, iar pe vreme lină, fără vînt, pot cu opt lopeţĭ desfide ori ce vapor.

Am putut privì cum listopiratul Nicozara cu Simoria luĭ de ḑece inşĭ aŭ prins o goeletă cu pavilion turcesc, în dreptul insuleĭ Gatos (Kedi adasi), şi după ce aŭ legat pe ómeniĭ equipajuluĭ de catarte şĭ aŭ jăfuit'o, i-aŭ spart fundul şi aŭ cufundat'o cu ómenĭ cu tot.

Altă dată am vĕḑut când, unul după altul, nouĕ listopiraţĭ, Simoria luĭ Moru, aŭ sărit ca pisicile pe o barcă adăpostită la Ieronda, pe cósta Asieĭ, unde a fost odinióră vestitul templu Branchiţilor, consacrat Dydimilor Castor şi Polux, şi cum înfuriaţĭ că n'aŭ găsit ceea ce speraŭ, aŭ pus pe bieţiĭ patru materozĭ cu ochiĭ la fum de puciósă. Barca aducea la Samos cenuşă vulcanică de la Nisiro şi de la Sautorina, pe care cultivatoriĭ o întrebuinţa ca preservativ în contra bóleĭ viilor (oidium). Pe séră aceĭ ne-

norocițĭ torturațĭ aŭ fost găsițĭ de nisce pescarĭ, care i-aŭ adus la Samos. Unuia îĭ plesnise ochiĭ şi celorlalțĭ nu li se putea cunósce unde le era gura şi unde le era nasul, obrazul lor era tot o rană.

O corabie englezască, încărcată cu provisiune pentru armată, fusese jăfuită în drept de Cavo-Doro şi abandonată în mare, după ce aŭ măcelărit pe toțĭ ómeniĭ equipajuluĭ, în numĕr de nouĕ. Nu avusese vreme să o cufunde, fiind că se zărise în depărtare un vapor, şi aŭ fost grăbițĭ să fugă. Aceĭ pirațĭ eraŭ toțĭ ascunşĭ în Samos şi numĕrul lor era mare.

Din deosebite părțĭ aveam ştire că se arĕtase spre apus de insulă nisce corăbiĭ, venind despre Syra cu stégurĭ albe cu crucĭ albastre, ca cele din timpurile Revoluțieĭ Greceştĭ, că acele corăbiĭ era o espediţiune comandată de bătrânul vitéz căpitan Stamati, proscris stabilit în Grecia la Chalkida şi că venea cu scop de a rescula pe locuitoriĭ insuleĭ.

In împrejurările de atuncĭ, pe când şefiĭ piraţĭ veneaŭ de petreceaŭ Dumineca, ḑiua 'n amiaza mare de gât cu căpitaniĭ meĭ de jandarmĭ, chefuind prin cafenele, mĕ gândeam că o asemenea încercare nu putea să nu reuşéscă, şi mĕ aflam în cea maĭ mare nedumirire. Mĕ

uitam în cer şi 'n pămînt, şi nu vedeam cum puteam conjura rĕul.

Intr'o diminéţă îmĭ iaŭ, cum se ḑice, inima 'n dinţĭ, pun de-mĭ gătesce doĭ caĭ, iaŭ cu mine pe un căpitan de jandarmĭ, pe Caravasili, şi fără a spune nimenuĭ nimic despre scopul escursiuniĭ mele, pornesc spre portul cel maĭ spre apus al insuleĭ, unde dam cu socotéla că aŭ să debarce acele corăbiĭ. Pe la amiază căldura era de nesuferit şi mĕ opresc lângă o fântână la umbra unuĭ platan. Invîrteam o ţigaretă, când aud pe Caravasili că-mĭ ḑice:

— „Eŭ ḑĕŭ mĕ mir de încrederea ce aĭ în mine; sciĭ dumniata că aş putea să te omor aicĭ în bună voie şi s'apuc drumul pe icĭ încolo, că céta luĭ Catargi Iani e peaprópe.

Eŭ îl întrerup ḑicêndu-ĭ:

— Dar cu ce? cu pistólele care le aĭ la brĕŭ? nu fac douĕ parale. Ia să vĕd dacă sciĭ să daĭ; uite colo o crângă uscată.

Caravasili scóte mândru un pistol, ochesce, pistolul ţăcănesce, şi nu ia foc. Eŭ aveam sub jachetă un bun revolver Colter, îl scot, daŭ şi nimeresc, şi îndată slobod şi un al doilea foc. Caravasili îmĭ ḑice:

— Ţi-e pistolul cu douĕ ţevĭ.

Nu isprăvise vorba bine şi aude ş'o a treia,

ş'o a patra lovitură. N'am vĕḑut în viaţa mea om maĭ în uimire, Caravasili remăsese înmărmurit. Esistenţa de asemenea arme nu ajunsese încă nicĭ la cunoscinţa, nicĭ la auḑul locuitorilor din Samos.

Pe séră, ajungênd la Calabactaş, ţelul călătorieĭ mele, aflu de la şeful Carantineĭ, că se arĕtase în maĭ multe rânduri corăbiile despre care era vorba, că le vĕḑuse chiar el despre insula Nicaria, patria luĭ Icar sburătorul, dar că vîntul le era contrar, şi de s'a ridica austrul, ar putea sosì a doua ḑi pe la amiaḑĭ. M'am dus de am petrecut nóptea sus la oraşul Marathocambo, de unde puteam să observ mişcările aceleĭ flotile. Tocmaĭ a treia ḑi, am putut vedea douĕ dintr'însele, eşind dintre insulele Furni, şi pe la amiaḑĭ una din ele a tras la un mal de nisip, aprópe de casa Carantineĭ, şi ómeniĭ ce conţinea săreaŭ pe uscat unul după altul, în numĕr de douĕ ḑecĭ şi cincĭ, toţĭ cu fustanele, cu pistóle la brĕŭ şi cu câte un desag cu merinde la spinare. Tótă populaţiunea de sus se coborîse în port şi formaŭ împrejurul meŭ un cerc în formă de potcóvă. O altă corabie mult maĭ mare, arunca ancora şi strîngea pânzele. M'am adresat drept la acel care sărise cel întâiŭ

din barcă; voind să-ĭ vorbesc, el mi-a rĕspuns măreț și laconic.

— „Vorbesce cu generalul (*με τὸν στρατιγὸν*)“, arătându-mĭ în corabia cealaltă pe un tinĕr nalt și frumos, care sta în picióre la pruă și poruncea. Am așteptat până ce a venit la mal într'o mică barcă, m'am apropiat de dînsul cu „bine-aĭ venit căpitane“, i-am declinat numele și calitatea mea, spunêndu-ĭ că eram venit într'adins ca să-l întâlnesc, cerêndu-ĭ să ne tragem la o parte ca să vorbim, pentru că ne năpădise și ómeniĭ luĭ și populația venită de sus din oraș.

În vorbirea mea i-am făcut o descriere sinceră și adevĕrată a stărĭĭ politice a lucrurilor, arĕtându-ĭ relele ce putea atrage asupra patrieĭ sale; i-am adus aminte masacrele de la Chios din vremea când Samioti s'a dus de a resculat insula în contra Turcilor, și acésta încă într'un timp când Turcia era isolată, dar acum că are de aliate pe cele douĕ maĭ marĭ puterĭ maritime din lume, i-am spus că în curând trupe franceze aveaŭ să desbarce la Pyreŭ și să ocupe chiar Athena, de va fi trebuință, și că un corp de basi-buzucĭ sta gata la Aidin să intre în Samos îndată ce ar fi o rescólă. Am discutat cu dînsul tóte împrejurările și am avut norocul că cele ce i-am ḑis să-l impresioneze,

l'am vĕḑut mișcat; a scos un suspin și s'a depărtat trist, ḑicêndu-mĭ:

— „Dumniata credĭ că pot face cum voiŭ!“

Îndată s'a făcut cerc împrejur toțĭ ómenii care desbarcase și aŭ ținut un fel de sfat și după o lungă discuțiune care a durat maĭ mult de o oră, am vĕḑut că vine către mine un bătrân care m'a salutat mândru cu cuvintele:

— „să trăescĭ (*νὰ ζισης*)! Eŭ sunt Căpitanu Saltafero Samiot d'aicĭ de sus din Marathocambo proscris și viŭ să-mĭ liberez țara. Voiŭ independența patrieĭ și unirea cu Grecia (*τήν ἀνεξαρισιαν τῆς Πατριδος καί τὴν ἕνωσιν με την Ελλαδαν*).“ Vorbea o grecéscă elegantă și întona ca un orator. I-am lăudat sentimentele și elocința, dar i-am ḑis că părerea mea ar fi să nu le cheltuéscă în zadar, ci să le păstreze împreună cu vitejia sa pentru timpurĭ maĭ favorabile, când jertfirea lor ar putea să aducă realisarea dorințelor sale.

M'a ascultat cu atențiune, dar acésta nu l'a oprit d'a maĭ spune că póte face și drege și că este angajat către aceștĭ voinicĭ (*με αυτά τὸ παλικὰρια*), arătându-mĭ ómenii care desbarcaŭ mereŭ.

Tonul și atitudinea ce luase Saltafero cu mine nu mĕ făcea să aștept nimica bun de la mijlocirea luĭ. Și care nu-mĭ fu mirarea când, după ce făcuse câțĭ-va pașĭ ducêndu-se către ca-

marazii luĭ, de odată se întórce către mine ḑicêndu-mĭ:

— „Bine, dar cu băeţiĭ aceştia ce facem?“

Eŭ fără să perd vremea chem pe Caravasili şi-ĭ daŭ ordin să se ducă cu căpitanul Saltafero să cumpere orĭ câte capre şi pânĭ va trebui pentru băeţĭ (διὰ τα παιδιὰ); şi mĕ apropieĭ de tînĕrul şef pintre mulţime, îl iaŭ de mână şi dinaintea tutulor îl rog că de va vedea pe vitézul căpitan Stamati, să-ĭ presinte salutările mele, şi să-ĭ spue din parte-mĭ că atât el cât şi ceĭ-alalţĭ proscrişĭ din Chalkida se pot intórce nesupĕraţĭ de nimenĭ la căminurile lor, avênd să se bucure de tóte libertăţile afară de acea d'a maĭ fi spaima ómenilor cinstiţĭ pe mare şi pe uscat.

A doua ḑi flotila luĭ Saltafero rădica ancora şi pornea spre apus de unde venise, şi eŭ întovărăşit de şase jandarmĭ din Marathocambo şi de căpitanul Themistocli Burneli porneam spre Chora acasă.

Era o lună ca ḑiuă. Ajunsesem deasupra mănăstireĭ Stavros, când aud în urma mea o detunătură de pistol şi pe Themistocli luându-se la înjurăturĭ cu nişte nevĕḑuţĭ dintre stâncile pe lângă care treceam. După maĭ multe legĭ, crucĭ şi rĕscrucĭ, întovărăşite cu ameninţărĭ şi

laude: c'o să-şĭ mănânce suflete, inimĭ şi maţe, întocmaĭ cum făceaŭ strămoşiĭ lor, eroiĭ din Omer înainte de a se lovi în spade şi în suliţĭ, încep la pistóle, şi după câte-va descărcăturĭ aud un strigăt „με ἔφαγες σκυλὶ“ (m'aĭ mâncat câne). Vestitul pirat Bilibas, care era ascuns acolo, fusese rănit de mórte, tovarăşiĭ luĭ aŭ fugit şi l'aŭ lăsat, am luat pe rănit cu mine şi l'am dus la Chora, unde am chemat îndată pe doftor, dar până în ḑiuă a şi espirat. Era tatuat pe spate maĭ jos de şale cu portretele de o parte al regeluĭ Oton cu sabia scósă pe cea-alaltă cu al regineĭ cu inscripţiunea ὁ Ὄθων καὶ ἡ Ἀμάλια (Oton şi Amelia).

Acum temerile din afară maĭ încetase. Saltafero se întorsese la casa luĭ la Marathocambo şi se astîmpĕrase; dar în contra piraţilor nu aveam nicĭ o putere, căcĭ îndată ce-ĭ strîmtoram în insulă, eĭ aveaŭ marea dinaintea lor, unde nu aveam cu ce să-ĭ urmăresc.

Nu ştiŭ de mĕ pândea saŭ nu, dar pe tóte ḑilele venea falşĭ amicĭ cu poveţĭ: că să nu maĭ trec prin cutare loc că mĕ aştéptă Iaurta, că să nu mĕ maĭ duc la vênătóre că mĕ pândea Buiuca etc. De şi nu ţineam sémă de acele prietenescĭ prevestirĭ, şi amorul propriŭ şi demnitatea mea mĕ făcea să apuc tocmaĭ spre locurile

desemnate; dar mărturisesc că aseminea vorbe nu-mĭ făcea un efect plăcut, aşa că mĕ hotărăsc a pune capĕt acelor intrigĭ. Şi într'o ḑi, când vine unul să-mĭ denunţe confidenţial un complot în care viaţa mea era în joc, chem pe Procuror şi-ĭ ordon să-l închidă până ce va dovedi arĕtările sale. De aicĭ încolo am putut trăi liniştit despre asemenea temerĭ.

Într'o séră târziŭ mi se anunţă doĭ ofiţerĭ francezĭ, veniţĭ din portul Tigani, unde se vedea fumul unuĭ vapor mare, şi intră în casă doĭ tinerĭ, unul era Bastard, locotenent de vasel adjutantul amiraluluĭ de Tinan, celalalt un dragoman Armean. Înţelegerea cu locotenentul Bastard a fost maĭ scurtă şi maĭ amicală, când ne-am convins că puteam vorbì fără intermediar. M'am dus chiar într'acea séră de am întâlnit pe amiral, pe bordul sĕŭ. El mergea să ia comanda trupelor franceze, care desbarcaŭ la Pyreŭ, ca să ocupe Grecia. I-am esplicat că fără un vapor, cu care să se pótă urmărì piraţiĭ pe mare, era peste putinţă a se pune capĕt rĕuluĭ. El mi-a făgăduit că îndată ce va ajunge la Pyreŭ, va trimite la dispoziţia mea un vapor pentru urmărirea spumegătorilor de mare. Puţine ḑile după aceea mĕ întorceam cu o barcă mică de la oraşul Carlovas, unde fusesem pentru o

cercetare; căpitanul bărcii mele de odată dă ordin cârmăciului să vireze către un mic port, care se afla în apropierea nóstră, vĕduse fumul unuĭ vapor; eŭ îĭ ḑic să ţie marea înainte, nu isprăvisem vorba şi auḑim un tun, era avertismentul să stăm pe loc şi să arĕtăm pavilionul, am pus îndată pânzele în pană, vaporul bătea bandiera Franceză în pruă şi la pupă, şi cu flamure de răsboiŭ la catart; un quart de oară ne ajungea şi se oprea în dreptul nostru, un aspirant de marină se cobóră într'o barcă şi vine să ne céră hârtiile, acest oficer era tînĕrul Correa Souza astăḑĭ consilier de ambasadă la Legaţiunea Braziliană din Londra, cu care ne aducem adesea aminte de viaţa de la Samos. Vaporul era corveta cu elisă Chaptalu, cel maĭ iute mergător de atuncĭ al marineĭ franceze; comandantul era căpitanul de fregată Pouthier, un vechiŭ şi vestit lup de mare, care în tinereţa luĭ abia eşit din şcóla de la Breste avusese nenorocirea să fie îmbarcat pe Medusa şi să trăiască cu carne de om şépte săptămânĭ pe dramaticul radou pe care marele pictor Jerico l'a presentat cu atâta măestrie în îngrozitorul tabloŭ care se află în salonul cel mare patrat de la Louvre. Pouthier era unul din puţiniĭ scăpaţĭ dintr'acel vestit

naufragiu. Locotenentele de vasel Laurent era secondul corveteĭ.

Ne-am împrietenit îndată ce am ştiut cine suntem şi uniĭ şi alţiĭ; ne-am împrietenit în mijlocul mării şi am petrecut şése luni împreună până ce Şaptalul dehulat de alergăturĭ a fost trimis maĭ întâiŭ la Camieş şi de acolo la basinu de la Tulon în reparaţie. Căpitanuluĭ Pouthier, înaintat la gradul de căpitan de vasel, i s'a dat altă comandă. Locotenentul Laurent, un ambiţios care vrea să ajungă amiral, a rĕmas după cererea şi stăruinţa sa la bateriile de marină care băteaŭ Malacofu, Redanu şi Mamelonu verde sub comanda amiraluluĭ Rigault de Genouille; împărţea la tóte bateriile d'a rândul iarba şi projectilele trebuincióse şi trebuia să le inspecteze regulat de douĕ orĭ pe ḑi, pe plóie, pe ninsóre şi în noroiŭ până la genuchĭ de unde s'a întors comandant al avisuluĭ Averne staţionat la Constantinopol la dispositiunea ambasadoruluĭ, dar prăpădit de şale cum l'aĭ cunoscut. Ceilalţĭ ofiţerĭ aĭ Şaptaluluĭ Rocmor Hugo şi Corea Souza aŭ fost imbarcaţĭ pe vasele cele marĭ de răsboiŭ descărcate de tunurĭ, *armés en flutte*, cum se ḑice, şi căraŭ în tot timpul răsboiuluĭ trupe próspete din Francia şi luaŭ de la Camieş şi de la Balaclava de ducea în Francia bolnavĭ şi răniţĭ.

Amiralul de Tinan mĭ-a maĭ trimis totodată o covertă englezéscă cu abur Waspu comandată de Lordul John Hay, astă-ḑĭ amiralul care comandă diviziunea navală din Mediterana în Egipet. Şaptalul a fost înlocuit succesiv cu Heronn, cu Prometheu şi cu Narvalu maĭ tot timpul de 6 anĭ cât am stat la Samos.

De şi Laurent a putut să-ţĭ povestéscă viaţa nóstră de la Samos, dar noĭ bătrâniĭ trăim cu suvenirile şi de multe orĭ aducerea aminte a ḑilelor grele pare că ne întineresce.

ION GHICA.

XIX.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

CĂPITANU LAURENT

Londra, 2 Maiu, 1884.

Scumpe amice,

Cuvintele „va urma“ de la sfîrşitul epistoleĭ mele din broşura din Aprilie m'aŭ cam pus pe gânduri. Mĭ-am ḑis că:

— Nu cum-va aştéptă de la mine ce-va alt de cât ceea ce pot da?

Dacă voeştĭ să-ţĭ scriŭ câteodată, nu-mĭ cere te rog şir la vorbă, căcĭ nu sunt în stare a-mĭ restrînge suvenirile şi a le clasa pe date, ci lasă-mĕ să fac cum pot şi cum îmĭ vine.

Eŭ când citesc ceva scris de mine, îmĭ pare că aud pe repausatul Isailof, pe bunul Român, în casa căruia am fost de maĭ multe orĭ ospĕtaţĭ împreună, când eram la Constantinopol. Acel bun bĕtrân a început de o sută de orĭ sămĭ istoriséscă cum din sadeà Isaia, s'a pomenit deodată goşgogea Isailof. Am ascultat cu tótă atenţiunea, nopţĭ întregĭ, povestirea aceleĭ metamorfose; dar din digresiune în digresiune atât a lungit-o, în cât l'a ajuns sfîrşitul vieţiĭ, fără de-a apuca să-mĭ spue cum acea codiţă s'a agăţat ca scaetele de numele sĕŭ. Tot ce am putut înţelege, este că posna i s'a întîmplat cam pe la anul 1807, în ḑilele luĭ Miloradovicĭ, saŭ ale luĭ Michelson.

Dar să viŭ la amicul nostru Laurent şi la corveta pe care era imbarcat ca locotenent, saŭ ca al *doilea.* [1])

Cum am pus piciorul pe Şaptal, şi am dat ochĭ cu comandantul Pouthier, el mĭ-a scos şi mĭ-a citit o pancartă pecetluită cu armele Franţieĭ; eraŭ instrucţiunile cu care amiralul Le Barbier de Tinan mi-l trimitea la Samos ca să *măture* [2]) Archipelul de piraterie şi de baraterie, dându-ĭ putere de viéţă şi de mórte în Cicladele

[1]) Second. [2]) balayer.

Orientale, de la Rhod până la *Aivalì.* [1]) Acele instrucțiunĭ sunaŭ cam ast-fel:

„1. Indată ce veĭ zărì un vas pe mare, veĭ „pornì drept asupră-ĭ, și când veĭ ajunge la o de„părtare de *douĕ incabluri* [2]) veĭ sloboḍì un tun „încărcat cu iarbă, ca să-și arete *pavilionul* [3]) și „să stea pe loc *pe pânze.*

„2. Dacă după acésta vasul și-ar urma dru„mul înainte, îl veĭ ajunge la *o incablură* și-ĭ veĭ „trimite o ghiulea, căutând ca proiectilul să-ĭ trécă „destul de aprópe, încât să-ĭ audă șuerătura.

„3. Dacă și după acest al doilea avertis„ment tot nu s'ar oprì din mers, veĭ alerga a„supră-ĭ cu *tótă puterea mașineĭ* și de va fi mic, „*veĭ trece cu Corveta peste dînsul,* [4]) iar de va fi „prea mare, încât să pótă pricinuì vătămare Șap„taluluĭ prin ciocnire, veĭ trage asupră-ĭ *cu ghiu„lele,* [5]) până îl veĭ cufunda.

„NB. Veĭ căuta să *pescueștĭ* [6]) pe ómeniĭ „căḍuțĭ în mare, îĭ veĭ lua pe bord și-ĭ veĭ ține „cu fiarĕle de picióre, sub bună pază.

„4. Când veĭ constata că prinșiĭ sunt pi„rațĭ, îĭ veĭ spânzura de subțiorĭ la *vergurile* [7]) „de sus și te veĭ arăta cu dînșiĭ ast-fel spân„zurațĭ în porturile de prin prejur.“

[1]) Metilena. [2]) 800 de metri. [3]) bandiera. [4]) vous lui passerez sur le corps. [5]) à boullet. [6]) repècher. [7]) vergues.

Comandantul Pouthier, care în viața lui de marinar trecuse prin multe nevoi și era cel mai renumit lup de mare, era un bătrân gutos, cunoscut în tótă marina franceză de *regele podagroșilor*;[1]) zăcea trei săptămâni pe fie-care lună, cu picióre le și cu mânile cocoloșite în flanele, chinuindu-se și văitându-se. Când îl apuca durerile, nimeni nu-i putea intra în voie. Cine mai îndrăsnea să s'apropie de el? Comanda rămânea atunci pe séma Locotenentului. Când era sănătos, deși tot n'o scotea din *mille-millions de bombes* cu f... și cu F....; era vesel și glumeț, adevărată grădină, bun ca pânea caldă, dar tot d'auna strașnic și posomorît cu ofițerii și cu ómenii echipajului seu. El avea o poftă nespusă de-a aplica instrucțiunile Amiralului, mai ales pe acele cuprinse la capitolul 4. Își frământa mintea ḑiua și nóptea, născocind fel de fel de stratageme, ca să pótă pune mâna pe un pirat.

De și combinațiunile sale isbuteau fórte rar, dar și când se nemerea, apoi nu era de glumă cu viața acelor cari-i căḑeau în ghiare. Iți voiu cita numai două casuri care i-au umplut inima de mulțumire.

Se afla de mai multe săptămâni în portul

[1]) Le roi des gouteux.

Vathy o goeletă de comerciŭ, care fusese urmărită de banda luĭ Buiuca. Piratul aflase că corabia avea *sirmaià* [1]) de o sută de miĭ de leĭ pentru cumpărăturĭ de grâŭ; de douĕ orĭ îndrăsnețul bandit încercase s'o atace chiar în port; și căpitanuluĭ îĭ era frică să iasă pe mare. Pe o nópte întunecósă întroducem încetișor într'acea navă, câte doĭ doĭ, cincĭ matrozĭ francesĭ armațĭ și cincĭ jandarmĭ Samioțĭ; îĭ ascundem în *cală* [2]) cu ofițerul Hugo și o pornim din port în port, ca să vîndă și să cumpere. După ₫ece ₫ile de primblare, goeleta e atacată într'o nópte în golful Mandaliĭ; și pe când banditiĭ eraŭ ocupațĭ a lega pe căpitan și pe *lostrom* [3]) și căutaŭ a sparge cicmigeaoa [4]) cu banĭ, ese Hugo cu ómeniĭ luĭ din magazie, iea pe hoțĭ în baionetă și mi-ĭ aduce la Samos numaĭ bunĭ de dat pe séma chirurgilor.

O altă espedițiune și maĭ fructuósă, care a pus, pot zice, capĕt pirateriei, a fost distrugerea bandeĭ luĭ Iaurta.

Prânzisem pe Șaptal, sórele apusese, luna se arĕta luminósă pe un cer albastru și trans-

[1]) Capital. [2]) Magazia uneĭ corăbiĭ. [3]) Secretarul bastimentuluĭ. [4]) Lada cu banĭ.

parent, şi ne hotărîm deodată să facem o inspecţiune insulelor, până la Rhod.

A doua ḑi pe la ḑece diminéţa intram în portul Cavalerilor. Nu aruncasem încă bine ancora şi vedem venind către noĭ o barcă frumos împodobită, purtând pavilion francez; ea aducea pe un mândru consul cu haina muiată numaĭ în fir, cu un guler nalt până la urechĭ, cusut scórţă; în cap o slapa monumentală în treĭ colţurĭ, cu fulgĭ de jur împrejur; era vestitul *Sior* [1]) Tevenain, cunoscut de aprópe un secul în tóte insulele archipeluluĭ; el venea să salute pe comandantul Şaptaluluĭ. Ofiţerul de *quart* [2]) dă semnal cu fluerul, garda de onóre se adună lângă *scara* [3]) vaporuluĭ cu fiferĭ înainte, cântând marşul *Partant pour la Syrie*, şi Consulul Franţieĭ este primit pe bord cu tóte onorurile militare, condus de locotenent în salonul comandantuluĭ, cinstit, după obiceiŭ, cu un pahar de mader şi un biscot; după aceea, întovărăşit de comandant până la scară, soldaţiĭ presentându-ĭ din noŭ armele şi fiferiĭ ḑicênd din fluere marşul luĭ Napoleon, şi la coborîrea în barcă salutat cu şépte sloboḑirĭ de tun, cum i se cuvenea după regulament.

---

[1]) Seigneur saŭ Signor. [2]) de rând. [3]) échelle.

Deabia ajunsese barca la mal, când iar o vedem venind; iar haină cusută cu fir, iar spangă, iar tricorn, iar consul; astă dată cu pavilion englezesc. Altă primire cu onoruri militare, fierii cântând pe *God save the Queen*, pahar de mader și șépte loviturĭ de tun.

Nu trecuse ₫ece minute când altă barcă, acésta cu pavilion olandez. Este primit și acest Consul ca predecesorii seĭ; dar pe când sorbea din mader, Laurent îndesându-și bine sticla în ochiŭ și observându-l cu atențiune, îl întrébă dacă nu cumva era frate cu consulul Franției și al Englitereĭ, că prea le semĕna mult.

— „Nu domnule, nicĭ decum, respunde el, sunt tot eŭ; am să maĭ vin încă de patru orĭ, că sunt consul a opt puterĭ; dar acum, am remas numaĭ cu șépte, din causa răsboiuluĭ, căcĭ, deși representant al Maiestăței Sale Impĕratuluĭ Nicolae, dar n'o să pot venì ca consul rusesc, relațiunile nóstre cu puterile aliate fiind întrerupte.“

Comandantul speriat de perspectiva atâtor visite, îl rógă să-l scutéscă, spunându-ĭ că-l iartă pentru celel'alte patru; dar tot împingându-l spre ușe cu un F.... și consulul tot trăgându-se, salutând de-a'ndăratele, i se prinde peruca într'un cuiŭ și rămâne cu capul tigvă; muzzi în-

cep a rîde cu hohot şi fiferiĭ întonéză aria *Marlborough s'en va-t-en guerre.*

Sunt mulţĭ Levantinĭ în Turcia, cu câte treĭ şi patru stéguri consulare pe casă; am cunoscut la Şumna pe un Tedeschi, cam némţ, cam ovreiŭ, care pe la anul 1849 era consul al Franţieĭ şi al Austrieĭ totodată. Ca representant al Franţieĭ avea ordine de la generalul Aupick să dea refugiţilor Unguri şi Polonĭ pasapórte franceze şi să le înlesnéscă scăparea, procurându-le mijlóce de-a se duce în Franţia, în Anglia saŭ în America; avea totodată ordine de la baronnl Sturmer, Internunciul, să céră concursul autorităţilor locale ca să aresteze pe orĭ-ce refugiat Ungur saŭ Polon ce va afla în circonscripţia sa. Refugiaţiĭ se duceaŭ plinĭ de încredere la consulul Franţieĭ, acesta se metamorfosa în consul austriac, cerea ajutorul poliţieĭ turcescĭ, în puterea tractatuluĭ de estradiţiune, şi punea de aresta pe nenorocitul a căruia scăpare o voise atât de sincer cu un minut maĭ înainte. Ast-fel consciinciosul Tedeschi esecuta cu sfinţenie şi zel instrucţiunile şi ale ambasadoruluĭ Franţieĭ şi pe ale Internunciuluĭ Maiestăţeĭ Sale Apostolice. Mulţĭ Unguri şi Polonĭ aŭ păţit-o şi aŭ fost victima aceluĭ agent cu douĕ ipostase, până când

a luat de scire Ambasada franceză despre acest joc tragi-comic.

După ce am petrecut tótă ziua la Rhod, la Otelul Cavalerilor, în strada Cavalerilor, pe piaţa Cavalerilor, am pornit séra spre Nord Vest şi, strecurându-ne pe nesimţite printre labirintul insulelor Furni, ne-am arĕtat fără veste în faţa Nicarieĭ, unde tot oraşul era adunat în port, dar la aparițiunea vaporuluĭ spaima a fost mare printre vînd̦ătorĭ şi cumpărătorĭ — era acolo un fel de bâlciŭ; — fugeaŭ toţĭ în tóte părţile cu ce apuca a lua.

Patria luĭ Icar este o ţară curiósă; locuitoriĭ eĭ diferă mult de aceĭ aĭ celoralalte insule; vorbesc o grecéscă maĭ elinéscă decât a celoralalţĭ Grecĭ, aŭ un tip maĭ pronunţat, maĭ caracteristic, îndesaţĭ, ţapenĭ şi sănătoşĭ, femeile frumóse, graţióse şi fórte inteligente; casele lor nu aŭ nicĭ uşĭ, nicĭ ferestre, nicĭ paturĭ, nicĭ duşumele. La dînşiĭ nu este nimĕnuĭ permis să aibă obiecte aduse din alte ţĕrĭ; pórtă vara ca şi iarna cămeşĭ de pânză grósă, nădragĭ largĭ de postav prost, femeile îmbrăcate numaĭ cu stofe ţesute şi cusute în casă.

Când un Nicariot a voiajat şi se întórce în patrie, îĭ es toţĭ înainte în port şi-l pun de-şĭ arde tot ce nu este din Nicaria. Acésta însă nu-ĭ opresce de-a avea mărfurĭ fine de vînd̦are, căcĭ

sunt depositarĭ pradelor făcute de piraţĭ, pe carĭ Dumineca le scot în piaţă şi le vînd cu ocaoa pe la negustorĭ veniţĭ de prin alte insule şi din Asia Mică. Câte doĭ leĭ ocaoa de atlas, treĭ leĭ ocaoa de catifea, patru leĭ ocaoa de postav subţire.

Când am desbarcat, am găsit piaţa pustie; fugise toţĭ în tóte părţile. Ca să putem vorbi cu cine-va, a trebuit să trimetem jandarmiĭ să ne aducă pe Ciorbagiĭ şi pe un biet Mudir [1]) Turc, representantul autorităţiĭ Sultanuluĭ, trimis acolo de paşa de la Rhod. La orĭ ce întrebare a nóstră, Ciorbagiiĭ ne rĕspundeaŭ cu:

— „Aşa domnilor! dar unde se pomenesce piraţĭ pe la noĭ? Dacă ar îndrăsnì vre unul să calce în insula nóstră, şi copiiĭ ceĭ micĭ l'ar lua de gónă şi l'ar omorî cu petre. Noĭ suntem săracĭ lipiţĭ, ne hrănim cu cărbunĭ, suntem cărbunarĭ cinstiţĭ şi pescuitorĭ de bureţĭ, muncă grea domnilor! că ne dăm afund în mare la douĕ-ₔecĭ şi la trei-ₔecĭ de staturĭ de om, uite, suntem surzĭ şi cu unghiile rupte.“

Pe când eĭ vorbeaŭ ast-fel, Mudirul ne făcea semn din ochĭ şi din măsea că tot ce ne spun eraŭ minciunĭ.

Am adunat tóte bărcile la un loc şi le-am

[1]) Subprefect.

pus sub paza a doĭ jandarmĭ, dându-le ordin să nu lase pe nimenĭ să facă semne telegrafice piraţilor, aprinzând focurĭ pe déluri, şi noĭ am pornit spre Calimnos, unde am întâlnit bricul turcesc comandat de Abdi-Beg, care aştepta o suflare de vînt ca să pótă intra în canal, la locul staţiuniĭ sale; i-am dat amară [1]) şi l'am remorcat. [2]) Dar pe când se făcea manopera legatuluĭ frânghieĭ, comandantul turc ne spune că zărise o barcă care trăgea spre Leros, şi că măcar că-ĭ dăduse semnal cu tunul, ea în loc de a se oprì ca să fie visitată, se ascunsese prin creţiturile malurilor insuleĭ şi dispăruse. Abdin-Beg bănuia că eraŭ piraţĭ şi debarcase în Leros. Ne-am dus de-am postat bricul turcesc în portul despre răsărit; şi noĭ cu vaporul, după ce am înconjurat insula şi am ridicat tóte bărcile, am luat poziţie în portul despre apus, unde am scos câte zece ómenĭ armaţĭ din fie-care vas şi am cutreerat insula dintr'un capăt până în celalalt, fără de-a întâlnì altă suflare decât ciobaniĭ cu turme de capre, de la care nu am putut afla nimic. La amenin̦tările de a-ĭ împuşca şi de a-ĭ spânzura, ne rĕspundeaŭ mereŭ cu: „nu ştiŭ, n'am vĕ̦ut;“ dar când am început a împuşca din capre, doĭ

[1]) frânghie. [2]) tras edec.

ciobanĭ aŭ început a plânge şi ne-aŭ dus la un zăvoiŭ, unde ne-aŭ arătat intrarea uneĭ peştere care comunica cu un turn dărîmat, care făcea parte din ruinele unuĭ vechiŭ castel din timpul Cavalerilor. Am băgat în acea peşteră patru soldaţĭ, ordonându-le să înainteze, împuşcând în întunerec, şi noĭ ne-am dus de am înconjurat turnul. Deabia luasem poziţiune, când am fost salutaţĭ cu o ploie de glonţe, care ne-a rănit doĭ materoz francesĭ şi aŭ omorît un jandarm. Piraţiĭ eşise acum din peşteră şi trăgeaŭ din turn de la meterez ; puştile lor băteaŭ maĭ departe decât ale marinarilor francezĭ. Am fost siliţĭ să scótem din corăbiĭ douĕ tunurĭ de munte, [1]) pe care le-am pus pe unul de-o parte şi altul de cealaltă parte a turnuluĭ şi am început o bombardare în regulă. O bómbă de la tunul francez nemerind printr'o crăpătură a turnuluĭ, a sbucnit în mijlocul piraţilor, rănind şi omorînd; şi i-a speriat atât de mult, încât ne maĭ avênd pe unde să scape, aŭ eşit din turn, aruncênd armele şi cerênd graţie în genuchĭ.

Cu tótă silinţa ofiţerilor francezĭ şi turcĭ, care dădeaŭ cât puteaŭ cu latul săbieĭ în soldaţiĭ lor, a fost peste putinţă a opri măcelul, încât

[1]) Pierries de montagne.

din doi-spre-ḑece numaĭ patru aŭ remas cu viaţă, dar şi aceia în ce stare!

Aduşĭ pe bordul Şaptaluluĭ, Comandantul a ordonat să li se aplice capitolul patru din instrucţiunile admiraluluĭ şi i-a primblat spânzuraţĭ de catarturĭ prin tóte porturile, de la Leros până la Smyrna, ceea ce a aruncat spaimă mare în tótă pirateria.

De atuncĭ tâlhariĭ ne maĭ îndrăsnind se iasă pe mare, nicĭ să trécă în Asia, saŭ să scape dintr'o insulă într'alta, eraŭ siliţĭ să se ascundă prin peşterĭ şi prin munţĭ în Samos, şi-ĭ puteam prinde viĭ saŭ morţĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ se predaŭ singurĭ de frică de a nu cădea pe mânile comandantuluĭ Pouthier. Numĕrul lor trecea de şése sute, îĭ ştieam pe toţĭ anume. Uneorĭ, mergênd pe drum, mĕ pomeneam cu câte unul căḑênd în genuchĭ, spuindu-şĭ numele şi cerênd iertare.

Intr'o diminéţă eram ocupat cu secretarul administraţiuniĭ în espeduirea afacerilor, când mi se anunţă un om care cerea să-mĭ vorbéscă, şi se întroduce un tînĕr nalt, frumos, blond şi elegant; el purta mândru o fustanelă curată şi créţă, mintén de postav alb, bogat cusut cu mătasă albastră, încins cu un sileah roşu cusut cu fir şi cămaşă de borangic subţire, prin care se străvedeaŭ douĕ braţe viguróse, pĕróse şi tatuate;

ochiĭ seĭ eraŭ albastri şi aveaŭ o căutătură fiorósă. Îl invit să-mĭ spue ce avea de spus. El îmĭ rĕspunde că voesce să fim singurĭ. Dic secretaruluĭ şi ofiţeruluĭ de jandarmĭ să se retragă; eĭ în loc de-a eşì, îmĭ fac semne de temere, dar sunt siliţĭ să ne lase singurĭ, când îĭ invit de-a doua óră. Indată ce rămânem numaĭ amândoĭ, streinul se repede la uşă, învîrtesce cheia şi, ea în faţa mea o postură înţepată, ḑicêndu-mĭ cu un ton care semăna maĭ mult a ameninţare decât a pocăinţă :

— Ce fel de om credĭ că sunt eŭ ?

La aceste cuvinte îĭ răspund că datoria mea de creştin şi de dregător era să consider pe toţĭ ómenĭĭ de bunĭ până la proba contrară, şi cât pentru dinsul, vĕḑêndu-l înzestrat de Dumneḑeŭ cu putere şi sănătate, îl credeam un bun şi onest muncitor, meseriaş saŭ marinar.

La aceste cuvinte, băgând mâna în sîn, el scóte o legătură cu hârtiĭ pe care mi-o trântesce dinainte pe masă, ḑicêndu-mĭ :

— Te înşelĭ ! eŭ sunt un om rĕŭ, na citesce !

Deschiḑênd pachetul, daŭ peste diploma unuĭ bastiment englez jăfuit şi echipajul de nouĕ inşi [1])

[1]) Oamenĭĭ, materozĭ aĭ corabieĭ.

măcelărit. Îl întreb dacă nu cumva fusese şi el cu miserabilii care comisese acea oribilă crimă, şi-mi mărturisesce că era căpitanul lor; că banda fusese echipată şi armată la Syra şi trimisă să atace corăbiile carĭ aduceaŭ hrană şi munițiunĭ armatelor aliate. El îmĭ dă numele tuturor tovarăşilor, opt-spre-ḑece la numĕr, nume, pe carĭ le avea scrise într'o listă ascunsă în opincă. Îmĭ spune că săvêrşise maĭ multe alte omoruri, între care şi pe socru-sĕŭ. Pe acesta, după ce-l omorîse, îĭ tăiase capul şi-l adusese peşcheş nevesteĭ sale într'o traistă, acésta numaĭ pentru că bĕtrânul îĭ scrisese dojenindu-l pentru relele purtărĭ ce avea cu fiică-sa.

La observațiunea ce i-am făcut că, de crede că, predându-se singur, scapă de urmările ce trag după dînsele faptele ce-mĭ destăinuise, se înşală, pentru că eŭ nu eram duhovnic, şi că datoria mea îmĭ impunea a-l da pe mânile poliţieĭ şi a procuroruluĭ, îmĭ respunde :

— Eram liber şi puteam să staŭ ascuns precum am stat, saŭ să mĕ duc în lume; dacă am venit aicĭ este ca să mĕ puĭ în spânzurătóre, fiind-că nu pot trăĭ în pace cu consciinţa mea şi n'am avut curajul să mĕ sinucid.

Condus la Syra pe o fregată de războiŭ

engleză comandată de căpitanul King,[1]) ca să fie confruntat cu persónele pe carĭ le denunțase ca complicĭ, a fost adus înapoĭ la Samos și dat judecățiĭ. Macri Iani, după șase lunĭ, murì de oftică în închisóre.

Pe tótă ḑiua puneam mâna pe cincĭ saŭ șase listopiraților. Archipelul era măturat de piraterie, și acum mărfurile și călĕtoriĭ puteaŭ circula pe mare și pe uscat, în tótă siguranța.

Când comandantul Pouthier era pe picióre, Laurent remânea fără ocupație pe bord, și venea de se instala a casă la mine cu sĕptămânile; venea cu spiritul luĭ cel plăcut și vesel, cu miile sale de anecdote; era omul pe care l'aĭ vĕḑut la Sevastopol, unde în cortul sĕŭ se adunaŭ la petrecerĭ toțĭ generaliĭ, la orele când bombardarea și canonada se odihnea de-o parte și de alta. Legat la cap cu un prosop devenea un Orosman, capabil să ție concurs cu Ligiez și cu Beauvallet; înfășurat într'un ciarșaf se făcea o Phedră saŭ o Hermionă, la care putea să rîvnéscă chiar vestita Raşelă; cânta partițiunile luĭ Robert și a luĭ Raoul, ca Nouri și ca Duprez, imita cu bastonul în gură întórcerea vacilor din Guillaume Tell cu tóte fioriturile clarinetelĭ de

[1]) Astă-ḑi Amiral.

la Operă; cu un scaun şi cu o mescióră îşĭ făcea o tribună saŭ o catedră, de pe care vorbea ca Thiers şi ca Guizot la Cameră, saŭ ca Cousin şi ca Villemain la Sorbona. Ţi-aducĭ aminte cum a gonit din Otelul de Byzance pe neplăcutul sĕŭ vecin de cameră, desperându-l cu mirosul unuĭ şórece mort, pe care-l ţinea în foile de suflat în camin; pândea când armeanul lipsea din odae şi-ĭ sufla pe gaura uşeĭ duhoarea şóreceluĭ împuţit, pînă ce-ĭ făcea aerul odăeĭ nesuferit.

Laurent era amestecul cel maĭ plăcut de om serios şi de ceea ce se numesce *un gamin;* era învĕţat, fórte învĕţat, brav ca Duguesclin, bun cu amicĭĭ şi camaraḑiĭ sĕĭ, devotat pînă la abnegaţiune, dar şi când se mânia pe cineva, acela n'avea decât să se ducă să se înnece. Era considerat în tótă marina franceză ca unul din tineriĭ ofiţerĭ ceĭ maĭ capabilĭ şi cu viitor, iubit de toţĭ câţĭ îl cunosceaŭ. Pentru mine era imaginea vie a Franţieĭ vesele, pline de sciinţă şi de spirit, fără pretenţiune.

Am petrecut cu dînsul la Samos şase lunĭ, pînă ce într'o ḑi Şaptalul a primit ordin să mérgă să se repare la Toulon. Comandantul Pouthier, înaintat la gradul de Căpitan de vaşel, era chemat la un comandament maĭ mare; ofiţerĭĭ Hugo, Rocmor şi Corea Souza, îmbarcaţĭ

pe vaşelele desarmate transformate în corăbiĭ de transport [1]), duceaŭ provisiunĭ şi trupe próspete la Camieş, la Eupatoria, de unde luaŭ şi duceaŭ în Franţia bolnavĭ, răniţĭ şi schilogiţĭ, în starea în care i-am întâlnit la Dardanele, când eram împreună pe Jourdain cu divisiunea generalului Chamfroid. Laurent, maĭ ambiţios şi maĭ setos de înaintare, a cerut să remâie cu Amiralul Rigauld de Genouille la bateriile de marină, formate cu tunurile scóse din vase, tunurĭ marĭ, cu care s'a bombardat Malacoful, Mamelonul verde şi maĭ tóte forturile de la Sevastopol. Era însărcinat a aprovisiona ḑilnic cu praf şi proiectile tóte acele baterii, pe plóie, pe ninsóre şi pe noroiŭ pînă la genuchĭ, serviciŭ de la care s'a întors în starea în care l'aĭ găsit la Constantinopol, când în schimbul sănătăţiĭ pierdute i se dăduse comanda avisuluĭ l'Averne, staţionat la Constantinopol la dispositiunea Ambasadoruluĭ, o posiţiune plăcută şi fórte căutată, căcĭ ducea la înaintărĭ repeḑĭ, cum dusese pe locotenentul de vasel Laroncière Le Nouri, pe Exelmous, şi pe Roussin, ajunşĭ în puţinĭ anĭ amiralĭ.

Ambasadorul, petrecênd pe atuncĭ maĭ mult

[1]) Armier en flutte.

la Pera decât la Terapia, Laurent îşĭ stabilise domiciliul în casă la noĭ, unde mult regretatul nostru amic Costache Negri, providenţa bravilor ofiţerĭ din lagărul de la Maslac, făcuse ca salonul nostru să fie un adevĕrat quartier general al ofiţerilor celor maĭ distinşĭ.

După plecarea Şaptaluluĭ mi s'a trimis la Samos în tot timpul cât am şedut acolo, câte un staţionar francez saŭ englez, Waspul corvetă, comandată de lordul John Hay [1]), Heronul comandat de baronul Roussin [2]), Prometheŭ sub comanda căpitanuluĭ de fregată Lefevre [3]), care avea de locotenent pe Conrad [4]), Narvalul comandat de Bastar [5]), şi la fie-care treĭ saŭ patru luni aveam visita Amiraluluĭ Bouet Villaumez, care urmase după Amiralul de Tinan; noul amiral era un om vesel şi de duh, povestea cu un talent rar petrecerea luĭ în insulele Marquise, unde staţionase mulţĭ anĭ, şi trăise în cea maĭ stinsă intimitate cu regina Pomarea. El scia să învăluiască aşa de frumos anecdotele moderneĭ Cleopatre, în cât putuse să fie ascultat cu plăcere

[1]) Astăzĭ admiral, comandă flota în Mediterana.
[2]) Astăzĭ admiral.
[3]) Surnumit *tête de fer;* astăzĭ admiral.
[4]) Care a comandat escadra franceză în apele Tunisieĭ.
[5]) Fostul adiotant al amiraluluĭ de Tinan.

chiar de Regina Amelia şi de Madame Adelaide, fără de a se scandalisa; şi Domnul scie dacă acele aventurĭ eraŭ sărate şi pipărate.

Pe la anul 1855 liniştea în Archipel era completă; reuşisem a organisa administraţia, financele şi justiţia în Insulă, într'un mod, pot ḑice satisfăcător; îmĭ credeam misiunea mea acolo împlinită şi-mĭ dădusem demisiunea în maĭ multe rânduri, dar în loc de descărcare primeam congediĭ limitate şi nelimitate pentru a mĕ duce la Constantinopol, înaintărĭ şi decoraţiĭ. Când ne-am întâlnit la Smyrna, veneam călare tocmaĭ de la Stankey[1]), unde fusesem să asist la escavaţiunile ce făcea învĕţatul alcheolog Newton la Mausoleul Artemiseĭ. Visitasem în trécăt Ieronda[2]), Palatia[3]) şi Aiasulucul[4]).

Sevastopolul căḑuse şi negocierile pentru pace, începute şi lăsate în maĭ multe rânduri, acum se deschisese din noŭ cu maĭ multă şansă de reuşită. Ele eraŭ conduse maĭ mult de Austria. Baronul de Baist era axa pe care se învîrtea tótă diplomaţia europénă. Acest ministru

---

[1]) Vechea insulă Cos, patria luĭ Hypocrate.
[2]) Templul Didimilor Castor şi Polux.
[3]) Antica Millet.
[4]) Aghios Theologos, din care Turcĭĭ aŭ făcut Aiasuluc (anticul Efes).

cugetase chiar de la începutul ostilităţilor să se foloséscă de acest războiŭ, fără de a risca nicĭ banĭ, nicĭ ómenĭ. Printr'o dibăcie rară isbutise a ocupa milităresce Principatele Române şi a închide drumul întórcerĭĭ trupelor rusescĭ la Dunăre, fără de-a intra în luptă pe faţă cu Rusia, dar spera maĭ mult; mergea cu gândul pînă a visa încorporarea Principatelor, saŭ cel puţin a se substituĭ protectoratuluĭ rusesc; dar negăsind echo la aceste aspiraţiunĭ, nicĭ la Berlin nicĭ la Francfurt, Austria se vĕ̦duse silită a-şĭ mărginì dorinţele şi se mulţămì numaĭ cu depărtarea rivaleĭ sale de la malurile Dunărĭĭ. Simţise că Napoleon, satisfăcut cu succesele militare ce dobândise în Crimea şi tot-odată îngrijat de marele cheltuielĭ ce făcea cu un războiŭ depărtat, era dispus saŭ să trateze deadreptul cu Rusia, chiar şi fără consimţemîntul Engliterei, saŭ să facă apel la naţionalităţĭ, şi maĭ ales la cea polonă. Impĕratul Francesilor maĭ dorea pacea şi dintr'un alt punct de vedere: vedea că se apropia momentul când flòta ruséscă din Baltica era să fie nimicită, cas în care era să fie silit să caute o compensare în estinderea fruntariilor sale, ceea ce putea să ridice Europa centrală în contra luĭ; pentru acéstă luptă însă el nu se credea pregătit.

Tóte aceste considerațiunĭ făceaŭ că puternicul împĕrat să se mulțuméscă cu respingerea Rusieĭ de la Dunăre şi cu neutralitatea Mărĭĭ Negre. Pe de altă parte, deşi Englitera ținea mult la îndreptarea fruntariilor turcescĭ din Asia, în partea despre Kars, maĭ mult decât la retrocesiunea Basarabieĭ, la care nu se interesa decât ca la o cestiune de apă, dar nu voea să împingă stăruințele sale maĭ departe decât aliata sa, căcĭ nu se simțea în stare de a continua războiul singură numaĭ cu ajutorul Turcieĭ. Rusia era obosită de luptă şi se temea fórte mult pentru flota eĭ de la Kronstadt, pe care o considera fórte compromisă față cu puterile navale ce Englitera concentra în Baltica, şi în condițiunile de pace finale ale Austrieĭ nu vedea decât o singură dificultate, retrocedarea uneĭ părți a Basarabieĭ, punct din care repausatul împĕrat Nicolae făcuse o chestiune de onóre. Acum însă că bĕtrânul împĕrat dispăruse, succesorul sĕŭ putea face partea foculuĭ, fără de a se considera atins în amorul propriŭ.

In aceste împrejurărĭ şi dispoșițiunĭ, Austria, care spera mult de la continuarea războiuluĭ şi care credea propunerile eĭ de pace neadmisibile la Petersburg şi la Londra, se pomenesce pe neașteptate că ele sunt primite şi de-o parte şi

de alta, că se iscălesc preliminările de pace şi se hotăresce întrunirea Congresului la Paris.

In tratatul de Paris se stipula ca să se trimită o Comisiune Europénă în Principate, ca să studieze şi să cunóscă trebuinţele şi aspiraţiunile Românilor, convocându-se Adunărĭ, divanurĭ ad-hoc, la Bucurescĭ şi la Iaşĭ.

Dar, fiind-că la 1 Maiŭ 1856 espiraŭ puterile Domnilor Stirbeiŭ şi Grigorie Ghica, numiţĭ la 1849 pe termen de şépte anĭ, eĭ eraŭ să fie înlocuiţĭ prin Caimacamĭ numiţĭ de Pórtă, pînă la alegerea Domnilor de către Camerele elective ce eraŭ să se alégă după prescripţiunile uneĭ Conventiunĭ încheiate ulterior între puterile semnatare ale tratatului de Paris.

Venind pe atunce la Constantinopol şi mergênd la Feti-Ahmed-Paşa, acesta, cumnat al Sultanului, începù a-mĭ vorbì de chestiunea Principatelor, de situaţiunea ce făcea tratatul de Paris acelor ţĕrĭ, şi m'a întrebat dacă cunosceam pe fostul Domn al Valachieĭ Alexandru Ghica, spuindu-mĭ că l'a cunoscut la Şumna, când fusese să întîmpine pe Sultan Mahmud; îmĭ ţise că a fost un domn bun şi credincios Sultanului, m'a întrebat dacă trăia şi unde se afla. Am profitat de aceste bune cuvinte, ca să-ĭ rĕspund că acum Sultanul avea o bună ocasiune să-ĭ a-

rete recunoscința sa pentru devotamentul sĕŭ, numindu-l Caimacam. El îmĭ ḑice :

— Și creḑĭ că Redclif ar susținé numirea acésta?

Eŭ ĭĭ rĕspund că eram sigur de sprijinul ambasadoruluĭ Engliterei, dacă Alteța Sa mĕ autoriză să-ĭ vorbesc ca din parte-ĭ.

Ast-fel autorisat, am vĕḑut pe lordul Redclif chiar în séra aceea, și el a chemat îndată pe întâiul sĕŭ secretar Alison și l'a pornit la Bucurescĭ ca să se înțelégă cu fostul Domn Alexandru Ghica, care în curênd a fost numit Caimacam în Valachia deodată cu Toderiță Balș în Moldova; acesta era susținut de Baronul Prokesch, după recomandațiunea consululuĭ Austriac Goedel.

In vara anuluĭ 1857 Comisariĭ Europenĭ se adunase la Constantinopol și porneaŭ unul după altul la Bucurescĭ. Intr'o ḑi primisem visita principeluĭ Labanof, care venise să mĕ vadă la Hissar, împreună cu comisarul frances Talleyrand și cu Laurent. Ĭĭ petreceam pînă la mal, când Talleyrand, puind piciorul în barcă, se întórce și-mĭ ḑice :

— Știĭ că Balș Caimacamul este bolnav pe mórte.

Nu ajunsesem bine pe deal a casă, când

vine un cavas şi mĕ chiamă la Emirghian, la Reşid-Paşa. Cum intru, vizirul îmĭ spune că primise chiar atuncĭ scirea că Balş murise, şi-mĭ cere să-ĭ însemnez câte-va nume de boerĭ care ar putea înlocuì pe Caimacamul repausat, ḑicênd că ar voì să facă numirea chiar în nóptea aceea prin telegraf pînă a nu se răspândì scirea, ca să nu lase câmp intrigilor competiţitorilor. Am însemnat pe o fóie numele următóre :

Costache Negre,
Stefănică Catargiu,
Vasile Alecsandri, şi
Lascar Roseti.

Reşid-Paşa chiamă pe secretarul sĕŭ Riza-Beg, ĭĭ încredinţézĕ lista, ordonându-ĭ să colinde pe câte-şĭ şése ambasadoriĭ, cerêndu-le să însemneze dacă aŭ a face obiecţiune la numirea vreuneia din persónele însemnate.

Era pe la mieḑul nopţiĭ, când iar vine şi mĕ chiamă de la Reşid-Paşa. Imĭ arată lista însemnată cu crucĭ de sus pînă jos, fie-care ambasador ştersese câte un nume; atuncĭ însemnez alte nume, între care Ralet, Cogălniceanu şi Mavroghenĭ. Pînă a doua ḑĭ acele nume avusese sórta celor d'întâĭ; scirea se respândise şi intrigele începuse la Palat. Pe tot momentul Sulta-

nul, nerăbdător trimetea de întreba pe Vizir ce făcea cu numirea Caimacamului Moldovei, pînă în sfîrşit trimite scris chiar de mâna lui numele lui Niculake Vogoridi; acest nume, trimis prin Riza-Beg în colindul ambasadorilor nu întîmpină nici o împotrivire; fie-care respund că, necunoscêndu-l, nu póte face nici o observaţiune. Şi a doua ḑi Photiadi, unul din gineriĭ lui Stefanache-Beg, pornea pe Loydul Austriac la Galaţi, ducênd la Iaşi firmanul de numirea lui Niculake Conake Vogoridi.

Chiar în ḑioa aceea, ducêndu-mĕ la Terapia, găsesc pe ambasadorul Franţiei furios de acéstă numire; îĭ observ că atârna de la el ca să nu fie numit, căci nu avea decât să fi făcut ce făcuse ceĭalalţĭ ambasadorĭ pentru persónele însemnate în cele douĕ liste d'întâĭ. El îmĭ rĕspunde că nu ĭ-a putut trece prin gând că numele lui Vogoride era o cugetare seriósă şi că considerase propunerea maĭ mult ca o glumă. La observaţiunea ce ĭ-am făcut, că era o lovire dată Uniriĭ Principatelor, căci bĕtrânul Vogoridi asigurase pe Pórtă că fiul sĕŭ Niculake era singurul în Moldova care putea să facă ca majoritatea aleşilor la Divanul Ad-hoc să fie în contra Uniriĭ, Touvenel îmĭ rĕspunde:

— „*Ha ! par exemple, je voudrais voir qu'il s'amuse à influencer les élections !*

Vogoridi şi-a ţinut făgăduiala. Intrebuinţând tot feliul de mijlóce, respândind titlurĭ de boerĭĭ pînă şi Evreilor, a reuşit a face o cameră după pofta inimeĭ separatiştilor, dar n'a putut oprì indignaţiunea generală de-a isbucnì, în cât din tóte părţile curgeaŭ protestaţiunile. Partidul Unirĭĭ surprinsese şi dase publicărĭĭ, în streinătate, corespondenţa secretă a luĭ Vogoride, şi acéstă desvĕlire de intrigĭ bizantine a făcut pe ambasadorul Franţieĭ să céră oficial anularea alegerilor fraudulóse.

Pórta, sprijinită de lordul Redclif şi de baronul Prokesch, susţinea cu tărie validitatea alegerilor, pînă ce împĕratul Napoleon, ducêndu-se la Osborn, a cerut de la Regina Victoria ca să dea instrucţiĭ ambasaduluĭ eĭ; în urmă lordul Redclif a fost silit să lase ca cestiunea anulărĭĭ alegerilor să se desbată între Pórtă cu ambasadorul Franţieĭ. Pórta însă, de şi părăsită de Englitera, tot persista cu tărie şi încăpăţînare într'atât, în cât Touvenel se vĕdŭ silit a întrebuinţa chiar ameninţarea de a coborì pavilionul şi de a intrerupe relaţiunile diplomatice.

Intr'o diminéţă Laurent, trecênd de la Terapia la Pera, se opresce să dejune la mine; ĭĭ

espun starea chestiunii, el ascultă şi în loc de a se pune la masă îşi iea şapca şi plécă, dicênd :

— Las, să veḑi ce am să fac.

Indată ce ajunge la Terapia, intră în cabinetul ambasadorului, unde era şi D. Ferdinand de Lesseps. Ambasadorul, agitat şi esprimându-se cu mânie în contra încăpăţînării luĭ Reşid-Paşa, ḑicênd că de nu s'ar teme de complicaţiuni maĭ marĭ, ar coborî îndată pavilionul. Laurent, nicĭ una nicĭ dóuĕ, se duce în grădină lângă catartul stéguluĭ, chiamă o scuadră de marinarĭ, salută stégul şi-l cobóră cu tóte onorurile după regulă. Touvenel aude salutarea şi se dă jos neliniştit, Laurent se face că nu-l vede şi întorcêndu-se către soldaţĭ cu cuvintele : *„Quand la France a „versé tant de sang, elle doit être écoutée“*. Ambasadorul la aceste cuvinte, de unde părea supĕrat, se duce la Laurent şi-ĭ strînge mâna, ḑicêndu-ĭ : *„Après tout, maintenant que c'est fait, „ma foi, c'est bien fait. Il faut que les Turcs cè- „dent“*. Deabia ajunge la Palat scirea că ambasadorul Franţieĭ a coborît stégul, şi Sultanul trimite grabnic pe întâiul sĕŭ secretar la Reşid-Paşa, ordonându-ĭ să se anuleze îndată alegerile din Moldova. Dintr'acel moment Unirea Principatelor devenea numaĭ o chestiune de timp !

Amicia luĭ Laurent pentru tine şi pentru mine îl făcuse Român, el studia ḑioa şi nóptea apărările de la gurele Ebruluĭ şi ale Tajuluĭ, pentru că le credea aplicabile la Dunăre. Ce s'or fi făcut planurile şi proiectele ce ne-a trimis când eram la minister împreună? Mi-aduc aminte că le-am dat luĭ Vodă-Cuza.

Laurent era un caracter independent şi cavaleresc. Pe când comanda Staţionarul ambasadeĭ, vine la Constantinopol Principele de Joinville sub ordinele căruia servise pe fregata Bellepoule. Cum află de sosirea fostuluĭ sĕŭ şef, se presintă ambasadoruluĭ, ḑicêndu-ĭ că-şĭ face o datorie a-l prevestì, că el nu putea să nu se ducă să vaḑă pe un fost amiral frances, sub care a servit şi pentru care, ca toţĭ ofiţeriĭ din marina francesă, avea cea maĭ mare veneraţiune. Ambasadorul îĭ rĕspunde că putea să se ducă să-l vadă şi fără a i-o spune, dar că în tot casul îl rógă să nu se înfăţoşeze în ţinută. Laurent a fost nedespărţit de principele de Joinville, tot timpul cât acest principe a stat în Constantinopol. Şi nota bene că prin escepţiune de ceĭalalţĭ ofiţerĭ de marină, care maĭ toţĭ eraŭ legitimiştĭ saŭ Orleaniştĭ, el era un Bonapartist „de la veille", cum se ḑicea.

Sănătatea luĭ Laurent ajunsese într'o stare

de jale, deabia se târa, şi a fost silit să renunţe la un viitor strălucit şi să céră punerea sa la reformă pentru infirmităţĭ incurabile. Prin mijlocirea mătuşeĭ sale, dómna Heine, dobândise de la ministrul Fould un post de perceptor de contribuţiunĭ directe la Pontoise, unde am fost de l'am vĕḑut şi tu şi eŭ, puţin timp pînă a nu înceta el din viaţă.

Când i-am anunţat visita mea la Pontoise, a venit de m'a primit la gară; cum m'a vĕḑut de departe a început a trîmbiţa „Turlututu. Pontoise! deux minutes d'arrêt!"

Laurent a murit în cele maĭ grozave durerĭ, dar tot glumeţ; ultimele sale cuvinte aŭ fost :

— „*Sic transit gloria Laurentii*", cântate pe aria Liseteĭ din Béranger.

ION GHICA.

XX.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

OVREII

Londra, 15 Iulie, 1884.

Scumpe amice,

De mai multe luni o cĕţă grósă se abătuse asupra Londrei şi nuorii de apă înghetată, carî se ţineaŭ lanţ unul de altul, tocmai din fundul Americei, împinşi de depresiuni meteorologice, adusese pe căldurosul sóre într'o stare de slăbiciune nepomenită, de-ţi era mai mare mila să-l vedi.

Mai deunădi o rază de lumină isbutind a străbate în fine prin atmosfera rece şi întune-

cósă, m'am hotărît să es la lumină, să mĕ duc să plătesc, cum ţice Englezul, câte-va visite pe la uniĭ alţiĭ, şi tot odată să vĕd şi eŭ efectele desastróse, produse de plăcintele astea ingenióse, carĭ aŭ eşit acuma.

Ca toţĭ găgăuţiĭ mĕ învîrteam prin St. James's Square, cu gura căscată şi cu ochiĭ pe sus, împins încotro mĕ ducea îmboldéla, fără să pot osebì casele sărite în sus de cele rĕmase pe pămînt, când mĭ-am adus aminte că în vecinătate pe piaţă aveam un cunoscut şi că de acolo puteam să privesc maĭ bine.

Trag clopoţelul, un footman îmĭ deschide, spunêndu-mĭ că stăpânul sĕŭ era acasă; mĕ suiŭ şi-mĭ găsesc prietenul cu capul între cóte, cufundat într'un dosar gros şi rĕsfoit.

— Bună ţiua, Mylord, ce maĭ facĭ? ĭĭ ţic.

— Nu mĕ întreba, dragul meŭ, îmĭ rĕspunde el, sunt supĕrat, indignat, furios. Am ajuns de rîsul lumiĭ în ţéra acésta. Se petrec lucruri care nu se vĕd nicĭ la sĕlbaticĭ! Guvernul se ocupă numaĭ cum să dea maĭ multe voturĭ acelor care-l ţin la putere, şi cum să facă fericiţĭ pe Egiptenĭ, pe Afganĭ, pe Crumirĭ şi pe alţĭ sĕlbaticĭ, iar de noĭ ăştia de aicĭ, şi de ţara nóstră, nicĭ nu vrea să scie. Ne-a lăsat prada co-

rupțiunii și depravării. Se petrec infamii și crime, și lui nici nu-i pasă. Nu iea măsuri nici ca să le oprească, nici să le pedepsească.

— Înțeleg, ție, să fii indignat și îngrijat. Ai fost în adevăr în mare primejdie. Mulțămesce Cerului că ai scăpat teafăr. Giamurile sparte se pun la loc, dar când te gândescĭ că puteai să sari în sus, să nu ți se găsească nici oscior!... Ce să-ți facă și guvernul? Nu vedi dumneata că ómenilor acestora nu le mai e frică nici de Dumnedeŭ, nici de Dracul! Se sue în strénge cântând, par'c'ar merge la bal!

— Dar nu e vorba, domnule, de sărit în sus, saŭ în jos. Ce-mi pasă mie de O'Donivan și de toți dinamitarii din lume! Se petrec aici alte lucruri mult mai grave, mult mai serióse, lucruri care aduc omenirei o vătămare de o mie de ori mai mare, fapte de acelea care, deși nu omóră deodată, dar fac mult mai rĕŭ, căci strivesc sufletul, corump inima și ucid ori ce simțire, atacă omenirea chiar la tulpină, îi fac o esistență miserabilă și-i prepară peirea cu încetul; fapte se petrec care sunt causa tuturor nenorocirilor poporului, căci urzesc crimele și miseria.

Dicêndu-mi aceste cuvinte, se făcuse roș la față; mĕ temeam, gros cum e, să nu-i vie

vre-o damblà. Am socotit că i se întîmplase vre-o nenorocire mare în familie; că póte, mai sciĭ, Mylady să nu fi căḑut în vre-o ispită, să nu fi alunecat cu piciorul stâng în vre-o mahala depărtată a oraşuluĭ, saŭ că fiĭcă-sa „The Rigth honorable Miss Veva“ să nu fi plecat pe Continent cu vre-un mitocan.

— Dar ce s'a întîmplat, Mylord, il întreb, că nu sciŭ, n'am auzit nimica? Prin lume şi prin ţiare nu este altă vorbă decât de conferinţă, de Gordon Paşa, de *Chinese Gordon* şi de invenţiunea astă nouă; vorbesce şi scrie care cum se pricepe şi cum îĭ vine; astă-ḑĭ una, mâne alta, scaldă lumea în ilusiunĭ, în speranţe şi în decepţiĭ.

Trebue să sciĭ că amicul meŭ este unul din ceĭ maĭ marĭ filantropĭ aĭ Engliterei, stimat şi iubit de toţĭ; are avere mare şi-şĭ cheltuesce venitul şi timpul tot în faceri de bine, mângâind şi ajutând pe ceĭ carĭ sufer.

— Şi cum n'aĭ auḑit, n'aĭ aflat ce a păţit bietul Wilson Ormsby, un zidar din Kilburn?

Şi începe a-mĭ povestì o istorie lungă, lungă, pe care, deşi tu o sciĭ, ca şi mine de bine, dar eŭ tot o să ţĭ-o spun aşa cum mi-a povestit-o nobilul Lord, care el a auḑit'o din

chiar gura victimeĭ şi a nenorocituluĭ eĭ tată. Iată cum s'aŭ petrecut lucrurile :

— „Acum un an (cam pe timpul când eraĭ şi tu la Londra) Wilson Ormsby s'a dus şi el cu fata luĭ la Fishery Exhibition, o copilă numaĭ de şése-spre-ḑece anĭ, Miss Gabrielle Ormsby. Acolo, plimbându-se cu ochiĭ în tóte părţile, s'a perdut unul de altul prin îmbulzélă. Fata, după ce s'a ostenit căutând pe tatăsĕŭ în tóte părţile, s'a dus de s'a pus pe o laviţă, aprópe de uşă, cu speranţă că-l va vedea când va trece ca să iasă din galerie. O damă în vârstă, bine îmbrăcată, de o aparenţă respectabilă, cum o vede, vine de se pune alăturĭ şi intră în vorbă cu dînsa. Fata naivă îĭ spune cum s'a rătăcit, şi că se uita să vadă pe tată-sĕŭ când s'a întórce. Bĕtrâna o întrébă fel de fel de lucrurĭ : de cum trăia acasă la părinţĭ, dacă venea des la esposiţie, dacă tatăsĕŭ o ducea la teatru, la bal, la grădinĭ, la Aquarium, la parc, dacă avea toalete, şi multe altele. Fata îĭ spune că venise acolo pentru întâia dată, pentru că sunt săracĭ şi nu pot plătì de maĭ multe orĭ câte un shilling, că n'a fost nicĭ odată la bal, că nu avea altă toaletă decât pe aceea ce o purta; că la teatru n'a

dus'o decât odată de mult, la un Crăciun, la pantomimă.

„Bĕtrâna, după ce-ĭ făce o descriere încântătóre de viéţa din lumea cea bogată, de plăcerile şi de mulţumirile eĭ, ĭĭ ḑice că ar putea să le aibă tóte, orĭ ce ar dorì, dacă ar primì să mérgă la dînsa ca domnişóră de companie, căcĭ e singură şi fără copiĭ. Îĭ făgăduesce toalete frumóse şi bogate, ĭĭ spune c'o va duce în tóte serile la bal, la concerte, la teatru şi la fel de fel de petrecerĭ.

„Pe de-oparte temerea că n'a găsì pe tatăsĕŭ, pe de alta capul aprins de perspectiva ce-ĭ arĕta generósa damă, copila se lasă de se amăgesce, se iea cu dînsa şi se duce acasă la ea.

„Acolo nimica nu-ĭ lipsesce, mâncare şi locuinţă bună, toalete frumóse şi bogate, dorinţele tóte împlinite; bătrâna o ducea la teatrurĭ, la concerte, la grădinĭ şi o primbla în trăsură la parc; în cât o făcea să nu se maĭ gândéscă la bietul bĕtrân şi la durerea luĭ.

„După câte-va ḑile un pretins frate al generóseĭ protectóre o face să crédă că era poftit la un bal mare pe Continent, o înşală să-l întovărăşéscă şi o duce la Bruxela la o altă pretinsă rudă a luĭ, damă mare, şi maĭ bogată,

şi maĭ generósă decât cea d'intâiŭ. Acolo masă şi maĭ bună, casă şi maĭ strălucită, toalete şi maĭ frumóse; fata petrece ḑile plăcute, încunjurată de tinere camarade, care de care maĭ frumóse şi maĭ elegante. Tótă ḑioa clavir, cântărĭ, rîsete, danţ, tineri plăcuţĭ şi amabilĭ. Pînă într'o ḑi stăpâna caseĭ o pune între doĭ desfrânaţĭ care se întrec unul pe altul, care să ofere preţ maĭ mare pentru a dispune de inocenţa feteĭ; şi face din nevinovăţia eĭ prada desfrânăreĭ şi a batjocoriĭ.

„Fata desperată caută să scape, să fugă; dar era bine păzită; nu putea să comunice cu nimenĭ altul decât cu ómeniĭ din casă; necunoscênd altă limbă decât englezesce, nu putea să esplice nimenuĭ păsurile şi suferinţele eĭ. Pînă într'o ḑi, scapă la o feréstră care da la uliţă, o deschide şi strigă plângênd la trecĕtorĭ. Din întîmplare, pe sub ferestre trecea o femee din popor cu un paner cu legume, care o aude. Deşi buna creştină nu înţelegea ce-ĭ spunea în limba eĭ cea streină, dar bănuesce că acolo era o durere, o suferinţă, o crimă póte; înscliinţéză poliţia şi prin stăruinţa eĭ silesce autorităţile să intervie, să cerceteze, să vaḑă.

„Ancheta dovedind siluirea şi sequestrarea,

fata e luată de acolo şi trimisă la tată-său la Londra. Dar în ce stare! Slabă, desperată, bolnavă! După dóuĕ luni murea de oftică la spitalul Consomptivilor din Chelsea şi nenorocitul eĭ tată, Wilson Ormsby, era dus la Bedlam nebun de durere şi de ruşine".

„Am fost sĕptămâna trecută, cu maĭ mulţi colegĭ aĭ meĭ de la Camera Lorzilor de l'am vĕzut. Rîde, plânge şi jócă pînă cade leşinat. Sciĭ dumneata, domnule, ce resultă din investigaţiunile ce s'aŭ făcut şi din raporturile ce am adunat, din diferite părţi, într'acest dosar al camereĭ Lorzilor? Se dovedesce, domnule, că atât dama cea bătrână cu aparenţa respectabilă, care a luat fata de la Fishery Exhibition, precum şi pretinsul eĭ frate, care a dus-o la Bruxela, cât şi nobila stăpână a caseĭ de veselie, unde a fost deţinută aprópe de un an, sunt toţi şi tóte Ovreĭ şi Ovreice; se maĭ dovedesce că o mulţime de aceste femeĭ cutreeră oraşele şi cătunele Englitereĭ în sus şi 'n jos, vênând la fete sărace, cu care umplu casele de prostituţiune din oraşele Mareĭ Britaniĭ şi ale capitalelor Continentuluĭ. Se dovedesce că fetele engleze, recrutate astfel, sunt trecute în Olanda, în Franţa, în Belgia, în Rusia pe schimb cu fete din acele ţĕrĭ, pe care le aduc în Englitera.

Se mai dovedesce că Ovreii şi Ovreicele, carî fac acest trafic, formézá o asociaţiune întinsă ca un polip, organisată după tóte formele : cu comitete, cantóre şi agenţii, o organisaţiune în tótă regula.“

— Şi ce, pentru atâta te-aĭ turburat aşa de tare, Mylord? Te credeam om de progres, cu ideĭ maĭ nouĕ, dar te găsesc tombatera de tot, cum se ḑice la noĭ. Vreĭ să nu fie comerciul liber, să nu se hrănéscă fie-care cum póte, şi cum ĭĭ vine maĭ bine la socotélă? Eresurĭ de acestea am avut şi noĭ Românii odinióră, dar acum ne-am civilisat şi a trebuit să le părăsim şi să lăsăm pe bieţiĭ Ovreĭ să practice în tótă libertatea acest negoţ. Lumina ne-a venit maĭ ales de la Berlin, când eraŭ adunaţi acolo ómeniĭ ceĭ maĭ ilustrĭ aĭ Europeĭ, ceĭ maĭ învĕţaţi şi maĭ ispitiţi: Waddington, Karoly, Salisbury şi alţiĭ, carî ne-aŭ dovedit că asemenea ideĭ eraŭ greşite, eraŭ numaĭ nisce eresurĭ ale timpurilor trecute şi barbare; ne-aŭ spus că Evreiĭ sunt poporul iubit şi ales de Dumneḑeŭ, care trăesce după prescripţiunile Sfinteĭ Scripturĭ, care nu se abate nicĭ o dată de la cele ḑece porunci, şi că nu trebue să se atingă nimenĭ de eĭ nicĭ de comerciul lor, căcĭ ar fi pĕcat. Şi acuma eĭ cutreeră în bună pace satele şi oraşele nóstre, adună la

fete frumóse şi sănătóse, şi umplu cu dînsele casele de prostituţiune din Constantinopol, din Smirna, Alexandria... Îi lăsăm să corumpă şi să omóre în tótă liniscea pe muncitorii nostri cu fel de fel de băuturi otrăvitóre, cu care le ieaŭ puterile, le tîmpesc mintea şi în doi trei ani îi fac din ómeni neómeni.

— Şi vaĭ, îmi ḑice el, frângêndu-şi mânile, numiţi libertate acéstă civilisaţiune! Póte că politica vóstră vĕ impune a ţiné sémă de cugetările ómenilor adunaţi la Berlin; dar noi suntem Englezi, suntem o naţie mare şi puternică, şi nimeni nu póte să ne impue. Noi, cari trimitem la spânzurătóre pe miserabilul care cu un cuţit, saŭ cu un dram de otravă, omóră într'o clipă o babă bĕtrână de o sută de ani, care nu mai e bună de nimica pe lumea acésta, crediĭ că o să lăsăm liberi şi nepedepsiţi pe aceĭ cari corump şi otrăvesc inima juneĭ fete pe care am născut'o şi am crescut'o cu îngrijire ca să o facem soţie iubită şi devotată, mamă bună, folositóre familieĭ şi societăţiĭ? Crediĭ că putem lăsa liberi şi nepedepsiţi pe ceĭ care distrug cu băuturi otrăvitóre, ḑi cu ḑi şi óră cu óră, puterea şi sănătatea unuĭ bun şi folositor muncitor, îi tîmpesc mintea, îi amorţesc simţirile, pînă-l reduc în stare de dobitocie, enervându-l

pînă la delirium tremens, şi-ĭ fac o viaţă de suferinţe şi dureri, de o mie de orĭ maĭ rea decât mórtea? Noĭ nu putem răbda să fie societatea nóstră esploatată de asemenea monstri. O să silim pe guvern să iea mĕsurĭ serióse. Suntem hotărîţĭ în Camera Lorḑilor să punem în curênd cestiunea acésta pe tapet. Sciŭ c'o să-mĭ ḑicĭ că Ovreiĭ sunt susţinuţĭ de tóte guvernele, scim că aŭ devenit fórte influenţĭ, că s'aŭ întrodus în administraţie, în baroŭ, în magistratură şi chiar în parlament. S'aŭ incuscrit cu multe din familiile nóstre, chiar din cele maĭ ilustre, şi ne umilesc cu palatele şi cu diamantele lor; dar noĭ, care în numele umanităţiĭ am desrobit pe Negriĭ Africeĭ şi aĭ Americeĭ, am impus tuturor dreptul de vizitare pe tóte mările, ca să oprim traficul cu suflet de om, am impus Sultanuluĭ desfiinţarea tîrgurilor de sclave Circasiane, nu putem lăsa fetele şi muncitoriĭ nostri prada asociaţiunilor evreescĭ, imorale şi destrugătóre. Suntem hotărîţĭ să silim pe guvern să facă dintr'acest trafic o chestiune internaţională, să se înţelégă cu tóte guvernele, cum s'a făcut cu traficul Negrilor (la traite de noirs); să se unéscă ca să combată prostituţia şi beţia otrăvitóre. Ne-am procurat pentru acest scop o mulţime de documente de cea maĭ mare însemnătate a-

supra chestiunii. Uite, vedĭ dosarul acesta, cât e de gros, el conţine numaĭ raporturĭ, în carĭ sunt relatate tot fapte îngrozitóre şi ruşinóse.

— Cele ce ḑicĭ, Mylord, sunt sfinte şi adevĕrate. Intenţiunile vóstre sunt demne de tótă lauda; Dumneḑeŭ să vĕ ţie sémă de cugetările vóstre generóse, şi să vĕ ajute să le puneţĭ în practică, dar aveţĭ a vĕ lupta cu o putere mare, fórte mare, mult maĭ mare decât credeţĭ. Evreiĭ dispun astă-ḑĭ de armele cele maĭ puternice, de finanţe şi de presă.

— O scim; dar aicĭ este o rană mare, o suferinţă socială, care trebue tămăduită, *coute que coute*, cum ḑice francesul, dacă societatea nóstră voesce să esiste. In contra uneĭ necesităţĭ instinctul de conservaţiune ne va susţiné; şi nicĭ baniĭ, nicĭ presa lor nu o să pótă lupta mult timp. Baniĭ ce aŭ adunat ómeniĭ acestia, e lucru de spaimă. Lăsând la o parte casele Rothschild, a căror putere financiară este un ce nepomenit în istorie, dar maĭ sunt Evreĭ carĭ posed câte ḑece şi dóuĕ-ḑecĭ de milióne de lire sterling. Nobilul meŭ amic, Marquisul de X..., care se ocupă fórte mult cu chestiunile financiare, îmĭ spunea într'o ḑi că, după calculele sale, Europa are astăḑĭ o datorie publică de maĭ mult de 130,000,000,000 de fr., datorie pentru

care plătesce pe tot anul suma enormă de 6,500,000,000 de fr., totalitatea budgetelor fiind de aprópe 18,000,000,000 franci. Ceea ce vrea să ḑică că maĭ mult de a treia parte din ceea ce plătesc locuitoriĭ pe tot anul, biruri directe şi indirecte, se duc în plăţi de dobânḑi la datoriile publice; şi toţi baniĭ acestia intră în punga purtătorilor de efecte de staturi. Să nu uităm, adaogă el, că maĭ tóte împrumuturile acestea s'aŭ contractat în împrejurări grele, în timpuri de războiŭ, de crise comerciale, de fómete; că s'aŭ făcut în mod usurar cu dobândă de 5, de 6, de 7 şi de 8%, cu comisióne, cu prime şi cu emisiuni, care maĭ tot-d'auna aŭ redus efectivul primit în cassele statelor la 60, la 50 şi de multe orĭ la 40 şi 30 în loc de sută. Marquisul de X..., cercetând acele datoriĭ una câte una şi calculându-le, face o medie generală de dobândă 5% pe emisiunea medie de 60. Astfel că statele, dintr'acea sută şi treĭ-ḑecĭ de miliarde, cu care s'aŭ dat datóre, n'aŭ primit decât cel mult 78,000,000,000 franci, iar celealalte 52,000,000,000 franci sunt baniĭ rămaşi în pungile împrumutătorilor, titluri subscrise de state, pentru care nu aŭ primit nicĭ o lescae, aşa că Evreiĭ aŭ câştigat numaĭ din împrumuturile statelor peste 52 de miliarde. De vreme ce statele

nu aŭ primit decât 78 de miliarde din 130, adoptând dobânda de 5 la sută ca dobândă normală, nu s'ar cuvenì să plătéscă decât 3,900,000,000 francĭ, iar ceĭalalţĭ banĭ pînă la suma de 6 şi jumătate miliarde, adică suma de 2,600,000,000 francĭ, sunt dobânduĭ la baniĭ pe carĭ statele împrumutate nu i-aŭ vĕdut nicĭ odată. Populaţiunea Europeĭ fiind de 300,000,000 de suflete, urméză că fie-care locuitor plătesce, unul cu altul, câte 21 francĭ 66 centime pe an pentru dobânda datorieĭ publice, saŭ câte 108 francĭ 30 centime de familie, din care 8 francĭ 33 centime de om; saŭ 41 francĭ 65 centime de familie pentru sume neprimite şi rĕmase în lădile împrumutătorilor. Acésta este causa care a contribuit maĭ mult la suirea dărilor cătră stat, dărĭ atât de grele, care adaugă atât de mult la sărăcia şi miseria poporuluĭ. Arĕtam odată calculele acestea unuia din bancheriĭ nostri, care manipuléză banĭ, care a făcut cu emisiunĭ, cu comisiunĭ şi cu scompturĭ o avere colosală. Eĭ! sciĭ ce mĭ-a rĕspuns? Mĭ-a ţis că cele maĭ multe din titlurile de stat se află astăduĭ în mânile Creştinilor. I-am rĕspuns că nu eraŭ eĭ nebunĭ, Evreiĭ, să ţie acele titlurĭ în lădile lor, eĭ care nu cumpĕră decât ca să vîndă. Le-aŭ ţinut pînă le-aŭ urcat; le-aŭ luat eftine de la

stat în timpurĭ grele, pe 60 şi pe 40, şi când aŭ venit timpurile cele bune de pace şi de prosperitate, şi aceste titlurĭ s'aŭ suit la 90, la 95 şi la pari atuncĭ le-aŭ trecut proştilor, *aux gogos*, cum le ḑic, dar cine a beneficiat de cele 30, 40 şi 50 la sută cu care s'aŭ suit? Intr'a cuĭ pungă a rĕmas cele 52 de miliarde, cu care s'a încărcat statul? Invederat la aceĭ carĭ aŭ negociat şi aŭ manipulat operaţiunile împrumuturilor, iar nu la aceĭ carĭ le-aŭ cumpĕrat maĭ târziŭ de la dînşiĭ plătindu-le sută în sută şi de multe orĭ chiar cu primă peste sută.

Calculele Marquisuluĭ X... mi-aŭ deschis curiositatea să caut în ce condiţiunĭ s'aŭ contractat unele din datoriile Statuluĭ Român, datoriĭ, a căror totalitate se sue astă-ḑĭ la suma de 619,552,864 de francĭ, a căror dobânḑĭ şi amortizărĭ figuréză în budgetul de estimp cu 48,347,189 de francĭ.

Budgetul fiind în total de 125,039,536 fr., 38 şi jumĕtate la sută, adică aprópe de 40 la sută din acel budget, se duce pe tot anul în plăţĭ de anuităţĭ ale datorieĭ, saŭ unul cu altul Românul plătesce pentru dobânḑile şi amortizările datoriilor Statuluĭ câte 10 francĭ 75 centime de om, saŭ 53 francĭ 75 centime de familie, pe fie-care an.

Am cercetat numaĭ pe cele maĭ grele şi maĭ oneróse.

După date, figuréză în întâiul rând împrumutul ţis Stern, contractat la 1864 : o datorie de 22,730,370 de francĭ cu dobândă de 7 la sută şi 2 la sută amortizare, saŭ 9 la sută anuitate, pe timp de 23 de anĭ.

Acest împrumut s'a luat ferm de chiar împrumutătoriĭ cu 88. Apoĭ, ţiindu-se în sémă clausele consemnate la art. 4, 7, 10, 14 şi 16 ale convenţiuniĭ, prin care Statul se îndatorésce să plătéscă : 1) 24,605 lire sterling pentru risicul alteraţiuniĭ schimbuluĭ monedeĭ; 2) alţĭ 47,000 lire sterling pentru ca scomptul să fie în sarcina împrumutătoruluĭ; 3) Comisionul de 5 la sută ce se acordă împrumutătorilor; 4) jumătate la sută asupra serviciuluĭ plăţilor cupónelor; 5) încă 1 la sută, cel puţin, pentru diferinţa agiuluĭ auruluĭ între Bucurescĭ şi Londra. Efectivul acestuĭ împrumut s'a redus la suma de 17,830,630 de francĭ pentru suma de 22,730,370 francĭ ce a iscălit; ast-fel că, de vom calcula dobânda la suma efectivă, acea dobândă este de 10 şi jumătate la sută, iar nu de 7 la sută, precum s'ar putea crede; încât bancheriĭ împrumutătorĭ aŭ realisat un beneficiŭ de maĭ mult

de 8 milióne. Astă-dĭ aceste titlurĭ sunt atât de suite şi de sigure, încât nu se maĭ găsesc.

Plata anuităţilor şi a altor obligaţiunĭ ale acestuĭ împrumut figuréză în budget cu 2 milióne 157,762 francĭ pe tot anul, pînă la 1888 Fevruarie, epocă la care va fi stins.

După împrumutul Stern, în ordine cronologică vine împrumutul Oppenheim, acesta şi maĭ oneros.

Imprumutul Oppenheim s'a contractat în anul 1866, tot pe termin de 23 de anĭ, care espiră la 12 Noembre 1889. Valórea nominală a acestuĭ împrumut a fost de 31,610,500 francĭ, pentru care Statul Român a primit efectiv numaĭ 18,500,000 francĭ. Dobânda s'a socotit 8 la sută asupra capitaluluĭ nominal, şi amortizarea s'a calculat pe dobânda de 8 la sută, după tabelele de amortizare în timp de 23 de anĭ.

Comisionul de jumătate la sută, cheltuelile de schimb, socotite tóte împreună cu anuitatea, figuréză în budget cu cifra de 3,187,938 francĭ, 50 centime pe an, platnicĭ pînă la 1889. Când acea datorie va fi stinsă cu totul, beneficiul realisat de împrumutătorĭ trece de 10 milióne.

Urmând ordinul de date; cea maĭ însemnată din tóte datoriile care figuréză în tabele, este acea de 236,115,000 francĭ, contractată

pentru liniile de drum de fer Roman-Vêrciorova, al căreĭ serviciŭ anual figuréză în budget cu 14,677,600 francĭ pe tot anul, pînă la anul 1945.

Cifra acesteĭ datoriĭ a trecut printr'atâtea fase şi peripeţiĭ, în cât, ca să pótă fi înţelésă, are trebuinţă de óre-carĭ esplicaţiunĭ.

Pe la anul 1868, reposatul doctor Strussberg, cunoscut în tótă Europa pentru fecunditatea sa genială în materie de combinaţiunĭ şi grupărĭ de cifre, cere de la Guvernul Român şi i se acordă concesiunea construcţiuniĭ împreună cu esploatarea unuĭ drum de fer în România. Acel drum de fer avea să fie cu totul conform dispositiunilor convenite la Dresda în 11 şi 16 Septembre 1865, între direcţiunile societăţilor de drum de fer germane.

Consorţiul Strussberg se obligă a construì liniile care duc : 1. de la Roman prin Tecucĭ la Galaţĭ, cu ramura de la Galaţĭ prin Brăila, Buzĕŭ, Ploescĭ la Bucurescĭ; 2. de la Bucurescĭ la Pitescĭ, Slatina, Craiova la Turnu-Severin şi Vêrciorova; şi 3. de la Buzĕŭ prin Focşanĭ la Adjud. Acéstă din urmă linie fiind facultativă pentru guvern.

La lungimea acestor liniĭ se maĭ adaugă 10 la sută pentru liniile de garaj, în total o

lungime de 908 chilometre cu un material rulant de 110 locomotive (saŭ o locomotivă de fie-care 9 chilometri) şi de 500 vagóne (câte un vagon de persóne şi treĭ de mărfurĭ) de fie-care 2 chilometre.

Linia Roman prin Tecucĭ la Galaţĭ şi ramura Tecucĭ-Bârlad să fie terminate în treĭ anĭ; linia de la Galaţĭ prin Brăila, Buzĕŭ, Ploescĭ la Bucurescĭ să fie terminată în doĭ anĭ şi jumătate, şi cea de la Pitescĭ, Slatina, Craiova, Turnu-Severin la Vêrciorova în treĭ anĭ.

Capitalul pentru înfiinţarea acelor liniĭ se fixa la suma de 270,000 francĭ de fie-care chilometru; sumă, în care eraŭ cuprinse tóte: espropriarea pămînturilor, costul construcţiuniĭ şi materialuluĭ, cheltuelile generale tóte, şi plata dobânḑilor pe tot timpul cât dura construcţiunea. Statul Român garanta capitaluluĭ o dobândă de 7 şi jumătate la sută şi o amortisare de 1 la sută pe an, saŭ 20,520 francĭ pe an de fie-care chilometru. Plata acestor anuităţĭ, avênd á începe a se plătì de Stat din ḑiua terminăriĭ liniilor suscitate.

Capitalul necesar se forma prin obligaţiunĭ subscrise de Statul Român şi de concesionar, însă confecţionate şi emise de acest din urmă şi pe contul sĕŭ. Capitalul era garantat în întregul fond al drumuluĭ de fer şi în anuitatea

de 18,657,880 franci, plătitóre pe tot anul, pe o durată de 90 de ani, socotiți din ziua terminării liniilor, adică de la anul 1871 pînă la 1961.

Concesionarului i se da dreptul să negocieze și să emită obligațiunile, după cum îi va convenì, saŭ treptat saŭ de odată, cu singura îndatorire, de a depune valórea lor într'o ladă de fer a căreia una din cheĭ era în păstrarea unuĭ delegat al Guvernuluĭ Român; concesionarul, avênd facultatea a scóte sumele necesare pentru lucrărĭ, cumpĕrăturĭ de material și plăți de cupóne, pe singura arĕtare a impiegaților sĕĭ.

Printr'acéstă combinațiune, deși linia se esecuta cu banĭ după efecte iscălite și garantate de Statul Român, totuși se da concesionaruluĭ drept de stăpân absolut pe acele liniĭ, pe timp de 90 de anĭ, asigurându-ĭ un venit curat de cel puțin 18,657,880 francĭ pe tot anul.

Ceva maĭ curios!

După tabelele de amortizare 1 la sută pe an, calculată cu dobândă de 7 și jumătate la sută, se plătesce capitalul în maĭ puțin de 60 de anĭ, astfel că anuitatea de 18,657,880 francĭ pe an plătea regulat dobânda de 7 și jumătate la sută și stingea și capitalul pînă în anul 1931;

cu tóte acestea, se acorda consorţiuluĭ Strussberg dreptul de a urma a percepe pe tot anul cel puţin câte 18 milióne şi de la anul 1931 înainte, încă 30 de anĭ, pînă la 1961. Astfel, peste beneficiile ce concesionarĭĭ eraŭ să realiseze din construcţiune, primind un preţ nominal de 270,000 francĭ de chilometru, lucrare care nu valoréză în efectiv nicĭ 100,000 francĭ, li se maĭ acorda în vĕrsărĭ anuale succesive, maĭ mult de o jumătate miliard (559,736,400 francĭ), sume, carĭ calculate cu dobânḑile lor de 7 şi jumătate la sută, de la anul 1931 pînă la 1961, se suiaŭ la maĭ mult de dóuĕ miliarde. O frumósă avere în perspectivă pentru urmaşiĭ nepoţĭ şi strănepoţi aĭ doctoruluĭ Strussberg şi Consorţiu.

Concesiunea acésta era ceva cu totul noŭ şi nepomenit în analele economice şi financiare, şi prin urmare, era peste putinţă să nu aducă complicaţiunĭ şi perturbărĭ.

La Decembre 1870 lucrările nu eraŭ încă săvârşite nicĭ a opta parte, şi obligaţiunile iscălite de Statul Român dispăruse maĭ tóte din lada de fer şi fusese înlocuite cu efecte străine, a căror valóre era problematică; într'atât în cât la finele anuluĭ 1870 Doctorul Strussberg nu găsea cu ce să plătéscă cuponul scăḑut, şi ne-

putința plății era afișată la Bursa Berlinului. Scandalul era prea mare ca să mai pótă fi tăinuit, și Guvernul Român, care până atunci tot tăgăduea starea lucrurilor, a fost silit să o dea pe față.

Era neputință materială de a mai merge înainte, lucrările încetase cu totul, și tóte cugetările erau în căutarea unei soluțiuni.

Pentru Guvernul Român soluțiunea indicată era resiliarea Concesiunii. Convențiunea conținea un cas de resiliare, unul singur în adevĕr, acel cas era : când linia Galați, Brăila, Buzĕu, Ploescĭ pînă la Bucurescĭ, nu ar fi terminată pînă în doĭ anĭ și jumătate ; și era imposibilitate materială de a se îndeplini acéstă condițiune, atât pentru că timpul ce rămânea pînă la Noembre 1871 era scurt, cât și pentru că Concesionarul nu putea găsi banii necesarĭ pe efectele cu care înlocuise obligațiunile luate din lada de fer. Guvernul Român nu va avea de cât să aștepte scadența termenului, care sosea peste câte-va lunĭ; și la Noemvre 1871 era să fie în tot dreptul de a resilia și de a lua asupră-i, conform convențiunii, tóte lucrările făcute, după o estimațiune dréptă; și era să fie liber, saŭ să continue lucrarea în regie, saŭ să o concédă la o companie de constructorĭ. Dar în loc de a a-

dopta acéstă cale, a preferit a trece concesiunea uneĭ societăţĭ anonime, patronatê de bancherul Bleichröder. Şi iată condiţiunile în care s'a format acea societate şi care a fost mecanismul operaţiunilor sale.

1. Obligaţiunile concesiunii Strussberg fiind fórte căḑute, ele s'aŭ putut cumpĕra de societatea formată; şi-ĭ convenea să le retragă şi să le înlocuiască cu acţiunĭ de ale sale, de o valóre egală capitaluluĭ primitiv, şi a le înlocuì cu acţiunĭ pe care le-a numit *Acţiunĭ primitive.*

2. La valórea primitivă de 245,260,000 francĭ maĭ adaugă acţiunĭ noue de ale societăţiĭ, de o valóre de 48,300,000 francĭ, numite *acţiunĭ de prioritate* cu dobândă de 8 la sută.

3. Maĭ emitea obligaţiunĭ tot de ale noueĭ societăţĭ pentru suma de 47,500,000 francĭ cu dobândă de 6 la sută.

4. Primea şi un avans de 9,520,000 francĭ de la Stat, banĭ pe carĭ Statul îĭ lua cu împrumutare de la Cassa de depunerĭ.

Printr'aceste adause însemnate, capitalul în respunderea Statuluĭ Român se suia la 354,032,573 francĭ, de unde nu fusese decât de 245,260,000 francĭ, adică o respundere nouă de 108,772,573 francĭ.

Societatea formată pe aceste base a putut lesne conceda terminarea lucrărilor Companiei Franco-Austriace Staats-Bahn, societatea acționarilor reservându-şĭ numaĭ operaţiunile financiare.

La anul 1880, de şi liniile eraŭ de maĭ mulţĭ anĭ în deplină esploatare, deşi Statul Român plătea regulat şi cu esactitate deficitul în tot anul, completând cu banĭ din visterie diferenţa dintre venitul curat al drumuluĭ de fer şi anuitatea de 18,657,880 francĭ convenită, cu tóte acestea *acţiunile primitive* eraŭ atât de căḑute ca şi obligaţiunile Strussberg, în cât se puteaŭ cumpĕra prea eftin, saŭ póte că nicĭ nu eşise multe din lăḑile comitetuluĭ. Ast-fel societatea a găsit un avantaj însemnat, a propune Guvernuluĭ Român conversiunea tuturor acţiunilor, atât a celor *primitive* cât şi a celor de *prioritate*, îndatorindu-se a procura Guvernuluĭ chiar de la început:

1. Cel puţin jumătate din totalitatea acţiunilor primitive, schimbându-le cu obligaţiunĭ deale Statuluĭ Român pe 60 francĭ suta nominală şi dobândă de 6 la sută;

2. A-ĭ maĭ procura cel puţin jumătate din totalitatea acţiunilor de prioritate pe preţ de $133^1/_3$ francĭ suta nominală, schimbându-le tot

în obligaţiunĭ de ale Statuluĭ Român, purtând dobânda de 6 la sută ca şi celealalte;

3. Atât obligaţiunile societăţiĭ 47,500,000 francĭ cât şi 9,520,000 francĭ de la Cassa de depunerĭ remânênd în sarcina Statuluĭ.

Combinaţiunea acésta avea un avantaj însemnat, dând Guvernuluĭ Român o putere mare asupra drumurilor de fer; căcĭ după legea prusiană voturile în adunările generale se comptézĕ după numĕrul acţiunilor, în cât guvernul dobândea ast-fel chiar în ḑioa d'intâiŭ majoritatea; dobândea direcţiunea şi supraveghiarea liniilor, şi după tótă probabilitatea chiar putinţa de a transforma scaunul societăţiĭ de la Berlin la Bucurescĭ.

Admiţênd, cum era probabil, că tóte acţiunile eraŭ să vie la conversiune, Guvernul putea cu o emisiune de obligaţiunĭ de 217,000,000 francĭ pe 6 la sută, amortisabilă în 44 de anĭ, să devie desăvârşit proprietar pe tóte liniile de la Roman pînă la Vêrciorova.

Convenţiunea propusă maĭ adaugă la cele 217 milióne încă 20,000,000 francĭ destinaţĭ a pune liniile în cea maĭ bună stare. Şi ast-fel, rescumpărarea se făcea deplină cu 237,500,000 francĭ, sumă, în care se afla cuprins şi comisionul bancherilor însărcinaţĭ cu conversiunea.

In consecința acesteĭ convențiunĭ, care a fost o combinație nenorocită pentru România, suma remasă astă-dĭ de plătit este de 236 milióne 115,000 francĭ în loc de 248,712,673 francĭ din concesiunea Strussberg de la 1868, și de 354,032,573 francĭ din transacțiunea Bleichröder de la 1872. Osebit de acéstă însemnată scădere, numĕrul anilor de plată a anuităților s'aŭ redus de la 90 la 65, adică cu 25 de anĭ, pînă la 1924.

Acéstă soluțiune a fost fórte avantagióză atât pentru Societatea acționarilor cât și pentru Guvernul Român, deși a plătit cu 245 de milióne o lucrare care n'a costat decât 90 de milióne [1]).

---

[1]) Epistola acésta a sbârlit așa de mult pe Generalul Manu în cât, ca să-și recoréscă veninul, a luat înjurături și mĭ-a asvîrlit cu lopata, voind să mĕ turtéscă, și maĭ multe nu; apoĭ nemulțumit pe atât, după ce m'a vĕdut culcat la pământ, a încălicat pe Domnul Pană Pencovicĭ, și dă-ĭ dejghinurĭ, lovind nemilostiv în drépta și în stânga. Ce vreĭ, un om care a fost la bătălĭĭ, un vitéz nu are *the soft phrase of peace*, cum dice un autor mare (nu are vorba cioplită).

Eŭ mărturisesc că laurĭĭ acestuĭ General nu mĭ-aŭ turburat nicĭ odată somnul, și că scriind acea epistolă nu mĭ-a venit în minte, un minut măcar, nicĭ persóna numitului General, nicĭ aceea a vre unuĭ din coreligionarĭĭ sĕĭ politicĭ; ba și uĭtasem cu totul că fusese nașul Convențiunĭĭ linieĭ ferate din 1871; tótă preocupațiunea mea fiind de a descrie în mod cât maĭ simplu peripețiile prin carĭ a trecut cestiunea liniilor de

Serviciul anual al datorieĭ contractate pentru liniile Roman, Bucurescĭ, Vêrciorova, figuréză în budget cu cifra de 14,677,600 francĭ pe an, de unde era maĭ nainte de 18,657,880 francĭ, o reducere de aprópe 4 milióne pe an, cu o scădere de timp de 25 de anĭ.

---

drum de fer Roman-Vêrciorova de la anul 1868, când s'aŭ concedat Consorţiuluĭ Strussberg pentru întâiaşĭ dată, pînă la anul 1880, când s'aŭ rescumpĕrat de Stat; fără să cuget a face politică saŭ polemică, fără să caut a lăuda nicĭ blama pe nimenĭ, credinţa mea fiind, că fie-care a făcut cum a putut şi cum a creḑut că era maĭ bine.

De ce dar s'a supĕrat Generalul al căruĭ nume nicĭ nu e pomenit? Şi vine de ne spune că este tare în sciinţa x-rilor; şi cine i-a contestat acest merit, un lucru care nu e de mirat la un oficer de artilerie trecut prin scolĭ bune. Permită-mĭ însă a-ĭ spune că pentru deslegarea celuĭ maĭ mic problem de calcul nu este destul o cunoscinţă întinsă a manipulărĭĭ x-rilor dar că trebue şi un dram de logică, de drĕptă judecată, cum ḑice Românul. Pentru edificare ĭĭ voiŭ spune că marele Newton, care în sciinţa x-rilor nu era învĕţat nicĭ cât un bacalaureat din ḑilele nóstre, şi cu tóte acestea, x-rile sale, conduse şi luminate de o logică genială, aŭ străbătut prin înălţimile cerurilor, pe când ale învĕţatuluĭ General Manu daŭ în gropĭ, poticnindu-se la tot pasul pe o cale obositóre de opt colóne de ḑiar mare.

În casul de faţă nu trebue carte multă; cestiunea de elucidat era simplă, şi Generalul Manu nu avea decât să-şĭ pue întrebarea: „Cum capitalul, care la 1868, când s'a dat conce„siunea, era ca 245,000,000 de francĭ, sumă transformată la a„nul 1871 în acţiunĭ numite *acţiunĭ primitive*, (care, după spusa „Generaluluĭ Manu chiar, nu valora la 1880 decât 20 francĭ suta) „adică ca la 49,000,000 francĭ, pe care Statul Român le-a rĕs-

Trec asupra împrumuturilor, saŭ datoriilor ulterióre, care sunt făcute în condițiuni normale.

Eram sub impresiunea cuvintelor înțelepte și pline de dreptate ale bătrânuluĭ Lord și ale

---

„cumpĕrat pe 60 francĭ suta, cu obligațiĭ de stat 6% adică cu „147,000,000 francĭ; cum să face, ḑic, că în tabela datorieĭ pu„blice să figureze suma de 236,115,000 francĭ, adică cam „89,000,000 francĭ maĭ mult, dacă nu s'ar fi sporit la 1871?“ Și Generalul Manu șĭ-ar fi rĕspuns șie-șĭ că la 1871, deosebit de capitalul primitiv, devenit *acțiuni primitive,* s'a maĭ acordat Societățiĭ anonime ce s'a format, facultatea de a emite cu risicul și pericolul sĕŭ *acțiuni și priorități* suplementare pentru cheltuelile necesare la construcțiunea căilor ferate Pitescĭ-Vârciorova.....

Iată cum glăsuesce § 5-lea de la Art. 11, din convențiunea încheiată la 1871 în puterea legiĭ al căreĭ naș a fos Generalul Manu :

„La société a le droit d'émettre à ses risques et périls „des actions et des priorités supplémentaires pour les depenses „nécessaires à la construction des lignes ferrées Pitesti-Vâr„ciorova (frontière) à la jonction des gares de Bucarest et l'a„chevement complet et la réparation des lignes spécifiées à „l'art. 4.“

Aceste emisiunĭ sunt peste acele primitive despre carĭ se vorbesce la § 1, al Art. 11, care se determină la suma de 245,160,000 francĭ.

În puterea acestuĭ Art. 11, conform legiĭ al căreia, Generalul ne spune, că a fost naș, Societatea anonimă a emis :

1. Acțiunĭ 8% pentru suma de 48,300,000 francĭ cu numirea de *acțiuni de prioritate*, pe care Statul a trebuit să le rĕscumpere cu obligațiunĭ 6% pe 133⅓ francĭ suta, adică cu 64,698,390 francĭ.

amiculuĭ sĕŭ. Aci îmĭ ḑiceam că bine şi cu minte grăiaŭ şi cugetaŭ aceĭ ómenĭ! Găseam şi eŭ că nu este nicĭ moral, nicĭ uman a permite un negoţ stricăcios şi dărăpănător sănătăţiĭ locuitorilor, şi că orĭ ce societate are dreptul şi datoria de-a lua mĕsurĭ în contra miserabililor, carĭ se hrănesc şi se îmbogăţesc din asemenea meseriĭ.

---

2. Tot în puterea aceleĭ legĭ din 1871 şi în virtutea Art. 11 al convenţieĭ de atuncĭ Societatea anonimă a maĭ emis obligaţiunĭ d'ale sale 6% pentru 47,500,000 francĭ.

3. I s'a maĭ dat în fine şi 9,520,000 francĭ din Cassa de depunerĭ şi consemnaţiunĭ.

Adunând aceste treĭ sume şi adăogându-le la valórea acţiunilor primitive de 147,000,000 francĭ, din care total scăḑênd apoĭ cele 20,000,000 francĭ, oprite pentru punerea linieĭ în bună stare, Generalul Manu ar fi resolvat problema fără mulţĭ x-rĭ, căcĭ ar fi găsit suma care figuréză în tabela datorieĭ publice, circa 236,000,000 francĭ.

Generalul Manu face un haz nespus de ignoranţa mea de calcul, când susţiŭ că după convenţia din 1868, capitalul era să fie cu desăvârşire amortisat la finele anuluĭ 1931 prin anuitatea de 7,501 % (7½ % dobânḑĭ şi 1 la mie amortisare), şi cu tóte acestea consorţiul urma a maĭ primi câte 18½ milióne pe fie-care an încă 30 de anĭ înainte pînă la leatul 1961. Eŭ, ca tot prostul, am creḑut şi cred că un biet om care astăḑĭ şi-ar răfuĭ tótă datoria ce are către un altul, d'aci încolo nu-ĭ maĭ datoresce nimica. Dar Generalul Manu crede alt-fel, sănătate bună.

Termin cu speranţa că aceste câte-va linĭ ar fi luminat pe Generalul Manu, ca să pot ḑice ca poetul Şuţu :

Κόσμος μάταιος καὶ πλάνος
Τὸ καθάλαβεν καὶ-ο Μάνος.

Aci îmĭ ḑiceam : cu anevoe aceştĭ ómenĭ de bine o să se pótă lupta cu o confrăţie care s'a întins ca o pecingine asupra Europeĭ întregĭ, cu o putere care dispune de marĭ mijlóce, cu ómenĭ carĭ în maĭ puţin de un secol aŭ concentrat în mânile lor sute de miliarde, fără a muncì nicĭ cu braţele, nicĭ cu spiritul, numaĭ prin nisce mutărĭ de cifre, a căror cunoscinţă nu trece peste marginile sciinţeĭ celeĭ maĭ elementare de aritmetică.

Ajunsesem pe Pall-Mall dinainte de Travelers-Club şi am intrat ca să citesc cele maĭ noue scirĭ telegrafice. Acolo, la o masă cu ciaiŭ, şése inşĭ discutaŭ cu multă căldură preţurile enorme cu care la Leigh-Court Christy vînduse unele obiecte din preţiósa colecţie a luĭ Sir Philip Miles. Unul dintre interlocuitorĭ dăduse şapte miĭ de lire sterling pe un taler de Limoges din timpul luĭ Enric II, un altul ofertase cu o mie de lire o pereche de sfeşnice de farfurie. Vorbiră ce vorbiră între dînşiĭ şi după cincĭ minute de desbatere, după propunerea unuia dintr'aceĭ amatorĭ, luară un petic de hârtie şi formară între eĭ şése un sindicat cu capital de o sută de miĭ de lire ca să cumpere colecţiunea întrégă, cu scop de a o revinde maĭ în urmă Museuluĭ de la Kensington.

Acéstă operaţiune terminată, trecură la altă vorbă.

— Nu vĕ spuneam eŭ, ḑise unul dintr'înşiĭ, că Lordul Edmond Fritz Maurice n'o să rĕspundă la interpelarea Baronuluĭ Worms şi c'o s'o scalde? dar nu scie că Baronul nu e om să lase lucrul baltă? O să aştepte câte-va ḑile, cât o crede că trebue ca să vie respunsul de la Ministrul Engliterei din Bucurescĭ, ş'apoĭ iar o să-l apuce. Trebue să silim pe guvern să intervie ca Românii să lase colportajul liber. Cum se póte în secolul al XIX să se impedece comerciul, chiar în mijlocul Europeĭ, ḑioa înamiaḑa mare; să lase să móră de fóme o mulţime de familiĭ; asta e o adevĕrată bărbarie! Guvernul Mareĭ Britaniĭ trebue să céră concursul tuturor guvernelor, ca să silĕscă pe Românĭ, cum s'a făcut la Berlin în 1878, să ridice interdicţiunea. Aci este o chestiune de demnitate şi de interes internaţional.

Auḑind că era vorba de Românĭ, m'am apropiat de acel grup; eraŭ patru bancherĭ şi doĭ membri aĭ parlamentuluĭ; şi fără să mĕ preocup nicĭ de credinţele lor politice, nicĭ de cele religióse, intru în vorbă ḑicêndu-le cu ton supĕrat.

— Aţĭ aflat domnilor ce a făcut Sir Wil-

liam Harcourt? Se póte să dea o ordonanță prin care opresce, sub pedépsă aspră, orĭ-ce comerț cu dinamita? Se póte asemenea barbarie? Audĭ, să opréscă bunătate de comerț, un comerț care promitea să iea o desvoltare însemnată! Audĭ, să lase muritorĭ de fóme o mulțime de familiĭ de Irlandesĭ, de Americanĭ și de Englesĭ chiar! Asta e o adevĕrată barbarie! D-vóstră, care sunteți membri aĭ parlamentuluĭ, ar trebuì să siliți pe guvern să lase comerțul liber.

De odată, la aceste cuvinte, se scólă toți șése în picióre cu gura la mine, ḑicêndu-mĭ:

— Fórte bine a făcut ministrul nostru de interne; cum putea să lase liber un comerț atât de periculos pentru viéța și averea cetățenilor? trebuia și era chiar dator ministrul să opréscă vînḑarea acesteĭ substanțe vătămătóre; comerciul și fabricarea acesteĭ substanțe merită spânzurătórea, iar nu protecția guvernuluĭ.

Ḑisele acestea m'aŭ făcut a nu maĭ ascunde intențiunea cu care intrasem în vorbă și a le ḑice:

— Fiți dar consequenți și admiteți că bine a făcut și Guvernul Român, interḑicênd bocceoa și cutia colportoruluĭ, comerț mult maĭ periculos decât dinamita, care pînă acum are cel puțin meritul că n'a făcut decât vre-o ḑece vic-

time şi o pagubă de vre-o cinci saŭ sése miĭ de lire, pe când colportoriĭ aŭ nenorocit miĭ de fete sărace şi nevinovate, aŭ distrus şi aŭ sărăcit sute de miĭ de familiĭ.

Am eşit din club, intrebându-mĕ : „Cine va biruì? Bătrânul Lord cu amiciĭ sĕĭ, saŭ confrăţia evreească!“

Moralitatea şi dreptatea trebue să birue la sfârşit, aşa e legea de la Dumneḑeŭ, deşì lupta e lungă, atât de lungă şi de crâncenă, în cât de multe orĭ ar crede cine-va că rĕul a supus binele şi adevĕrul.

ION GHICA.

XXI.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI

LEGILE

Londra, 1 Noembre, 1884.

Iubite amice,

Puterea, ca să fie suferită şi respectată, trebuie să emane de la naţiune, să-şĭ aibă rădăcinile eĭ înfipte în spiritul şi trebuinţele poporuluĭ.

Când principiul de la care purcede a fost cucerirea, violenţa saŭ spiritul militar, guvernul acela n'o póte duce decât timpul cât principiul care l'a impus se mănţine întreg, păşind din victorie în victorie şi din concistă în concistă;

îndată însă ce i-o lipsì acel prestigiŭ, slăbesce din ḑi în ḑi, devine din ce în ce maĭ arbitrar şi maĭ tiranic, se corumpe şi cade în descompunere, dovadă starea provinciilor romane în timpul decadenţeĭ; dovadă guvernele provinciilor Imperiuluĭ Otoman.

Esistenţa şi durata unuĭ guvern devine numaĭ o cestiune de oportunitate, când el a fost opera uneĭ influenţe străine, dovadă în anticitate guvernul Ateneĭ, sub ceĭ treĭ-ḑecĭ de tiranĭ; dovadă în seculul nostru restaurarea Burbonilor, dovadă şi maĭ recentă Convenţiunea de la Paris. Instituţiune a cărei ramurĭ, în loc de a fi implântate în sufletul şi în inima naţiuniĭ, resărise din spiritul a câtor-va străinĭ, care deşi ómenĭ din ceĭ maĭ ispitiţĭ şi maĭ eminenţĭ, inspiraţĭ de cugetărĭ bine-voitóre, dar inima lor nu putea să bată în diapasonul cel românesc.

Când instituţiunile uneĭ ţĕrĭ stabilesc un antagonism între puterea supremă şi o clasă privilegiată, saŭ între maĭ multe clase ale societăţiĭ, atunci partea poporuluĭ desmoştenit se încruntă şi hrănesce speranţa de a se folosì de cea d'întâiŭ împrejurare ca să se scuture; dovadă Regulamentul Organic, impus Principatelor în timpul uneĭ ocupaţiunĭ rusescĭ, pe când au-

toritatea supremă era în mânile unuĭ general străin, a căruĭ voinţă era sprijinită numaĭ pe baionetă. Indată ce naţiunea a putut crede că starea în care se afla Europa, în urma Revoluţiuniĭ Francese de la 1848, era favorabilă, l'a ars în câmpul Filaretuluĭ.

Regulamentul Organic era o Chartă, care printre dispoziţiuni de drept public constituţional, precum representaţiune naţională, alegere de Domn, etc., conţinea şi dispoziţiuni administrative, judecătoresci, financiare şi militare, chiar şi de drept internaţional.

La anul 1831, Boeriĭ ceĭ marĭ aĭ Principatelor aŭ fost convocaţi de generalul conte Kisselef, ceĭ din Bucureşci la Dealul Mitropolieĭ, ceĭ din Iaşi la Curtea Domnéscă, unde, sub preşedinţa Consululuĭ Muscălesc, aŭ votat în câte-va ḑile, cu voe fără voe, voluminósa lucrare ce li s'a presentat, numaĭ de formă. Botezul aceleĭ colecţiuni de legĭ, a căreĭ naş a fost Perotul Minciaki, a fost, cum s'ar ḑice, un fel de leturghie cu bragă; nicĭ boeriĭ chemaţi nu puteaŭ face cum ar fi creḑut că era bine, nicĭ poporul român lua direct saŭ indirect vre-o parte la facerea acelor legiuirĭ, sub domnia cărora a stat până la anul 1859, când aŭ fost înlocuite, una

câte una, cu acele isvorîte din Convenţiunea de la Paris.

Toţi cunóscem originea Convenţiunii din 1857, şi scim că ea a fost resultatul unuĭ compromis între cele şépte puterĭ marĭ ale Europeĭ, dar póte puţinĭ îşĭ maĭ aduc aminte de cum şi unde a luat nascere Charta numită Regulament Organic. Ca să ne împrospătăm memoria, cată să ne suim cu investigaţiunile în susul curentuluĭ evenimentelor care aŭ preces venirea luĭ la lumină ; numaĭ astfel putem afla, care i-a fost sorgintea.

Tratatul de la Bucurescĭ se încheiase la anul 1812, sub presiunea esersată asupra Porţiĭ de puterile aliate, de Englitera maĭ cu sémă, care voea cu orĭ-ce preţ să facă să înceteze résboiul dintre Turcia şi Rusia, ca Ţarul să pótă dispune de tóte puterile sale în lupta cu Napoleon Cel Mare. Sultanul siluit şi grăbit, o fi cunoscut n'o fi cunoscut însemnătatea clauselor aceluĭ tratat, aşa cum se încheiase între Plenipotenţĭ la Bucurescĭ, faptul este că nu le-a ratificat pe tóte, în cât tot aŭ rĕmas nedumeririĭ, sămînţă de gâlcévă, cum s'ar ḑice. Cât pentru cedarea Basarabieĭ, acea greşală neiertată şi neînţelésă, marele Dragoman Beizadea Aleco Muruzi, care asistase pe Plenipotenţiĭ Porţiĭ la re-

dactarea preliminarielor păcii, precum şi la încheiarea tratatului, a plătit'o cu capul.

Vârtejul în care s'a aflat Europa de la 1812 până la 1815 şi temerea de a nu se uni Turcia cu Francia, n'aŭ dat răgaz împĕratului Alexandru să stăruiască mult asupra esecutării clauselor remase în suspens, saŭ echivoce, ale tratatului de la Bucurescĭ. Sultanul era şi maĭ puţin grăbit, pe cât ştia că era să aibă maĭ mult de dat decât de luat, ast-fel că lucrul sta încurcat.

Cedarea Basarabieĭ băgase pe Austria la mare grijă; vedea că la fie-care gâlcévă cu Turcia, Rusia se tot întindea, ciupind câte o provincie din posesiunile Sultanului şi pândea o ocasiune ca să pótă pune stavilă aceleĭ ambiţiunĭ, fără saţiŭ. Congresul deschis la Viena, unde Turcia nu era representată, îĭ părea că póte a fi momentul psihologic de a lua în mână interesele Porţiĭ, şi să propue garantarea integrităţiĭ Imperiului Otoman; dar Principele Meternich, temêndu-se de o împotrivire din partea Împĕratului Alexandru, a împins pe Lord Castelreigh să-ĭ sondeze dispositlunile.

„Nu numaĭ că nu mĕ opun la o asemenea „idee, dar chiar aş dorì să se pue în desbatere, „căcĭ voesc cu aceea ocasiune să se aplaneze

„niște neînțelegeri, care aŭ maĭ rĕmas în pri-„vința unor posesiunĭ pe cósta Mărĭĭ Negre", a fost rĕspunsul Țaruluĭ.

In urma veleităților rusescĭ de a căuta să se maĭ întindă și cu acéstă ocasiune, marele Cancelar al Austrieĭ a trebuit să renunțe la idea sa.

Neînțelegerile la care făcea alusiune Impĕratul, priveaŭ maĭ cu sémă fruntaria din Asia. Rusia voia să aibă o schelă pe cósta maritimă, pentru transportul de muniținnĭ, și să-șĭ asigure o cale de comunicațiune între Marea-Neagră și Marea-Caspică; pretindea să aibă Anakria, Redut-Kalè și Suchum-Kalè, sub cuvînt că acele posesiunĭ îĭ eraŭ cedate de Principiĭ Georgieĭ, pe când eraŭ suveranĭ, pînă a nu fi supușĭ încă Suzeranității Sultanuluĭ. Intr'acéstă privință, deși la Bucurescĭ fusese înțelegere între Plenipotențĭ, ca Rusia să aibă pe cósta maritimă o schelă la douĕ óre de malul drept al Phasuluĭ și la patru óre de Anakria, dar acel articol rĕmăsese neratificat de Sultanul.

Pórta se împotrivea de a satisface acea pretențiune a Rusieĭ, și temerea de un noŭ războiŭ îngrijea pe celealalte puterĭ și le făcea să starue pe lângă Pórtă ca să cedeze, cu cât ea vedea că pe tótă ḑiua Contele Strogonof ridica

cereri noue. La 1817 cerea insulele Dunării de la Ismail pînă la gura Chilieĭ, chiar şi insula Leti, ca parte din Basarabia. Stăruinţa Austrieĭ era aşa de mare, în cât Internunciul, ajutat de Ambasadorul Engliterei, isbutise a aduce lucrurile la o înţelegere, când la Martie 1821 isbucnesce resculărea Grecilor, condusă în Principate de doĭ ofiţeri favoriţi aĭ Impĕratuluĭ Alexandru, în Moldova de colonelul principe Gheorghe Cantacuzino, şi în Muntenia de generalul Alexandru Ipsilanti. Pórta, respingênd propunerea Rusieĭ de a ocupa Principatele împreună, le ocupă singură, potolesce rescóla şi numesce Principĭ pămînteni pe Ioniţă Sturdza şi pe Grigorie Ghica. Atunci situaţiunea devine şi maĭ încordată, maĭ ales în urma esecutării Patriarhuluĭ, când Ambasadorul Strogonof, încetând relaţiunile cu Pórta, părăsesce Constantinopolul. Şi acele douĕ guverne nu-şĭ maĭ pot comunica unul altuia păsurile şi cerinţele decât prin representanţiĭ puterilor care urmaŭ a stărui pentru o împăciuire. Principele Meternich, considerând cestiunea fruntarieĭ în Asia ca cea maĭ anevoe din tóte, sfătuea pe ministriĭ Sultanuluĭ să cedeze posiţiunile cerute de Rusia, ţicêndu-le că deşi recunósce că Pórta avea tótă dreptatea, dar că Imperiul Otoman putea trăi seculĭ fără de a

avea Phasul de fruntarie, pe când un războiŭ cu Rusia putea să-ĭ aducă peirea.

Pînă la finele anuluĭ 1822, nicĭ o vorbă în favórea Grecilor, nicĭ la conferinţele de la Tropau, nicĭ la Laibach; chiar Impĕratul Alexandru avea pentru dînşiĭ cuvinte aspre, îĭ trata de resvrătitorĭ, şi Rusia îşĭ mărginea pretenţiunile sale tot în cele vechĭ, la care maĭ adăugase cererea ca trupele turcescĭ să iasă din Principate şi să i se comunice în mod oficial numirea noilor Hospodarĭ. La Congresul de la Verona însă Impĕratul Alexandru eprimă ideea, că ar fi de dorit ca Pórta să dovedéscă printr'un şir de fapte că respectă religiunea Grecilor şi că caută să-ĭ liniştéscă. Acésta fără de a propune vre-o mĕsură de luat, ci numaĭ ca un simplu desiderat.

La cererea de a golì Principatele de Beşliiĭ Turcĭ, ministeriul Porţiĭ rĕspundea că numĕrul lor era cu totul neînsemnat în comparaţiune cu puterile ce suveraniĭ aliaţĭ ţineaŭ în Francia, în Neapol şi în Piemont, ţĕrĭ străine lor, pe când Principatele eraŭ posesiunĭ ale Sultanuluĭ; dar cu tóte acestea, declară că era gata a retrage acele trupe. La 16 Martie 1823 şi încunoscinţéză pe Lordul Strangford, ambasadorul Engliterei, şi pe Contele Ottenfeld, Internunciul Au-

strieĭ, că Pórta, doritóre de pace, redusese numĕrul Beşliilor din Principate la 1500, câţĭ eraŭ maĭ înainte de 1821, şi că era gata să notifice oficial numirea Hospodarilor, îndată ce ar sosì la Constantinopol un Ambasador al Rusieĭ. La comunicarea acésta, Cabinetul din Petersburg declara că nu putea considera evacuarea Principatelor ca efectuată, pe câtă vreme Paşiĭ de la Giurgiŭ şi de la Vidin, avênd comanda Beşliilor, eraŭ maĭ puternicĭ decât Hospodariĭ, şi ca dovadă de o asemenea stare de lucruriĭ, da de exemplu arestarea luĭ Vilara, cerênd şi liberarea aceluĭ boer; tot odată cerea să se asigureze şi sórta Grecilor. Cu tóte acestea, maĭ în urmă însă, la întâlnirea celor doĭ Împĕraţĭ de la Cernăuţĭ, Împĕratul Alexandru consimte a se mulţămì cu reducerea Beşliilor la numĕrul de 1500, dacă eĭ vor fi puşĭ sub autoritatea Hospodarilor şi anunţă că va numì pe Minciaki, Consul general la Bucurescĭ, dar că maĭ înainte de a se duce la postul sĕŭ, va merge la Constantinopol pentru a regula nisce afaceriĭ de comerciŭ, şi când înţelegerea va fi completă, va trimite pe Ribeaupierre ca să trateze celealalte afaceriĭ, ca Ambasador.

Beşliiĭ fusese reduşĭ, Vilara liberat şi înţelegerea părea făcută, se aştepta din ḑi în ḑi so-

sirea luĭ Ribeaupierre la Constantinopol, când pe neașteptate, Ambasadorul Rusieĭ la Viena supune Principeluĭ Meternich, din partea Guvernuluĭ sĕŭ, un plan de împăciuire pentru Grecĭ: propune formarea sub suzeranitatea Sultanuluĭ a treĭ Principate:

1. Grecia Orientală cu Tesalia, Beoția și Atica.

2. Grecia Occidentală cu Epirul și Acarnania.

3. Grecia Meridională cu Morea și Candia, deosebit de un al patrulea grup, Insulele, acordându-le regimul municipal ce avusese în vechime. Iar ca mijloc de presiune asupra Porțiĭ, ocuparea Principatelor Dunărene.

Un asemenea proiect nu putea fi bine primit de celealalte puterĭ, căcĭ era cu neputință ca Turcia să consimtă la acésta fără un războiŭ, maĭ ales că Pórta îșĭ regula atitudinea tot-d'auna după starea în care se afla lupta sa cu Grecii, și atuncĭ avusese isbânzĭ însemnate la Psara și la Chio, în cât Turcii eraŭ îndârjiți. Beșli-Aga de la Iașĭ arestase pe un slujbaș al Domnieĭ, pe boerul Hasanaka, și-ĭ tăiase capul, sub cuvînt că fiind Creștin îmbrățișase credința luĭ Mahomet, luând numele de Hasan, și că după aceea se întorsese iarășĭ la religia Creștinéscă,

ca să evite urmărirea pentru un omor ce săvârşise asupra unuĭ Musulman.

Cât a trăit Ludovic al XVIII, Impĕratul Alexandru, care de la o vreme începuse a se interesa de sórta Grecilor, întîmpina din partea Guvernuluĭ Francez, împotriviri la propunerile şi la cugetările sale, îndată însă ce s'a suit Carol al X pe tron, la 6 Septembre 1824, Ambasadorul Francieĭ se declară gata a lua parte la Conferinţa convocată la Petersburg, iar Englitera, deşi refusa de a participa la acea Conferinţă, dar atitudinea nouluĭ sĕŭ ambasador, Sir Stratford Canning, care în trecerea sa la Constantinopol se oprise la Hydra şi avusese înţelegere cu membriĭ guvernuluĭ revoluţionar, dovedea că guvernul Mareĭ Britaniĭ trata pe Grecĭ maĭ mult ca beligeranţĭ decât ca insurgenţĭ.

Cabinetele Europeĭ eraŭ maĭ tóte puţin favorabile revoluţiuniĭ grecescĭ. Noul Ţar, Impĕratul Nicolae, care succedase la 26 Decembre 1825 fratelui sĕŭ Alexandru, ţicea într'o convorbire cu Impĕratul Ferdinand, că nu se credea în drept de a susţiné pe Grecĭ, precum nu ar puté permite nicĭ el Sultanuluĭ să se amestece în afacerile Musulmanilor de sub coróna Rusieĭ, precum nu s'ar permite să intervie în-

tr'o revoltă a supușilor ortodoxĭ din Austria. Cu tóte aceste dispositiuni personale ale Impĕratuluĭ, la Petersburg, ca și la Paris și la Londra, opiniunea era maĭ tare decât voința Monarchilor, și în curênd afacerea Grecilor devine cestiunea cea maĭ importantă între cabinete, tóte celealalte dificultățĭ se aplanéză și Rusia, la 8 Iunie 1826, numesce plenipotențĭ ca să se înțelégă la Akkerman cu Murahașiĭ Porțiĭ asupra punctelor remase în litigiŭ de la tratatul de la Bucurescĭ.

La aceste conferințe în zadar Plenipotențiĭ Turcĭ caută să evite de a ceda la ultimatul ce li se propune înainte de Principele Voronzof și de Ribeaupierre, căcĭ în starea de slăbiciune în care se afla Turcia cu distrugerea Ienicerilor și cu Nizamiĭ neorganisațĭ, nu era în stăre de a se espune la un războiŭ; și Pórta este silită a subscrie condițiunile puse de Rusia. La 11 Februarie 1827, după încheiarea Convențiuniĭ de la Akkerman, Ribeaupierre sosesce ca Ambasador la Constantinopol, și pacea se crede asigurată.

Dar atuncĭ începe a se desfășura o nouă serie de dificultățĭ. La Iunie 1827 se închee la Londra, între Rusia, Francia și Englitera un tratat, prin care acele treĭ puterĭ convin să

se dea Grecilor un guvern naţional, sub suzeranita Sultanuluĭ, plătindu-ĭ un tribut anual.

Când s'a comunicat Ministruluĭ Porţiĭ dispoşiţiunile aceluĭ tratat, acel ministru a respins nota Ambasadorilor cu indignaţiune, nevoind nicĭ măcar să pue mâna pe dînsa, şi acum nu maĭ putea să rĕmâe nicĭ un dubiŭ despre un războiŭ apropiat; printr'acea alianţă Rusia îşĭ asigurase neutralitatea Francieĭ şi Engliterei, în cas de un războiŭ cu Turcia.

Nu a trecut mult şi flota otomană, la 20 Octombrie 1827, a fost distrusă la Navarin, şi pe când Austria, în urma acestor evenimente, se silea din rĕsputerĭ să înduplece pe Pórtă să primĕscă condiţiunile tratatuluĭ de la Londra, Sultanul da vestitul manifest, prin care denunţa Musulmanilor pe Impĕratul Rusieĭ de duşman jurat al Islamuluĭ şi al Imperiuluĭ Otoman, la care Cabinetul rusesc rĕspunde prin nota din 9 Martie 1827, prin care face cunoscut Cabinetuluĭ din Londra, că Impĕratul provocat prin manifestul publicat şi prin purtarea Guvernuluĭ Otoman, se consideră în stare de războiŭ cu Turcia şi că va ocupa Principatele.

La 26 Aprilie declaraţiunea de războiŭ este şi espeduită la Constantinopol, unde sosesce la 12 Maiŭ, pe când oştirile rusescĭ ocu-

pase Principatele. La 7 Maiŭ generalul Roth intrase în Iaşĭ şi la 11 Maiŭ 1828 era în Bucurescĭ.

Dar să ne întórcem la Convenţiunea încheiată la Akkerman, la 25 Septembre 1826, la acea Convenţie esplicativă a tratatuluĭ de la Bucurescĭ, a căreĭ negoţierĭ aŭ ţinut patru-spre-ţece anĭ, de la 1812 pînă la 1826.

Convenţiunea esplicativă de la Akkerman, în partea care privea Principatele, regula maĭ întâiŭ modul numiriĭ, confirmăriĭ şi durateĭ de şépte anĭ a Hospodarilor, ş'apoĭ adăuga că :

„Turburările întîmplate în aniĭ din urmă, „în Moldova şi în Valachia, aducênd cele maĭ „grele loviriĭ ordineĭ, în deosebitele ramurĭ ale „administraţiuniĭ din lăuntru, Hospodariĭ se vor „ocupa îndată, împreună cu divanurile lor res„pective, de mĕsurile necesare pentru îmbună„tăţirea stăriĭ Principatelor, *şi acele mĕsurĭ „vor face obiectul unuĭ Regulament pentru fie„care Principat, mĕsurĭ ce se vor lua deîn„dată.*“

Condiţiunea acésta, comunicată Domnilor, Ioniţă Sturdza ca şi Grigorie Ghica s'aŭ grăbit a numì comisiunĭ pentru prelucrarea Regulamentuluĭ; Boeriĭ ceĭ maĭ ispitiţĭ şi maĭ consideraţĭ aŭ fost însărcinaţĭ cu acea lucrare, dar eĭ

deabia începuse a lucra, când, la Maiŭ 1828, aŭ intrat oştirile rusescĭ; atunci guvernul trecênd în mânile generaluluĭ rus, contele Pahlen, aŭ numit alţĭ boerĭ, după placul şi convenința ruséscă, în locul celor ce se numise de Domnitorĭ.

La încheiarea tratatuluĭ de pace de la Adrianopol, la 14 Septembre 1829, Plenipotenţiĭ, contele Alexis Orlof şi contele Pahlen cu Mehemet Sadyk Efendi şi Abdul Kadir Beg, revenind asupra ideeĭ unuĭ Regulament, aŭ înscris în actul separat privitor la Principate, clausa următóre :

„Inalta Pórtă, dorind să asigure prin tóte „mijlócele buna stare viitóre a ambelor Princi„pate, *se obligă solemn a confirma Regulamentele „de administraţiune care ar fi făcute în timpul „ocupaţiuniĭ acelor două Principate* de către A„dunările celor maĭ notabilĭ locuitorĭ aĭ ţĕriĭ, şi „care vor servì în viitor de basă regimuluĭ in„terior, bine înţeles, pe cât disele Regulamente „n'ar aduce vre-o atingere drepturilor de suze„ranitate ale Inalteĭ Porţi."

Aci, după cum vedem, nu maĭ era vorba ca acele Regulamente să se facă de ţară şi să se aplice îndată de guvernul ţĕriĭ, fără de a fi trebuinţă de vre-o sancţiune străină; acum se

vorbea de confirmarea Porţiĭ, în cât autonomia ţĕriĭ era călcată în picióre.

Comisiile noŭ numite de Guvernatorul Rus, lucraŭ saŭ nu lucraŭ, însă principiile şi dispositiunile de căpetenie le veneaŭ de-a gata de la cancelaria generaluluĭ Kisselef, după instrucţiunile trimise de la Petersburg; şi şedinţele membrilor, când se întruneaŭ câte-odată să lucreze împreună, eraŭ tot-d'a-una presidate de către un funcţionar rus saŭ de consulul Minciaki.

Intr'un timp de ocupaţiune militară, când boeriĭ ceĭ maĭ marĭ eraŭ siluiţĭ prin esecuţiunĭ de Cazacĭ a se supune ordinelor rusescĭ; când Mitropolitul ţĕreĭ, Grigorie, om sfânt, venerat şi adorat, era luat pe sus din scaunul archipăstoresc şi trimis în esil în interiorul Rusieĭ, pe când guvernul era în mânile unuĭ general, Zoltuchin, reputat în tótă Rusia de năbădăios; cine îndrăznea să cugete, saŭ să ridice vocea în contra voinţelor Preşedinteluĭ cu deplină putere, al ambelor Principate? Intr'o asemenea stare de lucruriĭ, adesiunea boerilor la dispositiunile cuprinse în proiectul de Regulament, oriĭ-care ar fi fost ele, era asigurată şi prin clausa maĭ sus citată, din tratatul de la Adrianopol; Pórta le dăduse o confirmare anticipată. Rusia putea dar acorda Principatelor legile ce-ĭ convenea.

Secretul asupra lucrăriĭ ce se pregătea, deşi era recomandat, dar nu era şi bine păstrat; dispoşiţiunile principale eraŭ cunoscute şi comentate în adunările de séra ale boerilor, şi încetul cu încetul prin discuţiunile dintre dînşiĭ, ajunsese a se forma un grup hotărît a se opune cel puţin articolelor carĭ loveaŭ în drepturile şi în autonomia ţĕriĭ. Grupul era puţin numeros, compus numaĭ de boerĭ maĭ tinerĭ, dar eraŭ încurajaţĭ în secret şi pe sub mână de câţĭ-va din ceĭ maĭ bătrânĭ, precum Banu Barbu Văcărescu, Banu Constantin Bălăceanu, şi chiar fostul Domn Grigorie Ghica.

Dintre toţĭ cel maĭ înfocat şi maĭ îndrăzneţ era Iancu Văcărescu, tînĕr, plin de spirit şi de învĕţătură, patriot entusiast şi poet de un mare talent.

Văcărescu era născut cam pe la anul 1791, fiŭ al poetuluĭ Alecu Văcărescu şi al Elenchiĭ Dudeasca, nepot de fiŭ luĭ Enăchiţă Văcărescu, unul din părinţiĭ literatureĭ nóstre: *Cultul limbeĭ românescĭ şi-a patrieĭ iubire* îĭ eraŭ lăsate moştenire. Rĕmas de copil, orfan, de când Clucerul Alecu, tată-sĕŭ, ridicat într'o nópte de Arnăuţiĭ luĭ Alecu Vodă Moruzi, a fost dus, nu se scie unde nicĭ pînă în ḑioa de astă-ḑĭ. Vĕduva sa mumă l'a crescut în cea maĭ mare iubire şi

solicitudine, dându-ĭ dascăliĭ ceĭ maĭ în renume; maĭ târziŭ l'a trimis la Viena, împreună cu nepoţiĭ eĭ, Alecu Filipescu, Drăjneanu şi cu fraţiĭ Dimitrie, Niculae şi cu Iancu Ghica, sub îngrijirea profesoruluĭ Colson. Din şcolile de la Viena, tînĕrul Văcărescu a trecut la Universitatea de la Pisa, şi a petrecut maĭ mulţĭ anĭ în patria luĭ Dante şi a luĭ Michel-Angelo, unde a asistat la deşteptarea spirituluĭ de naţionalitate şi de libertate al mareluĭ popor italian.

Intorcêndu-se în ţară pe la anul 1814, s'a consacrat cu totul literatureĭ. Românismul deşteptat în lupta contra Domnilor Fanarioţĭ, a început a cânta slava strămoşéscă. Poesiile luĭ, ca şi ale tată-sĕŭ, şi ale bunu-sĕŭ, se copiaŭ şi treceaŭ din gură în gură. Tineriĭ şi tinerele le ştiaŭ pe de rost, şi se întreceaŭ care maĭ de care să le declame maĭ frumos. Copiiĭ învĕţaŭ de la tinerele lor mume acéstă strofă, că :

Se întinde o câmpie
De sub póle de Carpaţĭ,
Câmp deschis de vitejie
La Românĭĭ lăudaţĭ.

Când un tînĕr voea să arate simţirile sale uneĭ tinere, recita poesia, că

La Carpaţĭ mi-am adus jalea.

Cine nu ştia pe din afară oda la Stema României? La 1815 Vodă Caragea, voind să publice noul Cod, a cerut luĭ Văcărescu să-ĭ facă câte-va versurĭ, care să figureze pe frontispiciul cărţiĭ; spera că poetul îĭ va trece numele la nemurire. Văcărescu inspirându-se de la sigiliul Domnesc, Corbul cu crucea în gură, încunjurat de insemnele celor şépte-spre-ḑece judeţe, a făcut acea frumósă odă în care se află strofele :

Ah! d'ar puté-a ne dobândi
Şi câte-avem perdute!
Atuncĭ ce duhurĭ n'ar gândi!!
Ce gurĭ ar maĭ fi mute?

Atuncĭ ş'acest Corb sârman,
Iar Aquilă s'ar face;
Ş'orĭ ce Rumân ar fi Roman
Mare'n războiŭ şi'n pace.

Mare a fost decepţiunea luĭ Caragea când a citit'o; şi-a esprimat nemulţămirea cu proverbul grecesc, care ca şi la noĭ însemnéză „chiamă pe nebun la nuntă, ca să-ţĭ ḑică : şi la anul!“

Iancu Văcărescu era poet în tótă puterea cuvîntuluĭ; s'a distins în tóte genurile, şi putem cita ca frumóse giuvaeruri ale literatureĭ nóstre : *Primăvara amoruluĭ*, *Păstorul întristat*, *Orologiul îndreptat* şi multe altele. Versurile :

La faptă bună puţinĭ s'adună
Mult pot puţinĭ buniĭ împreună

sunt de dînsul.

In vremea lor, toţĭ ştiaŭ pe din afară satira :

Prea mult te umfli 'n pene
Cocon Balsamigene

adresată unuĭ fiŭ de rachier îngâmfat.

La 1824, Grigorie Ghica Vodă a ridicat pe Văcărescu la gradul de Logofĕt, ceea ce după obiceiul ţĕriĭ, îĭ da dreptul de a lua parte la Obşteştile Adunărĭ ale boerilor. La 1831, chemat la acea Adunare, el era hotărît să iea iniţiativa, ca să dea amicilor sĕĭ ocasiunea de a se retrage, şi să-ĭ împingă a face un protest către Puterile Europeĭ, în contra călcărilor ce se făceaŭ drepturilor tĕreĭ.

Secretul înţelegeriĭ era bine păzit între boerĭ, maĭ toţĭ rude şi prietinĭ; dar Văcărescu maĭ avea un confident, pe un frate în literatură, tînĕr, inteligent şi de talent, căruia îĭ destăinuia tóte cugetările, planurile şi speranţele luĭ.

In ţiua de 1 Maiŭ 1831 toţĭ boeriĭ ceĭ marĭ sunt adunaţĭ la Mitropolie. Generalul Gu-

vernor, contele Kisselef, sosesce încungiurat de un strălucit Stat-major, se sue pe estradă, rostesce un cuvînt, în care desfăşura bine-facerile ce ţara datora Rusieĭ, şi după ce declară deschise lucrările Obştesceĭ Adunăriĭ extraordinare pentru cercetarea Regulamentuluĭ Organic şi depune pe biuroŭ voluminosul proiect, se retrage chemând pe consulul general Minciaki, să presideze. Atuncĭ, Văcărescu iea cuvîntul, întrébă unde era Mitropolitul, Preşedintele legal al Adunărilor Obştescĭ ale boerilor, ţicênd că un strein nu póte presida.

Nu isprăvise cele ce avea de ţis, când fŭ luat între baionete şi dus la Obahtul rusesc, de acolo sub pază de soldaţĭ la casa luĭ Filip Lenş, unde a fost ministerul de războiŭ, şi unde atuncĭ se afla în quartir şeful cancelar al conteluĭ Kisselef. Introdus în cabinetul acestuĭ funcţionar, este supus unuĭ interogatoriŭ în tótă regula, al căruĭ scop era de a afla ţesĕtura complotuluĭ şi procedura adoptată.

Văcărescu, deşi întrebările ce i se făceaŭ îĭ dovedeaŭ că generalul rusesc era bine informat şi cunoscea tóte amĕnuntele, dar el persista a tăgăduĭ tot ce privea pe ceialalţĭ boerĭ, negând orĭ-ce înţelegere, ca să nu compromită pe nimenĭ. Atuncĭ şeful cancelar deschide para-

vanul şi-ĭ arată pe omul, prin care generalul Kisselef era informat, ḑi cu ḑi, óră cu óră, de tot ce să plănuia. Amărît a fost sufletul luĭ Văcărescu, când a recunoscut în denunţător pe amicul sĕŭ, semeţ la confruntare, confirmând raporturile ce făcuse. După acea cercetare Văcărescu a fost trimis sub bună pază la moşia sa Moţăeniĭ din Plaiul Dâmboviţeĭ, unde a fost deţinut tot timpul cât a ţinut sesiunea Obştescĕĭ Adunărĭ extraordinare şi pînă s'a întors Vilară de la Petersburg cu Regulamentul Organic confirmat de Impĕratul Nicolae.

De la Moţăenĭ este datată epistola sa către falşul sĕŭ amic.

„El e Iuda.....“

Cu tóte intimidările şi cu tóte mĕsurile ce s'aŭ luat, tot s'aŭ găsit maĭ mulţĭ boerĭ, uniĭ carĭ aŭ refusat de a lua parte în acea Adunare, şi alţiĭ carĭ n'aŭ voit să iscăléscă, în cât aŭ făcut să rămâe nevotate multe dispoşiţiunĭ vĕtămătóre drepturilor ţĕrĭĭ.

La 1838, când s'a propus de consulul general al Rusieĭ, baronul Rukman, să se intercaleze în Regulament un articol rĕmas nevotat, care prescria că *orĭ ce lege făcută de Domn împreună cu Obştésca Adunare, să nu pótă fi pusă în lucrare, pînă ce maĭ întâiŭ nu ar do-*

bândì sanctiunea Curţilor Protectóre şi Suzerane, Logofétul Dimitrie Chrisoscoleŭ Buzoianu ḑicea în plină Adunare :

„Fie-ĭ ţĕrîna uşóră luĭ Costache Câmpineanu, care mi-a ḑis să nu votez acel articul!“

ION GHICA.

XXII.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI.

BALTAREŢU.

Londra, 15 August, 1884.

Scumpul meŭ amic,

După un lung şir de anĭ de invasiunĭ, rĕsmiriţe şi răzbóie, litfele streine, Nemţĭ, Turcĭ şi Muscalĭ, carĭ se băteaŭ mereŭ pe biata ţară, se retrăseseră peste Dunăre, peste Carpaţĭ şi peste Nistru. Impĕraţiĭ iscăliseră între dînşiĭ la Passarovitz, la Kiuciuk-Kainargic, la Şiştov, la Iaşĭ şi la Beligrad tot felul de conventiunĭ şi de tractate. Oltenia fusese luată de Nemţiĭ cu códă comandaţĭ de principele Eugeniŭ de Savoia,

ș'apoĭ dată înapoĭ Valachieĭ după biruințele Turcilor asupra Mareșaluluĭ Münich. Bucovina șterpelită și Grigorie Ghica, Domnul Moldoveĭ, asasinat la Iașĭ; Mavrogheni omorît la Rusciuk, Hangerliŭ descăpățînat la Bucurescĭ, și Pasvantoglu cu Turciĭ rebelĭ alungat peste Dunăre. Boeriĭ, pribegĭ și surghiuniță, care luaseră parte uniĭ cu Turciĭ, alțiĭ cu Nemțiĭ saŭ cu Muscaliĭ, se întorseseră unul câte unul din țara turcéscă saŭ din țara unguréscă.

Ciumă și calicie! Spitalele și mănăstirile pline de bolnavĭ și de cerșetorĭ; Româniĭ țărani rămașĭ în sapă de lemn; codri și drumurile împănate de cete de hoță, carĭ jefuiaŭ și căzneaŭ, cât eșia omul din stréja Bucurescilor afară.

Se călcase pe secolul al XIX-lea, și cerul politic, atât în Occident cât și în Orient, era încărcat cu norĭ negri și groșĭ, printre carĭ nimenĭ nu putea zări ce era să ne aducă vécul cel noŭ. Boeriĭ îngrijațĭ de sórta țĕriĭ, alergaŭ unul de la altul, se adunaŭ, se sfătuiaŭ și nu maĭ știaŭ la ce sfânt să se maĭ închine, că și Nemțiĭ și Muscaliĭ, dacă băteaŭ pe Turcĭ, tot pe turta lor trăgeaŭ spuza.

La cererea d'a se da țĕriĭ Domn pământean, pe bătrânul Părscoveanu, Pórta rĕspunsese tri-

mițênd pe un alt fanariot în locul luĭ Alexandru Moruz, pe Mihaiŭ Șuțu.

In séra de Mucenicĭ, boeriĭ ceĭ maĭ colțațĭ eraŭ adunațĭ la sfat, la Banul Dumitrache Ghica, fratele luĭ Grigorie Vodă, asasinat pentru împotrivirea ce făcuse la darea Bucovineĭ. Eraŭ adunațĭ la Banul Bătrânul, cum îĭ ḑiceaŭ, ca să-l deosebéscă de doĭ fiĭ aĭ sĕĭ, Costache și Scarlat, carĭ amândoĭ ajunseră tot Banĭ-Marĭ și eĭ.

Curtea Banuluĭ Ghica era cât o moșie de mare; începea din capĕtul despre apus al poduluĭ gârleĭ, devale de Zlătarĭ, mergea în jos pe malul apeĭ pînă în dreptul caselor Văcăresculuĭ, unde este astăḑĭ casa luĭ Barbu Belu; d'acolo cotea spre Sfinții Apostolĭ, pînă unde sunt băile luĭ Mitraszewski, apuca la drépta pe uliță înainte, tăia de-a curmezișul strada Mihaiŭ-Vodă, trecea gârla la casarma pompierilor, și apoĭ la vale prin Gorganĭ, cuprinḑênd tótă mahalaua Domnița Nastasica, și se încheia cu ocolul la podul gârleĭ la Zlătarĭ.

Dacă timpul distruge tot fără milă, cel puțin memoria vie se restauréză pe cât se póte! Norocită când isbutesce a face să se vaḑă cu ochiĭ sufletuluĭ ceea ce nu maĭ esistă și nu se maĭ vede cu ochiĭ din cap, și când face să se auḑă cu gândul cuvintele care sunaŭ la urechĭ!

Casele bătrânuluĭ Ghica şi ale fiuluĭ sĕŭ Scarlat se aflaŭ amândóuĕ în cuprinsul de maĭ sus; eraŭ dóuĕ namile de case, cu pridvóre, sălĭ marĭ, tinḑĭ şi paratinḑĭ, sagnasie, odăĭ marĭ de musafirĭ, sofragerie de iarnă şi de vară, iatacurĭ şi cămărĭ, cu arcade şi bolte învârtite, beciurĭ şi pimniţe pe dedesubt; învelitórea de şindrilă maĭ naltă decât casa, şi cu strĕşina scósă de jur împrejur de doĭ coţĭ. D'a rêndul, pe lângă zidul curţiĭ, în şir, cuhniĭ, odăĭ de slugĭ şi de logofeţĭ, grajdurĭ, şopróne, grădinĭ de florĭ şi de zarzazaturĭ, liveḑĭ de pomĭ roditorĭ, fânărie şi lemnărie. Acele dóuĕ palaturĭ, unul în faţa altuia, eraŭ despărţite numaĭ prin strada Mihaiŭ-Vodă şi prin gârlă.

Casa Banuluĭ Bătrânul a trecut prin moştenire la fiul sĕŭ cel d'al patrulea, Banul Mihail, Nenea-Mare cum îĭ ḑiceaŭ, fiind-că era cel d'întâiŭ născut din căsătoria de a doua, — şi s'a restaurat de fiul sĕŭ cel d'al cincilea, Alexandru Vodă Ghica la anul 1834, când s'a suit acesta pe scaunul domnieĭ. Acum este proprietatea judeţuluĭ şi a devenit palatul prefecturĕĭ de Ilfov. Iar de casa de pe malul stâng, a Banuluĭ Scarlat Ghica, care a trecut'o fiuluĭ sĕŭ celuĭ d'al treilea, Neculae, ginerele Domniţeĭ Nastasichiĭ Muruz, — de unde s'a şi dat numele

mahalalei — casă mare cât o casarmă — nicĭ urmă nu se maĭ vede : a putrezit din temelie pînă în vêrf din pricina deselor înnecărĭ ale Dîmboviței, ș'a căzut bucățică cu bucățică în fărămăturĭ.

Mi-aduc aminte acolo o sală mare, zugrăvită pe pereți și tavan cu toți zeiĭ Olimpuluĭ, de un pictor Kauffmann. In sala aceea, la zile marĭ și la aniversărĭ, înfocatul Aristia, preceptorul copiilor, traducĕtorul cântuluĭ întâiŭ al Iliadeĭ și autorul „Stanțelor Epice", — cu câte-va perdele de la ferestre, cu cearșafurĭ înnădite unele de altele, cu costume croite din rochĭ lepădate, punea în scenă câte o bucată de teatru în limba grecéscă : pe „Orest", pe „Fiiĭ luĭ Brutus", saŭ vre-o idilă din Florian. Mătușă-mea Smărăndița Ghica se deosebise așa de mult în rolul Clitemnestreĭ în cât ĭĭ rĕmăsese numele. Aristia avea tot-d'a-una rolurile cele marĭ; el făcea pe Agamemnon, pe Cesar, pe Edip; rolurile maĭ micĭ eraŭ ale luĭ Eugenie Prădescu, ale luĭ Manole Anghelescu, al demoazelelor Iosefina și Cecilia Raymondi saŭ ale copiilor caseĭ. Dómna Efrosina Bogdan făcea o încântătóre Estelă, când n'o podidea plânsul în scenă; frate-sĕŭ Scarlat Ghica, fostul procuror general la curtea de Casație, era tot-d'a-una un mediocru Nemorin, iar colonelul

Iancu Ghica, îmbrăcat numaĭ cu aripĭ și cu tolbă cu săgeți, gândeaĭ că era chiar fiul cel iubit al Afroditeĭ.

Pe când s'aŭ zidit acele case, Dîmbovița în Bucurescĭ era o gârlă pe care nu fie cine o putea trece în not. Populațiunea capitaleĭ era puțină, și apa curgea adâncă și curată; murdăriile aruncate mereŭ pe dînsa nu-ĭ urcaseră fundul, ca la cea maĭ mică viitură de apă să trécă peste maluri și să înnece orașul, cum se întîmplă de la o vreme încoa, maĭ în toți anii pînă a nu se face derivațiunile din sus la Arcuda. Cine nu s'a plimbat pînă maĭ acum vr'o ₫ece doĭspre-₫ece anĭ, cu luntrea prin mahalaoa Isvorul, pe strada Brezoianu, prin Dudescu, pe la Antim și pe dinaintea Bisericeĭ Dómna-Bălașa? Astă-₫ĭ grădina, curtea, paraclisul și casa Banuluĭ Scarlat Ghica s'aŭ împărțit în bucățele pătrate și numerotate, s'aŭ tras printre dînsele strade și s'aŭ clădit case și căscióre.

In sfaturile boerilor, numele erouluĭ de la Marengo era de câtă-va vreme fórte adesea pomenit; speranțele tuturor eraŭ întórse către Franța și către minunile ce se aŭdea că se petreceaŭ acolo. Deși unii dintre boerĭ, ca Pană Filipescu, ca Banul Costache Ghica și alții, se gândeaŭ la ce era să ₫ică de dînșiĭ Împĕratul

Alexandru al Rusieĭ saŭ împĕratul Leopold al Austrieĭ, când or afla că aŭ trimis solĭ la desculțiĭ de Francesĭ; nimenĭ nu îndrăsnea să iasă din vorba Banuluĭ Bătrânul și a fiuluĭ sĕŭ Scarlat cu cumnațiĭ luĭ, Dudescu și Văcărescu, a spătaruluĭ Grigorie fiul al treilea al Banuluĭ Ghica, care a domnit maĭ în urmă la 1822, a vorniculuĭ Scarlat Câmpineanu, a vorniculuĭ Știrbeiŭ, a logofĕtuluĭ Băleanu, — carĭ, cu toțiĭ într'un gând, eraŭ de părere să ducă păsurile țĕreĭ la cunoscința întâiuluĭ consul. Se credea chiar că generalul Bonaparte umblà să se suie pe scaunul Țarigraduluĭ, ca unul ce era viță de împĕrat din némul Calomerilor Porfirogeneți, și că la Iafa îmbrățișase legea luĭ Mahomet, numaĭ și numaĭ ca să-șĭ facă mână bună la Turcĭ.

Boerĭĭ eraŭ bogațĭ, fórte bogațĭ, dar averile lor eraŭ în moșiĭ, în scutelnicĭ, poslujnicĭ și țigaĭ. Banĭ, argintăriĭ, șaluri și scule câte avuseră le vîndură și le cheltuiră în băjeniĭ. Niculae Dudescu, care scia bine franțuzesce, se oferea să se ducă la Paris, să pledeze causa țĕreĭ cu cheltuiala luĭ; dar, deși averea luĭ era colosală, însă nu era în stare să găséscă nicĭ o mie de leĭ banĭ bătuți. Ce brumă monetă maĭ rĕmăsese pe icĭ pe colo d'abia ajungea ca să încropéscă haraciul către Pórtă, și în strimtorarea de banĭ

în care se aflaŭ trimiseră să aducă pe Băltăreţu.

Trecură dóuĕ ore după sfinţitul sóreluĭ, şi cerul era fără lună şi fără stele, când o butcă — numaĭ bronzurĭ şi poleelĭ, dinainte, d'a drépta şi d'a stânga capreĭ vizitiuluĭ, cu dóuĕ sirene aurite, cu códele încolăcite şi cu capetele cătând spre dóuĕ mârţóge de caĭ cu hamurile legate cu sfóră; vizitiul cu cojoc peste cămaşa lungă, şi cu doĭ feciorĭ dindărăt cu cauce pe cap, — cobora la vale spre curtea Banuluĭ Ghica, urmând la pas după un ţigan desculţ şi sdrenţuros cu o masală mare pe spinare. Podelele jucaŭ ca clapele unuĭ clavir sub rótele butceĭ şi aruncaŭ în sus din hasnà stropĭ de noroiŭ apătos care la lumina păcureĭ luminaŭ par'c'ar fi fost petre scumpe. Acel straniŭ echipaj purta un fel de boer cu cĭacşirĭ şi cisme roşiĭ, cu o giubeà soiósă îmblănită cu nafè şi în cap cu un işlic în patru colţurĭ; degetele boeruluĭ eraŭ pline de inele de rubin, de smaragd şi de diamant. Era aşteptat la sfatul boeresc, şi de la dînsul depindea realisarea cugetărilor patriotice ale boerilor. El mănuia baniĭ ce maĭ rĕmăseseră în ţară; el avea daraverĭ cu Ţarigradul şi cu Beciul; iscălitura luĭ ajunsese să aibă trecere chiar şi dincolo de Lipsca. Şo-

prónele luĭ și lăḑile din pimniță gemeaŭ de scule, șaluri și argintării, tot amaneturĭ de pe la boerĭ. Butca, în care se sdruncina, adusă pentru o nuntă mare, nu-ĭ fusese plătită și sta amanet în șopronul sĕŭ; iar inelele din degete eraŭ marfă de vînḑare.

In curte la Banul, aprópe de scară, staŭ o mulțime de masalale înfipte în pămînt, cu masalagiiĭ rótă pe lângă dînsele; vizitiiĭ, plecați într'o rînă pe capră, cu hățurile în mână, își petreceaŭ vremea cu glume și păcălituri între dînșiĭ; fie-care la rândul sĕŭ povestea câte o batjocură, o trîntélă saŭ o bătae bună mâncată de la Turcĭ, de la Nemți saŭ de la Muscalĭ, și făceaŭ un haz nespus, — că așa e făcut Românul, rîde de tóte și de toți chiar de necazurĭ și de nenorociriĭ.

Bălțăreț, coborît din trăsură, suia greoiŭ scara, ținut de subțiorĭ de ceĭ doĭ fecioriĭ. Scara da în pridvor, și pridvorul într'o sală mare lungă, unde fumul de tutun din ciubucele ce slugile aprindeaŭ și duceaŭ în casă la boerĭ d'abia lăsa să se zăréscă o lumînare de sĕŭ, care ardea într'un felinar atîrnat în tavan. In sală, acolo lume de tótă mâna, boerĭ maĭ micĭ, calemgiiĭ, coconașĭ, ciocoĭ și slugĭ, fel de fel de ișlice.

P'atunci forma işliculuĭ nu era numaĭ o fantasie, cum este astă-di cu pălăriile, maĭ nalte saŭ maĭ scurte în pereți, maĭ rotunde, maĭ gogonețe saŭ maĭ țuguiate, maĭ tarĭ saŭ maĭ moĭ, după pofta fie-cuĭ: fie-care trebuia să pórte işlicul după tépa luĭ.

Boeriĭ ceĭ tinerĭ şi eleganți şi feciorii de boer mare purtaŭ în cap un glob rotund de hărşie brumărie; mărimea aceluĭ balon era aprópe patru coți în circumferență şi avea la unul din polĭ o gaură pe unde intra capul pînă d'asupra sprincenelor, şi la celalalt pol un fund de postav de mărimea şi de forma unuĭ cuib de rîndunică, de unde boerul, plecându-şĭ nițel gâtul la drépta, putea să-şĭ apuce işlicul cu patru degete.

Boeriĭ maĭ în vârstă purtaŭ işlic tot atât de umflat, dar sfera nu era întrégă, era tăiată neted orizontal, ceva maĭ sus de cercul cel mare, iar pe acel şes era întins un fund de postav. Işlicul acesta se lua din cap cu aujtorul amânduror mânilor.

Calemgiiĭ, ciocoiaşiĭ, slugile de dindărătul calescilor boerescĭ şi negustoriĭ ceĭ marĭ, purtaŭ işlic mic, de forma unuĭ borcan întors cu gura în jos, şi de un diametru mult-mult de o jumătate de cot, şi d'asupra o pernă mare în

patru colțurĭ umplută cu bumbac saŭ cu pĕr de cal.

Boeriĭ ceĭ marĭ se îmbrăcaŭ cu ciacşirĭ roşiĭ cu meşĭ, papucĭ saŭ cisme galbene de meşină, cu botul ascuțit, întors în sus şi fără toc; antiriile eraŭ de ghermeşit, de citarie, calemcheriŭ, cutnie, selimie saŭ sevaiŭ; se încingeaŭ la brâŭ cu şal de Indiĭ; vara, fermeneaua scurtă; vara şi iarna scurteică îmblănită cu paceà de samur, singeap saŭ cacom; pe d'asupra giubeà de postav saŭ, la sĕrbătorĭ, biniş. La alaiurĭ şi la ceremoniĭ, protipendada şi veliții purtaŭ pe cap gugiuman de samur cu fundul de postav roşu; vara feregeà şi iarna contoş; başboerul purta hanger la brâŭ; boeriĭ ceĭ haleà staŭ împrejurul Domnuluĭ cu bastóne lungĭ în mână. Numaĭ Vodă cu Beizadelele purtaŭ fund alb la gugiuman. La ḑile marĭ, Domnul îmbrăca cabaniță, care era un fel de contoş cu cĭaprazurĭ de fir şi cu profirurĭ de samur. La alaiurĭ, boeriĭ ceĭ marĭ mergeaŭ călărĭ pe caĭ arăpescĭ acoperiți cu harşà mare cusută cu fir.

Băltăreţu, cum intră în sală, se duse drept la un boer bătrân căruia toți îĭ ḑiceaŭ Arhon Medelnicerul şi-l rugă să vestéscă Banuluĭ sosirea sa.

Intr'un colţ, împrejurul unuĭ mangal, lumea

sta grămadă ascultând cum se cârâiaŭ unul pe altul treĭ inși așezați pe o laviță. Doĭ din eĭ își urmaŭ glumele, fără să se turbure, mutând cu multă seriositate bobiĭ din țintarul săpat pe laviță; iar cel d'al treilea, cum îl vĕdù pe Bălțăreț, îl salută cu un ton măreț și protector, ḑicêndu-ĭ:

„Bine aĭ venit, Stefanache. Am primit scrisorĭ de la frate-meŭ; te-a făcut baron.“

Acel care anunța Bălțărețuluĭ acéstă scire înveselitóre era un om între dóue vârste, maĭ mult bătrân decât tînĕr; gros la burtă, alb și rumen la față și cu mustățile rase; purta pantaloni de nanchin galben cu capac, băgați în cisme ungurescĭ cu pintenĭ, jiletcă vărgată, frac cafeniŭ cu bumbĭ de metal cu pajură împĕrătéscă, cravată roșie de pambriŭ, în care îĭ intra bărbia cu totul, pînă la gură, lăsând să iasă d'o palmă dóuĕ colțurĭ ascuțite de guler scrobit. Din buzunarele jiletceĭ atârnaŭ d'o parte și de alta zornăind, dóuĕ lanțurĭ gróse cu cheĭ și peceți mulțime. Era „prințipul Zamfir“, amicul intim și nedeslipit al Banuluĭ Pană Filipescu. Odinióră bogasier cu prăvălia lângă Bărăție, iar acum fiŭ din florĭ al Marieĭ-Terezii și prin urmare frate vitreg cn Iosif și cu Leopold aĭ Austrieĭ. La mórtea împĕratuluĭ Iosif, după cum

spunea chiar el, renunțase la tron și-l trecuse fratelui celui mai mic, Leopold, numai și numai de dragostea Filipesculuĭ, pe care nu se îndură să-l lase singur.

„Sciĭ, Ștefanache, că de nu eram eŭ, prințipul Zamfir, o pățeaĭ puiule cu Mavrogheni? eŭ te-am scăpat!“

La aceste cuvinte se scólă unul din jucătoriĭ de țintar și-ĭ ḑice cu vioiciune:

„Și gândescĭ, mĕĭ ticălosule, că tu l'aĭ scăpat? Mavrogheni era puiŭ de om, mĕ! Ala, când punea ghiara pe câte unul, ca d'alde dumnealuĭ, mĕ! îl juca în labe cum jóḑă pisica pe șórece, mĕ! Ținea cu săraciĭ, mĕ! așa să sciĭ tu, mĕ! Pe boerĭ îĭ strîngea de gât, mĕ! numaĭ ce-ĭ auḑeaĭ: Miorc!... ș'atâta le era, mĕ! Unde în ḑilele luĭ să veḑĭ tu cerșetorĭ pe uliță, îĭ strînsese pe toțĭ, mĕ! la spital la dînsul, și-ĭ ținea pe bere și pe mâncare, mĕ! Mĭ-aduc aminte că într'o nópte era un frig, mĕ! de crepa lemnele și petrele, și i-a fost milă de săracĭ, mĕ! să nu degere; și a poruncit de le-a aprins ḑece mangale cu cărbunĭ ghivecĭ, mĕ! și pînă în ḑiuă nu maĭ sufla nicĭ unul, mĕ! Și să ḑicĭ tu că tu l'aĭ scăpat pe dumnea-luĭ?... Ptuu!... nu țĭ-e rușine obrazuluĭ, om bătrân, în tótă firea!

L'a scăpat Dumneḑeŭ sfântul, mĕ! că e maĭ puternic, mĕ!...“

Acel care vorbea ast-fel era protejatul Banuluĭ Ghica; era vestitul Manea Nebunul.

— Aĭ dreptate, Maneo! întrerupse BălțăreȚu, aĭ vorbit ca un om cu minte; m'a scăpat Dumneḑeŭ ŞI sfântul Spiridon, făcĕtorul de minunĭ.

— Nu sunt eŭ numaĭ de florile mĕruluĭ prinȚipul Zamfir; când t'eĭ maĭ afla la strimtorare, vino de-mĭ spune mie că te scap.

— Aşa! vorba aia, sciĭ pînă la împĕratul te trece sufletul... ḑise celălalt jucător de ȚintarŞ, care sta gânditor cu un bob în mână, — un spân cu treĭ fire de barbă, slab ŞI sfrejit, numaĭ pielea ŞI osul de dînsul, sbârcit ŞI bondoc, mititel ca un copil, dar elegant la haine, încins cu taclit ŞI purtând ceasornic cu lanȚ la brâŭ. Acesta era Sgabercea, fĕt-frumos din curte de la Dudescu; el adăogă :

— „Dar nu ḑicĭ că eŭ era s'o paȚ ŞI maĭ rĕŭ cu Mavrogheni! căŞunase pe mine : ba nu! că să-mĭ dea pe fie-sa ŞI maĭ multe nu... Dar o luam eŭ p'aia?!“ ŞI începu să cânte de dor oftând :

„Oh! Ilinco, mor!“

— TăceȚĭ din gură, nebunilor, ḑise un lo-

gofĕt, să ne spue conul Stefan cum a fost când era să-l arunce Mavrogheni de sus din Turnul Colțeĭ?

— Așa e, nene Ștefane, întrebă un fecior de boer, ca Mavrogheni era Arap Negru, cu buza d'o palmă și cu colțiĭ scoșĭ afară ca de mistreț? Dumnea-ta l'aĭ vĕḑut d'aprópe; se ḑice că avea gură la céfă, pe unde scotea ósele când înghițea mielul nemestecat.

— Nu e adevĕrat, coconașule, rĕspunse un logofĕt bătrân; nu l'am vĕḑut eŭ când trecea cu alaiŭ? Era om ca toțĭ ómeniĭ, atâta numaĭ că avea dințiĭ de oțel, uite, iĭ aducea sacĭ cu rubiele și cu icosarĭ, iĭ băga în gură, iĭ făcea praf cu dințiĭ, ș'apoĭ iĭ înghițea. Era scris pe mânĭ și pe picióre cu slove turcescĭ pe sub pele, tipărite cu iarbă de pușcă ca să nu se lipéscă glonțul de dînsul. Ce a maĭ tras Pașa de la Rusciuc pînă l'a omorît; numaĭ cu iataganul i-a putut veni de hac!

— Ci lăsațĭ să ne spue nenea Ștefan cum a fost când era să-l arunce din clopotniță", repetă tînĕrul băeat.

Și Bălțărețu începù povestirea:

„Era cam pe la Vinerea mare, când mĕ pomenesc pînă în ḑiuă că mĕ chiamă Vodă; ḑic îndată de-mĭ pune șaua pe cal și alerg la Curte.

Mavrogheni sta la feréstră; cum mĕ vede, se dă jos în capul scăreĭ, sare ca o maimuță pe armăsar, par'că'l vĕd, bată-l Dumneḑeŭ! cu poturĭ scurți pînă la genuchĭ, piciórele góle în iminеĭ, mintean fără mâneci și legat la cap turcesce. N'apucasem să mĕ daŭ dupe cal, și-mĭ ḑice: „Vino după mine!“ ș'o retéză la fugă la deal, d'abea mĕ țineam de dînsul. D'odată vĕd că se opresce la Colțea, descalecă, intră în biserică se închină la tóte icónele, și când să iasă stă la ușă și mĕ întrébă rĕstit: „Trimis-aĭ haraciul la Pórtă?“ Eŭ ĭĭ rĕspunseĭ: „Da, Măria Ta, dar n'am găsit mahmudele și am fost silit de am pus de a topit nisce scule de aur și tótă argintăria câte le aveam lăsate de uniĭ și alțiĭ amanet la mine, le-am făcut bulgărĭ de aur și de argint și i-am trimis la Stavracolu ca să-ĭ bată la tarapană cu turà de mahmudele și beșlicĭ. Aștept din ceas în ceas să pice lipcanul cu țidula pașiĭ de la Rusciuc. — Aferim! îmĭ ḑise, bătêndu-mĕ pe spate, vino sus să mănâncĭ cu mine.“ Și-o ia la fugă pe scara clopotnițeĭ. Mĕ suiam după dînsul gâfâind, mĕ gândeam la cinstea cea mare la care am ajuns și la câștigul ce era să-mĭ aducă scirea când s'o duce vestea prin târg că am mâncat cu Vodă la masă. Când ajunserăm sus de tot d'asupra clopotuluĭ celuĭ

mare, de unde veḑĭ omul jos numaĭ cât o vrabie, de odată mĕ chiamă lângă dînsul la o ferestrue, şi-mĭ ḑice : „Ia te uită de icĭ; mult e pînă jos? — Mult, Măria Ta, ĭĭ rĕspunseĭ, d'ar cădea cine-va d'aicĭ, ar fi vaĭ de el; nicĭ praful nu s'ar alege de dînsul. — Sciĭ c'am visat pe sfântul Nicolae aḑĭ nópte? ĭmĭ ḑice rîḑênd. — Escĭ bun la Dumneḑeŭ, Măria Ta, şi d'aia a venit sfântul să te vaḑă. — Aşa cred şi eŭ ĭmĭ ḑise, uitându-se în ochiĭ meĭ, dar nu sciĭ că mi-a ḑis să te asvârl d'aicea jos.“ Când am auḑit aşa, am îngheţat; mi s'a tăiat piciórele şi mi s'a muiat vinele, de era să cad, fără să maĭ m'arunce cine-va. Sciam că era în stare s'o facă, fiara! Când aud încetişor un glas că-mĭ ḑice la ureche : „Ḑi-ĭ că aĭ visat şi tu pe sfântul Spiridon, ţi-a cerut să-ĭ aprinḑĭ o făclie de cincĭḑecĭ de pungĭ de banĭ şi că, de te-o arunca după fereastra aia, morĭ, şi rĕmâne sfântul fără lumînare.“ Acel care-mĭ şoptea aceste cuvinte era Sava Arnăutul. Repetaĭ şi eŭ vorbele luĭ ca papagalul, clănţănindu-mĭ dinţiĭ în gură de frică „Eĭ, dacă e aşa, ĭmĭ ḑise atuncĭ Mavrogheni, trimite pe Sava să-ĭ cumpere făclia.“ Muiaĭ condeiul în călimările de la brâŭ, scriseĭ zarafuluĭ meŭ din hanul Sfântuluĭ Gheorghe şi peste o jumătate de ceas, Sava se întórse cu o lumînă-

rică de treĭ parale; mi-o dete în mână, făcù cu ochiul luĭ Vodă și ne deterăm jos binișor cu toțiĭ din turn. Eram maĭ mult mort decât viŭ. Cum am ajuns acasă, am căḑut la așternut și am zăcut treĭ septămânĭ de gălbinare.

— O sfecliseșĭ, ḑise prințipul Zamfir.

— Ce o sfeclise, mĕ! n'auḑĭ tu că era galben ca turta de céră! Nu sciĭ tu ce este gălbinarea, mĕ! fața morcovuluĭ, mĕ! întrerupse Manea, și Sgabercea adăogă:

— Ḑi maĭ bine ca galbeniĭ olandezĭ; Mavrogheni îĭ trăgea suflețelul de sfóră.

— Toțĭ boeriĭ să móră, numaĭ Manea și cu Banul Ghica să trăiască, mĕ! strigă de odată Manea, bătênd cu pumnul în laviță, și se sculă cântând cântecul luĭ favorit:

„Zon zon fivrilzon!...“

— „Ci tacă-ți gura, nebunule, ripostă supĕrat prințipul Zamfir, nu ți-am maĭ spus d'o mie de orĭ că Filipescu e maĭ mare?

— Nebun eștĭ tu, mĕ! păcătosule, îĭ rĕspunse Manea. Ce adică, pentru că-mĭ ḑice mie Manea Nebunul! da nu sciĭ tu, mĕ! că-mĭ ḑice așa, tocmaĭ pentru că nu sunt nebun, mĕ! cum îți ḑice și ție prințipul Zamfir tocmaĭ pentru că nu eștĭ prințip, mĕ! Banul Ghica să trăiască, mĕ! sórele să-mĭ fie cu bine, iar luna s'o mă-

nânce vârcolacii, mĕ! Mavrogheni ținea cu Turcul, mĕ! De la Turc belșug, iar de la Neamț calicie; Neamțul umblă tot cu Ucigă-l-tóca în buzunar, mĕ! scóte foc și panglice pe nas, mĕ! merge cu *chinele la patalie* călare pe porc, mĕ! Franțuzul în sbor pe sus ca pasărea și Englezul ca rața pe apă, iar Muscalul porcos, cu rîtul d'un cot, mĕ! în tóte alea își bagă botul. Voia la Dumnea-ta ca la Banul Ghica! nu sciĭ tu, mĕ! că de n'ar fi, nu s'ar povesti, mĕ!

— „Ba tot Filipescu e maĭ mare!“ strigă indignat prințipul Zamfir, arĕtând pumnul, amenințare la care Manea rĕspunse cu o palmă de rĕsună sala și îndată se sculă cântând: „Fivrelzon! fivrelzon!“ așa pronunța el pe românesce cuvinele cânteculuĭ sĕŭ favorit: *Dansons la Carmagnole; vive le son! vive le son du canon!*

— Bre! da ce maĭ palmă, neiculiță! adormisem și m'a deșteptat din somn; așa e, nea Maneo, c'aĭ crędut că era falca luĭ Mustafa-Pașa?“ ḑise Sgabercea.

La cuvintele acestea, prințipul Zamfir, care se temea să nu întărîte maĭ rĕŭ pe Manea, începù a rîde cu hohot, frecându-se pe obraz și ḑicênd:

„Intri și tu în vorbă nepoftit, păianjene!

Bine să-ĭ fie luĭ Mustafa-Paşa! aşa să paţă dacă e Turc! să se facă şi el creştin odată şi să se isprăvéscă. O mâncă cât de bună Mustafa; ş'acu mĕ ustură. Dă spurcatul de nebun, nu se încurcă, par'c'ar da într'un boŭ. Aşa e, dacă mănâncă numaĭ lumînărĭ de seŭ, ca Unguriĭ; ş'aséră era cu o lumînare în gură; a înghiţit'o cu feştilă cu tot.

— Mănânc lumânărĭ, mĕ! rĕspunse Manea, ca să mĕ luminez pe din năuntru, mĕ! dar tu, care beĭ la vin ca o butie, ce-o fi în capul tĕŭ, întuneric beznă mĕ! ca într'o pimniţă órbă, mĕ!

— Vino-ţĭ în fire omule! ĭĭ ḑise prinţipul Zamfir, vĕḑênd că iar se întetesce.

— In firele pĕruluĭ tĕŭ, mĕ! să-ţĭ maĭ încreţesc zulufiĭ, că nu te-am jumulit de mult, mĕ! de la lăsata seculuĭ, de la masă de la Dudescu; ce! pe semne ţĭ-aĭ uitat, mĕ?"

Manea nu rîdea nicĭ odată. Umbla pe uliţă strigând în gura mare : „Toţĭ boeriĭ să móră, mĕ! numaĭ Manea să rĕmâie, mĕ!" Daca ĭĭ ḑicea cine-va ceva, arunca cu petre. Nu se temea de nimenĭ pe lume decât de Banul Ghica. Acolo în curte la Banul se adăpostea, avea odae, îmbrăcăminte şi mâncare. Manea era milos şi darnic; tot ce avea da la săracĭ; dacă-ĭ da cine-va o haină bună, un anteriŭ, o giubea blănită, el se

ducea la croitor saŭ la cojocar şi le schimba pe haine gróse mitocănescĭ, pe carĭ le împărţea la săracĭ, păstrând pentru dînsul pe cea maĭ próstă; une-orĭ rĕmânea numaĭ cu cămaşa. Nimenĭ nu scia de unde era nicĭ de unde venise. Singurul sĕŭ amic era Cloşcă vizitiul, care se ḑice că era rudă cu Cloşcă cel vestit în rĕscularea din Ardeal. Cloşcă vizitiul a murit cam pe la anul 1829 în curte la tată-meŭ, când şedeam în Gorgan peste drum de casarma pompierilor.

Când venea câte odată vorbià cu el despre Manea, Cloşcă rĕspundea oftând : „Bine că e ş'aşa după câte vĕḑură ochiĭ luĭ...“ şi îndată schimba vorba, par'c'ar fi fost un secret între eĭ doĭ. Manea era un om de mare probitate şi discreţiune. Banul Ghica, când vrea să ajute pe vreun sărac, chema pe Manea şi luĭ iĭ încredinţa baniĭ ce voia să trimită; sciea că nu era om să se atingă de o lăscae.

Pe când urmaŭ glumele şi palmele între ceĭ treĭ nebunĭ, iată că vine Medelnicerul din casă de la boerĭ şi poftesce pe Bălţăreţu. După ce-şĭ întinse bine giubeaua la guler, apucă işlicul de un colţ al perneĭ, păşì în cadenţă şi intră respectuos în odae la boerĭ, ploconindu-se în drépta şi în stînga cu mâna la pept pe inimă. Banul iĭ arĕtă lângă uşă un sipet acoperit cu un covor şi-ĭ

făcù semn să şadă, iar vornicul Scarlat Câmpineanu, cel maĭ limbut din toţĭ, începù a-ĭ vorbi ast-fel:

„Nene Ştefane! acu te-aĭ făcut şi dumnea-ta Rumân, că te-aĭ căsătorit cu o pămînténcă; aĭ case şi moşiĭ în pămîntul românesc şi trebue să te dóră inima şi pe dumnea-ta de ţara asta, că veḑĭ c'a îngenuchiat, nu o maĭ póte duce cu greutăţile care aŭ năpădit pe dînsa; numaĭ birurĭ şi angarale; n'a maĭ rĕmas bieţilor creştinĭ nicĭ cenuşe în vatră; le-aŭ murit vitele tot cărând la zaherèle pe la serhaturĭ. Bir peste bir, şi lude peste lude; sferturile din patru le-a făcut dóuĕ-spre-ḑece pe an; oeritul de la patru parale l'a suit la dóuĕ-ḑecĭ şi cincĭ, bez ploconul; acu a maĭ adăogat văcărit şi gostină; vinăriciul dóuĕ-ḑecĭ de parale de vadră; capanliiĭ aŭ tăiat nartul grâuluĭ la schelele Dunăriĭ pe şase leĭ chila şi pe cincĭ parale ocaua de unt şi de miere! Bătae de joc nepomenită! Fuge lumea peste Dunăre; s'aŭ spart o mulţime de sate. După celealalte tóte a început Grecul să ne şi omóre hoţesce: vĕrul Alecu Văcărescu, rădicat nóptea de ómeniĭ luĭ Vodă, nu se scie nicĭ pînă aḑĭ ce s'a făcut. Trebue cu orĭ-ce chip să scăpăm ţara de necazurile care aŭ dat peste dînsa, să o cortorosim de lăcustele din

Fanar, care nu se mai satură. Ne-am chibzuit în tot felul și iată ce am hotărît : să se ducă vornicul Niculae Dudescu cu o hârtie din partea țerii către Bonaparte. Dar uite! n'avem bani, și d'aia am trimis la dumnea-ta, nene Ștefane, să ne înlesnești, să ne împrumuți, cu siguranță, se înțelege, cu amanet de moșii."

Bălțărețu își pune bărbia în pumn, se gândesce, tușesce și rĕspunde :

— De! boerĭ dumnea-vóstră! cum sciți că e mai bine, că acu dumnea-vóstră sunteți țara, cum se ḑice, pânea și cuțitul; le sciți pe tóte și de bine și de rĕŭ. Noĭ suntem nisce păcătoși, nisce proști! facem cum ne ḑiceți; dar unde să vĕ găsesc eŭ banĭ în ḑioa de astădĭ, pĕcătosul de mine! că am să ieaŭ din tóte părțile; staŭ cu sipeturile pline de amaneturĭ și de sineturĭ, și nimenĭ nu-mĭ plătesce; că de! ce să ḑică cine-va, nicĭ n'aŭ de unde. La vre-o doĭ treĭ Armenĭ numaĭ a rĕmas ceva parale; dar unde te poți apropia de eĭ? Săptĕmâna trecută, nu mai departe, am avut o trebuință, de-mĭ crĕpa buza, de dóuĕ-sute de mahmudele și m'am împrumutat de la Manuc, ḑece la pungă pe lună (24%): i-am dat, ce să fac? eram strîns de gât.

După multe rugăminte și făgăduelĭ de tot felul, că i se va înlesni luarea otcupuluĭ vămi-

lor, al ocnelor ș'al poștelor, Bălțăreț̦u s'a îndu-plecat în sfârșit a împrumuta pe Dudescu cu 7 ½ la pungă pe lună (18 %), primind amanet tóte moșiile. La dobândă adăogând comisionul bancherilor și schimbul banilor cu Lipsca și cu Viena, împrumutul venea la 30 și la 40 % pe an.

Pe când eșise cloșca pe cer, boerii intrau unul după altul în butcile lor, fie-care precedată de dóuĕ masalale. Dudescu intră acasă ca să-și facă pregătirile de drum.

Nu trecuseră treĭ anĭ de la acea séră și averea cea mare a Dudesculuĭ, case și moșii, trecuse în mânile Bălțăreț̦uluĭ[1]). Pe fie-care lună,

---

[1]) Cine era Bălțăreț̦u și de unde venise el, nimeni nu ne-a putut spune alta decât că venise din Tîrnova, unde avusese băcănie, dar că nu era originar dintr'acel oraș; pronunț̦ia luĭ la vorbă era cam de Cuț̦ovlach saŭ de Arnăut. Bucurescenii s'aŭ pomenit cu dînsul de odată lipscan mare și bogat, cu daraverĭ de banĭ și de mărfurĭ cu Viena, cu Pesta, cu Brașovul și cu Lipsca, avênd palat mare boeresc între Strada Verguluĭ și Biserica Stelea în partea oraș̦uluĭ care a ars când cu focul din 1847. El a murit sărac cam pe la anul 1823, lăsând o singură fată și drept avere numaĭ casa cea mare de la Stelea. Ginere-sĕŭ, un mic negustoraș Cuț̦ovlach, după mórtea socruluĭ a luat numele de Bălțăreț̦u și a avut treĭ băeț̦ĭ, dintre carĭ cel maĭ mare a murit acum în urmă la 1874, iar celalalț̦ĭ doĭ sunt și astă-ḑĭ în viéț̦ă, unul mic funcț̦ionar la vamă, iar celalalt trăind cum póte. *Sic transit gloria mundi!...*

acest cămătar îĭ scotea câte o moșie la mezat și negăsindu-se concurenți, moșia rĕmânea pe séma luĭ, pe nimic; moșiĭ carĭ daŭ astădĭ cinci și șése miĭ de galbenĭ pe an, le-a luat Bălțăreț̦u de la mezat, la Cochiĭ-vechĭ, pe treĭ și patru miĭ de leĭ, galbenul valorând șépte leĭ.

Unde e astă-dĭ averea Bălțăreț̦uluĭ? Nimenĭ nu scie.

ION GHICA.

XXIII.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI.

BÂRZOF.

Londra, 1 Ghenarie, 1885.

Scumpul meŭ amic,

Audit-aĭ de unul Bărzof? Dacă n'aĭ audit, eŭ să-ți spuiŭ cine și ce era; căcĭ l'am vĕdut și l'am auzit cu ochiĭ și cu urechile mele.

Bărzof era, cum ḑice Românul, un om cât un munte : înnalt, gros și chipeș, ochĭ mititeĭ în fundul capuluĭ, umeriĭ obrazuluĭ scoșĭ și nasul numaĭ o fărîmiță de sfârc : tipul de Mongol cel maĭ bine caracterisat. După celealalte tóte, era și ciupit de vĕrsat și ciupit așa de

adânc că în fie-care gropiță se putea ascunde bobul de mazăre.

Născut în Bugiag, fusese însă crescut printre Românii de pe malul drept al Buguluĭ, unde tată-sĕŭ a fost anĭ mulțĭ cinovnic la spirtóse și vorbea românesce ca apa. Intrat de copil ca piser în cancelaria poliției, ajunsese *nacialnic* și dobândise cinul de *Calejki Savetnic*, în cât când îĭ vorbeaĭ, trebuia să-ĭ ḑicĭ cu respect „*Vasi-visoco-blagorodie.*“ El când vorbea începea cu „*Stotakoi ?...*“ și încheea cu „*Durac Moldavan ! ptiuuu!*“ în obraz. Ceva-ceva să-l fi contrariat, apoĭ striga „*Ia tebe siceas dam palki.*“ Se plimba prin oraș călare p'o scândură pusă pe patru rotile, stând înțepat cu mâna în șold. Căruciorul luĭ era tras de treĭ caĭ negrĭ în front; cel din mijloc, cu un cerc mare peste cap, trepăda de abia se puteaŭ ține de dînsul ceĭ doĭ lăturașĭ, galopând în fuga mare, cu capetele lăsate în jos, încordate la drépta și la stânga, de le da cómele de pămînt. Vizitiul, Timofeĭ, un băețel cu o pernă mare de catifea roșiă în cap, cât dînsul de înnaltă, mâna caiĭ d'a'n-piciórele, strigând într'una cu glas ascuțit și prelungit „Padii!...“, de fugea lume ade se prăpădea, căcĭ Timofeĭ nu căta peste ce da. Când trecea pe uliță, auḑiaĭ pe bieții creștinĭ vestindu-se unĭĭ pe alțiĭ cu „Fugĭ, mĕ, că trece

căruțul luĭ Sfântu Ilie.“ Era tot-d'a-una urmat de treĭ patru Cazacĭ de Don, plecațĭ pe caĭ, cu sulițele înnainte ca la bătălie, și băteaŭ de svântaŭ, căcĭ Bărzof era polițaiŭ nacialnic.

Mi-l aduc aminte când a venit acasă la noĭ. Cum a ajuns la scară a descălicat de pe scândură și s'a suit în fugă pe scară sdrăngănind sabia de tóte treptele; cum a găsit pe tata, i-a dat în mână un plic cu o pecete mare roșie. Tata, după ce a citit scrisórea, îĭ zise: „Am „spus Generaluluĭ că nu mĕ maĭ pot duce la „comisie; mi-aŭ murit pân'acuma treĭ ómenĭ în „curte din causa serviciuluĭ; destul un an de „dile; mi-am făcut rîndul, acu maĭ slujéscă și „alțiĭ.“ Bărzof ascultă cu atențiune cuvintele tatiĭ, dând din cap ca semn de aprobare, și plecă salutând și strîngênd mâna luĭ tata. Dar nu trecù nicĭ o jumătate de oră după plecarea luĭ, și vedem că intră în curte vestitul pazarnic urmat de un cazac; maĭ trece nițel și maĭ intră un alt cazac, ș'apoĭ altul, tot unul câte unul, pînă se făcură doĭ-spre-ḑece la numĕr. Care cum intra, descălica, lua frâul din capul caluluĭ, și-ĭ da drumul la fânărie; iar eĭ, atrași de mirosul bucatelor, trăgea care cum venea drept la bucătărie', unde într'o clipă nu maĭ rĕmânea nimica nicĭ în tingirĭ nicĭ prin dulapurĭ; mănâncă

tot şi beaŭ tot, şi tot cer ne'ncetat; apoĭ beţi şi sătuĭ peste măsură, se sue prin odăĭ şi în salon, cântă şi jócă chiuind, se tăvălesc pe mobile şi pe aşternuturĭ cu cismele pline de noroiŭ şi cu mantalele ude de plóie. Noĭ copiiĭ cu mama am fugit de acasă şi am mas nóptea la un vecin, căcĭ tocmaĭ a doua-ḑi a venit un ofiţer de a ridicat Cazaciĭ, după ce tata, de nevoe, se presentase dis de diminéţă la serviciul la care refuzase d'a se maĭ duce.

Acésta se numea *execuţie*.

Serviciul ce făcea tata de maĭ mult de un an era fórte periculos. Se înfiinţase un fel de comitet sanitar compus de maĭ mulţĭ boerĭ; scopul aceluĭ comitet nu era atât d'a opri bóla a se întinde, ci era maĭ mult a alege în oraş curţĭ, grădinĭ şi maidanurĭ, unde să se depue soldaţiĭ bolnavĭ, a îngropa pe morţĭ şi maĭ ales a îngriji să se adune şi să se trimită la corpurile respective puşcile, ranițele şi mantalele rămase de la soldaţiĭ morţĭ. Membriĭ comitetuluĭ eraŭ în contact necontenit cu epistaţiĭ, cu vătăşeiĭ şi chiar cu ciocliĭ, cu tot ce era molipsit, fără a se lua nicĭ o măsură profilactică, căcĭ era oprit sub pedépsă grea a ḑice că bóla de care mureaŭ cu miile pe ḑi era ciuma, saŭ a crede că era bólă lipiciósă. Din cele d'întâiŭ ḑile ale

intrării luĭ tata în acel serviciŭ, ni s'a bolnăvit vizitiul, şi mórtea luĭ ne procurase neplăcerea d'a fi duşĭ pe vreme de iarnă la mănăstirea Cernica, unde am petrecut şépte sĕptĕmânĭ la fum, în covergĭ de scânduri şi de rogojinĭ, de ne sufla vîntul din tóte părţile şi ne uda plóia şi de sus şi de jos. D'abia ne întórserăm acasă şi cade bolnav Arnăutul care întovărăşia pe tata; atuncĭ altă purificare, de astă dată la Plumbuita. Un al treilea cas a fost mórtea feciorului care înlocuise pe Ivancea Arnăutul, apoĭ alte şépte sĕptĕmânĭ la fum şi la aer. Ne întorsesem numaĭ de ḑece ḑile de la lazaretul de la Plumbuita, când primirăm visita de care am vorbit maĭ sus.

Relaţiunile de serviciŭ făcuse pe Bărzof prieten cu tata şi ne venea adesea în casă. Când i pomenea cine-va de ceĭ doĭ-spre-ḑece Cazacĭ cu execuţia, Bărzof îşĭ făcea cruce mare pe pept ḑicênd: *„Na ia i Bogu, cocon Tache, la mine nevinovat; slujba!“* şi urmà partida înnainte, întorcênd pe riga cu un chef nespus.

In vara anuluĭ 1829 războiul era în toiul luĭ; boerĭi ceĭ maĭ mulţĭ eraŭ trimişĭ pe afară, unĭi după cósa fânuluĭ pentru oştire, alţĭi după proviant, alţĭi ca comisarĭ şi dragomanĭ pe lângă generalĭi corpurilor carĭ împresuraŭ cetăţile de

pe malurile Dunării; cei cari mai rămaseseră în Bucuresci se adunaŭ ḑiua nóptea la Cornescu, unde sta tot-d'a-una pe masă un morman de aur la dispoṣiţiunea aceluia care avea cartea mai nesdrăvană. Acel metal avea o mare putere de atragere asupra ofiţerilor muscalĭ în general şi asupra luĭ Bărzof mai ales; el avea pe sotnica luĭ, care nu-l înşela nicĭ odată.

Boeriĭ nostri pe atuncĭ eraŭ mai toţi vênătorĭ marĭ şi călĕreţi vestiţi; le plăceaŭ caĭi arăbescĭ şi ungurescĭ; aveaŭ poştalióne de câte şése şi opt caĭ românescĭ iuţi ca smeiĭ; ţineaŭ prin curţi şi în casă câni, lupi, urşi, vulturi, corbi, privighetorĭ, cocorĭ, tot felul de pasĕrĭ şi de lighióne. Ca să nu citez decât câte-va celebrităţi, voiŭ amintì câniĭ zăvozĭ (moloşi), cât viţeiĭ de marĭ, aĭ luĭ Grigorie-Vodă Ghica, pe care îĭ hrănea ca să-ĭ pue să se bată pînă la mórte cu urşiĭ. Când se daŭ asemenea spectacole, Bucurescii toţi alergaŭ la Colintina care cum putea, pe jos, călare, în căruţă, în calească saŭ în teleguţă; îşi luaŭ merinde de acasă, şi câmpul de la Obor pînă la Plumbuita părea un bâlciŭ. Emoţiunile cocónelor eraŭ la aceste lupte tot atât de viĭ ca şi ale damelor spaniole la luptele *de los toros*.

Alecu Ghica Barbă-roşie avea pe Bercea,

un câne-lup cu códa şi cu urechile tăete din rădăcină, dobitoc fioros şi rĕŭ, care sta ḑioa şi nóptea culcat la uşa luĭ stăpânu-sĕŭ, dormind numaĭ dintr'un ochiŭ. Pe mulţĭ a maĭ speriat, pe mulţĭ a maĭ muşcat şi la mulţĭ a rupt din carne fiorosul Bercea. La asemenea întîmplărĭ, Barbă-roşie cădea cu dojana tot pe bietul păţit cu: „Na! bine ţi-a făcut, negñiobule, dacă nu-l laşĭ în pace!“ deşi omuluĭ nicĭ prin gând nu-ĭ trecuse să-l atingă saŭ să-l aţîţe. Bercea nu s'a putut împăca nicĭ de cum cu Muscaliĭ; sărea la eĭ când îĭ vedea trecênd pe la pórtă, aşa că într'o ḑi, luându-se la harţă cu treĭ soldaţĭ, a căḑut străpuns cu baionetele. Rănile ce a primit eraŭ aşa de adâncĭ în cât tóte îngrijirile doctorilor şi veterinarilor n'aŭ putut să-ĭ prelungéscă ḑilele, şi şi-a dat sfârşitul bietul câne când era încă în flórea vieţiĭ : împlinise numaĭ patru anĭ când a căḑut victima invasiuniĭ rusescĭ din 1828.

Costache Cornescu avea pe Moş-Martin, un urs mare negru, pe care-l crescuse de mititel cu o îngrijire cu totul părintéscă. Cornescu adesea povestea cum îĭ fusese milă de Moş-Martin când era puiŭ : l'a vĕḑut orfan fără tată şi fără mamă, căḑuţĭ amândoĭ într'o bătae la Petroşiţa sub glónţele Cojeştenilor, Corneştenilor şi Ghergănenilor. Pînă la vârsta de doĭ anĭ Mar-

tin era blând ca un miel şi plăcut; trăia prin casă, se plimba liber de gât cu boerii, cu cocónele şi cu ómenii din curte; nóptea dormea în braţele luĭ Vintilă; dar maĭ târdiŭ, începênd a da la palme în drépta şi în stînga, în urma cător-va sgârieturĭ cu unghiile, Cornescu fusese silit să-l isoleze şi de vre-o ḑece anĭ il ţinea în lanţ în fundul curţiĭ, legat de un stâlp nalt, în vîrful căruia era o rótă de car, unde se urca de-şĭ lua tainurile ce i le aducea amicul sĕŭ Vintilă la orele hotărîte.

Timofeĭ, vizitiul luĭ Bărzof, luase obiceiŭ de îndată ce lăsa pe stăpânu-sĕŭ la scară de se suea la cărţi, el se ducea în fundul curţiĭ şi se juca cu ursul; se punea la o distanţă afară de lungimea lanţuluĭ cu care era legat dobitocul şi tăbăra cu biciul pe dînsul şi-l bătea, şi-l bătea ceasurĭ întregĭ. De treĭ lunĭ Moş-Martin înghiţea acéstă umilinţă, dar pe mormăite; îşĭ făcea el planul sĕŭ de rĕsbunare, şi într'o ḑi, când începe bătaia biciuluĭ, ursul se tot trage încetul cu încetul înapoĭ, din ce în ce maĭ aprópe de stâlp; cu cât ursul se trăgea, cu atât Timofeĭ înainta, ca să-l pótă ajunge să-l bată peste ochĭ şi peste bot; pînă ce de odată fiara, făcêndu-şĭ vênt se repede din tótă lungimea lanţuluĭ îl ajunge cu laba, îl trage la dinsul şi-l

sfâşie în bucăţi. A strigat bietul băiat cât a putut, dar cine să-l audă tocmaĭ în fundul curţiĭ Cornesculuĭ, care era cât un bărăgan de mare!

Ca să-ţĭ facĭ o idee de întinderea cuprinsuluĭ luĭ Cornescu, închipuesce-ţĭ că pornescĭ din colţul caseĭ Blaremberg, unde este ministerul afacerilor străine şi mergĭ pe strada Academieĭ pînă în dreptul bisericeĭ Sfântul-Nicolae-dintr'o-ḑi, şi apoĭ de acolo o ieĭ în sus pe strada Ieniĭ pînă în pórtă la Mazar-Paşa, şi încheĭ pătratul cu dóuĕ liniĭ parale, una stradeĭ Academieĭ, şi cealaltă stradeĭ Ieniĭ; veĭ avea ast-fel cuprinsul curţiĭ luĭ Cornescu, o adevĕrată moşie: tot spaţiul pe care se află astăḑĭ otelurile Ioji, Union, Regal, cu strada Regală şi cu o mulţime de case din fund şi din strada Ieniĭ. Glasul nenorocituluĭ se perdea în pustietate.

După ce Bărzof a isprăvit talia la cărţĭ şi şĭ-a băgat în pungă purcoiul de galbenĭ care se grămădise dinaintea luĭ, ese în scară şi strigă, strigă pe Timofeĭ în zadar; dar în loc de Timofeĭ cu trăsura vine Vintilă, sărind într'un picior, ḑicêndu-ĭ riḑênd: „Aŭ! Dumnea-ta să trăescĭ, că pe Timofeĭ l'a mâncaaa...t Moş-Martin, şi nu maĭ striga de geaba.“ A trebuit tótă iscusinţa luĭ Vintilă şi tótă încrederea de care se bucura

pe lângă urs, ca să-ĭ lase din labe cadavrul nenorocituluĭ băiat.

Maĭ rĕĭ şi decât ursul eraŭ câniĭ din curtea Cornesculuĭ. Când treceaĭ pe acolo, nóptea maĭ ales, te pomeneaĭ de odată ocolit din tóte părţile; ulucile eraŭ ciur de găurile prin care eşeaŭ la uliţă câniĭ cu grămada, cât simţeaŭ pe un trecĕtor; părăsise lumea drumul pe acolo. Eŭ, într'o nopte, am vrut s'o paţ cât de bună, căcĭ din nebăgare de sémă apucasem pe strada Ieniĭ; am scăpat cu faţă curată numaĭ mulţumită săbieĭ sublocotenentuluĭ Brătianu; ne-am pus spate în spate dând în drépta şi în stânga eŭ cu băţul el cu sabia, şi numaĭ aşa de abia am putut opera o retragere onorabilă până acasă la mine unde este astădĭ otelul Brofft.

Tot se maĭ găsesc şi acum pe la noĭ ómenĭ cărora le place să aibă în curte saŭ în casă câte un dobitoc fioros, un lup, un vultur saŭ şi chiar un mândru leŭ.

Bărzof cu Pazarnicul şi cu generalul Zaltuchin, preşedintele cu deplină putere asupra Principatelor, formaŭ o treime tot de o fiinţă sub firma : *„Ia nevinovat, slujba!“* sub care se ocroteaŭ tóte abusurile şi nedreptăţile rusescĭ. Sistemul lor era de a nu asculta nicĭ odată o jăluire, ci d'a apuca cu gura înnainte, ca să in-

spire spaimă, ca jăluitorul să fugă de témă să nu paţă una şi mai rea decât pricina pentru care venea să se plângă. Şi iată cum procedaŭ. Era poruncă strajnică de la Împĕratul să nu supere pe sudiţĭ (supuşĭ străinĭ), să nu le pue cuartir, să nu le céră rechisiţiunĭ, etc. Banul Brâncoveanu, fiind că era principe al sfântuluĭ Imperiŭ Roman, era în idee că trebue să fie tratat ca un sudit austriac. Într'o ḑi se pomenesce cu Bărzof că-ĭ aduce în cuartir pe Mareşalul Dibicĭ, care venea să iea comanda oştirilor, înlocuind pe bătrânul mareşal principe Witgenstein, şi scóte pe Brâncoveanu din casele de sus, înghesuindu-l cu tótă familia în câte-va beciurĭ. Atins în mândria sa, Brâncoveanu trimite pe un nepot al luĭ să esplice generaluluĭ Zaltuchin situaţiunea excepţională în care se afla, şi să-ĭ céră să fie cruţat. Tînĕrul sol vorbea franţuzesce ca apa şi era elocuent; ajuns la palat, începe pe un ton oratoric a expune generaluluĭ Zaltuchin scopul pentru care era trimis, după regulile retoricescĭ, cu trope, figurĭ, gesturĭ şi jocurĭ de fisionomie; Zaltuchin în loc de a-l asculta pînă la sfârşit şi a-ĭ rĕspunde în cestiune, deodată se înfuriéză şi bate din picior strigând: „Afară! afară! paşol! ce te strîmbĭ la mine?“

în cât bietul sol a luat'o la fugă speriat, uitând şi exord şi naraţiune.

Se cutremura lumea când auḑea de Zaltuchin. El era vestit în tótă Rusia pentru violenţa şi străşnicia sa. Când poruncia ceva, nu încăpea vorbă, trebuia să se facă. Dacă cerea cară pentru transporturĭ trebuincióse pentru oştire şi i se rĕspundea că vitele aŭ murit de epizootie, el rĕspundea : „Eĭ bine, să se înhame ómenĭ;" şi bieţiĭ locuitorĭ eraŭ supuşĭ cu biciul Cazacilor să ducă carăle înhamându-se în locul boilor. Dacă vre-un boer îndrăsnea în divan să facă cea maĭ mică observaţiune asupra vre-uneĭ mĕsurĭ ordonate de dînsul, era îndată surghiunit. Mitropolitul Grigorie, mergênd într'o ḑi la dînsul să-l róge să fie maĭ îngăduitor cu creştiniĭ, el, în loc de a-ĭ rĕspunde, chemă îndată pe Bărzof şi-ĭ ordonă să-l trimită peste graniţă. Peste dóuĕ-ḑecĭ şi patru de ore, acel om sfânt era dat afară din eparchia luĭ şi dus surghiun în fundul Rusieĭ, unde a fost deţinut cincĭ anĭ.

Aceia însă carĭ cunosceaŭ bine pe generalul Zaltuchin şi carĭ trăiseră cu dînsul în intimitate spuneaŭ că era omul cel maĭ drept, cel maĭ cinstit şi maĭ milos, şi că ordinele crude ce da le da cu inima sângerândă. Mulţi asiguraŭ că adresase Impĕratuluĭ raporturĭ sfâşietóre a-

supra stării de jale în care se aflaŭ Principatele, ḑicênd că purtarea Rusiei în Principate merită reprobarea lumeĭ întregĭ.

Ruşiĭ aŭ privilegiul de a fi rĕĭ, cruḑĭ şi nedrepţĭ şi d'a fi tot-d'odată ómeniĭ ceĭ maĭ buniĭ la suflet şi ceĭ maĭ plăcuţĭ; eĭ pun tóte faptele cele neomenóse sub firma : *„Ia nevinovat... slujba!“* cum ḑicea Calejki-Sovetnicul Bărzof, care afară din slujbă era omul cel maĭ plăcut, sufletul cel maĭ bun şi maĭ milostiv, omul luĭ Dumneḑeŭ cum s'ar ḑice.

Zaltuchin a murit de ciumă voind să dovedéscă că bóla de care mureaŭ soldaţiĭ cu miile în curţĭ şi pe maidanurĭ, nu era nicĭ ciumă nicĭ bólă lipiciósă. A fost înlocuit cu un om inteligent, plăcut şi bine crescut, cu generalul conte Pavel Kisselef, un camarad al Impĕratuluĭ Alexandru.

Touvenel, ministrul afacerilor streine al luĭ Napoleon III, vorbind de contele Kisselef când era ambasador la Paris, ḑicea : „Je n'ai pas connu de vieillard plus accessible aux idées grandes et généreuses.“ Pe atunci generalul Kisselef era trecut de opt ḑeci-şi-cinci de anĭ.

Când i-am fost presentat, la 1862 la un prânz la ministerul afacerilor streine la Paris, a stat mult de vorbă cu mine, întrebându-mĕ

de o mulţime de ómenĭ pe carĭ îĭ cunoscuse, şi din carĭ mulţĭ trăiaŭ pe atuncĭ, şi mĭ-a ḑis: „Je me rappele avec bonheur des cinq années que j'ai passé dans votre pays, et tout ce qui lui arrive d'heureux me fait plasir; je regrette beaucoup que vous n'ayez pas su rendre heureuse la partie de la Bessarabie que le traité de Paris a donné à la Moldavie. Ce pays, que la solicitude de l'Empereur Alexandre et de l'Empereur Nicolas avait rendu si riche et si prospère, votre administration l'a réduit à la plus complète misère : il arrive tous les jours à Pétersbourg des plaintes et des lamentations de la part des habitants d'Ismaïl et de Bolgrad."

Am raportat atuncĭ aceste cuvinte Domnitoruluĭ Cuza, ḑicêndu-ĭ că ele îmĭ făcuseră mie mare impresiune şi că mi se păreaŭ un rĕŭ prognostic pentru viitorul Bassarabieĭ.

ION GHICA.

XXIV.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI.

INSULA PROSTA.

Londra, 30 Maiŭ, 1885.

Scumpe amice,

Citisem, nu maĭ ţin minte în ce autor, că în gura Atlanticeĭ, cam printre gradele 50° 31′ şi 51° Nord, 1° şi 1° 59′ Ost, se află o insulă numită *Prosta;* un mic pămînt pe suprafaţa măriĭ care sémănă cu o bróscă ţestósă cu gâtul întins şi cu gura căscată, de parc'ar vrea să îmbuce treĭ vîrfurĭ de stâncĭ de piatră ce es din apă şi care se numesc *Acile.* Intinderea insuleĭ, mĕsurată în sbor de pasĕre, ne spune

geograful, este de 60,000 de hectare, cam cât moşia repausatuluĭ logofĕt Alecu Balş.

Numĕrul *Prostenilor* saŭ *Prostilor*, adică al locuitorilor insuleĭ, se sue cu mic cu mare la 90,000 de suflete, plugarĭ, marinarĭ, pescarĭ, meseriaşĭ şi comercianţĭ; iarna însă populaţiunea merge pînă la 150,000 şi chiar la 200,000 cu streiniĭ carĭ merg de petrec acolo lunile cele recĭ ale anuluĭ.

In călătoriile mele trecusem de multe orĭ pe lângă Prosta, fără să fi avut curiositatea să o visitez, ba încă de vre-o dóuĕ orĭ bastimentul pe care eram a şi abordat într'una din schelele eĭ, avênd a lua şi a lăsa mărfurĭ şi pasagerĭ; dar atuncĭ, fie lene, fie lipsă de timp, n'am pus piciorul afară din corabie. In tómna anuluĭ 1884 însă, vaporul Urania al Companieĭ Cunard, pe care mĕ afiam, abordând într'un port al aceleĭ insule numit *Vacile*, şi simţindu-mĕ rĕcit şi prins de friguri, mi-am luat sacul şi pătura şi m'am coborît la otelul *Braţele-deschise* din faţa debarcaderuluĭ, pe cheŭ.

Cum am intrat în camera ce mi s'a dat, am cerut un ciaĭ ferbinte cu mult rum, pe care l'am bĕut pe nerĕsuflate, după ce m'am înfăşurat într'o plapomă de flanelă grósă. Când m'am trezit a dóua-ḑi, un sóre bine-făcĕtor umplea

camera de lumină şi de căldură; simţeam în plămânĭ un aer curat şi plin de viaţă. Nicĭ vine încordate, nicĭ durere de cap; tóte periseră ca prin descântec. Pornisem de pe continent pe o ḑi de tómnă rece, umedă, ploiósă şi întunecósă, şi după treĭ ore de călătorie, găseam cea maĭ frumósă ḑi de primă-vară, într'o climă ospĕtósă şi plăcută.

Simţindu-mĕ bine de tot, m'am coborît în sala de mâncare, am dejunat cu o poftă necunoscută mie de multă vreme, am cerut un servitor de piaţă şi am pornit să visitez curiosităţile oraşuluĭ luând'o în sus pe stradă.

La tot pasul admiram frumuseţea caselor şi a grădinilor, varietatea de architectură de bun gust, şi starea de curăţenie a stradelor; în tot d'alungul uliţeĭ, mĕ aflam între dóuĕ grădinĭ d'a drépta şi d'a stânga; casele nicĭ una ridicată maĭ sus de dóuĕ caturĭ; simţiaĭ bine că aerul şi razele sóreluĭ se plimbaŭ liber printr'însele; faţadele cele maĭ multe eraŭ acoperite, pînă la streaşină, cu plante suitóre; Trandafirĭ, Glicină, Ederă, Pasifloră, Bignoniĭ şi Iasomiĭ, carĭ încadraŭ ferestrele şi uşa de la scară de păreaŭ nisce tablourĭ. Zidurile de la uliţă dinaintea caselor numaĭ de treĭ saŭ patru palme de la nivelul paveleĭ, eraŭ înnălţate printr'un gard

viŭ tunş pe culme, format de copăceĭ ghimpoşĭ, mărăcinĭ de tot némul şi glădicĭ, printre carĭ se ridicaŭ ceva maĭ sus Laurĭ, Oleandri şi Myrth; între case şi zidurile din uliţă, grădină cu potecĭ de nisip roşu, încunjuraŭ partere de gazon insmălţate cu florile cele maĭ delicate, maĭ rare şi maĭ frumóse. In fie-care grădină câte treĭ şi patru copacĭ marĭ Cedri de Liban, Arocariĭ, Ciparoşĭ...; grădinele despărţite una de alta numaĭ prin gărduleţe viĭ, şi la spatele fie-căreĭ case grădină de pomĭ roditorĭ şi de legume. Starea stradelor admirabilă : pavaj de lemn cubic, brad cătrănit, stropit, măturat şi spălat ḑiua şi nóptea; la fie-care ḑece paşĭ gurĭ de apă ţişnitóre care se urcaŭ cu repeḑiciune pînă în vîrful cel maĭ înalt al caselor; necurăţeniile luate de apă curgeaŭ prin gratiĭ de fer în canalul colector de sub stradă, în cât paveaua părea un adevĕrat parchet de salon; trotoarele tóte de asfalt saŭ de lespeḑĭ de piatră.

Din distanţă în distanţă linia grădinilor era întreruptă de un şir de magaziĭ, care se ţineaŭ lanţ una de alta, eşite în faţa stradeĭ: o brutărie, o băcănie, o librărie cu tot felul de cărţĭ scolastice şi de ziare, o măcelărie, o pescărie, o păsĕrărie şi vênătorie de cea maĭ mare curăţenie cu mese de marmură, acoperite cu bolo-

vanĭ de ghiaţă ca să nu fie nicĭ stricăciune nicĭ miros, după aceea o tutungerie, o cărciumă, o cismărie, o croitorie, o magazie de stofe, o ferărie şi o tîmplărie.

Ajuns la punctul culminant al stradeĭ, ciceronele mĭ-a propus să visitez biserica veche, povestindu-mĭ tóte minciunile ce le auzise şi el de la moşĭ-strămoşĭ. Mĭ-a spus cum ctitorul bisericeĭ, vestitul cavaler Zalatar, s'a călugărit de ciudă fiind-că nu putuse să se ţie în zidurile Ierusalimuluĭ, unde intrase de treĭ orĭ cu asalt, urmat de cincĭ tovarăşĭ aĭ luĭ, tot cà dînsul de vitejĭ, şi cum acel cavaler călugăr, acum prefăcut în strigoiŭ, vine din când în când de cere armătură de bătălie nóuă, de câte orĭ se schimbă Vicarul. Chiar în cea dintâĭ nópte ce noul prelat petrece în palatul Vicariatuluĭ, Zalatar îĭ apare în haine rupte şi soióse şi cere să i se dea armătură nóuă. Vicarul nu lipsesce de a-ĭ împlinì cererea, îĭ pune lângă peatra sub care a fost înmormîntat, o cămaşe de zale, gambiere, brăţare, coif, pavĕză şi paloş pe carĭ cavalerul vine pe nevĕdute de şi le iea, şi plécă lăsând în loc pe cele vechĭ sparte şi scofâlcite de lovieturĭ de dagă şi de busdugan. Apoĭ nu se maĭ arată iar cu aniĭ, pînă la numirea altuĭ vicar. Ciceronul meŭ, profitând de mirarea ce mĕ

cuprindea la povestirea acestuĭ basm, mi-a recomandat cu stăruinţă să nu cum-va să închiriez casă fără să-l consult pe dînsul ca să nu daŭ şi eŭ peste vre-o stafie saŭ strigoiŭ, cum aŭ păţit'o mulţĭ.

— Uite veḑĭ, îmĭ ḑise el, casa cea de colo, un adevĕrat castel domnesc, încunjurat de cea maĭ frumósă grădină, îl poţĭ închiria cu dóuĕ sute de francĭ pe lună, mobilat gata; el stă de ḑece anĭ închis, căcĭ nimenĭ nu îndrăsnesce să dórmă acolo; este jos o cameră în care vine în tóte nopţile vechiul calăŭ al Baronuluĭ şi face sgomot ascuţindu-şĭ satârul, de nu poţĭ dormì.

Eŭ, vĕḑênd uşa de la scara clopotniţeĭ deschisă, am apucat pe dînsa în sus şi m'am suit pînă la galeria cea maĭ înaltă, care este în punctul cel culminant al insuleĭ. De acolo are cine-va o vedere din cele maĭ încântătóre. In port şi afară de port pe marea albastră şi încreţită veḑĭ sute de corăbiĭ marĭ şi micĭ cu pânzele albe întinse, bărcĭ de tóte mărimile şi de tóte formele, vapóre de tot felul care se duc şi vin în sus şi în jos, lăsând în urmă-le dungĭ argintiĭ.

De la semicercul portuluĭ pornesce în sus la deal ca o apărătóre o mulţime de strade d'a curmezişul stradelor circulare paralele cu cheiul. In tóte părţile veḑĭ câmpia verde presărată cu

case, pavilióne şi casteluri încunjurate de parcuri şi grădini. Mai în depărtare, cât vedi cu ochii, câmpul vesel şi bogat străbătut de tot felul de maşini şi instrumente : pluguri, grape, tefeluge, secerători, cositóre, fănóse cu câte un cal, cară încărcate cu snopi cât casele de mari, ducênd grâul la treerători; pământul tot împărţit în parchete în care vedeai vite cornute, cai şi oi tolănite în iarbă; fie-care parchet ocolit cu şanţuri pline cu apă, tarlalele de deosebite mărimi despărţite unele de altele prin garduri vii, şi la mijloc casă cu un rând acoperită cu trestie, ocolite cu parter de gazon şi flori, la spate curte şi jur împrejur grajdiuri, şoproane, clăi de snopi de grâu şi şire de fân şi de paie.

Adresându-mĕ cătră servitorul de piaţă, i-am dis arătându-i unul din acele aşezăminte :

— Cunoscĭ pe vre-unul din posesorii acelor case? Aş dorì să visitez una dintr'acele ferme.

El îmi rĕspunse cu mirare :

— Dar ce să vedĭ acolo, Domnule? Aceia sunt nisce ómeni săracĭ, nisce proştĭ, nu sciŭ să vorbéscă decât de plug şi de crescerea vitelor, n'aĭ ce vedea la dînşii, aidem mai bine să te duc pe cheŭ, că de acum încolo începe a venì lumea cea elegantă la plimbare şi la băĭ; uite s'a şi adunat musica, să vedĭ doĭ înnotătorĭ

vestiţĭ carĭ aŭ pus rămăşag să se ducă în mare, cale de dóuĕ kilometri. Avem dóuĕ fete frumóse care înnótă aşa de bine în cât aĭ ḑice că sunt chiar Naiade; vin de se scaldă în mare în tóte ḑilele.

Cu tot indemnul iscusituluĭ meŭ conducĕtor, coborându-mĕ din clopotniţă am luat'o pe un drum care ducea spre una din acele case de cultivator. Trăgênd clopoţelul de la portiţa grădiniĭ din şosea a venit o fetiţă ca de ḑece anĭ, veselă, uşóră, albă, cu ochĭ marĭ albastri şi cu pĕrul galben buclat pe spate, îmbrăcată fórte simplu dar curat, o rază veselă de primăvară. Spuindu-ĭ că doream să vorbesc cu stăpânul aceluĭ cuprins, ne-a întrodus graţios într'o cameră din stânga tindeĭ, salon cu masă de mahon, fotoliurĭ şi scaune de piele, şi după cincĭ minute de aşteptare ne aflam în faţa proprietaruluĭ; un om ca de cincĭ-ḑecĭ de anĭ care mĕ întrebă cu cea maĭ mare amenitate despre scopul visiteĭ nóstre; spuindu-ĭ că eram doritorĭ d'a cunósce cum trăesc în acea insulă ómeniĭ de la ţară, el s'a dus şi a scos din dulap o tavă pe care era o sticlă de vin de Porto şi câţĭ-va pesmeţĭ, a umplut treĭ pahare şi ne-a salutat de buna nóstră venire la casa luĭ, oferindu-se să ne arate

tot ce posedă şi să ne dea tóte lămuririle ce-ĭ vom cere şi va fi în stare să cunóscă.

La întrebarea mea dacă făcea plugărie saŭ crescere de vite, s'a părut mirat şi mĭ-a rĕspuns :

— Cum aş putea face una fără alta? Cum aş putea lucra pămîntul dacă nu l'aş îngrăşa, şi cum l'aş îngrăşa dacă n'aş ţinea vite? De-aş ţinea numaĭ vite, cum le-aş hrăni dacă n'aş cultiva pămînt? Ce-aş face cu gunoiul dacă nu l'aş pune pe semănăturĭ? Sistemul nostru al Prostilor cultivatorĭ, este de a nu lepăda nimica şi d'a nu scóte din cuprinsul nostru, al fie-căruia, decât ceea ce putem duce la târg, adică producte curate şi vite bune.

Esprimându-ĭ dorinţa de a-ĭ vedea vitele, el ne-a dus pe uşa din fundul tindeĭ într'o curte în dosul caseĭ, de unde am intrat într'un grajd cu treĭ despărţiturĭ, de o curăţenie demnă de a figura chiar în Olanda. Acolo ĭmĭ ḑise, arătându-mĭ o vacă galbenă culcată într'un aşternut de paie, o vacă fără córne, de talie mijlocie, mică la óse dar grea la carne, cu ugerul cât o baniţă de mare, plin de lapte :

— Iată cea maĭ bună amică a familieĭ, ea ne dă pe tótă ḑioa ḑece pînă la doĭ-spre-ḑece litri de lapte pe care îl împărţim în treĭ : doĭ litri pentru cafea, ceaĭ şi bucătărie, cinci pentru

unt, iar cu ce mai rămâne şi cu cât mai luăm de la celealalte vite facem brânză.

— Dar viţelul unde este?

— Viţelul l'am vîndut pe şése-ḑecĭ de francĭ când era de şése lunĭ. Vaca vine singură la muls, şade mai mult prin curte pe lângă casă, se duce fórte rar la păşune; hrana eĭ nu ne costă maĭ nimica, mănâncă tot ce rămâne de la ospeţele nóstre : cojĭ şi răsăturĭ de legume, fărămiturĭ de pâne; îĭ plac cu deosebire lăturile de la spălatul farfuriilor şi tingirilor; ea este blândă ca un copil, e născută şi crescută în grajd la mine, am cumpĕrat pe mă-sa cu opt-sute de francĭ de la un crescĕtor de vite de aicĭ de la noĭ, este de un soiŭ fórte căutat chiar şi afară din insulă, pe continent, atât pentru bunătatea lapteluĭ cât şi pentru calitatea cărniĭ.

— Trebue să fie vacă de Sviţera, sémănă cu vacile din cantonul Uri.

— Nu, domnule, este un soiŭ al nostru curat indigen, dobândit de un proprietar de aci prin selecţiunĭ succesive. Bătrânul Magnus, om fórte bogat, a cheltuit o avere mare tot încercând să întroducă fel de fel de soiurĭ; a adus taurĭ şi vacĭ din cele maĭ vestite cireḑĭ din lume; dóuĕ, treĭ generaţiĭ se păstra soiul, da resultate

frumóse, dar apoĭ, de la a treia generaţie începea să degenereze, vitele deveneaŭ osóse, cornorate, uşóre la cântar, slabe de picióre, sărace de lapte; carnea devenea buhavă şi fără gust, vitele eraŭ fórte espuse la bólele de gură şi de unghiĭ. Fiul luĭ Magnus a desfăcut tóte vitele ce-ĭ rĕmăsese moştenire şi a apucat alt sistem; a cumpĕrat taurĭ şi vacile cele maĭ bune şi maĭ frumóse din insulă, soiŭ de ţara nóstră şi, împărechindu-le cum a ştiut el, a ajuns încet încet şi din generaţie în generaţie a dobândì vite din ce în ce maĭ bune; astă-ḑĭ avem a ḑecea generaţie şi vitele merg tot îmbunătăţindu-se, în cât cine le vede nu crede că sunt neam curat autohton. Magnus fiul a făcut o afacere strălucită, pe tot anul vinde patru-ḑecĭ pînă la cinciḑecĭ de părechĭ de boĭ, şi-ĭ vinde pe şépte sute şi o mie de francĭ bucata; a câştigat tot ce pierduse tată-sĕŭ şi a adus şi un mare folos agriculturei nóstre; vitele de acest soiŭ mănâncă maĭ puţin decât celealalte, sunt maĭ pĕróse, rabdă la frig şi la plóie; nu aŭ trebuinţă să fie ţinute la grajd, şed tótă iarna în liveḑĭ, iar când le răsbesce vêntul saŭ plóia, se duc singure de se adăpostesc sub şură.

Trecênd în al doilea compartiment al grajduluĭ am găsit o iapă mare, frumósă fără că-

pĕstru, slobodă în grajd, mânzuluĭ eĭ d'abia i se vedea botul din paiele în care sta culcat. Cum ne-a simţit a sărit voiniceşte în picióre şi a venit la stăpân, căutându-ĭ în buzunar dor d'o găsì ceva zahar.

— Asta e o iapă, îmĭ ḑise, pe care n'o înham pînă nu s'o face mânzul de un an; armăsarul eĭ era de neam; a fost plătit de comuna nóstră şése miĭ de francĭ. Când s'o face mânzul tretin, sper să iaŭ pe dînsul cel puţin o mie de francĭ. Maĭ am încă cincĭ iepe cu mânzĭ care sunt la ham la câmp la muncă; eŭ vînd tot anul câte un tretin saŭ doĭ. Un cal crescut de mine a câştigat an la alergărĭ un premiŭ de treĭ miĭ de francĭ.

In mijlocul curţiĭ între grajd şi magaziĭ, zăcea în lene un porc mare negru, golaş. Sătulul dobitoc, după maĭ multe îmboldirĭ cu bastonul, de-abia s'a ridicat; piciórele luĭ nu se vedeaŭ din paie, pântecele îĭ da de pămînt.

— De vre-o dóuĕ ḑile a început să mănânce maĭ puţin, semn că a ajuns la apogeul grăsimiĭ; de acum în-colo o să încépă a slăbì, a-şĭ mânca din grăsime cum se ḑice; am fost aḑĭ-diminéţă de m'am învoit cu măcelarul, o să-l taie mâne şi o să-ĭ cântăréscă tóte părţile, una, câte una. M'am tocmit să-mĭ dea la orĭ-ce ce-

rere a mea din fie-care parte jambon, muşchiŭ, slănină, cârnaţĭ, cât or trage la cântar mâne când voiŭ tăia porcul. Măcelarul face o afacere bună, căcĭ el póte să ia pe porc banĭ chiar îndată, pe când cu mine se răfuesce treptat; căpăţîna i-o las câştig pe d'asupra.

In fundul curţiĭ lucra o treerătóre cu o locomobilă de putere de patru caĭ, un car tras de dóuĕ iepe aducea snopĭ de grâŭ şi pe câţĭ nu-ĭ prididea maşina să-ĭ bată din car, ĭĭ descărca într'o clae rotundă terminată în vîrf ca un con. Claea era aşa de bine îndesată şi ticluită că părea zidită, era pusă pe un pat de scânduri pe o grópă în care se putea scurge apa în cas de plóe, aşa că grâul putea sta anĭ întregĭ nebătut în snopĭ, netreerat, fără a se teme de a fi rĕsbit de udătură saŭ spulberat de vijelie. Carul, după ce descărca snopiĭ, se întorcea iar la urma secerătóreĭ, şi dacă nu găsea destuĭ snopĭ gata ca să facă o încărcătură, se punea pe urma cositóreĭ şi încărca fân. Fânul era dus şi aruncat într'o grópă adâncă şi când se făcea grosimea fânuluĭ de dóuĕ saŭ treĭ palme, se aşezaŭ peste dînsul scândurĭ, pe care se puneaŭ după aceea, bolovanĭ de piatră, bucăţĭ de fer şi orĭ-ce alte greutăţĭ de apăsa fânul. A doua ḑi, când se strîngea alt fân de pe câmp, se ridica patul de

scânduri, se arunca fânul cel nou peste cel îndesat, şi când se făcea noul strat de alte dóue trei palme, iar se punea peste dînsul patul de scânduri cu greutăţi, şi tot ast-fel pînă se făcea grămada mare de eşia din grópă afară. Acesta se numesce fân *incilat*. Vitele îl mănâncă fórte bine, e mai hrănitor, pentru că păstréză tot mustul, şi nici nu mucezesce, nici nu miróse.

Am întrebat pe cultivator dacă maşina de bătut era proprietatea sa, şi cât plătea maşinistului şi fochistului, şi mi-a rĕspuns că el nu se încurcă cu ast-fel de belele, că plătea proprietarului maşinei cu suma de snopi traşi prin maşină; că ast-fel îl ţinea un franc costul treeratului unui hectolitru de grâu, pe când pe ceĭ carĭ aŭ încercat cu maşinele lor îĭ costă mult mai mult, câte doĭ şi treĭ francĭ bătutul unui hectolitru, fără a mai vorbì de necazurile cu maşiniştiĭ şi cu reparaţiile maşineĭ.

Intr'o livede ca de un hectar şi jumătate păsceaŭ în linişte vre-o dóuĕ-ḑecĭ de oĭ din cele mai frumóse, cu mieiĭ cât şi dînsele de marĭ; ele trăiaŭ acolo fără cânĭ şi fără cioban, tótă îngrijirea lor eraŭ treĭ jghiaburĭ de piatră pline cu apă împrejurul fântâniĭ, şi într'un colţ al livedeĭ o şandrama de scânduri rezemată pe câţi-va stâlpi

de zidărie, acolo se duceaŭ oile singure de se adăposteaŭ de vreme rea.

— Cum se face, îl maĭ întrebaiŭ, că câmpul este acum pe tómnă de un verde aşa de viŭ, şi grâul aşa de sănătos; nu am vĕdut nicĭ un fir de iarbă îngălbenit de secetă saŭ de plóie, nicĭ un spic de grâŭ care să nu fie plin de bóbe pînă în vîrf? Iată rĕspunsul ce mĭ-a dat:

— Sunt vre-o dóuĕ-decĭ de anĭ, holdele nóstre eraŭ maĭ în toţĭ aniĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin bântuite, mănate şi pălite, saŭ de plóie multă saŭ de secetă; se mănaŭ maĭ ales de câte orĭ după plóie da un sóre ferbinte; picăturile de apă rĕmase pe foĭ produceaŭ prin razele sóreluĭ efectul lintelor de sticlă carĭ concentréză razele şi ard. Acum aceste inconveniente nu maĭ esist de când am drenat câmpiile. De vre-o dece anĭ încoa maĭ că nu găsescĭ în Prosta o palmă de pămînt nestrăpuns, d'a lungul şi d'a curmezişul, de olane de pămînt, prin poriĭ cărora asudă apa dintr'însele; apa din olane se strecóră în pămînt când pămîntul este uscat de secetă saŭ petrece din pămînt în olane când plouă prea mult. Drenurile sunt îngropate la o adâncime la care nu le póte ajunge ferul pluguluĭ să le spargă; ele comunică la deal şi la vale cu şanţurile de irigaţiune, şi daŭ unele într'altele,

formând ca un fel de rețea. Când e secetă astupăm drumurile la vale ca să remâe pline cu apa care le vine din șanțurile de la deal, atunci apa din drumuri strecurându-se prin porii olanelor ține reveneală. Dacă din contra plouă mult în cât ar sta apa băltace pe câmp, închidem gurile drumurilor în șanțurile de la deal, ș'atunci olanele se golesc, și apa din plóie, în loc de a sta pe holde, se infiltréză prin porii olanelor și se scurge în șanțurile de la vale.

— Dar acésta trebue să fie o cheltuială mare!

— Intâia așezare a drenurilor costă; un hectar nu se póte drena cu mai puțin de cinci sute de franci, dar după aceea întreținerea în bună stare nu costă decât ₫ece până la doi-spre-₫ece franci pe an de hectar; dar apoi face, căci producțiunea este asigurată și calitatea productelor devine mai bună, bobul mai mare și mai hrănit.

— Câte hectare ai dumnea-ta, domnule, în cuprinsul dumitale?

— Eŭ am, domnul meŭ, patru loturi și un sfert, din cari dóuĕ mi-aŭ rĕmas moștenire, iar celealalte le-am cumpĕrat succesiv de la nisce vecini.

— Dar ce înţelegĭ dumnea-ta prin cuvîntul lot?

— La noĭ un lot de pămînt este de patru hectare. O fermă nu póte fi maĭ mică de un lot. Este dovedit prin esperienţă, că o fermă maĭ mică de patru hectare în loc de a da venit, aduce pagubă, căcĭ nu póte să facă şi plugărie şi să ţie şi vite. Agricultoriĭ carĭ aŭ numaĭ un lot îl împart ast-fel : o jumătate îl destină pentru casă, grădină, curte, grajd şi magazie, iar celealalte treĭ hectare şi jumătate le împart ast-fel : un hectar şi jumătate îl cultivă cu arătura de grâŭ, cu cartofi, bob, fasole, napĭ, şi dóuĕ hectare le are pentru vite, păşune şi fân.

— Dar aceĭ carĭ aŭ maĭ puţin de un lot de patru hectare, carĭ aŭ numaĭ dóuĕ hectare, de exemplu, cum fac?

— Acésta nu se póte, fiind-că lotul este o unime agricolă indivisibilă. Un om póte să aibă maĭ mult de patru hectare, dar nu póte avea maĭ puţin; o fermă maĭ mică de patru hectare, este ruinătóre şi dă nascere sărăcieĭ.

— Cum? Un om are un lot şi lasă treĭ copiĭ, la împărţéla moşteniriĭ o să le vie la fiecare câte un hectar şi o treime.

— Acésta nu se póte, căcĭ după legea nóstră a Prostilor, numaĭ unul din moştenitorĭ iea

lotul întreg, fiul cel mai mic, iar ceĭalalţĭ fraţĭ se despăgubesc din cealaltă avere, eĭ rĕmân cu drept de creanţă asupra aceluĭ care a luat pămîntul; dacă a rĕmas să ḑicem treĭ copiĭ, partea dréptă a fie-căruia era să fie de un hectar şi o a treia parte din hectar, aşa dar dreptul de creditor al fie-căruia din ceĭ doĭ fraţĭ carĭ aŭ rĕmas fără pămînt este de o anuitate de 4% pe timp de dóuĕ-ḑecĭ de anĭ asupra valoriĭ unuĭ hectar şi o treime. Dacă fratele cel mic e în vîrstă şi nu voesce să priméscă acéstă sarcină, dreptul luĭ trece la fratele care-l precede imediat la vîrstă; în cas de a nu voĭ nicĭ acesta să priméscă, dreptul trece atuncea la fratele cel maĭ mare, şi când nicĭ acesta n'ar voĭ, lotul se pune în vînḑare şi preţul dobândit se împarte frăţesce. Dacă sunt fraţĭ majorĭ şi fraţĭ minorĭ, fraţiĭ majorĭ saŭ rudele cele maĭ de aprópe numesc un administrator care esploatéză ferma pînă la venirea minorilor în vîrstă.

— Fórte bine; dar cum se face dacă un om lasă maĭ mult de un lot, însă maĭ puţin de treĭ loturĭ, dacă lasă şépte hectare de pildă şi a avut treĭ copiĭ?

— Lucrul este fórte simplu. Fiul cel maĭ tĭnĕr primesce lotul întreg, iar celealalte treĭ hectare se pun în vînḑare şi se cumpĕră de un

proprietar care póte dovedì că maĭ are pămînt saŭ că este învoit cu cineva care-ĭ cedéză cel puţin încă un hectar ca să pótă completa un lot întreg saŭ maĭ mult; se găsesc tot-d'a-una asemenea combinaţiĭ şi asemenea cumpĕrătorĭ. Atuncĭ valórea acelor treĭ hectare se împarte între ceĭ doĭ fraţĭ rĕmaşĭ fără pămînt, şi calculul e uşor. Se ţine sémă că partea dréptă a fiecăruia, — acea parte în casul de faţă era să fie de $^7/_3$ de hectar saŭ de dóuĕ hectare şi o treime, — şi fiind-că unul a luat patru hectare şi ceĭalalţĭ numaĭ valórea unuĭ hectar şi jumătate adică cu $^5/_6$ de hectar maĭ mult, fie-care din ceĭalalţĭ fraţĭ remân cu dreptul de rentă 4 % pe an, în timp de dóuĕ-ḑecĭ de anĭ, pe valórea $^5/_6$ de hectar. Dacă s'ar întîmpla să nu se găséscă cumpĕrătorĭ pentru acele treĭ hectare stinghere, atuncĭ unul le iea pe câte şépte şi dreptul celoralalţĭ devine de 4 % pe valórea a dóuĕ hectare şi o treime.

Un lot odată format în fermă şi dat agriculturel, nu maĭ póte fi ştirbit şi nu póte fi espropriat decât întreg şi numaĭ pentru interesul comun al judeţuluĭ saŭ al comuneĭ, şosea, drum de fer, canal, salubritate saŭ estindere de oraş. Când comuna nu are trebuinţă de lotul întreg ci numaĭ de o parte, ea găsesce tot-d'a-una mij-

loc de a vinde ceea ce rămâne, saŭ să o alipéscă la alt pământ ca să formeze un lot întreg saŭ o fermă maĭ mare.

— Bine! dar când un om are numaĭ un lot de pământ şi lasă maĭ mulţĭ copiĭ? Unul iea pământul şi se face agricultor, dar ceĭalalţĭ ce se fac?

— Devin marinarĭ, pescarĭ, neguţătorĭ saŭ meseriaşĭ. La noĭ toţĭ aŭ o meserie, toţĭ ştim mânui o corabie şi să pescuim. Pescele próspĕt şi sărat, stacojiĭ şi crabiĭ sunt un mare ajutor la hrana locuitorilor şi la alimentarea comerciuluĭ nostru.

Legea asta rurală a nóstră începe a fi cam rĕŭ vĕḑută de câtă-va vreme; uniĭ găsesc că are marĭ neajunsurĭ, de şi a dat un mare avênt agriculturei nóstre. Concurenţa ce ne fac Americaniĭ şi Indieniĭ cu cerealele şi cu vitele lor, a scăḑut preţurile productelor nóstre şi mulţĭ din posesoriĭ fermelor nu pot plătĭ coerezilor regulat renta de 4 % cu carĭ aŭ rĕmas datorĭ, şi sunt siliţĭ să vîndă loturile lor.

— Cum se face, domnule, că la o latitudine atât de septentrională ca aceea a acesteĭ insule clima să fie aşa de dulce şi temperată? S'ar crede că suntem în Italia saŭ în Grecia. Vĕd

aicĭ grădinĭ în carĭ înfloresce mirtul şi cresc afară din florăriĭ arocarvĭ, cedri şi rododendri.

— Acésta provine maĭ cu sémă din causa curentuluĭ celuĭ mare al Mexiculuĭ, a *Goltstrimuluĭ*, cum îĭ ḑic Americaniĭ. Acest curent, saŭ maĭ bine ḑis, acest fluviŭ de apă caldă curge prin mijlocul Oceanuluĭ cum curge o gârlă p'o câmpie. Acéstă gârlă curiósă curge împrejurul insuleĭ nóstre. Venind de la S. O., întâlnesce insula nóstră la punctul numit Nisipa, acolo se rupe în dóuĕ, o parte apucă pe cósta sudică spre E., cealaltă o iea pe cósta nordică tot spre E. şi, după ce linge cóstele şi o cóstă şi alta, se împreună iar, la căpĕtâiul celalalt la apus la Ace, ast-fel că pământul nostru se află într'o baie de apă încălḑită, cum ar fi o florărie ocolită cu olane pline cu apă caldă. Dacă o maĭ trece o lună, aĭ să poţĭ vedea de colo din clopotniţa bisericeĭ, un fum alb pe suprafaţa măriĭ învêrtindu-se ca un şarpe; acel fum este aburul cald care se ridică din curent şi se condenséză în contact cu apa maĭ rece a Oceanuluĭ.

— De unde aduceţĭ dumnea-vóstră sĕmînţa de grâŭ; am vĕḑut curgênd din treerătórea dumi-tale un bob fórte frumos, mărunt dar potrivit, tare, sticlos şi greŭ; trebue să tragă cel puţin 61 de livre; seamănă cam cu un grâŭ

care se numesce ghircă. Ce neam de grâŭ este acesta?

— Nu aducem sĕmînţa nóstră de nicăieri, este soiul indigen îmbunătăţit prin selecţiune, un grâŭ care acum câţi-va anĭ nu trăgea maĭ mult de 60 de livre, acum maĭ în toţi anii se sue la 65 de livre; sunt proprietarĭ carĭ aŭ ajuns a dobândi grâŭ şi de 67 de livre. Pentru facerea seminţeĭ alegem cea maĭ bună tarla; tarlaoa aceea n'o secerăm în pârgă, lăsăm grâul dintr'însa de se cóce bine până e aprópe d'a se scutura din spic, atunci îl tăiem şi-l trecem prin tarare pînă îl aducem la a cincea parte, numaĭ bob ales, care n'a putut trece prin găurile cele maĭ marĭ ale tararuluĭ, apoĭ chiar şi bóbele acelea tot le maĭ inspectăm cu ochiĭ, ca nu cum-va să se fi strecurat vr'un bob stricat saŭ pălit. Nu semănăm maĭ nicĭ odată grâul din anul acela; s'a observat că sĕmînţa este tot-deauna maĭ bună dacă este ceva maĭ veche. Păzind aceste prescripţiunĭ am ajuns a avea din an în an un grâŭ maĭ frumos, maĭ sănătos, maĭ greŭ, maĭ bogat în gluten şi care dă tărîţe maĭ puţine la măcinat; un grâŭ care nu degeneréză. Tot ast-fel facem şi cu celealalte producte. Am dobândit credinţa că soiurile indigene îmbunătăţite sunt cele maĭ folositóre, pe

când cele streine, orĭ-cât de bune şi de bine cultivate ar fi, după câţĭ-va anĭ degenerézĕ.

— Aş voĭ să sciŭ cum îngrăşaţĭ pămîntul?

— Acésta este o cestiune mare în agricultură, căcĭ pâmîntul nostru este fórte sărac; stratul vegetal la noĭ nu e maĭ gros de dóuĕ degete şi ne trebue gunoiŭ mult. Locurile de păşune se îngraşă singure; prin şederea vitelor pe dînsele devin din an în an maĭ bune, dar îngrăşatul arăturilor este maĭ anevoe; aruncăm pe dînsele tot ce găsim, tot ce ne putem procura : aşternuturile de la vite, bălĭgarul, gunoiul şi tóte necurăţeniile ce putem aduna; maĭ aducem şi cu carăle nóstre ce putem găsĭ saŭ cumpĕra din oraşe. Sunt proprietarĭ carĭ îngraşă cu guano şi cu îngrăşăminte artificiale, dar acésta costă fórte scump.

— Ce industrĭĭ aveţĭ în insulă? n'am vĕdut coşurĭ de fabricĭ, nicĭ prin oraş nicĭ pe câmp.

— Mĕ întrebĭ ce industrĭĭ avem, dar nu v'am spus că avem maĭ întâiŭ agricultura, apoĭ pescăria, corăbieria şi comerciul; maĭ avem şi meserĭĭ de tot felul, cismarĭ, croitorĭ, cusătóre, pălărierĭ, curelarĭ, tîmplarĭ, zugravĭ, zidarĭ, bucătarĭ, etc., dar póte că vreĭ să ḑicĭ fabricĭ de pânză, de postav, de zahar, de hârtie, fabricĭ de acelea la carĭ trebue maşinĭ marĭ şi compli-

cate, capitaluri de milióne, fabrici cari nu se pot ţine decât cu un debit mare, cu o populaţiune numerósă şi cu colonii întinse. S'aŭ încercat unii şi la acésta, dar se vede că nu prea le-a venit la socotélă. Cunosc vre-o doi trei capitalişti cari s'aŭ încercat să fabrice ţesături de bumbac, de lână şi de mătase, dar aŭ păgubit bani mulţi şi aŭ încetat. Ḑioa de lucru la noi e prea scumpă, cărbunele trebue să-l aducem tocmai din Belgia saŭ din Englitera, maşinele trebuincióse la asemenea lucrări sunt fórte complicate şi scumpe; trebue să le aducem de afară şi sunt anevoe de mânuit; ele aŭ trebuinţă de meşteri speciali : aceste greutăţi şi multe altele nu ne permit să ţinem la luptă cu ţesăturile cari vin din America şi de pe continent.

La Prostii nostri s'a încuibat crezul că mâna omului e maşina cea mai perfectă care póte esista şi că de la acest instrument făcut de Dumneḑeŭ a isvorît tótă civilisaţiunea în lume, că din ea a eşit pictura, sculptura, architectura, tóte artele, tóte meşteşugurile şi tóte meseriile şi chiar literatura. Nu avem fabrici, propriŭ ḑise, dar avem, precum v'am spus, meseriaşi, de tot felul. In şcólele nóstre copiii toţi, fete şi băeţi, trebue să înveţe un meşteşug, să aibă o meserie; băeţii se daŭ la meşteşugul zidăriei, dul-

gherieĭ, tîmplărieĭ, cismărieĭ; fetele la cusăturĭ, la confecţionare de rochĭ, la împletiturĭ de tot felul; nu esistă casă în insula nóstră unde să nu găsescĭ dóuĕ saŭ treĭ maşine de cusut şi de împletit; aceste maşine, atât de utile, aŭ ajuns cum era odinióră róta de tors, cum era maĭ dinainte vreme furca. Avem croitorese de femeĭ şi modiste, dar nu prea fac treburĭ, fiind-că la noĭ nu este femee care să nu ştie să-şĭ facă singură rochile, cămăşile şi pălăriile, destul să li se dea stofă şi un jurnal de modă; du-te pe cheŭ pe séră şi veĭ vedea toalete din cele maĭ elegante; femeile nóstre sunt aşa de bine îmbrăcate ca şi la Londra şi la Paris, hainele nóstre ale bărbaţilor sunt făcute în casă, cumpărăm postav, flanelă, pânză, le croim şi le cósem.

— Şi cum? nu faceţĭ nicĭ pambriurĭ, nicĭ flanelă, nicĭ postav, nicĭ măcar stambă? Sunteţĭ tributarĭ streinilor!

— Nu, domnule, pentru că ne-ar venì maĭ scump decât le cumpĕrăm acum. Este de mirat cum negustoriĭ ne pot vinde unele stofe maĭ eftin decât se vînd chiar în ţĕrile de unde le aduc şi deosebirea acésta merge une orĭ pînă la 25 %.

— Remediul este uşor : ca să puteţĭ avea fabricĭ, opriţĭ mărfurile streine de a intra la voĭ,

saŭ trântiţi-le o vamă grea cu care să-ĭ faceţi să nu maĭ vîndă eftin.

— Dar apoĭ dacă şi eĭ ar oprì vitele şi grânele nóstre saŭ le-ar impune cu o dare vamală grea, ce am face? aşa e că ne-ar sărăcì cu totul, pe când acum trăim în pace? Noĭ le vindem productele nóstre pe cât fac şi cumpĕrăm eftin de la dînşiĭ lucrurile de carĭ avem trebuinţă. Dacă de pildă am pune o vamă de un franc pe cotul de postav, nu este aşa că negustorul care aduce postavul din streinătate, ar fi silit să ni-l vîndă cotul cu un franc maĭ scump decât ni-l vindea maĭ înainte? şi cine ar plătì francul acela? nu l'am plătì tot noĭ consumatoriĭ? şi în loc să fim bine şi curat îmbrăcaţi am umbla cu haine vechĭ şi rupte. Aşa cum este acum, este mult maĭ bine; că trimitem lână, unt, brânză şi grâne şi eĭ ne trimit postav, pânză, stambă, mătăsărĭĭ, ciasornice şi porcelane. Liberĭ sunt să pue dărĭ pe produsele nóstre dacă le place să le plătéscă scump, dar noĭ e maĭ bine să căutăm să ne îmbrăcăm cât de eftin.

— Va să dică vreţĭ să fiţĭ în vecĭ tributarĭ streinuluĭ? Nu ştiţĭ că prin proibiţiunĭ şi prin imposite vamale grele ţĕrile cele marĭ şi

puternice aŭ isbutit să-şĭ creeze industriĭ naţionale ?

— Nu, domnule, voim să avem relaţiunĭ de schimb cu dînşiĭ, să le vindem şi să cumpĕrăm de la eĭ precum şi eĭ să ne vîndă şi să cumpere de la noĭ în plină libertate, fără să fim nicĭ noĭ tributariĭ lor, nicĭ eĭ tributariĭ nostri. Prostiĭ nostri nu vor să crédă că dările vamale şi proibiţiunile aŭ creat industria în statele cele marĭ, ci ḑic că trebue să fi fost multe alte împrejurărĭ, precum că transporturile eraŭ înainte vreme grele, pe cînd nu esistaŭ nicĭ vapóre, nicĭ drumurĭ de fer şi că aducerea din depărtărĭ, fie pe apă, fie pe uscat costa mult, apoĭ maĭ ḑic că înlesnirile de maşinĭ, abundanţa fieruluĭ şi a cărbuneluĭ şi numĕrul mare al consumatorilor carĭ se cifréză aci cu patru-ḑecĭ şi cu şése-ḑecĭ de milióne, eftinătatea mâneĭ de lucru, eftinătatea capitaluluĭ, coloniile şi războiele prin carĭ se impuneaŭ tractate de comerciŭ, acestea aŭ contribuit la stabilirea de fabricĭ marĭ.

— Maşinile de carĭ vĕ serviţĭ, le fabricaţĭ aicĭ în insulă, saŭ le aduceţĭ de afară? aveţĭ mine de fer?

— Noĭ nu avem fabricĭ de maşinĭ; piatră de fer avem multă şi de fórte bună calitate, dar nu o esploatăm, pentru că nu avem căr-

buni de pămînt; estragerea feruluĭ ne-ar venì fórte scump şi n'am ţinea piept nicĭ cu Englezii, nicĭ cu Belgiĭ, în ţara cărora sunt localităţĭ unde piatra de fer se găsesce amestecată cu cărbunele de pămînt, în cât n'aŭ decât să le iea cu lopata şi să le arunce în cuptor ca să curgă din el ferul topit ca o gârlă de foc, avantaj care a fost póte una din causele cele maĭ marĭ ale bogăţieĭ acelor ţĕrĭ.

— Dar am băgat de sémă că pentru o esploatare agricolă, cum este acea a dumi-tale, aĭ trebuinţă de un capital însemnat.

— Negreşit, dar avem instituţiunĭ de credit. La noĭ un proprietar muncitor şi onorabil, care nu este nicĭ beţiv, nicĭ jucător de cărţĭ, găsesce tot-d'a-una credit pînă la suma de 75% a valorii proprietăţiĭ sale, banĭ cu 3% dobândă şi $^1/_2$ % amortisare. Este destul să mĕ presint la banca nóstră rurală cu un certificat iscălit de treĭ proprietarĭ cunoscuţĭ şi înscrişĭ în tabela băncieĭ ca să mi se dea hârtiĭ d'ale băncii pe carĭ le trec drept banĭ bătuţĭ orĭ unde. Datoria se stinge în şése-ḑecĭ de anĭ; dar nu este esemplu ca un proprietar să nu se exonereze în maĭ puţin de treĭ-ḑecĭ de anĭ, plătind saŭ o amortisare maĭ mare saŭ dând aconturĭ de câte orĭ nimeresce un an bun.

— Dar Evreĭ aveţĭ în insulă?

— Avem destuĭ; noroc numaĭ, că de la o vreme s'aŭ maĭ împuţinat; s'aŭ împuţinat încă bine, de când legea nu maĭ permite împliniri de datoriĭ contractate de trântoriĭ şi de risipitoriĭ.

După legea nóstră actuală, o datorie, ca să pótă fi exigibilă, trebue să se dovedéscă că împrumutul a avut originea sa în trebĭ de comerciŭ saŭ de industrie, într'o afacere reproductivă, orĭ care putea să devie reproductivă, saŭ că s'a contractat pentru vre-o neapĕrată trebuinţă de familie, iar nu pentru lux, joc de cărţĭ, saŭ bĕutură. Datoriile contractate de risipitoriĭ, orĭcare ar fi vîrsta lor, nu sunt ţinute în sémă de justiţie, precum nu sunt ţinute în sémă nicĭ cele cu camătă, nicĭ cele făcute pentru joc de cărţĭ saŭ pe bĕutură.

— N'am vĕḑut nicĭ o sinagogă în oraş.

— Da de ce să avem sinagogă dacă nu sunt Israeliţĭ? Noĭ nu avem decât vre-o ḑece dóuĕ-ḑecĭ de familiĭ carĭ aparţin cultuluĭ mosaic, prea puţinĭ ca să pótă zidĭ şi ţinea o sinagogă cu pompa necesară. Aceştia aŭ o casă unde se adună de-şĭ împlinesc datoriile religióse şi un kahal care vine din când în când de le citesce. Israeliţiĭ se înmulţesc numaĭ acolo unde pot trăĭ din spinarea populaţiunĭĭ indigene, numaĭ

unde pot face avere fără a muncì, unde pot specula banĭ cu camătă, cu frăudă, şi unde pot esploata patimile şi obiceiurile cele rele : jocul, beţia şi corupţiunea. Aci la noĭ gheşefturile acestea jidovescĭ li s'aŭ cam tăiat binişor prin lege; şi ştiĭ că unde nu este lac nu se prăsesc broasce.

— Dar par'că-mĭ spuseşĭ adineaorea că aveţĭ destuĭ Evreĭ?

— Credeam că mĕ întrebĭ de ómenĭ carĭ fac afaceriĭ evreescĭ, evreĭ prin obiceiurĭ, prin caracter şi apucăturĭ; ómenĭ carĭ speculézĕ baniĭ lor evreesce. Israeliţiĭ care aŭ maĭ rămas sunt maĭ toţĭ meseriaşĭ, lucrătorĭ, meşterĭ saŭ neguţătorĭ, ómenĭ producătorĭ. Cunosc pe unul care a cumpĕrat pămînt şi a devenit bun cultivator; cresce nisce oĭ fórte căutate pentru bunătatea lâneĭ; maĭ cunosc pe un altul care produce ceĭ maĭ frumoşĭ porcĭ; la el se găsesc şuncile cele maĭ vestite.

— Credeam că Evreiĭ consideră porcul ca un animal spurcat?

— Spurcat cât îĭ vrea, dar când e vorba de câştig, Evreiul, fie Creştin, fie Israelit saŭ Mahometan, nu se dă înapoĭ dinaintea nicĭ uneĭ consideraţiunĭ.

— Drept să spun, am admirat fórte mult

starea cea bună a şoselelor vóstre, stradele din oraş sunt aşa de bine pavate şi de curate cum n'am vĕḑut nicĭ în Olanda; mi-am ḑis că ţara asta trebue să fie fórte bogată, că trebue să aibă venitur̆ĭ marĭ de tot.

— In adevĕr, dările nóstre sunt marĭ; ceĭ de la ţară plătim pînă la 10 % pe an din venitul nostru curat, iar la oraşe dările se suie şi pînă la 20 %. Apoĭ maĭ avem dările pe tutun de 500% şi pe bĕuturĭ de 200%. Maĭ înainte vreme maĭ eraŭ şi accisele, dar acum, slavă domnuluĭ, s'aŭ desfiinţat.

— Şi cum se percep acele dărĭ pe tutun şi pe rachiŭ? aveţĭ monopoluri saŭ regie?

— Nicĭ monopol nicĭ regie. Orĭ-cine voesce să vîndă tutun saŭ rachiŭ, este dator să se înscrie maĭ întâiŭ la o autoritate comunală urbană, şi primăria aceea îl pune sub privegherea şi controlul unuia din inspectorii sĕĭ, pe care traficantul este dator să-l înştiinţeze de câte orĭ voesce să se bage marfa în prăvălie. Acela vine îndată de deschide marfa, desparte calităţile de tutun, ţigărĭ şi ţigarete, fie-care în şése părţĭ, iar spirtósele numaĭ în treĭ; una din acele părţĭ se dă negustoruluĭ pentru a o pune în vînḑare, iar celealalte se închid într'o magazie separată, cu cheia şi sigiliul inspectoruluĭ, şi nu se liberéză trafican-

tuluĭ spre vînḑare, decât atuncĭ când plătesce integral valórea lor în banĭ. Pachetele pórtă tóte marca inspectoruluĭ şi o etichetă care indică calitatea şi preţul. Contraveṇţiunile sunt pedepsite cu amenḑĭ grele.

Veniturile acestea bine administrate şi întrebuinţate cu chibzuinţă şi economie, ajung pentru plata impiegaţilor, a siguranţeĭ publice şi a drumurilor. Cât despre căile ferate ele sunt ale companiilor : Statul nu are la ele nicĭ un amestec altul decât de a aproba regulamentele de esploatare şi de a priveghia la buna stare a lucrărilor, din punctul de vedere al siguranţeĭ călĕtorilor. Inspectoriĭ şi ingineriĭ Statuluĭ carĭ fac acest serviciŭ, sunt plătiţĭ de companiĭ.

La noĭ serviciile publice se fac bine şi cu esactitate, pentru că aicĭ domnesce la toţĭ ideia că orĭ-ce impiegat, fie de orĭ-ce rang, mare saŭ mic, şef saŭ subaltern, este servitorul publiculuĭ, iar nu stăpân.

— Spune-mĭ, mĕ rog, dumnea-ta eştĭ cooperativ?

— Ce vreĭ să ḑicĭ? că nu te înţeleg; cuvîntul acesta l'am auḑit de multe orĭ, dar nu prea ştiŭ bine ce însemnéză; vĕd că se întrebuinţéză la fel de fel de lucruri.

— Deşi nu înţelegĭ, nu face nimic, ḑi îna-

inte! Pe câți n'am audit eŭ vorbind și scriind despre lucrurĭ de carĭ n'aŭ habar și nu le înțeleg, și acésta nu opresce ca lumea să-ĭ asculte cu gura căscată și să-ĭ admire. Mi-aduc aminte, sunt câți-va anĭ, pe când ocupam un post important într'o cancelarie, șeful meŭ, un om omnibus, bun la tóte, era așa de ocupat cu trebile cele marĭ ale țĕreĭ, în cât era silit să alerge tótă ḑioa de colo pînă colo și să-mĭ lase mie grija afacerilor celor neînsemnate, așa că într'o ḑi, fiind chemat să decid asupra unuĭ proiect de șosea, am pus pe raportul ce mi se presenta apostilul următor :

„Domnul inginer este invitat să continue „traseul înainte pînă la obor ca să se comple- „teze o linie de *circumvalațiune* împrejurul ora- „șuluĭ, spre a nu maĭ fi silite carăle încărcate „cu provisiunĭ să trécă prin oraș și să împe- „dece circulațiunea pe strade".

Cuvîntul *circumvalațiune*, care nu fusese întrebuințat pînă atunci în cancelarie, a plăcut așa de mult impiegaților, în cât nu maĭ puteam scăpa de dînsul; îl întîlneam în tóte sdelcile, în tóte otnoșeniile, în tóte pisaniile; nu era ordin, circulară saŭ raport care să nu conție de dóuĕ și de treĭ orĭ cuvîntul *circumvalațiune*. Era vorba de o șosea, linie dréptă între dóuĕ sate,

găseam cuvîntul *circumvalaţiune!* Era vorba de o şosea peste un deal saŭ peste o vale, *circumvalaţiune!* Era să se facă unde-va un pod, un podeţ, un debleŭ, un rambleŭ saŭ o împietrire? era *circumvalaţiune!* Dacă îmĭ permiteam uneorĭ să întreb pe redactorĭ ce înţelegeaŭ cu acel cuvînt, îmĭ respundea : *circumvalaţiune!* în cât, ca să scap de acel cuvînt, am fost silit să daŭ ordin, oprind întrebuinţarea luĭ.

— In adevĕr, sunt ómenĭ carĭ vorbesc ore întregĭ fără a şti ce spun şi merg înainte, nu le pasă. Invĕţătoriĭ de şcólă, la noĭ, aŭ de sistem de a nu permite copiilor să vorbéscă fără a sci ce spun, şi-ĭ esercitéză a se esprima curat şi limpede, când aŭ câte ceva de ḑis, ca să pótă fi înţeleşĭ la vorbă.

Eŭ, dragul meŭ domn, nu sciŭ cum se petrec lucrurile la cooperativă, sciŭ numaĭ că este o băcănie mare, fórte mare în oraş, la Vacile, deasupra căreia stă scris cu litere marĭ de aur:

„*Cooperative Store*“

adică magazin saŭ deposit cooperativ, dar nu sciŭ ce o fi înţelegênd eĭ cu acele cuvinte, însă, dacă eştĭ doritor să afli, am eŭ un vĕr impiegat acolo, un fel de contabil saŭ de secretar; el

trebue să scie; îți pot da o scrisóre către dînsul.

După dóuĕ ḑile mĕ presentam la d. Peter, impiegat la cooperativa din Vacile, cu o scrisóre de recomandaţie din partea bunuluĭ agricultor Paul, şi iată resumatul celor ce am putut afla de la dînsul.

— Aĭ observat, domnule, sunt sigur, îmĭ ḑise îndatoritorul Peter, că orĭ-ce este lucrat de om, orĭ-ce product, cum se ḑice, cismă, haină, ciasornic, orĭ şi ce, este resultatul combinărĭĭ a dóuĕ puterĭ distinse una de alta : a *Capitaluluĭ* şi a *Munceĭ*.

Una dintr'aceste dóuĕ puterĭ, *Capitalul* purcede obicĭnuit de la meşter, de la patron saŭ stăpân, pe când cealaltă putere, *Munca*, procede de la lucrător, muncitor suŭ impiegat, calfă, ucenic. Şi iată cum se petrece tréba :

Un meşter, care are ceva parale, cu alte cuvinte un *Capital*, închiriază un local, cumpĕră maşinile, uneltele şi materialul trebuincios meserieĭ sale, iar cu simbrie, saŭ cu plată zilnică, pune câţĭ-va lucrătorĭ, calfe saŭ ucenicĭ, de-ĭ muncesc, şi obiectele dobândite prin lucrarea acelora devin proprietatea jupânuluĭ saŭ meşteruluĭ. El le vinde în profitul sĕŭ, şi cu banĭĭ dobândiţĭ din vînḑare îşĭ scóte cheltuelile făcute

pentru chirie, unelte şi plata lucrătorilor; iar ce-ĭ maĭ remâne, dacă remâne, este beneficiul saŭ câştigul sĕŭ.

In casul acesta, orĭ cât ar câştiga meşterul patron, precum şi orĭ cât ar păgubì, nu privesce de loc pe lucrătorĭ, eĭ şi-aŭ avut plata lor regulată.

Dar când lucrătoriĭ participă şi eĭ la beneficiul realizat, când tréba este înjghebată aşa, că, deosebit de salariŭ, munca să aibă şi ea parte în câştigurile ce patronul a putut realiza, acésta se numesce *Cooperaţiune*, adică *cointeresare a munceĭ în capital*, combinarea saŭ contopirea interesuluĭ capitaluluĭ cu interesul munceĭ.

De la credinţa că în maĭ multe casurĭ, patronul, adică capitalul, realiséză prea marĭ beneficiĭ în comparaţiune cu plata ce se dă lucrătorilor, s'a născut ideea de a face ca şi lucrătoriĭ să aibă o parte în beneficiile realisate de capital, fie acel capital format de patron, de acţionarĭ saŭ de însăşĭ asociaţiunea muncitorilor. Asociaţiunea capitaluluĭ cu munca, într'un cuvînt combinarea acestor dóuĕ puterĭ s'a numit *Cooperaţiune*, adică conlucrare saŭ contopire a interesuluĭ munceĭ cu interesul capitaluluĭ.

Cooperaţiunea se póte face prin asociaţiu-

nea patronului cu lucrătorii saŭ prin asociaţiunea numaĭ a lucrătorilor între dînşiĭ, eĭ fiind şi conducĕtoriĭ afaceriĭ.

Dacă la înfiinţarea uneĭ băcăniĭ, de esemplu, baniĭ necesarĭ pentru cumpĕrarea zahărului, cafeleĭ, maslinelor, pentru plata chirieĭ localuluĭ şi tóte celealalte cheltuelĭ, s'ar aduce de către băeţiĭ din prăvălie, de ómenĭ care lucréză acolo, în cât băcănia să fie proprietatea lor, o asemenea întreprindere se numesce *asociaţiune cooperativă.*

Dacă câţi-va lucrătorĭ tîmplarĭ s'ar asocia şi ar forma un capital cu care să închirieze casă, să cumpere maşinĭ, unelte şi materialul necesar, lemne, scânduri, ferărie, ast-fel ca stabilimentul să fie al lucrătorilor chiar, acésta s'ar numì *asociaţiune cooperativă.*

Dacă capitalul s'ar forma de un patron saŭ de o societate de acţionarĭ cu învoirea, ca lucrătoriĭ, deosebit de salariul lor ţilnic, să aibă şi o parte óre-care în beneficiile realisate, ar fi şi acésta tot o *asociaţiune cooperativă.*

Asociaţiunile cooperative se pot deosebì în dóuĕ categoriĭ: în *cooperative* de *distribuţiune* şi *cooperative* de *producţiune.* Scopul celor d'intâiŭ este de a petrece producte, de a le plasa, de a le vinde, pe când a celoralalte, a cooperativelor

de producere, este de a produce, de a face, de a fabrica.

In Englitera, în Francia şi în Germania există astăḑi o mulţime de aceste asociaţiuni, dar acele carĭ aŭ reuşit maĭ bine, sunt acele formate pentru plasare; se póte ḑice că nouĕ părţĭ din societăţile cooperative existente aŭ drept ţel plasarea. Incercările făcute de a se aplica sistema la producţiune, n'aŭ fost tot-dea-una norocite; fórte puţine aŭ reuşit; şi lucrul se înţelege de sine : fabricarea este expusă la o mulţime de împrejurărĭ şi de fluctuaţiunĭ. O fabrică saŭ un atelier ajuns în stare de o mare estindere, de o mare producere, anevoe îşĭ póte restrînge operaţiunile când vin împrejurărĭ grele : scădere de preţurĭ, criză de banĭ, saŭ o concurenţă neaşteptată; adesea o mică invenţiune rĕstórnă şi ruinéză fabricĭ marĭ şi vechĭ, şi afundă în miserie miĭ de lucrătorĭ. Pe când o asociaţiune pentru plasare îşĭ póte modera şi chiar oprì operaţiunile sale maĭ lesne, nu are decât să nu îşĭ reînoiască aprovisionările.

Fabricile sunt adesea obligate a continua lucrarea lor, şi a vinde în pagubă ca să-şĭ pótă păstra clienţiĭ cu speranţa că în curând vor venì vremĭ maĭ bune, saŭ să grămădéscă în magaziile lor, product peste product, sporind

capitalul închis, alternativă care şi una şi alta duce adesea la ruină şi la catastrofă.

Ceea ce Engleziĭ numesc *Cooperative Stores*, (deposite saŭ magaziĭ cooperative) sunt nisce prăvăliĭ marĭ înfiinţate saŭ prin acţiunĭ, saŭ prin asociaţiunea clienţilor deveniţĭ chiar eĭ acţionariĭ întreprinderiĭ. In casul cel din urmă eĭ şi numaĭ eĭ, asociaţiĭ clienţĭ, beneficiéză de câştigurile realisate, iar servitoriĭ stabilimentuluĭ, secretariĭ-contabilĭ, casieriĭ şi impiegaţiĭ de deosebite categoriĭ nu aŭ nicĭ o parte la câştig, sunt nişte simbriaşĭ şi nimic maĭ mult. Este bine să vĕ daŭ aci o mică idee despre cum aŭ luat nascere acele societăţĭ, căcĭ ele astădĭ aŭ ajuns la o mare desvoltare.

Cam pe la 1844 lucrătoriĭ dintr'o fabrică de flanele de la Rochdale, douĕ-decĭ şi opt la numĕr, vĕdênd că băcanul de la care cumpĕraŭ cu mărunţişul zahărul, cafeaoa şi ciaiul, le da obiecte de calitate próstă şi chiar falsificate, pe când la băcănia care vindea cu ridicata (en gros) aceleaşĭ obiecte eraŭ şi de calitate maĭ bună şi maĭ eftine, s'aŭ învoit între dînşiĭ, puind fiecare câte o mică sumă la mijloc, cu carĭ banĭ s'a făcut o aprovisionare de la băcănia en gros, din care aprovisionare apoĭ lua fie-care cât îĭ trebuia, plătind ceea ce lua, cu banĭ gata, tot

pe preţurile cu carĭ cumpĕra maĭ înainte acele obiecte de la băcanul detailant. Cu banii ce se adunaŭ de la acele cumpĕrăturĭ se reînnoia provisiunea când se isprăvea. Ast-fel aveaŭ zahărul, ciaiul şi cafeaoa de calitate mult maĭ bună şi maĭ spornică. Nicĭ prin gând nu le trecuse că aveaŭ să maĭ tragă vre-un alt folos decât acela al calităţiĭ, când la încheerea socotelilor s'aŭ pomenit pe ne aşteptate că se realisase un beneficiŭ însemnat, pentru că obiectele, fiind de calitate bună şi curată, eraŭ maĭ spornice şi eĭ îşĭ îndestulaŭ trebuinţele cu o cantitate maĭ mică, şi fiind şi maĭ eftine rĕmânea în casă deosebirea preţurilor cumpĕrărilor, în cât lucrătoriĭ asociaţĭ, în sistema acésta, găsise un plasament producĕtor şi sigur pentru economiile ce făceaŭ pe nesimţite.

După ţece anĭ de existenţă, asociaţiunea flanelarilor de la Rochdale devenise vestită şi atrăsese o mulţime de lucrătorĭ. Numĕrul asociaţilor se suise la 10,894, şi capitalul adunat ajunsese să fie de 322,500 francĭ. Atuncĭ depositul cooperativ, nu se maĭ mărginea numaĭ la d'ale băcănieĭ, ci se aprovisiona cu carne, pâne, haine şi încălţăminte tot pe baza principiuluĭ iniţial. Asociaţiĭ cumpĕraŭ cu acelaşĭ preţ ca de la prăvăliile de măruntiş (detalianţĭ), dar do-

bândeaŭ calităţĭ maĭ bune; capitalul asociaţiuneĭ sporea pe tótă ḑioa, şi sporea aşa de repede, că la 1856 înfiinţase din beneficiĭ, morĭ cu vapor pentru măcinatul făineĭ trebuitóre la fabricarea pâneĭ consumată de asociaţiĭ sĕĭ; casa în care era storul central, cu zidirea căreia se cheltuise 350,000 francĭ, era proprietatea asociaţilor, şi înfiinţase opt-spre-ḑece sucursale, din carĭ una este şi asta a nóstră de aicĭ. Beneficiul realisat era de 814,425 fr., de la care se da asociaţilor un venit fix de 5% pe an; iar escedentul se adăoga pe tot anul la capital. Vînḑarea făcută în acel an a fost de 6,865,675 fr.

La 1882 capitalul social ajunsese să fie de 7,881,075 francĭ, din care parte s'a băgat în cumpĕrare de acţiunĭ de drumurĭ de fer şi parte în ipotecĭ pe case zidite pentru lucrătoriĭ asociaţĭ, aşa că maĭ mulţĭ din eĭ aŭ putut devenì proprietarĭ pe casele în carĭ locuiaŭ, cumpĕrându-le de la societăţile de construcţiunĭ cu plăţĭ în anuităţĭ.

Astăḑĭ Englitera are 782 de storurĭ cooperative al căror debit se sue la 346,712,450 fr. pe an. Unul dintr'aceste storurĭ, *Army and Navy*, înfiinţat prin asociaţiunea ofiţerilor de mare şi de uscat pentru a se aprovisiona cu obiectele trebuitóre lor, are un local cel puţin de treĭ orĭ

cât magasinele Luvruluĭ din Paris. Acolo se găsesce orĭ-ce ar căuta cine-va : pâne, carne, pesce, păsĕrĭ, vânat, unt, póme, legume, bucate gata, îmbrăcăminte, arme, trăsurĭ, caĭ, mobile, cuţităríe, argintărie, porcelane, diamanturĭ, ciasornice, cărţĭ, hârtie, într'un cuvînt orĭ-ce aĭ căuta, şi dacă bazarul nu are obiectele cerute ţi le procură.

Storul Whiteley, care pórtă numirea de *Universal Provider* (furnisor universal), este póte cel maĭ mare store din lume. El aparţine uneĭ societăţĭ de acţionarĭ. La acel store se pot aprovisiona nu numaĭ acţionariĭ dar şi orĭ-cine, tot pe sistema de banĭ gata. Nu cunosc lucru în lume, care să nu se găséscă la Whiteley. Este destul să amintesc că la un incendiŭ, anul trecut, care a distrus o aripă a aceluĭ stabiliment, aŭ fost siliţĭ să se lase să arză maĭ multe fiare sĕlbatice şi veninóse, leĭ, tigri şi şerpĭ veninoşĭ, carĭ se găseaŭ acolo de vîndare.

La acest store, obiectele se vînd maĭ eftin decât la prăvăliile particulare, căcĭ aci nu este cestiunea de a se forma un capital păstrat asociaţilor, ci de a le da un dividend bun. Pe acest principiŭ sunt formate şi magaziile cele marĭ din Paris : le Louvre, le Printemps, le Petit St. Thomas, etc.

Unele asociaţiunĭ de lucrătorĭ aŭ adoptat

la storurile lor principiul de a cumpĕra obiectele mai eftin în loc de a se forma un capital cu diferenţa preţurilor. Acésta însă este a se depărta de la principiul iniţial, prin care se formează asociaţilor muncitorĭ un capital, banĭ albĭ pentru ḑile negre, cum se ḑice, principiŭ salutar şi umanitar care asigură existenţa săraculuĭ când vine bólă, bătrâneţe, neputinţă saŭ vre-o nenorocire.

Binele ce aŭ produs storurile cooperative este imens; unele aŭ putut consacra pînă la 21% din beneficiĭ, la desvoltarea educaţiuniĭ şi învăţăturiĭ copiilor lucrătorilor în sciinţe şi arte industriale.

Prosperitatea storurilor în Englitera a fost aşa de mare, în cât aŭ înfiinţat fabricĭ pentru a produce chiar ele multe din obiectele trebuincióse debituluĭ lor; storurile posedă corăbiĭ marĭ cu vapor ale lor cu carĭ aduc de peste mărĭ obiectele cu carĭ se aprovisionéză; aŭ cumpĕrat moşiĭ (ferme) în carĭ cultivă cerealele, legumele, şi pómele de carĭ aŭ trebuinţă, cresc vite şi paserĭ carĭ le procură laptele, ouĕle, untul şi carnea cu care aprovisionéză magaziile lor; aŭ înfiinţat băncĭ pentru daraverile lor de banĭ, daraverĭ carĭ s'aŭ suit în anĭi din urmă la suma de 300,000,000 francĭ (treĭ sute de milióne).

Unul singur dintr'aceste storuri, acela al lânarilor (wholesale) a avut afaceri de bani de peste nouĕ-dĕci şi cinci de milióne (95,000,000 fr.) Societatea acésta a lânarilor a ajuns la o mare perfecţiune de fabricare; astădĭ produce numaĭ pentru storuri, aprovisionézĕ cu fabricatele sale 622 de storuri.

Căutând bine, tot secretul prosperităţii storurilor este principiul de a nu vinde decât pe bani gata, de a nu face niměnuĭ credit.

Vîndarea pe datorie este o sistemă fatală, folositóre Ovreilor; cumpĕrarea pe datorie este ruina consumatoruluĭ, este camăta deghisată care îmbogăţesce pe Ovreĭ, este leagănul beţieĭ, al jafuluĭ, al corupţiuniĭ şi al crimelor. Legea care a pus capĕt vîndăriĭ băuturilor pe datorie a făcut un mare bine : Patima beţieĭ a scădut, moralitatea publică a câştigat sută la sută şi crimele s'aŭ împuţinat.

Un alt serviciŭ mare adus lucrătorilor de către societăţile cooperative înfiinţate de dînşiĭ, este formarea şi desvoltarea societăţilor de construcţiunĭ de case pentru locuinţele muncitorilor : *Buedling societies*, carĭ s'aŭ fondat şi ele tot pe principiul cooperativ şi în conecţiune cu dînsele. Scopul acestor societăţĭ este de a procura lucrătorilor locuinţe comode, curate şi de

a-ĭ pune în posițiune chiar de a devenì proprietarĭ pe acele case.

Precum am spus maĭ sus, storurile cooperative, în loc de a da societarilor parte din beneficiile ce trec peste fixul de 5%, saŭ de a întrebuința acel excedent la scăderea prețuluĭ obiectelor ce cumpĕră clienții asociați, acel excedent s'a consacrat la formarea de societăți de construcțiune, ast-fel că lucrătoriĭ asociați pot avea locuințe bune și igienice, aerate și bine drenate, aprovisionate cu apă în abondență și cu gaz. Precum îșĭ procură de la storurĭ obiecte de consumațiune de calitate bună, tot ast-fel îșĭ pot procura locuințe comode și sănătóse.

Scopul societăților de construcțiunĭ fondate din câștigurile realisate de storurile cooperative este de a pune pe lucrătorĭ în stare de a satisface una din trebuințele cele maĭ neapărate ale omuluĭ : locuința.

Cu partea de beneficiŭ ce-ĭ revine de la storul cooperativ, și cu ce maĭ pune d'oparte, un lucrător econom și diligent póte fórte bine cumpĕra saŭ zidì casă, plătind cu amortisare baniĭ avansați de societățile de construcțiunĭ, ipoteca pe acea casă servind de garanție pînă la răfuirea datorieĭ. Sunt acum peste 71,000 de

lucrătorĭ, membriĭ aĭ societăţilor de construcţie. Acele societăţĭ proced ast-fel :

O *Building society* cumpĕră un loc întins pe care însemnéză stradele, face pe sub ele canalele trebuincióse, pune olanele pentru ducerea apeĭ şi a gazuluĭ, hotăresce locurile pe carĭ se pot zidì case, lasând din distanţă în distanţă spaţiurĭ slobode ca să nu fie prea grămădite; drenajul şi ventilaţiunea se fac în cele maĭ bune condiţiunĭ igienice. Locurile destinate zidirilor sunt despărţite fie-care în treĭ : grădină, curte şi casă. Casa între curte şi grădină, grădina în faţă, strada şi curtea la spate, curţile a douĕ case sunt despărţite una de alta printr'un mic zid.

Casa se zidesce saŭ de chiar lucrătorul asociat, cu baniĭ ce i se avanséză succesiv de societatea de construcţiune, saŭ i se zidesce de societatea de construcţiune, rĕmâind ipotecată la acea societate pînă la răfuire. Anuităţile se plătesc din beneficiile capitaluluĭ cooperativ şi din economiile lunare saŭ sĕptămânale ce pot realiza muncitoriĭ. Casele sunt maĭ tóte pe acelaşĭ plan de distribuire.

Societăţile cooperative de producţiune, deşi nu aŭ dat resultate aşa de satisfăcĕtóre ca cele pentru plasare, nu trebue însă să se creadă că

ideea este sterilă şi că trebue părăsită, cu atât mai mult că unele aŭ reuşit fórte bine.

In Paris s'aŭ făcut mai multe încercări de producţiuni cooperative dintre cari vre-o patru-ţecĭ tot există şi astăţi, deşi tóte nu sunt într'o stare de invidiat. In timpul revoluţiunii de la 1848 s'a făcut în Paris încercarea d'a se încuraja asemenea stabilimente cu avansuri de bani din cassa statului, de a se înfiinţa ceea ce s'a numit : *„des ateliers nationaux"*. Existenţa lor însă a fost efemeră. Póte că momentul chiar nu era bine nemerit, într'un timp când spiritele eraŭ cuprinse de preocupaţiuni politice.

Una din societăţile cooperative care a avut un succes deplin, fără concursul statului, este societatea lucrătorilor claviriştĭ, înfiinţată la 1849. Patru-spre-ţece inşi aŭ pus câte 50 franci fiecare şi aŭ înfiinţat un atelier. Acea societate a prosperat aşa de bine, în cât astăţi fabrica şi uneltele, a căror valóre este de 275,000 franci, a devenit proprietatea limpede a acelor lucrători asociaţi. Ei ieaŭ şi lucrători cari lucréză cu ţioa, fără de a fi asociaţi. Altele însă, deşi aŭ început fórte bine şi aŭ mers tot prosperând până la un timp, mai la urmă însă aŭ fost silite de împrejurări saŭ să se disolve, saŭ să se abată de la principiul primordial al cooperativelor. Voiŭ

cita aci esemplul societăţii bumbăcarilor din Sufolk.

La anul 1855 câţi-va lucrători bumbăcari, asociindu-se prin formarea unuĭ mic capital, aŭ închiriat o sală, aŭ cumpĕrat câte-va rĕsbóie de ţesut şi aŭ început a lucra pe contul lor. La început lucrul mergea bine de tot; industria bumbaculuĭ era p'atuncĭ în flórea eĭ, şi asociaţiĭ, încuragiaţĭ de succesul întreprinderiĭ, aŭ dat atelieruluĭ lor cu încetul o întindere din ce în ce maĭ mare; aŭ înfiinţat chiar un atelier de tors; capitalul lor, din beneficiĭ, ajunsese la 125,000 francĭ. Sistema adoptată decĭ era simplă şi bună: un beneficiŭ de 25 % era luat pe tot anul de la capital, iar ce maĭ prisosea se făcea în douĕ, şi o parte se împărţea asociaţilor ca supradividend, iar cealaltă se împărţea lucrătorilor carĭ lucraŭ cu plată, cu ţioa, peste salariul ce li se cuvenea, ceea ce făcea că aceĭ lucrătorĭ, primind afară de salariŭ şi o plată potrivită cu munca şi cu silinţa lor, desvoltaŭ şi zel mare şi activitate la lucrare, în cât beneficiul mergea crescênd răpede; şi fabrica mergea aşa de bine, în cât pe la 1860 aŭ putut zidì o fabrică mare cu care aŭ cheltuit 1,250,000 francĭ şi se pregătea să maĭ zidéscă şi o alta. Dar deabia se mutase în zidirea cea nouă, când de o-dată isbucnesce

războiul civil în Statele-Unite ale Americeĭ, atunci fumul încetéză de-a maĭ eşì din coşurile fabricelor de bumbac. Manchester devenise în câte-va lunĭ un oraş mort. Industria bumbaculuĭ se cufundase într'o crisă fără esemplu în istoria industrieĭ. Lucrătoriĭ asociaţĭ din Lancaster aŭ luptat cu curaj şi energie, însă deşi aŭ urmat încă şi după ce maĭ multe fabricĭ particulare stinsese focurile maşinelor, dar tot în sfîrşit aŭ fost şi dînşiĭ constrînşi de necesitate să înceteze.

Nu încape îndoială că sistema cooperativă se póte aplica maĭ bine la distribuire decât la producţiune, fiind-că, precum am maĭ spus'o, aceste din urmă îşĭ pot modera şi restrînge operaţiunile maĭ lesne şi maĭ repede decât celelalte, maĭ ales că aŭ o clientelă fixă, pe când celelalte, ca să subsiste, trebue să producă neîncetat saŭ să suspendeze. Cu tóte acestea nu încape îndoială că asociaţiunea munceĭ cu capitalul la producţiune este un principiŭ salutar, care bine aplicat, póte da în multe casurĭ resultate fórte bune. Sistema acésta o credem aplicabilă maĭ ales în agricultură şi voiŭ cita esemplul fermelor din Sufolk ale domnuluĭ Gurdon.

Acest proprietar, avênd în comitat maĭ multe ferme (moşiĭ), s'a hotărît să pue pe una

dintr'însele în tovărăşie cu câţi-va lucrătorĭ de pămînt. Şi iată cum a procedat. A evaluat arenda fermeĭ drept 150 de livre (3,750 fr.) pe an, deosebit de acéstă arendă a maĭ pus în tovărăşie un capital necesar pentru o plată ţilnică, modestă la lucrătorĭ şi pentru cumpĕrare de unelte şi de seminţe. Intreprinderea acésta cu un-spre-ţece tovarăşĭ, lucrătorĭ agricolĭ, fie-care cu o parte de o potrivă, a avut un deplin succes. In puţinĭ anĭ s'aŭ plătit tóte avansurile făcute, în cât instrumentele şi maşinile aŭ devenit proprietatea acelor 11 lucrătorĭ.

Gurdon, încuragiat de succesul dobândit, nu numaĭ în privinţa îmbunătăţirĭĭ stărĭĭ muncitorilor de pămînt, a aplicat acéstă sistemă la cele maĭ multe din fermele sale şi sistema Gurdon a meritat un nume special. Unĭĭ din economiştĭ l'aŭ desemnat sub denumirea de *Colectivismu*.

Ceea ce-mĭ spunea amabilul Peter despre reposatul Gurdon mi-a adus aminte învoiala făcută de un bun şi regretat amic al meŭ, de Grigorie Filipescu, la moşia sa Filipescĭ-Gropărĭile din judeţul Brăila, unde ţĕranĭĭ foştĭ clăcaşĭ aŭ devenit arendaşĭĭ moşieĭ, întovărăşiţĭ între dînşĭĭ sub o bună direcţiune cu un comitet dirigent, ales dintre dînşĭĭ; plătesc şi aŭ plătit regulat

tot-dea-una prin anticipaţie câştiurile; aŭ sporit arenda cu 10 şi 20%, la fie-care termen de 5 anĭ, şi urméză aşa de maĭ mult de cincĭ-spre-ţece anĭ, în cât putem ţice că experienţa este făcută, căcĭ a resistat într'acest interval la anĭ de recoltă slabă, la anĭ de preţurĭ scăţute şi la anĭ de necăutare de producte. Acestia sunt póte ţĕraniĭ plugarĭ ceĭ maĭ înstăriţĭ din tótă România.

Asociaţiunea între locuitoriĭ ţĕranĭ împroprietăriţĭ prin legea de la 1864, ar avea avantagiul de a face să dispară neajunsurile cultureĭ celeĭ micĭ; cincĭ-ţecĭ saŭ o sută de micĭ proprietăţĭ, avênd câte treĭ patru şi şése hectare, de le-ar pune în tovărăşie ar face o fermă de 300 saŭ de 400 hectare care ar da un folos maĭ mare decât părticele esploatate în deosebĭ. Un alt bine ce ar resulta din acele asociaţiunĭ ar fi că s'ar stimula amorul propriŭ al fie-căruia la lucru, s'ar scutura apatia isolărĭĭ şi s'ar învinge ignoranţa prin luminele aduse de fie-care asociat.

In Germania, ca încuragiare şi desvoltare a agriculturei, s'aŭ întrebuinţat băncile cooperative după sistema imaginată de Schulze Delitsch.

Este învederat că o colectivitate de lucră-

torĭ inspiră tot-dea-una maĭ multă încredere decât un individ isolat, orĭ cât de mare ar fi aptitudinea, aplicarea şi moralitatea luĭ. Solidaritatea între ómenĭĭ carĭ aŭ interes comun este garanţia cea maĭ bună ce se póte oferì uneĭ instituţiunĭ de credit, căcĭ rĕspunderea, fiind colectivă, membriĭ asociaţĭ se priveghiază, se încuragiază unul pe altul şi se întrec la muncă.

Principiul stabilit de Delitsch este de a se face credit de băncile agricole numaĭ adevĕraţilor muncitorĭ de pămînt, şi numaĭ după o minuţiósă cercetare asupra purtăriĭ şi capacităţiĭ muncitoruluĭ şi a condiţiuniĭ de a devenì acţionarul băncĭĭ. Pe aceste principiĭ, în anul 1865 existaŭ în Germania 961 de asemenea asociaţiunĭ, din carĭ 498 numĕraŭ 170,000 de asociaţĭ; sumele avansate de dînsele se suiaŭ la 250,000,000 francĭ. Numĕrul lor ajunsese la 1877 a fi de 1827. Suma banilor împrumutaţĭ era de 500,000,000 francĭ şi daraverile eraŭ de 2,750,000,000 francĭ, treceaŭ adică peste 2½ miliarde.

Aceste asociaţiunĭ aŭ dat agriculturеĭ din Germania un fórte mare avênt.

Pe când Peter începuse a-mĭ esplica mecanismul băncilor agricole şi-mĭ vorbea de socialismul creştin al luĭ Taafe, de tendinţa luĭ d'a

interesa pe ceĭ carĭ aŭ mult la sórta celor carĭ nu aŭ, îmĭ descria organisaţiunea industriilor celor micĭ în cooperaţiĭ cum o introdusese Belcredi în Austria; tocmaĭ vorbeam de ideile socialiste ale luĭ Lassale şi ale luĭ Karl Marx şi de organisaţiunea Internaţionaleĭ, când auḑim o gălăgie mare în uliţă. Doĭ inşĭ cam iuţĭ la fire, după maĭ multe cuvinte próste, ḑise unul altuia, ajunsese la pumnĭ şi la pĕruială, şi se formase în jurul lor un cerc mare de gură-cască. Ceeace m'a mirat maĭ mult a fost să vĕd atitudinea impasibilă a doĭ treĭ sergenţĭ de oraş carĭ staŭ şi eĭ şi se uitaŭ cu curioşiĭ dimpreună fără să se amestece şi să iea mĕsurĭ ca să pue capĕt aceleĭ gâlcevĭ, saŭ să iea pe luptătorĭ să-ĭ ducă la poliţie ca să-ĭ înveţe minte de a se maĭ certa. Exprimând acéstă mirare a mea, Peter îmĭ rĕspunde :

— Dar de ce să se amestece, dacă nimenĭ nu le cere nicĭ intervenţiune nicĭ asistenţă? Ţi-am maĭ spus că la noĭ ómeniĭ autorităţiĭ sunt servitorĭ, iar nu stăpânĭ; aci nu este vre-o crimă comisă, pare a fi un simplu delict, şi dacă cine-va se simte năpăstuit, nu are decât să reclame şi să céră să i se facă dreptate. Sergenţiĭ aŭ alergat acolo tocmaĭ ca să fie la dispositiunea aceluĭ saŭ acelor carĭ ar reclama servi-

ciile lor, şi ca să împrăştie pe curioşi, în cas când s'ar grămădi aşa în cât să împiedice circulaţiunea.

— Dar unde ar putea reclama şi cine ar judeca gâlcéva?

— S'ar judeca la primărie de treĭ din cetăţenĭ carĭ îşĭ fac acolo rândul cu sĕptămâna tocmaĭ pentru a cerceta asemenea casurĭ; iar de ar fi crimă s'ar trimite pricina domnuluĭ Justiţie ca s'o dea judecătoruluĭ de instrucţie care, dacă o póte califica crimă, să o trimită procuroruluĭ ca să susţie acusaţiunea înaintea juriuluĭ. Aceştĭ treĭ funcţionarĭ sunt aleşĭ dintre doctoriĭ în drept ceĭ maĭ consideraţĭ şi sunt retribuiţĭ. Aceĭ aleşi sunt obligaţĭ, vrênd nevrênd, să priméscă aceste funcţiunĭ cel puţin pe un an.

— Dar afacerile civile cum se judecă? câte tribunale şi câte curţĭ aveţĭ, de câţĭ judecătorĭ se compune fie-care instanţă şi cine îĭ numesce?

— Avem justiţie dar nu avem tribunale şi curţĭ propriŭ ḑise. La noĭ când un om crede că este năpăstuit, trebue să-şĭ dobândéscă dreptul ce i se cuvine. Acel care bănuesce că i s'a făcut o nedreptate saŭ că i s'a răpit un drept

şi voesce să se judece, nu are decât să se adreseze la judecătorĭ şi să-l céră.

— La care judecătorĭ? căcĭ îmĭ ţiceaĭ că nu aveţĭ nicĭ curţĭ, nicĭ tribunale propriŭ ţise; la care judecătorĭ să se adreseze? cine sunt eĭ şi cine îĭ numesce?

— Cum, cine îĭ numesce! Cine numesce pe medicĭ, pe ingineriĭ, pe architecţi? îĭ numesce facultatea de drept, dând titlul de licenţiat saŭ de doctor acelor carĭ aŭ făcut studiĭ şi aŭ dobândit cunoscinţele necesare pentru a studia o pricină şi a o judeca conform legilor existente. Precum facultatea de medicină numesce pe medicĭ, dându-le o diplomă prin care li se recunósce că aŭ destule cunoscinţe pentru a căuta un bolnav şi a-ĭ prescrie ce trebue să facă ca să-şĭ redobândească sănătatea ; asemenea orĭcine a dobândit diploma de licenţiat saŭ de doctor de la o facultate de drept recunoscută, are dreptul de a conduce o pricină ca avocat, ca judecător, procuror saŭ judecător de instrucţie. Orĭ-cine este licenţiat saŭ doctor în drept, póte să judece, precum orĭ-cine este doctor în medicină póte căuta şi vindeca bolnaviĭ carĭ se adreséză la dînsul.

— Să ne lămurim bine, mĕ rog; să ne în-

chipuim că am o moşie, că vecinul mĕ calcă şi că mi-a luat, fără să aibă drept, o bucată de pămînt pe care voesc să o ieaŭ înapoĭ şi să fiŭ despăgubit de perderile ce mi s'aŭ pricinuit. Cum fac şi la cine mĕ adresez?

— Lucrul este simplu. Cum face acel care sufere de o bólă? el, saŭ cunósce un medic, saŭ află din svon că X... este un bun medic, expert maĭ ales în bóla de care sufere; se duce la un medic în care crede că póte să aibă confienţa şi speranţa că-l va vindeca. Se duce la dînsul, iĭ espune casul, durerile şi suferinţele ce simte; acesta îl cercetéză şi caută a-l tămăduì, dacă póte. Se adreséză la maĭ mulţĭ dacă voesce şi se caută cu eĭ individual saŭ colectiv, cu medicul curent saŭ cu consultanţĭ. Intocmaĭ ast-fel facĭ şi dumnea-ta în casul de care îmĭ vorbescĭ. Te adresezĭ la un judecător, adică la un licenţiat saŭ doctor în drept, la doĭ saŭ la maĭ mulţĭ, dacă voescĭ : la ómeniĭ în carĭ aĭ confienţă; le espuĭ pricina, le arătĭ actele pe care te întemeezĭ şi eĭ sunt datorĭ să te lumineze şi să te sfătuiască să nu cauţĭ pricină dacă cred că nu aĭ dreptate; iar dacă îţĭ spun că eĭ cred că eştĭ în dreptul tĕŭ, atuncĭ însărcinezĭ pe unul, doĭ saŭ treĭ, pe câţĭ vreĭ, cu conducerea şi ju-

decata pricineĭ, le facĭ procură în regulă, după formele prescrise de lege. Şi iată ce facĭ cu eĭ:

Printr'o petiţiune adresată domnuluĭ justiţieĭ îĭ facĭ cunoscut că dómna A... cere cutare lucru de la domnul B... şi că-l chémă în judecată, avênd rânduiţĭ judecătorĭ pe domniĭ X... Y... Z... Domnul justiţieĭ este obligat să comunice acea petiţie domnuluĭ B..., invitându-l ca pînă la data ce se fixéză de domnul justiţieĭ să aibă a-ĭ face cunoscut pe judecătorul saŭ pe judecătoriĭ sĕĭ; tot-d'o-dată determină şi ḑiua înfăţişăriĭ pricineĭ.

Judecătoriĭ ast-fel numiţĭ de părţĭ se adună cu treĭ ḑile înaintea înfăţişăriĭ în camera destinată lor la Primărie şi acolo numesc un judecător complimentar pentru casul de divergenţă de opiniunĭ. Şi dacă judecătoriĭ numiţĭ de părţĭ nu se pot învoì asupra alegeriĭ judecătoruluĭ complimentar, el se numesce prin sorţĭ, scoţêndu-se un bilet dintr'o urnă în care se află numele tuturor doctorilor în drept.

Fie-care parte póte să aibă unul saŭ maĭ mulţĭ judecătorĭ, dar nu pot avea de cât un egal numĕr de voturĭ la fie-ce hotărîre deşi numĕrul judecătorilor unuia póte fi diferent de al celuĭalalt.

In ḑiua înfăţişăreĭ pricina este espusă de

părți saŭ de asistenții lor și se póte lua cuvîntul cel mult de treĭ orĭ pentru fie-care; după aceea, părțile se retrag și judecătoriĭ intră în deliberare față și cu judecătorul complimentar care nu póte lua cuvîntul în deliberare, dar care votéză împreună cu ceĭalalți judecătorĭ numiți de părți. Sentința ast-fel dată trebue să fie motivată și basată pe lege.

— Dar dacă se dă o sentință greșită, căci cu tótă sciința lor ómenĭ sunt și pot greși; judecata aceea să rămâie fără remediŭ?

— De ce fără remediŭ? îmĭ rĕspunse Peter, partea care s'ar crede năpăstuită nu are decât să apeleze la alți judecătorĭ, tot dupe procedarea ce am arĕtat maĭ sus, și dacă judecata a fost greșită sentința dată se póte reforma în apel.

Deosebit de acésta, orĭ-ce judecată se póte supune cercetării uneĭ adunărĭ de doĭ-spre-dece doctorĭ în drept în etate trecută de 45 de anĭ, și carĭ practică profesiunea de judecător de cel puțin dece anĭ. Acești învățați se pronunță asupra interpretării și aplicării legiĭ și asupra respectuluĭ procedureĭ.

— După sistema acésta orĭ-cine voesce să trăiască din baniĭ statuluĭ nu are decât să se ducă la școla de drept să dobândéscă diploma de licențiat, ș'apoĭ trăesce tótă viața luĭ din budget.

— Nicĭ de cum, domnule, judecătorii precum nicĭ medicii nu se plătesc de stat, ci se plătesc de aceĭ carĭ aŭ trebuinţă de serviciile lor. Sunt judecătorĭ mulţime fără pricinĭ precum sunt şi medicĭ şi avocaţĭ fără clientelă. Aceĭ carĭ sunt învĕţaţĭ şi experimentaţĭ, carĭ se bucură de stimă şi de consideraţie sunt căutaţĭ, chemaţĭ şi câştigă banĭ mulţĭ. Aceĭ carĭ nu se bucură de un nume bun sunt lăsaţĭ după uşe, cum se dice. Precum bolnaviĭ nu se duc la medicii carĭ nu aŭ nume bun, asemenea nicĭ împricinaţiĭ nu se duc la judecătorĭ proştĭ. Precum la medicii carĭ şi-aŭ făcut o reputaţiune specială pentru unele bóle, alérgă maĭ cu preferinţă bolnaviĭ carĭ pătimesc de acele bóle; asemenea alérgă şi la judecătorii carĭ şi-aŭ făcut un nume în cestiunile ce voesc a le încredinţa. Avem aicĭ vre-o treĭ patru judecătorĭ vestiţĭ în cestiunile de delimitare; eĭ sunt chemaţĭ de clienţĭ maĭ totdeauna când aŭ câte un proces de delimitare. Avem alţĭ patru cincĭ, celebrităţĭ în cestiunĭ de moştenire, carĭ eĭ sunt chemaţĭ a judeca maĭ tóte aceste litigiurĭ; sunt alţiĭ specialĭ în afaceri comerciale şi de contabilitate, etc.

Judecătoriĭ carĭ sunt plătiţĭ regulat cu luna, sunt doĭ de justiţie, doĭ judecătorĭ de instrucţiune şi doĭ procurorĭ ce avem la cele dóuĕ cir-

cumscripţiunĭ judiciare. Eĭ sunt plătiţĭ din taxele ce se percep asupra timbrelor obligatorie ce se pun pe deosebitele acte. Serviciile lor sunt puţin retribuite, fiind-că judecăţile s'aŭ împuţinat de când s'a întrodus acéstă sistemă. Nu este drept ca cetăţeniĭ carĭ nu aŭ pricinĭ de judecată şi carĭ trăiesc o viaţă pacinică să plătéscă pentru aceĭ carĭ aŭ daraverĭ între dînşiĭ, pe carĭ nu le pot resolva alt-fel decât supuindu-le judecăţiĭ.

— Cu modul acesta săraciĭ sunt privaţĭ de justiţie fiind-că eĭ nu pot plăti judecătoriĭ.

— Nicĭ de cum nu există acest inconvenient, căcĭ primăriile, precum plătesc medicĭĭ pentru căutarea bolnavilor săracĭ, tot asemenea plătesc judecătorĭ, obligaţĭ a împăca pe aceĭ carĭ se înfăţişéză cu un act de paupertate.

Amicul meŭ, întindêndu-se la vorbă, îmĭ spunea că de cât-va timp, se făcea o propagandă fórte activă printre muncitoriĭ din fabricĭ şi din ateliere, de către uniĭ ómenĭ veniţĭ de peste mărĭ, din Svitera, din Francia şi din Germania şi că lumea era îngrijată, căcĭ cestiunea era arzătóre. Era vorba de starea cea tristă a muncitoruluĭ care nu are un capital acumulat şi trebue să muncéscă ca să pótă trăĭ; era vorba

de omul sănătos, vrednic şi activ, care, dacă o ţi nu găsesce de lucru, nu are ce mânca.

— In ţările cele maĭ înaintate în civilisaţiune, îmĭ ţicea el, acolo maĭ ales unde oraşele aŭ luat o întindere fără măsură, populaţiunea proletară, atrasă de speranţa unuĭ câştig maĭ mare decât la ţară, se grămădesce cu prisos, aşa că o mulţime de muncitorĭ bat la uşile meşterilor şi fabricanţilor, cerênd să le dea de lucru ca să pótă căpĕta cu ce să-şĭ ţie viaţa dintr'o ţi pînă într'alta, şi nimenĭ nu le deschide. Magaziile pline pînă în pod cu producte, carĭ aştéptă cu aniĭ pînă să fie cerute, ţin baniĭ închişĭ şi maĭ lasă ca să se întórcă ca să încépă alt rând de operaţiunĭ, ast-fel lucrarea se împedică şi pune pe fabricanţĭ în neputinţă de a ocupa pe toţĭ câţĭ cer de lucru, în cât o mulţime de muncitorĭ nu aŭ une orĭ altă perspectivă decât a se culca nemâncaţĭ şi a murĭ de fóme.

Numĕrul nenorociţilor carĭ nu găsesc de lucru şi al acelor a căror remunerare nu este îndestulătóre, cresce din ţi. în ţi şi a adus o stare care merită atenţiunea şi solicitudinea cugetătorilor şi ómenilor de stat. Numaĭ în oraşul Londreĭ numĕrul acelor carĭ aŭ trebuinţă de existenţă şi cărora le vin în ajutor parochiile cu legea săracilor (poor law), trece de 150,000,

deosebit de ceĭ susţinuţĭ de nenumĕrate societăţĭ de caritate; cu tóte acestea nu este diminéţă să nu se găséscă în parcurĭ şi pe strade ómenĭ morţĭ, pe carĭ medicul legal îĭ declară de *starvation* (mort de fóme), precum ar ḑice mort de choleră saŭ de apoplexie.

In *casele de lucru* (work-house), stabilimente carĭ se deschid acelor carĭ nu aŭ unde petrece nóptea, de li se dă acolo o saltea şi o bucăţică de pâne cu condiţiunea de a plătì acea ospitalitate a doua ḑi în muncă, nu se găsesce a li se da alta de făcut decât de a sparge pietre pentru macadamul stradelor; deşi printre dinşiĭ sunt uniĭ lucrătorĭ, meşterĭ de frunte, carĭ ar putea produce obiecte de preţ.

Cerşetoria este oprită de lege, dar la tot pasul te împiedicĭ de mânĭ care-ţĭ ofer florĭ, jucărióre, chibriturĭ, cerşetorĭ de carĭ nu poţĭ scăpa decât dând un gologan, nu ca să le ieĭ marfa, dar ca să poţĭ trece înainte. Nu te poţĭ arăta la o feréstă fără să nu încépă să-ţĭ urle un minavet saŭ o primadonă de doĭ treĭ anişorĭ, nu ca să-ţĭ facă plăcere, dar ca să-ţĭ rănéscă urechile şi să-ĭ daĭ să tacă. Nu poţĭ chema o birjă fără ca doĭ treĭ flăcăĭ să nu-ţĭ sară în ajutor, fără a fi trebuinţă, dar ca să-ţĭ întindă mânile la plată.

Presa a relevat, acum în urmă, pentru Londra şi pentru Berlin, nisce fapte atât de hidóse şi de dureróse, că se îngrozesce mintea omenéscă, fapte carĭ nu pot avea originea lor decât în miseria cea maĭ desperată, „la faim est un mauvais conseiller.“

Rĕul provine, ḑic unĭĭ, din causă că producţiunea a devenit prea mare şi întrece trebuinţele consumaţiunĭĭ. Este adevĕrat că unele obiecte, precum sunt cele maĭ multe obiecte de lux şi de artă, trăsurile, bijuteria, stofele bogate şi altele, nu pot găsì cumpĕrătorĭ decât numaĭ în clasele avute, puţin numeróse; dar nu este maĭ puţin adevĕrat că partea cea mare a populaţiunilor nu-şĭ póte procura nicĭ hrană îndestulătóre, nicĭ îmbrăcăminte potrivită cu cerinţele anotimpurilor, nicĭ locuinţe comode şi sănătóse; cu atât maĭ puţin le rĕmâne un prisos pentru obiecte scumpe de podóbă ca să pótă duce o viaţă potrivită cu starea de civilisaţiune în care ne-aŭ adus sciinţa, artele şi meşteşugurile.

Partea cea mare a poporuluĭ consumă puţin, nu pentru că nu are trebuinţe, dar pentru că n'are ce da în schimb, nu are cu ce cumpĕra. Este o vorbă a Românuluĭ: „Postesce robul luĭ Dumneḑeŭ pentru că nu are ce mânca.“

Cine póte să ḑică că sdrenţurosul şi des-

cultul nu s'ar îmbrăca mai curat și mai elegant dacă ar avea putință să-și cumpere haine și încălțăminte mai bune și mai îndestulătóre; că în loc de a tremura iarna în haine de vară, nu și-ar cumpĕra palton saŭ blană; că nu i-ar fi mai bine să locuiască în casă de zid curată și mobilată, în loc de a sta ghemuit în bordeiŭ saŭ colibă, fără așternut și fără scaun; că i-ar plăcea să-l ploaie din tavan și să-l fluere vêntul din tóte părțile, și că n'ar fi mulțumit să mănânce în tóte ḑilele o bucată bună de carne cu pâne în loc de mămăligă în zémă de știr.

Decât a susținè că producțiunea întrece trebuințele, ar fi mai exact a ḑice că marea majoritate a populațiunii nu are mijlóce de a-și procura cele de trebuință, că numĕrul acelora carĭ pot consuma este prea mărginit și că mulțimea este săracă.

Starea muncitoruluĭ astăḑĭ este lăsată la voia întîmplăriĭ. Nu este sigur să pótă căpĕta tot-d'a-una, prin muncă, ce să mănânce mâne, în cât muncitoruluĭ consciințios nu-ĭ rĕmâne une-orĭ decât să se lase să móră de fóme el și copiiĭ luĭ, iar celuĭ slab de înger să-l ispitéscă viciul, coruptiunea și crima.

Studiul acestor rele a dat nascere la o mulțime de teoriĭ și de sisteme. A espune aci

ideile deosebiților economiști, moraliști și socialiști ar fi și lung de spus și afară din cadrul ce mi-am tras. Voiŭ încerca însă a espune pe cât voiŭ putea mai scurt teoriile cari ating direct saŭ indirect starea muncitoruluĭ plugar și interesele agriculturei în general.

In vechime ca și astădĭ statele cele puternice aŭ căutat să-șĭ aproprieze pămînturĭ întinse în țĕrĭ depărtate, unde să-șĭ pótă devĕrsa escedentul populațiuniĭ și să-șĭ creeze, printre neamurile barbare și sălbatice, consumatorĭ pentru productele naționale. Luptele pentru Algeria, pentru Tonquin, Congo, Asia centrală, Insulele Caroline, aŭ fost urmările ideeĭ coloniale. Fiecare stat caută să ocupe pe fața pămîntuluĭ o întindere cât s'ar putea mai mare, și s'a creat o sistemă completă.

Coloniile, deși aŭ fost și sunt un mijloc puternic de îmbogățire pentru patria mumă și rĕspândesc civilisațiunea europeană în țĕrile barbare, dar nimic nu dovedesce că ele să fi adus vre-o ușurare muncitorilor.

Englitera, deși a prins o mare parte a globuluĭ, colonizând într'un mod sistematic și inteligent, procurând productelor sale consumatorĭ cu miliónele și cu sutele de milióne, îmbogățind pe mulțĭ din supușiĭ sĕĭ, așa cum nu s'a maĭ

pomenit, şi ast-fel sporind bogăţia sa naţională, dar n'a adus nicĭ o uşurare miserieĭ muncitorilor, din contra miseria lor a mers tot crescênd; s'ar ḑice că cu cât se ridică maĭ mult nivelul bogăţieĭ unora, cu atât cresce şi sărăcia mulţimiĭ : ban la ban trage.

Nu este o jumătate de secol de când California era o ţară săracă şi San-Francisco un sat mic unde locuitoriĭ duceaŭ toţĭ o viaţă modestă dar îndestulată. Astăḑĭ California este una din ţĕrile cele maĭ bogate din lume şi San-Francisco un oraş strălucit, înzestrat cu tot luxul, cu tóte înlesnirile şi perfecţiunile ce sciinţa şi arta inginerésca a putut născocì; dar de o dată cu bogăţia s'a introdus şi miseria.

Un mijloc de îmbogăţire naţională a căruĭ popularitate merge crescênd de câtă-va vreme, deşi a fost blamat şi condemnat pînă ieriĭ de toţĭ părinţiĭ sciinţeĭ economice şi sociale, este sistema vamală, punerea de dărĭ grele pe producte şi obiectele venite din streinătate, ca să nu pótă concura cu cele indigene. Ceea ce se numea protecţionismu, astăḑĭ s'a întitulat *încuragiarea industrieĭ naţionale.* Este susţinut cu multă persistenţă de mulţĭ liberalĭ, deşi deasupra porţiĭ secoluluĭ în care am intrat acum opt-ḑecĭ şi cincĭ de anĭ stă libertatea, chemând la dînsa pe ceĭ

mâhniţi şi scârbiţi, căci numai de la dînsa puteau să aştepte mântuire şi mângăiere. Adevăratul liberalism este de a asigura fie-căruia, fără distincţiune de nascere şi de posiţiune socială, libertatea cugetării, a cuvîntului şi a acţiunii, libertatea acţiunii individuale, căci acestea sunt puterile cele adevărate ale societăţii şi ale vieţei.

Francia, al căreĭ sânge generos a curs maĭ mult de o jumătate de secol pentru apărarea libertăţilor, s'a făcut astădĭ campionul protecţionismului; l'a adoptăt ca basa regimului său economic şi social, regim care o va duce încetul cu încetul d'andăratele la corporaţii şi stărostii, la o feodalitate burghezească.

Pentru încuragiarea agriculturei, care la dînsa, ca pretutindenĭ, se află în suferinţă, n'a putut chibzuì alt mijloc de mângăiere şi de ajutor decât a lovì grânele streine cu o dare de treĭ francĭ de fie care hectolitru, cea-ce echivaléză cu un imposit de o centimă şi jumătate pe chilogramul de pâne, imposit analog cu acel din Italia asupra măcinişului, care a ridicat atâtea nemulţumirĭ şi blesteme pînă ce tânguirile săracilor l'aŭ făcut să înceteze.

Pentru grâul românesc în special, deosebit de ceĭ treĭ francĭ, a maĭ adăogat încă o dare

de 50% pe valóre, ast-fel că o kilă de 400 de oca de grâŭ românesc, al căruĭ preţ ar fi să ţicem 100 fr., ar plătì maĭ întâiŭ 50 fr., aprópe 8 fr. de hectolitru, şi după aceea alţĭ 3 fr. darea generală, adică 11 fr. de hectolitru; în cât, dacă o nevoe ar duce pe Francezĭ să mănânce pâne de grâŭ românesc, eĭ ar plătì un imposit de cel puţin 10 centime pe kilogram de pâne; asupra cuĭ ar apăsa maĭ greŭ acéstă dare, dacă nu asupra muncitoruluĭ care el mănâncă maĭ multă pâne decât bogatul?

In Englitera maĭ tóte sistemele puse înainte pentru a puté ajunge la îmbunătăţirea stării muncitorilor sunt basate pe asociaţiunea liberă a capitaluluĭ cu munca. Am arătat resultatele norocite ce a produs acéstă sistemă în agricultură, asociaţiunea proprietaruluĭ cu muncitorii plugarĭ, unul aducênd în tovărăşie pământul şi instrumentele agricole, iar celalalt munca luĭ, braţele. Nu numaĭ că aşa se face o cultură maĭ bună, fie-care muncitor fiind direct interesat ca pământul să fie cât se póte de bine lucrat, ca productul să fie maĭ abundent şi de calitate maĭ bună, căcĭ câştigul este pentru toţĭ, dar ceva maĭ mult : moralul şi demnitatea muncitoruluĭ se ridică în contact cu proprietarul, care este un om de o educaţiune şi o învĕţătură maĭ

înaltă. Acolo unde s'a introdus acéstă sistemă, viciul băutureĭ a scădut în mod simțitor.

O idee care de cât-va timp găsesce rĕsunet chiar și în Englitera, este aceea a *naționalizăriĭ pămîntuluĭ*.

Karl Marx a susținut că ar fi un mare câștig pentru stat dacă și-ar apropria pămîntul, plătindu-se proprietarilor actualĭ o rentă fixă, un numĕr de anĭ mărginiți.

Din două una, rĕspund aceĭ carĭ combat acéstă sistemă : Saŭ că în rentă deosebit de venitul anual al pămîntuluĭ, ar fi cuprinsă și o sumă pentru amortizare cu care să se pótă compune pînă la finitul termenuluĭ valórea pămîntuluĭ, și atuncĭ nu este nicĭ un câștig pentru stat, saŭ că în acea rentă nu s'ar cuprinde decât venitul anual și atuncĭ nu ar fi rĕscumpĕrare, ci o adevĕrată spoliațiune. Așa ar fi câștig, și câștig mare pentru stat; dar ce se face cu dreptatea? Și chiar așa, adaogă eĭ, să dicem pentru un moment, ca să trecem peste tóte considerațiunile de morală și de justiție, și că statul a devenit proprietarul pămîntuluĭ, se nasce întrebarea: ce ar putea face cu dînsul decât a-l închiria la muncitorĭ pe termene lungĭ saŭ scurte, pe 5, pe 10 saŭ pe 99 de anĭ, cu rentă în banĭ saŭ în natură, cu rentă fixă saŭ pro-

porţionată cu producţiunea? Apoĭ o asemenea sistemă a fost şi este în practică în maĭ multe ţĕrĭ; resultatele ce dă sunt cunoscute şi judecate. Este cea-ce se practică în maĭ multe părţĭ ale Asieĭ, şi chiar în Turcia Europeană, unde maĭ tot pămîntul, afară de puţine escepţiunĭ de pămînt *Mulkin* (proprietate), este saŭ al stabilimentelor pióse *Vakuf*, saŭ al Sultanuluĭ *Miri*, cultivatorul fiind un simplu locatar saŭ arendaş care plătesce o rentă anuală, în unele localităţĭ în banĭ, în altele în natură, cam 10 % din productul dobândit. Cu tóte acestea muncitorul agricol din Turcia nu póte fi citat ca un model de prosperitate.

S'a ţis póte că Turcii n'aŭ ştiut să organiseze şi să administreze cum ar fi fost bine, dar avem un alt esemplu, acela al Indiilor unde nu se ţice că Englezuluĭ i-a lipsit spiritul şi geniul organisator. Şi acolo pămîntul este al statuluĭ saŭ naţionalizat; cultivatorul în loc de a plătì arenda saŭ renta la un particular, o dă statuluĭ sub numire de imposit fonciar, imposit care produce 550,000,000 francĭ pe an, cam jumătatea venituluĭ Imperiuluĭ Indian, şi cu tótă buna organisaţiune, nicĭ acolo nu se póte susţine că starea agricultoruluĭ ar fi maĭ fericită

decât în ţĕrile unde există proprietatea individuală.

Cu tóte acestea naţionalisarea pămîntuluĭ are mulţĭ adepţĭ, nu numaĭ în Irlanda şi Scoţia, dar şi în Marea Britanie. Insă nicĭ ceĭ maĭ înfocaţĭ partisanĭ, nicĭ Wallace în scrierea sa *Land-Naturalization*, nicĭ Henry-George în *Progress and Poverty* n'aŭ mers pînă a pretinde că s'ar putea lua pămîntul alt-fel decât plătindu-se proprietaruluĭ valórea cea adevĕrată, care valóre, după apreţierile luĭ Rolland Giffon ar fi pentru Englitera de 50,000,000,000 francĭ, (cinci-decĭ miliarde de francĭ saŭ douĕ miliarde de pfunţĭ sterling), iar venitul de 1,650,000,000 francĭ (un miliard şése-sute cinci-decĭ de milióne de francĭ saŭ şése-decĭ şi şése de milióne de pfunţĭ sterling), pe venit de $3\,^1/_2\,\%$.

Deşi aceste sume sunt colosale şi nepomenite, dar să dicem că plata ar fi posibilă şi că pămîntul Engliterei ar devenì de odată al statuluĭ. Cum s'ar regula închirierea anuală, cum s'ar face repartiţiunea fie-căruĭ muncitor? Prin concurenţă saŭ prin bună tocmélă? Prin concurenţă muncitoruluĭ nu i-ar rĕmânea nimica, pentru că lupta între muşterii ar urca în unele casurĭ preţul pînă a trece peste ceea ce cultivatorul póte scóte din cultura aceluĭ pămînt. Prin

tocmelĭ libere ar fi a se da pămînturĭ de aceeaşĭ calitate la unĭĭ maĭ scump şi la alţiĭ maĭ eftin, de unde ar urma tot felul de bănuelĭ şi de acusărĭ drepte şi nedrepte. Dar cînd nu s'ar dobîndì preţurile cerute, a cuĭ ar fi vina, şi a cuĭ paguba?

Argumentul cel maĭ puternic al partisanilor naţionalizărĭĭ pămîntuluĭ este crescerea saŭ suirea naturală şi progresivă a preţuluĭ pămîntuluĭ, acea supra-valóre de care, eĭ ḑic, că nu este cu drept să profite proprietarul şi că se cuvine societăţeĭ întregĭ. Acest argument a părut aşa de serios, în cât a făcut pe unul din ceĭ maĭ marĭ economişti aĭ veaculuĭ, pe învĕţatul şi ilustrul profesor de la Oxford John Stuart Mill, să susţie că Statul este în drept să-şĭ aproprieze acea crescere a valorĭĭ pe care a numit'o el *Unearned Increment* (spor necâştigat), care nu provine nicĭ din muncă nicĭ din iscusinţa proprietaruluĭ, ci numaĭ din mersul natural al progresuluĭ social.

Dar atuncĭ consecinţa logică a acestuĭ argument ar fi ca şi Statul, la rîndul sĕŭ, să fie dator a despăgubì pe proprietar cînd s'ar întîmpla ca prin forţa împrejurărilor valórea pămîntuluĭ să scadă în loc de a cresce, ceea ce se întîmplă de cînd în America, în Indiĭ, în Au-

stralia s'aŭ dat culturei cerealelor câmpiĭ întinse şi virgine. Acolo traiul fiind maĭ lesnicios, şi munca este maĭ eftină şi productul maĭ abondant; acésta a adus în Europa o scădere însemnată în preţurile productelor şi prin urmare o depreţiare a valoriĭ pământuluĭ, depreţiare care în Franţa a ajuns la 33 % şi merge tot înainte, în cât este temere că va ajunge în puţin la 50 %.

In faţa acesteĭ crise mulţĭ agricultorĭ şi-aŭ perdut cumpĕtul şi, în loc de a se lupta cu nevoia şi a căuta să facă o cultură maĭ perfecţionată, în loc de a transforma unele câmpiĭ de arătură în islazurĭ şi livedĭ ca să dea o maĭ mare desvoltare creşcerii de vite, s'aŭ lăsat descuragiării, părăsesc fermele, lasă câmpiĭ nelucrate, fug de la ţară şi alérgă la oraşe cu speranţa d'a găsì acolo un salariŭ maĭ bun, şi nu fac decât să adaoge la miseria meseriaşilor, scădênd preţul munceĭ prin concurenţa lor. Populaţiunea oraşelor merge tot crescênd pe când cea de la ţară scade, şi munca agricolă devine din ḑi în ḑi maĭ dificilă, cu cât raportul între întinderea pământuluĭ şi numĕrul braţelor scade.

In România acest raport este de 16 hectare de agricultor, din carĭ 9 hectare pământ cultivabil. Fie-care lăcomindu-se a cuprinde cu plugul, cu sapa, cât póte maĭ mult loc, pe care

nu-l póte lucra cum trebue, pămîntul se ostenesce hrănind buruenĭ şi paiŭ, şi producţiunea merge scăd̦ênd. Sunt acum douĕ-d̦ecĭ şi cincĭ de anĭ, cultivatoriĭ românĭ contaŭ producţiunea medie în grâŭ de 18 hectolitre pe hectar (1 ½ kilă de 400 de oca pe pogon), astăd̦ĭ producţiunea medie nu e maĭ mult de 10 hectolitri pe hectar (14 saŭ 16 baniţe de pogon), ceea ce nu este nicĭ a patra parte din cât produce hectarul în ţĕrile unde cultura este înaintată şi unde plugăria merge înjugată cu crescerea de vite şi se ajută cu îngrăşămîntĭ, drenagiurĭ şi irigaţiunĭ. La noĭ, dacă vom escepta vre-o dóuĕ treĭ judeţe din Moldova, agricultura nu se póte d̦ice că a eşit încă din starea primitivă. Îĭ luăm puţinul ce putem, fără a-ĭ da nimica.

Carrey compară pămîntul cu o bancă care nu împrumută pe cel ce hrănesce, de cât cu condiţiunea de a-ĭ plătì datoria; şi cu cât ĭi plătesce maĭ bine şi maĭ regulat, cu atât îl împrumută maĭ mult, dar când datornicul nu-ĭ înapoiază regulat, ceea ce s'a împrumutat, creditul scade, împrumuturile se micşoréză pînă îl dă afară din casă.

Din tóte industriile, agricultura cere maĭ multă cunoscinţă şi ştiinţă, cunoscinţă de fisică, de chimie, de geologie, de meteorologie, fisiolo-

gie vegetală şi animală, de sciinţa electricităţii, şi o cunoscinţă adâncă a obiceiurilor şi a vieţeĭ plantelor şi a animalelor; cu tóte acestea educaţiunea şi instrucţiunea agricultoruluĭ este maĭ necăutată de cât a târgoveţuluĭ; ţĕranul plugar este maĭ expus la pagube de lăcuste, de grindină, de înnecurĭ şi de foc fără despăgubire. Şi când comparăm modestele maşinĭ de carĭ se servă agricultura cu mulţimea şi cu colosalele corăbiĭ şi vapóre carĭ sunt la serviciul comerciuluĭ şi cu maşinile complicate şi ingenióse de carĭ se servă industria manufacturială, să nu ne maĭ întrebăm de ce agricultura a rĕmas înapoĭ de celealalte dóuĕ ramurĭ surorĭ, nicĭ de unde provine crisa. O causă însemnată a criseĭ a fost şi este ruperea echilibruluĭ ce exista maĭ înainte între mijlócele de carĭ dispuneaŭ deopotrivă câte-şĭ trele ramurĭ ale producţiuniĭ bogăţieĭ naţionale care echilibru de la o vreme a încetat d'a maĭ esista.

De la începutul veaculuĭ şi maĭ vârtos în a doua a sa jumătate instituţiunile de credit s'aŭ înmulţit, aŭ luat o desvoltare care le-a permis să pue capitaluri marĭ, mijlóce puternice, în serviciul comerciuluĭ şi fabricaţiunilor, înlesnirĭ de carĭ agricultura nu s'a putut folosi. Băncile de scont şi de circulaţiune, casele de credit de tot

felul, societăţile anonime şi in comandită aŭ putut procura comerciuluĭ şi industrieĭ banĭ cu 4, cu 3 şi cu 2 %, pe când agricultura nu s'a putut ajuta decât cu hipotecă, cu casele de credit fonciar cu 5 şi cu 6 ½ %, rate carĭ întrec venitul ce póte da pământul. Chiar în patria creditului, în bogata Engliteră, agricultorul trebue să dea cel puţin 7 % ca să-şĭ procure banĭ, pe când comerciul şi industria găsesc cu 2 şi une-orĭ şi cu 1 %, dar cu 3 % orĭ când.

Un fabricant saŭ un comerciant este destul să fie ceva, ceva cunoscut în piaţă de om activ şi onorabil şi să aibă cu ce să întîmpine micile cheltuelĭ ale uneĭ instalaţiunĭ, pentru ca prin emitere de bilete la ordin şi prin poliţe să-şĭ pótă deschide credite de ḑecĭ şi de douĕḑecĭ de orĭ maĭ marĭ decât capitalul ce posedă. Cu un capital de 10,000 leĭ îşĭ póte procura banĭ şi marfă pentru 100,000 şi 200,000 leĭ cu 4% şi cu 3 %, pe când agricultorul care ar avea un pământ de aceeaşĭ valóre de 10,000 leĭ nu şĭ-ar puté procura decât un credit de 5,000 leĭ, plătind 6 şi 6 ½ % pe an; natura operaţiunilor agricole nu permite a se angagia, ca fabricantul şi ca comerciantul, a plătĭ în termene scurte. Şi nu numaĭ că agricultura nu se póte servĭ de nouele şi numerósele instituţiunĭ de credit carĭ există

astăḑĭ dar multe fonduri carĭ maĭ înainte serveaŭ ipotecile s'aŭ mutat şi aŭ trecut în serviciul industrieĭ şi comerciuluĭ unde probabilităţile de câştigurĭ sunt maĭ marĭ.

Intr'adevĕr în repartiţiunea nedreaptă a puterilor lucrătóre esistă învederat o mare lacună, o lipsă de echilibru în defavórea industrieĭ agricole, a industrieĭ care merită maĭ multă solicitudine şi îngrijire. Domnul Frédéric Fleury a căutat să facă să dispară acea nedreptate prin adoptarea uneĭ sisteme de credit care, de s'ar realisa, ar aduce marĭ şi însemnate servicĭĭ agricultureĭ.

Ideea domnuluĭ Fleury este de a mobilisa o parte a proprietăţiĭ fonciare; el propune ca proprietarul să fie autorisat să emită bilete ipotecare pentru o sumă echivalentă cu a patra parte a valorĭĭ proprietăţiĭ sale, bilete platnice la o scadenţă determinată, la 5 saŭ la 10 anĭ; acele bilete garantate de state să fie autorisate să circule libere ca biletele Băncĭĭ Francieĭ, Statul percepênd $2\,^1/_2\,\%$ pentru autorisarea şi garanţia sa.

Aceste bilete, ḑice domnul Frédéric Fleury, ar fi maĭ sigure decât biletele Băncĭĭ Francieĭ, carĭ nu sunt asigurate decât pe o valóre reală de o treime, valóre care şi aceea póte să dis-

pară; aurul din pivniţele Băncei se póte fura saŭ jăfuì saŭ valórea luĭ póte să scadă prin descoperirea uneĭ mine abondante de aur, pe când garanţia biletelor ipotecare ar fi de 12 orĭ maĭ mare. Garanţia biletelor Băncii Francieĭ este pe o valóre de 3 orĭ maĭ mică, pe când biletele ipotecare ar fi garantate pe o valóre de patru orĭ maĭ mare, valóre care nu se póte nicĭ fura nicĭ jăfuì.

In toţĭ timpiĭ vechĭ şi modernĭ s'aŭ ivit ideĭ de reforme sociale, uniĭ reformatorĭ mergênd cu gândul pînă la rĕsturnarea completă a societăţiĭ actuale, şi la edificarea de sisteme eşite din imaginaţiunea lor şi aşezate pe alte base şi pe alte principiĭ. Ast-fel a fost de exemplu societatea Saintsimoniană, Fourrieristă cu Phalansterele, şi altele carĭ aŭ apărut lucrând pe faţă în Francia, îndată după revoluţiunea de la 1830, sisteme carĭ nu ţineaŭ sémă nicĭ de familie, nicĭ de proprietate, nicĭ măcar de religie, utopiĭ carĭ nu puteaŭ să aibă o viaţă lungă şi carĭ aŭ dispărut lăsând numaĭ un suvenir istoric.

Revoluţiunea de la 1848 a scos la lumină idea Atelierelor naţionale, carĭ s'aŭ stabilit domnesce în palatul Luxemburg, sub direcţiunea luĭ Louis Blanc. Idea nu era nóuă, căcĭ se întemeia pe principiul asociaţiuneĭ munceĭ cu

capitalul, idee aplicată în multe casuri cu succes în Englitera, cu deosebirea numai că acolo erau asociaţiuni libere formate prin iniţiativa muncitorilor, cari aduceau în asociaţiune şi munca şi capitalul lor, pe când în atelierele naţionale din Paris, muncitorii aduceau în asociaţiune numai munca, iar capitalul era pus de Guvern, de la Stat, un capital pentru care muncitorul frances nu putea să aibă acea iubire şi durere de inimă ce avea muncitorul englez pentru capitalul adus de dînsul, fruct al munceï sale anterióre, al silinţeï, al economieï şi al privaţiunilor, capital pentru care avea grija să se păstreze şi să sporéscă. Aci puţin îï păsa uvrieruluï frances dacă se periclita saŭ se perdea un capital care nu era al luï. Şi de unde în Englitera sistemul asociaţiunilor cooperative aŭ dat resultate bune, în Francia resultatul atelierelor naţionale a fost descuragiător.

Focarul ideilor socialiste era în Germania de unde aŭ eşit o mulţime de sisteme de asociaţiunï, avênd tóte de scop organisarea munceï. Nomenclatura chiar ar fi lungă. Voiŭ cita însă pe uniï din reformatorï şi organisatorï.

Schulze Delitsch, care era de scóla engleză, vedea mântuirea muncitorilor numaï în ajutorul

lor mutual, în înființarea de ateliere prin asociațiunea munceĭ cu capitalul adus de muncitorĭ din economiĭ și păstrare. El ḑicea că muncitorul trebue să învețe a nu aștepta îmbunătățirea sórteĭ sale decât numaĭ de la propria sa inițiativă, iar nu să recurgă la ajutorul guvernuluĭ și să nu aștepte de la Stat.

Lassalle era și el partisan al asociațiuneĭ celor dóuĕ puterĭ productive munca și capitalul, dar ḑicea că mijlócele nu iartă pe muncitorĭ să aducă în asociațiune un capital suficient, și cerea ca și statul să vie în ajutor. Pentru formarea aceluĭ capital, propunea o dare generală, precum este aceea pentru săracĭ în Englitera (poor law), carĭ banĭ să nu se împartă ḑilnic la ceĭ lipsiți, ci să se formeze cu eĭ un fond special, o bancă centrală administrată de asociațiunea generală a muncitorilor. El credea că putea să aplice sistemul sĕŭ cu un ajutor de la stat de *o sută de milióne de talere* (372 milióne francĭ). Ideea luĭ era ca în puterea acestuĭ fond să se emită bilete pentru suma de treĭ sute de milióne de talere (1,116,000,000 francĭ).

Lassalle era un socialist conservator, care atribuia miseria muncitorilor Industrialismuluĭ și Bancocrațieĭ; tînĕr, ager, erudit și elocinte, cuvintele luĭ aveaŭ un mare resunet maĭ ales

în Germania. Principele Bismark avea o mare consideraţie pentru caracterul şi ideile ce propaga. Iată ce ḑicea marele Cancelar la 1878 în Parlament :

„Dacă cine-va ar voi să încerce o întreprin-„dere de asemenea natură s'ar putea fórte bine „să aibă trebuinţă de o sută de milióne de ta-„lere; un asemenea lucru nu mi s'ar părea nicĭ „nebunie nicĭ absurditate. In ministerul de agri-„cultură facem încercărĭ asupra deosebitelor sis-„teme de cultură, n'ar fi óre bine să facem a-„semenea încercărĭ şi în privinţa munceĭ omu-„luĭ, ca să încercăm a resolva prin îmbunătăţirea „sórteĭ muncitoruluĭ cestiunea numită *Democraţia* „*socială*. — Imputarea ce mi s'ar putea face „este că m'am oprit în cale, ar fi să mi se ḑică „că n'am stăruit pînă la dobândirea unuĭ resul-„tat satisfăcĕtor; dar mi-a lipsit timpul. Politica „din afară mi-a absorbit tóte gândurile. Îndată „însă ce voiŭ avea timp şi ocasiune sunt fórte „hotărît a mĕ ocupa de acéstă cestiune".

Aceste cuvinte aŭ făcut pe mulţĭ să prenumere pe Principele Bismark între adepţiĭ luĭ Lassale, cu atât maĭ mult că la Congresul Economist de la Eisenach la 1876 a trimis acolo pe amicul sĕŭ Wagener care a desvoltat teza regalităţiĭ, ḑicênd că instituţiunea monarchică

nu póte avea viitor decât întorcêndu-se la originea sa, adică arătându-se atât în teorie cât şi în practică scutul dreptuluĭ celuĭ slab şi protectorul nenorociților. Iar de va căuta sprijinul printre Baronĭĭ Industrieĭ şi printre Principiĭ Burseĭ autoritatea ĭĭ va scădea şi se va cufunda.

Karl Marx şi Bakunin, exagerând maĭ în urmă idea asociațiunilor, aŭ ajuns dintr'o iubire rĕŭ înțelésă a muncitorilor la naționalisarea pămîntuluĭ, la naționalisarea instrumentelor de muncă; e de observat că nicĭ Lassale nicĭ Karl Marx n'aŭ pus înainte şi cestiunea naționalisărĭĭ banilor: şi unul şi altul, ḑice un economist, eraŭ Israeliți. Țelul către care tindeaŭ colectiviştiĭ era :

Proprietatea pămîntuluĭ şi a instrumentelor de muncă să fie colectivă a tutulor;

Familia de astăḑĭ să fie înlocuită cu o familie egalitară şi liberă, căcĭ cea de astăḑĭ este opresivă, căcĭ ține pe femee şi pe copiĭ robĭ aĭ bărbatuluĭ şi aĭ tatăluĭ;

Înlocuirea stărĭĭ actuale printr'un organism social basat pe cea maĭ completă autonomie a grupelor şi a comunelor federate pentru organisarea serviciilor publice; cultura completă a pă-

mîntuluĭ, înfrumusețarea globuluĭ și fericirea comună;

Egalitatea civilă, politică și economică a tuturor ființelor omenescĭ, fără distincțiune de sex, de colóre, de soiŭ și de națională tate;

Garanția independenței individuale, lăsând în posesiunea fie-căruĭ producător escedentul valóreĭ obținute prin lucrarea sa asupra materieĭ ce a lucrat;

Asigurarea fie-căruĭ membru a societățiĭ că va dobândi cu cheltuiala colectivitățiĭ o instrucțiune integrală și profesională în raport cu totalitatea cunoscințelor din timpul sĕŭ.

O idee care a avut un mare rĕsunet și care într'o vreme ajunsese a dispune de marĭ mijlóce, este *Internaționala;* numĕra membriĭ sĕĭ în Europa și în America cu miliónele. Dar, în loc de a întrebuința fondurile eĭ a susține și a încuragia asociațiunile de muncă, a întrebuințat contribuțiunile membrilor a susține și încuragia grevele. Astădĭ muncitoriĭ aŭ început a înțelege că grevele aŭ reușit une-orĭ a sili pe patronĭ să acorde o sporire de salariŭ, dar n'aŭ întârdiat a scumpi prețul obiectuluĭ și prin urmare a împuțina numĕrul mușteriilor și mulțĭ lucrătorĭ rĕmân pe din afară fără a li se putea da de lucru.

Din exagerație în exagerație unii din adepții lui Karl Marx și ai lui Bakunin au mers pînă a propaga că :

Dumnedeŭ este mai mare inimic al poporului, că

Nu trebuie nici credință nici supunere, căci numai ast-fel se póte edifica o societate nóuă, democratică, socialistă, că

Nu trebue nici patrie, nici națiune; nimic alt decât comuna și omenirea, că

Patria este o idee abstractă și sécă, în numele căreia regii împing popórele a se măcelări unele pe altele, că

Patria este un fapt fisiologic care se mărginesce în casa ce locuescĭ, în comuna în care muncescĭ, iar mai încolo nu trebue să veți decât cercul în care domnesc aceleași principii și unde se desvoltă aceleași trebuințe.

Iată la ce aberațiuni póte ajunge spiritul omenesc când perde din vedere principiile primordiale ale moraleĭ, ale drepturilor și ale datoriilor.

ION GHICA.

XXV.

IOAN CÂMPINEANU.

Discurs rostit la Academia Română la 28 Martie 1880.

Sciinţele naturale aŭ fost obiectul principal al studiilor mele din tinereţe. Descoperirile luĭ Cuvier şi ale luĭ Eli de Beaumont asupra formaţiunilor geologice şi asupra succesiunii locuitorilor pămîntuluĭ, deschideaŭ în spiritul meŭ un orizont plăcut vieţeĭ în care voiam să intru. Admiram cum Arago şi Dumas făceaŭ înteligibile, chiar diletanţilor sciinţeĭ, cestiunile cele maĭ complicate şi maĭ transcendentale ale filosofieĭ natureĭ şi cum învĕţaţiĭ secoluluĭ al XIX înavuţiaŭ pe tótă ḑiua sciinţa cu o mulţime de descoperirĭ. Urmam cu religiositate miile de ob-

servaţiunĭ şi esperienţe cu carĭ Humboldt pregătea marea operă sciinţifică ce a lăsat lumiĭ. Dară evenimentele, la carĭ mi-a fost cu neputinţă să nu iaŭ şi eŭ parte, m'aŭ distras de la studiile mele de predilecţiune, m'aŭ deslipit de acele ocupaţiunĭ liniştite şi plăcute, şi m'aŭ aruncat în virtejul luptelor politice, atât de crâncene şi de pasionate, carĭ se urméză la noĭ continuŭ de atâţia anĭ.

Nu aşĭ fi cutezat nicĭ o dată să solicit un fotoliŭ într'acéstă incintă; dar a fi chemat de libera vóstră mişcare, a fost un onor prea mare pentru mine ca să nu simt cea maĭ adâncă recunoscinţă şi mândrie. Şi, dacă interpret bine intenţiunile de carĭ aţĭ fost animaţĭ, când m'aţĭ admis între voĭ, îmĭ ḑic că aţĭ voit să daţĭ o probă că în spiritul ce animă învĕţatul vostru corp, nu despărţiţĭ legile lumiĭ morale şi politice de acelea ale lumeĭ fisice şi că priviţĭ studiul societăţilor omenescĭ ca o situaţiune care ţine şi de sciinţele natureĭ şi de ale spirituluĭ. Aţĭ voit să arĕtaţĭ că aliaţĭ morala şi politica cu sciinţele exacte şi că cereţĭ de la ómeniĭ de stat a nu mărginì lucrarea lor numaĭ în apărarea drepturilor ţĕreĭ şi în organisaţiunea administraţiunilor, dară că cereţĭ să îngrijască totd'o-dată şi de desvoltarea sciinţelor, a artelor şi

a meseriilor; căcĭ numaĭ ast-fel s'ar înţelege misiunea ce aŭ de îndeplinit către ţară şi către naţiune.

Dintr'acest punct de vedere nu cred că aşĭ fi putut să aleg un subiect maĭ potrivit cu intenţiunile vóstre, decât vorbindu-vĕ de un om care a luptat o jumătate de secol pentru desvoltarea morală, intelectuală şi naţională a poporuluĭ român, pentru rĕspândirea sciinţelor, artelor şi meşteşugurilor în carĭ el vedea redobândirea drepturilor naţionale ale patrieĭ nóstre.

Aceĭ carĭ aŭ auḑit de Ioan Câmpineanu la tribună vĕ pot spune că el a fost un orator mare şi un apĕrător aprig al drepturilor naţionale. El este acela care a redeschis în România lupta pe tărâmul politic şi care prin apĕrarea ce a susţinut în contra acelor carĭ voiaŭ să ne răpéscă autonomia, ne-a lăsat o pagină frumósă în istoria politică a ţĕreĭ.

Prin cugetările sale înalte, prin elocinţa sa şi prin încuragiările ce a dat literatureĭ române, numele sĕŭ are drept la un resunet în mijlocul învĕţătuluĭ vostru corp. Prin devotamentul şi prin sacrificiile ce a făcut pentru ţară el a dobândit drepturĭ imprescriptibile la recunoscinţa tuturor Românilor.

Suferințele și nenorocirile unei țări fac de multe ori educațiunea ómenilor politici; ele, când nu corump și nu omóră spiritul, înalță inima, întăresc credințele și devin o scólă de patriotism, de sacrificii și de abnegațiune.

Intr'o nópte de iarnă Luxandra, socia lui Scarlat Cămpineanu, era chemată la curtea domnăscă. Niculae Mavrogheni, Domnul de atunci, o primesce cu tóte onorurile cuvenite rangului și familiei sale, îi vorbesce cu respect și blândețe, făcênd o mare laudă despre meritele soțului sĕŭ; când de o dată acel Domn maniac începe a plânge și a se bate cu pumnii în cap povestindu-i visul ce ḑicea că avusese chiar într'acea nópte : îi spune că o vĕḑuse în somn călătorind pe drumul Giurgiului către Țarigrad și că-i confisca averea. Când tînĕra femee ajungea în capul scărei palatului se întâlnea cu realisarea visului domnesc. Era luată pe sus de arnăuții curții și aruncată într'un car mocănesc. Vodă rîdea privind acéstă scenă după feréstră strigându-i : *Καλὸν καταβόδιον* (călătorie bună).

A dóua ḑi o șaică desbarca la Rusciuc încă o familie de exilați; d'acolo era dusă la Eski-zara, și mai în urmă în temnița de la Edi-Cule (șépte turnuri) din Constantinopol, unde a fost

deținută mai mulți ani, pînă când Rusciucli Hasan Pașa a pus un termen tiraniei lui Mavrogheni, luându-i capul. Atunci s'au liberat familiile surghiuniților, și refugiații s'au întors la căminurile lor.

Vina Câmpinencei era ca bărbatul sĕŭ nu voise să rădice óste românéscă, ca să mérgă să se bată alături cu Turcii în contra Austriacilor, Nemților cu códă, cum le ziceaŭ Românii.

Iacă epoca în care Ioan Câmpineanu a vĕdut ziua.

Născut dintr'un tată pe care nu l'a putut cunósce de cât prin numele lăudat ce a lăsat printre boerii țĕrii și dintr'o mumă model de iubire și devotament, albită înainte de timp în suferințele celei mai nemilóse închisori.

Constantin Câmpineanu, fiul cel mai mare al lui Scarlat Câmpineanu, și frate lui Ioan Câmpineanu, om de o înaltă învĕțătură, elevul cel mai lăudat al renumitei scóle a lui Lambru Photiadi, scóla în care s'a format inima și spiritul multora din Grecii carĭ aŭ ilustrat patria lor prin sabie și prin condeiŭ, în timpul lupteĭ pentru regenerarea Grecieĭ.

Acel frate mai mare al lui Ioan Câmpineanu, care de copil împărtășise cu maică-sa întemnițarea de la Edi-Cule, i-a servit de tată.

El i-a vorbit de tirania şi de corupţiunea Fanarioţilor, de umilirea ţĕreĭ, de drepturile eĭ nesocotite şi călcate în picióre; l'a trimis să urmeze în scóla luĭ Vardalah şi a luĭ Comita; şi ĭ-a dat de institutor pe Laurençon, un nobil frances care, după ce luase o parte activă şi entusiastă în revoluţiunea cea mare a Francieĭ, neputênd maĭ în urmă să se împace nicĭ cu excesele Iacobinilor, carĭ făcuse din teróre un mijloc de guvernare, nicĭ cu regaliştiĭ carĭ chemaŭ pe streinĭ în ajutorul Burbonilor; scăpat ca prin minune din temniţa din care *Chenieri* şi *Lavoisieri* eşiaŭ numaĭ ca să se urce pe eşafod, trăia pribeag în Bucurescĭ, câştigându-şĭ hrana vieţeĭ dând lecţiĭ de limba luĭ Voltaire şi a luĭ Rousseau, semănând în ţară depărtată ideile cele marĭ şi generóse ale revoluţiuniĭ francese; alinându-şĭ ast-fel durerea ce simţea în sufletul sĕŭ, vĕdênd cum ideile extreme compromit causele cele maĭ bune şi fac ca omenirea să se învârtéscă într'un cerc viţios, trecênd de la libertate la licenţă şi la anarchie, de la anarchie la despotism şi la tiranie, ca să încépă de la căpĕtâiŭ acelaşĭ cerc; şi cu tóte acestea păşind tot înainte.

Sub îngrijirea unor asemenea învĕţătorĭ şi cu exemplele cele frumóse ce avea de la un

frate model de virtute şi de patriotism, un spirit deştept ca acela al tînĕruluĭ Câmpineanu nu putea să nu primésaă adânc întipărirea bineluĭ şi a frumosuluĭ.

Dintr'o familie din cele maĭ vechĭ ale ţĕreĭ, nepot al luĭ Cantemir şi al vorniculuĭ Cândescu, frate cu boerul cel maĭ considerat şi maĭ stimat de Grigorie Vodă Ghica, locul luĭ Ioan Câmpineanu era însemnat la Curte şi în mijlocul boerimiĭ, dară inima luĭ îl trăgea maĭ mult către lumea învĕţată, către profesorĭ, către ómeniĭ de litere şi către artiştĭ, către ómeniĭ de talent, de spirit şi de gust, către aceia carĭ tot-dea-una şi pretutindenĭ pregătesc viitorul uneĭ ţĕrĭ.

Un om pentru care el avea o deosebită afecţiune era un umil călugăr din mănăstirea Căldărușanĭ care scia să-ĭ vorbéscă de originea Românilor, de vitejiile lor, de tractatele Domnilor celor vechĭ cu Sultaniĭ, de trecerea Bucovineĭ din mânile Muscalilor într'ale Austrieĭ printr'un act inic şi fără valóre în drept, de cesiunea Besarabieĭ, călcându-se în picióre principiile cele maĭ sacre ale dreptuluĭ ginţilor.

Intr'o séră, pe când se afla în serviciŭ la curtea domnéscă, auḑind pe Grigorie Vodă că ḑicea către un boer că în lipsa Mitropolituluĭ

Dionisie Lupu, nu mai putea lăsa scaunul archipăstoresc vacant şi că, de ar cunósce un călugăr român cu inimă şi cu învĕţătură, l'ar face Mitropolit şi ar scăpa ţara de călugări streini. La aceste cuvinte Ioan Cămpineanu nu s'a putut stăpâni; mulţumirea luĭ a fost atât de mare, auḑind aceste cuvinte din gura Domnuluĭ, în cât, cu risicul de a fi înfruntat, a strigat din colţul unde sta respectuos : „Este unul Măria ta!“ Informaţiunile luate de Domn confirmând recomandaţiunea Câmpineanuluĭ, călugărul Grigorie fu chemat la palat, unde eraŭ adunaţi toţi boerii. Domnul, urmat de postelnicul sĕŭ Alexandru Ghica, înaintéză către călugăr şi-ĭ pune în mână cârjea archipăstorésca ḑicêndu ĭ : „Nicĭ „celuĭ care a alergat, nicĭ celuĭ care s'a rugat, „ci celuĭ care a bine-voit Dumneḑeŭ“.

Surprinderea boerilor fu mare, criticele multe, dară ţara dobândise un Mitropolit virtuos, adevĕrat român, căruia îĭ era dat să devie un martir al credinţelor şi al patriotismuluĭ sĕŭ. Mănăstirile închinate s'aŭ luat atuncĭ din mânile Grecilor şi egumeniile s'aŭ dat tóte cleruluĭ român.

Era în natura lucrurilor de atuncĭ, ca de o dată cu intrarea trupelor rusescĭ, călugării

greci să fie reinstalaţi în mănăstirile ţise închinate.

După instalarea guvernului rusesc, la 1828 cu Pahlen şi Zaltuchin, ca presidenţi plenipotenţi, a început pentru virtuosul nostru Mitropolit o eră de persecuţiune şi de suferinţe; puţine luni după intrarea trupelor rusesci a fost exilat la Kiev. Un exil de şése ani într'o climă aspră, şi viaţa ascetică ce petrecea ca călugăr i-aŭ ruinat sănătatea. Numaĭ la venirea nouluĭ Domn Alexandru Ghica, la 1834, Mitropolitul Grigorie s'a liberat din exil, de o dată cu încetarea ocupaţiuneĭ străine; a venit în scaunul archiepiscopal bolnav, prăpădit în sănătate, ca să-şĭ dea obştescul sfârşit. A adormit în domnul ca un sfînt, bine-cuvîntând ţara şi turma pe care a iubit'o atât de mult. Memoria luĭ scumpă Românilor va fi tot-dea-una încungiurată de aureola martiriuluĭ.

Grigorie Ghica, care se suise pe scaunul Domnieĭ la 1822, în urma morţiĭ luĭ Tudor Vladimirescu, era dintre boeriĭ aceia carĭ lucraŭ de mulţi anĭ pentru redobândirea drepturilor strămoşescĭ.

Idea care predomnia în acel părtid era că dreptul de suzeranitate, ast-fel cum resulta din capitulaţiunile încheiate de vechiĭ nostri domnĭ

cu Înalta-Pórtă, eraŭ o garanţie pentru păstrarea naţionalităţiĭ nóstre; exemplele celor ce se petreceaŭ în Bucovina şi în Besarabia, de când aceste provinciĭ românescĭ încăpuse pe mânile Nemţilor şi ale Ruşilor, iĭ întărea şi maĭ mult în acéstă credinţă. Aceĭ boerĭ recunosceaŭ că Turciĭ, deţinênd fortăreţele de pe ţĕrmul românesc, numind Domnĭ d'a dreptul, fără de a fi aleşĭ de ţară, monopolisând exportul productelor nóstre şi trimiţênd firmanurĭ, nesocotiaŭ tractatele. Dar îşĭ ḑiceaŭ tot-deo-dată că de la o vreme încóce Imperiul Otoman mergea tot slăbindu-se şi că, maĭ curênd saŭ maĭ târḑiŭ, era să vie ḑioa când acel Imperiŭ să se desfacă în elementele sale constitutive şi că atunci independenţa Românieĭ va fi o consecinţă naturală a evenimentelor ce aŭ să se desfăşure.

Lucrarea aceluĭ partid, în care figuraŭ pe la finitul secoluluĭ în întâiul rând Banul Brâncoveanu, Banul Dumitrache Ghica cu fiiĭ sĕĭ, Banul Scarlat şi Grigorie Ghica, — Logofĕtul Ienăchiţă şi fiul sĕŭ Cluceru Alecu Văcărescu, Constantin Bălăceanu, Vornicul Scarlat şi fiul sĕŭ Constantin Câmpineanu, Logofĕtul Nicolae Dudescu, — era de a pregăti naţiunea din vreme, ca acea desfăşurare de evenimente care se pregătia, să o găséscă destul de luminată şi de

pregătită ca să pótă profita de dînsele pentru întărirea statuluĭ român; căcĭ dacă din contra, ar fi fost să ne găséscă într'o stare de inferioritate în comparaţiune cu populaţiunile de carĭ suntem încungiuraţĭ, nu numaĭ că nu am fi sciut să ne servim de drepturile nóstre, dară chiar independenţa ce s'ar fi dobândit nu era să aibă alt resultat decât acela de a aţîţa şi maĭ mult lăcomia puternicilor vecinĭ, şi ar fi fost necontenit amenințată de a trece sub un jug maĭ anevoe de purtat, precum s'a întîmplat cu Tătariĭ din Crîm şi cu Polonia.

Pentru a nu devenì dar victima acelor jocurĭ politice, eĭ credeaŭ că nu era de dorit ca disoluţiunea Imperiuluĭ Otoman să fie precipitată, ca să lase Românilor timpul să se deştepte şi să se lumineze; dară îşĭ ḑiceaŭ tot-d'o-dată că trebue să lucreze neîncetat la desvoltarea simţuluĭ naţional şi să caute a se folosì de tóte împrejurările, ca să se redea ţĕreĭ drepturile eĭ călcate, reintrând în litera şi în spiritul tractatelor celor vechĭ.

Pe aceste base boerĭĭ nostri aŭ vorbit generaluluĭ Sebastiani, când a trecut prin Bucurescĭ, la ducerea sa la Constantinopol ca ambasador al luĭ Napoleon cel mare.

Pe lângă acest partid maĭ exista pe la în-

ceputul secoluluĭ şi un altul. Unĭĭ din boierĭ simpatisaŭ cu politica propagată de Eteria grecéscă, care lucra la resculareа tutulor Creştinilor din Orient şi la desfiinţarea immediată a dominaţiuniĭ otomane, — politică încuragiată în Francia şi în Englitera de lumea universitară şi patronată în România de Consulatul rusesc.

Din punctul lor de vedere Greciĭ aveaŭ cel maĭ mare interes să urmăréscă realisarea aceluĭ scop, căcĭ la eĭ învĕţătura erà respândită în tóte clasele, pe când celealalte populaţiunĭ nicĭ nu se gândiaŭ încă la înfiinţarea de alte şcolĭ decât cele grecescĭ. Clerul ortodox pretutindenĭ în Imperiŭ erà grec, avênd în mânile sale tóte averile bisericescĭ : Greciĭ eraŭ poporul cel maĭ luminat şi maĭ avut din Orient. Simţul naţional era la eĭ desvoltat în cel maĭ mare grad, pe când celealalte popóre ale Orientuluĭ confundaŭ încă naţionalitatea cu biserica, în cât Bulgariĭ, Arnăuţiĭ, Româniĭ din Macedonia se credeaŭ Grecĭ fiind-că biserica lor se numia biserica rituluĭ oriental grec.

Greciĭ, în starea în care se aflaŭ, puteaŭ să aspire a înlocuì pe Turcĭ în dominaţiunea Imperiuluĭ. Eĭ se resculaŭ în numele patrieĭ : διὰ τὴν πατρίδα şi în numele naţionalităţiĭ elene διὰ τὸ ἑλ-

λῃστικὸν ἔθνος, iară celealalte popóre se sculaŭ pentru religiune, *za vera*.

Cu cât Imperiul Otoman ar fi căḑut maĭ curênd, cu atât Greciĭ, acest neam mic, numĕrând cel mult dóuĕ milióne de suflete, aveaŭ maĭ multă probabilitate de a cresce numĕrul lor, absorbind naţionalităţile Turcieĭ, pe carĭ încă şi astăḑĭ tot cred că le pot desnaţionalisa prin scolĭ şi prin biserică, precum caută să facă cu Româniĭ din Macedonia şi cu Albanesiĭ, — lucru ce era să devie cu neputinţă maĭ târḑiŭ, când simţul gintiĭ s'ar fi deşteptat în acele populaţiunĭ, precum s'a deşteptat şi se deştéptă pe tótă ḑioa maĭ mult.

Ioan Câmpineanu era unul din adepţiĭ ceĭ maĭ călduroşĭ partiduluĭ curat românesc, al căruia unul din membriĭ ceĭ maĭ activĭ şi maĭ importanţĭ era fratele sĕŭ Constantin.

Pe la începutul mişcăriĭ din 1821, guvernul în amândóuĕ Principatele era în mânile Grecilor şi boerilor eteriştĭ, carĭ se puseseră la discreţiunea luĭ Ipsilante, venit din Rusia ca să iea comanda insurecţiuniĭ. Insurecţiunea luase un avênt însemnat prin puternicul concurs al luĭ Vladimirescu, om de arme, energic şi fórte influent în judeţele de peste Olt, unde se păstra încă viŭ, spiritul răsboinic.

Ceĭ maĭ mulţĭ din boerĭ, şi chiar dintr'aceĭ carĭ se realiase la acţiunea zavergiilor eteriştĭ, speriaţĭ de predăciunile cetelor răspândite a căpitanilor luĭ Ipsilante, părăsise ţara şi refugise în Braşov şi în Sibiĭ peste Carpaţĭ, de unde nu s'aŭ întors decât atuncĭ, când atitudinea luată de Ipsilante începuse să deschidă ochiĭ luĭ Vladimirescu, şi-l făcuse să vadă cursa în care căduse, puindu-se cu totul şi în tóte la discreţiunea Eterieĭ, — deşteptare târdie pentru el sărmanul care a expiat crud încrederea ce a avut. El, care putea să móră ca Bozzari, saŭ să trăiască ca Coletti, şi-a plecat capul calâilor luĭ Ipsilante, ca să nu compromită viitorul ţăreĭ sale, expuind'o la vindicta turcéscă.

Sacrificiul luĭ Vladimirescu a fost un act de cel maĭ mare patriotism. El a început ca un eroŭ şi a sfârşit ca un martir, deschidêndu-ne nóuă calea către redobândirea drepturilor naţionale.

La chemarea Românilor sub stégul naţional la 1831, Ioan Câmpineanu, de şi de o sănătate fórte delicată, a fost din ceĭ d'întâĭ a răspunde la apel. Rangul său de Paharnic îĭ da dreptul la gradul de căpitan; maĭ în urmă, ajuns maior, i s'a dat comanda unuĭ batalion din regimentul staţionat în Ploescĭ, avênd oficerĭ su-

balternĭ pe Nicolae Golescu, pe Ioan Voinescu II, pe Nicolae Teologu, pe Dâmboviceanu şi pe alţiĭ tineri oficerĭ, carĭ toţĭ s'aŭ distins şi s'aŭ ilustrat în viaţa publică.

O împregiurare cu totul neaşteptată a făcut ca generalul Kisseleff, guvernorul rus de atunci, să cunóscă pe Ioan Câmpineanu.

Orăşeniĭ Ploesceni şi locuitoriĭ satelor de prin prejur, lipsiţĭ de hrană şi ne maĭ putênd duce numerósele sarcinĭ şi biurĭ, podveḑĭ şi angarale, se resculase, pusese mâna pe arme, şi campaŭ de maĭ multe ḑile pe strade şi pe maidanurĭ, ne maĭ voind să recunóscă nicĭ o autoritate. Ameninţările şi încurările Cazacilor rusescĭ nu putuse să-ĭ facă să reintre în linişte; începuse să ridice şanţurĭ de apĕrare pe piaţa oboruluĭ. Curieriĭ se succedaŭ pe tot minutul între Bucurescĭ şi Ploescĭ. Generalul guvernor se găsia în cea maĭ mare neodihnă şi nedumerire, căcĭ nu-ĭ convenia Rusieĭ să se scie în lumea politică că Românĭĭ nu eraŭ mulţumiţĭ de guvernul rusesc, — acésta maĭ ales într'un moment când Cabinetul de Petersburg îşĭ da tóte silinţele să facă pe Europa să créḑă că Românĭĭ eraŭ atât de fericiţĭ, în cât tóte aspiraţiunile lor naţionale se resumaŭ în dorinţa de a fi încorporaţĭ în Imperiul Ţaruluĭ. Posiţiunea în care se afla ge-

neralul Kisseleff era dificilă, căci pe de o parte nu-i convenia să înăbuşéscă rĕscóla prin vĕrsare de sânge, şi pe de alta nu putea să lase lucrurile să iea proporţiuni mari într'un timp, când lupta de pe malurile Vistuleĭ făcea să rĕsune Europa de strigătul : să trăiască Polonia! şi când victoriile luĭ Hlopinsky, luĭ Skrisnewsky şi luĭ Denbinski sileaŭ pe Impĕratul Nicolae să-şĭ tragă oştirile din România ca să le întrebuinţeze în contra Polonieĭ.

După maĭ multe ţile de iritaţiune, generalul Kisseleff s'a hotărît să céră concursul miliţieĭ române; atuncĭ batalionul comandat de Câmpineanu a fost însărcinat cu trista misiune de a restabili liniştea prin arme. Maiorul comandant, lăsând trupa la o parte, intrând singur în mijlocul poporuluĭ, a avut nespusa consolaţiune de a potolĭ rĕscóla prin puterea cuvîntuluĭ, făcênd pe fie-care să se retragă fără a vĕrsa cea maĭ mică picătură de sânge românesc.

Câmpineanu era tot-dea-una ascultat de popor, pentru că cuvintele sale eraŭ pline de raţiune şi de distincţiune; vorbia din curăţenia inimeĭ şi din puterea convicţiunilor.

Generalul i-a mulţumit trimiţêndu-ĭ crucea S-tuluĭ Vladimir.

Tot în acele vremĭ generalul Kisseleff s'a a-

dresat la fratele cel mare al Câmpineanului oferindu-i Ministerul Cultelor, ḑicêndu-i că, de ṣi cunoscea aversiunea ce avea de a servì sub un guvern strein, dară credea că oferindu-i un serviciŭ cu totul fără amestec în politică, nu putea să se atingă întru nimic credinţele ṣi convicţiunile sale. După o convorbire, care a fost o profesiune de credinţă francă ṣi leală din partea luĭ Constantin Câmpineanu, generalul rus i-a strînṣ mâna ḑicêndu-i: că-l stimă pentru sentitimentele sale, cu atât maĭ mult cu cât, de ar fi român, nu ar cugeta alt-fel pentru ţara luĭ.

Generalul Kisseleff avea inima ṣi spiritul deschis sentimentelor celor marĭ. Când era ambasador la Paris, pe la anul 1862, om în etate de 80 de anĭ, Touvenel, ministru trebilor din afară al luĭ Napoleon III, ḑicea, vorbind despre dînsul, că nu cunoscea în tótă diplomaţia europénă un spirit maĭ tînĕr prin sentimentele sale ṣi maĭ accesibil la ideile marĭ ṣi generóse.

Maĭ în urmă maiorul Câmpineanu, dând dovedĭ de aptitudine politică ṣi administrativă, a fost numit director de minister; atunci cariera militară a devenit pentru dînsul numaĭ nominală, ṣi iacă-l aruncat în vârtejul ṣi în preocupaţiunile luptelor politice.

La 1833, rĕmas singur Câmpineanu, prin

mórtea fratelui sĕŭ Constantin, stăpân pe o avere din cele maĭ însemnate, stabilit în Bucurescĭ, — casă luĭ a devenit locul de întâlnire al tuturor ómenilor de talent. Şi dacă prin poet înţelegem pe omul care are simţul a ce este mare şi frumos, a căruĭ inimă bate la orĭ-ce faptă nobilă şi patriotică, la orĭ-ce cugetare înaltă, şi care respinge de la dînsul orĭ-ce nu este demn şi curat, — putem ḑice că el era un adevĕrat poet. El nu numaĭ că iubea literatura şi artele, dară simţea ca poetul şi ca artistul. S'a pus în capul Societăţiĭ filarmonice, a înfiinţat scóla în care s'aŭ format maĭ mulţĭ artişti dramaticĭ românĭ, şi a devenit fundatorul teatruluĭ naţional. Intr'acest ram al literatureĭ, el vedea ceva maĭ mult decât o scólă de moravurĭ; pe lângă glorificarea faptelor şi caracterelor celor marĭ, era pentru dînsul un mijloc de a da românismuluĭ un avênt şi de a deştepta simţul naţional. Memoria luĭ va fi neştérsă in inimile autorilor şi artistilor nostri dramaticĭ. Printr'însul Românieĭ aŭ putut cunósce pe Racine, pe Corneille, pe Mollière şi pe Alfieri.

Intr'o luptă continuă de maĭ mulţĭ anĭ în contra indiferenţeĭ şi a releĭ voinţe, lesne de înţeles, în contra teatruluĭ naţional, din partea unuĭ guvern care nu putea decât să caute să

placă streinuluĭ, şi-a mistuit o mare parte a averiĭ sale.

Câmpineanu n'a scris nicĭ o carte, dar a făcut maĭ mult : a îndemnat pe toţĭ ómeniĭ de talent dintr'acea epocă să scrie. Aceĭ carĭ l'aŭ auḑit judecând o operă, saŭ dând consiliile sale judicióse asupra uneĭ scrieriĭ, pot spune cât era de desvoltat într'acel om gustul literar şi artistic.

Stenografia, cu totul necunoscută pe atunci la noĭ, nu ne-a transmis elocintele cuvinte rostite de dînsul în Obştésca Adunare; dar aceĭ carĭ l'aŭ auḑit în Camera de la 1835 pînă la 1839, ne pot spune că el a inspirat la o generaţiune întrégă simţemintele patriotice.

Humboldt, vorbind de marele Arago, ḑicea că descoperirile şi lucrările sale sciinţifice eraŭ marĭ şi numeróse, dară că maĭ marĭ şi maĭ numeróse eraŭ acelea ce a pus pe alţiĭ să facă prin consiliile şi prin indicaţiunile sale.

Într'un timp, când în lumea nóstră robia şi claca eraŭ considerate ca nisce drepturĭ naturale de carĭ usaŭ, fără a simţi consciinţa lor câtu-şĭ de puţin vătămată, — el era din micul numĕr al acelor ce deploraŭ nedreptatea care apăsa dóuĕ clase fórte numeróse ale ţĕreĭ. Devenit deplin stăpân pe averea sa, a liberat îndată

mai multe sute de suflete din robie şi a desfiinţat claca la moşia sa, împroprietărind pe locuitorĭ. Vestitul lăutar Dumitrache, care sub un alt cer ar fi dobândit un renume europén, acel menestrel al tuturor veseliilor şi întristărilor caselor boerescĭ, vióra care a făcut mirarea luĭ Artot şi a luĭ Liszt, povestea chiar el cum devenise om liber : Boerul al căruĭ rob fusese, simţindu-l cu banĭ, i-a propus să-ĭ vîndă libertatea pe o mie de galbenĭ, dar el, neavênd decât treĭ sute, restul de şépte sute de galbenĭ l'a găsit în generositatea colonelului Câmpineanu. Işĭ plătea datoria de recunoscinţă cântând la orĭ-ce ocasiune, de ar fi fost chiar la masa domnéscă, cântecul popular :

Aideţĭ fraţĭ la Mărgineanu,
Să scăpăm pe Câmpineanu.

La 1834 Câmpineanu fu ales deputat al judeţuluĭ Brăila. Intrând în Obştésca Adunare, s'a găsit alăturĭ cu fostul sĕŭ şef de regiment, cu Vornicul Emanoil Băleanu, şi cu doĭ amicĭ din copilărie, cu Iancu Ruset şi cu Grigorie Cantacuzino, cu carĭ în tinereţe visase îmbunătăţirea sórteĭ Românieĭ; câte-şĭ patru boerĭ şi feciorĭ de boerĭ din ceĭ maĭ consideraţĭ pentru spiritul

lor cultivat, pentru caracterul lor onorabil şi independent. Chiar de la cele d'întâĭ şedinţe s'a stabilit într'aceştĭ bunĭ Românĭ o comunitate de ideĭ şi de acţiune.

De şi boerĭĭ ţĕrĭĭ fusese chemaţĭ, patru anĭ maĭ înainte, la 1830, în Adunarea extraordinară, să discute Regulamentul organic, dar o lege redigeată şi votată sub presiunea uneĭ ocupaţiunĭ armate şi sub preşedinţa Consululuĭ rusesc, pe când ţara era guvernată de un general strein, nu putea fi considerată decât ca o operă impusă de streinĭ.

Aceştĭ patru bărbaţĭ aŭ pus basa principielor carĭ trebuiaŭ să-ĭ conducă la reformarea aceluĭ Regulament, căutând tot-d'o-dată a se folosì de dispoziţiunile cele bune cuprinse într'însul, pentru a dota ţara cu scolĭ, a înfiinţa comunicaţiunĭ lesnicióse între centrurile de producţiune şi export cu centrurile de producţiune, a regula cursul gârlelor şi a le face plutitóre, a sili pe impiegaţiĭ administraţiunĭĭ a se ţine în marginile atribuţiunilor lor, a face justiţia independentă de influenţa Guvernuluĭ şi de fluctuaţiunile politice, a pedepsì abusurile şi prevaricaţiunile şi a obliga pe fie-care la paza legilor.

Pe aceste base s'aŭ unit acestĭ patru bărbaţĭ, formând un grup modest şi nebăgat în

sémă la început, dar pe lângă care aŭ venit de s'aŭ adunat unul câte unul totĭ aceĭ deputaţi carĭ doreaŭ binele şi înaintarea ţĕreĭ; în maĭ puţin de doĭ anĭ acest partid devenise majoritatea Camereĭ şi compta în sînul sĕŭ pe doĭ din prelaţiĭ ceĭ maĭ cuvioşĭ şi maĭ învĕţaţĭ : pe Cesarie de la Buzĕŭ şi pe Ilarion de la Argeş. Ţara întrégă era cu partidul Câmpineanu, partid care prin tăria convicţiunilor şi prin curagiul sĕŭ a lăsat urme neşterse în istoria nóstră parlamentară.

Majoritatea aceleĭ Camere n'a lipsit nicĭ o dată de la datoriile sale, a censurat cu scrupulositate actele Guvernuluĭ, a cercetat tot-dea-una fără preget socotelele vistieriеĭ, şi pentru cheltuelile ce găsia făcute fără de a putea fi justificate prin voturile Adunăriĭ saŭ prin legĭ speciale, obliga pe miniştri a le restituĭ tesauruluĭ, împreună cu acele deturnate de la destinaţiunea lor, împotrivindu-se necontenit la cheltuelĭ nesocotite şi nefolositóre.

Strînse eraŭ p'atuncĭ baerile pungiĭ Statuluĭ !

Nu ne putem oprì de a avea un mare respect pentru bărbaţiĭ carĭ compuneaŭ adunarea condusă de Câmpineanu, când considerăm importanţa legilor prelucrate şi votate de dînsa, şi

nu putem să nu admirăm pe aceĭ bărbaţĭ şi să nu-ĭ bine-cuvîntăm, când considerăm curagiul şi devotamentul lor în faţă cu împrejurările din întru şi din afară.

Guvernul, constrîns în marginile legalităţiĭ, a voit să scape de asprul control al aceleĭ Camere prin intimidare; dar la ofisul saŭ mesagiul prin care Domnul recomanda Mitropolituluĭ, ca Preşedinte al Camereĭ, să *distrugă spiritul resvrătitor şi primejdios* ce ţicea că se introdusese în adunare şi să *nu o lase să se conducă de nisce intriganţi şi ambiţioşi ca Ioan Cămpineanu, Ioan Ruset şi Grigorie Cantacuzino* (sic), — Camera a rĕspuns printr'o adresă prin care punea sub ochiĭ Domnitoruluĭ incapacitatea şi neîngrijirea ministrilor.

Dar era în suspens o cestiune mare, menită să aducă o adevĕrată furtună politică şi o luptă crîncenă în Obştésca Adunare. Acéstă cestiune era revisuirea Regulamentuluĭ organic, cerută de Guvernul rusesc, lucrare reservată legislatureĭ celeĭ nóue, pentru care se pregătiaŭ din vreme alegerile.

Consulul rusesc, interesat a se admite modificările propuse de dînsul, se coborîse însuşĭ şi fără nicĭ o reservă în arena electorală, chema pe boerĭ şi pe proprietarĭ, rânduri rânduri,

a casă la el, la consulat; îĭ povățuia să înlăture partidul național, îĭ amenința, și le desemna ómeniĭ ce trebuiaŭ să trimită în Adunare ca să placă puterniculuĭ Protector.

De la atitudinea și de la voturile aceleĭ Adunărĭ era să se scie, dacă Româniĭ țin la dreptul lor și dacă sunt decișĭ să aibă o țară autonomă, saŭ dacă abdic în favorul streinuluĭ.

Alegĕtoriĭ aŭ rĕspuns injoncțiunilor Consulatuluĭ, respingênd candidaturile oficiale și trimițênd în Obștésca Adunare pe bărbațiĭ combătuțĭ de Consul și de Guvern, țara se deșteptase și era hotărîtă a-șĭ apĕra drepturile. Acea luptă gloriósă, în care s'aŭ distins Ioan Cămpineanu, Ioan Ruset și Grigorie Cantacuzino, a însemnat redeschiderea campanieĭ pentru redobândirea drepturilor nóstre strămoșescĭ.

Mĕ cred în drept, Domnilor, a abusa de pacienta vóstră, când amintesc fapte pe carĭ tinerimea care ne încongióră, trebue să le aibă tot-dea-una viĭ în suvenirele eĭ, ca să dea memorieĭ acelor carĭ aŭ apĕrat cu atâta tărie drepturile acesteĭ patriĭ, tributul de respect și de recunoscință ce-le datorăm și ca să-ĭ imite, când vr'o dată streinul ar încerca să se atingă de drepturile Românieĭ.

In articolul 55 al Regulamentuluĭ se ḑicea

că „orĭ-ce act saŭ hotărîre a obicĭnuiteĭ Obştescĭ „Adunărĭ şi a Domnuluĭ, ce ar fi în potriva trac- „tatelor, saŭ a hatişerifurilor încheiate în favo- „rul sĕŭ, trebue să fie socotite fără de nicĭ o „putere şi nefiinţă".

Consulul rusesc cerea să se adaugă frasa : *„orĭ în potriva drepturilor Curţiĭ Suzerane şi „protectrice."*

La finele Regulamentuluĭ se cerea o modificare şi maĭ mare, ceva care nu ar fi fost nimic maĭ puţin de cât ştergerea autonomieĭ, căcĭ de unde se ḑicea în Regulament că :

„Adunarea va putea cu concursul Domnuluĭ „să facă Regulamentuluĭ schimbările şi reformele „ce trebuinţa va cere ;"

Consulul cerea să se adaogă acestuĭ paragraf un altul cu cuprinderea următóre :

„Tóte acele mĕsurĭ saŭ schimbărĭ, carĭ ar fi „urmat în vremea ocupaţieĭ acestuĭ Principat de „către oştirile Impĕrăţieĭ Rusieĭ, vor avea o pu- „tere de pravilă şi se vor cunósce ca parte din „însuşĭ trupul Regulamentuluĭ".

„Pe viitorime orĭ-ce schimbare Domnul ar „voi să facă în Regulamentul organic, nu va pu- „tea să aibă loc, nicĭ să se pue în lucrare decât „după înadins împuternicire a Inalteĭ Porţĭ cu „împreuna unire a Curţiĭ Rusieĭ."

In tot timpul discuțiunilor provocate de aceste propuneri, Câmpineanu a stat la tribună, arĕtând cu o elocință rară, că prin acéstă modificare se atacă nu numaĭ drepturile *ab-antiquo* ale țĕreĭ, dară chiar și tractatele dintre Rusia cu Pórta, și maĭ cu deosebire tractatul de la Adrianopol și hatișeriful dat cu ocasiunea investitureĭ Principeluĭ Alexandru Ghica la 1834, precum și manifestul comiteluĭ Witgenstein de la 1828, când a intrat cu trupele rusescĭ în țară, — acte carĭ tóte recunosceaŭ esistența politică a Principatuluĭ și drepturile acestuĭ stat.

Adunarea, pătrunsă de puterea argumentelor aduse la tribună, a respins cu o mare majoritate modificările cerute.

Un asemenea act nu putea să nu atragă asupra Adunăriĭ fulgerele Consulatuluĭ rusesc, care a și cerut îndată printr'o notă cominatorie încetarea orĭ-căriĭ discuțiunĭ ulterióre asupra Regulamentuluĭ; iar peste câte-va sĕptămânĭ, țara a avut durerea și umilința de a vedea pe agentul sĕŭ de la Constantinopol, pe logofĕtul Aristarchi, transformat în capugiŭ al Porțiĭ, venind și citind de la tribuna Adunăriĭ un firman, prin care se poruncia Obștesciĭ Adunărĭ să intercaleze în Regulament modificările cerute de Consulul rusesc și invitând pe deputațiĭ să iscăléscă

un act de *căință ad-hoc* pe care logofătul l'a depus pe tribună.

Atunci Câmpineanu, luând cuvîntul, protestă cu energie în contra călcărilor ce se făceaŭ drepturilor țĕreĭ. Cuvintele luĭ elocinte și atitudinea sa demnă și inspirată, umple de lacrămĭ ochiĭ tuturor deputaților și toțĭ refusă de a iscălì actul adus de logofĕtul Aristarchi.

Ast-fel s'a închis acea Obștéscă Adunare! Dintr'acel moment lupta nu maĭ putea fi urmată pe tĕrîmul parlamentar, ea era transportată în afară și nu remăsese altă speranță și alta de făcut, decât de a lumina opiniunea Europeĭ și a face ca puterile occidentale să cunóscă situațiunea țĕreĭ nóstre, să le facă să se intereseze la viitorul Românieĭ, puind o stavilă acțiuniĭ omnipotente a Rusieĭ.

Câmpineanu n'a esitat un singur moment d'a lua acéstă cale.

Plin de încredere în viitorul Românilor, și-a făcut o datorie sacră d'a continua lupta pe acel tĕrîm. Profitând de înghețul Dunăriĭ scăpă supravegherĭ polițieĭ, se duce întâiŭ la Constantinopol, unde explică situațiunea nóstră politică ambasadorilor Francieĭ și Englitereĭ, amiraluluĭ Roussin și Lorduluĭ Pousomby; eĭ îl ascultă, îl înțeleg și-l sfătuesc să se ducă la Paris și la

Londra, recomandându-l călduros guvernelor lor respective.

Câmpineanu a pledat prin vorbă şi prin scris drepturile ţĕreĭ la Paris şi la Londra, a fost în cele maĭ strînse relaţiunĭ cu Garnier Pages, cu Cormenin, cu Dupont de Leure, Berier, cu Principele Czartoryski, comitele Zamoiski, cu Lordul Dudly Stuart, cu Lordul Morpith şi cu maĭ mulţĭ din ómeniĭ influenţĭ în parlamente; a fost ascultat cu cel maĭ mare interes de Thiers şi de Palmerston, şefiiĭ cabinetelor engles şi frances; însă tot ce a putut dobândì a fost asigurarea, că nu era depărtat momentul, când Europa se va hotărî a lua măsurĭ în contra acţiuniĭ Rusieĭ în Orient şi că atunci memorandele şi arĕtările sale vor fi luate în fórte seriósă consideraţiune.

La întórcerea sa pe la Viena, voind să vadă pe principele Meternich, cancelarul i-a trămis rĕspuns că cunósce cestiunea despre care vrea să-ì vorbéscă, dar că sunt consideraţiunĭ politice, carĭ nu-ĭ permit a se ocupa de dînsa; ajuns la Lugoj, Câmpineanu a fost arestat şi dus sub pază la închisórea de la Caransebeş, de unde predat guvernuluĭ român, care l'a deţinut închis doĭ anĭ la mănăstirea Mărgineniĭ, şi de acolo transferat la mănăstirea Plumbuita; nu s'a

liberat din închisóre decât la anul 1841, de o dată cu sosirea unuĭ firman prin care, după o înțelegere între ambasadorul rusesc și Vizirul, se ordonă Domnuluĭ să deschidă Obștésca Adunare.

Alexandru Ghica lăsase să se înțelégă în maĭ multe ocasiunĭ că se supunea cu nemulțumire la sfaturile și injoncțiunile Consulatuluĭ rusesc, și ast-fel perduse simpatiile Impĕratuluĭ Nicolae.

De și câștigase mult în opiniunea țĕrĭĭ în ultimiĭ anĭ aĭ domnieĭ sale, dară nu i se putea uita slăbiciunea ce arĕtase în lupta de doĭ anĭ susținută de partidul patriot în revisuirea Regulamentuluĭ. Adunarea din 1841 se deschidea nu ca să îndrepteze abusurile și să cheme pe Domn la paza legilor, dar ca să-l rĕstórne, căcĭ așa era voința Țaruluĭ. Indată după cetirea ofisuluĭ de deschidere și verificarea titlurilor deputaților aleșĭ, a eșit la ivélă faimósa doleanță care a provocat venirea comisarilor : Generalul Duhamel și Șekib Efendi, precursorĭĭ mauzilicĭ luĭ Ghica și a simulacruluĭ de alegere, care în anul 1842 a suit pe George Bibescu pe scaunul domnieĭ.

A fost ceva duios a vedea o tînĕră femee, una din fetele celeĭ maĭ marĭ case din Bucurescĭ, pe nepóta Dudesculuĭ, alergând pe vreme

de iarnă cu copilul la sîn, cutreerând pământul din oraş în oraş, din închisóre în închisóre, căutând pe soţul eĭ; aşa a făcut Catinca Câmpineanu, pînă ce a descoperit pe bărbatul eĭ în temniţa de la Caransebeş.

Dintr'acel moment ea nu s'a maĭ despărţit de dînsul, a împărtăşit cu el exilul şi temniţa.

Treĭ anĭ de închisóre şi sănătatea sa ruinată, nu a putut să-ĭ slăbésbă credinţele, nicĭ sĕ-ĭ înăspréscă caracterul blând şi voios. El n'a păstrat în inima luĭ nicĭ resimţemîntul, nicĭ dorinţa de rĕsbunare; făcea fie-căruia partea slăbiciunilor omenescĭ şi a necesităţilor politice; el ḑicea că Româniĭ sunt toţĭ patrioţĭ şi că între ómeniĭ carĭ işĭ iubesc ţara se află tot-dea-una puncturĭ de contact şi ideĭ asupra cărora tot-dea-una se pot uni într'o lucrare comună. Nimenĭ n'a fost maĭ îndrăsneţ şi maĭ înfocat decât dînsul în desbaterĭ şi nimenĭ n'a păstrat maĭ puţină mânie decât dînsul. In viaţa politică scia că nu trebue nicĭ pismă, nicĭ resimţemînt personal.

Din convorbirile sale cu ómeniĭ politiceĭ de atuncĭ dobândise convingerea că, cu tótă indiferenţa ce arĕta Francia, Englitera şi chiar Austria, pentru drepturile Românilor, ele însă hrăniaŭ idea de a se folosì de cea d'intâiŭ împrejurare, pentru a pune o stavilă influenţeĭ rusescĭ

şi planurilor sale ambiţióse în Orient, şi că de la acel moment şi de la împrejurările în carĭ se va afla atuncĭ Europa, va depinde viitorul Românieĭ.

Câmpineanu nu a avut altă ambiţiune decât aceea de a servì ţara luĭ prin sfaturile sale luminate şi de a deştepta opiniunea publică a Europeĭ asupra drepturilor nóstre. Pe atuncĭ aspiraţiunile sale şi a celor maĭ înaintaţĭ patrioţĭ, se mărgineaŭ în redobândirea autonomieĭ şi în stabilirea unuĭ regim constituţional; invidioşiĭ şi curtesaniĭ nu vedeaŭ alta în zelul şi în devotamentul sĕŭ decât un ambiţios de rând, şi-l denunţaŭ Domnuluĭ ca pe un conspirator şi ca un aspirant la domnie, în cât Alexandru Ghica, amicul seŭ din copilărie şi camaradul sĕŭ de arme, avusese slăbiciunea de a-l crede ast-fel, cum îl depingeaŭ aceĭ cari-l săpaŭ, linguşindu-l, şi ajunsese a-l persecuta.

Guvernele carĭ nu-şĭ aŭ puterea şi sprijinul în stima şi în iubirea naţiunii, şi caută a se susţine numaĭ prin străinĭ, sunt tot-dea-una temătóre, atribue nemulţumirile şi desafecţiunea poporuluĭ numaĭ intrigilor opoziţiunii şi vênăriĭ de putere; în zel şi devotament pentru binele public nu vĕd decât interes personal, invidie şi ambiţiune próstă.

Nu sciŭ dacă mulţĭ Românĭ aŭ avut bóla

domnieĭ; dară ceea ce este sigur, este că acest ponos l'aŭ purtat toţĭ aceia carĭ s'aŭ bucurat de óre-care consideraţiune între concetăţenii lor; toţĭ aceĭ carĭ n'aŭ putut să se împace cu abusurile şi cu călcările de lege. Curtesaniĭ aŭ profitat tot-dea-una de slăbiciunea omenéscă, la adăpostul cărora nu aŭ fost tot-dea-una Domniĭ nostri; linguşitoriĭ, ca să-şĭ facă mână bună la domnie, arĕta pe omul care apĕra drepturile ţĕreĭ ca pe un competitor, care voesce să rĕstórne şi să se sue el pe tron. Câmpineanu ḑicea într'o ḑi unuia dintr'acestĭ falşĭ amicĭ aĭ puterii, însărcinat să-ĭ sondeze cugetările :

„Spune Mărieĭ Sale să nu se témă de „un aspirant la domnie, care-şĭ pierde timpul „căutând'o aiurea decât acolo, de unde se „póte da.“

Numaĭ după căderea sa din domnie, Alexandru Ghica a înţeles cine-l surpase, şi că acela nu era vechiul sĕŭ amic.

Inainte cu câte-va lunĭ de căderea luĭ Ghica, Câmpineanu scria Domnuluĭ Moldoveĭ Mihaiŭ Sturdza, că schimbarea Domnuluĭ ţĕreĭ Românescĭ devenise inevitabilă şi că sosise momentul de a unĭ amândóuĕ corónele pe capul unuĭ singur Domn. Mihaiŭ Sturdza n'a îndrăsnit nicĭ să iea el iniţiativa, nicĭ să lase pe boeriĭ din

Bucurescĭ să o facă, temêndu-se să nu displacă curţilor împĕrătescĭ.

La eşirea sa din închisóre, Câmpineanu şi-a găsit averea fórte redusă şi a fost obligat a duce o viaţă de privaţiunĭ; însă casa luĭ modestă era tot-dea-una deschisă cu afabilitate tuturor amicilor sinceriĭ aĭ românismuluĭ şi aĭ libertăţiĭ; ómeniĭ de inimă şi de spirit, de tóte vîrstele şi de tóte condiţiunele, eraŭ siguriĭ a găsì la dînsul o primire plină de amenitate, exemple bune şi sfaturĭ frăţescĭ. Jocul de cărţĭ, rĕspândit pe atuncĭ în tóte casele, la dînsul era înlocuit prin convorbirĭ instructive despre istorie, literatură şi sciinţă. Tineriĭ, atraşĭ către dînsul de numele mare ce-şĭ făcuse, găsiaŭ în casa sa o viaţă simplă, fără lux şi fără ostentaţiune, o familie unită, o primire afectuósă şi o societate alésă; clasele şi generaţiunile se apropiaŭ în loc de a sta arasna unele de altele; se făcea între dînsele un schimb de ideĭ şi de sentimente înalte şi generóse. Acolo s'a făcut cimentarea ómenilor de sus cu ceĭ de jos, între ceĭ tinerĭ şi ceĭ bătrânĭ.

La 1848 sosise timpul ca ideile de libertate şi de egalitate să céră a trăì la lumina mare. Misiunea Câmpineanuluĭ era împlinită.

„Restaurarea Regulamentuluĭ, ìmĭ scria el

„la Constantinopol, după căderea guvernului „provisoriŭ, s'a făcut cu o mare pompă d'înaintea unuĭ public confundat în întristare; ómenii carĭ presidaŭ la acea solemnitate, simţiaŭ „că galvanizézĕ un corp mort. Cele treĭ luni „de libertate aŭ lăsat urme adîncĭ în inimile „Românilor; gurile se pot astupa, dar ideile „nu pot fi omorîte. Se pregătesce pentru voĭ o „listă de proscripţiune şi de confiscare a averi„lor. Aceĭ carĭ vor brava exilul şi privaţiunile „şi vor resiste la cursele carĭ se vor întinde „şi la tentaţiunile la carĭ veţĭ fi espuşi, se „vor întórce peste câţĭ-va anĭ într'o patrie li„beră."

Sunt departe de noĭ aceĭ timpĭ de convicţiunĭ profunde, de lupte stăruitóre, de devotamente entusiaste, carĭ animaŭ atâtea inimĭ nobile şi generóse, — o viaţă plină de abnegaţiune, de privaţiunĭ şi de suferinţe; mulţĭ nu maĭ sunt, mulţĭ aŭ căđut sub povara suferinţelor. In tinerimea română domnea numaĭ credinţa în ideĭ, iubirea bineluĭ; şi nu era loc în inimĭ decât pentru virtuţile acelea carĭ se cer de la un popor ca să pótă sdrobì lanţurile şi fără carĭ virtuţĭ nu se póte conserva libertatea.

Acum viaţa politică, fiind mult maĭ lesne, pasiunile de partid, luptele personale şi ambiţiu-

nile micĭ, apar maĭ mult la suprafaţă; dară nicĭ sentimentul bineluĭ, nicĭ patriotismul nu aŭ părăsit poporul român, plin de inimă şi de vioiciune; nu avem decât să vedem abnegaţiunea cu care aŭ alergat toţĭ, de la mic pînă la mare, la fruntarie, când ţara le-a cerut braţul şi peptul; nu avem decât să vedem eroismul cu care s'aŭ luptat când li s'a spus că este pentru liberarea patrieĭ şi pentru gloria eĭ. Nu! scepticismul nu a cuprins inima Românuluĭ; vedeţĭ întristarea şi lacrămile luĭ când perde pe câte un om de bine, un om de o viaţă pură şi plină de devotament, precum l'am vĕḑut la mórtea Câmpineanuluĭ şi la mórtea fraţilor Golescĭ.

La apelul Câmpineanuluĭ toţĭ Româniĭ rĕspundeaŭ, pentru că el scia să apropie inimile şi să cimenteze ideile; scia să pue poesie în logica sa.

Intrarea oştirilor streine la 1848, mórtea tinereĭ şi virtuóseĭ sale soţiĭ, suflet nobil, spirit ornat, căḑută victimă a iubireĭ şi a dedotamentuluĭ către familia sa în timpul cholereĭ, şi exilul amicilor sĕĭ ceĭ maĭ afecţionaţĭ: Nicolae Bălcescu, Ruset, Voinescu II, etc. aŭ fost pentru Câmpineanu treĭ lovituri de sub carĭ nu s'a maĭ putut rădica. Intristarea a cuprins sufletul sĕŭ voios şi a acoperit cu un vĕl de melancolie ca-

racterul cel mai vesel şi mai glumeţ; şi spiritul său vioiu a mers scăzând din zi în zi.

Vĕzut'aţi un bătrân gârbovit înainte de ani, care d'abia îşi ducea piciórele pînă în grădina Cismegiului, unde rĕmânea óre întregi pe o laviţă, cu capul plecat spre piept? Acelor care-i vorbiau, le rĕspundea cu rîs sau cu plâns, după cum subiectul vorbei îi aducea suveniri vesele sau triste ale vieţei sale; trecĕtorii se descopereau cu respect d'înaintea lui, iară bătrânii se opreau şi-l arĕtau copiilor.

Acela era Câmpineanu, marele patriot, o umbră care trecea ca o protestare vie în contra nedreptăţii, a persecuţiunilor şi a apăsărilor.

ION GHICA.

XXVI.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI.

AMINTIRI DESPRE GRIGORIE ALEXANDRESCU

Londra, 15 Ghenarie, 1886.

Scumpe amice,

De câte orĭ am venit în Londra, una din întâĭele mele visite a fost pentru Museul Britanic, acel palat în care se află adunate manuscriptele cele maĭ preţióse ale lumiĭ învăţate şi minunile arteĭ antice, unde se desfăşură ca într'o panoramă istoria geniuluĭ omenesc.

Intr'una din ḑile, pe când eram acolo, în sala în care sunt expuse de jur împrejur pe piedestale şi pe păreţĭ vestitele marmure Elgin, şi

stam admirând frumósele metope dintre trigrifele friseĭ exterióre ale Partenonuluĭ, pe carĭ sunt representate în ronde-bosse luptele Grecilor cu Centaurii, aud pe cineva că-mĭ ḑice:

„Nu te maĭ uĭta la miserabilele astea de pietre!“ Mĕ întorc să vĕḑ cine mĕ apostrofézĕ, şi daŭ cu ochiĭ de Lordul Ald...., un vechiŭ amic, turco-fil fanatic, care-şĭ urmézĕ vorba înainte în modul următor:

„Veḑĭ, pietrele astea, cu rapsodiile luĭ Ho„mer, cu tragediile luĭ Sofocle, luĭ Euripid şi „cu scrierile luĭ Platon, luĭ Aristotel şi Hero„dot, aŭ fost causa că puterile Europeĭ nu aŭ „lăsat pe Turcĭ la 1821 să strivéscă pe Grecĭ, „când s'aŭ rĕsculat în contra Sultanuluĭ. Astea „aŭ făcut pe Byron cu tinerimea din Cambridge, „din Oxford şi din tóte universităţile să alerge „în ajutorul Grecilor, să exalte opiniunea publică „până a silĭ pe Europa să ardă flota turcéscă la „Navarin şi să proclame independenţa Moreeĭ!“

Avea dreptate nobilul Lord. Aşa e! Arta şi literatura, ómenĭ de acum treĭ miĭ de anĭ, aŭ luptat pentru liberarea Grecieĭ alăturĭ cu ceĭ maĭ eroicĭ palicarĭ aĭ Agoaneĭ.

„ ... Şi daca s'o 'ntîmpla
„Cu vreme România s'ardice fruntea sa,

„Pe-a Dîmboviţeĭ vale oştirĭ de s'ar ivì,
„Aĭ luptelor cumplite părtaşĭ eĭ iar vor fi!“

Alexandrescu.
(Trecutul la Mănăstirea Dealuluĭ).

In secului în care trăim, când tóte se mĕsóră cu bulgărĭ de aur, o pânză a luĭ Rafael s'a plătit maĭ ţilele trecute 75,000 de lire st., aprópe douĕ milióne (450 de oca de aur). Apoĭ întreb cum ar putea să péră o naţiune care a produs ast-fel de ómenĭ, care a dat naştere luĭ Dante, luĭ Michel Angelo, Tasso şi Petrarca? şi cine ar putea vre-o dată să-ĭ tăgăduiască raţiunea şi dreptul de a fi? Potcóva Ungurului şi a Croatuluĭ a putut s'o calce, dar n'a putut s'o nimicéscă, nicĭ s'o opréscă de a se ridica.

Naţiunile trăesc şi se glorifică prin ómeniĭ ce aŭ produs şi prin lucrările lor geniale. Vaĭ de acele popóre carĭ nu aŭ profeţĭ! Fie ele cât de marĭ, cât de puternice; numere suflările cu sutele de milióne, cucerésca lumea întrégă, ele sunt condemnate peiriĭ şi uitării. Urmele biruitorilor se pot şterge, dar ale luĭ Molière, Racine, Hugo, Cuvier şi Lamartine, nicĭ o dată! Cât de marĭ şi de puternicĭ fie un Moltke, un Bismark, gloria lor este trecĕtóre, pe când a luĭ Goethe, Humboldt şa luĭ Beethoven va rĕmânea eternă.

Mai an, capitala nóstră era în picióre; alergaŭ toţi în tóte părţile, da om peste om. Oştirea pe jos şi călare, înşirată pe strade, cu arma la pământ şi cu stégurile în zăbranic negru, musicĭ la tóte rĕspântiile; clopotele marĭ şi micĭ sunaŭ la o sută de bisericĭ, de luaŭ auzul, urla oraşul de vuet şi tunul se auḑea în depărtare, trăgĕnd a jale. Corpurile constituite tóte, unul după altul cu preşedinţiĭ în fruńte, facultăţile şi şcólele cu profesoriĭ lor, corporaţiile cu baniere urmaŭ în cadenţă. Lumea alerga pe capete să vaḑă carăle încărcate cu sute de coróne de laurĭ şi de florĭ, urmate de dricul poleit care ducea la ultima locuinţă pe un bărbat de stat, fost de ḑece orĭ ministru, acoperit de sus până jos cu crucĭ, stele şi cordóne.

Acu nu de mult, tot pe aceeaşĭ cale şi tot către acel locaş, mergea în tăcere şi nebăgat în sémă, fără stégurĭ, fără tobe şi fără surle, dricul modest în care eraŭ rĕmăşiţele pământescĭ ale poetuluĭ Alexandrescu. Tăcutul şi puţin numerosul acest cortegiŭ făcea contrast cu acea măréţă şi sgomotósă petrecere a fostuluĭ ministru. Mi-am ḑis că pentru marele poet era momentul când resărea ḑioa din care începea a trăĭ şi a trăĭ etern în inima şi în memoria Românilor.

„...Mulţĭ ómenĭ marĭ şi bunĭ
„Lumiĭ folositorĭ
„Aŭ fost persecutaţĭ
„In vremea ce-aŭ trăit
„Si fórte lăudaţĭ
„După ce aŭ murit“.

Alexandrescu.
(Respunsul Cometeĭ din 1858).

Mĭ-aduc aminte din copilărie, când dascălul Vaillant, venit de curênd în ţară, cam pe la anul 1831, deschisese o clasă de limba francesă într'o odăiţă în Sfîntu Sava. Adunase câţĭ-va băeţĭ, dintr'aceĭ carĭ maĭ aveaŭ ceva cunoscinţe de acea limbă, căpĕtate pe icĭ pe colea de pe la dascăliĭ Luigi, Coulin, Janeloni şi Vanzand. Clasa se compunea, după cât mĕ ajută memoria, de:

Costache C. Bălăceanu,
Nae I. Budişteanu,
Ion D. Ghica,
Grigorie Sc. Grădişteanu,
Scarlat N. Filipescu,
Costache A. Rosetti.

Vaillant ne dicta din: „Grandeur et décadence des Romains“ de Montesquieu; făceam versiunĭ în prosă din „la Henriade“ a luĭ Vol-

taire, şi ne da de învĕţam pe din afară satire şi epistole d'ale luĭ Boileau.

Noĭ ceştĭ şase ne credeam maĭ tarĭ în limba franceză de cât toţĭ băeţiĭ din Bucurescĭ, ba unul din noĭ făcea şi versurĭ. De şi îĭ spuneam că eraŭ cam di topor lucrate, el tot stăruia să ne împuie urechile citindu-ne odele şi satirele sale. Cele românescĭ începeaŭ maĭ tot-dea-una à la Paris Momuleanu cu :

„O, ce cĭudă cât mĕ mir
„D'al cutăruĭ (saŭ cutăreĭ) haractir...

Rosetache era maĭ modest, ne înveselea cu spirituósele cuplete ce adăoga pe tótă ḑiua la cântecele de modă.

In primăvară Vaillant maĭ recrutase un elev. Se ivise pe banca din fund, lângă perete, un tînĕr- par'că-l vĕd! – înfăşurat într'un surtuc cafeniŭ, ócheş, fórte ócheş, pĕrul negru, sprîncenele gróse îmbinate, ochiĭ căpriĭ şi scânteitorĭ; mustaţa îĭ mijea pe buză. Nu ştiŭ, mica deosebire de vârstă saŭ superioritatea ce credea că avem noĭ în limba ce venea să înveţe şi el, îl făcea să se ţie arasna. La sfîrşitul claseĭ, noĭ eşeam grămadă şi sgomotoşĭ, pe când el se strecura bi-

nişor şi îşĭ lua drumul singur spre casă. Acesta era tînĕrul Grigorie Alexandrescu.

O dată Vaillant, după ce ne iea d'arêndul să-ĭ recităm epistola luĭ Boileau către Molière:

„Rare et fameux esprit dont la fertile veine
„Ignore en écrivant le travail et la peine...

şi ceĭ vechĭ ne încurcăm toţĭ, unul după altul, care la versul dintâĭ, care de la cel de al doilea, fără ca unul măcar s'o putem scóte la căpĕtâiŭ, se îndreptéză către noul venit ţicêndu-ĭ:

„Voyons, Monsieur Grégoire, pouvez-vous me débiter cela? Allons, du courage!“

Tînĕrul se roşesce, clipesce de douĕ treĭ orĭ din ochĭ, începe a recita şi o duce până la sfîrşit, fără cea maĭ mică esitaţiune, fără îngânare şi fără o singură greşală, indicând cu precisiune punctuaţiunea şi trecênd peste rimă fără a o căuta. Ceĭ-lalţĭ ne uitam unul la altul, exprimând mirare, admiraţiune saŭ gelosie. Nicĭ o dată până atuncĭ nu auţisem o dicţiune maĭ corectă şi maĭ plăcută; de şi citisem şi recitasem de o sută de orĭ acea epistolă, dar pot ţice că numaĭ atuncĭ i-am înţeles spiritul şi eleganţa.

La eşirea din clasă m'am simţit atras că-

tre acel tînĕr, m'am apropiat de dînsul, şi fiind că mergeam tot pe o cale, ne-am luat la vorbă, pe drum. Mi-a recitat cu entusiasm scene întregĭ din Andromaca şi din Fedra de Racine. La întrebarea mea dacă n'a cercat să scrie românesce, mi-a respuns citându-mĭ *Adio la Târgovişte:*

„Culcat p'aste ruine sub care adâncită
„E gloria strămbună şi umbra de eroĭ...

Dintr'acea ḑi am fost amicĭ şi iubirea nóstră unul pentru altul nu s'a desmințit nicĭ o dată.

Eŭ şedeam pe Podul Caliţiĭ (strada Craioveĭ). Alexandrescu locuia într'un beciŭ sub scară la mitropolie, la unchiul sĕŭ, părintele Ieremia. Eram vecinĭ şi ne vedeam în tóte ḑilele; pregăteam lecţiile nóstre împreună.

Iancu Văcărescu, venit de la moşie de la Moţoenĭ, trăsese în gasdă la tată-meŭ, şi, intrând o dată în camera mea, ne găsesce, pe Alexandrescu şi pe mine, învĕţându-ne lecţia; eŭ cu Boileau în mână ascultam cum camaradul meŭ ḑicea pe din afară *l'Art poétique.* Văcărescu în mirare de modul cum acel tînĕr recita versurile, a petrecut tótă séra cu noĭ. Alexandrescu, care, cum ştiĭ, avea o memorie extraordinară, i-a re-

citat tóte poesiile ce publicase într'o mică broşurică în 12⁰:

Ciasornicul îndreptat.

Oda la Stema Ţĕriĭ.

Primăvara Amoruluĭ, etc.

Văcărescu încântat l'a luat în braţe şi l'a sărutat ḑicêndu-ĭ: „Băete, tu o să fiĭ un poet mare". Alexandrescu mi-a ḑis de multe orĭ că acea séră a fost una din cele maĭ fericite ale vieţeĭ sale. A face cunoscinţa luĭ Văcărescu fusese visul copilărieĭ luĭ.

A doua séră, adunare numerósă în salonul tatăluĭ meŭ. Intre musarĭ se găseaŭ: Văcărescu, Efrosin Poteca, Eliad, Popa Grigorie, fraţiĭ Câmpineni şi alţĭ doĭ treĭ, rude şi amicĭ. Alexandrescu a recitat scene întregĭ din Sofocle şi Euripid în limba elenă; ştiea pe Anacreon din scórţă până în scórţă. Anacreon era poetul favorit al Văcărescului care adesea lua versul din gura luĭ Alexandrescu, până ajungea la câte o strofă care-ĭ scăpa din memorie, de unde apoĭ urma iar Alexandrescu înainte, şi serata s'a încheiat, după cum se obicĭnuia pe atuncĭ, în sofragerie cu un curcan fript, admirat de întréga adunare, blagoslovit de părintele Grigorie Poenăreanu şi salutat de tînĕrul poet cu fabula sa care se termina cu:

„Prinţule, în loc de plată,
„Aş poftì câţi-va curcanì".

(Vulpoiul predicator).

D'atuncì vedeam pe Alexandrescu maì rar; îl luase Eliad acasă la dînsul în mahalaoa Dudesculuì.

In ajunul Sfîntuluì Ion, a venit de mi-a adus un plic mare pecetluit, rugându-mĕ să-l pun, fără să ştie nimenì, în aşternutul Văcăresculuì sub căpătâiŭ. Acel plic conţinea oda:

„Tu care aì fost din pruncie al muselor favorit
„Şi ca strămoşéscă-avere geniul l'aì moştenit,
„Cântăreţ al primă-vereì...

Maì târdiŭ s'a mutat la Maiorul Câmpineanu, unde se adunaŭ ḑi şi nópte Manolache Băleanu, Grigorie Cantacuzino, Iancu Ruset, Aristia, Costache Bălăcescu, ofiţeriì românì dintr'un regiment cu Câmpineanu, căpitaniì Golescì, Ştefan şi Nicolae, căpitaniì Creţuleştì, Costache şi Scarlat, căpitanul Teologu, căpitanul Voinescu II, sub-locotenentul Rusetache şi maì mulţì tinerì de pe atuncì, carì petreceaŭ citind istoriì militare: campaniile luì Napoleon, memoriile luì Frederic cel Mare şi scrieriì de ale poeţilor în

renume: Lamartine, Hugo, Béranger, etc. Alexandrescu, înveselea auditorul cu câte o elegie, o satiră saŭ o fabulă.

Acolo s'a format Societatea filarmonică, pentru care Eliad a tradus pe Mahomet al luĭ Voltaire, Aristia pe Saul din Alfieri, Alexandrescu pe Alzira, tragediĭ cu carĭ s'a inaugurat scena română. Atuncĭ s'aŭ tradus maĭ multe din comediile luĭ Molière, dintre carĭ Amfitrion a avut un mare succes pe scenă. Interpreţiĭ acestor opere aŭ fost:

D-niĭ Andronescu
Curie
Iamandi
Mihăileanu
Caragiali
Lăscărescu

D-nele Caliopi
Raliţa Mihăileanu
Efrosina Vlasto (Efrosina Popescu).

Contactul cu tineriĭ ofiţerĭ a făcut pe Alexandrescu să doréscă a devenì camaradul lor de arme. Recomandat Spătaruluĭ ca bun scriitor, el a fost admis în mica nóstră armată de atuncĭ ca *iunker* ataşat la *djurstvă*; până când într'o ḑi şeful sĕŭ, dându-ĭ să-ĭ copieze o preţiósă *otnoşenie*, prosă pe care autorul eĭ se aştepta

s'o vadă trecută la nemurire în litere gotice cu florĭ, s'a speriat de icóna nouluĭ iunker şi l'a trimis la graniţă la Focşanĭ, să studieze ştiinţa caligrafică, dându-ĭ importanta misiune de a întreba de pasaport pe toţĭ câţĭ voiaŭ să trécă şanţul care despărţea partea oraşuluĭ moldovenesc de cea muntenéscă, şi să taie la răboj oile carĭ veneaŭ dintr'un mal în cel-l'alt al Milcovuluĭ. Neputêndu-se împăca cu acéstă slujbă, de şi fusese înălţat la rangul de sub-locotenent, Alexandrescu şi-a dat demisiunea ca să se pótă consacra cu totul literelor.

Iată cum descriea poetul, punctul de pază ce i se încredinţase :

„Spre apus curge o apă între douĕ ţărĭ hotar,
„Fraţĭ a căror neunire aŭ avut sfîrşit amar;
„Pe o margine e zimbrul, iar pe alta un vultur
„Care nicĭ nu maĭ viséză la al Tibruluĭ murmur,
„Care sub o nouă formă şi numire ce-a luat
„Ca mulţĭ, cântecul, purtarea şi năravul şĭ-a schimbat."

(Epistola către D. I. A.)

P'atuncĭ eŭ eram la Paris şi tată-meŭ, care avea o mare afecţiune pentru Alexandrescu, il luase a casă la dînsul, unde a şedut maĭ mulţĭ anĭ, în camera de desubtul aceleia ce ocupaĭ acum doĭ anĭ în otelul Brofft peste drum de

teatru. Intr'acea cameră a scris cele maĭ multe din meditaţiĭ: Fericirea, Mulţumirea, dedicată fetiţeĭ Voinesculuĭ II (acum Contesa de Rochemonteux), Viaţa câmpenéscă dedicată luĭ Grigorie Cantacuzino, proprietarul moşieĭ Florescĭ, unde a petrecut o vară; Epistola către Voltaire şi altele. Acolo a scris Anul 1840:

„Să stăpânim durerea care pe om supune
„Să aşteptăm în pace al sórteĭ ajutor...

A scris Miedul Nopţeĭ:

„...Frumósa Primă-vară acuma se grăbesce
„La caru-ĭ să înhame pe zefiriĭ uşorĭ,
„Păşasce şi în urmă-ĭ verdéţă se ivesce
„Şi cerul se desbracă de viforoşiĭ norĭ".

Acolo a scris fabulele: Toporul şi pădurea, Cânele şi căţeiĭ, Boul şi viţelul, Lupul moralist, Vulpea liberală, Lebăda şi puiĭ corbuluĭ etc.

Când m'am întors în ţară, pe la anul 1841, am găsit pe Alexandrescu tot la *djurstvă*, în mahalaoa Gorganĭ, unde îl lăsasem; dar de astă dată nu ca iunker, nu ca copist, ci ca pensionar, sub chee şi cu pază de soldat cu puşcă la uşă. Iată cum meritase el aceste onorurĭ. Ge-

neral-Consulul găsise în înalta-ĭ judecată că în fabula Lebăda şi puiĭ corbuluĭ, Vulpea vicleană semăna aidoma cu guvernul ce representa, că puiĭ corbuluĭ eraŭ nevinovaţiĭ de Românĭ şi Lebăda omul care dă sfaturĭ bune, şi ceruse pedépsa cutezătoruluĭ autor.

„A ḑis.....
„Că lupiĭ, urşiĭ, leiĭ, vorbesc de stăpânire;
„Că lupul e cutare ce judecă, despóie
„Şi iea după om pelea ca lupul după óie,
„Că lebăda e omul ce dă povăţuire
„Acelor care umblă pe calea de peire...“

Alexandrescu
(Epistola către Voinescu II).

Aşa era p'atunci; o vorbă rea la palat, o simplă bănuială a Consululuĭ te ducea nejudecat şi deadreptul la puşcărie saŭ cel puţin la vre-o mănăstire, fără a ţi se permite să veḑĭ altă figură amică decât a păzitoruluĭ. Ştiĭ că voind să vĕd pe Alexandrescu la spătărie, unde era închis, mi-a trebuit să alerg o sĕptămână să mĕ căciulesc pe la tóte autorităţile civile şi militare, de la dorobanţ pînă la vornicul cel mare, pînă să dobândesc o scrisóre cu treĭ iscălituri, în puterea căreia un ofiţer mi-a deschis uşa odăieĭ prisonieruluĭ. Tînĕrul ofiţer care m'a întovărăşit,

simpatisa, sunt sigur, mai mult cu prisonierii, precum îi numea cu emfază, decât cu aceĭ carĭ îi dedese în pază. Când am eşit din camera luĭ Alexandrescu, nu maĭ era nimenĭ prin curte; se întunecase şi plecase toţĭ amploiaţiĭ; tînĕrul ofiţer, mi-a propus să mĕ ducă să vĕd şi pe Nicu Bălcescu, căcĭ şi iunkerul Bălcescu era închis acolo de maĭ multe lunĭ, pentru că spusese unor sergenţĭ din regimentul sĕŭ, că Mircea, Michaiŭ şi Stefan, fusese nisce Domnĭ vitejĭ; în anul de graţie 1841 nu era iertat a rĕspândì asemenea vorbe. Tot atuncĭ Colonelul Câmpineanu, închis vre-o doĭ anĭ la Mărginenĭ, fusese transferat în închisórea de la Plumbuita; Manolache Băleanu era surghiunit la Bolintin; Marin Serghiescu (naţionalu) la Ocna de sare la Telega, iar Bolliac maĭ norocit respira aer curat de munte, surghiunit la schitul Poiana Mĕruluĭ, unde un cucernic călugăr rus îĭ citea în tóte dimineţile molitfele Sfântuluĭ Vasilie.

Poliţia, după ce şi-a satisfăcut pe deplin curiositatea, citind treĭ lunĭ, ḑi şi nópte tóte hârtiile şi cărticelele luĭ Alexandrescu, a declarat tată-meŭ, dându-ĭ cheea odăieĭ, că nu maĭ pune peceţĭ pe uşă, şi că avea ordin să libereze pe prisonier.

A doua ḑi m'am dus de l'am luat de la

închisóre să-l aduc acasă, dar a stăruit să se mute la Otelul Conduri, unde a închiriat o odae. Insă după vre-o treĭ saŭ patru luní, plecând eŭ la Iaşĭ, s'a mutat iar la tată-meŭ, unde a şedut pînă la 1844.

Când m'am dus de l'am vĕdut la închisóre, avea un vraf de hârtie pe masă, pline de ştersăturĭ şi de crucĭ în tóte părţile. Când scria avea mania de se citea şi tot ştergea şi îndrepta; dobândise patima asta, citind adesea versul lu Boileau :

„Si j'écris quatre mots, j'en effacerai trois."

Acel vraf de hârtiĭ era traducţiunea Meropeĭ, cu care se ocupase în închisóre, ca să-ĭ treacă de urît. Ce s'a fi făcut acea traducere?

In vara anuluĭ 1842, profitând de vacanţele Academieĭ din Iaşĭ, venisem în Bucurescĭ. Unul din concesionariĭ ocnelor de sare, rĕposatul Otetelesanu, care pe atuncĭ îmĭ era cam rudă, ne invită, pe Alexandrescu şi pe mine, să-l întovărăşim la Baia de Aramă. Se propunea companieĭ să cumpere acea moşie, pentru esploatarea metaluluĭ; ocasiunea era favorabilă; puteam fără mare cheltuială să ne satisfacem o dorinţă veche ce aveam de a visita mănăstirile de peste

Olt. Intr'acea călătorie am mers din mănăstire în mănăstire şi din schit în schit de la Cozia pînă la Tismana; ne-am coborît la Turnu-Severin ş'apoĭ ne-am întors urmând obârşia munţilor din stână în stână, călătorind când pe jos, când călare, din gura Bahneĭ în Dunăre pînă în valea Oltuluĭ, la Turnu Roşu. Alexandrescu a descris o parte din acea călătorie într'un memorial. In pelerinagiul la Cozia a scris umbra luĭ Mircea :

„...Mircea îmĭ rĕspunde dealul, Mircea Oltul repetézĕ
„Acest sunet, acest nume valurile îl primesc,
„Unul altuia îl spune, Dunărea se 'nştiinţézĕ
„Ş'ale eĭ spumate unde către mare îl pornesc
„. . . . . .
„Lumea e în aşteptare..... turnurile cele nalte
„Ca fantome de marĭ secolĭ, pe eroiĭ lor jălesc
„Ş'ale valurilor mândre generaţiĭ spumegate
„Zidul vechiŭ al mănăstiriĭ în cadenţă îl isbesc".

(Umbra lui Mircea la Cozia).

La Tismana a scris : Rĕsăritul luneĭ.

La Drăgăşanĭ : Mormintele şi maĭ multe alte poesiĭ pline de cugetărĭ măreţe ca aspiraţiunile sufletuluĭ sĕŭ, şi de tablourĭ descriptive, vesele şi înflorite ca frumósele locurĭ ce visita şi ca sburdările inimeĭ sale.

Lăudată fie memoria mareluĭ poet a căruĭ pană a ştiut să învieze umbrele glorióse ale eroiculuĭ nostru trecut, şa împodobit vechile tradiţiunĭ legendare ale istorieĭ naţionale, îmbrăcându-le în strălucitele colorĭ ale bogateĭ sale imaginaţiunĭ.

La anul 1842 Alexandrescu a fost numit impiegat la postelnicie, la masa jălbilor. Serviciul cu care-l însărcinase şeful sĕŭ, era de a cetì tóte petiţiunile adresate Domnuluĭ, de a face pentru fie-care câte un estract şi de-a le adresa autorităţilor respective cu apostila domnească. Vodă Bibescu, mulţumit de modul cum îşĭ îndeplinesce datoria, a voit să-l aibă pe lângă dînsul, îl luă la Breaza, unde petrecea lunile de vară.

Deşi în mare favóre la curtea luĭ Vodă Bibescu, dar nicĭ intriga, nicĭ linguşirea nu s'a putut apropia vre-o dată de dînsul. Vorbea tare fără a-şĭ ascunde gândurile şi credinţele.

O dată, aflându-mĕ cu unchiu-meŭ la Câmpina, m'am dus să-l vĕd la Breaza. Dómna Bibescu, aflând că eram în odae la Alexandrescu, a trimis de m'a poftit la masă. Prănzul a fost vesel; Alexandrescu, bine dispus, a povestit o mulţime de istorióre ţĕrănescĭ în care vestitul Carcalechi, ziaristul curţiĭ, juca rolul principal.

Dómna, care-l asculta cu plăcere şi rîdea mult la acele povestirĭ, îĭ ḑice : „Să vĭĭ să mănâncĭ în tóte ḑilele cu noĭ“. Apoĭ întorcêndu-se cătră Vodă cu un ton poruncitor ;

„Numesce-l poet al curţiĭ“.

Alexandrescu, fără să aştepte care era să fie hotărîrea domnească, rĕspunde : „Să mănânc, „fórte bine, merge, dar să fiŭ poet de porun- „ceală, vĕd, că Măria Ta n'aĭ citit o satiră ce „am făcut acum vre-o câţĭ-va anĭ, unuĭ poet de „curte de atuncĭ, pe care-l povăţuiam cu ver- „surile :

„Ia-ţĭ nădragiĭ de atlas
„De-ţĭ fă stégul la Parnas“

„apoĭ ce fac eŭ cu acele versurĭ când voiŭ îm- „brăca nădragiĭ de atlas?“

Maĭ târziŭ a fost numit director la departamentul Credinţeĭ, pe când moşiile mănăstirilor închinate şi neînchinate se arendaŭ cum da Domnul, post important şi ambiţionat de toţĭ aceĭ carĭ căuta să facă averĭ marĭ. El, care l'a ocupat atâţĭ anĭ, a eşit de acolo sărac precum intrase.

In anul 1853 se auḑea de războiŭ. Alexandrescu ca şi Nicu Bălcescu aŭ avut tot-dea-una

credința că România numaĭ prin arme se putea ridica la rangul ce i se cuvine. Era vorba ca o armată auxiliară franceză să vie să ocupe valea Dunăreĭ de jos, iar flota engleză să cuprindă Marea Neagră; se suna și de venirea luĭ Magheru cu proscrișiĭ românĭ, și tinerimea începuse a bate din pintenĭ. Atuncĭ Alexandrescu a scris Cântecul soldatuluĭ

„Pe câmpul Românieĭ
„Trompeta când rĕsună
„La glasul datorieĭ
„Oștirea se adună....“

Tot atuncĭ a salutat pe Halcinski cu un lung adio în versurĭ.

De ce n'a voit sórta să pótă vedea și el pe Românĭ, urcând ca vijălie printre glónțe și mitralie dealul Griviței, înfigênd în creștet gloriosul lor steag, și pe vitézul și fiorosul Osman-Pașa închinând sabia luĭ unuĭ tînĕr Colonel român.

La 1859, după suirea luĭ Vodă-Cuza în scaunul domnesc al Principatelor-Unite, Alexandrescu a ocupat postul de ministru interimar la Culte. Modestia care-l caracteriza, nu i-a permis să priméscă a fi numit la acel interim ca titular. Maĭ în urmă, la 1860, a fost trimis la Focșanĭ ca membru la comisia centrală. Acolo

a fost lovit de o bólă nemilostivă, care l'a ţinut, aprópe un sfert de secol, mort între ceĭ viĭ.

De copil, Alexandrescu cunoscea poeţiĭ grecĭ vechĭ şi modernĭ; la vârsta de şépte-spre-ḑece anĭ, citise pe toţĭ clasiciĭ francezĭ şi ştia pe dinafară tot ce era măreţ şi frumos în literatură.

Cine era şi de unde venise acel băiat în scóla luĭ Vaillant, şi unde studiase el pîn'atuncĭ, în ce scólă şi cu care dascăl? Studiase acolo unde aŭ studiat ómeniĭ de felul luĭ, ómeniĭ de geniŭ; la scóla inimeĭ şi a spirituluĭ, sub direcţiunea dorinţeĭ şi a plăcerĭĭ de a şti şi de a admira. Ştiŭ numaĭ că în podul caseĭ la Mitropolie staŭ aruncate vre-o mie de volume, clae peste grămadă, neclasate, necatalogate. Acolo se închidea Alexandrescu de citea. Multe óre plăcute am petrecut noĭ împreună, în mijlocul acelor in-folio, citind când vieţile ómenilor ilustri de Plutarch, când vieţile sfinţilor în Cazanie, când pe Tucidid saŭ pe Xenofon!

Alexandrescu era născut în Târgovişte, în patria Văcărescilor, a luĭ Eliad şi a luĭ Cârlova. Zîna care a presidat la nascerea luĭ l'a înzestrat cu înbelşugare cu o mare memorie şi cu darul armonieĭ. Poesiile luĭ se deosibesc prin marĭ calităţĭ de stil, de cugetare şi de simţire carĭ îl pun între fruntaşiĭ poesieĭ române.

Meditaţiile aŭ un sbor înalt care le ridică alăturĭ cu acele ale luĭ Lamartine.

Satirele luĭ sunt înarmate cu împunsăturĭ de felul luĭ Boileau.

Fabulele, carĭ formézĕ o parte însemnată şi originală din scrierile luĭ Alexandrescu, multe, precum Lebăda şi puiĭ corbuluĭ, Pădurea şi toporul, Vulpea liberală, şi altele le-ar fi subsemnat însuşĭ La Fontaine.

A ţice de dînsul că a fost poet şi poet de un talent superior, nu este destul. El a fost un suflet mare şi nobil, o inimă curată şi generósă, vesel şi glumeţ; iĭ plăcea societatea alésă; şi, dacă câte o dată căuta singurătatea, era maĭ mult ca o alinare la amărăciunile vieţeĭ, de aceea şi scrierile luĭ dintr'acele momente respiră o stare de întristare melancolică a sufletuluĭ sĕŭ.

Era de scóla aceea care consideră darul poesieĭ că un deposit sacru, pe care omul înzestrat de sus este dator să-l păstreze curat, neatins de patimele şi slăbiciunile omenescĭ, aşa că el privea de sus în linişte senină splendórea adevĕruluĭ şi frumosuluĭ care luminézĕ binele şi lovesce viciul şi nemernicia; în mândra şi majestósa sa indignaţiune, condeiul sĕŭ, stigmatiza înjosirea, cinismul şi lipsa de probitate, precum o vedem în unele din poesiile sale.

Viaţa luĭ a fost o viaţă de luptă şi de martir; a luptat pe faţă, cu curaj, la lumina mare, pentru libertate în contra despotismuluĭ, pentru dreptate în contra abusuluĭ şi nepăstuiriĭ, păstrând tot-dea-una căldura şi devotamentul tinereţiĭ. A luptat fără altă ambiţiune decât aceea de a fi folositor ţĕriĭ sale. Condeiul sĕŭ original şi plin de spirit şi de graţie nu s'a inspirat decât de pulsaţiunile marĭ şi patriotice ale sufletuluĭ sĕŭ.

Generaţia veche a admirat cu iubire scrierile luĭ Alexandrescu. Le-a avut ca un catechism de virtute şi de patriotism, şi mulţĭ póte că aŭ păşit pe calea cea dréptă de témă să nu-şĭ recunóscă abaterile în vre-o satiră saŭ vre-o fabulă d'ale luĭ Alexandrescu. Tinerilor Românĭ aĭ generaţiuniĭ care se ridică le ḑic : Fiţĭ patrioţĭ şi modeştĭ ca Alexandrescu, şi când voiţĭ să ştiţĭ cum se glorifică faptele cele marĭ, citiţĭ Odele şi Elegiile luĭ; când voiţĭ să ştiţĭ cum se rîde de ambiţioşiĭ de rând şi cum se biciuesce viciul, citiţĭ Satirele şi Fabulele luĭ Alexandrescu. Dotat cu un talent mare, el şi-a iubit ţara, s'a respectat pe sine şi a lăsat în memoria nóstră operele spirituluĭ şi ale inimeĭ sale.

ION GHICA.

XXVII.

ION GHICA CĂTRE V. ALECSANDRI.

Londra, 25 Octombrie 1886.

Scumpe amice,

Iată câte-va aduceri aminte din tinereţe, în cari veĭ găsì multe despre viaţa unora din ómenii generaţiunii nóstre cu cari în tinereţe te aĭ găsit în contact şi pe aceeaşĭ cale, ómenĭ ageri, a căror viaţă, de şi scurtă de anĭ, dar a fost bogată în fapte; căcĭ aŭ sciutŭ a suplini timpuluĭ printr'o activitate şi un devotament fără preget, aşa că aŭ putut lăsa, nu numaĭ regrete în sufletele acelor cari aŭ avut norocirea de a-ĭ cunósce de aprópe şi a le aprecia cualităţile inimeĭ şi ale inteligenţeĭ, dar aŭ lăsat urme neşterse în literatura şi în istoria ţĕreĭ nóstre.

Arméză-ţĭ dar răbdarea şi aştéptă-te la o serie lungă de epistole.

Nr. 1.

NICU BĂLCESCU.

O dată eşind de la scólă, apucasem drumul spre casă, luând prin scurta ulicióră care începea în pórta Colegiuluĭ Sfântu-Sava, între curtea Petresculuĭ şi casa cu privor a Egumenuluĭ grec al Mănăstiriĭ, şi se sfârşa în unghiul Bulevarduluĭ şi a Stradeĭ Academieĭ, unde era de o parte, la drépta, casa Dobrotineanuluĭ şi la stânga casa Spahiuluĭ. Pórta scóleĭ era la câţĭ-va paşĭ de uşa bisericeĭ, cam în locul unde s'a ridicat Statua luĭ Lazăr. Acolo se aşezaŭ pe vine în şir, unul lângă altul, merarĭ, simigiĭ şi bragagiĭ cu tablalele şi panerele lor.

Un găligan de scolar, cât un bivol de mare, tăbărîse pe un băiat slab şi pirpiriŭ, îl trântise la pământ şi-ĭ căra la pumnĭ, căutând să-ĭ iea din mână o bucată de halviţă.

Goliatul, căruia toţĭ îĭ ḑiceam Sotea, pentru că era de o putere de care numaĭ vĕrul

meŭ Mavru[1]) îĭ venea de hac, îşĭ petrecea timpul măĭ mult la pórta scóleĭ, între plăcintarĭ şi salepcĭi, decât în clasă. Indată ce cumpĕra cine-va un covrig saŭ un mĕr, el se repedea ca un erete şi i-l smulgea din mână; graţie puternicilor sĕĭ pumnĭ, respândise o aşa gróză printre băeţĭ, în cât mulţĭ îĭ plăteaŭ tribut în natură saŭ în parale, ca să nu-ĭ bată, saŭ ca să-ĭ protege în contra altor camaradĭ.

De astă dată, însă, găsise împotrivire, băiatul, de şi trântit la pămînt, dar nu lăsa să-ĭ scape halviţa; o apĕra din mânĭ şi din picióre, cu dinţiĭ şi cu unghiile.

Fie indignaţiune, fie că puteam compta pe camaradiĭ care veneaŭ în urmă, mi-am luat inima în dinţĭ şi m'am aruncat în ajutorul celuĭ slab şi asuprit.

Cea d'întâiŭ grijă a băiatuluĭ, când s'a ridicat de la pămînt, a fost să caute să-şĭ adune după jos foile caietuluĭ sĕŭ, sdrenţuite şi risipite în luptă, operaţie lungă şi migălósă la care i-am dat şi eŭ mână de ajutor.

A doua ḑi, când m'am dus la scólă, l'am

[1]) Comitele Dimitrie Mavru, General de divisie în armata ruséscă, fiŭ al Generaluluĭ Nicolae Mavru şi al Profireĭ Moret de Blaremberg, născută Ghica.

găsit în uşa claseĭ IV-a de umanióre; cum m'a vĕḑut şĭ-a scos şapca, arĕtându-mĭ cu mulţumire caietul, ḑicêndu-mĭ :

— Uite cum l'am dres de bine; noroc Ḑĕŭ cu Dumnea-ta, că mi se perdea, păcat, o grămadă de muncă.

Foile rupte eraŭ lipite şi cârpite fie-care la locul lor, cu o minuţiósă îngrijire. Dar ce m'a mirat maĭ mult a fost să vĕḑ pe unele pagine scris cu litere majuscule frase ca acestea :

„Petro Maior spune.....
„Fotino ḑice.....
„Din Constantin Căpitanul"
„După Logof. Radu Grecianu."

Acésta m'a mirat cu atât maĭ mult, că p'atuncĭ nu se pomenea în scólele nóstre de istorie naţională. D'abia de câte-va luni Florian Aaron începuse un curs elementar de istorie generală, în care vorbea despre Asirienĭ şi Egiptenĭ; nu ajunsese nicĭ la Grecĭ nicĭ la Romanĭ.

La întórcerea mea din Paris, la anul 1841, ducêndu-mĕ să vĕḑ pe poetul Alexandrescu la dejurstfă în Gorganĭ, unde se afla închis într'o cameră în fundul curţiĭ lângă gârlă, după ce

am stat acolo pînă înnoptase, când am eşit, oficerul de pază, după ce închide uşa bine şi bagă cheia în buzunar, îmĭ ḑice :

— Veĭ să te duc şi la Nicu Bălcescu? nu ne vede nimenĭ, c'aŭ plecat toţĭ de la cancelarie; numaĭ să nu mĕ spuĭ cuiva, că daŭ de belea.

In camera în care am intrat un tînĕr căruia d'abia îĭ mija mustaţa pe buze, şedea pe marginea unuĭ pătucean de scânduri, fără alt aşternut decât o manta soldăţéscă ghemuită căpĕtâiŭ, şi o lumînare de seŭ într'un sfeşnic de pămînt care lumina un ceaslov, singura carte ce-ĭ fusese permisă. Acel arestant era băiatul pe care cu câţĭ-va anĭ îndărăt îl scosesem din mânile fiorosuluĭ Sotea[1]).

La liberarea luĭ din închisóre şi din armată, el a devenit unul din tineriĭ cu carĭ mĕ vedeam maĭ des, a devenit un bun şi precios amic, cu care m'am înţeles tot-dea-una la vorbă şi la gânduri; eram împreună ḑioa şi nóptea.

Fiŭ mijlociŭ al Serdăreseĭ Zinca Petreasca Bălcescu, cocónă văduvă fórte stimată şi cunos-

[1]) Pe acel Sotea, un Petresc, nu sciŭ din Bucurescĭ saŭ de aiurea, l'am găsit, câţĭ-va anĭ maĭ în urmă, ofiţer la graniţa dintre Muntenia şi Moldova, la punctul Văḑeni, la Seret; de atuncĭ nu i am maĭ auḑit de scire.

cută în tótă ţara pentru minunata doftorie cu care tămăduea de albéţă la ochĭ, Nicu Bălcescu, tînĕr, de o complesiune delicată, o fisionomie blândă şi simpatică, intrat fórte de timpurĭŭ în serviciul militar ca iunker, era arestat şi dat în judecata unuĭ consiliŭ de războiŭ ca culpabil de înaltă trădare.

Se dovedise că mersese de maĭ multe orĭ în casă la Mitică Filipescu, că făcuse cunoscinţă cu dascălul frances Vaillant, şi că era amic cu căpitanul Deïvos; ceva încă şi maĭ mult: se scia că la casarmă aduna pe lângă dînsul, în orele de recreaţie, maĭ mulţĭ sergenţĭ şi soldaţĭ, cărora le povestea despre vitejiile Românilor în luptele cu Turcĭĭ, cu Tătarĭĭ, cu Ungurĭĭ şi cu Lehiĭ, de pe vremile luĭ Mircea, luĭ Mihaiŭ şi luĭ Stefan; ba chiar ĭĭ învĕţa să scrie şi să citéscă.

Nicu Bălcescu avea o mare dorinţă d'a învĕţa; dotat cu înlesnire şi aplicaţiune la studiĭ, inteligent, ardent şi entusiast, predilecţiunea luĭ era maĭ cu deosebire pentru studiile istorice şi maĭ ales pentru partea militară a istorieĭ. Din copilărie citise cu atenţiune vieţile ómenilor luĭ Plutarch, Anabasul luĭ Xenofon, Războiul Peloponesian al luĭ Tucidid; citise şi recitise pe Tacit, Comentariile luĭ Cesar, Campaniile luĭ Na-

poleon şi ale luĭ Frederic cel mare, şi studia cu dinadinsul pe Gibbon şi scrierile Generaluluĭ Jomigny asupra strategieĭ. Avea credinţa că România nu se va putea rădica decât prin arme, şi că Românii trebuea cu orĭ-ce preţ să se arate pe un câmp de bătaie, să dea doveḑĭ de vitejie, să se afirme ca naţiune; idee pe care o vedem dominând d'a lungul în tóte scrierile sale.

La etate de dóuĕ-ḑecĭ de anĭ, citise tot ce putuse găsi, pe icĭ pe colea, despre istoria nóstră naţională; petrecea ḑile întregĭ cufundat în studiul documentelor adunate de repausatul căpitan Cornescu Olteniceanu, colecţiune preciósă care maĭ târḑiŭ a trecut în posesiunea Părinteluĭ Episcop de Buzĕŭ Dionisie.

Nicu Bălcescu era de o modestie rară; anevoie îl făcea-ĭ să-ţĭ citească câte ceva din cele ce scria.

Intr'o séră ne aflam maĭ mulţĭ amicĭ adunaţi la Maiorul Voinescu II; acolo, după ce ne-am luptat şi ne-am trântit, după cum ne era obiceiul (căcĭ Bălcescu, de şi cel maĭ slab dintre noĭ toţĭ, dar căuta trântéla cu luminarea), când ne-am potolit, l'am pus cu d'a sila de ne-a citit opera sa : *Puterea armată la Românĭ*. Manuscriptul acela l'am luat eŭ de l'am dus luĭ Cogălniceanu la Iaşĭ, unde s'a tipărit în *Fóia sci-*

inţifică şi literară ce publicam împreună cu Alecsandri, Negruzzi şi Cogălniceanu, revistă hebdomadară, fără nume, căcĭ marele Censor al Moldoveĭ Procopie Florescu găsise că titlul *Propăşirea*, cu care o botezasem, era un cuvînt revoluţionar şi îl ştersese din capul foeĭ.

Acea scriere a luĭ Bălcescu a fost fórte apreciată de cetitoriĭ dup'atuncĭ, şi a avut chiar onorurile uneĭ ediţiunĭ separate, tipărită tot în tipografia luĭ Cogălniceanu.

Maĭ târdiŭ, pe la anii 1844, 1845 şi 1846, el a publicat maĭ multe lucrărĭ istorice în revista întitulată *Magazinul istoric*, ce redacta în colaborare cu eruditul profesor Treboniu Laurianu. Intr'acea colecţiune se găsesce scrierea asupra familieĭ Cantacuzinescilor după documente ce-ĭ încredinţase Generalul Rudolf Cantacuzino din Rusia.

Nicu Bălcescu scria lesne, stilul sĕŭ era limpede, strîns, nervos şi elegant, precum îl vedem în *Istoria luĭ Mihaiŭ-Vitézul* şi în *Istoria muncitorilor plugarĭ din România;* adese-orĭ înflorit şi poetic, precum îl găsim în traducerea făcută de el a *Cântării României*.

Domnul Vasilie Alecsandri atribue unuĭ alt tînĕr plin de talent conceperea şi compunerea în limba francesă a aceluĭ cap d'operă, Alecu

Russu, răpit şi el ca şi Bălcescu de timpuriŭ familieĭ şi patrieĭ sale.

Iată ce sciŭ eŭ despre acea scriere epică din care, încă pe la anul 1847, Bălcescu îmĭ citise maĭ multe fragmente şi pe care maĭ târdiŭ ne-a citit'o întrégă în cabinetul Generaluluĭ Mavru, unde se afla şi Laurianu şi Bolliac, susţinênd că găsise acel manuscript la un călugăr. Iată cu ce ocasiune ne-a făcut el acea citire :

Generalul Mavru, filolog şi numismat de frunte, era de maĭ mulţĭ anĭ în relaţiune cu Laurianu şi cu Bolliac, cu unul pentru studiul de medaliĭ antice şi schimburĭ de dublete, cu celalalt pentru citirea şi transcripţiunea de inscripţiunĭ lapidare. Mavru poseda o colecţiune de anticităţĭ importante adunate cele maĭ multe după malurile stâng şi drept al Dunăreĭ, colecţiune pe care, încă în viaţă fiind, a făcut'o donaţiune Museuluĭ nostru naţional.

Pentru studiul archeologic, Generalul Mavru avea consacrată o ḑi pe săptămână, Marţia, dacă nu mĕ înşel, ḑi în care se închidea în cabinetul sĕŭ cu Laurianu şi cu Bolliac şi nu primea pe nimenĭ. Aceĭ doĭ colaboratorĭ rămâneaŭ la masă; se prânzea p'atuncĭ pe la 3 óre după amiaḑĭ, şi lucraŭ şi după prânz pînă séra.

Cu ocasia căsătorieĭ mele, Generalul Mavru

a făcut cunoscinţă cu Nicu Bălcescu, care de la 1847 a început a lua şi el parte la acele şedinţe de studiĭ istorice.

Intr'una dintr'acele Marţĭ, la care asistam şi eŭ câte o dată, făcênd eŭ elogiul manuscriptuluĭ aflat de Bălcescu la călugăr, după o mare stăruinţă a nóstră a tuturor, Bălcescu a trebuit să se ducă a casă să-şĭ aducă caietul să ni-l citéscă. Era scris de mâna luĭ, cu multe ştersăturĭ şi îndreptărĭ. Cetirea a fost ascultată cu admiraţiune, iar după ce am terminat cu laudele şi cu critica, Generalul Mavru se uită la Bălcescu riḑênd şi bătêndu-l pe umĕr ĭĭ ḑice:

— Mon cher! se non è vero è ben trovato; c'est une œuvre du plus haut mérite, et fait beaucoup d'honneur à l'auteur ici présent.

Mavru a urmat cu sistemul de studiĭ archeologice pînă în ultimele ḑile ale vieţeĭ sale; numaĭ că colaboratorĭĭ nu maĭ eraŭ aceeaşĭ. In anĭĭ din urmă lucra cu Dumitru Berendeiŭ, cu Dumitru Sturdza, cu Mişu Suţu şi Alexandru Odobescu.

Noĭ toţĭ câţĭ am auḑit atuncĭ citirea *Cântărilŭ Românieĭ*, de şi admiteam că Bălcescu póte că găsise la vre-un călugăr ceva scris în felul biblic, dar credeam că scrierea, aşa cum ne-o

citise, fusese prelucrată de pana şi de imaginaţiunea sa.

El, în anul 1845 saŭ 1846, a făcut o călătorie de cercetarĭ istorice pe marginea Dunărĭĭ de la Celeiŭ pînă la Turnu Severin, şi a visitat mănăstirile de peste Olt în tovărăşie cu Laurianu şi cu Bolliac, călătorie în care s'aŭ descoperit maĭ multe inscripţiunĭ, carĭ aŭ fost transcrise, completate şi publicate de Laurianu în *Magazinul istoric*, lucrare pe care Bolliac voise să şi-o aproprieze şi pentru care a fost maĭ multe contestaţiĭ între Bolliac şi Laurianu. Într'acea călătorie pretindea Bălcescu că ar fi găsit la un călugăr manuscriptul *Cântărĭĭ Romănieĭ;* dar limba în care este scris acel poem şi aspiraţiunile autoruluĭ pórtă într'însul dovada netăgăduită că trebue să fi fost scris cam printre anĭĭ 1838 şi 1846. Tot cam pe la anul 1846 Nicu Bălcescu a maĭ făcut şi o altă călătorie, în Moldova, cu Costăchiţa N. Filipescu, unde s'a găsit în strînsă legătură cu Alecu Rusu, şi nu este de mirat că aceştĭ doĭ tinerĭ să-şĭ fi esersat în comun pana şi imaginaţiunea lor, unul în limba română celalalt în limba francesă.

Orĭ cum o fi şi orĭ cine o fi fost autorul, călugăr saŭ mirean, din veacurĭ trecute saŭ din timpul nostru, uşóră să-ĭ fie ţĕrîna, căcĭ cu fru-

mósă şi mândră flóre a înzestrat literatura română.

În tinereţea mea, eŭ obicinuiam a mĕ culca târziŭ, de multe orĭ după ce să făcea ţioa; adesea îmĭ făceam somnul pe scaun rezemat de masă fără a mĕ atinge cu săptămânile de pat. Când eram student la Paris, vara după ce-mĭ pregăteam lecţiile pentru a dóua ţi, apoĭ pe la mieţul nopţeĭ porneam pe jos d'acasă de lângă pórta Luxemburguluĭ de despre Scóla de mine, şi mĕ duceam pînă la Tortoni pe Boulevard des Italiens, unde luam o îngheţată şi mĕ întorceam pe când se îngâna ţioa cu nóptea.

Într'o vreme găsisem un tovarăş cu care mĕ potriveam la felul acesta de traiŭ, pe Grigorie Romalo, tînĕr de spirit şi de inimă, devenit victima devotamentuluĭ sĕŭ pentru ţară. Grigorie Romalo esilat la Brusa la 1848, a murit la Constantinopol la Pera în primăvara anuluĭ 1849 în spitalul Surorilor de Caritate Lazariste, în urma hemoptisieĭ ce i se pricinuise de loviturile de paturĭ de puşcă în pept, la afacerea din Iaşĭ de la Martie 1848. L'am dus de l'am îmmormîntat la cimitirul de la Balucli. — Alexandri a scris atuncea o poesie asupra morţeĭ luĭ.

Cu Grigorie Romalo, când eram la Paris,

duceam une orĭ pe lună plimbările nóstre nocturne pînă la Neuilly şi la Boulogne lângă Saint Cloud.

In Bucurescĭ obicinuisem şi pe Nicu Bălcescu la acel fel de viaţă, aşa că, după ce petreceam serile cu maĭ mulţĭ amicĭ, apoĭ pe la orele un-spre-ḑece saŭ dóuĕ-spre-ḑece, noĭ doĭ, Bălcescu şi eŭ, porneam pe jos d'a casă de la mine de peste drum de hanu luĭ Filaret, (astăḑĭ Piaţa Teatruluĭ) şi ne duceam dincolo de Malmaison, la grădină la Câmpineanu (fosta grădina luĭ Scufa), unde găseam companie bună şi petreceam ore plăcute pînă pe la patru şi pe la cincĭ după mieḑul nopţeĭ; ne întorceam a casă în ḑioa mare. Pe drum aveam maĭ tot-dea-una câte o sfadă dóuĕ cu câniĭ mahalalelor. Era maĭ ales dóuĕ staţiunĭ anevoie de trecut cu pace, una la cotu gârleĭ de lângă grădina luĭ Mimi, şi alta pe maidanul de dinaintea bisericeĭ Popa-Tatu, unde staŭ nisce dulăĭ cât viţeiĭ de marĭ, culcaţĭ covrig, risipiţĭ pe drum d'a curmezişul, şi cum ne simţeaŭ se sculaŭ cu toţiĭ într'o lătrătură şi săreaŭ la noĭ.

Într'o nópte p'in culesul viilor pe la 1843, pe când lumina luneĭ începea a se contopi în razele dimineţeĭ, şi ajunsesem în dreptul caselor luĭ Simeon Marcovicĭ, după un mic sfat între

noĭ doĭ, în respântiĭ, în loc s'o luăm la deal pe la Otetelişanu să eşim la mine a casă, ne-am hotărît să urmăm înainte pe Strada Brezoianu, să eşim la Mihaĭ-Vodă, şi d'acolo s'o apucăm spre Filaret, să ne ducem să dejunăm cu câte o pereche de cârnaţĭ trandafirĭ şi un pahar de must. Ne apropiasem de biserica Sfinţiĭ Apostolĭ, când întâlnim în cale pe Căpitanul Tell, mergênd spre casarma de la Mihaĭ-Vodă; şi ne luăm câte-şĭ treĭ pe drum înainte pe subt Mitropolie, la viile din deal. Cu cât ne suiam pe cóstă, cu atât vorbirea nóstră devenea maĭ aprinsă. Subiectul discuţiuneĭ era acel de tóte dilele şi de tóte serile. Ne imputam unul altuia lipsa de patriotism şi de energie; ne făceam respundĕtorĭ de starea nenorocită şi umilită a ţĕreĭ, aşa că la întórcerea nóstră în vale la fântână jurasem să ne consacrăm patrieĭ cu trupul şi cu sufletul, ne legasem fraţĭ de cruce şi, ca fie care din noĭ treĭ să se supue, cu pericolul vieţeĭ şi al avereĭ, la hotărîrile celoralalţĭ doĭ; chiar în ţiua aceea ne-am adunat de am alcătuit statutele şi regulamentele *Frăţieĭ*.

Iniţiaţiĭ eraŭ formaţĭ în grupurĭ de câte ţece; fie-care frate cunoscênd numaĭ pe şeful sĕŭ immediat, Diacon, Preot saŭ Archiereŭ, acel care-l catichisise, îl iniţiase; de la care şi prin

care primea ordine şi instrucţiuni, şi căruia datorea ascultare şi supunere cu pericolul vieţeĭ şi al avereĭ, păstrând secretul cel maĭ absolut. Devisa era : *Dreptate, Frăţie.*

Statutele, scrise în cifre cu chee, eraŭ păstrate la mine în bibliotecă în scórţele Algebreĭ luĭ Bourdon. La Maiŭ 1848, când m'am decis să mĕ duc la Constantinopol, am dat acel volum în păstrarea Bălcesculuĭ, dar el peste dóuĕ ḑile mi l'a adus înapoĭ, ḑicênd că se temea de vre o perchisiţiune saŭ d'o arestare, şi că-l credea maĭ în siguranţă la mine. La plecarea mea din Bucurescĭ, am pus acea carte împreună cu alte cărţi şi cu notele şi caietele mele din scólă, într'o ladă pe care am lăsat'o în beciŭ de sub scară, în casa Generaluluĭ Mavru de la Jicniţă, unde locueam, astădĭ legaţiunea Italieĭ, casă care a ars la 1856, când devenise spital militar în timpul ocupaţiuneĭ austriace. Acolo, împreună cu casa s'aŭ mistuit în cenuşă cărţile, hârtiile, tablourile, mobilele şi cu tóte obiectele ce posedam.

Situaţiunea politică de pe atuncĭ se resumă cam ast-fel :

Pe la mijlocul anuluĭ 1834 Spătarul Alexandru Dimitrie Ghica, fratele fostuluĭ Domn Grigorie Dimitre Ghica, fusese rădicat la scau-

nul domniei după recomandaţia amiculuĭ sĕŭ, Generaluluĭ Rus comite Pavel Kisseleff, care a guvernat Principatele de la anul 1829 pînă la 1834 cu titlul de President cu deplină putere al Divanurilor.

Alexandru Ghica, om plin de probitate, stimat şi iubit de tótă tinerimea pentru caracterul sĕŭ leal şi plăcut, era pismuit, ca toţĭ Domniĭ indigenĭ, de mulţĭ din boeriĭ ceĭ marĭ.

El, la anul 1838, comisese o mare greşală politică : nu apĕrase cu tărie drepturile ţĕreĭ, atuncĭ când împăratul Nicolae al Rusieĭ ceruse să se intercaleze în Regulamentul Organic o clausă prin care orĭ-ce lege votată de Obştésca Adunare şi sancţionată de Domn să nu pótă fi pusă în lucrare pînă maĭ întâiŭ nu ar dobândi aprobarea Curţilor Suverane şi Protectóre (Turcieĭ şi Rusieĭ); ceea ce echivala cu suprimarea autonomieĭ ţĕreĭ. De şi se scia că pe sub mână Alexandru Ghica făcuse să cadă acea propunere în cameră, dar avusese slăbiciunea saŭ nedibăcia d'a o susţine, cel puţin în aparenţă, şi astfel îşĭ perduse popularitatea şi încrederea de care se bucura pînă atuncĭ. Pe de altă parte îşĭ alienase simpatiile Rusieĭ prin mĕsurile luate în contra espediţiunilor Bulgarilor, când aŭ încercat să trécă Dunărea ca să rescóle Bulgaria în con-

tra Turciei. Arestarea şefilor şi organisatorilor aceleĭ espediţiunĭ, Deşu şi Costache Suţu, a decis la Petersburg căderea luĭ Alexandru Ghica din domnie, şi nu remânea decât a se crea un incident care să dea prilej Rusieĭ d'a cere mazîlia luĭ de la Pórtă.

Boeriĭ inimicĭ Domnitoruluĭ s'aŭ folosit de aceste împrejurărĭ ca să-l restórne printr'o doleanţă a Obştesceĭ Adunărĭ.

Unul din boeriĭ de pe atuncĭ, Gheorghe Bibescu, ginerele bătrânuluĭ Alecu Mavrocordat de la Iaşĭ, a publicat la Paris la anul 1840 în limba francesă o broşură întitulată *„Le Général Kissilef et son administration"*, o biografie al căreĭ scop era d'a cufunda pe Ghica, exaltând sciinţa şi virtuţile Generaluluĭ Rus, scriere pe care a ilustrat'o propuind împământenirea luĭ. Cu acéstă scriere acel Gheorghe Bibescu a devenit favoritul Consulatuluĭ Rusesc destinat a înlocui pe Alexandru Ghica îndată ce se va îndupleca Pórta să dea firmanul de mazîlie.

A dóua ḑi după alegeree nouluĭ Domn, Consulul general Duscoff ḑicea că într'acea nópte, Dómna Duscoff născuse o fată şi el Duscoff un băiat, înţelegênd pe Vodă Bibescu; şi avea dreptate, căcĭ pentru a scóte din urna electorală pe candidatul sĕŭ de predilecţie, fusese silit să năs-

cocéscă fel de fel de procedări, căcĭ luĭ Bibescu, de şi îĭ lipseaŭ dóuĕ din însuşirile prescrise de Regulamentul Organic, etatea de patru-ḑecĭ de anĭ, şi qualitatea de boer de treĭ generaţiĭ, adică boer, fiŭ de boer şi fiŭ de fiŭ de boer; dar printr'un opus cocus a eşit ca prin minune din urna electorală.

Vodă Bibescu, rădicat ast-fel la scaunul domnieĭ contra voinţeĭ naţiuneĭ şi chiar în contra boerilor partiduluĭ sĕŭ, s'a creḑut dator să îşĭ arate recunoscinţa sa către aceĭ care-l ajutase, şi a încercat să se concedeze esploatarea tuturor mineralelor din Principatul Valachieĭ ca monopol unuĭ industriaş rus, vestituluĭ Trandafiroff, şi printr'o încheere a sfatuluĭ administrativ, interpretând legea regulamentară într'un mod meşteşugit, acorda aceluĭ Trandafiroff dreptul şi monopolul de a esploata tóte mineralele din ţară.

Ca să fie bine înţeles voiŭ amintì că Regulamentul Organic regula dreptul de esploatare a minelor în modul următor :

1. Orĭ-ce proprietar avea dreptul de a esploata minele după proprietatea sa, dând statuluĭ 10 % din productul curat.

2. Descoperindu-se o mină pe o moşie particulară şi guvernul voind ca acea mină să fie esploatată, avea dreptul să previe pe proprietar

şi să-ĭ céră a o esploata, iar în cas când, după 18 luni după somaţiune, proprietarul nu ar punea-o în esploatare, guvernul era în drept a o esploata pe séma statuluĭ, dând proprietaruluĭ 10% din productul curat.

Sfatul administrativ, trecênd peste drepturile de proprietate a moşiilor statuluĭ şi ale cleruluĭ, acordase luĭ Trandafiroff dreptul de a se substitui proprietarilor; şi s'a vĕdut de o dată circulând dóuĕ broşurĭ conţinênd dreptul acordat luĭ Trandafiroff, prevenind pe proprietarĭ a avea să se conforme cu încheerea făcută întru acésta de sfatul administrativ.

Aparițiunea acelor broşurĭ şi planurile luĭ Trandafiroff d'a aduce 5000 de lucrătorĭ ruşĭ a înspăimîntat ţara în cât un strigăt s'a ridicat dintr'o margine la alta, şi Obştésca Adunare a trebuit să facă un raport la Domn, blamând încheerile Sfatuluĭ administrativ, cerênd anularea, — un adevĕrat blam dat ministeruluĭ; acel act merită a fi raportat acĭ:

„*Prea Înălţate Dómne,*

„Obştésca Adunare a vĕdut cuprinderea ofisuluĭ Înălţimeĭ Vóstre, cu No. 154, ce aţĭ bine-voit să-ĭ adresaţĭ la raportul cu No. 166, şi

s'a pătruns de multă mâhnire pentru băgările de sémă ce-ĭ faceţĭ, că ar fi eşit din hotarele atribuţiilor sale, şi că ar fi călcat regulele buneĭ cuviinţe şi a căḑutuluĭ către înalta Oblăduire respect, cerênd prin al sĕŭ raport desfiinţarea jurnaluluĭ încheiat de Sfatul administrativ extraordiner în privinţa esploataţieĭ minelor, şi întărit prin ofisul Inălţimeĭ Vóstre; maĭ adăogându-se şi că nu s'a pătruns de cuprinderea pomenituluĭ jurnal, ce este întemeiat chiar pe dispoşiţiile articolelor acelora cu carĭ s'a slujit la întru-expunerea din raportul sĕŭ atins de prezisa pricină; la acestea luând Adunarea voe de la Inălţimea Vóstră vĕ supune cu respect, că avênd supt vedere în tótă vremea § de la Art. 54, Art. 56 şi § de la Art. 57 a Regulamentuluĭ Organic, ce pe lângă altele o îndatoréză ca să judece folosul tuturor mĕsurilor ce s'ar lua în pricinĭ orĭ de obşte saŭ întîmplătóre, socotesce că n'a păşit peste ale sale atribuţiĭ, dacă, privind pricina minelor unul din obştescile folosurĭ ale ţĕreĭ, a chibzuit potrivit cu îndatoririle la care a supus'o pravila organică, să róge pe Inălţimea Vóstră, în urma deslușirilor ce luase despre cuprinderea jurnaluluĭ, ca să porunciţĭ a se desputernicì pre cât el nu se va fi aflând coglăsuitor cu legiuirile în fiinţă, precum

şi a se desfiinţa tipăritele şi obştitele examplare şi a se popri de a nu maĭ ţircula pentru depărtarea lor de la temeiurile prăvileĭ, pe care nu le-ar fi socotit că ar putea însemna cevaş, dacă nu le-ar fi recunoscut înbrăcate cu caracter oficial. Acestea aŭ fost, Prea Inălţate Dómne, cuvintele pentru care Adunarea a întins plecata sa rugăciune doveditóre a singuriĭ dorinţĭ ca să vadă prescrise chibzuirile atingătóre de esploataţia minelor în lăuntrul cercului Articolilor 178 şi 179 a Regulamentuluĭ Organic; avênd supt vedere, osebit de alte consideraţiĭ ce privea la mĕsurile cerute spre asigurarea venituluĭ statuluĭ, şi darea soroculuĭ de doĭ-spre-ţece anĭ, punct de căpetenie şi vrednic a se lua în băgare de sémă, nefiind nicĭ cum cuprins în pomenitele articole; care soroc, pentru ca să se dea de s'ar fi judecat folositor, trebuia ca o adăogire la pravilă să se aşeze după formele legiuite prin Art. 55 a Regulamentuluĭ spre a nu se împedica altmintrelea nicĭ sloboda dispositie a fie-căruia proprietar întru cele de bună-voie tocmelĭ.

„Nu nădăjduia însă Adunarea a priimi de la Inălţimea Vóstră rĕspunsul prin care, nu numaĭ sentimentele sale să cunosc altele decât cele adevĕrate şi respectuóse către înalta Oblăduire,

ci şi îndatoririle puse asupra eĭ prin Articolile 54, 56 şi 57 se lasă ne luate în băgare de sémă. Adunarea dar se mărgineşte şi acum întru a repeta plecata sa rugăciune, cerênd cu supunere cele cuprinse în raportul sĕŭ cu No. 166.

„Iar cât pentru ceea ce priveşte la viitorul eĭ, după cum bine aţĭ voit Înălţimea Vóstră să adăogaţĭ în sfârşit, ea maĭ întâiŭ socoteşte de netăgăduit a vĕ încredinţa că nu uĭtă nicĭ va uĭta vre-o dată datoriile sale către Inalta Oblăduire, avênd după acésta deplină mulţumire a se mângâia de nădejde, că fiinţa şi locul ce înfăţişésă staŭ supt Suzeranitatea şi ocrotirea amândorora făcătórelor de bine prea înalte Puterĭ.“

„Acest raport s'aŭ primit de Obştésca Adunare după cele maĭ multe glasurĭ potrivit cu § g de la Art. 48 din Regulament.

„Preşedintele Obştesceĭ Adunărĭ:

(Semnat) **Neofit Mitropolitu Ungro-Vlahiei.**

(Semnaţĭ) *Alexandru Ghica*, *Const. G. Filipescu*, *Scarlat Gr. Ghica*, *Const. Gr. Ghica*, *Gr. Cantacuzino*, *I. Slătineanu*, *C. Filipescu*, *N. A. Nicolescu*, *C. N. Brăiloiŭ*, *A. Cocorăscu*, *I. Bălăceanu*, *C. Costescu*, *I. Văcărescu*, *M. Filipescu*, *A. Racoviţă*, *C. Gr. Suţu*, (*şi un indescifrabil*).

No. 205, 1844, Februare 29.

In desbaterile asupra cestiuneĭ Trandafiroff s'a relevat pentru întâiaşĭ dată talentul de orator politic a rĕposatuluĭ Barbu Catargiu, care, ca director al departamentuluĭ Dreptăţiĭ şi deputat, a susţinut cu multă căldură causa concesionaruluĭ; dar elocinţa sa a trebuit să se aplece d'înaintea cuvintelor patriotice a luĭ Costache Niculae Filipescu, a luĭ Niculae Niculescu şi a celoralalţĭ deputaţĭ.

Acéstă victorie a parlamentuluĭ din Bucurescĭ din anul 1843 a fost urmată de satira plină de spirit a poetuluĭ Eliad intitulată *Măceşul*.

Cestiunea Trandafiroff era la ordinea ţileĭ şi făcea obiectul tuturor vorbirilor, şi a nóstre când suiam dealul Filaretuluĭ.

Nicu Bălcescu, unul din ceĭ treĭ şefi aĭ societăţiĭ *Frăţia*, a fost apostolul şi iniţiatorul cel maĭ ager şi maĭ zelos. Maiorul Ioan Voinescu II, Bolliac, Bolintineanu, Deïvos, Golescu (Alecu Negru), Marin Serghiescu naţionalu, Filipescu şi mulţĭ civilĭ şi militarĭ, făceaŭ parte dintr'acea asociaţiune. Nu sciŭ dacă dintre ofiţerĭ maĭ este astădĭ în viaţă altul decât căpitanul Christofi.

Maĭ tot într'acelaşĭ timp s'a format în Bucurescĭ Societatea literară al căreia scop nu avea nimic ascuns, ci era pur şi simplu desvol-

tarea şi încuragiarea literaturei naţionale. Preşedintele ei a fost în tot timpul poetul Iancu Văcărescu, având de secretari pe Maioru Voinescu II şi pe Nicu Bălcescu. Mai mulţi Români din Moldova, Vasilie Alecsandri, Cogălniceanu, Negruzzi şi alţii, făceau parte, şi când unul dintr'aceşti bărbaţi veneau la Bucuresci, era pentru noi toţi o adevărată sărbătóre. Ne adunam o dată pe săptămână, Lunea séra, îmi pare, de cele mai multe ori la Văcărescu în strada Poetului, sub Mitropolie, sau la advocatul Stefan Ferechidi în strada Dionisie. Nicu Bălcescu, prin activitatea sa, a făcut multe servicii Societăţii literare. Din contribuţiunile membrilor ei s'au publicat multe opere literare, precum scrierile lui Iancu Văcărescu, Călătoria lui Guliver ilustrată de Granville, tradusă de I. Negulici, şi multe alte cărţi.

Pe la anul 1846 Bălcescu, procurându-şi mijlóce băneşci din familie, a pornit în streinătate, unde a petrecut aprópe doi ani, citind şi notând tot ce a putut găsi în biblioteci şi în archive despre viaţa şi vitejiile lui Michaiu-Vodă, eroul căruia plănuise să-i scrie istoria. Intr'acea călătorie a găsit în colecţiunea de portrete din biblioteca naţională din Paris portretul Eroului Român scos şi săpat de vestitul pictor Sadler,

contimporanul lui Michaiŭ, care l'a cunoscut la Praga; tot într'acea colecţiune a găsit şi portretele Domnitorilor Gheorghe şi Grigorie Ghica.

La 1846, pe când mĕ găseam şi eŭ la Paris, s'a maĭ înfiinţat şi o altă societate : Societatea Studenţilor Românĭ, cu scop d'a ajuta şi a încuragia la studiĭ pe tineriĭ fără mijlóce băneschi. Eraŭ membri aceleĭ societăţĭ maĭ toţĭ Românii aflătorĭ atuncĭ în Paris : C. A. Rosetti, Cogălniceanu, Nicu Bălcescu, fraţiĭ Brătienĭ (Dumitru şi Iancu), Iancu Bălăceanu, Al. Catargiu şi frate-so Calimac, Grigorie Romalo, Scarlat Vârnav (maĭ în urmă devenit Popa Vârnav), Nicu Ruset, Bălănescu, Ion Ghica şi maĭ mulţĭ alţĭ. Societatea acésta era pusă sub patronagiul poetuluĭ Alfons de Lamartine, şi avea un comitet compus de Ion Ghica, preşedinte; C. A. Rosetti, secretar şi Scarlat Vărnav, casier.

Pe la finele anuluĭ 1846, un vênt de libertate sufla peste tótă Europa. In Berlin se vorbea de Constituţie, la Viena de libertate şi la Pesta de sancţiunea pragmatică. Genova devenise focarul de unde să rĕspândea idea de unitate în tótă Peninsula apenină. Toscana, Siciliile, Lombardia, Veneţia şi tóte micile state de o parte şi de alta a Apeninilor, aveaŭ speranţele ţintite asupra Cavaleresculuĭ Rege Carol Albert

şi comptaŭ pe concursul armateĭ piemontese; strigătul de libertate şi de naţionalitate se ridică din tóte unghiurile lumeĭ civilisate. De o dată cu aparițiunea scrierilor luĭ Gioberti, Filip al Francieĭ trimesese la Roma, ca ambasador al sĕŭ, pe refugitul Napolitan, pe învĕţatul Rossi, naturalist frances şi devenit Pair de France. Cardinalul Mastai Ferreti, Episcopul de Imola, urmase bătrânuluĭ Grigorie XVI pe tronul Pontifical; şi biserica Catolică, de sus după sfântul Scaun, propoveduia toleranţa; într'aceaşĭ vreme în Francia agitaţiunea crescea, ideile democratice şi chiar republicane câştigaŭ din ḑi în ḑi aderenţĭ şi partisanĭ; la cursurile luĭ Michelet, luĭ Quinet şi luĭ Miskiewicz se îmbulzeaŭ studenţiĭ cu miile, unul peste altul; fie-care lecţie se termina cu un tunet de aplause şi cu strigătul de *Vive la République.* Oamenĭ politicĭ din ceĭ maĭ ispitiţĭ şi oratorĭ elocinţĭ aĭ Camereĭ luaŭ parte la banchetele naţionale şi cereaŭ împreună cu radicaliĭ şi cu republicaniĭ reforma legeĭ electorale.

Românĭĭ, de o parte şi de alta a Carpaţilor, nu puteaŭ eĭ să rĕmâie simpli spectatorĭ la cele ce se petreceaŭ în Ungaria, în Austria, şi în tot Occidentul; căutaŭ să se afirme şi eĭ prin adunarea de la Blaj, prin revendicarea drepturilor

autonomice ale Transilvaniei. In Iaşi şi în Bucuresci, actele luĭ Sturdza şi luĭ Bibescu începuse a fi aspru judecate fără sfială. Chiar în adunările Societăţeĭ literare, la care luaŭ parte maĭ mulţĭ ómenĭ d'aĭ guvernuluĭ şi rude de ale Palatuluĭ, se alunecaŭ discuţiunĭ politice, se critica şi se condamna îndoitul divorţ al perechiĭ care era pe tronul Valachieĭ, se blama vînzarea averiĭ luĭ Hagi-Moscu în detrimentul creditorilor şi în folosul familieĭ falituluĭ, precum şi trecerea maĭ tuturora din moşiile aceleĭ case în posesiunea Domnitoruluĭ; de pretutindenĭ se rădica un glas în contra venalităţiĭ ce domnea în justiţie şi în administraţie, căcĭ ajunsese a fi fără témă şi fără ruşine. Cuvîntul care se auḑea maĭ des în Iaşĭ şi în Bucurescĭ era că: „Pescele de la cap se 'mpute."

Indată după revoluţiunea francesă de la Fevruarie 1848, ceĭ maĭ mulţĭ din tineriĭ Românĭ, carĭ se aflaŭ în Paris, s'aŭ întors în ţară ca mişcaţĭ printr'o gândire electrică; spiritul de naţionalitate şi de libertate se deşteptase în tóte straturile societăţeĭ nóstre.

Librăria luĭ C. A. Rosetti şi Winterhalder de peste drum de Oteteleşanu, devenise un punct de întâlnire al tinerimeĭ, de unde se împrăştiaŭ în oraş şi în tótă ţara scirile politice ce soseaŭ

din Europa; şi nu era ḑi de la Dumneḑeŭ fără d'a înregistra evenimente de acelea carĭ emoţiona şi îmbărbăţia; maĭ ales noutăţile venite din Francia, unde ómenĭi chiar ceĭ maĭ devotaţĭ monarchieĭ din Iulie 1830 ca Thiers, Odillon, Barrot, de Lamartine, sfătuiaŭ din rĕsputerĭ pe Rege şi pe ministrul sĕŭ Guizot să cedeze curentuluĭ popular şi să consimţă la o întindere maĭ largă a dreptuluĭ de a vota. Spiritele ajunsese atât de iritate că un pistol tras pe Bulevardul Capucinelor în dreptul ministeruluĭ Afacerilor Streine, nu se scie de ce nicĭ de cine, nemerind într'un om din mulţime, rănitul purtat de popor cu strigăte pe strade, devine semnalul uneĭ lupte sângeróse care rĕstórnă tronul şi proclamă Republica. Atuncĭ revoluţia alérgă din capitală în capitală, din popor în popor.

In Bucurescĭ, de şi ferberea era mare, dar era aşa de ascunsă în cât Vodă Bibescu, rĕspunḑênd felicitărilor ce-ĭ aduceaŭ boerii în ḑioa de Pasce, le ḑicea cu mândrie, că tótă Europa era turburată şi în foc, numaĭ Ţara Românéscă, graţie înţelepciuneĭ guvernuluĭ sĕŭ, se bucura de cea maĭ mare linişte şi securitate. Nu scia că chiar în ḑioa aceea revoluţiunea era gata să isbucnéscă, şi că se amânase numaĭ dintr'o împregiurare despre care voiŭ vorbì maĭ la vale.

In Iaşĭ, unde lumea fiind şi maĭ iritată şi maĭ impacientă, agitaţiunea era maĭ aparentă, se lucra maĭ pe faţă, dar fără o înţelegere prealabilă cu Bucurescĭi[1]); ĭar Vodă Sturdza, profitând de o adunare de tinerĭ la Alecu Mavrocordat (ursu), trimite tótă armata sa, înconjóră casa şi arestéză pe câţĭ póte pune mâna. Fraţiĭ Rosetescĭ (Răducanu şi Mitică), Manolache Epureanu, Al. Moruzzi, Sandu Miclescu, Ion Cuza, Grigorie Romalo, fraţiĭ Cazimir, Nicu Catargiu, şi câţĭ-va alţĭ sunt trimişĭ peste Dunăre, daţĭ pe mâna Turcilor la Tulcea şi internaţĭ la Brusa. Câţĭ-va din ceĭ arestaţĭ, precum Alecu Cuza, Alexandru Moruzi, Epureanu şi alţĭ, ajungênd la Galaţĭ, scapă din mâna soldaţilor, se ascund la amicul lor Cunningham, consulul Engliterei, care îĭ îmbarcă maĭ în urmă pe un vapor austriac.

Aceĭ pe carĭ nu i-a putut prinde şi aŭ scăpat, precum Vasile şi Iancu Alecsandri, Leon Cantacuzino, Alexandru Cnézu, Alecu Rusu, aŭ alergat la Hangu, la munţĭ, cu speranţa să ridice plăeşiĭ şi să pornéscă cu satele asupra Iaşuluĭ. Dar, ne reuşind în speranţele lor, aŭ trecut în Transilvania, în Bucovina, care în cotro

[1]) Alecsandri răspândi în oraş cântecul sĕŭ revoluţionar întitulat *Deşteptarea României*.

a apucat. Alecu Rusu şi Iancu Alecsandri, luând prin Vrancea şi pe la Focşanĭ, aŭ venit deghisaţĭ în Bucurescĭ, unde i-am ţinut ascunşi a casă la mama, maĭ multe ḑile pînă aŭ putut lua drumul spre Braşov.

Tinerimea venită din Francia luase parte la luptele după stradele Parisuluĭ, în ḑilele de Fevruarie, vĕḑuse pe Regele Filip căutând, el şi familia luĭ, refugiŭ în ţară streină, asistase la revoluţia din Viena şi întâlnise pe Principele Meternich căutând să se ascundă de furia poporuluĭ, şi veneaŭ gata pe luptă.

In faţa uneĭ asemenea stărĭ de lucrurĭ, Comitetul Frăţieĭ s'a hotărît la o mişcare revoluţionară. Societatea compta deja ca fraţĭ mulţĭ din ómeniĭ cu influenţă în ţară şi în oraşe; se putea rezema pe concursul batalionuluĭ Maioruluĭ Tell şi pe desafecţiunea ce esista în tóte clasele în contra guvernuluĭ luĭ Bibescu.

Principiile în numele cărora era să se ridice poporul Român eraŭ discutate şi hotărîte cu mulţĭ anĭ dinainte.

1. Libertatea individuală, libertatea cugetăriĭ şi a tiparuluĭ.

2. Desfiinţarea castelor şi privilegiurilor.

3. Improprietărirea clăcaşilor cu despăgubirea proprietarilor.

4. Respectarea Suzeranităţiĭ Sultanuluĭ şi a autonomieĭ conform vechilor tractate ale Domnilor nostri cu Pórta.

5. Desfiinţarea Regulamentuluĭ.

6. Incetarea protectoratuluĭ Rusieĭ.

Poporul român se scula în numele : *Dreptăţiĭ şi a Frăţieĭ.*

Inainte chiar de luna luĭ Martie 1848, Nicu Bălcescu a fost însărcinat de Comitet a redacta proclamaţia revoluţionară; şi s'a provocat îndată o adunare de maĭ mulţĭ amicĭ a casă la Nicolache Golescu şi în camera ocupată de Căpitanul Teologu, unde s'a citit acea proclamaţiune ast-fel cum a apărut în Bucurescĭ şi la Islaz, în ḑiua isbucnireĭ revoluţiuniĭ.

Asistaŭ la acea adunare de la N. Golescu: patru fraţĭ Golescĭ (Stefan, Niculache, Radu şi Alecu), Alecu Golescu (Arăpilă), doĭ fraţĭ Bălcescu (Constantin şi Nicu), doĭ fraţĭ Brătienĭ (Tache şi Iancu), Bolliac, C. A. Rosetti, Maioru Voinescu, Căpitanu Teologu, Costache A. Crezzulescu şi Ion Ghica.

După ce s'a citit proclamaţiunea şi s'a adoptat în unanimitate, aşa cum fusese redactată de Nicu Bălcescu, s'a ales îndată un comitet executiv compus de treĭ membri anume: Nicu

Bălcescu, Alecu Golescu (negru) şi Ion Ghica, cu deplină putere d'a organisa ş'a conduce acţiunea. Toţĭ luând îndatorirea d'a ne supune dispositiunilor şi ordinelor emanate de la acel comitet.

Tell, în care se concentra tăria nóstră, era informat de N. Bălcescu şi de Ion Ghica de tot ce se petrecea atât în acele adunărĭ, precum şi de tóte dispositiunile şi hotărîrile Comitetuluĭ executiv; dar, ca să nu dea bănuelĭ, el nu asista nicĭ la adunările nicĭ la desbaterile nóstre. El era şedĕtor în Giurgiŭ din causa serviciuluĭ sĕŭ militar. Batalionul ce comanda avea paza cordonuluĭ Dunăreĭ pînă la gura Oltului.

Pe aprópe de Pasce am fost trimis de Comitet să mĕ înţeleg cu Tell, ca să fixăm ţioa rădicăreĭ. M'am dus maĭ întâiŭ la o moşie Cucuruzu ce aveam în Vlaşca, şi d'acolo ca în plimbare am fost la Giurgiŭ, unde am tras în gazdă la Prefectul Judeţuluĭ, Căpitanu Costache Vilara, fiul puterniculuĭ Ministru şi ginerele luĭ Ştirbeiu. Acolo a venit séra la petrecere Maioruĭ Tell, cu care m'am înţeles despre ora şi locul unde să ne întâlnim. Am luat rendez-vous pentru a doua ţi în răsăritul sóreluĭ pe zăgazul care se lucra afară, în susul oraşuluĭ, destinat a apĕra portul de viitura apelor Dunăreĭ. Acolo

ne-am învoit ca revoluțiunea să isbucnéscă în Bucurescĭ și în Ploescĭ, în ḑioa de Pasce, și tot o dată batalionul luĭ Tell să fie concentrat la Islaz unde se afla compania Căpitanuluĭ Pleșoianu, de unde să pornéscă spre Craiova resculând Oltenia.

In starea Europeĭ de atuncĭ, nu ne temeam nicĭ de intervenire nicĭ de ocupație streină.

Mijlócele bănescĭ de carĭ dispuneam eraŭ fórte mărginite. Cu banĭĭ ce putusem aduna, cumpĕrasem pe sub mână tóte puscile și pistólele carĭ se găseaŭ în prăvăliile din Bucurescĭ și din Ploescĭ, puscĭ próste de vênătóre cu o ţévă, și le împărțisem tinerilor și ómenilor din popor carĭ cereaŭ a se arma.

Iată cum se făcea operația cumpĕrătoriĭ de arme : Ruset depunea din banĭĭ ce eraŭ strinșĭ la dînsul o sumă óre-care la un neguțător afiliat, către care dam aceluia care voia să se armeze o ţidulă în termenĭĭ următorĭ :

„Dați aducătoruluĭ un ghiuden și doĭ cârnați“ ceea ce însemna *„dați aducătoruluĭ banĭ trebuincioșĭ pentru cumpĕrarea uneĭ puscĭ și uneĭ perechĭ de pistóle.“*

Banĭĭ de carĭ dispuneam eraŭ toți ca la 2,500 de galbenĭ (29,000 de francĭ), aduși anume :

1,000 de galbenĭ de C. A. Rosetti,
1,000 de galbenĭ de Ion Ghica,
480 de galbenĭ (15,000 leĭ vechĭ saŭ 5,600 francĭ) aduşĭ pe neaşteptate de Niculae Alexandru Nicolescu, care vine într'o ḑi la mine şi fără nicĭ un preambul îmĭ ḑice:

— Nu sciŭ nimica, şi nicĭ nu am venit să aflu, dar am convingerea că se pregătesce o mişcare în ţară şi că trebue să fiĭ în curent de cele ce se petrec, şi am venit să-ţĭ aduc 15,000 de leĭ (aprópe 5,600 francĭ) de carĭ dispune cum credĭ. Să sciĭ însă că voiŭ fi şi cel d'întâiŭ la luptă.

Aceĭ banĭ îĭ avea cu dînsul în trăsură în dóuĕ trăistĭ cu sfanţihĭ, pe carĭ i-am luat şi i-am dus la librăria luĭ Ruset, unde i-am depus în lada de fer în care se aflaŭ şi ceĭalţĭ 2,000 de galbenĭ.

De şi mulţĭ din boeriĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ simţise că se pregătesce ceva, şi veneaŭ pe la uniĭ din noĭ încuragindu-ne şi chiar escitându-ne, făgăduind că eraŭ gata a da tot concursul lor moral şi bănesc, dar nicĭ unul n'a venit să aducă un gologan măcar. Eĭ în agitaţiunea ce simţeaŭ nu vedeaŭ alta decât resturnarea luĭ Bibescu din domnie şi putinţa fie căruia din eĭ d'a-l înlocui.

La începutul luĭ Aprilie rolurile nóstre a fie-căruia eraŭ împărţite.

Nicu Bălcescu cu Teologu eraŭ destinaţĭ a merge la Telega, unde Marin Serghiescu (naţionalu), Telegescu şi Duca eraŭ înţeleşĭ cu ciocănaşiĭ, ca d'acolo să pornéscă să rescóle Ploesciĭ, unde aveam înţelegere cu maĭ mulţĭ dintre negustorĭ.

Stefan Golescu cu frate-sĕŭ Radu şi cu vĕru-sĕŭ Alecu Golescu şi Dumitru Brătianu să mérgă să găséscă pe Tell în tabăra de la Islaz.

Iar ceĭlalţĭ, Nicolae Golescu şi frate-sĕŭ Alecu, cu C. A. Rosetti, Bolliac, Costache Bălcescu, Ion Brătianu şi Ion Ghica să rădice tabaciĭ, mărginaşiĭ şi tinerimea din Bucurescĭ, să mérgă glótă la Palat, să céră luĭ Vodă Bibescu sancţionarea Constituţiuneĭ.

Stam toţĭ gata şi aşteptam ordinele Comitetuluĭ, ca să pornim fie-care la destinaţia nóstră, când Domnul de Nion, Consulul general al Franciеĭ, chiamă pe C. A. Rosetti şi-ĭ arată o depeşă prin care Lamartine, atuncĭ Ministru trebilor din afară, îĭ scria să-l prevestéscă că trimetea într'adins la Bucurescĭ pe un amic al sĕŭ credincios, pe Doctorul Mandl, care avea să ne facă comunicaţiunĭ importante din partea sa, şi că înainte de sosirea aceluĭ trimis al sĕŭ,

să nu facem nicĭ o mişcare. Lamartine fusese prevestit de noĭ de tot ce proiectam. In urma aceleĭ depeşe a trebuit să contramandăm tóte dispoşiţiunile luate şi să aşteptăm sosirea Doctoruluĭ Mandl.

Pînă în luna luĭ Maiŭ 1848 nu esistase nicĭ o relaţiune, nicĭ o înţelegere între noĭ şi Eliad, iar în timpul pe când aşteptam să vie Doctorul Mandl cu comunicaţiunile ce avea să ne facă din partea luĭ Lamartine, vine la mine Alecu Dedu, unul din ceĭ maĭ activĭ şi maĭ zeloşĭ membri aĭ Frăţieĭ, care-mĭ propune o întâlnire din partea luĭ Eliad, ḑicêndu-mĭ că avea să-mĭ facă destăinuirĭ de o mare importanţă. După ce am luat încuviinţarea colegilor meĭ, am convenit cu Dedu ca întâlnirea cu Eliad să fie la Colentina, în aleea cu teĭ. Acolo, în chioşcu de d'asupra laculuĭ, Eliad, în presenţa luĭ Dedu, îmĭ ḑice, că el, de şi se află în cele maĭ bune relaţiunĭ cu Palatul şi chiar cu Aga Iancu Manu, dar că înainte de tóte era Român, şi credinţa luĭ era că sosise timpul ca Românii să dea semn de viaţă; şi că el pune la dispoşiţiunea nóstră tótă influeţa de care se bucură în tinerime şi în burghezie, adăogând că era sigur, că chiar luĭ Vodă Bibescu, nu i-ar displace póte să vaḑă o manifestare a ţĕreĭ în contra influenţeĭ rusescĭ.

Raportând acea convorbire colegilor mei s'a luat hotărirea d'a se admite Eliad în adunările nóstre.

Tot cam p'atunci, trecênd într'o séră cu Nicu Bălcescu pe Podu Beiliculuĭ (Strada Şerban Vodă), întâlnim o droşcă cu felinare aprinse, cu opt caĭ de poştă, mergênd spre barieră, şi a doua ḑi aflăm că într'acea trăsură era Colonelul Bibescu, aghiotantul domnesc, trimis la Giurgiŭ să aresteze pe Maioru Tell.

Tell, adus în Bucurescĭ, după esplicaţiile ce a putut da luĭ Vodă Bibescu, s'a întors înapoĭ la comanda sa la Giurgiŭ. Inainte de a pleca ne-am întâlnit la Otel la Caracaş, şi iată ce se petrecuse.

Intre damele din familiile Tell şi Magheru esistaŭ relaţiunĭ de amiciţie şi de corespondenţe, şi într'una din epistolele ce-şĭ scriaŭ una alteia se făcea menţiune de o întâlnire între Tell şi Magheru, carĭ de mulţĭ anĭ nu se aveaŭ bine între eĭ. Acea scrisóre, interceptată de Radu Ruset prefectul de Gorj, şi trimisă Ministruluĭ de interne Villara, dăduse bănuelĭ şi fusese causa măsureĭ ce se luase în contra luĭ Tell.

N'a trecut mult şi a fost chemat şi Magheru la Bucurescĭ, care, după maĭ multe convorbirĭ cu Vodă Bibescu, a fost numit Coman-

dant-şef al tuturor dorobanţilor şi plăeşilor de peste Olt.

Magheru, la plecarea luĭ la postul ce i se crease, întâlnind pe Nicu Bălcescu, i-a ţis strîngêndu ĭ mâna : „să sciţĭ că m'am împăcat cu Tell.“

Guvernul începuse a fi neliniştit şi cugeta a face arestărĭ; dar viind Aga Iancu Manu în sfatul domnesc cu propunere să aresteze treĭ inşĭ şi anume pe C. A. Rosetti, pe Grigorie Scarlat Grădişteanu şi pe Ion Ghica, se scólă Costache Cornescu, Logofătul bisericesc (Ministru Cultelor), şi ţice că era de prisos să aresteze pe nepotul sĕŭ Ruset, căcĭ nu maĭ putea fi primejdios, fiind gata să plece la Paris. Atuncĭ un alt membru al sfatuluĭ, Grigorie Grădişteanu, ţice că el nu admite escepţiunĭ, şi că orĭ să se aresteze câte treĭ saŭ nicĭ unul, căcĭ dacă era să se facă favorurĭ, atuncĭ va cere şi el escepţiune pentru nepotul sĕŭ, Grigorie Sc. Grădişteanu, căruia şi luĭ i-ar fi maĭ plăcut a se plimba pe uliţele Parisuluĭ decât a sta închis la gros.

In urma acestor cuvinte, Preşedintele Villara a închis discuţiunea, ţicênd că să se maĭ amâne arestările, pînă se va vedea cum se sfetesc lucrurile.

Intr'una din adunările nóstre la Stefan Golescu, Eliad ne-a citit o invocaţiune adresată luĭ Dumneḑeŭ, Poporuluĭ Român şi Puterilor streine, operă maĭ mult literară decât politică, plină de poesie şi de misticism, dar care anevoe ar fi fost înţelésă chiar de clasele cele culte. Acea scriere o propunea ca proclamaţie şi manifest al şefilor revoluţiuneĭ. Atuncĭ i s'a spus că proclamaţia către popor era deja redactată, discutată şi adoptată de noĭ toţĭ înainte de venirea sa între noĭ, că nu maĭ puteam reveni, şi i s'a citit redacţiunea luĭ N. Bălcescu asupra căreia Eliad nu a făcut decât o singură obiecţiune, la partea privitóre la împroprietărirea ţĕranilor, ḑicênd că acésta va face pe boerĭ să nu fie cu noĭ; obiecţiune la care i s'a rĕspuns că, orĭ cum s'ar face, ceĭ maĭ mulţĭ din boerĭ o să fie în contra, şi că eĭ vor căuta în acţiunea Rusieĭ un sprijin pentru privilegiile lor, şi că singurul mijloc de a se paralisa acţiunea, în întrul ţĕreĭ cel puţin, era de a interesa glóta la susţinerea revoluţiuneĭ, ceea ce nu se putea face decât satisfăcênd dorinţeĭ drepte a clăcaşilor d'a fi proprietarĭ pe pămîntul ce muncesc, mĕsură care va pune capĕt ureĭ ţĕranilor către haĭna albastră, şi că la din contra inimicĭĭ ţĕreĭ se vor

servi eĭ de acéstă cestiune rădicând vre-un Tzela ca la Tarnov în anul trecut.

După discuţiunea ce a urmat asupre acestuĭ punct, Eliad a convenit de necesitatea aceluĭ articol, a aderat la redacţiunea luĭ Nicu Bălcescu, şi a dóua ḑi a venit a casă la mine, unde a scris cu mâna luĭ acea proclamaţie sub dictarea Bălcesculuĭ şi a luat'o s'o tipăréscă în tipografia sa de la obor; exemplarele tipărite s'aŭ păstrat ascunse într'o clae de fân, în curtea sa de la vie, pînă la pornirea la Islaz.

Puţine ḑile după înţelegerea nóstră cu Eliad şi întórcerea luĭ Tell la Giurgiŭ, a sosit în Bucurescĭ Doctorul Mandl trimisul luĭ Lamartine; instrucţiunile ce aducea eraŭ consemnate în portofoliul sĕŭ, scrise chiar de mâna luĭ Lamartine, adresate luĭ C. A. Rosetti şi luĭ Ion Ghica. Ele prescriaŭ ca să nu facem nicĭ o mişcare pînă nu ne vom înţelege maĭ întâiŭ cu Guvernul Otoman, şi că Generalul Aupick, noul ambasador al Republiceĭ la Constantinopol, avea instrucţiunĭ speciale de a înlesni trimisuluĭ nostru relaţiunile cu Pórta.

Ca să urmăm poveţelor luĭ Lamartine, am hotărît să trimetem pe unul din noĭ la Ţarigrad, şi alegerea Comitetuluĭ a fost unanimă pentru Eliad; dar, făcêndu-i-se cunoscută dispo-

siţiunea ce se luase, Eliad a declinat, obiectând că era singurul susţiitor al numeróseĭ sale familiĭ, care, de i s'ar întîmpla luĭ vre-o nenorocire la Ţarigrad, ar rĕmânea peritóre de fóme. Aşa că a trebuit să ne gândim la altul, şi am ales pe Ştefan Golescu, care el, de şi s'a dat gata a se duce, dar ne-a observat, că el fiind în mare intimitate cu Vodă Bibescu se va afla în strîmtorare când se va duce să-ĭ céră concediŭ ca membru al Curţeĭ înalte, şi l'ar întreba Vodă despre scopul mergereĭ sale, şi nu-ĭ va putea rĕspunde nimic, şi că acésta va deştepta bănueliĭ. Atuncĭ Comitetul a găsit cu cale să mĕ trimită pe mine.

Hotărîndu-mĕ eŭ să plec, am trebuit să cer paşaport de la postelnic, pretestând un voiaj de agrement în Italia şi în Francia prin Constantinopol. Indată după acea cerere, am fost chemat la Palat, unde, după ce am aşteptat vre o dóuĕ ore într'o cameră singur, s'a deschis de o dată o uşă cu mare sgomot şi a apărut Vodă Bibescu, viind către mine, cu ochĭ marĭ deschişĭ şi târând piciórele, şi-mĭ ţice :

— „Vous voulez aller à Constantinople? „Qu'est ce que vous aller chercher là?“ şi, fără să aştepte vre-un rĕspuns, adăogă :

— „Je dirai à votre beau père de vous en „empêcher.“

Imĭ întórce spatele şi ese precum intrase.

Eŭ, în previsiunea că nu mi se va acorda cererea, imĭ procurasem un paşaport englez de la Consulul General al M. Sale Britanice Colq-horm, de care mĕ puteam servi după ce voiŭ trece fruntaria, hotărît a mĕ strecura nóptea printre pichete cu o barcă, să trec Dunărea la Rusciuc, lăsând ca nevasta să vie să mĕ găséscă la Constantinopol.

Imĭ luasem tóte dispoşiţiunile şi eram gata de plecare, când primesc visita bunuluĭ Român Colonelului Năsturel Herescu. Ocupa atuncĭ postul de Postelnic (Ministru trebilor din afară), către care adresasem cererea mea de paşaport; ţinea în mână un plic pe care mi-l dă, ḑicênd :

— Uite m'am certat furcă cu Vodă pentru Dumnea-ta. I-am ḑis : „Eŭ cunosc pe Ghica de „un bun Român şi sunt sigur, că chiar de s'ar „duce la Ţarigrad cu gând să se ocupe de po-„litică, el nu va lucra în contra intereselor Ţĕ-„reĭ.“ Iancu Manu ţine mult să facă arestărĭ; chiar adineaorĭ venise în sfat cu o listă de vre-o cincĭ-ḑecĭ de persóne. Tot Villara maĭ cu minte : i-a rĕspuns, că şi d'ar fi fost póte o bună mĕsură acum vre-o dóuĕ lunĭ, dar acum

era prea târdiŭ, că nicĭ o sută, nicĭ o mie de arestărĭ, de s'ar face, nu va opri buba d'a sparge; că tótă lumea era amestecată şi că el nu scia pe cine să nu bănuéscă."

Pornind eŭ la Constantinopol, am fost înlocuit în Comitetul executiv prin C. A. Rosetti.

Peste puţine ḑile dupe plecarea mea din Bucurescĭ, făcêndu-se arestărĭ, s'a precipitat isbucnirea revoluţiuniĭ.

Atentatul în contra luĭ Vodă Bibescu nu avea nicĭ o conexitate cu partitul revoluţionar.

Proclamarea revoluţieĭ la Islaz, rescularea din Bucurescĭ şi abdicarea luĭ Bibescu şi tóte peripeţiile câte aŭ avut loc, din ḑiua arestărilor pînă la intrarea luĭ Omer-Paşa şi a luĭ Lüders cu Fuad Efendi şi cu Generalul Duhamel în ţară, sunt consemnate, ḑi cu ḑi, óră cu óră, în ḑiarele publicate în tot timpul Guvernuluĭ provisoriŭ şi a Căimăcămieĭ de treĭ de la Iunie pînă la Septembrie. Faptele sunt descrise pe larg în colecţiunea *Prunculuĭ Român*. Eŭ am voit să-ţĭ narez aci numaĭ episodele carĭ aŭ precedat revoluţia de la Iunie 1848, pe cât le-am putut cunósce.

La citirea celor d'întâiŭ rânduri ale acesteĭ epistole aĭ creḑut, sunt sigur, că-mĭ propuneam o biografie a mult regretatuluĭ şi preciosuluĭ

nostru amic Nicu Bălcescu, şi aĭ avut dreptate. Acesta îmĭ era scopul când am luat pana în mână. Dar, cu cât înaintam, scormonind şi desgropând în memoria mea cele petrecute de este acum maĭ mult de o jumătate de secol, şi treceam de la copil la tînĕr şi la bărbat, de la scriitor şi istoric la omul politic, cu atât viaţa luĭ Nicu Bălcescu se înfăşura şi se împletea cu viaţa maĭ tuturor ómenilor carĭ aŭ jucat un rol în ţara nóstră de la 1841 pînă la 1853, anul în care, el a părăsit lumea, lăsând un gol mare între noĭ.

Voiŭ urma în epistola următóre vorbindu-ţĭ despre rolul şi activitatea luĭ Nicu Bălcescu în timpul cât a trăit proscris, de la anul 1848 pînă la 1853.

Am auḑit şi am vĕḑut pe maĭ mulţĭ atribuindu-şĭ lor, numaĭ lor, tot meritul revoluţiuniĭ de la 1848, şi mi-am ḑis adesea : căcĭ nu trăesce Nicu Bălcescu, că le-ar spune cu pana luĭ cea ageră, în stilul sĕŭ cel pătrunḑĕtor, că deşteptarea de la 1848 nu a fost opera unuĭ singur om, nicĭ a unuĭ grup saŭ a unuĭ partid, ci a fost opera simţuluĭ naţional al Românieĭ întregĭ, a fost resultatul a treĭ generaţiunĭ; le-ar spune că acea mare revoluţiune nu putea fi oprită de nimenĭ, şi că ea s'ar fi făcut chiar în

lipsa fie-căruia dintr'aceĭ carĭ aŭ saŭ aŭ avut cutezanța a-ĭ revendica paternitatea. Cugetătorul și organisatorul a fost națiunea, iar Tell și Magheru aŭ fost brațul care a executat voința eĭ.

In tot timpul cât a trăit Nicu Bălcescu, am fost în cea maĭ strînsă legătură de amiciție și de comunitate de cugetărĭ. Am trăit mult în acelașĭ oraș, la Bucurescĭ, la Paris și la Constantinopol, și când am fost despărțițĭ unul de altul, am fost în corespondență continuă, ne-am comunicat tot-dea-una tot ce cugetam, tot ce lucram.

Eŭ am păstrat un mare numĕr de epistole de la dînsul, și cuget a publica pe tóte acelea carĭ ar putea avea un interes public; în ele va putea vedea fie-care că în tot timpul cât a fost proscris și pribeag, nu a lipsit un singur moment pînă la mórte de a lucra pentru țara luĭ cu pericolul vieței și al sănătățeĭ.

Scrisorile mele către dînsul, s'aŭ rĕpus, de și el, prin testamentul sĕŭ olograf, aflat de Domnul Nicolae Ionescu la Consulatul Otoman din Palermo, testament care mi s'a transmis în original de Ministrul Cultelor Bolintineanu, îmĭ lega mie tóte hârtiile sale; dar ele aŭ căḑut în mânile altora și nu le-am putut avea. Dintre scrisorile mele către dînsul am găsit numaĭ opt,

rămase din întîmplare la frate-tĕŭ Iancu, cu care conlocuea la Paris la 1850. Iancu Alecsandri mi le-a trimes acum treĭ anĭ, însoţite cu următórea epistolă :

„Paris, $^{8}/_{20}$ Noembre 1883.

„*Iubite prietine*,

„Voind a pune în ordin nisce hârtiĭ învechite la noĭ, am descoperit o serie de epistole adresate la anul 1850 de Ion Ghica din Constantinopol, luĭ Nicu Bălcescu care locuea cu mine la Paris.

„Câte suvenire în câte-va cuvinte! Pe cât mi-aduc aminte acele epistole aŭ fost lăsate la mine de mult regretatul nostru amic, când a plecat la Palermo, de unde a plecat apoĭ la sferele înalte.

„Nu sciŭ dacă ele, cu tóte că private, nu aparţin istorieĭ, care sub acţiunea unora din voĭ, începuse deja a pomeni de ţara nóstră; în orĭ ce cas, eŭ le restituesc autoruluĭ. Facă el, cum va crede maĭ bine şi priméscă acéstă restituire ca o reamintire de nisce timpĭ fără preciŭ, şi de o amiciţie statornică şi devotată.“

Iscălit : *I. Alecsandri.*

In ziua de $^{17}/_{29}$ Maiŭ 1848 porneam la Constantinopol şi duceam cu mine următorul act prin care eram autorisat a lucra şi a tracta în numele persónelor iscălite într'însul.

Acel act era redigiat ast-fel :

„Quelques uns des Valacs, les plus influents, desireux d'assurer la prospérité intérieure de leur pays sous l'égide de l'intégrité de l'Empire Ottoman, ont l'honneur d'envoyer Monsieur Ion Ghica comme agent confidentiel et comme représentant de leurs idées et de leurs vœux près du ministère Impérial de sa hautesse le Sultan.

„Les bons Valacs nourrissent la ferme espérance de voir réussir la mission de Monsieur Ion Ghica, mission qui a pour but de faire rentrer la Principauté dans le sens véritable de ses anciennes capitulations avec la Sublime Porte, conformément aux instructions données à Monsieur Ion Ghica et que celui-ci est autorisé à communiquer oralement ou par écrit au Ministère Impérial.“

Iscăliţi : *Nicolae Golescu; C. A. Rosetti; Stefan Golescu; Dimitrie Brătianu; N. Bălcescu; Rodolf Golescu; Démetrius Ghica; I. Eliade; C. Bălcescu; A. G. Golescu; I. C. Brătianu, C. Bolliac; Alexandru C. Golescu; I. Câmpineanu.*

Doctorul Louis Mandl mĕ recomanda prin următórea scrisóre Generaluluĭ Aupick, ambasadorul Republiceĭ franceze la Constantinopol:

„Bucharest, ce 14 Juin 1848.

„Monsieur le Général!

„Envoyé par Mr. Lamartine, comme agent confidentiel du gouvernement français, pour lui rendre un compte exact de la situation politique de la Valachie, j'ai eu déjà plusieurs fois l'occasion d'adresser des rapports au ministre des affaires étrangères, dans lesquels j'ai du fixer son attention principalement sur les points suivants:

„La Valachie et la Moldavie sont actuellement des provinces russes. Toute la partie intelligente du pays se révolte contre une administration pareille; on est prêt à faire une révolution; on pourrait même compter sur un succès heureux, si les menaces d'une intervention russe n'étaient à chaque instant mises en avant. Le Prince régnant lui-même se dit porté aux reformes, mais empêché par la Russie. Le parti national du pays a donc résolu d'envoyer un agent confidentiel, Mr. Ghika (Jean), à Constantinople, à fin de s'entendre avec le Cabinet Turc. Il espère trouver près de vous, Monsieur

le Général, tout l'appui moral que vous pourriez lui prêter. J'ai déjà prévenu Mr. Lamartine, il y a quelques jours, du prochain départ de ce délégué, et il est possible que dans une de prochaines depêches que vous recevrez de Paris, il en sera question. Seulement, comme il avait été d'abord décidé que ce serait Mr. Etienne Golesco, qui partirait, j'ai donné ce nom.

„J'espère, Monsieur le Général, que les espérances des patriotes Valaques ne seront point trompées, et que l'insuffisance de ma recommandation ne diminuera en rien l'appui moral, que la politique de la République vous permettra de donner au délégué, Mr. Ghika.

„Veuillez agréer, Monsieur, l'expression de ma plus haute estime.

„Vôtre très-humble serviteur
„*Dr. Louis Mandl.*“

Voiŭ urma în epistolele următóre cu peripeţiile emigrăreĭ.

Al tĕŭ amic
ION GHICA.

CUPRINSUL

Pagina

Introducțiune I
I. *Clucerul Alecu Gheorghescu*, de Ion Ghica. 1
II. *Polcovnicul Ioniță Ceganu*, de Ion Ghica. 13
III. *Din vremea lui Caragea*, de Ion Ghica . 23
IV. *Școala acum 50 de ani*, de Ion Ghica . 49
V. *Vasile Porojanu*, de V. Alecsandri . . . 69
VI. *Din timpul Zaverii*, de Ion Ghica . . . 85
VII. *Liberalii de altă dată*, de Ion Ghica . . 135
VIII. *Generalul Coletti la 1835*, de Ion Ghica . 149
IX. *David Urquhard*, de Ion Ghica 167
X. *Libertatea*, de Ion Ghica 185
XI. *Egalitatea*, de Ion Ghica 215
XII. *O călătorie de la București la Iași înainte de 1848*, de Ion Ghica 239
XIII. *Dascăli greci și dascăli români*, de I. Ghica 257
XIV. *Tunsu și Jianu*, de Ion Ghica 275
XV. *Teodoros*, de Ion Ghica 293
XVI. *Teodor Diamant*, de Ion Ghica 311
XVII. V. Alecsandri către Ion Ghica 337
XVIII. *Căpitanu Laurent*, de Ion Ghica . . . 361
XIX. *Căpitanu Laurent* (urmare), de Ion Ghica 403

Pagina

XX. *Ovreĭ*, de Ion Ghica 433
XXI. *Legile*, de Ion Ghica 467
XXII. *Băltăreţu*, de Ion Ghica 491
XXIII. *Bărzof*, de Ion Ghica 517
XXIV. *Insula Prosta*, de Ion Ghica 531
XXV. *Ioan Câmpineanu*, de Ion Ghica . . . 615
XXVI. *Amintirĭ despre Grigorie Alexandrescu*, de Ion Ghica 651
XXVII. *Nicu Bălcescu*, de Ion Ghica 675

AFORISME

ARTHUR SCHOPENHAUER

AFORISME

ASUPRA

INȚELEPCIUNII IN VIAȚĂ

Traducere de

TITU MAIORESCU.

Le bonheur n'est pas chose aisée: il est difficile de le trouver en nous et impossible de le trouver ailleurs.

Chamfort.

BUCUREȘTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECU & COMP.
1890.

PREFAŢA TRADUCĂTORULUI

Arthur Schopenhauer (1788—1860) este aristocratul gândirii filosofice în secolul nostru, de şi nu a fost totdeauna aristocrat faţă cu majoritatea contimporanilor, mai ales a compatrioţilor sei germani, cărora le-a arătat uneori opinia sa defavorabilă cu oare care brutalitate de stil.

Idealist in toată puterea cuvêntului, Schopenhauer nu găseşte altă fericire omenească decât in contemplarea artelor frumoase, şi altă menire etică decât in cea mai desăvîrşită abnegaţiune.

Din această indoită convingere, susţinută de un spirit liber de or ce prejudecăţi sociale, religioase şi naţionale, se explică particularităţile lucrării sale literare, care au surprins mai mult pe cetitorii cei de rênd : sarcastica biciuire a convenţionalismului societăţii moderne, batjocorirea filosofiei oficiale de pe catedre, despreţul pentru nivelarea democratică şi aversiunea incontra Ovreilor, cărora nu le poate iertà decadenţa etică şi estetică, in care au aruncat civilisaţia europeană prin Testamentul cel Vechiu.

Schopenhauer este filosoful pesimismului. Unul din fundamentele acestei filosofii se află formulat şi in Aforismele de faţă prin următoarea propositie (pag. 423) :

„Or ce plăcere e negativă, pe când durerea e positivă.“

Noi credem această propositie ne-

intemeiată, şi prin urmare pesimismul nu ne pare a fi un adevĕr general. El corespunde insĕ unei dispoziţii subiective a multor oameni de cultură şi chiar de geniu (Lord Byron, Leopardi, etc.) şi formează in or ce cas o parte integrantă a marilor concepţiuni omeneşti. Multe probleme sociale studiate din acest punct de vedere primesc o lumină nouă şi permit o soluţiune mai exactă, şi mişcarea deşteptată prin teoriile lui Schopenhauer este un antidot la platitudinea materialistă, spre care inclină epoca actuală.

Dealtminteri toate operele isvorite din puternica genialitate şi prin urmare originalitate a filosofului nostru se disting prin o admirabilă limpezime şi frumuseţe de stil, şi studiarea lor va fi totdeauna de cel mai mare folos, indiferent de se primesc sau nu conclusiunile lor.

Dacă este vorba să începem şi noi a luà parte la mişcarea filosofică a spiritului modern, se cuvine să existe şi in mica noastră literatură ceva din scrierile lui Schopenhauer. Nepregătiţi precum suntem âncă pentru cercetarea problemelor metafisice, nu puteam alege din opera lui decât aforismele asupra înţelepciunii vieţei ca fiind scrise mai popular.

O primă traducere a lor am incercat-o sunt acum 20 de ani, cu singura intenţie de a le aduce la cunoştinţa amicilor literari din „Junimea“ de la Iaşi, care nu ştiau nemţeşte; căci pe atunci Aforismele nu existau nici in franţuzeşte — prima lor traducere complectă in limba francesă, de d. I. A. Cantacuzin, apare la 1880. După cerinţa acelor amici, traducerea mea erà aproape literală, urmărind din cuvênt in cuvênt textul german fără multă

privire la particularităţile stilului român, şi astfel a apărut in câteva numere ale „Convorbirilor Literare“ de la 1872 incoace. Publicând-o astăzi in volum pentru un cerc mai intins de cetitori, am trebuit să reviu asupra primei lucrări: am revĕzut şi am refăcut toată traducerea, şi acum cred că o pot presintà intr'un mod mai convenabil.

T. MAIORESCU.

Bucureşti, Ianuarie 1890.

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007

CUPRINS

Pag.

Introducere 3

Capitolul I.—Impărţire fundamentală 7

Capitolul II.— Despre ceea ce este cineva . . 25
Veselia 28
Sănătatea 30
Predispoziţia 33
Durerea şi urîtul 38
Inteligenţa 57

Capitolul III.—Despre ceea ce are cineva . . 81

Capitolul IV.— Despre ceea ce represintă cineva 96
Opinia altora despre noi . . . 96
Ambiţia, vanitatea, mândria. . . 111
Rangul 116
Onoarea in genere 117
„ civică 120
„ funcţiei 126
„ sexuală 129
Onoarea „cavalerească“ şi duelul 137
Onoarea naţională 187
Gloria 188

Pag.

Capitolul V.— Parenese şi maxime 218
A. Generale 219
B. Purtarea cu noi înşine. . . 240
C. Purtarea cu alţii. 314
D. Purtarea faţă cu soarta . . 368

Capitolul VI.— Despre deosebirea vêrstelor. . 390

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI

VERIFICAT 1987

VERIFICAT 2017